

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930: 12
FÖRSVARSDEPARTEMENTET

UTREDNING

RÖRANDE

SVERIGES FÖRSVARSPOLITISKA LÄGE SAMT BEHOV AV FÖRSVARSKRAFTER

AVGIVEN AV
SAKKUNNIGA TILLKALLADE AV STATSRADET OCH
CHEFEN FÖR FÖRSVARSDEPARTEMENTET
DEN 13 MARS 1929

S T O C K H O L M

1 9 3 0

Statens offentliga utredningar 1930

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande angående åtgärder för vete- och rågmärnadens stödjande. Beckman. 78 s. Jo.
2. Jordbruksutredningens betänkanden. 2. Betänkande angående jordbrukets kreditförhållanden. Beckman. vij, 179 s. Jo.
3. Skydd för äldre kulturföremål. Idun. 191 s. H.
4. Jordbruksutredningens betänkanden. 3. Betänkande angående vissa åtgärder för mejerihanteringens och smör-exportens befrämjande. Beckman. vij, 129 s. 11 pl. Jo.
5. Förslag till vissa ändringar i vallagen för skyddande av partibeteckningar. Norstedt. (4), 38 s. Ju.
6. Gränsen för Sveriges territorialvatten. Av Torsten Gihl. Norstedt. 312 s. U.
7. Betänkande med förslag till lotsförordning samt andra författningar och föreskrifter rörande lotsverket. Marcus. xvj, 365 s. H.
8. Domänverkets omfattning, uppgifter och organisation. Tiden. 338 s. 1 karta. Fi.
9. Betänkande med förslag angående ordnande av den lägre lantbruksundervisningen. Marcus. 727 s. Jo.
10. Utredning och förslag beträffande åtgärder för ökad användning av svenska lantbruksprodukter vid allmänna inrättningar m. m. Marcus. 21 s. 8 tab. Jo.
11. Utkast till lagbestämmelser om befraktning. Norstedt. 154 s. Ju.
12. Utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge samt behov av försvarskrafter. Beckman. vij, 325 s. Fö.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1932 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1930:12
FÖRSVARSDEPARTEMENTET

UTREDNING

RÖRANDE

SVERIGES FÖRSVARSPOLITISKA LÄGE SAMT BEHOV AV FÖRSVARSKRAFTER

AVGIVEN AV
SAKKUNNIGA TILLKALLADE AV STATSRADET OCH
CHEFEN FÖR FÖRSVARSDEPARTEMENTET
DEN 13 MARS 1929

STOCKHOLM 1930
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[858 80]

STAVEN

STAVEN

STAVEN STAVEN STAVEN STAVEN

STAVEN STAVEN STAVEN STAVEN

STAVEN STAVEN STAVEN STAVEN
STAVEN STAVEN STAVEN STAVEN
STAVEN STAVEN STAVEN STAVEN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Skrivelse till Staterådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet	Sid. v
Inledning	1

Del I.

Sveriges läge ur internationellrättslig och politisk synpunkt.

Avdelning I. Internationellrättsliga förhållanden.	
Kapitel 1. Inledning	5
» 2. Förbundsaktens bestämmelser om fredligt förfarande	7
» 3. Strävanden att utbygga förbundsaktens förliknings- och skiljedomssystem	10
» 4. Förbundsaktens sanktionssystem	14
» 5. Sanktionsproblemets behandling efter förbundets tillkomst	17
» 6. Sanktionssystemets allmänna brister	24
» 7. Tillämpningen av art. 16:s och art. 17:s bestämmelser ur folkrättslig synpunkt	27
» 8. Nationernas förbund såsom fredsgaranti	36
» 9. »Enskilda krig»	40
» 10. Historik och allmänna synpunkter angående frågan om »havens frihet» och förhållandet mellan de krigförandes och de neutralas rättigheter i »enskilt krig»	42
Avdelning II. Det internationella nedrustningsarbetet.	
Kapitel 1. Det internationella nedrustningsarbetet; hittillsvarande resultat	63
» 2. Allmänna synpunkter på det internationella nedrustningsarbetet	80
Avdelning III. Det internationellrättsliga lägets och det internationella nedrustningsarbetets inflytande på frågan om Sveriges försvar	
83	83
Avdelning IV. Läget vid Östersjön	
86	86

Del II.

Sveriges läge ur övriga försvaret berörande synpunkter samt riktlinjer för Sveriges försvar.

Avdelning I. Sveriges folkkraft och ekonomiska resurser ur försvarssynpunkt	
101	101
Avdelning II. Kriget och dess medel.	
Kapitel 1. Allmänna synpunkter	116
» 2. Luftkrigsmedlen och deras inflytande på krigföringen	120
» 3. Gasstridsmedlen och deras inflytande på krigföringen	132
» 4. Bakteriologiska medel	137
» 5. Sjökrigsföringen	138
» 6. Lantkrigsföringen	141
» 7. Sammanfattande synpunkter rörande de olika försvarsgrenarnas betydelse för krigföringen	146

	Sid.
Avdelning III. Strategiska synpunkter rörande Sveriges läge.	
Kapitel 1. Luftstrategiska synpunkter	148
» 2. Sjöstrategiska synpunkter	152
» 3. Lantstrategiska synpunkter	157
Avdelning IV. Sammanfattande synpunkter rörande försvarets uppgifter och villkoren för dessas fyllande	162

Del III.

Gotlands försvar.

Kapitel 1. Historisk översikt	177
» 2. Gotlands militära betydelse	190
» 3. De sakkunnigas förslag	195
Särskilt yttrande av major L. E. G. Mellquist	223

Bilagor.

Bilaga 1. Akten för Nationernas förbund	229
» 2. Internationellt fördrag rörande fördömande av krig (Kelloggpakten)	238
» 3. Konvention angående Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering jämte kommentar	240
» 4. Militärgeografiska uppgifter rörande Östersjöstaterna	248
» 5. Sammandrag av den ekonomiska utvecklingen 1913—1929	261
» 6. Sammanställning av i utlandet förhärskande åsikter om flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring	272
» 7. Sammanställning av i utlandet förhärskande åsikter om användandet av giftgaser och deras inverkan på framtidens krigföring	297
» 8. Beräkning av anslaget till frivilliga övningar på Gotland	323
» 9. Sammandrag av kostnadsökning per år vid föreslagen organisation av Gotlands trupper	324
» 10. Lag angående värnplikstjänstgöring m. m. å Gotland	325

Till Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet.

Genom nådigt beslut den 7 december 1928 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst 7 sakkunniga för att inom departementet biträda vid verkställande av utredning i fråga om höjandet av försvarsväsendets effektivitet.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade chefen för försvarsdepartementet den 13 mars 1929 generallöjtnanten G. R. J. ÅKEEMAN, avdelningschefen i utrikesdepartementet E. C:SON BOHEMAN, kommerserådet A. F. ENSTRÖM, kommandören vid flygvapnet T. W. M. LÜBECK, majoren L. E. G. MELLQUIST och kommandören vid flottan C. F. TAMM att såsom sakkunniga verkställa dylik utredning, varvid generallöjtnant Åkerman anmodades att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Samma dag tillkallades, efter nådigt bemyndigande den 7 mars 1929, dåvarande kaptenen G. N. O. ROSENBLAD och kaptenen H. H. I. STRÖMBÄCK att tjänstgöra såsom sekreterare åt de sakkunniga. Enligt nådigt bemyndigande den 15 november 1929 och den 21 mars 1930 har kaptenen C. T. HOLM för särskilt uppdrag varit ställd till de sakkunnigas förfogande under tiden den 15 november 1929—30 april 1930.

Arten och omfattningen av det åt de sakkunniga lämnade uppdraget framgå dels av uttalande av Herr Statsrådet i samband med de sakkunnigas tillkallande, dels av ett anförande av hans excellens statsministern i riksdagens andra kammare den 17 januari 1929.

Herr Statsrådets uttalande hade följande lydelse: »Sedan vissa förberedande utredningsarbeten ägt rum och behandlingen av spørsmålet angående omorganisation av försvarets centrala ledning och förvaltning m. m. nu avslutats, bör en omprövning företagas av övriga i nyssnämnda uppdrag avsedda frågor. Såsom närmaste led i denna utredning torde böra verkställas en undersökning, huruvida några mera betydelsefulla förändringar under de senare åren ägt rum i de förutsättningar, varpå den nuvarande försvarsordningen är byggd. Därvid påkallas särskild

uppmärksamhet åt det nutida luft- och gaskriget, varutinnan nära samband bör upprätthållas med på dessa områden redan pågående utredningar. Sedan denna undersökning verkställt, skall upptagas frågan om riktlinjerna för de förändringar, som finnas böra vidtagas till höjande av effektiviteten hos våra nuvarande försvarsanstalter.»

Hans excellens statsministerns anförande innehöll bl. a. ett påpekarde, att det varit regeringens mening att, sedan arbetet först koncentrerats på vissa förbättringar i avsikt att höja effektiviteten hos nuvarande försvarsanordningar, skulle utredningsfrågan och de organisatoriska spörsmålen tagas upp till behandling. »För att på ett riktigt sätt kunna bedöma dessa», yttrade statsministern, »är det enligt min mening oundgängligt, att frågorna ses mot bakgrunden av vårt försvarsväsendes uppgift i stort och de krav, som vid olika krigsfall eller olika politiska lägen ställas på våra stridskrafter. En sådan utredning är desto nödvändigare, som det politiska läget kring Östersjön efter kriget ju undergått väsentliga förändringar, vilka nu kunna säkrare överskådas än vid förarbetena till 1925 års försvarsorganisation, varförutom flygvapnets utveckling ävenledes måste betinga ändringar i tidigare planer.»

De sakkunniga hava vidare genom skrivelse från Herr Statsrådet den 3 september 1929 anbefallts att avgiva yttrande och förslag rörande sådana åtgärder för stärkande av Gotlands försvar, vilka lämpligen borde snarast möjligt vidtagas oberoende av utredningen i övrigt.

I anslutning till de sålunda gjorda uttalandena hava de sakkunniga satt såsom sin främsta uppgift att undersöka, huruvida några mera betydelsefulla förändringar inträtt i de förutsättningar, som voro eller syntes vara för handen vid den nuvarande försvarsordningens antagande, samt att klarlägga och belysa vårt försvarsväsendes uppgift i stort och de krav, som vid olika krigsfall kunna komma att ställas på våra försvarskrafters allmänna omfattning. Frågor rörande organisation och utrustning hava därför berörts endast i den mån de övat inflytande på ett bedömande av de strategiska betingelserna för vårt försvar. Endast beträffande Gotland har, enligt lämnat uppdrag, framlagts ett utformat förslag till höjande av effektiviteten hos därvarande försvarsanstalter.

För att få vissa spörsmål närmare belysta hava de sakkunniga dels låtit för sig föredragas några lant- och sjöstrategiska studier av särskilt intresse, dels företagit en resa till Gotland. Härjämte hava inför de sakkunniga hållits föredrag av specialister inom olika områden över gasstridsmedel, stridsvagnar och deras användbarhet, markluftvärnets verkningsmöjligheter, motorfordonens användande för att öka rörligheten av lantstridskrafterna samt kustartilleriets utveckling och användning.

Rörande samarbetet med pågående luftförsvarsutredning må anföras, att frågan om behovet av luftförsvarsmedel m. m. vid de egentliga stridskrafterna enligt överenskommelse skulle anses falla inom de sakkunnigas arbetsuppgifter. Då, som ovan anförts, de sakkunniga icke ansett sig

böra närmare behandla stridskrafternas organisation, hava de emellertid icke gått in på frågan om behovet av markluftvärn för de rörliga stridskrafterna — de opererande delarna av armén och flottan — eller för fästningarna och flygstationerna, utan endast angivit det behov av försvar i luften, som kan anses föreligga. Luftförsvaret på Gotland har dock upptagits till behandling i det särskilda förslag till öns försvar, som utarbetats.

Av till de sakkunniga från chefen för försvarsdepartementet remitterade skrivelser hava i och med den härmed överlämnade utredningen följande behandlats, nämligen försvarsdepartementets ank. D:ii n:ris 6815 den 30 december 1927, H. 2 den 3 januari 1928, H. 102 den 7 december 1928, 6145 den 15 december 1928, H. 100 den 6 september 1928 samt H. 65 den 5 juni 1929.

Hemliga bilagor till denna utredning överlämnas i särskild del.

Särskilt yttrande av major L. E. G. Mellquist bifogas.

Stockholm den 19 maj 1930.

G. R. J. ÅKERMAN.

E. C:SON BOHEMAN.

A. F. ENSTRÖM.

T. W. M. LÜBECK.

L. E. G. MELLQUIST.

C. F. TAMM.

G. N. O. Rosenblad.

H. H. I. Strömbäck.

Inledning.

Den av de sakkunniga nu verkställda utredningen utgör — bortsett från den del, som omfattar Gotlands försvar — en undersökning av Sveriges försvarspolitiska läge och de krav, som vid olika krigsfall kunna komma att ställas på våra försvarskrafters allmänna omfattning.

Utgångspunkten har härvid varit den, att behovet av försvarskrafter överhuvud liksom deras styrka måste göras beroende av de mellanfolkliga förhållandena, i den mån de beröra oss. Försvarskrafternas styrka måste avpassas efter det rådande lägets krav i såväl kvantitativt som kvalitativt avseende. Endast om så sker, kunna de skapa trygghet för rikets fortsatta självständighet och samtidigt bidra till fredens bevarande. Då emellertid varje försvarsordning alltid behöver en viss tid för att komma till full utveckling, kan den icke ständigt följa växlingarna i det internationella läget. Försvaret måste därför avpassas dels med hänsyn till det förhandenvarande läget, dels med hänsyn till sådana förändringar i detsamma, som kunna beräknas inträffa inom en tidrymd, vilken ur härorganisatorisk synpunkt måste betecknas såsom kort.

De meningsskiljaktigheter, som finnas rörande vår försvarsfråga, bottna icke minst i olika uppfattningar om det allmänna läget i världen och om de slutsatser, som därav kunna dragas rörande krig och fred i allmänhet. Den främsta förutsättningen för att härutinnan komma till en grundad mening är kännedom om de internationellrättsliga förhållanden, som beröra oss och staterna i vårt grannskap. Möjligheten av ett sakligt bedömande har emellertid varit försvårad och därför undandragen vida kretsar av vårt folk bland annat därför, att dessa förhållanden under senaste decenniet befunnit sig under omvandling och utveckling. De sakkunniga hava därför ansett sig böra ägna hithörande frågor särskild uppmärksamhet.

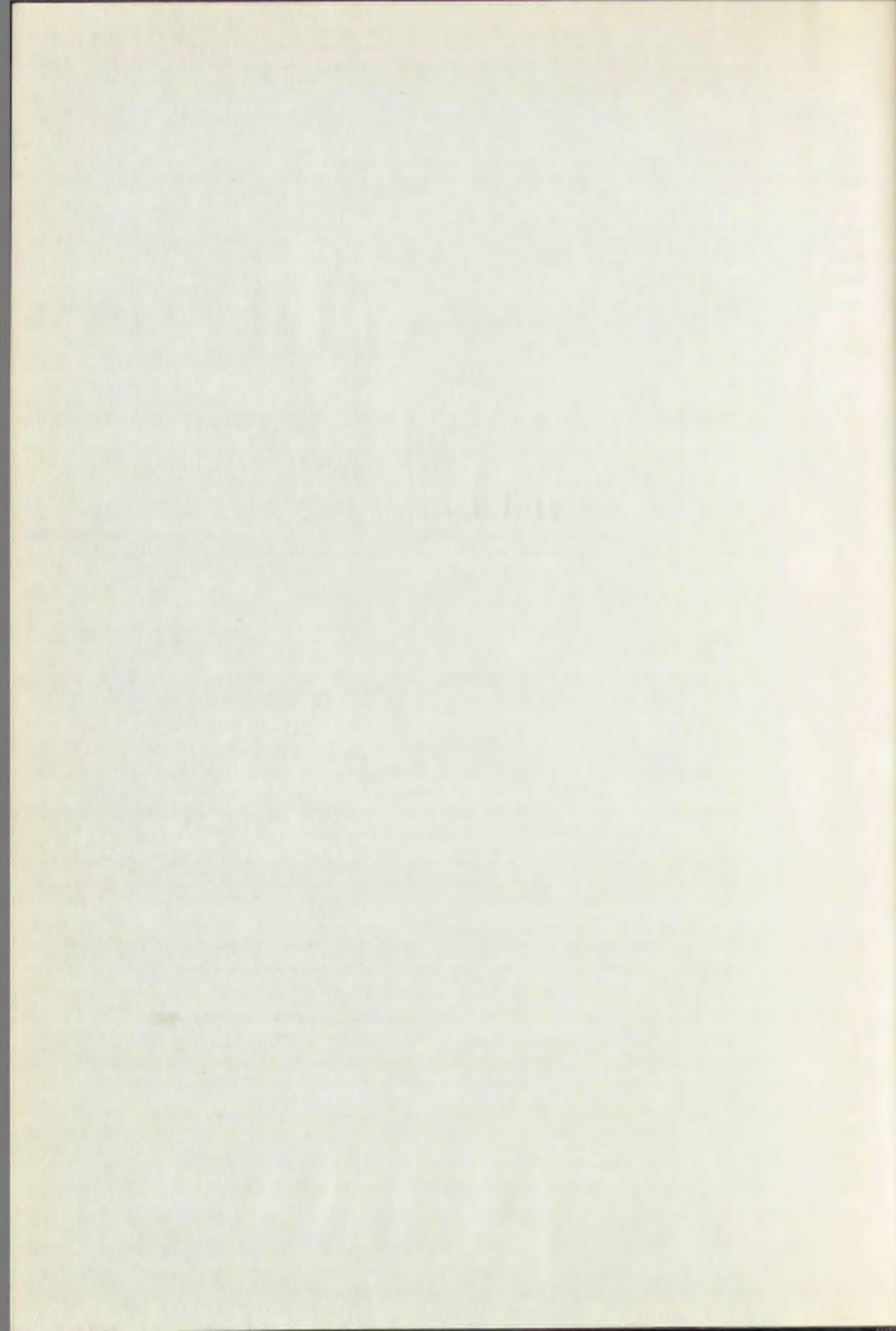
I sammanhang härmed hava de sakkunniga sökt visa, vilken inverkan vårt försvarspolitiska läge rönt av de statliga omgestaltningarna i vår närhet efter världskriget.

För belysande av de faktorer, som inverka på våra försvarsmöjligheter, hava de sakkunniga något berört våra ekonomiska förhållanden ur försvarssynpunkt. De hava därvid — i den mån arbetets fortskridande inom rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap medgivit det — särskilt uppmärksammat våra möjligheter till självförsörjning. Vidare hava de sakkunniga verkställt en undersökning av de nutida krigsmedlens, särskilt luft- och gas krigsmedlens, verkningsmöjligheter och deras inflytande på vårt försvar.

Den betydande tekniska utveckling, som ägt rum i fråga om vapen, ammunition och materiel överhuvud taget, utövar självfallet ett inflytande på försvarets effektivitet, detta begrepp taget i vidaste bemärkelse. I den mån dessa tekniska framsteg finna sin tillämpning uteslutande inom det organisatoriska området, hava de sakkunniga icke ingått på desamma.

De sålunda verkställda undersökningarna hava lett fram till ett bedömande av vårt strategiska läge och av de uppgifter, inför vilka vårt försvar kan komma att ställas. På grundvalen härav hava de sakkunniga slutligen sökt bestämma måttet av de försvarskrafter, som erfordras för dessa uppgifters lösande.

Del I.

Sveriges läge ur internationellträttslig och politisk synpunkt.

Sveriges läge ur internationellträttslig och politisk synpunkt har efter världskriget undergått högst betydande förändringar, väsentligen beroende på två grupper av omständigheter:

1:o) Tillkomsten av Nationernas förbunds akt och Sveriges anslutning till densamma; övriga fördrag, avsedda att bidra till uppbyggandet av en mellanfolklig rättsordning; Kelloggpakten.

2:o) Det förändrade politiska läget vid Östersjön, särskilt uppkomsten av en rad självständiga stater vid Östersjöns östra kust.

Dessa båda grupper av nya omständigheter kunna icke skärskådas helt var för sig. Läget vid Östersjön och vårt militärpolitiska förhållande till de nya staterna i öster röner sålunda i hög grad inflytande av vårt medlemskap i Nationernas förbund, liksom konsekvenserna av detta medlemskap och av vårt inträde i den nya internationella rättsordningen ur försvarspolitisk synpunkt i hög grad påverkas av det förändrade läget vid Östersjön.

Avdelning I.

Internationellträttsliga förhållanden.

Kapitel 1. Inledning.

Genom tillkomsten av Nationernas förbund har för dess medlemsstater förhållandet till begreppen krig och fred såväl juridiskt som praktiskt i hög grad förändrats. Förbundets huvuduppgift är fredens bevarande. Denna uppgift avses att lösas *dels* genom regler för ett fredligt förfarande för uppkommande internationella tvisters biläggande, *dels* genom föreskrifter om ett gemensamt uppträdande av samtliga förbundsmedlemmar gentemot den stat, som går till krig utan iakttagande av nyssnämnda regler.

Genom Nationernas förbunds akt (bilaga 1) har man alltså sökt att skapa ett system, varigenom användandet av kriget såsom ultima ratio i förhållandet mellan enskilda stater i möjligaste mån inskränkes. Vädjandet till vapen äger i princip sitt berättigande endast såsom kollektivitetens reaktion mot

den stat, som genom krigiska handlingar bryter mot de föreskrifter, vilka denna kollektivitet uppställt för fredens bevarande. Med ett sådant system blir givetvis det gamla neutralitetsbegreppet ställt på avskrivning.

Sveriges politik har sedan mer än ett århundrade varit inriktad på att, under bevarande av ett gott och fredligt förhållande till samtliga främmande makter, bevara en obrottslig neutralitet vid krigiska konflikter dem emellan. Det har därför synts de sakkunniga vara erforderligt att i första hand göra en undersökning, i vad mån Sveriges inträde i det nya mellanfolkliga systemet kan tänkas inverka på Sveriges försvarspolitiska läge. En dylik undersökning stöter emellertid på icke obetydliga svårigheter och kan på åtskilliga väsentliga punkter icke utmytna i annat än förmodanden och antaganden. De för den nya internationella ordning, som tillkommit genom skapandet av Nationernas förbund, gällande reglerna äro nämligen i vissa avseenden så vaga och oklara, att redan ur rent juridisk synpunkt ovisshet på flera punkter kan råda om vad som är gällande rätt. Det förhållandet, att förbundet icke vunnit anslutning från vissa av världens mäktigaste staters sida, utgör vidare ett osäkerhetsmoment av stor betydelse vid bedömandet av hithörande frågor. Den begränsade erfarenhet, som vunnits under den relativt korta tid, som förflutit sedan förbundets tillkomst, giver icke heller tillräckliga hållpunkter för ett slutgiltigt omdöme om den nya ordningens fasthet. Hela fredsproblemet befinner sig än så länge på ett stadium, där den subjektiva inställningen vid bedömandet av härmed sammanhängande frågor måste spela en betydande roll.

Den följande framställningen avser främst att, i den mån så är möjligt, söka klargöra de förhållanden, som kunna väntas inträda vid ett krig, såväl för det fall, att bestämmelserna i Nationernas förbunds akt komma i tillämpning, som för det fall, att så icke sker. De möjligheter att i olika fall bevara sin neutralitet, som kunna förefinnas för en stat, hava därvid särskilt beaktats. Redan här må emellertid påpekas, att det moderna krigets karaktär och det nedbrytande av neutralitetsrättens mer eller mindre allmänt erkända regler, som ägde rum under världskriget och särskilt under dess sista år, äro förhållanden, som i icke ringa mån inverka på frågan om möjligheterna för neutralitetens upprätthållande. Dessa förhållanden komma även i den följande framställningen att beröras.

De sakkunniga hava vidare särskilt beaktat de bestämmelser i Nationernas förbunds akt, som beröra förhållandet mellan förbundsmedlemmarna och utanför förbundet stående stat. Med hänsyn därtill, att en av Sveriges närmaste grannar är en stormakt, som icke blott icke anslutit sig till förbundet utan rent av intagit en mot detsamma och dess syften direkt avvisande hållning, erhålla härmed sammanhängande spörsmål särskild betydelse.

Det säger sig självt, att vid behandlingen av hithörande frågor det material och de synpunkter, som framlagts av föregående försvarsutredningar i efter världskrigets slut avgivna betänkanden och särskilt av försvarsrevi-

sionen, blivit beaktade. I den mån en återupprepning ägt rum, har detta skett, för att framställningen skall kunna uppvisa det sammanhang, som syntes de sakkunniga önskvärd.

Kapitel 2. Förbundsaktens bestämmelser om fredligt förfarande.

I första hand synes böra lämnas en kortfattad redogörelse för de bestämmelser i Nationernas förbunds akt, genom vilka förbundets medlemmar åläggas »vissa förpliktelser att icke gripa till krig». Dessa förpliktelser äro utformade i aktens art. 10—15. Först bör då uppmärksammas stadgandet i art. 10, enligt vilket förbundsmedlemmarna åtaga sig »att respektera och gentemot alla yttre angrepp upprätthålla förbundets samtliga medlemmars territoriella integritet och förhandenvarande politiska oberoende».

Art. 10.

Innebörden av detta stadgande är omtvistad. Så mycket kan emellertid alltid anses följa av det åtagande, art. 10 innehåller, att varje förbundsmedlem därmed förpliktat sig att själv avstå från krigiska angrepp i angivet syfte samt att på sätt och med den begränsning, som aktens följande föreskrifter medföra, delta i gemensamma åtgärder till avvärjande av mot någon förbundsmedlem riktat angrepps-krig.

Att avvärjandet av krigiska angrepp, från vilket håll de än komma, är förbundsmedlemmarnas samfälliga angelägenhet, har ytterligare understrukt i art. 11, enligt vilken varje krig eller krigshot, oberoende av om någon av förbundets medlemmar omedelbart därav beröres, skall anses vidkomma förbundet i dess helhet, varför detta bör taga de mått och steg, som må finnas lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden.

Art. 11.

Det grundläggande åtagandet från förbundsmedlemmarnas sida att icke i anledning av tvist tillgripa krig, innan försök gjorts till tvistens biläggande på fredlig väg, återfinnes i art. 12. Varje mellan förbundsmedlemmarna uppkommande tvist av allvarigare art skall nämligen hänskjutas till prövning på ett av två fredliga sätt. Det ena är *skiljedoms- eller domstolsförfarande*, det andra *undersöknings- och förlikningsförfarande* inför förbundets råd eller församling. Så länge dylik procedur pågår, samt intill dess tre månader förflutit, efter det att dess resultat framlagts, äro de tvistande förbundsmedlemmarna förpliktade att upprätthålla freden.

Tvister mellan förbundsmedlemmar.
Art. 12.

De tvister, som stadgandet gäller, äro sådana, som kunna anses ägnade att medföra brytning. Därest en sådan tvist uppkommer, göres den först till föremål för diplomatiska förhandlingar. Skulle det visa sig, att på denna väg enighet ej kan nås, har tvisten kommit i ett sådant läge, att artikeln blir tillämplig.

Bestämmelserna rörande *skiljedoms- eller domstolsförfarande* återfinnas i art. 13, enligt vilken medlemmarna överenskomma att, närhelst mellan dem en tvist uppstår, som enligt deras mening är ägnad att underkastas skiljedom eller domstols avgörande, och som icke kan på diplomatisk väg bringas

Art. 13.

till en tillfredsställande lösning, tvisten i sin helhet skall hänskjutas till skiljedomsförfarande eller domstolsbehandling.

Akten utgår sålunda ifrån, att det finnes grupper av tvister, som äro ägnade för rättsligt avgörande, samt angiver vissa tvister, som »i allmänhet» skola hänföras hit. Dessa äro tvister om tolkningen av fördrag, om frågor av internationellrättslig art, om skadestånd i anledning av folkrättsbrott samt om sakförhållanden, av vilkas konstaterande beror, huruvida en folkrättslig förpliktelse blivit åsidosatt.

Målet skall hänskjutas till den fasta mellanfolkliga domstolen eller till vilken som helst skiljedomstol, varom parterna i det särskilda fallet överenskomma, eller som finnes stadgad i särskilda fördrag dem emellan.

Ett domstolsutslag bör självfallet vara för parterna bindande. Denna grundsats har i akten fått sitt uttryck i ett åtagande från förbundsmedlemmarnas sida att ärligt och efter bästa förstånd ställa sig sådant utslag till efterrättelse samt att icke gripa till krig mot förbundsmedlem, som så förhåller sig. Av bestämmelsen läres kunna slutas, att, i händelse en part icke ställer sig utslag till efterrättelse, motparten äger frihet att för genomförande av verkställighet använda tvångsmedel, med iakttagande allenast av den i art. 12 givna bestämmelsen om avvaktande av utlöpanDET av en tre månaders frist från utslaget meddelande. Enligt förevarande artikel har emellertid dessutom rådet att till förbundsmedlemmarna framställa förslag om verkställighetsåtgärder. I fråga om dessas beskaffenhet iakttagas förbundsakten tystnad, och ej heller gives någon bestämmelse om förbundsmedlemmarnas förpliktelse att deltaga i föreslagna åtgärder. Någon förpliktelse härtill läres vid sådant förhållande ej kunna antagas föreligga. Det bör dock ligga i förbundets hela natur, att känslan av sammanhållning omkring förbundstanken gör sig gällande i så måtto, att en stat, som fått sin ståndpunkt genom skiljedom gillad, icke av förbundsmedlemmarna lämnas helt och hållet åt sig själv, när det gäller att gentemot en tilläventyrs mäktigare motpart genomföra verkställighet av utslaget.

Art. 15.

Det medel för mellanfolkliga tvisters biläggande på fredlig väg, som förbundsakten anvisar vid sidan av domstolsförfarande, är, såsom nämnts, frågans utredning genom rådet eller församlingen (*medling*). Tvistande parter äro enligt akten förpliktade att, om tvist av ifrågavarande slag ej hänskjutes till domstol, anhängiggöra densamma hos rådet. För sådant anhängiggörande erfordras ej enighet mellan parterna, utan det är tillräckligt, att endera av dem vänder sig till rådet. Frågans behandling kan, om så blir nödvändigt, äga rum utan den andra partens medverkan.

Ändamålet med rådets handläggning av tvist är att bilägga densamma. Rådet skall, sedan det genom noggrann utredning av tvisten förvärvat en bestämd uppfattning rörande möjligheten av en för parterna antagbar förlikning, till dem framställa förslag i sådant avseende. Det har därefter att genom förhandling med parterna söka förmå dem att acceptera dylikt förslag, eventuellt i en under förhandlingarnas gång modifierad form.

Har förlikning ej kunnat åvägbringas, skall rådet utarbeta och offentliggöra en rapport, innehållande redogörelse för tvisten och förslag till förlikning. Därest inom rådet föreligger meningsskiljaktighet i fråga om rapportens innehåll, kan »varje i rådet företrädd medlem av förbundet» (varmed här förmodligen bör förstås varje rådsledamot, som är av skiljaktig mening) offentliggöra den redogörelse och det förslag, som uttrycker hans mening.

Från regeln om rådets skyldighet att föreslå en lösning göres i artikeln ett viktigt undantag. Om tvistande stat invänder, att tvisten rör en fråga, som enligt internationell rätt faller inom området för statens uteslutande kompetens, och rådet finner denna invändning befogad, skall det utan vidare konstatera detta i en rapport. Rådet har alltså i sådant fall varken att inlåta sig på förlikningsförsök eller, i händelse av dess misslyckande, avgiva utlåtande i själva sakfrågan.

För det fall att en rapport, som innefattar utlåtande i sakfrågan, antages av rådets samtliga medlemmar eller av dem alla med undantag av båda parternas eller enderas ombud, innehåller artikeln det betydelsefulla stadgandet, att förbundsmedlemmarna icke må skrida till krig mot part, som ställer sig rådets utlåtande till efterrättelse. Detta stadgande innebär, att stat, som efterkommer rådets förslag, har bakom sig förbundets garanti mot överfall från motpartens sida. Men förbundet tillförsäkrar honom ej heller mera än detta negativa stöd. Han kan ej med säkerhet påräkna förbundets bistånd till genomförande av den från rådets sida enstämmigt förordade lösningen utan kan bli hänvisad till att, efter utlöpande av den i art. 12 bestämda fristen av tre månader, med egna krafter genomdriva verkställighet av rådets utlåtande.

Skulle, såsom lätt kan tänkas, ingendera av parterna acceptera ett utlåtande, som enhälligt avgivits på nyss angivna sätt, återvinna parterna å ömse sidor efter tremånadersfristens utgång sin handlingsfrihet. Rådet äger dock även i detta fall möjlighet att ingripa i enlighet med art. 11.

Hava rådets medlemmar icke kunnat, på sätt här förutsatts, enas om ett utlåtande, äga förbundets medlemmar att efter förloppet av tre månader handla så, som de anse nödvändigt för rättens hävdande, d. v. s. eventuellt gripa till krig.

Rådet må på eget initiativ hänskjuta tvistefråga till förbunds församlingen och är därtill förpliktad, om part därom framställer begäran inom fjorton dagar från det tvisten hänskjutits till rådet. Beträffande församlingen såsom organ för handläggning av tvist gälla motsvarande bestämmelser som för rådet med den avvikelser, att ett utlåtande av församlingen för att erhålla bindande verkan icke behöver omfattas av representanterna för samtliga parter i tvisten, utan det är tillfyllest, att ombuden för de i rådet representerade staterna och en majoritet av de övriga, parterna ej inbegripna, ansluta sig till utlåtandet.

*Twister
mellan för-
bundsmedlem
och annan
stat eller
mellan utan-
förstående
stater.
Art. 17.*

Samtliga de bestämmelser, för vilka här ovan redogjorts, avse slitandet av tvister mellan två eller flera stater, vilka samtliga äro medlemmar av förbundet. Tydligt är emellertid, att, om förbundet skall kunna fylla sin uppgift att så vitt möjligt upprätthålla världsfreden, det måste sträva efter att bilägga även konflikter, i vilka utanför förbundet stående stat är part. Uti förbundsaktens art. 17 stadgas i sådant syfte, att, därest tvist uppstår mellan två stater, av vilka endast den ena är medlem av förbundet, eller mellan stater, av vilka ingendera tillhör detsamma, skola den eller de stater, som icke tillhöra förbundet, inbjudas att för tvistens lösande, på villkor, som rådet må finna rättvisa, åtaga sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet. Har sådan inbjudan antagits, skola förut omförmälda bestämmelser för biläggande av tvist — således skiljedoms- eller domstolsförfarande eller ock tvistens hänskjutande till förbunds-rådets prövning — tillämpas med de jämkningar, som av rådet må anses befogade.

*Förbunds-
aktens be-
gränsning.*

Det är sålunda att märka, att i förbundsakten kriget såsom medel för mellanfolkliga tvisters avgörande icke helt elimineras och ersättes med fredligt förfarande. I förbundsaktens ingress talas också om ett åtagande från förbundsmedlemmarnas sida av »vissa förpliktelser att icke gripa till krig», icke om förpliktelse att överhuvud taget icke gripa till krig. Om dessa förpliktelserns innebörd framhölls sammanfattningsvis i 1920 års proposition om Sveriges anslutning till Nationernas förbund, att förbundsakten icke fullständigt avskaffar kriget såsom folkrättsligt aktionsmedel, att den icke kunnat nå längre än till att begränsa dess användning till sådana fall, då fredlig lösning visat sig omöjlig trots alla försök därtill från förbundets sida, att ett domstolsförfarande med bindande verkan kommer till stånd, endast om båda parterna hänskjuta tvisten till sådant förfarande, samt att, om parterna icke enas om sådant hänskjutande, de visserligen äro pliktiga att överlämna tvisten till rådet, men att ett rådsbeslut — rapport — blir bindande, endast om det är enhälligt, och detta endast så till vida som förbundsmedlemmarna äro förpliktade att icke gripa till krig mot part, som ställer sig rapporten till efterrättelse. Därest tvisten icke blir sålunda avgjord, är krig icke förbjudet. Förbundsmakterna hava endast förpliktat sig att i »intet fall gripa till krig, förrän tre månader förflutit, efter det att skiljedomarnas eller domstolens utslag fallit eller rådet avgivit sitt yttrande». Denna mångomtalade »lucka» i förbundsaktens art. 15 är alltså öppen.

Kapitel 3. Strävanden att utbygga förbundsaktens förliknings- och skiljedomssystem.

*Genève-
protokollet.*

Försök hava emellertid under de tio år, som förflutit sedan förbundets tillkomst, icke saknats att på olika vägar utfylla den angivna luckan i förbundsaktens art. 15. Det märkligaste försöket i denna riktning är tvivelsutan det s. k. Genèveprotokollet, vilket antogs av 1924 års förbundsårsam-

ling men sedermera på grund av bristande ratifikation förfallit. I Genèveprotokollet stadgades ett obligatoriskt skiljedomsförfarande, som avsågs åtminstone teoretiskt vara slutet, d. v. s. omfatta alla uppkommande tvister mellan förbundets medlemmar. Då ju Genèveprotokollet numera saknar aktualitet, synes icke vara erforderligt att här närmare ingå på dess olika bestämmelser och de brister, varmed desamma onekligen voro behäftade. Genèveprotokollets närmare innebörd har för övrigt på sin tid gjorts till föremål för ingående granskning av särskilt tillkallade sakkunniga.

Sedan förhoppningarna om Genèveprotokollets ikraftträdande måst skrinläggas, inriktade sig strävandena i skilda länder på åstadkommande av tvåsidiga traktater, avsedda att mellan enskilda stater åvägbringa ett fullständigare skiljedoms- och förlikningssystem än förbundsaktens. Dessa strävanden medförde betydande resultat, och sedan år 1925 har avslutats ett mycket stort antal bilaterala skiljedoms- och förlikningstraktater av växlande innehåll men så gott som samtliga innebärande större garantier för ett fredligt reglerande av uppkommande tvister än förbundsrådets medlingsförfarande. De mest kända av dessa traktater äro de i Locarno år 1925 avslutade fördragen mellan å ena sidan Tyskland och å den andra Belgien, Frankrike, Polen och Tjeckoslovakien. Sverige har som bekant ingått ett mycket stort antal avtal av hithörande slag. Av dessa avtal äro de, som slutits med Danmark, Norge, Finland, Frankrike, Belgien, Spanien och Österrike förbehållslösa, d. v. s. omfatta obligatorisk skiljedom i såväl rätts- som intressetvister.

*Bilaterala
avtal.*

Vid 1928 års förbunds församling antogs efter förberedande arbeten på svenskt initiativ inom en särskild kommission den s. k. generalakten, som kan karakteriseras såsom en allmän skiljedoms- och förlikningstraktat, till vilken de olika staterna kunna ansluta sig enligt olika alternativ och med förbehåll. Enligt alternativ 1 förbinder sig en stat, som ansluter sig till akten, endast till förlikningsförfarande i samtliga tvister, enligt alternativ 2 till obligatorisk skiljedom i rätts- och förlikning i intressetvister och enligt alternativ 3 till obligatorisk skiljedom i såväl rätts- som intressetvister. Generalakten har hittills vunnit anslutning från ett relativt ringa antal staters sida, men då densamma står öppen för anslutning under obegränsad tid, torde utsikter förefinnas, att den kommer att antagas av ytterligare ett antal länder. I den mån anslutningen till generalakten blir mera allmän, minskas behovet och betydelsen av de bilaterala traktaterna. Sverige har för sin del anslutit sig till generalakten enligt alternativ 2.

Generalakten.

På ytterligare ett sätt har systemet för tvisters avgörande på fredlig väg blivit stärkt efter förbundsaktens tillkomst. Enligt stadgan för den i enlighet med förbundsaktens art. 14 upprättade fasta mellanfolkliga domstolen är dennas behörighet att avgöra internationella tvister (rättstvister) endast fakultativ, d. v. s. beroende på en överenskommelse mellan de tvistande

*Fakultativa
klausulen.*

staterna. Dessa kunna dock på förhand genom en anslutning till den s. k. fakultativa klausulen i domstolsstadgan erkänna domstolens obligatoriska behörighet i samtliga rättstvister eller i vissa slag av sådana tvister. Medan under förbundets första år anslutning till den fakultativa klausulen ägde rum endast från mindre staters sida, har på sista tiden även ett betydande antal stormakter anslutit sig till densamma. För närvarande äro omkring 25 stater, varibland Tyskland och Storbritannien, bundna av den fakultativa klausulen, och med hänsyn till de förklaringar, som avgåvos under förbunds-församlingens möte sistlidne september, torde man kunna räkna med ett definitivt biträdande därav i en nära framtid från ytterligare ett tiotal staters sida, varibland Frankrike, Italien och de Brittiska dominions, vilka vid nämnda möte under förbehåll för ratifikation underskrevo klausulen. Sverige anslöt sig för sin del redan år 1921 för fem år till den fakultativa klausulen och har år 1926 för tio år förnyat denna sin anslutning.

Genom bestämmelserna i Nationernas förbunds akt om fredligt förfarande för lösandet av uppkommande internationella tvister och genom den ytterligare utveckling på detta område, som följt efter förbundets tillkomst, hava sålunda betydelsefulla resultat vunnits i fråga om strävandena att ersätta kriget med fredliga medel. Det torde emellertid vara på sin plats att här framhålla, att åtskilliga slag av tvister och konflikthanledningar — och de icke minst betydelsefulla — på den internationella rättens nuvarande ståndpunkt icke kunna dragas inför internationellt forum. Detta gäller om sådana frågor, som falla inom vederbörande staters uteslutande behörighet, och vilka gemenligen kallas »inre frågor» (exempelvis spörsmål om råmaterielens fördelning, emigration och immigration, tullpolitik o. s. v.). Till här berörda förhållanden få de sakkunniga anledning att längre fram i sitt betänkande återkomma.

Kellogg-pakten.

Ett mera fullständigt utdömande av kriget såsom yttersta medel i de mellanfolkliga förhållandena har man även sökt nå på en annan väg än den, som kännetecknats av strävandena att utbygga Nationernas förbunds akt. Genom det i Paris den 27 augusti 1928 undertecknade fördraget, vanligen kallat Parispakten eller Kelloggpakten (bilaga 2), hava de fördragslutande parterna, till vilka numera så gott som världens samtliga stater av någon betydelse höra, högtidligt förklarat, »att de fördöma anlitandet av krig för avgörande av internationella tvister och i sina inbördes förhållanden avstå från krig såsom verktyg för nationell politik». Kelloggpaktens signatär-makter hava sålunda av sagt sig rättigheten att gripa till krig i åtskilliga av de fall, då en sådan rättighet enligt förbundsakten tillkommer dem, exempelvis då rådet icke kunnat enas om tvistens lösning och tre månader därefter förflutit, i vilket fall de ju enligt förbundsaktens bestämmelser äga »att handla så, som de anse nödvändigt för rättens hävdande». Kelloggpakten innehåller emellertid inga bestämmelser om skiljedomsförfarande i internationella tvister och inga sanktionsföreskrifter. Den inskränker sig till en förklaring av huvudsakligen moralisk innebörd. Härtill kommer, att enligt den tolkning, som givits Kelloggpakten i den officiella

skriftväxling, som föregick dess antagande, försvarskriget förklarats förenligt med dess bestämmelser, utan att dock någon definition givits på begreppet försvarskrig. Paktens värde — som säkerligen kan bli betydande — ligger därför främst på det rent psykologiska området. Den kan givetvis giva ytterligare näring åt fredssträvandena i skilda länder, icke minst i Förenta Staterna.

Försök hava emellertid redan gjorts att inkorporera Kelloggspaktens grundtankar i Nationernas förbunds akt. Förslag väcktes vid 1929 års förbunds-församling av brittiska regeringen om sådana ändringar i art. 12, 13 och 15 i förbundsakten, att den bristande överensstämmelsen mellan Kelloggspaktens absoluta och förbundsaktens begränsade förbud mot krig måtte avlägsnas.

Frågan hänvisades för prövning till en särskild sakkunnigkommitté, som av förbundsrådet tillsattes vid dess möte i januari 1930. Kommittén sammanträdde i februari—mars och framlade i sin den 6 sistnämnda månad dagtecknade rapport i huvudsak följande förslag. I art. 12 av förbundsakten införes en förklaring av innebörd, att, om mellan förbundets medlemmar uppkommer en tvist, ägnad att medföra brytning, medlemmarna skola för att lösa denna tvist endast använda fredliga medel. Samtidigt borttages i konsekvens härmed den möjlighet, som enligt art. 12:s nuvarande lydelse förefinnes för förbundsmedlemmarna att, sedan tre månader förflutit, efter det resultatet av det fredliga förfarandet framlagts, vädja till vapnen. Även i art. 15 borttagas enligt kommitténs förslag de möjligheter till till-låtet krig, som enligt artikelns nuvarande avfattning förefinns. Rådets enhälliga rapport, parternas röster frånräknade, tillerkännes sålunda bindande verkan för parterna, medan den nu blott medför, att förbundets medlemmar icke få gå till krig mot den part, som ställer sig rapporten till efterrättelse. För den händelse rådet icke kan enas, återtaga förbundsmedlemmarna icke heller, såsom nu är fallet, efter tre månader sin handlingsfrihet, utan rådet skall anbefalla parterna det fredliga förfarande, som under förhandenvarande omständigheter kan anses mest lämpligt för tvistens lösande. Vidare föreslår kommittén en ändring i art. 13, avsedd att stärka utsikterna till exekution av domstolsutslag. Medan enligt art. 13, mom. 4, nuvarande lydelsen, det är osäkert, huruvida parternas röster skola medräknas vid rådets avgivande av förslag om de åtgärder, som skola åvägabringa domens verkställande, föreslås sålunda ett uttryckligt stadgande, att så icke skall ske. I art. 15 har än vidare införts en bestämmelse av innebörd, att rådet när som helst under förfarandet inför detsamma med majoritet kan begära ett rådgivande yttrande av Haagdomstolen. Slutligen har enligt kommitténs förslag i aktens préambule uttrycket »antaga vissa förpliktelser att icke gripa till krig» utbytt mot »antaga förpliktelsen att icke gripa till krig».

Skulle kommitténs förslag, som nu skola underställas de skilda regeringarna för yttrande, komma att antagas av församlingen och därefter bli i tillfyllestgörande omfattning ratificerade av de skilda förbundsstaterna, kommer följaktligen krigsförbudet i förbundsakten att erhålla samma utsträckning som enligt Kelloggspakten. Huruvida detta förhållande verkligen skulle vara

ägnat att stärka förbundsaktens system, är emellertid i viss mån tvivelaktigt. Den svaghet, som vidlåder Kelloggspakten i så måtto, att den icke stadgar ett bestämt fredligt förfarande att ersätta kriget, kommer då att i viss utsträckning även föreligga i fråga om förbundsakten i dess föreslagna lydelse. För den händelse rådet icke kan enas om en rapport med förslag till tvistens lösning, finns icke något bestämt fredligt förfarande föreskrivet, utan rådet skall endast anbefalla parterna det förfarande, som under de förhandenvarande omständigheterna kan anses mest ändamålsenligt. De föreslagna ändringarna i förbundsakten medföra dessutom vissa konsekvenser i fråga om sanktionssystemets tillämpningsområde, vilka närmare beröras här nedan i kapitel 5, sid. 23.

Det måste för närvarande anses ovisst, huruvida kommitténs förslag hava utsikt att bliva allmänt antagna. Under kommitténs förhandlingar gjorde sig på åtskilliga punkter vitt skilda meningar gällande, och kommitténs förslag hava i vissa avseenden karaktären av kompromisslösningar. Ett flertal kommittéledamöter hava också på olika punkter anmält avvikande mening. Den svenske medlemmen i kommittén, professor Ö. Undén, har sålunda reserverat sig i fråga om förslagets konsekvenser i sanktionshänseende. Härtill kommer, att det hittills överhuvud taget visat sig ytterst svårt att erhålla tillfyllestgörande antal ratifikationer för ändringar i förbundsakten även i de fall, där meningarna under den förberedande behandlingen visat sig gå mindre vitt isär än i fråga om lämpligheten av och sättet för införande av Kelloggspaktens principer i förbundsakten.

Kapitel 4. Förbundsaktens sanktionssystem.

I förbundsaktens art. 16 och delvis i art. 17 innefattas bestämmelserna om de sanktionsåtgärder, som det åligger förbundsmedlemmarna att vidtaga för att gentemot en fredsbrytande stat upprätthålla förbundsaktens stadganden. Det heter i art. 16, att, »om medlem av förbundet griper till krig i strid mot sina förpliktelser enligt art. 12, 13 eller 15, skall ifrågavarande stat anses därigenom utan vidare hava begått en krigshandling mot samtliga övriga medlemmar av förbundet». Förbundsakten skiljer således enligt art. 16 på krig, som uppkommit i strid med art. 12, 13 och 15 (krig, som påbörjats, utan att tvisten först hänskjutits till skiljedoms- eller domstolsförfarande eller prövning inför rådet, eller som påbörjats mot en makt, som ställer sig ett skiljedoms- eller domstolsutslag eller en enhällig rådsrapport till efterrettelse, eller som påbörjats inom tre månader efter avgivandet av skiljedoms- eller domstolsutslaget eller av rådsrapporten, vare sig denna är enhällig eller icke), samt andra krig. Endast i händelse av krig av det första slaget inträda förbundsmedlemmarnas förpliktelser enligt art. 16. Under övriga (»tillåtna») krig mellan förbundsmedlemmar äro de utanför tvisten stående medlemsstaterna berättigade att intaga den ställning, som tillkommer en neutral stat enligt allmän folkrätt. — Bestämmelserna i art. 16 av förbundsakten kunna även enligt art. 17 bliva tillämpliga till följd av en tvist mellan en av förbundets medlemsstater och en utanför

Innehållet i art. 16 och 17.

förbundet stående stat eller mellan två utanför förbundet stående stater, nämligen därigenom, att den eller de utomstående staterna på inbjudan av rådet åtaga sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, i vilket fall bestämmelserna i art. 12—16 av förbundsakten skola vara tillämpliga, eventuellt med vissa jämkningar, eller därigenom att en utomstående stat, vilken efter inbjudan av rådet vägrat att åtaga sig sagda förpliktelser, griper till krig mot medlem av förbundet, i vilket fall art. 16 skall anses tillämplig mot den inbjudna staten.

De sanktionsåtgärder, som förbundsmedlemmarna enligt art. 16 kunna tillgripa mot den fördragsbrytande staten, äro dels av *ekonomisk*, dels av *militär* art. Om de förra heter det, att förbundets medlemmar »förbinda sig att omedelbart avbryta alla förbindelser av kommersiell eller finansiell art med den fördragsbrytande staten, att förbjuda alla förbindelser mellan sina innebyggare och innebyggare i ifrågavarande stat samt att förhindra alla förbindelser av finansiell, kommersiell eller personlig art mellan denna stats innebyggare och innebyggare i varje annan stat, oberoende därav, huruvida den tillhör förbundet eller ej». Om de militära sanktionerna heter det, att »det åligger rådet att föreslå de särskilda regeringar, saken angår, med vilka land-, sjö- eller luftstridskrafter de särskilda förbundsmedlemmarna skola bidra till de väpnade styrkor, som skola användas till hävdande av förbundsförpliktelsernas helgd». Vidare heter det i art. 16, att »förbundets medlemmar överenskomma att vid tillämpningen av de i denna artikel förutsedda ekonomiska åtgärderna ömsesidigt understödja varandra i syfte att så mycket som möjligt nedbringa därav följande förluster och olägenheter. De skola likaledes ömsesidigt stödja varandra i motstånd mot de särskilda åtgärder, som av en fördragsbrytande stat må vidtagas mot någon av dem. De skola vidare vidtaga erforderliga åtgärder för att, envar inom sin stats område, underlätta fri passage för styrkor tillhörande förbundsmedlem, som deltaga i gemensamma åtgärder till skydd för förbundsförpliktelsernas helgd.»

De *ekonomiska* sanktionerna, vilka äro *obligatoriska*, bestå sålunda i

1:o) avbrytande av alla kommersiella och finansiella förbindelser med den stat, som bryter mot akten, alltså spärrningsåtgärder, tjänande till att förhindra personers eller föremåls direkta eller indirekta förflyttande från det egna statsområdet till den freds-brytande statens territorium, eller befördran av meddelanden mellan dessa områden. Såsom exempel på dylika åtgärder må nämnas avstängande av järnväg eller annat allmänt kommunikationsmedel vid gränsen mellan de två länderna, gränsbevakning, förbud mot utklarering av fartyg i direkt eller indirekt fart till och från den freds-brytande staten, förhindrande av postbefördran, telegrafkommunikation och luftfart mellan de två länderna samt förbud att utfärda pass för resa till den freds-brytande staten;

2:o) förbudande av varje slags förbindelse mellan statens egna innebyggare och innebyggare i den stat, som bryter mot akten, varmed torde åsyftas lagbestämmelser om straff eller andra påföljder för personer i den

förra staten, som upptaga förbindelser av något slag med den andras innebyggare;¹

3:o) förhindrande av alla slags finansiella, kommersiella och personliga förbindelser mellan den fredsbrytande statens innebyggare och innebyggare i alla andra stater, vare sig dessa tillhöra förbundet eller icke. Härmed avses tydligen i främsta rummet försvärande eller omöjliggörande av förbindelserna mellan fredsbrytaren och stater utanför förbundet, enär, under förutsättning att de under 1:o) och 2:o) omnämnda sanktionsåtgärderna allmänt iakttagas av förbundsmedlemmarna, ifrågavarande åtgärder synas vara tillfyllest för fredsbrytarens isolering från förbundets stater. Med vilka medel de här under 3:o) angivna åtgärderna skola genomföras, utsäges icke. Till lands torde avspärrningen kunna genomföras medelst transiteringsförbud, till sjöss genom en blockad medelst örlogsfartyg.

De militära sanktionerna — användandet av vapenmakt mot den fredsbrytande staten — äro icke att anse såsom *obligatoriska*; rådet äger endast att till regeringarna i de förbundsstater, saken kan angå, rikta en *framställning*, innefattande *förslag* om de stridskrafter, med vilka förbundsmedlemmarna, envar i sin mån, skola bidra till de väpnade styrkor, som skola genomföra förbundets beslut. Förbundsmedlemmen själv avgör, huruvida den vill efterkomma rådets rekommendation.

Med reglerna om deltagande i militärt sanktionsförfarande sammanhänger den i art. 16 intagna bestämmelsen om skyldighet för förbundsmedlemmarna att, envar inom sitt område, tillåta och underlätta *passage* för förbundsmedlem, som går förbundets ärenden. Denna skyldighet är *ovillkorlig*.

¹ Här förtjänar påpekas, att i de franska och engelska originaltexterna de personer, mellan vilka förbindelserna skola förbjudas, angivas såsom vederbörande staters »nationaux», »nationals», vilket ju närmast betyder medborgare och icke innebyggare. Att det oaktat ordet innebyggare använts i den svenska översättningen, motiverades av den dåvarande utrikesministern i 1920 års proposition till riksdagen angående Sveriges anslutning till Nationernas förbund på följande sätt: »De personer, vilka förbudet skulle gälla, angivas, såsom nämnts, i förslagets originaltexter såsom vederbörande staters 'nationals', 'nationaux'. Närmast till hands ligger, att härmed skulle åsyftas dessa staters medborgare. En dylik tolkning torde dock näppeligen vara den riktiga. Avsikten med det ekonomiska sanktionsförfarandet är i det hela att åstadkomma en ekonomisk isolering av den stat, som bryter mot akten. Härför erfordras, att envar av de övriga förbundsstaterna medverkar till att avhålla där levande personer från förbindelse med personer inom den fördragsbrytande statens område. Av mindre eller ingen vikt och därjämte tydligen resultatöst vore däremot att ålägga de i sanktionsförfarandet deltagande staterna att söka förpliktiga sina inom den fredsbrytande statens område boende medborgare att avbryta all förbindelse med sin omgivning. Icke heller vore det rimligt, om varje i aktionen deltagande stat skulle anses förpliktad att inom sitt område förbjuda beröring mellan sina medborgare och därvarande medborgare i den fredsbrytande staten. Man tänke sig en stat, som inom sitt område hyser ett talrikt folkelement, tillhörande en främmande stat. Att i händelse av sanktionsförfarande mot denna stat ögonblickligen genomföra internering eller hemsändande av denna befolkning lär icke låta sig göra, i varje fall icke utan oskäligt lidande och förfång för dem, som skulle utsättas för behandlingen, och svåra rubbningar i den exekverande statens inre förhållanden.

I betraktande av det nu anförda torde det vara berättigat att, såsom i den av mig återopade översättningen av akten skett, låta ifrågavarande i originaltexten brukade uttryck återgivas med 'innebyggare', en tolkning, som ligger nära till hands även med hänsyn till den betydelse, som i de anglosachsiska länderna på det personliga området tillerkännes den s. k. domicilprincipen framför den annorstädes övervägande nationalitetsprincipen.»

Kapitel 5. Sanktionsproblemets behandling efter förbundets tillkomst.

Sedan förbundsaktens tillkomst hava dess sanktionsbestämmelser varit föremål för så gott som oavslutade förhandlingar inom skilda förbundsorgan. Det torde här vara på sin plats att giva en kortfattad översikt över dessa förhandlingar och deras resultat.

Redan till den första förbunds församlingen år 1920 avgavs av Sverige, Danmark och Norge förslag till ändring i art. 16, varigenom befogethet skulle lämnas rådet att på framställning av stat, för vilken tillämpningen av de ekonomiska sanktionsbestämmelserna »skulle medföra synnerlig fara, medgiva denna stat att upprätthålla förbindelserna med den fördragsbrytande staten i viss av rådet angiven omfattning». Svenska regeringen motiverade förslaget bland annat därmed, att för vissa stater av sekundär betydelse, vilkas läge vore särskilt utsatt på grund av grannskap till mäktigare länder, ett fullständigt avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med dylika grannstater kunde medföra allvarliga faror. »Man kan nämligen föreställa sig», fortsatte svenska regeringen, »att den mera betydande staten i så fall skulle finna sig frestad att besätta den mindre statens territorium för att skydda de betydelsefulla ekonomiska intressen, som blivit hotade genom blockaden.» På grund härav vore svenska regeringen av den uppfattningen, att det skulle vara önskvärdt, att möjlighet bereddades rådet att i viss utsträckning medgiva lättnad i fråga om en förbundsmedlems förpliktelser att deltaga i blockad.

1920 och
1921 års
förbunds-
församlingar.

Första förbunds församlingen beslöt att för det dåvarande icke upptaga till behandling det av svenska, danska och norska regeringarna framställda förslaget till ändring i förbundsakten. Detta beslut motiverades med att ännu icke tillräcklig erfarenhet vunnits om förbundsaktens sätt att verka. Därjämte beslöts emellertid tillsättandet av en kommitté, som skulle behandla frågan om Nationernas förbunds ekonomiska vapen (blockad). Till denna kommitté hänsköts bland annat det svensk-dansk-norska förslaget om ändring av art. 16.

Det var särskilt två spörsmål berörande art. 16, vilka enligt första förbunds församlingens mening borde av nämnda kommitté närmare undersökas. För det första framhölls sålunda, att det mycket väl kunde råda tvivel om, huruvida en stat tillgripit krig i strid med förbundsakten. Några närmare bestämmelser om, hur detta spörsmål skulle avgöras, funnes nämligen icke. För det andra kunde det vara ytterligt svårt att till alla delar utföra, vad man för korthetens skull kunde kalla blockadåtgärderna enligt art. 16. Den första förbunds församlingen utarbetade också för undanröjande av dessa svårigheter vissa provisoriska förslag, som skulle behandlas av den tillsatta kommittén och sedermera underkastas förnyad behandling vid följande års församling.

På grundval av kommitténs utlåtande beslöt förbunds församlingen 1921 dels vidtaga vissa ändringar i art. 16, dels ock antaga en rad resolutioner rörande användningen av de ekonomiska sanktionerna.

Sålunda infördes i artikeln den bestämmelsen, att det skulle *tillkomma rådet* att avgiva utlåtande om, huruvida kränkning av förbundsakten föreläge eller icke, samt att rådet vidare skulle äga skyldighet att underrätta samtliga förbundsmedlemmar om den tidpunkt, från vilken det förordade tillämpningen av de ekonomiska påtryckningsåtgärderna. Härmed avsågs att, givetvis med bevarande av de skilda staternas prövningsrätt av frågan, huruvida fördragsbrott föreläge eller icke, söka i möjligaste mån i rådets

hand koncentrera igångsättandet och ledningen av det ekonomiska sanktionsförfarandet, på det att detsammes effektivitet icke måtte helt äventyras.

För att tillmötesgå de av de skandinaviska staterna framställda önskemålen infördes vidare i artikeln en passus, varigenom rådet bemyndigades att »för särskilda medlemmars vidkommande och för viss bestämd tid besluta uppskov» med igångsättandet av någon av de ekonomiska påtryckningsåtgärderna, för den händelse rådet skulle anse, att genom ett dylikt uppskov syftet med dessa åtgärder skulle bättre tillgodoses eller att uppskovet vore nödvändigt för att till ett minimum nedbringa de förluster och olägenheter, som skulle genom dessa åtgärder tillskyndas medlemmarna i fråga».

Slutligen ändrades, ehuru icke utan motstånd, uttrycket »nationaux» i artikeln till »personnes résidant sur le territoire», varigenom originaltexterna i denna del erhöilo en avfattning, motsvarande den officiella svenska översättningen »innebyggare».

Bland de av församlingen antagna resolutionerna må särskilt antecknas förklaringen, att »den fördragsbrytande statens önsidiga handling icke kan skapa ett krigstillstånd, den giver endast övriga medlemmar av förbundet befogenhet att vidtaga krigsåtgärder eller att förklara sig i krigstillstånd med den stat, som brutit mot förbundsakten». Av resolutionerna framgår för övrigt, att man vid denna tidpunkt tänkte sig sanktionsåtgärderna åtminstone i vissa fall tillämpade så att säga gradvis i syfte att undvika krig, till en början sålunda endast de diplomatiska förbindelsernas avbrytande eller endast beskickningschefernas hemkallande och därefter kraftigare åtgärder, eventuell effektiv blockad av den fördragsbrytande statens kuster anförtrödd åt vissa stater, samt slutligen rent militära sanktioner.

De vidtagna ändringarna i art. 16 hava emellertid icke ratificerats av ett för ikraftträdande tillfyllestgörande antal stater och måste numera anses hava förfallit. Visserligen uttalade församlingen i en av sina resolutioner att, till dess de beslutade ändringarna i förbundsakten trätt i kraft, såväl dessa som de antagna resolutionerna skulle tillsvidare tjäna rådet och förbundets medlemmar till ledning vid tillämpningen av art. 16. Denna resolution tillkom emellertid för att man, innan ändringarna i art. 16 definitivt antagits — vilket väntades taga högst ett år i anspråk — icke skulle vara helt och hållet i avsaknad av närmare regler för sanktionernas tillämpning. Av diskussionen framgick, att ändringarna antagits, först sedan man efter långa överläggningar funnit, att det icke vore möjligt att fastställa i desamma givna bestämmelser endast i form av en auktoritativ tolkning av artikeln. A fortiori måste då gälla, att de av församlingen voterade ändringarna i Nationernas förbunds akt och resolutionerna icke kunna vara för förbundets medlemmar bindande. Detta hindrar givetvis icke, att de kunna komma att i praktiken få betydelse vid en eventuell tillämpning av art. 16.

Garanti-
traktaten och
Genève-
protokollet.

Under 1922, 1923 och 1924 års församlingar behandlades sanktionsproblemet ingående i samband med diskussionen rörande den s. k. Ceciliska garantitraktaten och Genèveprotokollet. Ehuru såväl garantitraktaten som Genèveprotokollet numera äro avförda från den aktuella politiken, torde en kort översikt över de i dessa båda konventionsförslag intagna sanktionsbestämmelserna här vara av intresse.

Förslaget om garantitraktat, som i sitt slutliga skick framlades år 1923, innehöll i huvudsak en plan för ömsesidigt bistånd staterna emellan, vilken stod i ett ganska löst förhållande till förbundsaktens bestämmelser. Dels borde staterna uttryckligen förbinda sig att icke tillgripa anfallskrig ävensom förplikta sig att individuellt eller kollektivt, sedan rådet avgjort, att an-

grepp föreläge, även militärt bistå envar av dem, som utsatts för anfallskrig, på sätt rådet enligt vissa närmare föreskrifter »fastställt såsom varande mest verksamt», dels borde i anslutning härtill medgivande lämnas de fördragslutande staterna att »två och två eller flera tillsammans» avsluta särskilda »komplementära avtal» för att på förhand fastställa det bistånd, som de »i vissa bestämda fall av angrepp» skulle lämna varandra — i sistnämnda fall dock med förbehåll, att rådet skulle avgöra, huruvida ett dylikt avtal stode i överensstämmelse med principerna i huvudfördraget och förbundsakten. Genom en särskild artikel medgavs även rätt till villkorlig eller partiell anslutning till fördragets bestämmelser under förutsättning av rådets samtycke.

Genèveprotokollet, som antogs av 1924 års församling, sökte finna garantierna för förhindrandet av anfallskrig i ett utvecklat system av sanktioner. Bestämmelserna härom skulle utgöra tillägg till stadgandena i förbundsaktens art. 16. Så snart rådet till protokollets signatärmakter riktat förständigande om sanktioner mot viss angripare, skulle dessa maktens förpliktelser att vidtaga sanktioner av alla de slag, varom talas i anförda artikel, omedelbart träda i kraft. Den utsträckning, i vilken det sålunda föreskrivna deltagandet i sanktionerna skulle av varje makt fullgöras, skulle i det särskilda fallet bestämmas av förbundsmedlemmen själv, varvid det dock ålåg varje signatärmakt att, i den mån dess geografiska läge och de särskilda förhållandena beträffande dess rustningar det medgäve, lojalt och verksamt medverka till att upprätthålla Nationernas förbunds akt och motsätta sig varje angreppshandling. Förbundsaktens bestämmelser angående den ömsesidiga samverkan signatärmakterna emellan vid ekonomiska och finansiella sanktioner föreslogos kompletterade och utvidgade, och signatärstaterna skulle förpliktas att en för alla och alla för en ekonomiskt bistå den angripna staten, varvid särskild skyldighet borde fastslås för dem att vidtaga alla i deras makt stående åtgärder för att trygga dennas förbindelser till lands och sjöss.

Protokollets sanktionsbestämmelser räknade närmast med motsatsen mellan angripande stat och angripen stat. Även den situationen förutsågs dock, att båda parterna i en tvist blivit förklarade för angripare. För sådant fall stadgades, att de ekonomiska och finansiella sanktionerna — men icke de militära — skulle tillämpas mot båda.

För att förlåna det ekonomiska och finansiella sanktionssystemet så stor planmässighet som möjligt skulle enligt protokollet uppdragas åt rådet att efter förberedande utredningar genom vederbörande förbundsorgan låta utarbeta planer dels för sanktionernas tillämpning gentemot en angripare, dels för samverkan mellan en angripen stat och de stater, som komme den till undsättning. Även i fråga om de militära sanktionerna avsåg protokollet att åstadkomma effektiv planmässighet genom en, visserligen icke förpliktande, anvisning, att signatärmakterna skulle till rådet på förhand lämna utfästelse beträffande de stridskrafter, de kunde vara i tillfälle att omedelbart ställa till förfogande. I samband härmed erkändes rätten för signatärmakterna att sinsemellan ingå överenskommelser åsyftande omedelbar hjälp vid angrepp, vilken dock ej skulle få lämnas förrän efter rådets förständigande om tillämpning av sanktioner. Dylika överenskommelser (särfordrag) skulle registreras och offentliggöras av förbundssekretariatet samt stå öppna för anslutning från varje förbundsmedlems sida.

Liksom rådet hade att bestämma om sanktionernas igångsättande, skulle det också ensamt äga befogenhet att besluta deras inställande. Kostnaderna för de företagna operationerna ävensom för därav förorsakad förlust och skada skulle gäldas av den anfallande makten intill yttersta gränsen för dess för-

måga, dock utan intrång på dess territoriella integritet eller politiska oberoende.

*Locarno-
avtalen.*

Sedan Genèveprotokollet främst på grund av Storbritanniens motstånd blivit avfört från dagordningen, hava dess grundtankar i fråga om sanktions-systemets förstärkande — liksom också i fråga om skiljedoms- och förlikningssystemets utveckling — i viss utsträckning förverkligats genom fördrag av regional natur. Det märkligaste avtalet av denna art är givetvis den i Locarno avslutade s. k. Rhenpakten.

Detta avtal, som avslutits mellan Belgien, Frankrike, Tyskland, Storbritannien och Italien, innebär dels vissa särskilda inbördes förpliktelser mellan å ena sidan Tyskland och å den andra Frankrike och Belgien i syfte att åstadkomma ett stadigvarande fredstillstånd mellan dessa länder, dels ock en garanti av samtliga de fördragsslutande parterna för upprätthållandet av dessa förpliktelser. Fördraget avser i främsta rummet garanti i fråga om gränsen mellan Tyskland och Frankrike—Belgien men därjämte även för iakttagandet av de bestämmelser rörande den demilitariserade Rhenzonen, som ingå i Versaillestraktatens art. 42 och 43.

Tyskland å ena sidan och Belgien och Frankrike å den andra åtaga sig sålunda genom fördraget en ömsesidig förpliktelse att i intet fall gripa till krig mot varandra. Samtliga mellan dem uppkommande tvister skola underkastas ett fredligt förfarande. Rättstvister underkastas slutgiltigt domstols- eller skiljedomsförfarande, intressetvister förlikningsförfarande inför ständiga nämnder. För det fall att överenskommelse inför förlikningsnämnd icke vinnes, hänskjutes tvisten till förbundsrådet för behandling enligt art. 15 i förbundsakten.

För intressetvister har sålunda icke fastställts ett förfarande, som ovillkorligen leder till ett slutligt avgörande på fredlig väg. Den handlingsfrihet, som parterna i en tvist och förbundets övriga medlemmar tillförsäkras för det fall, att rådet icke kunnat uppnå enighet om ett förslag till tvistens lösning, inskränkes emellertid väsentligen genom Locarnoavtalet för Belgiens, Frankrikes och Tysklands vidkommande. Avtalet medgiver nämligen för nu nämnda stater användande av vapenmakt endast för särskilt angivna fall: att det sker till legitimt självförsvar, att fråga är om deltagande i en aktion enligt förbundsaktens art. 16 eller i enlighet med av församlingen eller förbundsrådet fattat beslut eller slutligen, att det gäller ovannämnda, i förbundsaktens art. 15, mom. 7, avsedda fall, dock endast under förutsättning att fråga är om *motstånd mot verkställt angrepp*.

Funnes icke säkerhetsfördraget, låge intet rättsligt hinder i vägen för här ifrågavarande länder att i detta sistnämnda fall skrida till angrepp eller uppträda på den angripande statens sida. Genom säkerhetsfördraget har emellertid angreppskriget mellan dessa stater utdömts, och tvister, rörande vilkas lösning enighet inom rådet icke kunnat vinnas, få icke slitas med vapenmakt.

Den *garanti*, som de fördragsslutande makterna, alltså icke blott Belgien, Frankrike och Tyskland, utan även Storbritannien och Italien, iklätt sig för

dessa bestämmelsers upprätthållande, är olika konstruerad, för det fall att en kränkning av desamma är flagrant eller icke. Det tillkommer varje stat att själv avgöra, huruvida en kränkning är flagrant eller icke, men i traktaten hava, när fråga är om den demilitariserade zonen vid Rhen, vissa förhållanden angivits såsom innebärande en dylik kvalificerad kränkning. Är kränkningen flagrant, äger fördragsslutande stat omedelbart inskrida på den angripnas sida. Är kränkningen icke flagrant, skall frågan först underställas Nationernas förbunds råd, som äger konstatera, att en kränkning verkligen skett, och först därefter äga de fördragsslutande parterna rätt att ingripa. Samma garantiplikt, som här ovan angivits, inträder för de fördragsslutande parterna för det fall, att Belgien, Frankrike eller Tyskland vägrar att underställa en tvist fredligt förfarande eller att verkställa ett avkunnat utslag och samtidigt skrider till fientligheter. Om däremot en av nyssnämnda stater uraktlåter att underställa en tvist fredligt förfarande eller vägrar att ställa sig ett avkunnat utslag till efterrättelse men icke samtidigt går till fientligheter, tillkommer det Nationernas förbunds råd att föreslå de åtgärder, som böra vidtagas mot den tredskande staten, och de fördragsslutande parterna förbinda sig på förhand att efterkomma rådets sålunda avgivna rekommendation.

De likaledes i Locarno avslutade, sinsemellan likalydande säkerhetsfördragen mellan Frankrike och Polen samt mellan Frankrike och Tjeckoslovakien innebära, att Frankrike förbinder sig att lämna Polen resp. Tjeckoslovakien bistånd av militär natur, dels för det fall att art. 16 i Nationernas förbunds akt träder i tillämpning, dels ock för det fall att rådet icke kunnat enas om en rekommendation till lösning av en tvist och Tyskland därefter går till angrepp mot någon av ifrågavarande stater.

I samband med frågan om Tysklands inträde i Nationernas förbund framställdes från detta lands sida begäran om en undantagsställning i fråga om sanktionsförfarandet. I skrivelser till de i Nationernas förbunds råd företrädde staterna anhöll sålunda Tyskland år 1924, att vederbörande regeringar skulle uttala sig om utsikterna för Tyskland att med hänsyn till dess ställning såsom avrustad stat få göra sådana förbehåll till art. 16, att Tyskland vid uppkommande krig kunde bevara möjligheten att förbliva neutralt. Samtliga råds makter betonade i sina svar mer eller mindre uttryckligt, att Tyskland för sitt inträde i förbundet icke kunde uppställa några särskilda villkor. Frågan upptogs därefter på Tysklands begäran av Nationernas förbunds råd, som vid sitt möte i mars 1925 beslöt att till tyska regeringen överlämna ett memorandum i ämnet. Häri inskränker sig rådet till att, såsom svar på Tysklands framställning om undantagsställning i fråga om sanktioner, klarlägga råds makternas uppfattning om sanktionsförpliktelsearnas innebörd. Efter att hava betonat, att i fråga om militära sanktioner rådet endast äger föreslå förbundets medlemmar, vilka lant-, sjö- och luftstridskrafter som skola användas för hävdande av förbundsförpliktelsearnas helgd, understryker rådet de ekonomiska sanktionsförpliktelsearnas obligatoriska

*Tyskland och
sanktions-
problemet.*

karaktär och förklarar sig vilja giva ett otvetydigt uttryck åt den uppfattningen, att varje förbehåll i detta hänseende måste anses oförenligt med medlemskap i förbundet.

Tysklands framställning till förbundsrådet och dess medlemmar blev sålunda resultatlös.

I samband med avtalen i Locarno riktades emellertid till den tyska delegationen från samtliga övriga i förhandlingarna deltagande stater en not innehållande en tolkning av förbundsaktens art. 16 av följande lydelse:

»De ur nämnda artikel för förbundets medlemmar härflytande förpliktelserna böra förstås på det sätt, att varje medlem av förbundet är förpliktad att lojalt och verksamt medverka till att förbundsakten upprätthålles och att varje angreppshandling motverkas, i den mån dess militära förhållanden medgiva och med hänsyn tagen till dess geografiska läge.»

Notens lydelse är i viss mån dunkel. Något avstående från fordran på deltagande i de obligatoriska ekonomiska sanktionerna eller på den obligatoriska förpliktelsen att tillåta passage för sanktionstrupper kan näppeligen inläggas i noten.

*Utvecklingen
efter 1926.*

De förhandlingar, som ägde rum inom en av förbundet år 1926 tillsatt särskild kommitté med uppgift att behandla vissa säkerhetsproblem, ledde till ett skärskådande av sanktionsproblemet under en i viss mån ny synvinkel. Omöjligheten att åstadkomma en allmän traktat om garanti- och sanktionssystemets förstärkande ävensom vissa erfarenheter, som vunnits vid biläggandet av den grekisk-bulgariska konflikten, gjorde, att man sökte lägga vikten mera vid åtgärder — delvis av ren påtryckningsnatur — ägnade att *förebygga* ett vådande till vapnen än vid organiserandet av sanktioner avsedda att tillämpas, sedan kriget väl brutit ut. Det grundläggande dokument, på vilket kommitténs förhandlingar byggde, utgöres av en inför densamma av den belgiske senatoren de Brouckère framlagd rapport, vars synpunkter äga ett icke ringa intresse dels på grund av den klarhet och skärpa, varmed de framförts, dels emedan de torde vara i hög grad representativa för en inom förbundskretsar vitt utbredd uppfattning.

Till en början konstaterar de Brouckère, att de år 1921 antagna ändringarna i art. 16 och de i samband därmed stående resolutionerna icke kunna anses gällande, och understryker, att 1921 års beslut måste anses strida mot andan i det system, som fått sitt uttryck i art. 16. Har ett krig i strid med förbundsaktens bestämmelser verkligen utbrutit, måste sanktionerna omedelbart och med all kraft tillämpas, om icke förbundstanken skall lida obotlig skada. Men de Brouckère anser, att förbundsakten innebär rika och dittills tämligen förbisedda möjligheter för krigets förhindrande, varigenom ett tillämpande av art. 16:s sanktionsföreskrifter skulle i de flesta fall onödiggöras. Han hänvisar till föreskriften i art. 11, enligt vilken även varje krigshot är en förbundets gemensamma angelägenhet och förbundet, enkannerligen rådet, äger att vidtaga de mått och steg, som äro lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden mellan staterna. De Brouckère lägger

sålunda huvudvikten vid förbundets preventiva verksamhet och anför en rad åtgärder, som rådet i sådant syfte kan vidtaga vid en uppkommande spänd situation. Rådets ingripande på ett tidigt stadium av konflikten skulle också medföra den fördelen, att det därigenom skulle bli lättare att, för den händelse krigisk konflikt verkligen utbröte, avgöra, vilkendera av parterna som brutit mot förbundsaktens bestämmelser, och mot vilken part alltså sanktioner borde tillämpas.

På grundval av de Brouckère's rapport utarbetades av kommittén en samling regler rörande åtgärder, som av rådet kunde och borde vidtagas för förebyggande av krigsutbrott. Såsom exempel må nämnas: utsändande av en kommission eller särskilda delegerade till det område, där krisen lokaliserats, särskilda anvisningar till parterna om de truppförflyttningar och mobiliseringsåtgärder, från vilka de borde avhålla sig, påtryckningsåtgärder i form av demonstration med sjö- eller luftstridskrafter o. s. v. På basis av de sålunda utarbetade och sedermera av rådet och församlingen godkända reglerna har bland annat från tysk sida framlagts förslag till traktat, varigenom staterna skulle på förhand förbinda sig att efterkomma vissa av rådets anvisningar och beslut av nu angiven art. Detta förslag har ännu icke varit föremål för slutgiltig granskning.

Slutligen må här, i anslutning till vad ovan å sid. 13 anförts, framhållas, att för den händelse de förslag angående ändringar i förbundsakten, avsedda att bringa densamma i överensstämmelse med Kelloggspakten, som framlagts av den tillsatta sakkunnigkommittén, skulle bli antagna och ratificerade, sanktionernas tillämpningsområde skulle komma att i icke oväsentlig mån utvidgas, ehuruval sanktionsförpliktelseernas innebörd skulle förbli oförändrad. Enär sanktionerna enligt art. 16 skola tillämpas gentemot den stat, som griper till krig i strid med sina förpliktelser enligt art. 12, 13 och 15, blir sanktionernas tillämpningsområde beroende av dessa förpliktelser omfång. Om möjligheten till »tillåtna» krig borttages i art. 12 och 15, inträder följaktligen förbundsmedlemmarnas förpliktelse till sanktioner även i de fall, då enligt förbundsaktens nuvarande system kriget skulle kunna betraktas såsom tillåtet. Särskilt anmärkningsvärt blir detta förhållande, för det fall att rådet icke kunnat enas om en lösning av tvisten. Utbryter då, sedan tre månader förflutit, ett krig, inträda, såsom kommitténs förslag äro avfattade, förbundsmedlemmarnas förpliktelser till sanktioner gentemot den stat, som gått till angrepp. Den svenske medlemmen i kommittén ansåg för sin del särskilt denna konsekvens av kommitténs förslag betänkelig och hade framlagt en utarbetad text till ändringar i förbundsakten med införande av Kelloggspaktens artiklar i préambulen, varigenom utvidgningen av sanktionernas tillämpningsområde skulle kunna undvikas. Detta förslag vann emellertid icke kommittémajoritetens bifall.

Skulle man göra en sammanfattning av den utveckling av sanktions-systemet, som ägt rum sedan den första förbundsförsamlingen, kunde måhända följande sägas. Medan under förbundets första år de krafter,

Sammanfattning.

som önskade ett försvagande av sanktionssystemet, närmast syntes hava överhanden, slog utvecklingen sedermera om, och under åren 1923 och 1924 syntes strävandena att förstärka garantierna för förbundsaktens efterlevnad hava avgått med segern. Sedan Genèveprotokollet gravlagts, hava dessa strävanden främst tagit sig uttryck i avslutandet av regionala säkerhets-traktater, medan förhandlingarna inom förbundsorganen huvudsakligen inriktats på att åstadkomma en utveckling av åtgärderna för krigets förhindrande i motsats till åtgärderna för krigets bestraffande. Emellertid är att förutse, att de krafter, som verka för ett mera fullständigt sanktionssystem, vid lämpligt tillfälle ånyo komma att med styrka göra sina synpunkter gällande, så mycket mer som varje säkerhetssystem logiskt måste innefatta säkert verkande sanktioner.

De skilda ländernas olika inställning till sanktionsproblemet är givetvis i främsta rummet beroende på rent politiska förhållanden. De stater, vilka äro tillfredsställda med rådande status quo, främst i territoriellt avseende, och på samma gång hava en känsla av att detta status quo icke är fullt tryggt, hava ett direkt intresse av att sanktionssystemet blir så utvecklat och säkert verkande som möjligt. Länder åter, som icke äro tillfredsställda med den rådande ordningen, hava snarast ett motsatt intresse. Sådana stater slutligen, vilka i likhet med exempelvis Storbritannien, Holland och Sverige för egen del icke önska någon ändring i Europas politiska struktur och på samma gång icke känna sig direkt hotade i sin politiska och territoriella integritet, hava i viss mån ställt sig avvisande till ett förstärkt sanktionssystem, som eventuellt skulle medföra större bördor än motsvarande ökning i den egna säkerheten.

Kapitel 6. Sanktionssystemets allmänna brister.

Den föregående framställningen torde hava ådagalagt, att förbundsaktens sanktionsbestämmelser i många avseenden lämna mycket övrigt att önska i fråga om klarhet, och att man på skilda håll velat i desamma inlägga en ganska olika räckvidd och betydelse. Att fördragsbrottets konstaterande och sanktionernas igångsättande överlämnas till varje särskild stat, är själf-fallet ägnat att vålla mångahanda vanskligheter. Olika stater kunna komma till olika uppfattning i frågan, huruvida brott mot förbundsakten föreligger eller icke; sanktioner kunna därför eller på annan grund komma att helt utebliva från viss stats sida eller i varje fall uppskjutas o. s. v. Redan innan förbundsakten fastställdes, framställdes också från neutralt håll yrkande på att rådet skulle åläggas att konstatera fördragsbrottet. Den andra församlingen antog jämväl, som ovan angivits, en ändring av förbundsakten, varigenom rådet skulle åläggas att avgiva utlåtande om, huruvida kränkning av förbundsakten ägt rum eller icke, men denna ändring har icke trätt i kraft. Icke desto mindre torde man kunna utgå ifrån att rådet alltid kommer att behandla frågan om sanktionstillämpning, och att knappast någon stat kan antagas igångsätta ett sanktionsförfarande, utan att

rådet dessförinnan avgivit utlåtande. Undantag torde dock komma att gälla för vissa fall, då stater genom särskilda traktater förbundet sig att omedelbart, när vissa förutsättningar äro för handen, med väpnad makt inskrida till en anfallen stats bistånd.

Utgår man från att sanktionstillämpning, enligt vad nu sagts, i allmänhet icke kommer att äga rum, förrän rådet avgivit utlåtande, uppstår frågan, vad som skall ske, därest rådet icke — med frånräknande av parternas röster — kan uppnå enhällighet i fråga om detta utlåtande. I själva verket torde man här få tänka sig olika fall. Visar rådet stor splittring, är det väl sannolikt, att en tillämpning av sanktionssystemet överhuvud taget visar sig ogenomförbar, och att *antingen* ett mer eller mindre betydande antal förbundsmedlemmar kastar sig in i kriget på den ena eller andra sidan, *eller* att förbundets medlemmar i allmänhet ställa sig utanför den uppkomna konflikten. Är däremot det övervägande flertalet av rådets medlemmar och däribland samtliga stormakter ense om utlåtandet, är det närmast att förvänta, att de flesta övriga makter komma att ansluta sig till det anbefallda sanktionsförfarandet. I alla händelser blir det i ett sådant fall ytterligt svårt för en mindre stat att, under förklaring att kränkning av förbundsakten icke kan anses föreligga, undandraga sig deltagande i de gemensamma sanktionsåtgärderna.

Det är naturligt, att man med hänsyn till dessa förhållanden strävat efter att söka åstadkomma ett säkert och så vitt möjligt automatiskt verkande system, varigenom man på objektiva grunder skulle kunna konstatera, hurvida en stat är angripare eller icke. Strävandena i denna riktning hava emellertid hittills icke krönts med någon framgång. Icke ens i Genèveprotokollet, vari man dock sökte uppbygga ett allmänt system för fredligt avgörande av alla tvister, kunde fullständiga regler föreskrivas för utpekande av angriparen.

En annan betänkelig oklarhet föreligger ock i fråga om förutsättningarna för art. 16:s tillämplighet. I artikeln talas om att den stat, »som griper till krig» i strid med sina förpliktelser enligt förbundsakten, blir föremål för sanktionsförfarande enligt artikelns föreskrifter. Någon definition av begreppet »gripa till krig» har icke kommit till stånd. När Korfu år 1923 besattes av italienska trupper, förklarades sålunda denna åtgärd av Italien vara av helt och hållet fredlig art. Enär det icke vore Italiens avsikt att framkalla krig, kunde icke åtgärder, vilka endast hade till syfte att utöva påtryckning, framkalla en tillämpning av art. 16:s bestämmelser. Från svensk sida har städse hävdats, att varje användande av vapenmakt måste anses falla under begreppet krigsåtgärd. I ett av förbundssekretariatet år 1927 utarbetat betänkande understrykes däremot, att för krigstillstånds inträdande fordras, att *båda* de i konflikten invecklade staterna anse, att ett sådant tillstånd föreligger. En liknande uppfattning synes också närmast hävdas i de Brouckère's ovan omnämnda utredning. Så länge icke en enhetlig tolkning av uttrycket »gripa till krig» slagit igenom, föreligger tydligen allvarlig fara för att rådets utlåtande om och de skilda staternas

ställningstagande till frågor angående kränkningar av förbundsakten kunna komma att fotas på skiftande och godtyckliga grunder. Fall, där enligt svensk uppfattning uppenbarligen en kränkning av förbundsaktens bestämmelser ägt rum, kunna exempelvis, när det gäller övergrepp från en stormakts sida mot en mindre stat, förklaras icke innebära ett gripande till krig, medan i andra fall, när endast mindre betydande makter äro inblandade, en strängare tillämpning mycket väl kan tänkas komma till användning. Det torde dock vara tvivel underkastat, hurvida under nuvarande förhållanden en klagörande ändring står att vinna. Det kan nämligen i vissa situationer vara ett ganska betydande intresse för stormakterna, att begreppet »gripa till krig» icke närmare definierats. Måhända kan det också sägas, att så länge en dylik definition icke kommit till stånd, utsikterna för att på förhandlingsvägen förhindra krigiska konflikter i vissa fall äro större, än om en mera skärpt tolkning blir internationellt fastställd. I alla händelser måste varje system för fastställande av angriparen bliva ofullständigt och komma att verka godtyckligt, om icke samtidigt en fullt uttömmande definition av begreppet »gripa till krig» kommer till stånd.

I alldeles särskilt hög grad framträda sanktionssystemets brister, när det gäller förhållandet till en utanför förbundet stående stat. Här är sanktionstillämpningen anknuten till en inbjudan av rådet till den utanförstående staten att underkasta sig de förpliktelser, som åvila en förbundsmedlem, samt till ett avvisande av en sådan inbjudan. Det är visserligen sant, att det åvilar rådet en förpliktelse att utfärda en dylik inbjudan (särskilt tydligt uttryckt i den engelska texten: »*shall be invited*»), men för den händelse en dylik inbjudan av en eller annan anledning icke kommer till stånd, förfaller också sanktionsförpliktelsen. För den händelse att den utanförstående staten företager ett plötsligt överfall på en förbundsmedlem, måste det också förefalla något egendomligt och måhända ägnat att vålla onödig tidsutdräkt vid sanktionstillämpningen, att den angripande staten först skall av rådet inbjudas att underkasta sig förbundsaktens förpliktelser att icke gripa till krig och måhända också lämnas någon frist för svars avgivande. Art. 17:s bestämmelser i detta hänseende måste emellertid ses mot bakgrunden av det förhållandet, att förbundsaktens sanktionsbestämmelser i art. 16 säkerligen utarbetats med tanke på att förbundet skulle komma att omfatta alla mera betydande stater. Då så icke blivit fallet, och då det vidare numera är fullt klart, att så mäktiga och militärt betydelsefulla länder som Förenta Staterna och Sovjetunionen icke inom en överskådlig framtid komma att ansluta sig till förbundet, hava artikel 17:s stadganden uppenbarligen fått en icke förutsedd betydelse. Proceduren enligt art. 17 medför emellertid icke enbart nackdelar. Rådet får sålunda i där avsett fall en mera ledande ställning, än som åtminstone formellt tillkommer det enligt art. 16, vilket kan vara en fördel vid ett så vanskligt företag som sanktionstillämpning mot en utanförstående stat. Fall kunna dessutom uppkomma, då rådet genom att icke utfärda en inbjudan kan undandraga sig att engagera förbundet och dess medlemsstater för ett gripande, som med säkerhet kan

förutses bliva resultatlöst. Såsom exempel må här hänvisas till den rysk-kinesiska konflikten hösten 1929, då rådet underlät att utfärda den i art. 17 stadgade inbjudan till sovjetregeringen och härigenom besparade förbundet smäleken att se denna inbjudan omedelbart tillbakavisad, utan att några påföljder för Sovjetunionen kunde beräknas inträda. Det skall emellertid ingalunda förnekas, att andra, oss mera närliggande fall kunna tänkas upp komma, då den föreskrivna proceduren enligt art. 17 kan komma att vålla allvarliga olägenheter genom att verka fördröjande på ett allmänt sanktionsingripande.

Här liksom i alla de fall, då frågan om sanktionstillämpning överhuvud taget uppkommer, blir dock det avgörande, icke bestämelseernas formella avfattning, utan huruvida de ledande makterna vilja och kunna i den inträdda situationen verksamt inskrida till fredens upprätthållande eller icke.

Kapitel 7. Tillämpningen av art. 16:s och art. 17:s bestämmelser ur folkrättslig synpunkt.

Efter att sålunda hava lämnat en redogörelse för förbundsaktens och andra fördrags föreskrifter angående fredligt förfarande för tvisters avgörande och för Nationernas förbunds akts sanktionssystem och innebörden och tolkningen av hithörande bestämmelser, anse sig de sakkunniga böra i korthet redogöra för innebörden och konsekvenserna ur rent folkrättslig synpunkt av en tillämpning av artiklarna 16:s och 17:s bestämmelser.

Såväl i de år 1921 antagna resolutionerna som i utredningar verkställda genom Nationernas förbunds organ har den uppfattningen kommit till uttryck, att de i art. 16 omförmälda sanktionerna skulle kunna genomföras, utan att krigstillstånd behöver inträda mellan den stat, mot vilken sanktionerna rikta sig, och de stater, som utföra dem. Särskilt beträffande de militära sanktionerna förefaller dock denna uppfattning vara en lek med ord. Teoretiskt kan man måhända göra gällande, att den stat, som anslutit sig till Nationernas förbund, därmed förbundit sig att under vissa omständigheter finna sig i företaget från övriga förbundsmedlemmars sida av alla de i art. 16 angivna åtgärder; detta kan dock tydligen icke gälla utanför förbundet stående makter, för så vitt de ej enligt art. 17 med avseende på en bestämd tvist iklätt sig de förpliktelser, som åligga förbundsmedlemmarna. I alla händelser är det klart, att den makt, mot vilken sanktionerna riktas, alltid har *möjligheter* att betrakta dem som en krigsanledning och att genom krigsförklaring göra slut på det »fredliga» förhållandet till de i sanktionerna deltagande makterna; denna möjlighet föreligger för övrigt icke blott vid de militära utan även vid de rent ekonomiska sanktionerna. Även om man bortser från det direkta deltagandet i militära sanktioner, vartill ju ingen förbundsmedlem är ovillkorligen förpliktad, så återstår dock frågan, i vad mån de obligatoriska förpliktelserna enligt art. 16 — deltagande i ekonomiska sanktioner, ömsesidigt bistånd mot av den fördragsbrytande staten vidtagna åtgärder, åtgärder för underlättande av transitering av för de militära sanktionerna avsedda truppstyrkor — kunna fullgöras av en stat utan att föranleda krigstillstånd. Det är, såsom redan framhållits, uppenbart, att det i art. 16 utbildade sanktionssystemet till hela

*Krigstillstånd
vid sank-
tionstillämp-
ning eller ej.*

sin tendens står i stark motsättning till det inom den allmänna folkrätten vid tiden för Nationernas förbunds tillkomst utbildade neutralitetsbegreppet, enligt vilket de i ett krig icke deltagande staterna hade att intaga ställningen av opartiska åskådare. Denna motsättning framgår redan av den grundläggande bestämmelsen i art. 16, att den medlem av förbundet, som gripit till krig i strid med förbundsakten, skall anses hava begått en krigshandling mot samtliga övriga medlemmar av förbundet. Även t. ex. bestämmelsen om transiteringen av trupper står i strid med de folkrättsliga regler, som anknyta till sagda neutralitetsbegrepp, och som blivit införda i 1907 års Haagkonventioner angående neutrala staters rättigheter och skyldigheter.

Denna omständighet är emellertid ur teoretisk synpunkt av relativt underordnad betydelse, för så vitt endast angår förhållandet mellan förbundsmedlemmarna inbördes. Genom sin anslutning till förbundsakten hava nämligen dessa fransagt sig rätten att mot varandra åberopa förpliktelser eller överenskommelser, som strida mot förbundsaktens bestämmelser.

Annorlunda ställer sig saken, om en utanför förbundet stående stats intressen beröras av sanktionerna. Detta kan ske på tvenne sätt: *antingen* så, att en utanför förbundet stående stat enligt art. 17 i förbundsakten blir direkt föremål för sanktionsåtgärder från förbundsmedlemmarnas sida, *eller* så, att den utomstående staten, ehuru själv icke inblandad i tvisten, får sina förbindelser med den fredsbrytande staten avbrutna genom en blockad, anordnad enligt art. 16, enär enligt denna artikel förbundsmedlemmarna förbundit sig att förhindra alla förbindelser av finansiell, kommersiell eller personlig art mellan den »fördragsbrytande» statens innebyggare och innebyggare i varje annan stat, oberoende av huruvida den tillhör förbundet eller ej. Samma bestämmelse skall ju enligt art. 17 tillämpas, för det fall att någon utanför förbundet stående stat »griper till krig» mot medlem av förbundet, även om staten i fråga icke åtagit sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, och således icke kan kallas »fördragsbrytande».

De utanför förbundet stående stater, mot vilka sanktionsåtgärder enligt art. 17 kunna företagas, kunna tillhöra två olika kategorier: stater, vilka för den föreliggande tvistens lösning åtagit sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, och stater, som icke gjort något sådant åtagande. Stater av den förstnämnda kategorien erhålla tydligen i förhållande till sanktionerna samma rättsliga ställning som förbundets medlemmar. Detta gäller däremot icke i fråga om stater tillhörande den andra kategorien; dessa äro icke på något sätt bundna genom förbundsakten, och den omständigheten, att förbundsmedlemmarna genom art. 20 i denna akt inbördes överenskommit, »var och en i vad på honom ankommer», att genom förbundsakten avskaffa alla mellan dem bestående förpliktelser eller överenskommelser, vilka äro oförenliga med förbundsaktens bestämmelser, är beträffande dessa stater utan betydelse. Detsamma gäller i fråga om de stater, vilka icke äro medlemmar av förbundet och icke heller inblandade i den aktuella tvisten. Båda de sistnämnda kategorierna av stater synas därför kunna gentemot förbundets medlemmar göra anspråk på de rättigheter, som tillkomma dem enligt allmän folkrätt och enligt mellan dem och respektive förbundsmedlemmar gällande traktater. Enligt samma artikel åligger det visserligen medlemmarna av Nationernas förbund att omedelbart efter sitt inträde i förbundet vidtaga åtgärder för att vinna befrielse från tidigare ingångna, mot förbundsakten stridande förpliktelser, men i den mån detta icke skett — genom vederbörlig uppsägning av traktater etc. — äro sagda förpliktelser alltjämt gällande gentemot utanför förbundet stående stater. De ur den allmänna folkrätten härflytande reglerna torde nämligen över-

huvud taget icke kunna sättas ur kraft annat än genom ömsesidig överenskommelse mellan vederbörande stater.

I ovannämnda inom förbundssekretariatet år 1927 verkställda utredning framhålles, att den utanför förbundet stående stat, som griper till krig mot en medlem av förbundet, gör detta med vetskap om att förbundets medlemmar inbördes förpliktat sig att betrakta detta handlingssätt som en krigshandling mot dem alla samt att i sådant fall tillämpa sanktionsbestämmelserna i art. 16. Det framhålles vidare, att tillgripandet av dessa sanktionsåtgärder icke kan anses stridande mot folkrätten, då defensivallianser äro tillåtna, och då de genom en defensivallians förbundna staterna utan att bryta mot folkrätten kunna mot den makt, som angripit en av de allierade, tillgripa även militära åtgärder och således *a fortiori* ekonomiska åtgärder, som icke avses att utgöra krigshandlingar. Detta är naturligtvis riktigt, men fråga är, huru långt de genom en defensivallians förbundna makterna enligt folkrätten kunna sträcka sig i sina åtgärder för bistånd åt en angripen allierad utan att själva övergå till att bli krigförande makter. Enligt 1600-talets folkrätt kunde en stat utan att uppgeva sin neutrala ställning skicka hjälptrupper till sina bundsförvanter, medgeva transitering av trupper etc., men detta torde knappast vara möjligt enligt den utanför Nationernas förbund i princip alltjämt gällande nutida folkrätten, som icke erkänner sådana modifikationer av neutraliteten som »välvillig neutralitet», »aktiv neutralitet» eller dyl., utan anser, att neutraliteten enligt sitt begrepp skall vara »opartisk». Det är sålunda tämligen tydligt, att en stat, även om den är allierad med en annan, vilken blivit angripen med krig, icke enligt allmän folkrätt kan med militära maktmedel anfalla den angripande staten, ockupera dess territorium, bombardera dess städer etc. och likväl påstå sig leva i fred med densamma. Även om någon krigsförklaring ej föregått de militära sanktionernas igångsättande, föreligger säkerligen i folkrättslig mening ett krig, åtminstone om den stat, mot vilken de riktas, sätter sig till motvärn. Annorlunda förhåller det sig måhända, om den stat, mot vilken sanktionerna riktas, är medlem av Nationernas förbund eller enligt art. 17 påtagit sig de med sådant medlemskap förenade förpliktelserna. Denna fråga är dock av övervägande teoretiskt intresse, då övriga utanför förbundet stående makter i alla händelser torde vara berättigade att anse den genom de militära sanktionernas utövande uppkomna situationen som ett krig och följaktligen göra anspråk på de rättigheter, som under krig enligt folkrätten tillkomma neutrala stater. Det är likaledes svårt att förstå, huru fullgörandet av de i art. 16 införda förpliktelserna till ömsesidigt bistånd mot av den fredsbrötande staten vidtagna åtgärder samt till underlättande av transitering av trupper skola kunna förenas med de skyldigheter, som folkrättsligt åligga en neutral stat. För det fall att både den stat, som »gripit till krig», och den stat, som blivit angripen, äro anslutna till Haagkonventionerna av år 1907 om neutrala makters rättigheter och skyldigheter men endast den senare tillhör Nationernas förbund, blir det nog i många fall svårt för övriga makter, vilka anslutit sig såväl till Haagkonventionerna som till Nationernas förbund, att undgå att bryta antingen mot konventionerna eller mot förbundsakten, såvida de icke själva övergå till att vara krigförande.

De militära sanktionerna.

Det återstår att undersöka, huruvida de i art. 16 omförmälda *ekonomiska sanktionerna* äro folkrättsligt möjliga att genomföra, utan att de stater, som utföra dessa sanktioner, övergå till att vara krigförande. Till ekonomiska sanktioner räknas då även *blockaden*, eller avbrytandet av förbindelserna

De ekonomiska sanktionerna.

mellan den fredsbrytande staten och samtliga andra stater, vare sig de tillhöra förbundet eller icke, ehuru blockaden, åtminstone i den mån den har formen av en blockad till sjöss, snarare borde betraktas som en militär åtgärd. Emellertid sammanställes den i förbundsakten med de rent ekonomiska sanktionerna, dit den ock på grund av sitt syfte hör, även om militära maktmedel användas för dess genomförande.

I enlighet härmed sönderfalla de ekonomiska sanktionerna i tvenne kategorier: A) åtgärder, som av vederbörande stater kunna genomföras inom deras eget territorium, och B) åtgärder, som måste utföras utanför det egna territoriet; till de sistnämnda höra icke blott blockaden till sjöss utan även, om uttrycket »nationaux» i förbundsakten skall anses betyda »medborgare», åtgärder, som avse de egna undersåtarnas förhållande i främmande länder.

Frågan om de rättsliga möjligheterna för genomförande av de olika kategorierna av ekonomiska sanktioner ställer sig olika, allt eftersom de beröra a) till Nationernas förbund anslutna stater ävensom stater, vilka enligt art. 17 åtagit sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, och b) övriga utanför förbundet stående stater.

Bland de sistnämnda måste man återigen skilja på stat, som »gripit till krig» och på grund därav blir föremål för sanktionerna, och stater, som stå utanför den föreliggande tvisten.

Ekonomiska sanktioner, som kunna utföras inom det egna territoriet.

Vad först angår de ekonomiska sanktionsåtgärder, som av vederbörande stater kunna genomföras inom deras eget territorium, må följande framhållas.

Dessa åtgärder bestå enligt art. 16 i dess svenska lydelse i avbrytande av alla förbindelser av kommersiell eller finansiell art med den fördragsbrytande staten samt förbud mot alla förbindelser mellan den egna statens innebyggare och innebyggare i ifrågakommande stat. På grund av art. 17 kunna samma åtgärder ifrågakomma även mot en utanför förbundet stående fredsbrytande stat.

Åtgärderna skulle tydligen väsentligen bestå i mot den fördragsbrytande, resp. fredsbrytande staten riktade export-, import- och transiteringsförbud, förbud mot verkställande av betalningar till sagda stat eller dess innebyggare o. s. v. Det förefaller, som om ur den allmänna folkrättens synpunkt hinder icke skulle möta för tillämpningen av en dylik restriktiv ekonomisk politik även gentemot utanför förbundet stående stater. En stat har ju enligt folkrätten befogenhet att genom sin inre lagstiftning reglera förhållandena inom det egna territoriet och beträffande sina egna innebyggare. Enligt några författare skulle visserligen skyldigheten att upprätthålla ekonomiska förbindelser med främmande länder på grund av en påstådd »jus commercii» ingå i en stats internationella förpliktelser; men riktigheten av denna sats torde vara tvivelaktig. Under världskriget kunde i varje fall såväl krigförande som neutrala stater i vidsträckt grad göra bruk såväl av export-, import- och transiteringsförbud som av speciella eller allmänna handelsförbud i form av de krigförandes »svarta listor» eller den svenska s. k. krigshandelslagen, utan att dessa åtgärders folkrättsliga berättigande vederligen dragits i tvivelsmål.

Om man sålunda får utgå från att de ekonomiska sanktionerna, som kunna utföras enbart genom reglering av det egna landets ekonomiska förbindelser med utlandet, icke behöva möta några egentliga svårigheter ur allmän folkrättslig synpunkt, återstår frågan, huruvida bestående traktater kunna lägga hinder i vägen för verkställande av dylika sanktioner. Så är i varje fall icke förhållandet med de efter Nationernas förbunds tillkomst slutna traktater, som avse att betrygga samfärdselns och särskilt transitotrafikens frihet, ty dessa äro slutna med förbehåll för de rättigheter och skyldig-

heter, som åligga medlemmarna av Nationernas förbund på grund av förbundsakten. Mera tvivelaktigt kan förhållandet måhända synas vara i fråga om de mellan olika stater slutna handels- och sjöfartstraktaterna, vilka ju avse att mer eller mindre fullständigt säkerställa handelsförbindelserna mellan de kontraherande parterna, och vari några förbehåll med hänsyn till vederbörande stats förpliktelser enligt förbundsakten i regel icke torde vara införda. I förhållandet mellan förbundets medlemmar inbördes torde visserligen dessa traktater icke kunna göras gällande gentemot förbundsaktens bestämmelser, men däremot skulle man kunna tänka sig, att en traktat, slutten mellan en medlem av förbundet och en utanför detsamma stående makt, skulle kunna av den sistnämnda åberopas som ett hinder för dess medkontrahent att delta i ekonomiska sanktioner, som enligt förbundsakten borde företagas. Det är emellertid anmärkningsvärt, att de vid världskrigets utbrott bestående handelstraktaterna icke hindrade vare sig de neutrala eller de krigförande staterna att under kriget tillämpa en ytterligt restriktiv handelspolitik. Huruvida detta berodde på att de då gällande handels- och sjöfartstraktaterna i allmänhet icke innehöllo några direkta hinder för export-, import- eller transiteringsförbud, eller på att kriget eller »därav föranledda, utomordentliga förhållanden» ansågos hava skapat ett slags nödrätt, varigenom verkan av bestående traktater till en viss grad suspenderades, är svårt att med visshet avgöra. Om den sistnämnda eventualiteten är den riktiga, borde en situation, vari förbundsaktens bestämmelser om ekonomiska sanktioner vore tillämpliga, ävenledes kunna tillmätas en liknande suspensiv effekt på bestående traktater. Frånsett de svårigheter, som kunna härröra från gällande traktater, och som i alla händelser icke böra vara omöjliga att övervinna, synas ur internationellträttslig synpunkt hinder icke möta för en till Nationernas förbund hörande stat att gentemot en annan stat, med vilken den lever i fredstillstånd, genomföra de i förbundsaktens art. 16 föreskrivna ekonomiska sanktionerna, i den mån detta kan ske i form av åtgärder, vidtagna inom den förstnämnda statens eget territorium.

Möjligheterna att vidtaga ekonomiska sanktionsåtgärder utanför det egna territoriet, utan att krigstillstånd inträder, äro betydligt mera begränsade, än som är fallet beträffande de nyss omnämnda sanktionsåtgärderna.

Skyldighet att vidtaga åtgärder, vilka skulle utöva sin verkan inom andra staters territorium, skulle följa av den tolkning av uttrycket »nationaux» i art. 16 av förbundsakten, enligt vilken detta uttryck skulle betyda »medborgare» och icke, såsom det i den svenska texten översättes, »innebyggare». Av denna tolkning skulle nämligen följa skyldighet för Nationernas förbunds medlemsstater att i och för sanktionernas genomförande avbryta alla förbindelser av finansiell, kommersiell eller personlig art mellan sina egna undersåtar, var de än befinna sig, och den fredsbrötande statens undersåtar, var de än befinna sig. Det är givet, att en stat genom sin lagstiftning kan till en viss grad öva inflytande på sina medborgares förhållanden, även då de vistas i främmande land, men dess möjligheter i detta avseende äro begränsade genom uppehållslandets lagstiftning, i den mån denna gäller för alla de personer, som vistas inom dess område. Att angiva några allmänna regler, efter vilka gränserna härvidlag skola dragas, erbjuder emellertid stora svårigheter, varför denna fråga torde böra besvaras olika för olika fall. För att taga ett exempel kan en stat genom sin lagstiftning, till den verkan det hava kan, förbjuda sina utrikes boende undersåtar att ingå nya kontrakt med den fredsbrötande statens undersåtar, men däremot är det svårt att se, huru den skall kunna på sådant sätt hindra dem att

Ekonomiska sanktionsåtgärder utanför det egna territoriet.

uppfylla redan ingångna kontrakt, betalningsförbindelser etc., vilkas fullgörande kan utkrävas vid det främmande landets domstolar, för så vitt nämligen icke objektet för de avtalade transaktionerna befinner sig inom det egna landet och således kan drabbas av exportförbud. Det är antagligt, att ifrågavarande svårigheter så gott som fullständigt bortfalla, då vederbörande, utrikes boende medborgare vistas i ett land, som tillhör Nationernas förbund, åtminstone om detta land självt tillämpar de ekonomiska sanktionerna. De eventuella svårigheterna skulle således endast kunna härröra från stater, vilka ej äro medlemmar av Nationernas förbund och ej heller enligt art. 17 iklätt sig med medlemskapet förbundna förpliktelser, eller från stater, vilka äro medlemmar av Nationernas förbund men ändock ej anse sig böra tillämpa sanktionerna. Vidare är det tydligt, att några svårigheter av denna art överhuvud taget icke skulle förekomma, om uttrycket »nationaux» i art. 16 tolkades i överensstämmelse med en av de år 1921 av förbundsförsamlingen antagna ändringarna i förbundsakten och den svenska översättningen av förbundsakten, d. v. s. så att det skulle betyda »innebyggare». Ett synnerligen starkt skäl för att art. 16 borde tillämpas i enlighet med denna tolkning, ligger däri, att den motsatta tolkningen skulle leda till att den sanktionsutövande staten nödgades tillämpa avspärrningsåtgärder mot inom dess område vistande medborgare tillhörande den fredsbrytande staten, något som naturligtvis skulle medföra mycket stora olägenheter utan motsvarande nytta. Det är emellertid, som förut framhållits, tvivelaktigt, i vad mån en tolkning av art. 16 i enlighet med nämnda år 1921 antagna ändringar juridiskt sett är tillätlig. Härav skulle följa, att sanktionsåtgärderna så vitt möjligt och inom rimliga gränser borde tillämpas så, att förbindelserna skulle avbrytas mellan det egna landets medborgare och den fredsbrytande statens medborgare oavsett deras vistelseort. De åtgärder, som i detta sammanhang kunna komma i fråga, torde, så vitt beror på allmän folkrätt och om ej gällande traktater lägga hinder i vägen, kunna vidtagas även under fredstillstånd, således utan att den makt, som utför dessa sanktionsåtgärder, behöver övergå till att vara krigförande.

»Fredsblockaden.»

De största svårigheterna ur folkrättslig synpunkt erbjuder otvivelaktigt den i art. 16 föreskrivna ekonomiska sanktion, som består i förhindrandet av alla förbindelser av finansiell, kommersiell eller personlig art mellan den fördragsbrytande (resp. enligt art. 17 fredsbrytande) statens innebyggare och innebyggare i varje annan stat, oberoende av huruvida den tillhör förbundet eller ej. Det är här fråga om en fullständig avspärrning eller *blockad* av den fredsbrytande statens förbindelser med övriga stater. En sådan avspärrning torde få anses som ett i många fall nödvändigt komplement till övriga ekonomiska sanktionsåtgärder, enär effekten av dessa för den fredsbrytande staten eljest skulle bliva alldeles otillräcklig och hela resultatet av aktionen skulle kunna bliva, att de sanktionsutövande staternas näringsliv tillfogades avsevärd skada och utomstående stater skördade en motsvarande vinst. Denna avspärrning måste väl i regel verkställas dels till lands, i vilket hänseende den utföres genom transiteringsförbud, varom gäller vad ovan sagts om dylika, dels till sjöss, varvid den torde taga formen av en blockad medelst örlogsfartyg.

Frågan är, huruvida en dylik blockad kan utföras av stater, som icke övergått till krigförande. Handelsblockaden är ett krigsmedel, som krigförande makter äga rätt att begagna, och den kan av dem upprätthållas även gentemot neutrala fartyg, förutsatt att den uppfyller av folkrätten uppställda villkor, vilka i främsta rummet gå ut på att den måste vara effektiv. Emellertid hava vid åtskilliga tillfällen under det 19:de århundradet blockader företagits av makter, som icke ansett sig vara i krigstillstånd med den stat,

mot vilken blockaden riktats. Den folkrättsliga rättmätigheten av dylika s. k. fredsblockader är emellertid synnerligen omstridd. Om desamma föreligger en särskild utredning fogad som bilaga till Nationernas förbunds sekretariats ovannämnda år 1927 utarbetade betänkande om de ekonomiska sanktionerna. Av denna utredning framgår bland annat följande.

Fredsblockader hava uteslutande företagits av europeiska stormakter och ofta av flera dylika i förening, däremot aldrig av Förenta Staterna. De hava oftast varit riktade mot mer eller mindre civiliserade och så gott som alltid mot svaga stater (i Asien, Afrika, Syd- och Mellanamerika eller på Balkan). Om fredsblockaderna ej lett till krig — vilket dock i några fall inträffat — torde detta således berott på att de stater, mot vilka de riktat sig, varit så absolut underlägsna, att de ej vågat sätta sig till motvärn utan föredragit att låta det formella fredstillståndet fortbestå. Inom doktrinen äro meningarna om fredsblockadernas berättigande synnerligen delade. Några författare anföra till försvar för desamma, att de dock utgöra en till sina verkningar mindre fruktansvärd metod att lösa internationella tvister än kriget, och att möjligheten att företaga fredsblockader således borde ligga i samtliga parTERS intresse; åtskilliga författare uttala, att fredsblockader vore berättigade åtminstone i det fall (eller endast i det fall), att de företoges som en kollektiv aktion av flera makter i och för fredens och den internationella rättsordningens upprätthållande. Det är dock understundom tvivelaktigt, huruvida icke dessa åsikter uttalas mera de lege ferenda än som uttryck för vederbörande författares uppfattning om gällande rätt.

Frågan om »fredsblockadens» folkrättsliga legitimitet är dock utan betydelse, i vad angår förhållandet mellan Nationernas förbunds medlemsstater inbördes eller mellan dessa stater och utomstående stat, som enligt art. 17 åtagit sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet. Det är nämligen uppenbart, att förbundsakten gjort blockaden till en, åtminstone sagda stater emellan, fullkomligt legitim metod för internationellt inskridande i de fall, som avses i art. 16 och 17, och det finnes då ingen anledning, varför någon av dessa stater skulle vara nödsakad att betrakta företagandet av en blockad i dessa fall som en krigshandling. Däremot är det naturligtvis ingenting, som hindrar, att den stat, mot vilken blockaden riktar sig, betraktar densamma som en krigsanledning och på grund därav besvarar den med en krigsförklaring. Förbundsakten anknyter således till den uppfattning inom doktrinen, enligt vilken fredsblockaden skulle vara berättigad som kollektiv aktion för den internationella rättsordningens upprätthållande.

Förbundsakten är dock endast bindande för förbundets medlemmar. Makter, vilka ej tillhöra förbundet och ej heller enligt art. 17 iklätt sig med sådant medlemskap förenade förpliktelser, äro således ej skyldiga att erkänna fredsblockaden, för så vitt de icke skulle medgiva densammas förenlighet med allmän folkrätt, vilket i många fall knappast kan förväntas. Ur denna synpunkt framstålla sig nu tvänne frågor, nämligen huruvida fredsblockad kan tillämpas mot en utanför förbundet stående makt, vilken enligt tredje stycket i art. 17 skall bli föremål för sanktioner, samt huruvida fredsblockad kan göras gällande i förhållande till utanför förbundet stående stater, vilka ej äro inblandade i tvisten och således kunna göra anspråk på en så att säga »neutral» ställning. Vad den förra frågan beträffar, förefaller det, åtminstone om man betraktar frågan praktiskt-politiskt och i någon mån bortser från den rättsliga synpunkten, som om fredsblockad skulle kunna företagas under samma förhållanden som tidigare, nämligen av en stormakt eller, såsom väl enligt förbundsakten bleve förhållandet, av ett stort antal

gemensamt uppträdande stater mot en makt, som på grund av sin underlägsenhet föredrager att låta fredsförhållandet bestå framför att betrakta blockaden som en krigshandling. Vad beträffar den senare frågan, är det att märka, att det alltid ansetts ytterst tvivelaktigt, huruvida fredsblockaden kunnat göras gällande mot en utanför tvisten stående makt, så att fartyg tillhörande en dylik stat skulle kunnat genom en sådan blockad förhindras att kommunicera med det blockerade landet. Praxis synes i detta hänseende varit något varierande, men utomstående stater synas ofta hava protesterat mot att fredsblockaden tillämpades gentemot deras fartyg. I varje fall hava Förenta Staterna ständigt intagit den ståndpunkten, att en fredsblockad icke kunde göras gällande mot utanför tvisten stående stater, och även England, som dock självt verkställt fredsblockader, synes vid flera tillfällen officiellt intagit samma ståndpunkt. Den omständigheten, att de blockerande makterna ofta själva tvekat att tillämpa fredsblockaden mot utomstående makter, och att dessa i sin tur protesterat mot blockadens tillämpning mot deras fartyg, sammanhänger naturligtvis med politiska maktförhållanden och därmed, att fredsblockadens folkrättsliga berättigande i och för sig tett sig något tvivelaktigt. Man har ansett, att utövandet av blockad är en rätt, som enligt folkrätten endast tillkommer krigförande makt, och att omständigheter, vilka kunna göra en fredsblockad motiverad som *repressalieåtgärd*, möjligen kunna giva densamma berättigande, vad angår den makt, som blir föremål för densamma, men att dylika omständigheter i varje fall icke kunna motivera dess utövande gentemot en utomstående makts fartyg. Den övervägande meningen inom doktrinen är också, att fredsblockaden ej kan göras gällande gentemot tredje makt.

En omständighet, som ur praktiskt-politisk synpunkt är av synnerlig vikt, är, att Förenta Staterna städse fasthållit vid den ståndpunkten, att en fredsblockad icke kan göras gällande gentemot en i tvisten icke inblandad stat. Om Förenta Staterna vidhålla denna ståndpunkt, vars folkrättsliga berättigande icke kan utan vidare bestridas, måste genomförandet av en »fredsblockad» i många fall stöta på stora svårigheter.

*Blockad
såsom en de
krigförande
tillkommande
rättighet.*

Om nu på grund av dessa förhållanden en fredsblockad befinnes omöjlig att genomföra, återstår alltid för de makter, som skola genomföra blockaden, att övergå till krigförande och i denna sin egenskap verkställa blockaden såsom utövandet av en krigförande makter tillkommande rättighet. I och med detta uppstår emellertid möjligheten, att dessa makter ställas inför samma folkrättsliga problem, som framträdde i fråga om de allierades blockadåtgärder under världskriget, och vilka närmare belysas i kapitel 10 här nedan. Dessa åtgärder karakteriserades därav, att en enligt folkrättens regler giltig blockad visade sig vara praktiskt omöjlig att utföra, och att i stället en fjärrblockad anordnades, vilken icke kunde anses uppfylla folkrättens fordringar på en blockad, emedan neutrala länder voro inneslutna inom blockadlinjen. Så småningom skapades emellertid en solidare folkrättslig grund för avspärrningen av tillförsel till centralmakterna genom en mycket omfattande, men mindre direkt folkrättsstridig utvidgning av begreppet kontraband, genom utplånandet av gränsen mellan absolut och villkorligt kontraband och genom vidsträckt användning av principen om »den fortsatta resan».

Det är naturligtvis omöjligt att med visshet förutsäga, huru en av Nationernas förbunds medlemsstater någon gång i framtiden mot en fredsbrytande stat anordnad blockad kommer att te sig i praktiken. Det är tänkbart, att det kommer att visa sig möjligt att verkställa en närblockad enligt folkrättens regler. Det är även möjligt, att anordnandet av en blockad i ett sådant fall icke kommer att möta samma folkrättsliga svårig-

heter som tidigare, om nämligen den stat, mot vilken blockaden riktas, är på alla sidor omgiven av stater, tillhörande Nationernas förbund, vilka genom export-, import- och transiteringsförbud etc. deltaga i de ekonomiska sanktionerna, varigenom problemet om tillämpning på blockad av »den fortsatta resans» princip bortfaller. Men varje fjärrblockad, varvid andra stater än den, mot vilken blockaden riktar sig, äro inneslutna inom blockadlinjen, skiljer sig dock så avsevärt från den folkrättsligt tillåtna blockadtypen, att det är ytterst osäkert, om utomstående makter komma att erkänna en sådan fjärrblockad såsom giltig. Och det är vidare tänkbart, att en blockad överhuvud taget icke kan anordnas, utan att man inom blockadlinjen innesluter en »neutral» stat — varmed här förstås en utanför Nationernas förbund stående stat eller en förbundet tillhörande stat, som icke anser sig i det föreliggande fallet böra deltaga i några sanktioner — och då befinner man sig i samma situation, som förelåg för de i världskriget deltagande makterna, d. v. s. att en giltig blockad i folkrättens mening icke kan utföras.

Då återstår alltså möjligheten att liksom de allierade under världskriget taga sin tillflykt till kontrabandsbegreppet; om man får döma av världskrigets erfarenheter, kan det nämligen vara möjligt att genom att förklara alla varor för kontraband och göra det mest vidsträckta bruk av principen om den »fortsatta resan» — vilken otvivelaktigt får anses vara tillämplig på kontraband — åstadkomma en så gott som fullständig avspärning av ett krigförande lands tillförsel. Däremot kan man icke på denna väg träffa det krigförande landets export, ty kontraband bliva endast de varor, som äro avsedda att direkt eller indirekt importeras av ett krigförande land. Den avspärning, varom talas i art. 16 av förbundsakten, är emellertid avsedd att vara fullständig och gälla det blockerade landets såväl export som import. Man torde med stöd av världskrigets erfarenheter kunna säga, att redan avspärningen av ett lands import är ett tillräckligt starkt påtryckningsmedel, och att i jämförelse därmed avspärningen av dess export är av tämligen underordnad betydelse; redan avspärningen av importen sänker nämligen avsevärt åtminstone ett ekonomiskt något så när utvecklat lands förmåga att exportera. Det förefaller därför, som om det med sanktionerna avsedda syftet i allmänhet skulle kunna uppnås redan genom en avspärning av den fredsbrötande statens import. Å andra sidan kan det tänkas situationer, då ett lands export även under avspärningen kan vara av betydelse för dess import (t. ex. om ett neutralt land är inneslutet inom avspärningslinjen och det avspärrade landet har möjlighet att från det neutrala landet importera, vad det behöver, men endast under förutsättning att det är i tillfälle att betala sin import därifrån medelst export till ett tredje land). En avspärning av såväl exporten från som importen till ett land kan emellertid folkrättsligt endast verkställas genom en blockad, och det är ej säkert, att de makter, som skola utföra sanktionerna, äga möjlighet att genomföra en sådan. Däremot skulle, som sagt, en avspärning av det fredsbrötande landets import vara möjlig att genomföra enbart genom användning av kontrabandsbegreppet, om detta tillämpas så vidsträckt, som skedde under världskriget.

I sista hand kan således möjligheten att verkställa de i art. 16 av förbundsakten föreskrivna ekonomiska sanktionerna komma att bliva beroende av, hurvida den sjörättspraxis, som av de krigförande och enkannerligen England tillämpades under världskriget, kan folkrättsligt upprätthållas. Ehuru, som bekant, starka invändningar från de neutrala staternas sida framställdes mot de under världskriget använda blockadmetoderna, böra de svårig-

Möjligheterna ur folkrättslig synpunkt för blockadens genomförande.

heter, som ur juridisk synpunkt kunna möta mot de ekonomiska sanktionernas genomförande, icke överdrivas. Om det befinnes möjligt att anordna en närblockad enligt folkrättens regler, försvinna svårigheterna fullständigt, och det är vidare tänkbart, att de med en fjärrblockad förknippade svårigheterna avsevärt minskas, om den blockerade staten på alla sidor omgives av till Nationernas förbund hörande stater. Först om ingen av dessa vägar visar sig vara framkomlig, behöver man tillgripa utvägen att spärra åtminstone införseln till det fredsbrötande landet genom en vidsträckt användning av kontrabandsbegreppet och den därmed förknippade principen om »den fortsatta resan». Det lär icke heller kunna med bestämdhet påstås, att man därigenom skulle behöva råka i strid med några *allmänt* erkända folkrättsliga regler. Av särskild betydelse blir i detta avseende, att England — vars medverkan torde få anses vara av synnerlig vikt, i händelse en sådan situation skulle uppstå, att Nationernas förbund nödgades anordna en örlogsblockad — alltjämt strävar att bibehålla fria händer i och för tillämpningen av sina sjörättsliga grundsatser.

Alltsedan Nationernas förbunds tillkomst har det emellertid i England föfunnits en starkt framträdande tendens att betona, att dess sjörettspraxis, som helt naturligt rönt starkt motstånd, när den endast tjänat Englands egna politiska intressen, däremot borde röna ett mera välvilligt bemötande från neutrala staters sida, då den tillämpas som ett led i en internationell aktion för fredens och den internationella rättsordningens upprätthållande. Denna engelska synpunkt, vartill en viss motsvarighet förekommer i Nationernas förbunds sekretariats ovannämnda utredning, kom som bekant kraftigt till uttryck i den diskussion, som föregick antagandet av det s. k. Genèveprotokollet, och återspeglades även i en bestämmelse i art. 4 av detta aktstycke, där det, i fråga om parternas skyldighet att låta tvister avgöras av förbundsrådet eller på rättslig väg eller genom skiljedom, uttalades, att »bestämmelserna i denna artikel icke skulle äga tillämpning i fråga om lösning av sådana tvister, som kunde uppkomma till följd av krigsåtgärder, företagna av en eller flera signatärmakter i samförstånd med rådet eller församlingen». Det är också uppenbart, att åtminstone de stater, vilka äro medlemmar av Nationernas förbund, såvrligen kunna framställa några invändningar mot åtgärder, som på tillräckligt starka grunder vidtagas för verkställande av de i art. 16 i förbundsakten föreskrivna sanktionsåtgärderna. Annorlunda kan det däremot förhålla sig med utanför förbundet stående stater, och under nuvarande maktläge är det särskilt av intresse, vilken hållning Förenta Staterna kunna väntas intaga i detta hänseende. De aktuella motsättningarna mellan England och Förenta Staterna i fråga om sjörätten under krig få således även betydelse för frågan om möjligheten att genomföra förbundsaktens sanktionsbestämmelser, och denna sida av saken skjutes till och med ofta, särskilt i England, i förgrunden i diskussionen om den framtida utvecklingen på sjökrigsrättens område.

Kapitel 8. Nationernas förbund såsom fredsgaranti.

För att en internationell rättsordning skall kunna vara verkligt hållfast och tillförlitlig, synas följande förutsättningar böra vara för handen:

1:o) Ett fredligt förfarande för avgörande av alla tvister mellan staterna. Detta förfarande måste omfatta icke blott de tvister, som med den internationella rättens nuvarande omfattning kunna dragas inför skiljedomstol, utan även sådana spörsmål, som falla under begreppet »inre frågor». Dessa s. k. inre frågor utgöra nämligen ofta den verkliga orsaken

till krigiska förvecklingar. Spörsmål om råmaterielens fördelning, emigration och immigration, tullpolitik o. s. v. utgöra ofta om icke de omedelbara, så dock de verkliga krigsorsakerna.

2:o Säkerhet för att det fredliga förfarandets resultat — skiljedomstolens utslag — verkligen komma att bliva omsatta i praktiken. Härför fordras givetvis ett internationellt exekutionsförfarande, i yttersta fall genom samfällda internationella kraftåtgärder.

3:o Säkert verkande internationella påtryckningsåtgärder gentemot den stat, som genom att gripa till krig bryter den internationella rättsordningen.

För att använda ett ofta, särskilt från fransk sida använt uttryck, fordras det icke blott en domare — ett rättsväsende — utan också en gendarm — en internationell polismakt.

Det är utan vidare uppenbart, att någon internationell rättsordning av den art, som här skisserats, icke genom Nationernas förbunds tillkomst kommit till stånd. Icke ens alla de tvister, som enligt nu gällande folk-rätt äro av internationell natur, underkastas obligatorisk skiljedom, exekutionen av fällda skiljedomsutslag är endast svagt garanterad, och i förbundsaktens sanktionsbestämmelser finnes endast embryot till den internationella ordningsmakt, varom ovan talats. På skiljedomsområdet hava visserligen efter förbundets bildande betydande framsteg gjorts. Ett avsevärt antal stater har förbundit sig till obligatorisk skiljedom i rätts-tvister genom anslutning till den fakultativa klausulen i stadgan för den fasta mellanfolkliga domstolen, ett stort antal bilaterala skiljedomsfördrag har avslutits, varigenom den obligatoriska skiljedomen vunnit ökad tillämpning i fråga om såväl rätts- som intressetvister, och genom den av den nionde förbunds församlingen antagna s. k. generalakten har grunden lagts till allmänna mellanfolkliga förpliktelser av hithörande art. Men ännu är vägen mycket lång till en verkligt hållfast internationell rättsordning.

Det är ju också självfallet, att så skall vara förhållandet. Utvecklingen kan icke göra några större hopp. Trots allt måste det emellertid sägas, att genom Nationernas förbunds tillkomst och den därefter skedda utvecklingen icke föraktliga framsteg gjorts i riktning mot ett garanterande av världsfreden. Graden av den betydelse, man vill tillmäta dessa framsteg, beror väl i stor utsträckning på subjektiv inställning. Så mycket kan i alla händelser sägas, att genom förbundsakten skapats en förhandlingsordning, som i synnerligen hög grad försvårar för en stat, som är medlem av förbundet, att gripa till de yttersta medlen utan att först vid konferensbordet hava försökt förhandlingsvägen, ett förhållande, som måste tillerkännas ett betydande fredsvärde. Den fredsvänliga världsoinionen har också härigenom fått en koncentrationspunkt, där den på helt annat sätt än tillförne kan göra sig gällande vid kritiska tillfällen. Genom det rastlösa arbetet i Genève på de politiska, ekonomiska, sociala och humanitära områdena har det internationella rätts- och verksamhetsområdet vidgats på det nationellas bekostnad. Man skulle kunna säga, att de olika staternas inbördes intresse-gemenskap på olika områden är föremål för en, trots tillfälliga bakslag

tämligen kontinuerlig kodifieringsprocess. Att häri ligger en fredsfaktor av icke obetydligt värde, torde icke kunna förnekas.

Nationernas förbunds betydelse för världsfredens upprätthållande måste dock alltid främst bliva beroende på det värde och det inflytande, som de skilda medlemsstaterna vilja tillerkänna denna internationella institution. Förbundsaktens bestämmelser äro så vagt avfattade, att den goda viljan inom deras ram kan infoga snart sagt vilka fredsbevarande åtgärder som helst, och samtidigt i många stycken så ofullständiga och oklara, att den, som så finner med sina intressen förenligt, utan större svårighet skall kunna finna de kryphål, som må finnas för hans syften behövliga. I stor utsträckning blir därför den framtida utvecklingen beroende på den anda, i vilken förbundsakten kommer att tillämpas.

Det torde knappast kunna förnekas, att för närvarande i världen och särskilt i Europa en stark fredsvilja gör sig gällande. Efter världskrigets förödelse och dess på det hela taget för samtliga ledande europeiska länder övervägande negativa resultat är detta också helt naturligt. Även utan ett Nationernas förbund skulle så antagligen hava varit förhållandet. Men genom förbundets tillkomst har denna fredsvilja fått sin naturliga verksamhetsram och en mera rationell inriktning än tillförne. Endast utvecklingen under de närmaste tiotalen år kan utvisa, huruvida denna fredsvilja kommer att hålla i sig, och om den är av den art och den styrka, att den kan avsetta resultat, som kunna bliva bestående för framtiden.

Även om världskriget sålunda å ena sidan efterlämnat en stark fredsvilja hos folken, har det å andra sidan frammanat vissa särskilda orosanledningar och konfliktämnen, som i detta sammanhang icke få förbises. Vissa av fredernas bestämmelser, såväl i territoriellt som i andra avseenden, hava i stället för att mildra snarare ökat oron och osäkerheten i Europa. Den utarmning och förstörelse, som följt i krigets spår, har i åtskilliga länder medfört statsrättsliga och sociala omvälvningar icke alltid ägnade att verka i fredsbevarande riktning. Det förtjänar måhända också påpekas, att en förutsättning för att Nationernas förbund skall kunna nå sin fulla verksamhetskraft, är, att dess medlemsstater befinna sig på ett någorlunda likartat utvecklingsstadium. Alltför stora olikheter i fråga om de anslutna ländernas politiska, kulturella och sociala nivå måste givetvis vålla svårigheter vid den internationella rättsordningens utbyggande till fastare former.

En annan förutsättning, som i det föregående redan berörts, men som icke nog kan understrykas, är, att förbundet är universellt eller åtminstone omfattar alla mera betydande stater. Betydande steg i denna riktning hava tagits efter förbundets tillkomst. Det betydelsefullaste måste sägas hava varit Tysklands upptagande i förbundsmedlemmarnas led. Men fortfarande stå så betydande världsmakter som Förenta Staterna och Sovjetunionen utanför förbundet, och det finnes föga sannolikhet för att någon av dem under den närmaste tiden skulle vilja ikläda sig en förbundsstats förpliktelser. Särskilt för frågan om sanktioners tillämpning är, såsom redan i det föregående framhållits, Förenta Staternas ställning utanför förbundet av den största

betydelse. Förenta Staterna hava viktiga ekonomiska intressen i snart sagt alla länder, en stark amerikansk flotta är under bildande, och den amerikanska utrikesledningen och senaten hava vid åtskilliga tillfällen tillkännagivit sin föresats att med alla medel skydda den amerikanska handeln vid krig mellan europeiska makter. Det blir därför förenat med högst avsevärda svårigheter att med utsikt till framgång kunna tillämpa sanktioner mot någon mera betydande stat utan Förenta Staternas goda minne. Måhända är det emellertid icke otänkbart, att en mer eller mindre fast överenskommelse så småningom skulle kunna uppnås, varigenom Förenta Staterna förbunde sig att åtminstone icke på något sätt understödja den stat, mot vilken förbundets sanktioner rikta sig. Tecken på en utveckling i denna riktning saknas icke.

Å andra sidan måste städse hållas i minnet, att den andra av de två stormakterna utanför förbundet — Sovjetunionen — hittills icke visat någon som helst tendens att modifiera den avvisande hållning, Unionen alltsedan förbundets tillkomst intagit gentemot detsamma.

I den mån Nationernas förbund stärkes och fredsviljan hos de olika folken tager sig uttryck i de skilda regeringarnas politik och därmed förtroendet för en fredlig utveckling ökas, minskas sannolikheten för att man i framtiden behöver räkna med andra krigiska förvecklingar än sådana, som utgöra ett kollektivt uppträdande emot en stat, som söker bryta den bestående ordningen. Å andra sidan måste även det kollektiva kriget mot en fredsbrytare bliva allt sällsyntare, ju starkare den mellanfolkliga, på rättslig grund byggda sammanslutningen mot kriget är, liksom polisingripande blir mindre ofta förekommande i ett starkt rättsamhälle än i ett samfund, där känslan för lag och rätt är mindre utbredd. Det kan emellertid icke förnekas, att under den övergångstid, då en, låt vara ofullständig, mellanfolklig rättsordning existerar men denna rättsordning ännu icke vunnit anslutning från alla staters sida och ej heller uppbäres av ett allmänt internationellt rättsmedvetande, den allmänna stämningen hos folk och individer måste vara en känsla av osäkerhet och ovisshet. De måste nämligen alltjämt räkna med möjligheten av »enskilda krig» vid sidan av de kollektiva.

Det har ofta framkommit krav på att det nuvarande osäkerhetstillståndet i fråga om sanktionssystemets innebörd och räckvidd skulle avlägsnas, antingen så att sanktionerna utsträcktes och skärptes, eller så att desamma bestämt begränsades i syfte att lämna mera utrymme för en neutralitet svarende mot förkrigstidens. Båda dessa förfaringsätt medföra sina bestämda risker. Ett skärpande av sanktionssystemet synes vara varken möjligt eller lämpligt, så länge icke förbundet vuxit sig starkare och förtroendet för dess förmåga att på fredlig väg reglera uppkommande tvister skapat större utsikter för att sanktioner endast i sällsynta undantagsfall skola behöva tillgripas. En begränsning av sanktionerna, fränsett att den säkerligen skulle stöta på bestämt motstånd från ett betydande antal staters sida, kan å andra sidan mycket väl tänkas medföra, att förbundets utvecklingsmöjlig-

heter gentemot en fastare fredsorganisation stäckas. Hur otillfredsställande det nuvarande tillståndet ur de mindre staternas synpunkt än må te sig, förefaller det därför, som om en strikt definition av sanktionstillfällen och sanktionsåtgärders omfattning — till sina konsekvenser synnerligen överskådlig — icke skulle komma att framtvingas av dessa stater, vilka för närvarande icke heller torde äga något intresse därav.

Kapitel 9. »Enskilda krig.»

»Enskilda krig», d. v. s. krig i den bemärkelse detta begrepp togs före Nationernas förbunds akts tillkomst, kunna tänkas uppkomma i följande fall utan åsidosättande av förpliktelserna enligt förbundsakten i dess nuvarande lydelse:

- a) om två stater utanför förbundet råka i krig,
- b) om krig utbryter mellan tvenne stater, sedan förfarandet enligt förbundsaktens art. 15 genomgått och tre månader därefter förflutit och vederbörande stater icke äro bundna av skiljedoms- och förlikningsfördrag, som gå längre än förbundsakten, samt
- c) om en stat går till krig för att genomdriva en till dess förmån avkunnad dom, skiljedomsutslag eller enhälligt rådsbeslut.¹

Emellertid förefaller det icke särskilt sannolikt, att ett krig skulle komma att utbryta i den ordning, som angives under b). Redan den tid, som förflutit efter förbundsaktens tillkomst, har givit nog erfarenhet för att konstatera, hur föga troligt det i själva verket är, att samtliga följande förutsättningar skulle föreligga:

- 1:o) att tvisten hänskjutes till rådet,
- 2:o) att rådet förhandlar, medlingen misslyckas, detta misslyckande konstateras offentligt,
- 3:o) att parterna förbliva överksamma i tre månader och
- 4:o) att de därefter förklara krig.

Med de möjligheter att kringgå förbundsaktens bestämmelser, som förefinnas, torde det vara föga sannolikt, att en eller flera stater, som verkligen vilja gripa till krig, skola förfara på detta omständliga sätt. Har tvisten bragts inför rådet och hotar verkligen krigsfara, kan man vara tämligen övertygad om att rådet aktar sig för att offentligen konstatera sitt misslyckande, att i stället förhållningsmetoder komma till användning, att nya moment i tvisten tagas upp till behandling, och att slutligen, om verkligen misslyckandet konstaterats, antingen krig icke bryter ut, innan nytt medlingsförfarande kommer till stånd, eller också endera parten eller båda underlåta att avvakta tremånadersfristens utlöpande, innan de gripa till vapen.

Enskilda krig kunna emellertid i realiteten uppkomma på ännu ett sätt. Såsom redan i kapitlet om sanktionssystemets allmänna brister påpekats,

¹ Se sid. 8.

kan det fallet mycket väl tänkas inträffa, att enighet inom rådet icke står att vinna om det utlåtande, varigenom ett brott mot förbundsakten konstateras, och vilket i de flesta situationer måste anses vara en förutsättning för sanktionernas igångsättande. Ehuru de olika staterna i ett dylikt fall, strängt juridiskt sett, äro förpliktade att tillgripa sanktionsåtgärder gentemot den av de stridande parterna, som de var i sin stad anse som den fördragsbrytande, är det säkerligen att förutse, att åtskilliga förbundsmedlemmar kunna — åtminstone när en mera betydande splittring inom rådet föreligger — med icke ringa fog komma att betrakta det krig, som utbrutit, såsom enskilt. Det är faran för dylika »enskilda krig», då förbundsaktens hela system brytes sönder, som enligt de sakkunnigas uppfattning framförallt måste beaktas. Även om Kelloggspaktens mera absoluta krigsförbud skulle inarbetas i förbundsakten och omgärdas med sanktioner, kommer denna möjlighet till »enskilda krig», i motsats till de ovan under b) och c) nämnda, att kvarstå. Tilläggas må, att en i viss mån liknande eventualitet måste anses såsom sannolik i vissa fall, där den ena av de krigförande parterna är en utanför förbundet stående stat, som äger betydande maktresurser. Man göre det tankeexperimentet, att exempelvis Förenta Staterna skulle råka i krig med någon av de sydamerikanska stater, som äro medlemmar av förbundet. Det är väl då ganska antagligt, att de flesta medlemmarna av förbundet med rätt eller orätt skulle betrakta det förefallande kriget såsom enskilt och icke vidtaga några sanktionsåtgärder enligt förbundsaktens föreskrifter.

I dessa ovan relaterade fall kan alltså det utbrutna kriget betraktas såsom enskilt, och en stat på grund därav förklara sig neutral. I fråga om sådan stats ställning skulle då de neutralitetsbestämmelser, som förefunnos före världskriget, äga sin tillämpning. Det har därför synts de sakkunniga önskvärt att i någon mån undersöka, vilka dessa neutralitetsbestämmelser voro, och i vad mån desamma fortfarande kunna anses äga bestånd. Den efterföljande framställningen torde därvid komma att visa, att den fortgående tekniska utvecklingen, det moderna krigets karaktär av krig direkt mellan hela folk och den omtvistliga innebörden av den internationella rätten på denna punkt utgöra omständigheter, som i hög grad försvåra neutralitetens upprätthållande även i dessa fall. Detta förhållande kan givetvis komma att utgöra en faktor i fredsbevarande riktning. Härigenom komma nämligen de olika staterna, stora och små, att hava ett direkt intresse av att förhindra utbrytandet av krig, då de, även om kriget kan betraktas såsom enskilt, för den händelse detsamma får en större omfattning, själva komma att befinna sig i ett läge, fyllt av större svårigheter och större osäkerhet än de neutralas under världskriget. Endast för den händelse att de stater, som önska förklara sig neutrala, i den förhandenvarande situationen utgöra maktfaktorer av betydelse, kan deras ställning under kriget bliva någorlunda tillfredsställande, men utgöra de sådana maktfaktorer, bör också deras inflytande kunna väga tungt i vågskålen vid strävandena att förhindra krigets utbrytande. I den efterföljande framställningen av den gamla neu-

tralitetsrättens innebörd och nuvarande läge har huvudvikten lagts vid reglerna för sjökrigföring, då det är dessa, som för den neutrala staten, och särskilt för en sådan i Sveriges läge, äga det största intresset.

Kapitel 10. Historik och allmänna synpunkter angående frågan om »havens frihet» och förhållandet mellan de krigförandes och de neutralas rättigheter i »enskilt krig».

Förhållandet mellan de krigförandes och de neutralas rättigheter enligt folkrätt och traktater.

Den internationella rätten har, i den mån den icke vilar på formliga överenskommelser mellan staterna utan utgöres av allmän folkrätt, karaktären av sedvanerätt. De allmänt erkända sedvanerättsliga regler, som finnas beträffande de krigförandes och de neutralas inbördes rättigheter, äro emellertid av naturliga skäl både få och ytterst litet uttömmande. Man skulle visserligen kunna med rätta göra gällande, att enligt tämligen oomstridda grundsatser de neutralas handel bör vara lika fri i krigstid som i fredstid, med undantag för att de krigförande äga medelst en effektiv blockad spärra tillträdet till fiendens kuster samt uppbära och beslagtagna neutrala fartyg, som utföra kontrabandstransport eller vissa slag av »neutralitetsstridig tjänst» (»unneutral service») åt fienden. Men härmed är icke mycket vunnet, då dessa satser kunna tolkas och tillämpas på mycket olika sätt. Under världskriget var det icke så mycket förefintligheten av dessa rättigheter som fastmera sättet för deras utövande, som blev föremål för kontroverser mellan de neutrala och de krigförande. Staternas praxis har i förevarande avseende ständigt på mångahanda sätt växlat. I många fall finnas väsentliga skiljaktigheter mellan de olika staternas uppfattning i hithörande spörsmål, i det att t. ex. de anglosachsiska makternas och de europeiska kontinentalmakternas principiella utgångspunkter i dessa liksom i många andra folkrättsliga frågor avsevärt divergera; dessutom visar erfarenheten, att en makt, sedan den blivit krigförande, sällan tillämpar samma regler, som den själv förfäktat, då den var neutral, och att en och samma makts praxis kan växla högst avsevärt under tidernas lopp, vilket delvis är en följd av, att de tidigare reglerna på grund av ändrade militärtekniska, ekonomiska o. a. förhållanden ej längre befinnas användbara. Då svenska regeringen år 1918 föreslog den engelska, att vissa i England avdömda prismsål skulle underkastas avgörande av en internationell skiljedomstol, framställdes från svensk sida bland annat följande yrkande: »Redan nu bör fastslås, att till norm för den avsedda skiljedomstolens avgörande bör läggas den internationella rätten i dess gestaltning av juli 1914. Det kan nämligen tänkas, att vid tidpunkten för domstolens sammanträde denna rätts innehåll hävdas vara ett annat. Såsom emellertid i doktrinen framhålles och i praktiken tillämpats, bör rätten vid tidpunkten för tvistens uppkomst vara avgörande. Men om vad med denna rätt bör förstås, kan intet tvivel råda i föreliggande fall.»¹ Den engelska regeringens svar på detta förslag innehåller bland annat följande uttalande: »Det är alldeles tydligt, att detta krig förts under förhållanden, som sakna motsvarighet, och att problem uppkommit, i fråga om vilka några precedensfall icke finnas. Om man skulle berövas möjligheterna att tolka den internationella rätten så, att den motsvarar moderna förhållanden, skulle denna rätt icke längre kunna fylla den uppgift, för vilken den tillkommit, ty krigförande stater skulle då visa sig benägna att bortse från densamma och vägra att anse sig bundna av beslut grundade på gamla precedensfall, vilka visa sig värdelösa, när de prövas under

¹ Kungl. Utrikesdepartementets skrivelse till beskickningen i London den 3 april 1918.

ett krigs praktiska verklighet. Den riktiga uppfattningen synes vara, att den internationella rättens grundläggande principer klarläggas och tillämpas med vederbörlig hänsyn tagen till i varje uppkommande fråga föreliggande omständigheter och, vad angår fall av kontraband, med vederbörlig hänsyn till sjökrigförande stats rätt att avbryta sjöhandel, som är avsedd att nå fienden, på vilka vägar och i vilka former denna handel än bedrives.»¹

Detta uttalande är onekligen betecknande för saken. Den krigförande makten hyser den uppfattningen att, om den icke kan taga ett steg utan stöd av en allmänt erkänd internationellträttslig regel eller ett precedensfall, så blir dess handlingsfrihet orimligt inskränkt, ty de allmänt erkända internationellträttsliga reglerna äro få, och de eventuellt förefintliga precedensfallen kunna hava tillkommit i en situation helt annorlunda beskaffad än den föreliggande. För den neutrala makten åter förefaller fredsstillståndet med dess obehindrade samfärdsel som det normala, och varje ingripande från de krigförandes sida i denna samfärdsel ter sig som ingrepp i av naturen givna rättigheter, vilka ingrepp åtminstone icke få företagas utan direkt stöd i erkända folkrättsliga regler. Det är därför ej förvånande, att en krigförande makt i hithörande frågor ej sällan intager en helt annan ståndpunkt än den, som den själv förfäktat, då den varit neutral. I betraktande av att de allmänt erkända folkrättsliga reglerna äro föga uttömmande, och att en något så när konstant praxis på detta område icke finnes, kan man fråga sig, huru gränsen mellan de krigförandes och de neutralas rättigheter egentligen skall dragas i de fall, där denna gräns icke är uppdragen i gällande traktater. I sin rapport till Haagkonferensen 1907 angående upp rättandet av en internationell prisdömsstol besvarar *Louis Renault* denna fråga ur strikt juridisk synpunkt på följande sätt: »När den positiva rätten icke uttalar sig, äger varje krigförande själv rätt att fastställa sina regler, och man kan icke säga, att dessa strida mot en rätt, som icke existerar.»² Man torde i enlighet härmed måhända nödgas stanna vid att vid frånvaro av allmänt erkända folkrättsliga regler varje stat äger att själv inom rimliga gränser fastställa de regler, som den vill tillämpa. Då uppstår emellertid frågan, vilka gränser som skola anses rimliga. I sista hand torde väl hänsynen till politiska maktfaktorer bliva avgörande för staternas handlingssätt. Att vid avvägningen av de krigförandes och de neutralas rättigheter vägen har en viss benägenhet att giva utslag till de krigförandes förmån, förklaras då lätteligen av det förhållande, som *Westlake* uttrycker på följande sätt: »Den part, som har vapen i händerna, är i ett bättre förhandlingsläge än den part, som, om han icke vill uppgå någonting, måste underkasta sig det motbjudande övergåendet från freds- till krigstillstånd.»³

¹ »It is sufficiently evident that the present War has been waged under conditions for which no parallel exists and that problems have arisen for which no exact precedents are to be found. If International law is to be rendered incapable of interpretation in such manner as to meet modern requirements it would become impotent to discharge the functions for which it has been evolved, for belligerent States would tend to disregard it and refuse to be bound by decisions, based on ancient precedents, but worthless when tested in the practical realities of War. The true view would appear to be, that the fundamental principles of International law should be ascertained and applied, with due regard to existing circumstances, to any problem which may arise for solution, and, in the case of contraband, with due regard to the rights of a belligerent carrying on warfare at sea to intercept sea-borne commerce intended to reach the enemy through any channel and in any form.»

Skrivelse från Foreign Office till svenske ministern i London den 27 december 1918.

² »Là où le droit positif ne s'est pas prononcé, chaque belligérant a la faculté de faire ses réglemens et on ne peut dire que ceux-ci sont contraires à un droit qui n'existe pas.»

³ »The party who has arms in his hands is in a better position for bargaining than the party who, if he will not concede something, must undergo the painful transition from a state of peace to one of war.»

Westlake: International law, II, s. 194.

Om således den på statspraxis grundade allmänna folkrättens regler måste ur neutral synpunkt te sig ganska otillräckliga, så har läget, i vad angår den neutrala handeln och sjöfarten under krig, icke heller i önskelig grad förbättrats genom den på traktater grundade rätt, varigenom den allmänna folkrätten kompletterats. Den viktigaste av dessa traktater, 1856 års Parisdeklaration, företer en betänklig lucka däruti, att begreppet krigskontraband icke definierats i densamma. De för folkrätten under krig mycket betydelsefulla Haagkonventionerna av år 1899 och år 1907 beröra endast i mycket begränsad omfattning frågorna om den neutrala handeln under sjökrig, och det försök, som genom Londondeklarationen av år 1909 gjordes, att kodifiera reglerna rörande kontraband, blockad och uppbringning, erhöll aldrig rättslig betydelse, då deklarationen icke blev ratificerad.

Ovan givna framställning av förhållandet mellan de krigförandes och de neutralas rättigheter enligt folkrätt och traktater torde kunna sammanfattas så, att de skrankor, som äro satta för de krigförandes handlingsfrihet, äro få och ur de neutralas synpunkt i många fall säkerligen otillräckliga. Det är ganska naturligt, att de neutrala staterna, som sålunda lämnats i sticket av den positiva rätten, i stället sökt sin tillflykt till allmänna principer, vilka i enlighet med äldre tiders folkrättsdoktrin ofta haft en mer eller mindre naturrättslig färg. På senare tid hava de neutralas anspråk på ökat skydd mot de krigförandes godtycke esomoftast plägat sammanfattas i kravet på »havens frihet». Detta är emellertid ett slagord, som under tidernas lopp haft mycket skiftande innebörd, och vari än i dag ett flertal högst olika betydelser inläggas.

Havens frihet
— *historik.*

Då Grotius i den ryktbara skriften »Mare liberum» förfäktade principen om »havens frihet», hade detta krav hos honom den innebörden, att havet icke skulle vara underkastat någon särskild stats herravälde. Långt ifrån att betyda någon inskränkning i vare sig de krigförandes eller andra staters handlingsfrihet var »havens frihet» således hos Grotius i och för sig snarast en rättslöshetens och anarkiens princip. Det är också karakteristiskt, att »Mare liberum» ursprungligen skrevs som ett kapitel i ett större, under Grotii livstid ej utgivet arbete, »De jure prædæ» (»Om rätten till krigsbyte»), som avsåg att försvara av holländarna företagna uppbringningar av portugisiska fartyg i asiatiska farvatten. I motsats härtill kunna de moderna yrkandena på »havens frihet» med sina mer eller mindre vittgående krav på inskränkningar i de krigförandes handlingsfrihet under sjökrig — krav, som i sin mest utpräglade form sträcka sig till yrkanden på privategendoms okränkbarhet på sjön under krig — snarast sägas gå ut på *neutralisering* av havet utanför de krigförandes territorialvatten.

Rätten till krigsbyte var däremot ett av de mest utmärkande dragen hos äldre tiders sjökrig, vilka därigenom fingo en mer eller mindre stark prägel av sjöröveri. Det härunder framträdande kravet på skydd för den neutrala samfärdseln medförde redan under medeltiden ett synnerligen betydelsefullt resultat, nämligen den samling av rättsregler, som är känd under namn av »Consolato del Mare». De viktigaste av dessa regler voro: 1:o att fientligt gods å neutrala fartyg utgör god pris och 2:o att neutralt gods å fientliga skepp är fritt. Krigsbytessynpunkten är av grundläggande betydelse i »Consolato del Mare», som i detta hänseende uppdrager en bestämd skillnad mellan fientlig och neutral egendom, vilken sistnämnda skulle respekteras. Däremot är kontrabandssynpunkten främmande för »Consolato del Mare».

Huruvida »Consolato del Mare's» regler någonsin voro folkrättsligt allmänt erkända, torde vara osäkert. De utgjorde emellertid den principiella grundvalen för den engelska sjörätten ända fram till Parisdeklarationen. Andra länders sjörätt, särskilt Frankrikes under 1500- och 1600-talen, innebar långt mera vittgående inskränkningar i den neutrala samfärdseln. Man torde kunna säga, att reglerna i »Consolato del Mare» utgjorde de längst gående medgivanden åt de neutralas rättigheter, som oberoende av särskilda traktater förekommo före Parisdeklarationen. Från de neutrala staternas synpunkt är det naturligt, att de neutralas rättssfär ter sig såsom den primära och fast begränsade, i vilken de krigförande icke äga göra intrång. Historiskt sett är det snarare så, att de neutralas rättigheter utgöra så småningom uppnådda inskränkningar i de krigförandes handlingsfrihet.

Det första mera betydelsefulla krav på utvidgning av de neutralas rättigheter utöver reglerna i »Consolato del Mare», som framträdde, var kravet, att neutral flagg skulle skydda fientligt gods (»fritt skepp gör fritt gods»), vilket krav på 1600-talet framställdes av holländarna i den neutrala sjöfartens intresse, sedan de uppdrivit sin fraktfart för främmande nationers räkning till en omfattning, vartill någon motsvarighet aldrig tidigare torde hava förekommit. Holländarna lyckades få regeln införd i åtskilliga traktater, som de avslöto med främmande makter, och den förekommer överhuvud i en mängd traktater från 1600- och 1700-talen (bland annat fredstraktaten i Utrecht 1713), men den kan ej sägas hava erhållit kraft av allmän folkrättslig regel utan avsåg endast det fall, att den ena av de fördragsslutande parterna var krigförande och den andra var neutral. Den kompletterades dessutom med regler om rätt till uppböring av *krigskontraband*, varom likaledes talrika bestämmelser förekomma i 1600- och 1700-talens traktater.

Det var för att skapa en teoretisk grundval för regeln »fritt skepp, fritt gods», med vars hjälp denna kunde hävdas gentemot det onekligen mera logiska systemet i »Consolato del Mare», som teorien om fartyg såsom »flytande delar av statsterritoriet» tillkom vid mitten av 1700-talet, då den först framträdde i ett preussiskt betänkande, känt under titeln »Exposition des Motifs», samt hos den danske juristen Hübner. Den genom ifrågavarande teori införda fiktionen syftade i riktning mot att avlägsna det element av rättslöshet, som principen om »havens frihet» i sin äldre mening inne slutit, men tyvärr stod sagda fiktion knappast i överensstämmelse med verkligheten; även då grundsatsen »fritt skepp, fritt gods» erkändes, gjordes alltid det undantaget, att kontraband kunde beslagtagnas på neutrala skepp, vilket ju stämde mycket illa med dessas föregivna egenskap av neutralt territorium.

Regeln »fritt skepp gör fritt gods med undantag för kontraband» hörde jämte vissa andra regler, bland andra den, att blockader måste vara effektiva, till dem, som de nordiska makterna sökte hävda genom de väpnade neutralitetsförbunden vid slutet av 1700-talet. I ingressen till 1780 års konventioner mellan Danmark och Ryssland samt Sverige och Ryssland om väpnad neutralitet heter det bland annat, att kejsarinnan av Ryssland i sin deklaration till de krigförande makterna av den 28 februari 1780 hade hävdad »principer hämtade ur folkens primitiva rätt» (»les principes puisés dans le droit primitif des nations»), och att kejsarinnans strävan att »bevaka bibehållandet av folkens gemensamma rätt» (»veiller au maintien des droits communs des peuples») vunnit bifall av alla neutrala nationer, vilka förenat sig om att skydda sina gemensamma intressen, »i vad avser att skapa och sammanföra i ett permanent och oföränderligt system neutralitetens rättigheter, prerogativ, gränser och förpliktelser» (»en tant qu'il importe de former et de réunir en un corps de système permanent et immuable, les droits, préro-

gatives, bornes et obligations de la neutralité»). Det framgår härav, att »den väpnade neutraliteten» avsåg att få ifrågavarande regler, vilka ansågos grundade i naturrätten, erkända såsom allmänt gällande folkrättsliga regler. Detta misslyckades dock, då den väpnade neutralitetens regler icke blevo erkända av England.

Paris-
deklarationen
1856.

Emellertid upptogs i Parisdeklarationen av år 1856 den »väpnade neutralitetens» grundsatser om att »fritt skepp gör fritt gods, med undantag för kontraband», och att blockader måste vara effektiva, och de hava härmed kommit så nära som möjligt till att bliva allmänt erkända folkrättsliga regler. Parisdeklarationen, som innehåller fyra grundsatser, enligt vilka 1) kaperiet är och förblir avskaffat, 2) neutral flagg skyddar fientligt gods, med undantag för kontraband, 3) neutral egendom, med undantag för krigskontraband, under fientlig flagg är skyddad för beslag, samt 4) blockader, för att vara förbindande, skola vara effektiva, avslutas med en bestämmelse, att deklarationen icke skall vara bindande annat än för de makter, som anslutit sig till densamma. Dock möter man ofta i doktrinen den uppfattningen, att deklarationens regler numera måste anses ingå i den allmänna folkrätten, en mening, som vinner stöd däruti, att även makter, vilka icke anslutit sig till deklarationen, såsom Förenta Staterna och Spanien, under krig förklarar sig skola iakttaga dess regler. Å andra sidan uttala åtskilliga moderna författare, att Parisdeklarationens regler icke utgöra allmän folkrätt, en åsikt, som har fog för sig åtminstone av formella skäl; den övervägande meningen torde som sagt gå i motsatt riktning.¹ Dock är att märka, att Parisdeklarationen liksom sedermera Londondeklarationen var resultatet av en kompromiss enligt »do-ut-des»-principen. England erkände regeln »fritt skepp, fritt gods» för att uppnå realiserandet av sitt länge hysta önskemål om kaperiets avskaffande.

Parisdeklarationen betecknade slutpunkten i en sedan länge fortgående utveckling, varunder sjökrigets syften förskjutits från den rena plundringen avseende att rikta sig på fiendens bekostnad till det rent militära syftet att hindra tillförsel till fienden av krigsmateriel eller andra varor, som ökade hans resurser för krigets förande. Detta framträdde icke blott i bestämmelsen »fritt skepp gör fritt gods etc.» utan även i avskaffandet av kaperiet, den institution, vari det äldre sjökrigets sjööverikaraktär erhållit sitt mest fullödiga uttryck. Under det att krigsbytyssynpunkten legat till grund för »Consolato del Mare», kom efter Parisdeklarationen kontrabandsynpunkten att behärska de krigförandes förhållande till handeln under sjökrig. Skillnaden blev dock av mera teoretisk än praktisk betydelse, då man i Parisdeklarationen icke vidtagit någon begränsning av begreppet »kontraband», och då detta begrepp sedermera visat sig äga en utomordentlig elasticitet. Regeln »fritt skepp gör fritt gods» kunde faktiskt göras illusorisk därigenom, att begreppet kontraband utsträcktes till allt flera grupper av varor. Denna utveckling betingades icke blott därav, att allt flera varuslag genom den moderna tekniken kunnat komma till direkt användning för krigföringen, utan den var en i viss mån naturlig följd av hela det nutida ekonomiska livets struktur; i och med kommunikationernas väldiga utveckling och näringslivets specialisering har *utrikeshandelns* betydelse ofantligt tilltagit, och möjligheten att upprätthålla varuutbytet med främmande länder — för de europeiska ländernas del kanske framför allt livsmedels- och råvarutillförseln från transoceaniska länder — har blivit en faktor av största betydelse för en stats förmåga att hålla ut i ett krig.

¹ Fauchille hävdar med styrka, att kaperiet är tillåtet enligt allmän folkrätt. I England har efter kriget åtskilliga röster höjts för Parisdeklarationens upphävande.

Av de vid Haagkonferenserna avslutade konventionerna äro endast vissa av de vid 1907 års konferens avslutade av intresse med avseende på de krigförandes och de neutralas rättigheter under sjökrig, nämligen VIII:de konventionen (angående anbringandet under vattnet av automatiska kontaktminor), XI:te konventionen (angående vissa inskränkningar i rätten till uppbringning under sjökrig), XII:te konventionen (angående upprättandet av en internationell prisdombstol) samt XIII:de konventionen (angående neutrala maktors rättigheter och skyldigheter i händelse av sjökrig). VIII:de konventionen (minkonventionen) har dock varken blivit undertecknad eller ratificerad av Sverige, och XII:te konventionen (angående internationell prisdombstol) har varken blivit ratificerad av Sverige eller av någon annan makt. De inskränkningar i rätten till uppbringning, varom XI:te Haagkonventionen handlar, äro föga vittgående; konventionens bestämmelser avse nämligen endast behandlingen av brevpost, av fiskebåtar och båtar använda i lokal sjöfart av mindre omfattning samt av besättningen å fientliga handelsfartyg. XIII:de Haagkonventionen innehåller åtskilliga synnerligen viktiga bestämmelser rörande neutrala maktors rättigheter under sjökrig, däribland vissa, som röra deras rätt att driva handel med de krigförande, men berör icke de betydelsefulla frågorna om den neutrala sjöfartens ställning under sjökrig (blockad, krigskontraband etc.). Av betydelse för frågan om de neutralas rätt att driva handel med de krigförande äro art. 6, vari stadgas, att varje överlämnande, under vilken form som helst, direkt eller indirekt, av krigsfartyg, ammunition och vilket som helst slag av krigsmateriel från neutral makt till krigförande är förbjudet, samt art. 7, vari säges, att neutral stat icke är förpliktad att hindra utförsel eller transitering för någon av de krigförandes räkning av vapen, ammunition eller i allmänhet av några varor, som kunna komma till användning för armén eller flottan.

Dessa regler, vilka återgå till vissa principer, som hävdades särskilt av Förenta Staterna under Napoleonkrigen och sedermera torde hava blivit allmänt erkända inom folkrätten, innebära, att den neutrala staten som sådan ej må överlåta krigsfartyg, vapen eller andra krigsförnödenheter åt de krigförande, men att den ej är skyldig att hindra sina undersåtar att exportera vapen eller krigsmateriel till de krigförande liksom ej heller att hindra transitering genom sitt område för de krigförandes räkning av dylika förnödenheter; det ankommer på var och en av de krigförande att förhindra, att krigsförnödenheterna nå fram till motparten.

Samtliga Haagkonventioner innehålla bestämmelser, i vilka det förklaras, att konventionernas föreskrifter endast äro tillämpliga i förhållande mellan de fördragsslutande parterna inbördes och endast i krig, vari samtliga de krigförande utgöras av makter, som anslutit sig till konventionen (den s. k. klausulen »si omnes»).

Ingen av de vid Haagkonferensen år 1907 avslutade konventionerna hade ratificerats av samtliga de i världskriget deltagande makterna, och vissa av de redan från början i kriget deltagande makterna hade icke ratificerat någon av dessa konventioner. Till följd av nyssnämnda bestämmelser voro dessa konventioner således formellt icke bindande för de i kriget deltagande makterna. Detta hindrade icke, att konventionernas bestämmelser ofta åberopades i polemik rörande folkrättsliga frågor mellan de krigförande inbördes och mellan de krigförande och de neutrala. Man torde kunna säga, att de olika makterna gjorde gällande, att Haagkonventionernas bestämmelser voro bindande eller icke bindande, allt eftersom det för tillfället bäst passade deras syften.

Den motsägelse, som låg däri, att en och samma makt under världskriget ömsom åberopade sig på Haagkonventionerna och ömsom förnekade deras

giltighet, behöver emellertid åtminstone i vissa fall vara endast skenbar, om man tager i betraktande, att långt ifrån alla de i Haagkonventionerna införda bestämmelserna utgjordes av nya regler, som endast ägde giltighet i och genom vederbörande konvention. Haagkonventionerna utgjorde nämligen otvivelaktigt, åtminstone i en viss utsträckning, en kodifiering av vid tiden för deras tillkomst redan gällande rätt. Å andra sidan framgår det av konventionernas egna ordalag, att de ej i sin helhet äro att anse som identiska med den allmänna folkrätten i de ämnen de behandla. Med andra ord: vissa av Haagkonventionernas regler sammanfalla med den allmänna folkrättens och äro således gällande oberoende av respektive konventioner; andra åter äro nya regler och gälla, endast i den mån konventionerna själva gälla. Men huruvida en viss i en Haagkonvention innefattad regel sammanfaller med den allmänna folkrätten, framgår icke utan vidare av konventionen utan måste avgöras genom en undersökning i varje särskilt fall.

En av de vid Haagkonferensen år 1907 antagna konventionerna, nämligen XII:te konventionen, om upprättande av en internationell prisdombstol, torde, ehuru den aldrig blev ratificerad, böra ägnas en viss uppmärksamhet på grund av de principfrågor, som därav beröras. Konventionen avsåg upprättandet av en internationell överinstans i prisrättsmål, där de nationella prisdombstolarnas utslag skulle kunna överklagas av de neutrala staterna och i vissa fall även av de neutrala och de krigförande staternas undersåtar. En mycket stor svårighet visade sig vara förknippad med frågan om vilka rättsregler, som av den internationella domstolen skulle tillämpas, en svårighet, som naturligtvis sammanhänger med folkrättens, såsom ovan anförts, på detta område tämligen outvecklade skick.

Detta förhållande och det sätt, varpå svårigheten löstes i konventionen, skildras i den av Louis Renault till konferensen i ämnet avgivna rapporten på följande sätt:

»Om sjökrigsrätten vore kodifierad, vore det lätt att säga, att prisrättsdomstolen liksom de nationella domstolarna skulle tillämpa den internationella rätten. Det skulle då vara den internationella domstolens normala behörighet att ändra de beslut av de nationella domstolarna, varigenom den internationella rätten felaktigt tolkats eller tillämpats. Den internationella och den nationella jurisdiktionen skulle döma enligt samma regler, som man endast kunde antaga skulle tolkas med större auktoritet och opartiskhet av den förra än av den senare. Så är emellertid långt ifrån förhållandet. På många punkter, varav några mycket viktiga, är sjökrigsrätten ännu oviss, och varje stat formulerar den enligt sin uppfattning och sina intressen. Trots de ansträngningar, som gjorts vid denna konferens för att minska denna ovisshet, kan man icke fördölja, att den ännu består i många avseenden. Härigenom uppstår en allvarlig svårighet.

Det faller av sig självt, att i de fall, då traktatfasta bestämmelser finnas, vare sig dessa bestämmelser äro allmänna eller åtminstone gemensamma för de av uppbringningen berörda staterna, d. v. s. den uppbringande staten och den stat, som fartygen eller den beslagtagna lasten tillhör, dessa bestämmelser skola vara gällande för den internationella domstolen. Även i frånvaro av en formlig konvention kunna erkända sedvanerättsliga regler förekomma, vilka kunna anses såsom ett tyst uttryck för staternas vilja. Men vad händer, om den positiva rätten, vare sig skriven eller sedvanerättslig, är stum? Den av den juridiska vetenskapens strikta principer dikterade lösningen på denna fråga förefaller icke omtvistlig. I de fall, då den positiva rätten icke uttalar sig, äger varje krigförande själv rätt att fastställa sina regler, och man kan icke säga, att dessa strida mot en rätt, som icke existerar. Hur kan i sådana fall den nationella prisdombstolens domar ändras, då denna icke gjort

annat än fullt regelmässigt tillämpat sitt lands lag, en lag, som icke står i motsättning till någon internationellrättslig princip? Slutsatsen skulle då vara att, i avsaknad av en fastslagen internationell regel, den internationella domstolen skall tillämpa den beslagttagande statens rättsliga regler.

Det är tvevelsutan lätt att invända, att man på så sätt skulle få en i hög grad varierande, ofta godtycklig och till och med stötande rätt, i det att vissa krigförande skulle till övermått utnyttja det svängrum, som lämnas dem av den positiva rätten. Detta torde vara en anledning till att söka påskynda kodifikationen av denna rätt för att avlägsna de luckor och den ovisshet, varöver man beklagar sig, och som medföra de svårigheter, vilka här angivits.

Efter ingående överväganden tro vi oss emellertid böra föreslå Eder en lösning, utan tvivel djärv men också ägnad att avsevärt förbättra den internationella rättens tillämpning. Om allmänt erkända bestämmelser icke förefinnas, skall domstolen döma efter *allmänna rätts- och billighetsprinciper*. Domstolen är sålunda kallad att *skapa* rätt och att taga hänsyn till andra principer än dem, vilka gälla för de nationella prisrättsdomstolarna, vilkas beslut överklagas inför den internationella domstolen . . . »¹

I enlighet med dessa synpunkter innehöll art. 7 av XII:te Haagkonventionen bland annat följande bestämmelse: »Om stadganden finnas i en gällande konvention mellan den uppbringande, krigförande makten och den makt, som själv är part i tvisten, eller vars medborgare äro part i tvisten rörande den fråga, som skall lösas, skall domstolen rätta sig efter sagda konventions bestämmelser; i brist på dylika bestämmelser skall domstolen tillämpa den internationella rättens regler. Om allmänt erkända regler

¹ »Si le droit de la guerre maritime était codifié, il serait facile de dire que la Cour internationale des prises, comme les Tribunaux nationaux, devrait appliquer le droit international. Ce serait une attribution normale de la Cour internationale que de réformer les décisions des Tribunaux nationaux qui auraient mal appliqué ou interprété le droit international. La juridiction internationale et la juridiction nationale statueraient sous l'empire des mêmes règles, qu'on supposerait seulement devoir être interprétées avec plus d'autorité et d'impartialité par la première que par la seconde. Mais il est loin d'être ainsi. Sur beaucoup de points dont quelques-uns très importants, le droit de guerre maritime est encore incertain et chaque Etat le formule au gré de ses idées et de ses intérêts. Malgré les efforts faits à la présente Conférence pour diminuer ces incertitudes, on ne peut se dissimuler qu'il en subsistera encore beaucoup. Dès lors se présente une sérieuse difficulté.

Il va sans dire que, là où il y a des règles conventionnelles, que ces règles soient générales ou, tout au moins, communes aux Etats intéressés dans la capture, Etat capteur, Etat dont relève le navire ou le chargement saisis, ces règles s'imposent à la juridiction internationale. Même en l'absence de convention formelle, il peut y avoir une règle coutumière reconnue qui vaut comme expression tacite de la volonté des Etats. Mais qu'arrivera-t-il si le droit positif, écrit ou coutumier, est muet? La solution dictée par les principes stricts du raisonnement juridique ne paraît pas douteuse. Là où le droit positif ne s'est pas prononcé, chaque belligérant a la faculté de faire ses réglemens et on ne peut dire que ceux-ci sont contraires à un droit qui n'existe pas. Dès lors, comment le jugement d'un Tribunal national de prises pourrait-il être réformé alors qu'il n'a fait qu'appliquer régulièrement la loi de son pays, loi qui n'est contraire à aucun principe de droit international? La conclusion serait donc qu'à défaut d'une règle internationale fermement établie, la juridiction internationale appliquera le droit du capteur.

Sans doute, il est facile d'objecter qu'on aura ainsi un droit très variable, souvent très arbitraire, et même choquant, certains belligérants usant à l'excès de la latitude laissée par le droit positif. Ce serait une raison de hâter la codification de celui-ci pour faire disparaître les lacunes et les incertitudes dont on se plaint et qui amènent la situation difficile qui vient d'être signalée.

Toutefois, après mûre réflexion, nous croyons devoir vous proposer une solution, hardie sans doute, mais de nature à améliorer sérieusement la pratique du droit international. Si des règles généralement reconnues n'existent pas, la Cour statue *d'après les principes généraux de la justice et de l'équité*. Elle est ainsi appelée à *faire le droit* et à tenir compte de principes autres que ceux auxquels était soumise la juridiction nationale des prises, dont la décision est attaquée devant la Cour internationale . . . »

icke finnas, skall domstolen döma efter allmänna rätts- och billighetsprinciper . . .¹

Denna bestämmelse mötte emellertid livlig opposition i England och detta av skäl, som lätt torde inses med hänsyn till Renaults ovan anförda resonemang. Så länge England icke var bundet av någon konvention av antytt innehåll, voro tydligen de engelska prisdombstolarna rättsligen oförhindrade att, i den mån ej traktater eller den allmänna folkrättens regler stode i vägen, tillämpa de engelska sjörättsreglerna; och då folkrätt ju icke skapas genom majoritetsbeslut, kunde ingen regel anses som en *allmänt* erkänd folkrättslig regel, om den ej erhållit Englands godkännande. Om England däremot anslöte sig till XII:te Haagkonventionen, skulle risk föreligga, att de engelska prisrättsdomarna bleve upphävida och ändrade med stöd av rättsregler, på vilkas utformning England kunnat utöva ringa eller intet inflytande — något som man på grund av dessa frågor för England vitala karaktär ej vågade utsätta sig för.

England ansåg det därför som en oundgänglig förutsättning för sin anslutning till konventionen om en internationell prisdombstol, att de internationella reglerna angående sjörätten under krig på förhand fixerades i en internationell konvention med anslutning åtminstone från de mera betydande sjömakternas sida, och inbjöd i detta syfte stormakterna samt Nederländerna och Spanien till en konferens i London år 1908. Konferensens arbete resulterade i en den 26 februari 1909 undertecknad deklaration, vartill även vid konferensen icke representerade makter skulle inbjudas att ansluta sig.

London-
deklarationen.

Av Londondeklarationens bestämmelser äro de, som röra krigskontraband, av särskilt intresse, emedan de utgöra det första försöket att genom mera noggrant utformade internationellrättsliga regler utfylla den lucka, som Parisdeklarationen lämnat öppen. Frågan, huruvida en vara kan behandlas som kontraband, beror dels på varans beskaffenhet, dels på dess destination. I det förra avseendet byggde Londondeklarationen i stort sett på den redan hos Grotius förekommande indelningen i varor med uteslutande militär användning, vilka skulle utgöra »absolut kontraband», varor, vilka under inga förhållanden kunde väntas få militär användning, och som följaktligen icke kunde förklaras som kontraband (Londondeklarationens »fria lista»), och slutligen varor, som under vanliga förhållanden hade användning för fredligt bruk, men som även kunde få användning för militärt bruk (livsmedel, kläder, kol, oljor, kikare etc.), vilka förklarades för villkorligt kontraband och därför kunde behandlas som kontraband, om de voro destinerade till de krigförande staternas stridskrafter eller förvaltningsmyndigheter, eljest icke. De listor på varor av respektive kategorier, som infördes i Londondeklarationen, avsågos dock icke att vara fullständiga; staterna skulle äga rätt att utöka listan på »absolut kontraband» med därå icke upptagna varor, som hade uteslutande militär användning, liksom att utöka listan på »villkorligt kontraband» med varor, som icke voro upptagna på den »fria listan»; att den sistnämnda icke avsågs att utgöra en fullständig förteckning på varor, som i krig icke skulle behandlas som kontraband, torde få anses självklart. Med avseende å frågan om varans destination såsom förutsättning för dess behandling som kontraband, hade Londondeklarationen skilda regler för absolut och för villkorligt kontraband. I fråga om

¹ »Si la question à résoudre est prévue par une Convention en vigueur entre le belligérant capteur et la puissance qui est elle-même partie au litige ou dont le ressortissant est partie au litige, la Cour se conforme aux stipulations de ladite Convention. — A défaut de telles stipulations, la Cour applique les règles du droit international. Si des règles généralement reconnues n'existent pas, la Cour statue d'après les principes généraux de la justice et de l'équité . . .»

det förra tillämpades principen om »den fortsatta resan», d. v. s. varans slutliga destination (»ultimate destination») skulle vara avgörande; om varans slutliga destination var fientlig (d. v. s. om den var destinerad till fiendens land eller av honom ockuperat område eller hans stridskrafter), kunde den beslagtagnas, vare sig transporten skedde direkt eller förutsatte omlastning eller transitering över neutralt land. Vara, som utgjorde villkorligt kontraband, skulle däremot endast kunna beslagtagnas under direkt transport till fienden. Denna åtskillnad var resultatet av en kompromiss mellan olika ståndpunkter, och någon verkligt logisk grund för densamma kan knappast anföras.

Londondeklarationen mötte emellertid från olika utgångspunkter stark opposition i England och blev på grund av överhusets motstånd icke ratificerad av denna stat. Till följd härav blev den icke heller ratificerad av någon annan makt, och samma öde drabbade Haagkonventionen om internationell prisdömstol.

Emellertid innehöll Londondeklarationen en inledande bestämmelse (»disposition préliminaire»), enligt vilken deklarationens regler till sitt huvudinnehåll svarade mot folkrättens allmänt erkända principer. »De fördragslutande parterna äro överens om att fastställa, att de bestämmelser, som upptagas i de följande kapitlen, till sitt huvudinnehåll motsvara den internationella rättens allmänt erkända principer.» (»Les puissances signataires sont d'accord pour constater que les règles contenues dans les Chapitres suivantes répondent, en substance, aux principes généralement reconnus du droit international.»)

Då de i Londonkonferensen deltagande makterna notoriskt hyste starkt divergerande uppfattningar angående sjörätten under krig — divergenser, som även framträdde under konferensen — är det tydligt, att deklarationen i själva verket utgjorde en kompromiss mellan olika ståndpunkter och således i sin helhet icke motsvarade den dittillsvarande uppfattningen hos någon enda makt. Deklarationens egenskap av kompromiss framgår uppenbart av dess art. 65, enligt vilken »deklarationens bestämmelser bilda ett odelbart helt». Denna bestämmelse var införd, i syfte att ingen av signatär-makterna skulle kunna acceptera deklarationen i de delar, som vore för densamma behagliga, med uteslutande av de delar, som den ansåge stridande mot sina intressen. I den av konferensens redaktionskommitté avgivna rapporten yttrar rapportören Louis Renault: »De föreslagna lösningarna hava föranletts av de skilda synpunkter, som framförts, eller skilda tillämpningar och motsvara, vad man skulle kunna kalla *media sententia*. De överensstämma icke alltid helt och hållet med varje lands synpunkter, men de stå icke i motsatsförhållande till något lands grundåskådning. De må icke prövas åtskilda utan i sitt sammanhang, då man i annat fall löper risken att begå allvarliga misstag. Om man prövar en eller flera bestämmelser isolerade vare sig ur de krigförandes eller de neutralas synpunkt, kan det hända, att man finner, att de intressen, vilka ligga en närmast om hjärtat, blivit förbisedda genom dessa reglers antagande. Men sådana regler motvagas av andra bestämmelser. Det hela är ett kompromissverk, möjliggjort genom ömsesidiga eftergifter.»¹

¹ »Les solutions ont été dégagées des diverses manières de voir ou de diverses pratiques et correspondent à ce que l'on peut appeler la *media sententia*. Elles ne concordent pas toujours absolument avec les vues propres à chaque pays, mais elles ne blessent les idées essentielles d'aucun. Il ne faut pas les examiner séparément, mais dans leur ensemble, autrement on court risque de mettre les plus graves méprises. Si, en effet, on considère une ou plusieurs règles isolées au point de vue, soit des belligérants, soit des neutres, on peut trouver que les intérêts dont on se préoccupe spécialement ont été méconnus par l'adoption de ces règles, mais ces règles ont leur contrepartie. Il y a là une oeuvre de transaction, de concessions mutuelles.»

I sina i Haag år 1923 hållna föreläsningar över neutralitetsrätten anmärker landshövding Hammarskjöld, att vid Londonkonferensen ett begränsat antal makter med uteslutande av de övriga företog sig att verkställa en kodifikation av reglerna om krigförande och neutralas rättigheter under sjökrig, och yttrar i detta sammanhang följande: »Denna inskränkning (av de i konferensen deltagande makternas antal) måste förefalla en smula överraskande, då det var fråga om att fullfölja Haagkonferensernas verk. Den hade kunnat sätta de åsyftade resultaten i fara, då ju ett allmänt erkännande därav icke var på förhand betryggt. Förmodligen har man icke fäst alltför stort avseende vid denna risk. Men för att möta de möjliga invändningarna mot uteslutandet av ett stort antal sjömakter, fann konferensen lämpligt att högtidligen förklara, att de i Londondeklarationen innefattade bestämmelserna till sitt huvudinnehåll ('en substance') motsvarade folkrättens allmänt erkända principer. Detta påstående, på grund varav en eventuell vägran från någon av de icke inbjudna makternas sida att tillträda konventionen icke skulle vara berättigad, förefaller ur flera synpunkter ganska egendomligt. Först och främst hade själva motivet till konferensens sammankallande varit bristen på allmänt erkända regler. Vidare hade förefintligheten av denna brist blivit till fullo bekräftad genom den skiljaktighet i uppfattningarna, som kom till synes i framställningar, som ingåvos till konferensen av de däri deltagande makterna. Det befanns därför också nödvändigt att i deklarationen uttryckligen förbjuda reservationer mot någon av dess särskilda artiklar. Generalrapporten säger i detta hänseende, att 'alla de i deklarationen innefattade reglerna icke accepterats med lika stor iver av samtliga delegationerna; medgivanden hava gjorts på en punkt som ersättning för medgivanden, som man uppnått i en annan punkt'. Slutligen skola reglerna endast vara tillämpliga i ett krig, om samtliga de däri deltagande makterna anslutit sig till konventionen. Denna reservation vittnar knappast om någon vidare fast övertygelse om riktigheten av det anförda påståendet.»¹

På grund av dessa av Hammarskjöld framhållna omständigheter förefaller det obestriddigt, att den inledningsbestämmelse, vari Londondeklarationen säges »till sitt huvudinnehåll överensstämma med den allmänna folkrättens regler», icke har större giltighet än deklarationen i övrigt; om deklarationen hade blivit ratificerad av signatärmakterna, hade inledningsbestämmelsen kunnat gälla som ett uttryck för dessa maktens uppfattning av den allmänna folkrättens innehåll, en uppfattning, som till deklarationen ej anslutna makter dock ej hade varit på något sätt skyldiga att respektera. Då nu deklarationen ej blev ratificerad, kan densamma ej ens betecknas som ett uttryck för signatärmakternas folkrättsliga uppfattning. Frågan, huruvida några i Londondeklarationen innefattade regler överensstämma med allmänt erkända folkrättsliga principer, kan under inga omständigheter avgöras enbart med stöd av deklarationen. Londonkonferensens försök till lösning av de frågor, som i Parisdeklarationen lämnats öppna, blev således utan resultat, och vid världskrigets utbrott stod ingen internationellt rättsligt fastslagen begränsning av begreppet krigskontraband hindrande i vägen för handelskriget.

Vid krigets början förklarade de olika krigförande makterna, att de under kriget skulle tillämpa Londondeklarationen, ehuru med vissa ganska väsentliga modifieringar; dessa modifieringar ökades undan för undan, tills slutligen England och dess allierade i juli 1916 fullständigt upphävde de förordningar, vari de förklarat sig skola tillämpa deklarationens regler. Moti-

¹ Bibliotheca Visseriana, III, s. 74 f.

veringen till detta steg framlades av ententemakterna i ett memorandum till de neutrala staterna; det heter däri bland annat: »Vid början av detta krig trodde de allierade regeringarna i sin strävan att rätta sitt handlande efter folkrätten, att de i Londondeklarationen skulle finna en lämplig samling av principer och tillämpliga regler. De beslöto följaktligen att antaga deklarationens bestämmelser, icke därför att desamma för dem hade kraft av gällande rätt, utan därför att deklarationen i sina huvudlinjer föreföll dem vara en framställning av de krigförandes rättigheter och förpliktelser grundad på erfarenheter från föregående sjökrig. Allt eftersom den nuvarande kampen utvecklades och erhöill en räckvidd och en karaktär, långt utöver vad man tillförne kunnat föreställa sig, blev det klart, att de försök, som gjorts i London att i fredstid bestämma icke blott rättens principer utan också det sätt, på vilket de skulle tillämpas, icke medfört ett fullt tillfredsställande resultat. Londondeklarationens bestämmelser kunde icke motstå påfrestningen av snabbt växlande omständigheter och tendenser, vilka icke hade kunnat förutses. De allierade regeringarna tvekade icke att taga hänsyn till den sålunda uppkomna situationen och att från tid till annan ändra deklarationens bestämmelser med hänsyn till dessa ändrade omständigheter. Dessa successiva ändringar hava måhända utsatt de allierades avsikter för missförstånd. De hava därför kommit till den slutsatsen, att de måste begränsa sig till att helt enkelt tillämpa folkrättens historiska och erkända regler.»¹

Då Londondeklarationen aldrig erhållit kraft av bindande internationell överenskommelse, ansågo sig de krigförande berättigade att efter gottfinnande ändra eller upphäva sina förordningar om deklarationens tillämpning. Denna uppfattning var obestridligen juridiskt riktig, i den mån Londondeklarationens bestämmelser icke utgjorde folkrättsliga regler, vilka voro gällande oberoende av konventionen.

Med anledning av de brittiska och franska förordningarna av den 7 juli 1916, varigenom Londondeklarationen förklarades upphävd och vissa sjörättsliga regler fastställdes, inlade de skandinaviska staterna protest hos de brittiska och franska regeringarna, varvid de förklarade sig anse, att sagda regler i väsentliga avseenden icke överensstämde med folkrätten, och förbehöllo sig att göra de yrkanden och framställningar, till vilka en tillämpning av ifrågavarande regler kunde giva anledning. — Protesten grundade sig således icke på att Londondeklarationen i och för sig skulle varit bindande, utan på att de regler, som ersatte densamma, i vissa avseenden icke överensstämde med folkrätten. Liknande protester avgåvos även av andra neutrala makter.

Vid åtskilliga tillfällen åberopades emellertid själva Londondeklarationen gentemot de krigförande av de neutrala makterna, varvid dessa togo fasta

¹ »At the beginning of the present war the allied governments, in their anxiety to regulate their conduct by the principles of the law of nations, believed that in the Declaration of London they would find a suitable digest of principles and compendium of working rules. They accordingly decided to adopt the provisions of the declaration, not as in itself possessing for them the force of law, but because it seemed to present in its main lines a statement of the rights and the duties of belligerents based on the experience of previous naval wars. As the present struggle developed acquiring a range and character beyond all previous conceptions, it became clear that the attempt made in London in time of peace to determine, not only the principles of law, but even the forms under which they were to be applied, had not produced a wholly satisfactory result. — The rules laid down in the Declaration of London could not stand the strain imposed by the test of rapidly changing conditions and tendencies which could not have been foreseen. — The allied governments were forced to recognise the situation thus created, and to adapt the rules of the Declaration from time to time to meet these changing conditions. — These successive modifications may perhaps have exposed the purpose of the Allies to misconstructions; they have therefore come to the conclusion that they must confine themselves simply to applying the historic and admitted rules of the law of nations.»

på det i deklARATIONEN gjorda uttalandet, att dess bestämmelser »till sitt huvudsakliga innehåll» svarade mot folkrättens regler. I de likalydande protestnoter av den 12 november 1914, som av de nordiska ländernas regeringar riktades till England, Frankrike, Ryssland och Tyskland, heter det sålunda: »Folkrätten har, vad beträffar flera av dess viktigaste delar, kodifierats vid konferenserna i Haag och London. Sant är, att de därstädes utarbetade konventionerna icke alltid blivit ratificerade. De äro emellertid att betrakta som de mest fullgiltiga uttrycken för nationernas rättsmedvetande och därigenom liksom återspeglade den internationella rättens nuvarande ståndpunkt. I all synnerhet gäller detta LondondeklARATIONEN, vilken godkänts av representanter för tio sjömakter, däribland sex nu krigförande. I själva texten till denna konvention framhålles uttryckligen, att där uppställda regler till sitt huvudinnehåll överensstämma med folkrättens allmänna grundsatser. Även om man bortser från de förklaringar, enligt vilka LondondeklARATIONEN skall tillämpas på samma sätt, som vore den en ratificerad traktat, måste man nu tillerkänna nästan samtliga dessa bestämmelser full giltighet.»

LondondeklARATIONEN återopades sedermera från svensk sida under konflikten med England om postbeslagen, varvid engelska regeringen framhöll, att LondondeklARATIONEN icke blivit ratificerad av någon av de makter, som undertecknat densamma, och följaktligen icke hade någon som helst giltighet som internationell akt.¹

I utrikesdepartementets ovan citerade skrivelse den 3 april 1918 angående revision av vissa i England avdömda prisrättsmål återopas LondondeklARATIONEN med avseende på tillämpningen av principen om »den fortsatta resan». I sitt den 27 december 1918 daterade svar anförde den engelska regeringen bl. a.: »Den oratificerade LondondeklARATIONENS bestämmelser i fråga om fortsatt resa äro, enligt vad som erkännes, en kompromiss. Uteslutandet av ifrågavarande bestämmelsers tillämpning såväl på villkorligt kontraband som på blockad och deras tillämpning på absolut kontraband medgavs av Storbritannien och Förenta Staterna — enär en samling stater av principiella skäl motsatte sig regeln om fortsatt resa — på det att konferensen skulle komma till resultat i detta avseende. På denna grund är det endast genom en rättslig fiktion, som deklARATIONENS innehåll kan anses motsvara folkrättens allmänt erkända principer. I själva verket var världens staters uppfattning delad och resultatet var en kompromiss.»²

*Krigets nya
karaktär.*

Då de allierade förklarade sig ej längre vara bundna av LondondeklARATIONEN, hade de i motiveringen för denna sin ståndpunkt hänvisat till det pågående krigets nya och ovanliga karaktär, som gjorde, att de tidigare formulerade reglerna ej vore lämpade efter de nya förhållandena. Krigets nya karaktär framträdde icke minst i krigföringen till sjöss och behandlingen av den neutrala sjöfarten. Till principen om »havens frihet» hade under senare tid anknutits kravet på en mer eller mindre fullständig okränkbarhet för privat egendom på sjön under krig. Detta krav sammanhängde

¹ Blåboken »Diplomatisk skriftväxling angående vissa postbeslag», ss. 11, 18.

² »The rules of the unratified Declaration of London on the subject of continuous voyage are admittedly in the nature of a compromise, and the exclusion of the application of the doctrine both to conditional contraband and to blockade, and its acceptance to absolute contraband, was consented to by Great Britain and the United States to ensure the success of the Conference on this head, there being a body of States opposed on principle to the doctrine of continuous voyage. For this reason it is by a fiction of law only that the contents of the Declaration can be said to correspond in substance with the generally recognized principles of international law. In truth the opinion of the States of the World was divided and the result was a compromise.»

vidare sedan gammalt med den från Rousseau härstammande uppfattningen om krigets väsen, enligt vilken krig vore ett förhållande mellan staterna som sådana, av vilket den enskilde medborgaren, såvida han ej tillhörde de krigförandes stridskrafter, egentligen borde vara oberörd. Men denna teori, som hade sina förutsättningar i den tid, då den uppkom — de små värvade yrkesarméernas och den absoluta furstemaktens tid, då det måhända med något fog kunde sägas, att kriget icke angick den enskilde medborgaren — var tydligen knappast tillämplig vid det krig, som av Ludendorff karakteriserats sålunda: »Var härens och flottans kraft började och folkets upphörde, kunde i det nu pågående kriget icke längre urskiljas. Krigsmakt och folk vore ett. Världen skådade folkriget i detta ords bokstavliga betydelse.»¹ (»Wo die Kraft des Heeres und der Marine begann, die des Volkes aufhörte, war in dem jetzigen Kriege nicht mehr zu unterscheiden. Wehrmacht und Volk waren eins. Die Welt sah den Volkskrieg im buchstäblichen Sinne des Wortes.»)

Teorien om kriget såsom ett förhållande blott mellan staterna såsom sådana hade under det nittonde århundradet behärskat den kontinentaleuropeiska folkrättsdoktrinen men aldrig accepterats av den anglosachsiska folkrättsuppfattningen. Det var därför ganska naturligt, att engelsmännen skulle taga fasta på världskrigets med denna teori oförenliga karaktär, då det gällde att motivera den mot Tyskland, inklusive dess civilbefolkning, riktade s. k. blockaden. Om denna »blockad» är det att märka, att den aldrig var, och icke heller gjorde anspråk på att vara, en blockad i teknisk mening, såsom folkrätten fattar detta ord. Alltifrån krigets början var det uppenbart, att en blockad enligt folkrättens regler — en fullständig avspärrning av trafiken på de fientliga hamnarna genom krigsfartyg stationerade inom ett visst område intill den fientliga kusten — var omöjlig att upprätthålla. Den avspärrning av trafiken till och från tyska hamnar, som är känd under benämningen »fjärrblockaden», betecknades i den »order in council» av den 11 mars 1915, varigenom den proklamerades icke såsom blockad utan såsom en repressalieåtgärd mot av Tyskland begångna folkrättskränkningar, vilket ju giver vid handen, att engelsmännen icke ansågo fjärrblockaden vara i och för sig förenlig med folkrätten. Det folkrättsstridiga låg framför allt däri, att neutrala hamnar befunno sig innanför blockadlinjen. Nu kunde man även mot fjärrblockaden betraktad som repressalieåtgärd invända, att de repressalier, som en av de krigförande makterna riktar mot motpartens folkrättsstridiga åtgärder, icke böra få gå ut över utomstående, neutrala makter, och starka invändningar restes också från de neutrala makternas sida mot den engelska fjärrblockaden. Under den polemik, som därav följde, sökte visserligen den engelska regeringen göra gällande, att även fjärrblockaden kunde betraktas som en folkrättsligt giltig blockad nämligen genom tillämpning av principen om »den fortsatta resan». För tillämpning på blockad av denna princip saknas visserligen icke precedensfall nämligen från amerikanska inbördeskriget, men dessa precedensfalls beviskraft är synnerligen omstridd, och man måste nog säga, att enligt sakens natur tillämpningen på blockad av »den fortsatta resans» princip knappast kan försvaras, emedan den i realiteten skulle innebära, att neutrala hamnar bleve blockerade. Ehuru den s. k. »maritime rights order in council» av den 7 juli 1916, varigenom Londondeklarationens tillämpning helt inställdes, liksom motsvarande av Englands allierade utfärdade kungörelser uttryckligen förklarade, att »den fortsatta resans» princip vore tillämplig *såväl* på blockad

*Fjärr-
blockaden.*

¹ Ludendorff: Mina minnen från kriget 1914—1918, I, s. 6.

som på kontraband, synes man inom den engelska doktrinen övervägande vara av den uppfattningen, att fjärrblockaden, sådan den upprättades genom »order in council» av den 11 mars 1915, icke i och för sig vore en folkrättsligt giltig blockad utan endast kunde rättfärdigas som repressalieåtgärd.

*Kontrabands-
begreppets
tjänlighet.*

Emellertid hade England redan före fjärrblockadens upprättande i sitt handelskrig mot Tyskland även gått fram på en annan väg, som visade sig ur folkrättslig synpunkt betydligt mera framkomlig än blockadvägen, nämligen en vidsträckt användning av begreppet kontraband. Denna väg erbjöd i jämförelse med blockadvägen den högst väsentliga fördelen, att principen om »den fortsatta resan» eller den princip, enligt vilken varans slutliga bestämmelse (»ultimate destination») är avgörande för rätten till uppbringning, är tillämplig på kontraband, under det att den icke är tillämplig på blockad. Nu visade det sig, att England enbart genom utsträckning av kontrabandsbegreppet till praktiskt taget alla varor utom rena lyxvaror, genom utplånandet av skillnaden mellan tillförseln till fiendens arméer och till hans civilbefolkning och av den därpå vilande skillnaden mellan villkorligt och absolut kontraband samt genom en vidsträckt tillämpning av principen om »den fortsatta resan» lyckades i det närmaste fullständigt spärra tillförseln till Tyskland. Däremot var det naturligtvis omöjligt att med tillhjälp av kontrabandsbegreppet komma åt Tysklands export; denna drabbades endast av (den folkrättsstridiga) fjärrblockaden, men redan avspärrningen av Tysklands import torde hava varit tillräcklig för att reducera Tysklands exportförmåga till ett minimum.

Enligt Londondeklarationen skulle principen om »den fortsatta resan» vara tillämplig endast på absolut men däremot icke på villkorligt kontraband, men denna bestämmelse var, såsom ovan framhållits, resultatet av en kompromiss mellan motsatta ståndpunkter hos makterna och vilade icke på någon allmänt erkänd princip, som kunde anses gällande oberoende av deklarationen. Redan i den »order in council» av den 20 augusti 1914, var England förklarade sig skola under kriget tillämpa Londondeklarationen »med vissa modifikationer», förklarades, att »den fortsatta resans» princip skulle vara tillämplig även å villkorligt kontraband. För övrigt förlorade detta spörsmål så småningom betydelse därigenom, att skillnaden mellan »villkorligt» och »absolut» kontraband utplånades, genom att praktiskt taget alla varor förklarades för absolut kontraband.

Ehuru den engelska kontrabandspolitiken under världskriget har många andra sidor, vilka kunde vara av intresse, skall här endast en detalj därav närmare beröras såsom särskilt belysande för krigets nya karaktär, nämligen behandlingen av livsmedel som kontraband. Från februari 1915 började engelsmännen behandla all brödsäd, vars bestämmelse kunde antagas vara Tyskland, som kontraband. Spannmål var enligt den ännu vid denna tid upprätthållna Londondeklarationen villkorligt kontraband, men engelsmännen åberopade som stöd för sina åtgärder bestämmelserna i tyska förordningar, varigenom all handel med spannmål i Tyskland lades under statens kontroll; eftersom villkorligt kontraband kan behandlas på samma sätt som absolut kontraband, då det är destinerat till den krigförande statens myndigheter, var villkoret för behandling som kontraband av till Tyskland destinerad spannmål uppfyllt i och med den tyska spannmålshandelns förstatisande. Men engelsmännen ändrade icke sin politik, då Tyskland i en ny förordning förklarade, att spannmål importerad efter en viss tidpunkt skulle vara undantagen från statskontrollen. England gjorde då gällande, att det vore omöjligt att göra åtskillnad mellan olika i Tyskland befintliga spannmålslager, och att varje ökning i

Tysklands spannmålsförråd innebure en ökning av den mängd spannmål, som stode till tyska regeringens förfogande för militära ändamål. Gentemot ett land, vars hela näringsliv vore underkastat en ingående statskontroll, och vars hela befolkning vore organiserad för krigsföretagen, kunde man icke göra skillnad på tillförsel till armén och till den civila befolkningen.

Vad som i detta avseende gällde om livsmedel, kunde naturligtvis utsträckas till att gälla snart sagt alla slag av förnödenheter med undantag av rena lyxvaror. Då härtill kom en oerhörd teknisk utveckling, varigenom så gott som alla slag av ämnen kunde bringas att tjäna militära ändamål och en råvara, varpå rådde brist, i många fall kunde ersättas av en annan, minskades i hög grad anledningen att göra åtskillnad mellan absolut och villkorligt kontraband samt mellan kontraband och icke-kontraband. Resultatet härav blev naturligtvis något helt annat än det kontrabandsbegrepp, som förelåg vid Parisdeklarationens tillkomst, men då begreppet kontraband aldrig blivit i internationell rätt fixerat, förelåg möjlighet att hänsynslöst anpassa det efter omständigheterna.

I en skrivelse, avlåten den 10 februari 1915 av Sir Edward Grey till amerikanska ambassadören i London som svar på av denne framförda klagomål över beslagtagnandet av till europeiska hamnar destinerade amerikanska varor, yttrades bl. a.: »Anledningen att göra skillnad mellan livsmedel avsedda för den civila befolkningen och sådana avsedda för krigsmakten eller den fiendliga regeringen försvinner, när skillnaden mellan den civila befolkningen och krigsmakten försvinner. I varje land, där det förefinnes en så oerhörd krigsorganisation som i Tyskland, finnes ingen klar skillnad mellan dem, för vilkas förseende med livsmedel regeringen är ansvarig, och dem, för vilka den icke bär sådant ansvar. Erfarenheten visar, att rekvisitionsförfarande användes till sin fulla utsträckning för att fylla militärens behov, och hur mycket varor som än importeras för civilt bruk, är det av militären, som de komma att förbrukas, om militära hänsyn så fordra, särskilt nu, då den tyska regeringen övertagit kontrollen över alla livsmedel i landet.»¹

Likaså heter det i den av brittiska utrikesministeriet givna kommentaren till den engelska kontrabandslistan av den 13 april 1916, i vilken någon skillnad icke längre gjordes mellan absolut och villkorligt kontraband: »Denna lista innefattar de varor, vilka hava förklarats för absolut kontraband, såväl som de, vilka förklarats för villkorligt kontraband. Det nuvarande krigets förhållanden äro så egenartade, att Hans Majestäts regering anser, att praktiskt taget skillnaden mellan de båda slagen av kontraband är utan värde. Så stor del av fiendelandets befolkning tager direkt eller indirekt del i kriget, att ingen verklig gräns kan dragas mellan stridskrafterna och den civila befolkningen. Vidare har fiendens regering genom en rad dekret och förordningar övertagit kontrollen över praktiskt taget alla varor på den villkorliga kontrabandslistan, så att dessa varor nu stå till regeringens förfogande. Så länge dessa utomordentliga förhållanden fortfara, äro våra rättig-

¹ »The reason for drawing a distinction between foodstuffs intended for the civil population and those for the armed forces or enemy Government disappears when the distinction between the civil population and the armed forces itself disappears. In any country in which there exists such a tremendous organisation for war as now obtains in Germany there is no clear division between those whom the Government is responsible for feeding and those whom it is not. Experience shows that the power to requisition will be used to the fullest extent in order to make sure that the wants of the military are supplied, and however much goods may be imported for civil use it is by the military that they will be consumed if military exigencies require it, especially now that the German Government have taken control of all the foodstuffs in the country.»

heter såsom krigförande i avseende å de två slagen av kontraband lika, och vår behandling av dem måste vara densamma.»¹

Att denna uppfattning i stort sett delades av en ledande opinion bland amerikanska folkrättslärde framgår av följande redaktionella uttalande i *American Journal of International Law* för januari 1915 angående skillnaden mellan absolut och villkorligt kontraband: »Det måste emellertid anses, att den traditionella skillnad, som gjorts mellan de två slagen (av kontraband), är mer skenbar än verklig, ty i våra dagar kunna för armén och flottan användbara varor, om de inlastas i en vanlig hamn, med järnväg lätt och snabb transporteras till armén eller flottan. Detta var icke fallet, när skillnaden angavs av Grotius i hans år 1625 publicerade arbete om rättigheter och skyldigheter i krig och fred. Nu är det emellertid ett faktum, och den internationella rätten måste, om den vill vara adekvat, taga hänsyn till fakta.

I ett krig, där nationen står under vapen och fullgör militära skyldigheter, och där den civila befolkningen är organiserad för att understödja soldaterna i fält, förefaller det vidare antagligt, att de krigförande skola vara böjda att anse destination till ett fientligt land vara tillräcklig, även när det gäller villkorligt kontraband, särskilt om fiendens regering besitter och utövar rätten att för sjö- eller lantmilitära behov konfiskera och beslagtagna medborgarnas eller undersåtarnas egendom, då denna kan användas för fälthärens behov.»²

Möjligheten att utsträcka begreppet kontraband till alla varor utom rena lyxvaror och utplånandet av skillnaden mellan absolut och villkorligt kontraband synes, såvitt man för närvarande kan bedöma, tyvärr hava blivit ett bestående resultat av världskrigets inverkan på folkrätten. Denna utvidgning av kontrabandsbegreppet torde kunna anses innebära en anpassning av detta begrepp efter det moderna krigets förhållanden, som utmärkas dels av att snart sagt alla varuslag kunna bli av betydelse för krigföringen, dels av att det är omöjligt att skilja på tillförsel för krigsmaktens och för den civila befolkningens behov.³ I förening med principen om »den fortsatta resan» möj-

¹ »The list comprises the articles which have been declared to be absolute contraband as well as those which have been declared to be conditional contraband. The circumstances of the present war are so peculiar that His Majesty's Government consider that for practical purposes the distinction between the two classes of contraband has ceased to have any value. So large a proportion of the habitants of the enemy country are taking part, directly or indirectly, in the war, that no real distinction can now be drawn between the armed forces and the civilian population. Similarly, the enemy Government has taken control, by a series of decrees and orders, of practically all the articles in the list of conditional contraband, so that they are now available for Government use. So long as those exceptional conditions continue our belligerent rights with respect to the two kinds of contraband are the same and our treatment of them must be identical.»

² »It is believed, however, that the timehonoured distinction drawn between the two classes (of contraband) is more specious than real, for at the present day articles useful to the army or navy may, if landed at an ordinary port, be easily and speedily transported by railroads to the army and navy. This was not the case when the distinction was pointed out by Grotius in his treatise on rights and duties in war and peace, published in 1625. It is, however, today a fact, and international law, to be adequate, must take note of facts.

Again, in a war in which the nation is in arms and is performing military duty, and where the non-combattant population is organized so as to support the soldiers in the field, it seems likely that belligerents will be inclined to consider destination to the enemy country as sufficient, even in the case of conditional contraband, especially if the government of the enemy possesses and exercises the rights of confiscating and appropriating to naval or military uses the property of its citizens or subjects of service to the armies in the field.»

³ Denna mening synes omfattas av en övervägande opinion inom engelsk och amerikansk folkrättsdoktrin. Se bland amerikanska författare *Garner*, *International law and the World War*, II, s. 454 f, *Hyde*, *International law*, II, ss. 594 ff, 627; bland engelska författare *Pearce Higgins* i 8:de uppl. av *Halls International law*, s. 813, *Oppenheim*, *International law*, II, s. 633 ff, jfr s. 120 f, *Sir Erle Richards* i *British Year-book of International law* 1920—21, s. 11 ff, 1922—23 s. 1 ff.

liggör det sålunda utvidgade kontrabandsbegreppet en avstängning av fiendens *import* (men däremot ej av hans *export*) utan anlitan- de av en formlig blockad i teknisk mening. Att principen om »den fortsatta resan» är tillämp- lig på kontraband, torde vara allmänt medgivet och erkändes även av Sverige i ovan anförda skrivelse den 3 april 1918 angående revision av de engelska prisrättsmålen, ehuru Sverige däri riktade åtskilliga invändningar mot det sätt, varpå denna princip tillämpats av England.

Det ligger emellertid i sakens natur, att tillämpningen på krigskontra- band av »den fortsatta resans» princip måste leda till vittgående ingrepp från de krigförandes sida i de neutrala staternas handel och sjöfart, och dessa ingrepp skärptes i högsta grad genom kontrabandsbegreppets utvidg- ning till att omfatta icke blott bestämda varupartier, som via ett neutralt land skulle tillföras fienden, utan även råvaror, som i det neutrala landet användes för tillverkning av fabrikat, vilka kunde exporteras till fienden, samt till varor, som, om de infördes till ett neutralt land, satte detta i stånd att exportera motsvarande inhemska produkter till fienden. Denna kontrabandspolitik utmynnade i den s. k. kontingenteringen eller ransone- ringen av de neutrala staterna, vilken innebar, att en neutral stat till- läts att importera endast så stor mängd av en viss vara, som ansågs mot- svara dess normala importbehov för egen förbrukning, varemot överskju- tande mängder av varan presumerades vara avsedda för transitering till fienden och på grund därav behandlades som kontraband. Denna uppfatt- ning kom först till uttryck i den engelska prisdömstolens utslag i fallet »the Kim and other ships», som gällde fyra skandinaviska fartyg, vilka, lastade huvudsakligen med fläsk, köttkonserver o. dyl., i november 1914 hade uppbringats på väg mellan New York och Köpenhamn. Utslaget, varigenom varupartierna förklarades förbrutna som kontraband, grundades bl. a. där- på, att Danmarks årliga totalimport av dylika produkter under åren 1911— 1913 uppgått till i genomsnitt 1 459 000 pounds, varemot ensamt de på dessa fyra inom en tidrymd av tre veckor från New York avgångna fartyg lastade partierna av ifrågavarande varuslag uppgingo till 19 252 000 pounds, eller mer än 13 gånger så mycket som Danmarks normala årsimport, varav den slutsatsen drogs, att varupartierna i fråga i själva verket voro avsedda för reexport till Tyskland. Sedermera genomfördes kontingenteringen huvud- sakligen genom avtal mellan de allierade makterna och vederbörande neu- trala stater, vilka avtal dock naturligtvis tillkommo på grund av det tryck, som utövades genom de allierades blockadpolitik. Det torde emellertid framgå av ovanstående, att denna s. k. blockadpolitik egentligen grundade sig på en aldrig förutsedd utvidgning av begreppet krigskontraband i för- ening med en utomordentligt vidsträckt tillämpning av principen om »den fortsatta resan»; genom att förena båda dessa metoder voro de allierade i stånd att tillägna sig en så gott som fullständig kontroll över de neutrala staternas handel. Liksom de krigförande själva genom sin lagstiftning an- sågo sig kunna avgöra, vilka varor som skulle anses som krigskontraband, då denna fråga aldrig blivit internationellträttsligt reglerad, så avgjordes en fartygslasts egenskap av kontraband i det konkreta fallet av de krigförandes domstolar, vilka hade att döma i sista instans, då någon internationell pris- domstol aldrig kommit till stånd. En omprövning av de nationella dom- stolarnas utslag genom en internationell överinstans var ju endast möjlig på grund av mellan de intresserade staterna slutna överenskommelse och förut- satte således i fall rörande tillämpningen av krigets lagar och bruk ett med- givande från den krigförande statens sida.

Det är tydligt, att den anglosachsiska folkrättsdoktrinen uppfattning om krigets natur icke kan vara gynnsam för kraven på utvidgning av privat egendoms okränkbarhet i sjökrig. Den engelska och amerikanska doktrinen hävdvunna ståndpunkt i denna fråga torde framgå av följande uttalande av *Hall* (*International law*, 8:de upplagan, s. 530 f.): »Finns det slutligen något moraliskt skäl för att sjömilitära stater skulle övergiva sin rätt att uppbringa enskild egendom till sjöss? Är detta förfarande i sig självt hårdare än andra under krig vanliga förfaranden; eller, om så icke är fallet, är det hårdare i förhållande till den skada, det förorsakar fienden, jämfört med de fördelar, det medför för den krigförande? Frågan synes knappast värd att besvara. Det förefaller icke nödvändigt att jämföra detta förfarande med de åtgärder, som en krigförande vidtager för att upprätthålla sin kontroll i ett besatt land, eller att undersöka verkningen av en belägring eller en bombardering eller varje annan av rent militära operationer förorsakad skada. Det är tillräckligt att jämföra uppbringning med det förfarande, vilket det mest liknar, nämligen rekvisitionsförfarandet. Genom detta senare förfarande, som i och för sig är ganska mildt, beslagtages enskild egendom under förhållanden, som göra oförrätt mot individer, ofta av svåraste slag, oundviklig. I ett fattigt land med dåliga kommunikationer kan en armé förtära livsmedlen till den grad, att hela befolkningen inom ett stort område utsättes för nöd. En klädes- eller läderhandlares lager beslagtages; om han erhåller nettovärdet av sina varor vid krigets slut, vilket på intet sätt nödvändigtvis måste bliva fallet, får han ingen ersättning för den avbrutna handeln och för den temporära förlusten av sitt rörelsekapital. Eller en bonde föres med sina kärror och sina hästar för veckor eller månader 100 eller 200 mil bort; om han sedermera får sina hästar levande tillbaka, kan den rättighet han har att av sin regering vid någon framtida tidpunkt begära så och så mycket daglig hyra kompensera honom för förlorad skörd eller för den skada, som förorsakats hans gård genom upphörandet av arbetet på densamma? Det måste också ihågkommas, att rekvisitioner genomföres genom stränga disciplinära åtgärder, vilkas utförande kan beröra befolkningens frihet och liv, och att i praktiken de kvitton, vilka antagas beröva rekvisitionsförfarandet dess karaktär av rent beslag, icke sällan bortglömmas eller innehållas. Uppbringning å andra sidan 'tager', enligt Mr. Dana's ord, 'inga liv, utgjuter intet blod, sätter inga hem i fara och rör endast de personer och de varor, som frivilligt inskeppats i medvetandet om krigets risker i förtjänstsyfte och med det skydd, som försäkring lämnar', vilken försäkring enligt modern handelskutym utan undantag användes för att skydda varuägaren mot sjökrigsrisker och vilken medför en omedelbar fördelning och utjämning av förlusten. Hur mildt än detta förfarande i förhållande till individen är, äro beslagen till sjöss ofta ett mycket mera effektivt krigsmedel, än rekvisitionsförfarandet någonsin visat sig vara. Genom att de vanliga handelsvägarna störas, genom att råmaterieln uppehålls på dess väg till fabrikena, genom att importen av livsmedel och exporten av landets produkter stoppas utövar detta förfarande förr eller senare och mer eller mindre på var och en sitt tryck, och genom att sjömän bliva krigsfångar tär det på den svagare krigförandes offensiva sjömilitära styrka. Med hänsyn till de resultat, som uppbringning ofta medfört, är det omöjligt att påstå, att detta förfarande icke är ett av de krigförandes mest fruktansvärda vapen, och inför klara fakta är det lika-

ledes omöjligt att förneka, att det finnes något vapen, vars användande försorsakar så ringa lidande för individen.»¹

Det måste också erkännas, att om, såsom oftast sker, från yrkandet på privat egendoms okränkbarhet i sjökrig undantages kontraband, realiserandet av detta yrkande i betraktande av kontrabandsbegreppets under världskriget ådagalagda tänjbarhet förmodligen kommer att bli av ringa värde.² Att under fredstid återigen vidtaga en begränsning av kontrabandsbegreppet, som visar sig hållbar i nästa krig, torde i betraktande av den tekniska utvecklingen erbjuda mycket stora svårigheter.

Emellertid hava på senaste tid i Amerika krav framkommit på förverkligande av »havens frihet» i betydelsen av privategendomens okränkbarhet i sjökrig. En strävan att förverkliga denna princip har i själva verket utgjort ett led i Förenta Staternas traditionella politik allt ifrån republikens första tid, då yrkanden i sådan riktning framställdes av Franklin och Jefferson, ända till våra dagar, då Förenta Staternas representanter vid Haagkonferensen 1907 framställde förslag om frihet från uppbringning för kontraband. Det är dock att märka, att Förenta Staternas praxis, då de själva varit invecklade i krig, gått i alldeles motsatt riktning. Engelsmännen kunde under världskriget för alla sina mest vittgående åtgärder åberopa precedensfall från amerikanska inbördeskriget.

De nu i Amerika framställda yrkandena äro av mycket skiftande innehåll, från överste House's krav på fullständig okränkbarhet för privategendom,

¹ »Finally, is there any moral reason for which maritime states ought to abandon their right of capturing private property at sea? Is the practice harsher in itself than other common practices of war; or, if it be not so, is it harsher in proportion to the amount of the stress which it puts upon an enemy, and so to the amount of advantage which a belligerent reaps from it? The question hardly seems worth answering. It is needless to bring into comparison the measures which a belligerent takes for the maintenance of his control in occupied country, or to look at the effects of a siege, or a bombardment, or any other operation of pure military offence. It is enough to place the incidents of capture at sea side by side with the practice to which it has most analogy, viz. that of levying requisitions. By the latter, which itself is relatively mild, private property is seized under conditions such that hardship to individuals — and the hardship is often of the severest kind — is almost inevitable. In a poor country with difficult communications an army may so eat up the food as to expose the whole population of a large district to privations. The stock of a cloth or leather merchant is seized; if he does receive the bare value of his goods at the end of the war, which is by no means necessarily the case, he gets no compensation for interrupted trade and the temporary loss of his working capital. Or a farmer is taken with his carts and horses for weeks or months and to a distance of a hundred or two hundred miles; if he brings back his horses alive, does the right to ask his own government at some future time for so much daily hire compensate him for a lost crop, or for the damage done to his farm by the cessation of labour upon it? It must be remembered also that requisitions are enforced by strong disciplinary measures, the execution of which may touch the liberty and the lives of the population, and that in practice those receipts which are supposed to deprive requisitioning of the character of appropriation are not seldom forgotten or withheld. Maritime capture on the other hand, in the words of Mr. Dana, 'takes no lives, sheds no blood, imperils no households, and deals only with the persons and property voluntarily embarked in the chances of war, for the purposes of gain, and with the protection of insurance', which by modern trading custom is invariably employed to protect the owner of property against maritime war risks, and which effects an immediate distribution of loss over a wide area. Mild however as its operation upon the individual is, maritime capture is often an instrument of war of a much more efficient kind than requisitioning has ever shown itself to be. In deranging the common course of trade, in stopping raw material on its way to be manufactured, in arresting importation of food and exportation of the produce of the country, it presses upon everybody sooner or later and more or less; and in rendering sailors prisoners of war it saps the offensive maritime strength of the weaker belligerent. In face of the results that maritime capture has often produced it is idle to pretend that it is not among the most formidable of belligerent weapons; and in face of obvious facts it is equally idle to deny that there is no weapon the use of which causes so little individual misery.»

² Jfr *Hyde*: International law, II, s. 532 ff.

inklusive kontraband, till senator Borah's definition på »havens frihet», så lydande: »Min uppfattning om havens frihet är, att det är de neutrala staternas rättighet att i krigstid bedriva sin handel lika fritt som i fredstid utom i de fall, där de befordra verkliga krigsförnödenheter eller verkligen söka bryta en blockad.» (»My idea of the freedom of the seas is that it is the right of neutral nations to carry on their commerce as freely in time of war as in time of peace, except when they carry actual munitions of war or when they actually seek to break a blockade.») Uttrycket »actual munitions of war» är något mångtydigt men torde måhända böra översättas med de i kungl. kungörelsen den 30 april 1904 angående handeln under krig, § 5, använda orden: »omedelbarligen till krigsbruk användbara tillverkningar».¹

Sedan Förenta Staterna blivit den jämte England starkaste sjömakten, förefaller det, såvitt man för närvarande kan se, sannolikt, att den kommande utvecklingen i fråga om sjörätten under krig kommer att väsentligen bestämmas av det sätt, varpå nämnda båda makters ståndpunkter komma att bryta sig mot varandra eller eventuellt enas.² Ehuru det naturligtvis är omöjligt att med någon visshet förutsäga något härom, torde, för så vitt man ur det förflutna kan hämta några lärdomar för framtiden, vissa synpunkter måhända vara av något intresse.

Om Förenta Staterna gå in för »havens frihet» i t. ex. senator Borah's bemärkelse och England å sin sida vidhåller sina sjörättsliga principer, förefaller det, som om en konflikt mellan de båda länderna under vissa omständigheter skulle vara svårfrånkomlig. Antag t. ex., att Förenta Staterna under ett krig, varunder de äro neutrala men England krigförande, företaga sig att med örlogskonvojer skydda sin export av varor, vilka enligt engelsk (men ej enligt amerikansk) uppfattning äro kontraband. England har då att välja mellan att avstå från utövningen av vad det betraktar som »krigförandes rätt» och att riskera en sammanstötning med Förenta Staterna. Hittills ha engelsmännen aldrig medgivit de neutrala staterna rätt att medelst konvojer skydda sin sjofart mot visitering och uppbringning, och denna rätt förutsätter i själva verket, att de neutrala och de krigförande äro överens om vad som skall betraktas som kontraband, vilket naturligtvis sällan är fallet. Man tänke sig, vilken situation som skulle uppstått, om Förenta Staterna under världskriget ägt en tillräcklig handelsflotta för att själva ombesörja sin export och då använt sig av örlogskonvojer för att skydda sin livsmedelsexport till Tyskland.

Å andra sidan föreligga även möjligheter för att England och Förenta Staterna komma till enighet om vad som skall anses för sjörättens innehåll under krigstid. Härför tala, utom rent politiska konsiderationer, följande omständigheter: att engelsk och amerikansk prISRätt har en gemensam grundval, nämligen lord Stowells under Napoleonkrigen avkunnade prISRättsdomar, att engelsk och amerikansk folkrättsdoktrin och -praxis sedan gammalt i stort sett överensstamma, och att, såsom numera i England ofta framhålls, det är antagligt, att Förenta Staterna, sedan de utvecklats till världens jämte England främsta sjömakten, icke skola visa sig benägna att inskränka de krigförandes rättigheter till förmån för de neutrala. Det förefaller icke alldeles osannolikt, att, om en konferens av engelska och amerikanska marin-

¹ Det är för övrigt att märka, att Borah i ett tal i senaten yttrat: »Modern wars are wars of the people. They are no longer conflicts between armies and navies. The are conflicts between nations and peoples, and every element of national strength and every ingredient of strong and wholesome nationals are involved in wars in these days»; härmed befinner han sig i den bästa överensstämmelse med den anglosachsiska doktrinen i fråga om krigets natur, dock utan att draga ut konsekvenserna därav med avseende på de krigförandes rätt att avskära tillförsel till fienden etc.

² Ur denna synpunkt har det synts motiverat att i denna redogörelse ägna relativt stor uppmärksamhet åt engelsk och amerikansk doktrin och praxis.

experter sammanträdde för att åstadkomma en överenskommelse om sjö-rätten under krig, enighet på konferensen skulle vara möjlig att uppnå.¹

Härvid har alldeles bortsetts från det nya läge, vari hela frågan om förhållandet mellan neutrala och krigförande makter kommit genom tillkomsten av Nationernas förbunds akt och Kelloggspakten. Särskilt i England har på sista tiden den synpunkten skjutits i förgrunden i diskussionen, att Förenta Staterna (eller andra eventuellt neutrala stater) icke kunna väntas på samma sätt göra sina rättigheter gällande i ett krig, vari den ena parten är att anse som en »internationell förbrytare» och den andra parten skridit till aktion för den internationella rättsordningens upprätthållande som i ett »enskilt krig». Man räknar med att de neutrala skola med större välvilja betrakta »polismannens» (»the policeman's») än »stråtrövarens krav» (»the highwayman's claims»).

Avdelning II.

Det internationella nedrustningsarbetet.

Kap. 1. Det internationella nedrustningsarbetet; hittillsvarande resultat.

Efter världskrigets slut framstod det för folkmeningen i de flesta länder som ett oeftergivligt krav, att de skilda ländernas rustningar snarast måtte kraftigt reduceras. Enligt en vitt utbredd uppfattning ansågos ju också förkrigsårens kapprustningar vara en av orsakerna till världskrigets utbrott. Nedrustningssträvandena togo sig vid fredssluten uttryck dels i fredstraktaternas bestämmelser om Tysklands, Österrikes, Ungerns och Bulgariens avrustning, dels i bestämmelserna i förbundsaktens art. 8 (se bilaga 1).

Enligt vad som stadgas i art. 9, skulle vidare en ständig kommission tillsättas för att tillhandagå rådet med anvisningar rörande militära frågor i allmänhet och beträffande nedrustningsfrågor i synnerhet.

I sina strävanden att förverkliga nyss anförda stadganden rörande minskning av rustningarna inskränkte sig förbundet under de första åren av sin tillvaro till att anbefalla regeringarna att icke öka sina utgifter för militära ändamål samt till att genom den ständiga militärkommissionen och en särskilt tillsatt sakkunnigkommission bestående av såväl civila som militära medlemmar söka få nedrustningsproblemet närmare utrett. Det visade sig emellertid omöjligt att förmå regeringarna att förbinda sig att under viss tid icke öka sina försvarsbudgeter, särskilt med hänsyn till att de nya stater,

¹ Ett visst symptomatiskt intresse skulle måhända kunna tillmätas en uppsats av den amerikanske amiralen Rodgers i *American Journal of International Law*, 1923, s. 1 ff., vari författaren pläderar för att Förenta Staterna, sedan de blivit en stark sjömak, skola antaga de engelska sjörättsgrundsatserna från världskriget. Amiralens åsikter om privat-egendoms okränkbarhet till sjöas gå ut på att till privat egendom skall hänföras endast »consumers goods», d. v. s. gods, som redan kommit i konsumentens besittning, under det att varor, som äro under transport på väg till konsumenten, skulle hänföras till »public utilities» och vara underkastade beslag. Resultatet skulle bliva, att endast skeppsproviant samt passagerarnas och besättningens personliga effekter skulle bliva fria från beslag.

som uppstått vid fredsslutet, samt vissa i utveckling stadda utomeuropeiska länder icke voro jämställda med de gamla, välrustade staterna i fråga om försvarsanstalter. Utredningsarbetena ådagalade därjämte från början nedrustningsproblemet ytterst komplicerade natur ur rent teknisk synpunkt. Vidare försvårades arbetet därigenom, att Förenta Staterna och Sovjetunionen ävensom under de första åren Tyskland och dess forna bundsförvanter stodo utanför förbundet. Men de största svårigheterna för rustningarnas inskränkning sammanhänge givetvis med den allmänt rådande misstänksamheten och osäkerhetskänslan.

Under förhandlingarna inom förbundet kom man därför snart att sammankoppla nedrustningsproblemet med frågan om åstadkommandet av fullständigare garantier för fredens bevarande än de, som stadgas i förbundsakten. Under åren 1922—1925 kom också »säkerhetsproblemet» att så gott som helt dominera förhandlingarna inom de av förbundsorganen, som särskilt fått sig nedrustningsfrågans behandling anförtrodd. Såväl den inom dessa organ utarbetade garantitraktaten av år 1923 som 1924 års Genèveprotokoll avsågos sålunda att utgöra direkta förberedelser till en nedrustning. Genèveprotokollets ikraftträdande gjordes till och med beroende av att till år 1925 planerad nedrustningskonferens uppnådde positiva resultat. Efter Locarnoavtalens tillkomst ansågs emellertid säkerhetstillståndet hava så förbättrats, att tidpunkten vore inne att söka ånyo direkt angripa nedrustningsproblemet.

Förhandlingarna om rustningarnas minskning hava i stor utsträckning ägt rum inom de organ, som Nationernas förbund tillsatt på grund av stadgandena i förbundsaktens art. 8 och 9, d. v. s. den ständiga rådgivande militärkommissionen, vissa särskilda utredningskommissioner och från och med år 1926 inom förbundets s. k. förberedande nedrustningskommission, som består av ombud för ett 20-tal länder, däribland tre utanför förbundet stående stater, nämligen Amerikas Förenta Stater, Sovjetunionen och Turkiet. Sverige är företrätt i denna kommission. Vad särskilt angår sjörustningarna hava dessutom betydelsefulla förhandlingar förts på tre konferenser, nämligen i Washington åren 1921—22, i Genève 1927 och i London 1930.

Washington-konferensen.

Några månader efter det presidenten Harding och utrikesstatssekreteraren Hughes i början av år 1921 tillträtt sina ämbeten, utfärdade Förenta Staternas regering inbjudan till brittiska, franska, italienska och japanska regeringarna att sända ombud till en konferens i Washington för behandling av frågan om rustningarnas begränsning ävensom av de politiska problemen rörande Stilla havet och Fjärran Östern. Med hänsyn till den senare delen av konferensens program, som för övrigt här lämnas åsido, inbjödos jämväl Belgien, Kina, Nederländerna och Portugal. Konferensen öppnades i Washington den 12 november 1921 av Hughes, vilken framlade ett detaljerat förslag om begränsning av rustningarna till sjöss. Enighet kunde dock icke uppnås rörande begränsning av flottorna i deras helhet utan endast rörande begränsning av de största och dyrbaraste fartygen, slagskuppen och hangarfartygen. Ett fördrag om dessa fartygsklassers begräns-

ning avslöts den 6 februari 1922 mellan Frankrike, Förenta Staterna, Italien, Japan och Storbritannien, vilket fördrag i huvudsak bygger på det amerikanska förslaget.

Förenta Staterna, Japan och Storbritannien förbundo sig därigenom att avsevärt minska sina slagskeppsflottor genom nedskrotning av äldre fartyg, under det att för Frankrikes och Italiens vidkommande det förut befintliga tonnaget fick bibehållas samt viss ökning av detsamma medgavs. Enligt den plan, som fastställdes för äldre fartygs ersättande med nya, utgör det tillåtna maximitonnaget av slagskepp efter fördragets genomförande för Storbritannien och Förenta Staterna vardera 525 000 ton, för Japan 315 000 ton samt för Frankrike och Italien vardera 175 000 ton. Fördraget innehåller vidare detaljerade föreskrifter avsedda att säkerställa, att de slagfartyg, som skulle slopas, verkligen gjordes obrukbara, samt en bestämmelse om att nya fartyg med vissa särskilt angivna undantag ej finge byggas eller förvärfvas annat än som ersättning för befintliga fartyg, som uppnått en ålder av 20 år, samt att dessa nybyggen icke finge påbörjas före den 12 november 1931 utom i vissa särskilda fall. Högsta tillåtna storleken för nya slagfartyg fastställdes till 35 000 ton och den högsta kanonkalibern till 16 tum (40,6 cm).

Beträffande hangarfartyg bestämdes bl. a. det sammanlagda maximitonnaget till 135 000 ton för vardera Storbritannien och Förenta Staterna, 81 000 ton för Japan och 60 000 ton för vardera Frankrike och Italien. I fråga om byggande eller förvärfv av övriga slag av övervattensfartyg stadgades blott ett maximitonnage av 10 000 ton för varje fartyg och en maximal kaliber av 8 tum (20,3 cm) för bestyckningen. Beträffande handelsfartyg stadgades, att i fredstid inga andra åtgärder finge vidtagas för deras beväpning än förstärkning av däck för montering av kanoner med högst 6 tums (15,2 cm) kaliber. Vidare meddelades i fördraget förbud mot byggande för icke fördragsslutande makts räkning av krigsfartyg med större dräktighet eller grövre bestyckning, än som enligt ovan anförda bestämmelser föreskrivits för de fördragsslutande staternas egna fartyg av motsvarande slag. Därjämte förbundo sig signatärmakterna att i krigsfall ej använda örlogsfartyg, som inom deras maktområde äro under byggnad eller fullbordats för annan makts räkning. — Slutligen innehöll fördraget en överenskommelse mellan Storbritannien, Förenta Staterna och Japan om upprätthållande av status quo i fråga om befästning av marinbaser inom Stilla havsområdet.

Washingtontraktaten gäller till den 31 december 1936 samt därefter med två års uppsägning. Särskilda föreskrifter meddelades emellertid med avseende å förhållanden, som kunna vara ägnade att föranleda ändringar i fördraget före giltighetstidens utgång, såsom vittgående förändringar i den politiska situationen, epokgörande tekniska och vetenskapliga uppfinningar samt en signatärmakts indragande i ett krig, som enligt dess uppfattning berör dess nationella säkerhet, i vad angår sjöförsvaret. I första fallet föreskrevs, att makterna på begäran av en av dem skola samlas till konferens. Vid den andra av ovan angivna eventualiteter skall Förenta Staternas regering efter rådplägning med övriga makter sammankalla dem till konferens snarast

möjligt efter det åtta år förflutit från fördragets ikraftträdande. Därest slutligen en av makterna råkar i krig av angivet slag, befrias den i huvudsak från iakttagande av fördragets bestämmelser.

Såsom redan ovan berörts, måste tanken på att i fördraget inrycka bestämmelser rörande begränsning av samtliga slag av övervattensfartyg och undervattensbåtar uppgivas. Emellertid avslutades ett fördrag rörande undervattensbåtsvapnets användande i krigstid, vilket därjämte stadgade förbud mot användande av giftiga gaser för krigsändamål. Detta har emellertid icke trätt i kraft. Frågorna om en begränsning av luftvapnet och rustningarna till lands dryftades jämväl å konferensen men med negativt resultat.

Frågan om sjörustningarnas begränsning mellan Washington- och Londonkonferenserna.

Under den efterföljande tiden har frågan om en begränsning av det tonnaget, som icke beröres av Washingtonöverenskommelsen, ständigt stått på dagordningen, och därjämte har frågan om sjörustningarna i allmänhet behandlats av Nationernas förbunds ovan omnämnda olika kommissioner. Den förberedande nedrustningskommissionen har diskuterat detta problem mera ingående endast vid ett tillfälle, nämligen vid sitt möte i Genève våren 1927. Vid detta tillfälle hade nedrustningskommissionen enats om att det bästa tillvägagångssättet för fullgörandet av dess uppdrag att förbereda den blivande nedrustningskonferensen vore att utarbeta ett konventionsutkast, avsett att ligga till grund för förhandlingarna vid denna konferens. Vid mötets början förelågo dels ett brittiskt, dels ett franskt konventionsutkast. I fråga om sjörustningarna baserade sig dessa båda utkast på motsatta grundsatser. Sålunda utgick det brittiska utkastet i överensstämmelse med Washingtontraktatens grundsatser från en begränsning av tonnaget för varje fartygsklass särskilt, den s. k. kategorimetoden, under det att det franska baserade sig på grundsatsen om en begränsning av tonnaget för flottorna i deras helhet, den s. k. totaltonnagemetoden. På svenskt initiativ sökte man ernå enighet om en formel, som förenade de båda metoderna, och som gick ut på att tonnagebegränsningen skulle gälla flottorna i deras helhet, men att staterna skulle vara skyldiga att på förhand angiva, huru de avsåge att fördela tonnaget på olika fartygskategorier. Detta kompromissförslag vann emellertid icke kommissionens godkännande.

Samma år sammankallade den dåvarande amerikanske presidenten Coolidge en konferens mellan de av Washingtontraktaten bundna sjömakterna i syfte att fullständiga denna traktat med bestämmelser om begränsning av de fartygskategorier, som icke beröras därav. Frankrike och Italien, vilka inom nedrustningskommissionen motsatt sig kategorimetoden, vägrade att deltaga i denna konferens, vilken sammanträdde i Genève i juni månad. Ehuru den sålunda kom att omfatta endast tre makter, Storbritannien, Förenta Staterna och Japan, vilka i princip voro ense i fråga om metoden för flottornas begränsning, lyckades man ändå icke uppnå enighet. Detta misslyckande kan med hänsyn till den av Japan ådagalagda förhandlingsvilligheten helt tillskrivas motsättningarna mellan Storbritannien och Förenta Staterna i kryssarfrågan. I Washington hade som bekant Storbritannien

medgivit Förenta Staterna paritet i fråga om slagskeppen, men i Genève visade sig engelsmännen ovilliga att gå med på en från amerikansk sida föreslagen överenskommelse, enligt vilken Storbritannien och Förenta Staterna skulle tilldelas samma kryssartonnage, 300 000 ton, inom vilken ram vardera makten skulle äga frihet att bygga varje slag av kryssare, som icke äro större än den största typen enligt Washingtontraktaten, d. v. s. 10 000 ton-kryssare med 8 tums-(20,3 cm)-kanoner som tyngsta bestyckning. Det framhölls från brittisk sida, att de båda ländernas geografiska läge motiverade en annan måttstock. Sålunda vore Storbritanniens besittningar spridda över hela jordklotet samt moderlandet, i motsats till Förenta Staterna, för sin existens helt beroende av införsel av livsmedel och råvaror. Under sådana förhållanden behöfde Storbritannien ett större antal smärre kryssare för bevakningstjänst.

Efter tremaktskonferensens misslyckande fördes under år 1928 vissa underhandlingar mellan de franska och engelska regeringarna i syfte att åstadkomma en bas för fortsatta förhandlingar mellan de ledande sjömakterna i frågan om sjöstridskrafternas begränsning. Underhandlingarna ledde till en preliminär överenskommelse mellan de båda regeringarna, vanligen kallad den fransk-brittiska flottkompromissen. Denna innebar i huvudsak, att en framtida begränsning av fartygstonnaget endast skulle omfatta slagskepp, hangarkryssare, övriga övervattensfartyg om 10 000 ton och därunder, bestyckade med kanoner av grövre kaliber än 6 tum (15,2 cm), samt undervattensbåtar över 600 ton. Enär kompromissen, som förbundits med vissa medgivanden från brittisk sida i fråga om metoderna för lantstridskrafternas begränsning, avsåg att lämna det kryssartonnage obegränsat, som för Storbritannien är av särskild betydelse, väckte den ond blod i Förenta Staterna. Sedan även Italien ställt sig avvisande, kunde kompromissen betraktas såsom avförd från dagordningen.

Ungefär samtidigt med att dessa förhandlingar ägde rum, aktualiserades faran för nya kapprustningar till sjöss, i det att i Förenta Staterna antogs ett nytt flottprogram, enligt vilket ett stort antal kryssare av den största typen, Washingtontraktaten medgiver, skulle byggas. Härmed åsyftades att till varje pris uppnå paritet med Storbritannien jämväl i fråga om kryssarna.

Den brittiska regering, som kom till makten i juni 1929, hade som en av sina främsta uppgifter satt sig före att söka avlägsna den marinpolitiska spänningen mellan Förenta Staterna och Storbritannien, vilken för övrigt utlöst en icke ringa bitterhet mellan de båda länderna även på andra områden. Självfallet var också MacDonalds regering på grund av sin allmänna inställning angelägen om att kunna åvägabringa ett påtagligt resultat på nedrustningsområdet, någonting, som ur brittisk synpunkt även var i hög grad önskvärdt med hänsyn till de brittiska statsfinansernas ansträngda läge. Sedan vissa förberedande underhandlingar i huvudsak lett till ett positivt resultat, utfärdades av brittiska utrikesministeriet till de franska, italienska och japanska regeringarna en inbjudan att jämte den brittiska och amerikanska låta sig representeras vid en marinkonferens i London i januari 1930.

Londonkonferensen.

Samtliga de inbjudna regeringarna antogo den utfärdade inbjudan, och konferensen sammanträdde den 21 i samma månad. Efter cirka tre månaders förhandlingar ajournerades konferensen den 22 april, sedan vissa resultat vunnits.

Avsikten med konferensen var givetvis i första hand att söka åstadkomma en femmaktsöverenskommelse, varigenom de i konferensen deltagande makternas marina stridskrafter av alla slag skulle begränsas och varigenom grunden skulle läggas till en framtida allmän nedrustningsöverenskommelse under Nationernas förbunds auspicier. Ganska snart efter konferensens öppnande visade det sig emellertid, att Frankrike icke önskade ansluta sig till en dylik överenskommelse, såvida icke antingen en högst avsevärd utökning av de franska sjöstridskrafterna vunne godkännande eller Frankrike erhöle ytterligare särskilda garantier för sin nationella säkerhet. Härtill kom, att Italien bestämt fasthöll vid ett redan före konferensen framfört krav på full paritet med Frankrike i fråga om marinstridskrafternas styrka. Då de övriga konferensmakterna icke ansågo sig kunna tillmötesgå de franska kraven, måste konferensen avstå från tanken på ett femmaktsfördrag avseende en begränsning av samtliga fartygsklasser. Konferensen resulterade i stället i ett fördrag mellan de fem konferensmakterna avseende i huvudsak dels en fortsatt »naval holiday» i fråga om slagskeppsbygge samt viss reglering i fråga om storleken av de olika ländernas slagskeppsflottor, dels vissa regler angående undervattensbåtsvapnets användande i krig. Därjämte inneslöts i femmaktsöverenskommelsen ett avtal mellan Förenta Staterna, Japan och Storbritannien angående begränsning av kryssar-, jagar- och undervattensbåtstonnaget, vilket avtal å ena sidan står öppet för anslutning från Frankrike och Italien, å den andra är försett med en s. k. säkerhetsklausul, avsedd att frigöra de fördragsslutande makterna från avtalets bestämmelser, för den händelse någon av nyssnämnda båda makter skulle igångsätta en betydande utvidgning av sina sjöstridskrafter. Londontraktaten gäller i sina huvuddelar till den 31 december 1936, bestämmelserna i fråga om undervattensbåtsvapnets användande i krig förbliva dock gällande utan någon tidsbegränsning.

I fråga om *slagskeppen* (hit räknas i detta sammanhang även slagkryssarna) föreskriver traktaten, att under fördragstiden inga nya sådana få byggas, dock med det betydelsefulla undantaget, att Frankrike och Italien skola äga begagna sig av den rätt till nybyggnader under år 1927 och år 1929, vilken enligt Washingtontraktaten tillkom dessa makter, men som hittills icke utnyttjats. På grund av detta undantag äga Frankrike och Italien, om de så önska, att konstruera nya slagskepp å ett sammanlagt tonnage för vardera landet av 70 000 ton. På det att den i Washingtontraktaten stadgade proportionen mellan Förenta Staternas, Storbritanniens och Japans slagskeppsflottor snarast måtte uppnås, förbinda sig dessa makter att enligt särskilda bestämmelser inom högst 30 månader utrangera: Storbritannien 5 slagfartyg, Förenta Staterna 3 och Japan 1. Härigenom komma dessa tre makters slagskeppsflottor att bestå av resp. 15, 15 och 9 slagfartyg.

Vad angår *kryssarna* fastställdes tonnage för kontrahenterna till tremaktsavtalet på följande sätt:

	Stor- britannien	Förenta Staterna	Japan
Kryssare med mer än 6 tums kano- ner	146 800 ton	180 000 ton	108 400 ton
Kryssare med 6 tums kanoner och därunder	192 200 »	143 500 »	100 450 »
	Summa 339 000 ton	323 500 ton	208 850 ton

Därjämte fastställdes, att antalet kryssare med den starkare bestyckningen skulle vara för Storbritannien 15, för Förenta Staterna 18 och för Japan 12.

I fråga om *jagare* fastställdes tonnage till 150 000 ton för vardera Storbritannien och Förenta Staterna och 105 500 ton för Japan.

Vad slutligen angår *undervattensbåtarna* fastställdes en tonnagesiffra av 52 700 ton för var och en av de tre makterna.

Avtalet innehåller inga bestämmelser angående begränsningen av antal och tonnage i fråga om *hangarfartyg* utan gälla i detta avseende fortfarande Washingtontraktatens föreskrifter.

Londontraktaten innehåller vidare noggranna definitioner å de olika fartygsklasserna ävensom detaljerade föreskrifter angående ersättningsbyggnad.

För ett bedömande av Londontraktatens innebörd ur nedrustningssynpunkt är det tydligen nödvändigt att jämföra de i densamma fastställda tonnagesiffrorna med motsvarande siffror för de fördragsslutande staternas nuvarande tonnageinnehav. (Se tabellen å sid. 78—79.) Härvidlag är det riktigtast att bortse från det tonnage, som för närvarande är under byggnad, enär år 1936, då de i Londontraktaten föreskrivna siffrorna i alla delar skola hava uppnåtts, ävenledes ett betydande tonnage kommer att vara under byggnad.

Man finner då, i vad angår slagskeppstonnaget (inklusive slagkryssare), att Storbritannien för närvarande har 562 350 ton och kommer att få 433 850 (minskning 128 500 ton), att Förenta Staterna för närvarande hava 525,850 ton och komma att få 457 250 (minskning 68 600 ton) och att Japan för närvarande har 303 120 ton och kommer att få 275 600 (minskning 27 470 ton), alltså en sammanlagd minskning för de tre makterna å 224 570 ton. Därjämte är att märka, att på grund av utebliven ersättningsbyggnad slagskeppstonnaget kommer att bli något mera föråldrat, ehuru detta förhållande kan motverkas genom moderniseringar.

I fråga om kryssare bli motsvarande siffror följande. Storbritannien har för närvarande färdigbyggda kryssare till en tonnagesiffra av 321 991 ton och kommer att få 339 000 (ökning cirka 17 000 ton), Förenta Staterna hava för närvarande 80 500 ton och komma att få 325 500 ton (ökning 245 000 ton), Japan har för närvarande 166 815 ton och kommer att få 208 850 ton (ökning cirka 42 000 ton), sålunda en sammanlagd ökning av kryssartonnaget för de tre makterna å cirka 304 000 ton. Kryssartonnaget torde i stort sett år 1936 bli betydligt modernare än för närvarande är fallet.

För jagarna bli siffrorna följande: Storbritannien har för närvarande

163 000 ton och kommer att få 150 000 ton (minskning 13 000 ton), Förenta Staterna hava för närvarande 342 208 ton och komma att få 150 000 ton (minskning cirka 192 000 ton), Japan har för närvarande 105 575 ton och kommer att få 105 500 ton, alltså en sammanlagd minskning å cirka 205 000 ton. Härvid är emellertid att märka, att det nuvarande högst betydande amerikanska jagartonnaget till allra största delen består av under kriget byggda, i hög grad förslitna och till stor del redan upplagda smärre jagare. Det amerikanska jagartonnaget kommer därför år 1936 med all sannolikhet att oaktat den betydande tonnageminskningen vara mera effektivt än det nuvarande.

Av undervattensbåtar har Storbritannien för närvarande 43 860 ton och kommer att få 52 700 ton (ökning cirka 9 000 ton), Förenta Staterna hava för närvarande 77 062 ton och komma att få 52 700 ton (minskning cirka 24 000 ton), Japan har för närvarande 62 460 ton och kommer att få 52 700 ton (minskning cirka 10 000 ton), sammanlagd minskning alltså cirka 25 000 ton.

Konferensens mest betydande resultat har alltså vunnits i fråga om en reducering av slagskeppstonnaget. Orsaken härtill är lättförståelig. Slagskeppen kosta under nuvarande förhållanden oerhörda summor både i fråga om byggnad och underhåll. För Storbritannien och Japan hava följaktligen slagskeppsbyggnader tett sig som hart när en omöjlighet. Förenta Staterna hava å andra sidan icke haft något intresse av att bygga fartyg av detta slag, när både Storbritannien och Japan varit villiga att inställa varje nybygge. Den tidigare än beräknat åvägabragta pariteten mellan Storbritannien och Förenta Staterna på detta område har tvärtom ur amerikansk synpunkt tett sig såsom en given fördel. I fråga om kryssare innebär Londontraktaten en högst betydande ökning av det sammanlagda tonnaget, vilket var att vänta med hänsyn till de avsevärda nybyggnader, som redan pågå eller beslutats av Förenta Staterna. I fråga om jagare och undervattensbåtstonnaget bibehålles i själva verket ungefärligen status quo, om hänsyn tages till att den betydande minskningen av Förenta Staternas jagarbestånd är mera skenbar än verklig.

Genom Londontraktaten uteslutes varje ytterligare kapprustning mellan Storbritannien, Förenta Staterna och Japan under traktatens giltighetstid. Ur ekonomisk synpunkt äro traktatens verkningar för dessa makter jämväl av betydelse. Härvid är dock att märka, att de oerhörda summor, vilka från olika håll angivas såsom inbesparade genom Londontraktatens tillkomst, ingalunda avse skillnaden mellan nuvarande flottbudgeter och de, som komma att bliva ett resultat av traktaten, utan mellan de nuvarande utgifterna för sjöstridskrafterna och kostnaderna för flottorna enligt föreliggande flottprogram, vilka program i stor utsträckning uppgjorts i rent taktiskt syfte.

Politiskt sett innebär Londontraktaten främst, att Storbritannien frivilligt avstått från sitt gamla krav på att vara den ojämförligt starkaste sjömakten. Den amerikanska flottan blir på alla punkter jämstark med den brittiska, ja, tager man blott hänsyn till tonnagesiffror och icke till sådana svårupp-

skattbara faktorer som utbildning och personalens kvalitet, blir den amerikanska flottan i slagkraft den brittiska överlägsen. Detta så mycket mer som i den brittiska flottan inräknats de fartyg, som byggas och utrustas av de självstyrande Dominions.

Londontraktatens största svaghet ligger givetvis däri, att genom densamma icke åstadkommits någon begränsning av Frankrikes och Italiens lättare sjöstridskrafter. Konsekvenserna av den marinpolitiska motsättning, som vid konferensen gjorde sig gällande å ena sidan mellan Storbritannien och Frankrike och å den andra mellan Frankrike och Italien, torde emellertid icke för närvarande med någon säkerhet kunna förutses.

Vid Londonkonferensen torde utanför traktaten hava träffats en preliminär överenskommelse mellan de fem makterna angående metoderna för sjöstridskrafternas begränsning i allmänhet, varvid Frankrike och Italien i viss utsträckning synas hava uppgivit sitt motstånd mot den s. k. kategorimetoden. Huruvida denna överenskommelse kan komma att underlätta det fortsatta nedrustningsarbetet i Genève, måste dock i sista hand bero dels på, huruvida en uppgörelse kan träffas mellan Frankrike och Italien angående de båda ländernas sjöstridskrafterns relativa styrka, dels ock på huruvida en överenskommelse i flottfrågan kan åstadkommas mellan Storbritannien och Frankrike. Utsikterna härför måste för närvarande betecknas såsom ovissa.

Såsom sammanfattande omdöme om Londontraktaten torde kunna sägas, att densamma innebär ett mycket begränsat resultat ur nedrustningssynpunkt, men att den däremot medfört dels en omläggning av de marina stormaktsflottornas sammansättning, dels en omflyttning av stor betydelse av den marinpolitiska maktbalansen.

Beträffande övriga slag av rustningar hava inga separatavtal motsvarande Washingtontraktaten hittills kommit till stånd och icke heller några separata förhandlingar förts mellan de förnämsta makterna. Inom nedrustningskommissionen liksom även tidigare inom den ständiga militärkommissionen har man hittills inskränkt sig till att diskutera metoderna för en rustningsbegränsning och uppdraga ramen för en blivande nedrustningskonvention. Frågan om måttet av de skilda ländernas rustningar är däremot avsedd att behandlas först vid den allmänna konferens, som en gång kommer att sammankallas. Redan under den hittills förda diskussionen hava emellertid olika meningar gjort sig gällande på vissa punkter av synnerlig betydelse. Sålunda har beträffande personalen vid lantstridskrafterna särskilt de stater, vilkas försvarsorganisationer icke vila på den allmänna värnplikten, krävt en begränsning icke blott av de i tjänst varande truppstyrkorna utan även av de utbildade reserverna. Denna åsikt har företrätts av Förenta Staterna, Storbritannien och Tyskland ävensom av Sverige och Nederländerna, under det att särskilt Frankrike och Italien motsatt sig varje begränsning av de utbildade reserverna. Vid nedrustningskommissionens senaste möte, i mars och april 1929, förklarade sig emellertid Förenta Staternas och där- efter även Storbritanniens ombud villiga att i samförståndets intresse giva efter på denna punkt, och härigenom synes möjligheten att ernå en begräns-

*Lant- och
luft-
rust-
ningar.*

ning av de för lantstridskrafternas styrka avgörande personalreserverna åtminstone tills vidare vara utesluten. Vidare hava olika meningar gjort sig gällande beträffande krigsmaterielen. Särskilt från tysk och brittisk sida har man förordat en begränsning av antalet kanoner, stridsvagnar etc., d. v. s. en direkt metod, under det att övriga stater med Frankrike i spetsen föredragit en begränsning av försvarsbudgeterna, d. v. s. en indirekt metod. På denna punkt har samförstånd icke kunnat uppnås. Från sovjetrysk sida hava, sedan Sovjetunionen i slutet av år 1927 börjat deltaga i nedrustningskommissionens förhandlingar, framlagts tvenne olika förslag till avrustningskonvention. Det första avsåg en fullständig och omedelbar avrustning och det andra en proportionell nedrustning med utgångspunkt från 1929 års nivå, varvid emellertid de större makterna skulle göra en proportionellt sett kraftigare nedskärning av sina rustningar än de mindre. Båda dessa förslag hava förkastats av kommissionen med överväldigande majoritet. Ett kinesiskt förslag om den allmänna värnpliktens avskaffande och ett turkiskt förslag, enligt vilket de större makterna skulle nedskära sina rustningar till samma nivå och småmakternas rustningar lämnas oberörda, hava båda förkastats utan diskussion.

Preliminär enighet inom kommissionen har emellertid uppnåtts beträffande bestämmelser rörande metoder för begränsningen av personalen vid krigsmakten, varvid dock personalen vid flottan undantagits i avvaktan på utgången av förhandlingarna om fartygsmaterielen. Enligt dessa bestämmelser skola de blivande fördragsslutande parterna överenskomma att begränsa personalen i tjänst vid deras väpnade styrkor eller militärt organiserade formationer till lands, (till sjöss) och i luften till de maximisiffror, som vid den blivande konferensen kunna komma att intagas i till konventionen fogade tablåer. Härvid kunna länder med besittningar fakultativt särskilt angiva maximisiffror för dels i moderlandet, dels i besittningarna stationerade styrkor. Med militärt organiserade formationer avses polis-, gendarmeri-, tull- och forststyrkor, vilka oavsett sin lagliga bestämmelse på grund av sina kadrer, sina styrkeförhållanden, sin utbildning, beväpning och utrustning kunna användas utan mobiliseringsåtgärder ävensom varje annan organisation, som uppfyller detta villkor. Med mobilisering förstås de åtgärder sammantagna, som avse att förse de olika kårerna eller formationerna i deras helhet eller vissa delar därav med den personal och materiel, som erfordras för att övergå från freds- till krigsfot. I tablåerna rörande lantrupperna skall angivas ett maximiantal officerare, som varje fördragsslutande part förbinder sig att icke överskrida. I nämnda tablåer skall vidare angivas maximiantalet andra militärer, som fullgjort aktiv tjänst under lika lång tid som värnpliktstjänstgöringstiden i det av de fördragsslutande länderna, som har den längsta värnpliktstjänstgöringstiden. Tablåerna för flygtrupperna skola i en klumpsumma utvisa antalet officerare, underofficerare och manskap, som fullgjort längre tjänstgöringstid än värnpliktstjänstgöringstiden i det fördragsslutande land, som har den längsta värnpliktstjänstgöringstiden. Antalet verkligen tjänstgörande militärer med sådan längre tjänstgöringstid skall årligen meddelas för varje fördragsslutande parts vidkommande, och varje part må, om den så önskar,

upplysningsvis angiva antalet utbildade rekryter. I och för beräkandet av de maximisiffror, som skola upptagas i tabläerna, skall antalet fullgjorda tjänstgöringsdagar divideras med antalet dagar under året, varvid man erhåller den s. k. medelpersonalstyrkan per dag. Denna blir sålunda beroende av två faktorer, nämligen tjänstgöringstidens längd och den i tjänst varande personalens storlek, vilka de fördragsslutande parterna kunna variera efter gottfinnande inom ramen för den angivna maximisiffran. Denna regel skall dock ånyo diskuteras beträffande icke blott personalen vid flottan utan även flygpersonalen.

I fråga om metoden för flygmaterielens begränsning har enighet inom kommissionen uppnåtts därom, att parterna skola överenskomma att begränsa flygmaterielen i tjänst (ej i reserv) till angivna maximisiffror avseende dels antalet, dels den sammanlagda motorstyrkan, i vad angår flygmaskiner, samt dels antalet och motorstyrkan, dels också sammanlagda volymen, i vad angår luftskepp i tjänst vid de väpnade styrkorna. Parterna kunna, om de så önska, särskilt angiva maximisiffror för flygmaskiner och luftskepp stationerade i moderlandet, i besittningarna samt ombord å hangarfartyg. De må icke föreskriva militära karakteristika för den civila flygmaterielen. Inga förberedande anordningar få i fredstid vidtagas å civila luftfarkoster för att förstärka dem i och för deras omändring till militära luftfarkoster. Parterna förbinda sig att icke av de civila flygföretagen kräva, att de använda för militära ändamål särskilt utbildad personal, samt att endast tillfälligt medgiva, att militär flygpersonal och -materiel användas inom den civila luftfarten. De skola jämväl förbinda sig att icke direkt eller indirekt understödja luftlinjer, som upprättats i huvudsakligen militärt och icke för ekonomiskt, administrativt eller socialt syfte. Slutligen skola parterna i största möjliga mån främja avslutandet av ekonomiska överenskommelser mellan de olika ländernas civila flygföretag.

Vid en av Nationernas förbund sammankallad konferens i Genève antogs den 17 juni 1925 en konvention angående kontroll av den internationella handeln med vapen, ammunition och krigsmateriel innebärande i huvudsak förpliktelse för de fördragsslutande länderna dels att endast exportera krigsmateriel till andra staters regeringar, dels till viss publicitet i fråga om denna export. Av de förnämsta vapenproducerande länderna har hittills endast Frankrike ratificerat konventionen, vilken icke träder i kraft, förrän fjorton signatärmakter ratificerat densamma. Under den närmaste framtiden torde på brittiskt initiativ överläggningar komma att äga rum mellan de vapenproducerande länderna i syfte att genom en samtidig ratifikation åvägbringa konventionens ikraftträdande. Svenska riksdagen har innevarande år för sin del godkänt konventionen.

Det närliggande problemet om kontroll av tillverkningen av krigsmateriel har ännu icke erhållit sin lösning.

Vid nyssnämnda konferens antogs även ett protokoll angående förbud mot användande i krig av kvävande och giftiga gaser, vilket biträtts av ett betydande antal stater, däribland samtliga europeiska stormakter.

*Handel med
och tillverk-
ning av
vapen.*

*Tendenser
i fråga om
den allmänna
rustnings-
nivån.*

Efter den framställning av det internationella nedrustningsarbetet, som ovan givits, synes det här vara på sin plats att lämna några uppgifter avsedda att belysa frågan, huruvida detta arbete hittills kan anses hava medfört någon sänkning av den allmänna rustningsnivån i världen eller icke.

De militära budgeterna ligga närmast till hands, då det gäller jämförelse mellan olika tidsperioder i samma land eller mellan olika länder. Härvid måste dock beaktas, att dylika jämförelser kunna tillmätas endast ett relativt värde. Av Nationernas förbund vidtagna ingående undersökningar hava nämligen visat, att de militära budgeterna icke giva någon tillförlitlig bild av rustningarnas storlek. En värvad armé blir sålunda betydligt dyrare än en armé baserad på allmän värnplikt, kostnaderna för avlöning och beklädning ställa sig väsentligen olika i skilda länder och under olika tidsperioder, budgeternas uppställning varierar avsevärt o. s. v. Dessa förhållanden göra sig särskilt gällande vid en jämförelse mellan militärutgifterna i olika stater, däremot i mindre mån vid en jämförelse mellan utgifterna i samma land under olika år.

Ehuru sålunda militärutgifterna utgöra endast ett ofullständigt material för belysande av rustningsnivåns utveckling i de ledande länderna, torde här nedan lämnade siffror vara ägnade att giva en bild av den tendens, som i detta hänseende gör sig gällande.¹

Utvecklingen av militärutgifterna under tiden 1858—1928.

	Militärutgifter i miljoner pund				
	1858	1883	1908	1913	1928
Storbritannien	23	28	59	77	115
Frankrike	19	31	44	82	91
Tyskland	5	20	59	100	37
Italien	2	12	18	29	51
Österrike-Ungern	11	13	21	24	—
Ryssland (Sovjetunionen)	19	36	60	92	97
Summa europeiska stormakter	79	140	261	404	391
Summa andra europeiska stater	16	23	38	82	133
Summa summarum	95	163	299	486	524
	%	%	%	%	%
Prisindex (1913 = 100).....	110	95	90	100	140
Europas befolkning (i miljoner)	278	335	436	452	479

Utgiftssidan i den engelska budgeten uppgår till omkring 750 milj. pund. Därav utgöra 340 milj. ränta och amortering för krigsskuld, 60—65 milj. anslag till krigspensioner och 110—115 milj. anslag till de nuvarande militära rustningarna.

Sålunda åtgå 55 % till betalning av tidigare krigsutgifter och 15 % till krigsförberedelser eller med andra ord 70 % av budgeten för militära ändamål.

I Frankrike är proportionen ungefär densamma. 51 % åtgingo 1928 för betalning av krigsskulder och 19 % för krigsförberedelser eller sammanlagt 70 % av budgeten.

¹ De nedan anförda ekonomiska och budgettekniska uppgifterna grunda sig på undersökningar, verkställda av kanslichefen P. Jacobsson.

I Förenta Staterna användes 80 % av budgeten 1927 för dessa ändamål. Härvid är dock att märka, att Staternas budget på grund av landets federala konstitution endast omfattar vissa grenar av förvaltningen.

I under kriget neutrala länder såsom Sverige och Schweiz äro motsvarande siffror helt olika. I det förre landet utgöra militärutgifterna mindre än 20 % och i det senare mindre än en tredjedel av samtliga utgifter. För Schweiz gäller samma förhållande ifråga om de federala utgifterna som i Förenta Staterna.

Under perioden 1920—1923 minskades militärutgifterna allmänt utom i nyorganiserade stater som en naturlig följd av krigsorganisationernas avveckling.

Sedan 1924 kan icke märkas någon minskning av militärutgifterna hos stormakterna.

	Myntenhet	Militärutgifter	
		medeltal 1909—13	1928—29
England.....	pund	70	115
Frankrike.....	guldfranc	1 650—1 675	2 600
Tyskland.....	guldmärk	1 542	766
Italien.....	guldlire	700	1 300
Ryssland (Sovjetunionen).....	rubel	718	915
Amerikas Förenta Stater.....	dollar	460	879
Japan.....	yen	208	491

Om hänsyn tages till att guldets köpkraft sjunkit med 20 % i Frankrike och 40 % i andra länder, blir resultatet, att i Tyskland militärutgifterna utgöra en tredjedel av samma utgifter före kriget, men att de övriga stormakterna visa tendens att åter uppnå, i vissa fall överskrida, åren närmast före kriget anslagna belopp.

Förhållandet mellan nationalinkomsten och militärutgifterna framgår av nedanstående tabell.

Land	Myntenhet	År	Uppskattad nationalinkomst	Militärutgifter	Militärutgifter i % av nationalinkomst
England.....	pund	{ 1913	2 250	77	3,4
		{ 1928	3 800	115	3,0
Frankrike.....	franc	{ 1913	37 500	2 062	5,5
		{ 1928	250 000	11 429	4,6
Italien.....	lire	{ 1913	20 000	737	3,2
		{ 1928	110 000	4 761	4,3
Tyskland.....	mark	{ 1913	45 000	2 056	4,6
		{ 1928	60 000	766	1,3
Österrike.....	schilling	1928	7 500	90	1,2
Ungern.....	pengö	1928	4 500	114	2,5
Sverige.....	krona	{ 1913	3 000	87	2,9
		{ 1928	6 500	150	2,5
Schweiz.....	franc	{ 1913	4 000	55	1,4
		{ 1928	6 000	86	1,5
Finland.....	mark	1928	18 000	600	3,3
Tjeckoslovakien.....	koruna	1927	60 000	1 900	3,2
Amerikas Förenta Stater.....	dollar	{ 1913	34 400	491	1,4
		{ 1928	80 000	868	1,1
Australien.....	pund	1925	635	6	0,9

¹ Siffran avser budgetåret 1928—1929. Pensioner äro inräknade samt dessutom 10 159 885 kronor förorsakade av övergången till ny härordning.

Europa i sin helhet använder för militära rustningar årligen 524 miljoner pund eller 40—50 miljoner pund mera än 1913, trots den genom fredstraktaternas bestämmelser för vissa stater genomförda nedrustningen.

Om Tysklands utgifter ej medräknas, bliva totalutgifterna 386 miljoner pund före kriget och 487 miljoner pund efter detsamma. Även om hänsyn tages till priset, användas sålunda av övriga länder lika stora belopp för militära rustningar som före kriget och avsevärt mera än i medeltal under åren 1909—1913. För att komma ned till 1908 års nivå skulle erfordras en reduktion med 30 %.

I högre grad än från budgeterna hämtade siffror synas uppgifter angående antalet aktiva officerare och antalet tjänstgöringsdagar för underofficerare och manskap vara av betydelse för bedömandet av lantstridskrafternas effektivitet.

I nedanstående tabell hava uppgifter i ovannämnda hänseenden sammanförts. I fråga om antalet tjänstgöringsdagar gäller dock, att siffrorna, ehuru hämtade ur offentliga officiella källor, genom icke tillgängliga tilläggsbestämmelser stundom i praktiken kunna hava undergått förändringar och därför endast äro att betrakta såsom ungefärliga.

Tabell upptagande antalet aktiva officerare samt antalet tjänstgöringsdagar för övrig militär personal i olika länder åren 1913 och 1927 (1928).

Land	Folkmängd 1913	Officerare		Tjänstgöringsdagar		Folkmängd enligt senast tillgängliga uppgifter (huvudsakligen enligt Armaments Year-Book 1928—1929)
		1913	1927 (1928)	1913	1927 (1928)	
Belgien	7 638 757	2 866	¹ 4 163	14 742 000	^{1 2} 17 082 725	7 932 077
Danmark	2 993 000	834	¹ 457	3 432 000	¹ 2 500 000	3 452 000
Estland	—	—	³ 1 460	—	^{1 9} 5 781 600	1 115 094
Finland	—	—	⁴ 1 980	—	⁴ 8 500 000	3 558 220
Frankrike	39 660 000	⁵ 31 611	^{1 6} 28 293	⁵ 224 007 000	^{1 6} 199 263 355	40 960 000
Grekland	4 780 000	⁷ 1 895	^{1 7} 6 631	⁶ 12 997 665	^{1 8} 21 900 000	6 197 167
Holland	6 212 701	^{5 9} 1 588	^{1 9} 1 498	9 700 000	^{1 9} 4 629 262	7 626 072
Italien	35 238 997	14 121	¹⁰ 15 868	91 250 000	¹⁰ 105 302 500	40 796 000
Japan (med Korea)	72 206 000	11 979	¹ 15 540	¹¹ 70 000 000	^{1 66} 889 900	85 296 000
Jugoslavien (Ser- bien)	4 500 000	2 275	^{1 6} 795	10 950 000	^{1 39} 099 165	12 492 000
Lettland	—	—	1 900	—	6 570 000	1 870 520
Litauen	—	—	¹ 1 830	—	^{1 7} 917 215	2 286 868
Norge	2 462 350	¹³ 950	¹² 1 000	¹³ 2 680 000	^{1 14} 3 419 940	2 788 893
Polen	—	—	¹ 18 000	—	^{1 86} 404 260	30 212 900
Rumänien	7 602 000	5 600	¹ 14 658	33 762 500	^{1 15} 64 889 173	17 694 189
Sovjetunionen	135 327 000	49 000	40 200	438 000 000	307 000 000	147 013 600
Spanien	19 750 000	15 663	^{1 16} 15 697	44 895 000	^{1 16} 58 177 350	¹⁶ 22 743 000
Storbritannien	46 765 000	¹⁷ 9 844	¹⁸ 9 120	¹⁹ 55 628 555	²⁰ 51 727 025	²¹ 45 585 514
Tjeckoslovakien	—	—	¹ 10 629	—	^{1 22} 42 479 795	14 438 971
Sverige	5 638 588	2 294	²³ 1 684	12 606 610	^{2 48} 113 950	6 105 190

Därest icke annat angives, gälla siffrorna blott armén.

¹ Siffrorna för flygstridskrafterna ingå häri.

² Denna siffra finnes angiven i Armaments Year-Book 1928—1929, sid. 50.

³ I dessa siffror äro icke skyddskårerna och gränsbevakningen inräknade.

⁴ I dessa siffror ingå sjöförsvaret och flygstridskrafterna. Övergångsperiod åren 1926—1932, därefter kommer antalet tjänstgöringsdagar att ökas.

⁵ Enligt Löbell 1913.

⁶ Enligt Armaments Year-Book 1927—1928, sid. 437. Kolonialbudgeter icke medräknade.

⁷ Härtill komma 490 gendarmeriofficerare.

⁸ Gendarmeriet ingår sannolikt icke häri.

⁹ I Armaments Year-Book 1928—1929, sid. 611, angivas 4 370 297 tjänstgöringsdagar för rekryter och stamanställt underbefäl. Aterstoden har beräknats utgöra landstormens tjänstgöringsdagar. Härtill kommer kolonialarmén 1913 (enligt Almanack de Gotha 1914): 1 500 officerare och 32 257 underofficerare och manskap (vita och infödda) samt 1928: 1 257 officerare och 34 985 underofficerare och manskap (vita och infödda). Vidare finnes militärt organiserat gendarmeri.

¹⁰ Härtill komma 1 708 officerare och 6 600 295 tjänstgöringsdagar för flygstridskrafterna. Stridskrafter i besittningarna icke medräknade.

¹¹ Denna siffra är mycket otillförlitlig.

¹² I dessa siffror äro icke medräknade civilmilitär personal av officers tjänsteställning.

¹³ I denna siffra är distriktstjänsten icke inräknad.

¹⁴ Enligt Armaments Year-Book 1927—1928. Genom inställda övningar nedgår denna siffra avsevärt.

¹⁵ Härtill komma för gränsvakten omkring 3 000 000 och för gendarmeriet 10 770 055 tjänstgöringsdagar. Gendarmeriet har 660 officerare.

¹⁶ Siffrorna gälla stridskrafterna i Spanien och Marocko (dock ej infödda trupper). Härtill komma 1 230 officerare vid civila gardet och 170 officerare vid säkerhetskåren samt 9 564 460 och 1 955 305 tjänstgöringsdagar vid resp. civila gardet och säkerhetskåren. Befolkningssiffran gäller för Spanien och Marocko.

¹⁷ Dessutom 3 045 officerare i Indien.

¹⁸ Dessutom 3 022 officerare i Indien samt 833 officerare i Irländska Fristaten, vilken senare siffra bör medtagas vid jämförelse med förhållandena år 1913.

¹⁹ Dessutom 27 028 980 tjänstgöringsdagar för engelska trupper i Indien.

²⁰ Dessutom 20 813 030 tjänstgöringsdagar för engelska trupper i Indien samt 4 351 530 tjänstgöringsdagar för trupper, tillhörande Irländska Fristaten, vilken senare siffra bör medräknas vid jämförelse med förhållandena år 1913. Engelska flygvapnet upptager därjämte högst 3 435 officerare samt högst omkring 10 500 000 tjänstgöringsdagar (enligt Armaments Year-Book 1928—1929, sid. 121, tabellen).

²¹ Därest denna siffra skall jämföras med befolkningssiffran 1913, skall den ökas med 2 971 992 (invånarantalet i Irländska Fristaten).

²² Denna siffra, som erhållits enligt Armaments Year-Book 1928—1929, sid. 330, gäller för »Noncommissioned Officers and Men».

²³ Enligt Armaments Year-Book 1927—1928. Siffran avser genomförd härordning. År 1927 upptogo staterna 2 152.

²⁴ Gäller budgetåret 1928—1929, d. v. s. det första år, då regementsindragningarna ägt rum. Ytterligare minskning har sedan ägt rum, i den mån den nya härordningen genomförts (1929—1930: 7 477 950). Enligt 1925 års beslut efter genomförd härordning 7 062 030.

I fråga om den marina utvecklingen synes vara av värde att jämföra de större sjömakternas rustningar genom angivande av fartygstyper och tontal vid vissa tidpunkter.

Fartygsslag	Storbritannien						Förenta Staterna					
	1913		1923		1930		1913		1923		1930	
	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton
<i>Slagskepp.¹</i>												
Färdiga	22	473 350	18	475 750	16	439 650	10	221 650	18	525 850	18	525 850
Under byggnad	10	266 250	2	67 400	—	—	4	117 800	—	—	—	—
<i>Slagkryssare.¹</i>												
Färdiga	9	195 950	4	122 700	4	122 700	—	—	—	—	—	—
Under byggnad.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Kryssare.</i>												
Färdiga	96	715 540	46	228 300	53	321 991	25	216 705	20	197 328	11	80 500
Under byggnad.....	16	58 560	5	50 000 ²⁾	5	43 500	—	—	3	52 500	17	170 000
Planerade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—
<i>Jagare.</i>												
Färdiga	213	135 745	193	231 491	150	163 000	50	34 097	295	340 880	288	342 200
Under byggnad.....	15	12 700	2	2 540	25	35 000	12	12 840	—	—	—	—
Planerade	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—
<i>U-båtar.</i>												
Färdiga	76	27 825	65	56 306	53	43 850	29	9 678	117	75 223	108	77 000
Under byggnad.....	8	7 520	2	4 300	16	20 830	12	5 800	9	11 511	5	10 100
<i>Hangarfartyg.</i>												
Färdiga	—	—	4	67 290	7	120 350	—	—	1	12 700	3	76 200
Under byggnad.....	—	—	—	—	—	—	—	—	2	66 000	1	13 800
Summa	—	1 893 440	—	1 306 077	—	1 310 871	—	618 570	—	1 281 992	—	1 295 800

¹ Endast dylika av Dreadnoughttyp medtagna.

² De tre av brittiska regeringen nyligen slojade, under byggnad varande kryssarna äro icke medräknade. Ej heller äro upptagna de 4 jagare och 3 ubåtar, som samtidigt ströks.

Anm. 1. Åldern hos de fartyg, som här upptagits, är högst:
20 år för slagskepp, kryssare och hangarfartyg,
16 år för jagare och
12 år för ubåtar.

Anm. 2. Genomsnittligt är åldern hos befintliga fartyg 1930 betydligt lägre än åldern hos fartyg 1913. Fartygsenheterna inom 1930 års flottor äro därjämte tekniskt mer fulländade och besitta ett avsevärt högre stridsvärde än motsvarande enheter tidigare.

tor 1913, 1923 och 1930.

Japan					Frankrike						Italien					
1913		1923		1930	1913		1923		1930		1913		1923		1930	
Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton	An-tal	Ton
97 840	6	191 300	6	191 300	7	164 518	9	194 544	9	194 544	4	84 400	5	110 006	4	89 170
116 200	—	—	—	—	5	126 935	—	—	—	—	2	44 000	—	—	—	—
—	4	111 820	4	111 820	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
138 778	16	82 770	29	166 815	21	210 835	11	103 475	11	92 171	6	19 070	13	70 760	11	62 314
—	12	73 540	4	40 000	—	—	3	23 970	4	36 600	1	3 470	—	—	10	69 602
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21 485	65	63 668	101	105 575	81	34 826	57	43 526	60	73 399	31	13 592	56	50 669	73	76 823
1 676	18	20 200	13	22 100	3	2 400	18	31 332	20	42 017	12	9 072	11	15 800	13	23 048
—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	4	5 200
3 523	52	38 124	64	62 460	54	19 878	48	25 621	41	33 994	18	3 980	38	16 110	36	21 888
1 040	22	33 000	7	11 550	22	12 760	21	17 370	47	49 846	4	2 988	—	—	14	9 821
—	1	9 500	4	75 320	—	—	1	700	1	22 145	—	—	—	—	1	5 000
—	2	56 200	1	8 000	—	—	1	22 145	1	10 000	—	—	—	—	—	—
380 542	—	680 122	—	794 940	—	572 152	—	462 683	—	554 716	—	180 572	—	263 345	—	362 866

Anm. 3. Kryssare om 10 000 ton (år 1930) med 20,3 cm kanoner finnas enligt följande inom de ovan angivna totalsiffrorna:

Förenta Staterna...	23 st.	
England	18 »	+ 4 med 19 cm kanoner.
Japan	12 »	
Frankrike	6 »	+ 2 » 19 »
Italien	6 »	+ 2 » 25 »

Sedan Londontraktaten nu avslutits och därjämte samförstånd mellan de marina stormakterna synes hava uppnåtts angående metoderna för sjöstridskrafternas begränsning, torde man kunna förvänta, att det icke kommer att dröja alltför länge, innan Nationernas förbunds förberedande nedrustningskommission ånyo samlas för att söka fullständiga sitt ovan behandlade konventionsutkast. För den händelse detta skulle lyckas, vilket för närvarande ingalunda med visshet kan förutses, torde tiden äntligen vara inne för att sammankalla den beramade första nedrustningskonferensen.

Kap. 2. Allmänna synpunkter på det internationella nedrustningsarbetet.

*Utsikterna för
det inter-
nationella
nedrustnings-
arbetet.*

En närmare granskning av de resultat, som hittills vunnits på det internationella nedrustningsområdet, måste givetvis verka ganska nedslående. Det konventionsutkast, som den förberedande nedrustningskommissionen satt som sin främsta uppgift att utarbeta, avses i sitt nuvarande preliminära skick, som ovan nämnts, endast att omfatta bestämmelser angående de slag av rustningar, som skola begränsas, och metoderna härför ävensom allmänna stadganden angående kontroll över konventionens efterlevnad, ratifikation, ikraftträdande o. s. v. Angivandet i konventionen av de kvantitativa måtten avskildaslag av rustningar avser man däremot att överlämna till själva konferensen, dit sålunda de huvudsakliga militärpolitiska förhandlingarna komma att förläggas. Såsom av den föregående framställningen torde hava framgått, har emellertid även den inskränkta uppgift, som kommissionen sålunda satt sig före att fylla, framkallat skarpa politiska motsättningar, i det att redan frågan om vilka slag av rustningar, som enligt den blivande konventionen skola begränsas, ansetts kunna i hög grad och i olika mån öva inflytande på densammas verkningar på de skilda ländernas krigsberedskap. Följden härav har blivit, att av hänsyn än till den ena, än till den andra stormaktens motstånd den ena rustningsfaktorn efter den andra utmönstrats ur konventionsförslaget, som, såvitt för ögonblicket kan bedömas, i sitt slutgiltiga skick endast torde komma att omfatta begränsningsföreskrifter i fråga om relativt få slag av rustningar, medan vissa rustningsfaktorer av betydande vikt lämnas helt utanför. Sålunda torde man kunna förutse, att konventionen i huvudsak kommer att avse begränsning av personalstyrkan i fred, fartygstonnaget och flygstridsmaterielen i tjänst, medan de utbildade personalreserverna, krigsmaterielen vid lantstridskrafterna och flygstridsmaterielen i reserv icke synas komma att göras till föremål för begränsning. Beträffande vissa av de utelämnade begränsningsfaktorerna torde man visserligen avse att införa ett mer eller mindre vidsträckt publicitetsförfarande, men detta kan dock aldrig tänkas effektivt ersätta föreskrifter om begränsning. En konvention på detta sätt avgränsad måste anses innebära vissa faror. Erfarenheten har nämligen redan visat, att det förhållandet, att endast vissa slag av rustningar göras till föremål för begränsning, lätt kan komma att medföra en ökning av de stridskrafter, som

lämnas utanför, varigenom den avsedda avvägningen mellan olika länders militära maktmedel blir mer eller mindre illusorisk. I detta hänseende kan man peka på 1921 års Washingtonkonvention om sjöstridskrafternas begränsning, vars stadganden om nedskrivning av slagskepps- och hangarfartygstonnaget medförde en omisskännlig tendens till kapprustning i fråga om det lättare fartygstonnaget, i främsta rummet kryssarna. Härtill kommer, att den metod, som valts av den förberedande nedrustningskommissionen, icke helt synes ägnad att leda till äsyftat resultat, ehuru det måste erkännas, att ett annat tillvägagångssätt måhända skulle stött på oöverstigliga svårigheter av politisk natur. Enligt kommissionens plan förutsattes nämligen, att de skilda ländernas regeringar vid den blivande nedrustningskonferensen själva skola ange de kvantitativa rustningssiffror, som de önska för sina respektive länders vidkommande få införda i konventionen. På basis av de sålunda framförda kraven skola därefter förhandlingarna äga rum. Det säger sig självt, att det under sådana förhållanden är att förvänta, att åtskilliga länder — måhända de flesta — skola framföra siffror, som snarare ligga över än under status quo. Även om det är att antaga, att en viss nedprutning av de framförda kraven kan komma att äga rum, är det icke otroligt, att den i konventionen inskrivna sammanlagda rustningssumman kan komma att innebära en icke oväsentlig ökning av vad som för närvarande existerar. Det är ju också helt naturligt att, när man icke anknyter rustningsbegränsningen till vad som vid konventionens avslutande verkligen *finnes*, utan till vad som vid detta tillfälle av de skilda länderna för deras eget vidkommande kan befinnas *önskvärt*, resultatet måste befaras bli mindre givande ur nedrustningssynpunkt. Härmed vare givetvis icke sagt, att icke även en konvention, byggd på en dylik metod, kan komma att bli av betydelse för rustningsbördornas minskning. Men för att så skall bli fallet, måste konventionen utgöra en lämplig utgångspunkt för rustningsnedskrivningar i framtiden, d. v. s. utgöra en bättre grundval för en senare successiv nedskärning av de skilda staternas militära maktmedel, än vad den nuvarande de facto existerande avvägningen mellan olika staters rustningar enligt de flesta regeringars mening utgör. Härför fordras emellertid, att en mera av så att säga internationella synpunkter behärskad anda kommer att göra sig gällande vid de blivande förhandlingarna i ämnet, än vad som varit fallet hittills, då rena intressesynpunkter från de allra flesta länders sida visat sig vara så gott som helt dominerande.

Alla dessa förhållanden bottna väl ytterst i den motvilja, som de skilda staterna instinktivt hysa, att *på förhand* inför en oviss utveckling och ovissa krigsrisker internationellt binda sig vid en viss rustningsnivå. En sak är för ett land att frivilligt och ensidigt minska sina rustningar under känslan av en ökad säkerhet, en annan att internationellt förbinda sig för en längre eller kortare tid att inför ett eventuellt förändrat läge icke åter öka dessa rustningar utan att härför anlita en säkerligen i alla händelser ömtålig och omständig internationell procedur.

Om alltså bilden av den internationella nedrustningsfrågans läge är nedslående, är den å andra sidan knappast ägnad att i och för sig ingiva direkt oro. Även om den ökade säkerheten ännu icke avsatt särskilt märkbara spår i form av minskade rustningar i de skilda länderna, är det dock att förvänta, att detta så småningom kommer att ske. Men det torde kunna förutses, att detta resultat kommer att ernås snarare genom en småningom skeende, internationellt oreglerad minskning i de nationella rustningarna än genom allmänna internationella avtal. Härmed vare dock ingalunda sagt, att icke sådana avtal, och kanske framför allt arbetet på deras åstadkommande, kunna äga sitt värde för att hålla nedrustningstanken vid liv och för att leda folkens uppmärksamhet på den fara, som överdrivna rustningar måste anses innebära, särskilt när de taga formen av kapprustningar mellan två eller flera stater i och för uppnåendet av mer eller mindre klart insedda syften av maktpolitisk innebörd.

Den
fullständiga,
isolerade
avrustningen.

I detta sammanhang måste slutligen ytterligare ett problem beröras. Förbundsaktens bestämmelser om nedrustning hava säkerligen tillkommit utifrån den riktiga föreställningen, att överdrivna rustningar i och för sig kunna utgöra ett hot mot världsfreden. Tanken var tvivelsutan den, att rustningarna genom internationella överenskommelser skulle bringas ned till den lägsta punkt, som vore möjlig med hänsyn till det internationella säkerhetsläget och till skyldigheten att delta i internationella sanktionsåtgärder, utan att härigenom jämvikten och proportionen mellan de olika ländernas militära förhållanden väsentligen skulle rubbas.¹ Förbundsaktens bestämmelser avse ingalunda en fullständig avrustning. En dylik skulle också strida icke blott mot förbundsaktens, utan mot varje internationell rättsordnings system. Även den mest fulländade rättsordning måste alltid räkna med en internationell ordningsmakt — internationella lant-, sjö- och luftstridskrafter — vare sig denna ordningsmakt är helt internationellt eller nationellt organiserad men av de olika staterna ställd till kollektivitetens förfogande. Det säger sig också självt, att så måste vara förhållandet. Även i en helt nedrustad värld måste, så länge människan är människa, ordningen ibland upprätthållas med maktbud, liksom även i den mest civiliserade stat polismakten icke alltid endast kan inskränka sig till lämpor.

Förbundsakten avser alltså nedskrivning, icke avskrivning av rustningarna. Men den förutsätter också, att de skilda staterna skola hålla sig med det mått av stridskrafter, som oundgängligen fordras för deras nationella säkerhet och deltagande i en samfärd aktion för genomförandet av de i akten nedlagda internationella förpliktelserna. Här ligger för de skilda staterna en maning att icke sänka sina rustningar till den grad, att de övriga förbundsmedlemmarnas skyddsförpliktelser härigenom väsentligen ökas. Ett så gott som fullständigt blottande av det egna landet på försvarskrafter, skapandet av ett vacuum i försvarspolitiskt hänseende, måste nämligen i motsvarande grad

¹ Den nedrustning, som av rent politiska skäl påtvingats de i världskriget besegrade länderna, naturligtvis undantagen

öka övriga förbundsmedlemmars förpliktelser. Ett dylikt nedbringande av försvarskrafterna omöjliggör vidare ett deltagande icke blott i de visserligen fakultativa militära sanktionerna, utan även i de obligatoriska ekonomiska. En avrustad stat kan nämligen svårligen tänkas våga deltaga i ekonomiska sanktioner åtminstone gentemot en närbelägen fredsstörare, enär ett dylikt deltagande, som i det föregående påvisats, lätt kan leda till ett öppet krigs tillstånd. Militära eller poliskrafter för att blott »markera» en territoriell kränkning äro härvidlag ingalunda tillräckliga. En stats isolerade, fullständiga avrustning betyder i praktiken ett avböjande av sanktionssystemet och därmed av likställighet med övriga stater inom den kollektiva intressegemenskap, som Nationernas förbund utgör.

Från svensk sida har städse hävdats, att de nuvarande rustningarna i världen vore överdrivna och att en betydande allmän reduktion vore icke blott önskvärd, utan även nödvändig, för att förbundsaktens förliknings-, skiljedoms- och sanktionssystem skulle kunna tillfredsställande fungera. Det har jämväl från svensk sida vid mer än ett tillfälle understrukits, att en av världens olika stater företagen proportionell nedrustning skulle i och för sig medföra en ökad säkerhet. Liknande synpunkter hava framförts av de övriga skandinaviska ländernas och Hollands ombud.

Det förefaller uppenbart, att det allt fortfarande såväl för världsfreden som ur Sveriges egen direkta intressesynpunkt skulle vara högeligen eftersträvanvärt, om den allmänna rustningsnivån i världen i avsevärd grad sänktes.

*Sverige och
den inter-
nationella
ned-
rustningen.*

Avdelning III.

Det internationellträttsliga lägets och det internationella nedrustningsarbetets inflytande på frågan om Sveriges försvar.

Olika svenska regeringar hava alltsedan Nationernas förbunds tillkomst sökt att efter måttet av sina krafter verka för ett stärkande av förbundet och en utveckling av det internationella skiljedoms- och förlikningsväsendet. I dessa strävanden hava regeringarna understötts av en så gott som enhällig folkmening. Från svensk sida har man däremot vid åtskilliga tillfällen ställt sig avvisande eller tveksam inför strävandena att utvidga sanktionssystemet. Denna tveksamhet har säkerligen haft sin grund däri, att man från svensk sida haft en känsla av att förbundet ännu icke vuxit sig tillräckligt starkt; man har icke hyst tillräckligt förtroende för detsamma för att vilja sätta ytterligare vapen i dess händer, och man har hyst fruktan för att ett utvecklat sanktionssystem för Sverige skulle innebära en större fara för indragande i konflikter än motsvarande ökning i den egna säker-

heten. Det har vidare för svensk uppfattning stått klart, att Sveriges ställning i det internationella samfundet medför, att en åtagen förpliktelse också måste honoreras. En viss obenägenhet att ikläda sig förpliktelser, vilkas innebörd och verkan man icke kunnat helt överblicka, har under sådana förhållanden varit naturlig. Ofta och med en viss skärpa har från svensk sida understrukits betydelsen av bestämmelsen i förbundsaktens art. 16, enligt vilken det tillkommer varje stat att själv avgöra, huruvida ett brott mot förbundsakten föreligger eller icke. Häri har givetvis legat en strävan att inom förbundsaktens ram i möjligaste mån bevara Sveriges handlingsfrihet och lämna möjlighet öppen att fritt pröva, huruvida Sverige borde ingripa i en uppkommen konflikt eller icke. Härmed vare dock ingalunda sagt, att man från svensk sida skulle ha ansett, att Sverige borde sträva efter att i varje uppkommande fall undandraga sig ett deltagande i sanktioner. Vad man säkerligen framförallt velat undvika, är att bliva indragen i en gemensam aktion i de fall, när syftet med densamma icke vore uteslutande eller främst ett bevarande av världsfreden, utan fastmera tillgodo-seendet av ett mer eller mindre egoistiskt maktintresse. Ett belägg för att dessa synpunkter varit vägledande, återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition om Sveriges anslutning till Nationernas förbund, där i kommentaren till art. 16 rörande militära sanktioner säges följande:

»Ur förbundsidéns synpunkt vore det ock att beklaga, om förbundsmedlemmar skulle utan vägande skäl undandraga sig den medverkan för det gemensamma målet, som hos dem påkallas. Förbundstanken vore då i viss mån att anse såsom förfelad. Föga önskvärt vore även ur andra synpunkter om, såsom måhända kan befaras, de mindre folken eller vissa av dem skulle visa benägenhet att åt stormakterna allena överlåta omsorgen om väpnat uppträdande mot fridstörare. En dylik hållning skulle vara ägnad att motverka de mindre staternas naturliga och berättigade strävan efter verkligt inflytande på förbundets angelägenheter. Det skulle knappast heller stå väl tillsammans med de mindre staternas anspråk på likvärdighet inom förbundet, om en sådan stat, på samma gång den droge fördel av den tryggade rättsordning förbundet avser att skapa, sökte undandraga sig skäligen deltagande i nödvändiga bördor för denna rättsordnings upprätthållande. Å andra sidan är tydligt, att, så länge några allmänna grunder för reglering av skyldigheten till deltagande i väpnad förbundssanktion ej blivit fastställda, det för de särskilda staterna, och i synnerhet kanske för de mindre, är av stor vikt att gent emot eventuella obilliga krav på medverkan kunna ställa ett sådant veto, som förbundsakten synes medgiva.»

Det synes sålunda de sakkunniga ofrånkomligt, att Sveriges inträde i och allmänna inställning till Nationernas förbund måste medföra vissa konsekvenser i fråga om Sveriges försvar. En mer eller mindre fullständig avrustning måste först och främst, i anslutning till vad i föregående kapitel sagts, anses för Sveriges vidkommande utesluten. Det synes vidare vara erforderligt, att Sverige bibehåller sådana med hänsyn till sitt säkerhetsläge och efter andra länders rustningar avpassade stridskrafter, som medföra, att Sverige icke utgör ett lockande anfällsmål eller en frestande krigsskådeplats för en fredsbrytande stats operationer, samt att för Sverige möjliggöres att till fredens upprätthållande delta i sanktioner.

Härvid är att beakta, att de svenska stridskrafterna, sedda ur dessa synpunkter, mera bliva en del av kollektivitetens samlade rustning för mötande av eventuellt fredsbrott än ett verktyg i den svenska nationella politikens tjänst. Det synes de sakkunniga, att denna synpunkt bör understrykas, enär Sverige i likhet med sina nordiska grannar torde vara alldeles särskilt ägnat att utgöra ett stöd för strävandena att stärka en internationell rättsordning. Även om folkets stora massa i de flesta länder kan sägas vara i princip fredsvänlig, äro de länder icke alltför många, vilkas allmänna läge är sådant, att regeringarnas politik och folkets önskingar om en fredlig utveckling icke blott sammanfalla utan nästan naturnödvändigt *måste* sammanfalla. Detta kan i alldeles särskilt hög grad sägas vara fallet med de skandinaviska staterna. Deras geografiska läge, frånvaron av akuta intressekonflikter med andra länder, deras kulturella inställning och deras utpräglade sinne för betydelsen av rättssynpunkter göra dem i särskilt hög grad ägnade att i makternas rådslag utgöra ett icke föraktligt stöd för de nya solidaritetsidéernas slutliga seger. Men för att denna uppgift skall kunna fyllas, fordras ofrånkomligen, att de icke helt avsäga sig rollen av en *makt*faktor i fredens tjänst för att i stället bliva en börda för övriga folk, vilka få påtaga sig de försvarsanordningar, som de icke själva äga vilja att upprätthålla. Den homogena fredsvilja, som är tillfinnandes hos de skandinaviska folken, måste också taga sig uttryck i en vilja att *offra* något för denna fred, så mycket mer som offret samtidigt bringas för bevarande av den egna självständigheten. Tanken på att Sverige eller någon annan mindre stat, om den nedbringar sina rustningar till ett minimum, skulle kunna genom exemplet makt verka för en allmän nedrustnings genomförande, kan säkerligen ej betraktas som annat än en from önskan.

I detta sammanhang torde också en annan synpunkt böra understrykas. Frånvaron av någorlunda adekvata stridskrafter kan visa sig ödesdiger även i förhållande till de makter, som samman med Sverige eventuellt deltaga i en sanktionstillämpning. Hänsynen till en förbundsbroder, som icke visat vilja och kraft att själv försvara sitt land, måste givetvis bliva minimal. Hans åsikter om och synpunkter på sättet för den gemensamma aktionens utförande och bedrivande kunna icke med styrka göras gällande; han har endast att foga sig i de anordningar, som av andra vidtagas. Vilka följer detta kan medföra för den egna befolkningens säkerhet, för landets oberoende och dess ekonomiska ställning, torde knappast tarva någon vidare utläggning.

Skulle så olyckligt vara, att trots den gällande mellanfolkliga ordningen ett s. k. enskilt krig utbrutit, äro de stridskrafter, som Sverige med hänsyn till sina internationella förpliktelser och sin säkerhet inom kollektivitetens ram anser sig böra besitta, väl behövlige för neutralitetens upprätthållande. Den föregående framställningen torde hava ådagalagt, i huru ringa mån en neutral stats ställning kan anses omgärdad med allmänt erkända eller tillämpliga folkrättsliga regler. Möjligheten för en neutral stat att bevara ett någorlunda drägligt läge måste därför i mycket hög grad komma

att bero icke på dess ekonomiska, kulturella och andra resurser utan därpå, att dess militära maktställning icke är alltför obetydlig.

Till sist anse sig de sakkunniga i detta sammanhang böra anföra ett uttalande av det schweiziska förbundsrådet av år 1924 angående Schweiz' militärväsende: »Det håller sig inom den ram, som måste uppdragas för staterna, även om och då en allmännare begränsning av rustningarna kommer till stånd. Det avser endast att trygga vår nationella självständighet och att sätta oss i stånd att fylla våra internationella förpliktelser. Till grund för de sistnämnda ligger tanken, att i en värld, där kulturförhållandena och rättsuppfattningen ännu förete så stora olikheter, vissa militärstyrkor krävas för upprätthållande av internationell ordning, och att varje stat måste bidra därtill, liksom det i varje samhälle kräves en polisstyrka för ordningens skull.»

Detta uttalande äger enligt de sakkunnigas uppfattning sin fulla tillämpning även på de militära krafter, som äro erforderliga för Sveriges försvar.

Avdelning IV.

Läget vid Östersjön.

Inledning.

I propositioner och offentliga utredningar rörande Sveriges försvar, avgivna efter världskriget, har Sveriges förändrade försvarspolitiska läge varit föremål för uttalanden och bedömanden, dock utan att man kan säga, att någon utförligare utredning framlagts om de för vårt läge ur politiskt-militär synpunkt bestämmande faktorerna. Vissa av dessa uttalanden äro emellertid av det intresse, att de böra i korthet återgivas.

1923 års försvarsrevision inledde sitt uttalande rörande Sveriges militärpolitiska läge med konstaterandet av att vi fortfarande måste upprätthålla ett väpnat försvar. Revisionen avstod från närmare undersökningar rörande frågan i vad mån läget, särskilt med hänsyn till riskerna för indragande i konflikter, förändrats genom vårt inträde i Nationernas förbund. Likväl framhöll revisionen som sin mening, att detta läge undergått en bestämd förbättring. »Genom det ryska väldets försvagande samt Finlands och Östergötlands provinsernas konstituerande såsom självständiga stater har det hot mot vår självständighet, som det nära grannskapet med en stor imperialistiskt styrd stat måste anses innebära, åtminstone tills vidare avlägsnats. Oaktat den med Nationernas förbund avsedda internationella rättsordningen ännu icke kommit till stånd, torde vidare icke helt böra bortses från möjligheten av att vi såsom medlemmar i nämnda förbund vid krigisk konflikt kunna erhålla understöd, i första hand till sjöss. Därvid är att märka, att efter världskrigets avslutande den betydelsefulla förändringen inträtt i vårt militärpolitiska läge, att Östersjön numera är öppet för västmakternas stormaktsflottor. Den tyska militärmaktens starka försvagning är givetvis även en faktor att räkna med, då det gäller att bedöma vårt nuvarande militärpolitiska läge.» Slutligen framhöll revisionen såsom sin åsikt, att sannolikheten för att vi under de närmast kommande åren skulle indragas i krigiska förvecklingar vore mindre än före världskriget.

1924 års försvarsproposition berörde läget i ett inledande anförande av dåvarande statsministern. Nationernas förbund, hette det däri, vore ingen verklig garanti för vårt oberoende. Vår neutralitet löpte avsevärd risk genom de förpliktelser, vi åtagit oss i och med vårt inträde i förbundet. Även beträffande vårt militärpolitiska läge rådde osäkerhet och brist på utgångspunkter för ett verkligt bedömande. Det enda vissa vore, att världssituationen i sig inneslöte alla möjligheter och följaktligen även stora faror. Medan stats-systemet befunde sig i jäsningsprocess, vore varje stats ställning fylld av faror, och särskilt de smärre staterna löpte en verklig risk att få betala den uppgörelse, som slutligen kunde ske mellan de mäktiga. Det lönade sig därför icke att närmare undersöka, huruvida vårt lands allmänna militärpolitiska läge i förhållande till en från något visst håll kommande fara kunde anses försämrat eller förbättrat, i jämförelse med när världskriget började. Det kunde synas, som om tidpunkten ännu icke vore inne för att upptaga försvarsfrågan till slutlig handläggning. Emellertid vore det avsikten att inom de gränser, som bestämdes av landets ekonomiska och finansiella för-måga, söka få fram en organisation, som i rent militärt avseende innebore det mest fullständiga utnyttjande av de för ändamålet till buds stående medlen och samtidigt gäve landet största möjlighet att i farans stund utveckla den försvarskraft, som rikets säkerhet kunde kräva.

1925 års försvarsproposition slutligen berörde också läget i ett inledande yttrande av dåvarande statsministern, vari det framhölls, att prövningen av de risker, som kunde föreligga för vårt land att indragas i krig, ej kunde utföras enligt några fullt objektiva grunder, och att måttet av våra försvarsanstalter borde bestämmas med ledning av det yttre läget, bedömt för så lång tidsperiod framåt, som med någon större grad av sannolikhet kunde överskådas och erfarenhetsmässigt kunde vara en militärorganisations livslängd tillmätt. I övrigt anfördes, att något direkt hot mot Sveriges oberoende och integritet icke skönjdes, att vårt jämförelsevis skyddade geografiska läge m. m. medförde, att vi icke hade anledning uppbygga vårt försvar med tanke på angrepp mot landet i erövringssyfte, men att vi däremot hade att räkna med risker av annan art, nämligen möjligheter att bliva indragna i konflikter mellan andra stater. Angående Nationernas förbund sadet slutligen, att det ännu ej ägde den fasthet, att vi enbart på vårt medlemskap däri kunde grunda några avsevärda inskränkningar i vårt försvarsväsen, men att förbundet likvisst bidroge till att minska motsättningarna mellan folken och på så sätt minska även krigsriskerna.

I föregående avdelning hava de sakkunniga redogjort för de internationellt-rättsliga förhållanden, som påverka frågan om Sveriges försvar. När de nu gå att söka giva en bild av de politiskt-militära förhållanden i övrigt, som kunna och böra utöva ett inflytande på denna fråga, hava de ansett sig böra särskilt uppehålla sig vid förhållandena kring Östersjön. Det hade måhända kunnat anses lämpligt att något undersöka de allmänna politiska förhållan-dena i världen och särskilt i Europa samt därvid beröra de politiska kon-stellationer, som sätta sin prägel härpå, och de konflikthanledningar, som förefinnas och vilka givetvis på ett eller annat sätt i framtiden kunna tänkas komma att inverka på Sveriges läge. Emellertid äro de sakkunniga av den uppfattningen, att en dylik undersökning skulle föra alltför långt och lätt få karaktären av rena politiska spekulationer. De hava följaktligen ansett sig böra avstå därifrån och huvudsakligen utgå från förhållandena vid Östersjön.

Sverige, beläget relativt avlägset från den europeiska politikens förutvarande brännpunkter och de traditionella europeiska krigsskådeplatserna, har i icke ringa mån på denna grund under mer än ett århundrade kunnat undgå att indragas i de öppna konflikterna i vår världsdel. Det hot om ett indragande i dylika konflikter, som emellertid vid vissa tillfällen förekommit, har framför allt berott på läget vid Östersjön och på förhållandet antingen mellan Sverige och annan Östersjömakt eller mellan en sådan makt och utombaltisk stat. Konflikter mellan makter, av vilka ingendera varit en Östersjömakt, hava hittills lämnat Sverige så gott som fullständigt oberört. Det finnes också föga anledning antaga, att så icke även i framtiden i huvudsak skall bliva förhållandet, ehuru väl medlemskapet i Nationernas förbund kan tänkas medföra, att Sverige blir indraget även i nu nämnt slag av konflikter. Men i så fall är det att förutse, att det svenska inskridandet blir ett led i en stor gemensam aktion, där de svenska åtgärderna säkerligen icke bliva av det slag, att de i detta sammanhang behöva beaktas.

Att Sveriges försvarspolitiska problem främst är ett Östersjöproblem, framgår ytterligare av den omständigheten, att vårt förhållande till Norge är och kan förväntas förbliva av den art, att några militära anstalter icke betingas av förhållandena enbart till detta land.

Läget före världskriget.

Före världskriget omgavs Östersjön av fyra stater, nämligen Ryssland med 147 miljoner innevånare (gäller europeiska Ryssland, hela Ryssland hade omkring 183 miljoner), Tyskland med omkring 67 miljoner, Danmark med 2,9 och Sverige med 5,7 miljoner.

Ryssland behärskade militärt och politiskt den östra kusten samt hade gemensam landgräns med Sverige. Dess kommersiella betydelse ur Östersjösynpunkt var emellertid jämförelsevis begränsad, ehuru väl Petersburg såsom sjöfartsstad intog den andra platsen bland Östersjömakternas hamnar; den ryska handelsflottan var föga betydande. Rysslands kulturella inflytande inom Östersjöområdet var än mindre än det ekonomiska, och Ryssland hade icke lyckats att kulturellt penetrera vare sig Finland eller Östersjöprovinserna.

I Ålandsöarna ägde Ryssland en betydelsefull militär position, som emellertid led av svagheten att icke kunna militärt förberedas för krigsfall. De försök att frigöra sig från det efter Krimkriget införda förbudet att befästa ögruppen, som Ryssland under 1900-talets första årtionde gjorde, avvisades som bekant och detta till stor del på grund av Sveriges fasta hållning.

Tyskland behärskade sjöstrategiskt Östersjön genom sin växande krigsflotta, vilkens rörelsefrihet i högsta grad stegrats efter Kielkanalens byggande. Även kommersiellt kunde Tyskland anses vara den ledande Östersjöstaten, ehuru de tyska Östersjöhamnarna spelade en väsentligt mindre roll än rikets vid Nordsjön belägna stora sjöfartsstäder. Tysklands ekonomiska styrka såsom Östersjömakt tog sig slutligen ett uttryck i den omständigheten, att Rysslands industriella liv till icke obetydlig del stod under tyskt inflytande. Emellertid kunde man redan märka, att Tysklands framryckning till en

världsekonomisk rangplats medförde en förskjutning västerut av dess kommersiella tyngdpunkt.

Danmark kontrollerade Stora Bält men endast till en mindre del Lilla Bält, sedan den dansk-tyska gränsen år 1864 förflyttats norrut. Landet var såväl kulturellt som ekonomiskt högt utvecklat; Köpenhamn intog obestritt främsta platsen bland alla Östersjöstaternas hamnar. Genom sitt läge vid Östersjöns infartsvägar var Danmark emellertid militärt i hög grad exponerat och kunde lätt utsättas för risken att i händelse av krigiska förvecklingar i Östersjöområdet få någon del av sitt område ockuperat av en krigförande stormakt. Denna ockupation kunde tänkas ske antingen för att omedelbart spärra Bälten, vilket låg i Tysklands intresse, eller för att hindra ett dylikt spärrande, i vilket fall den kunde förväntas bliva utförd av utombaltisk makt.

Det allmänna läget i Östersjöområdet vid denna tidpunkt kan i korthet karakteriseras sålunda.

De kommersiella tyngdpunkterna lågo dels vid Öresund — Köpenhamn — och dels vid de tyska Östersjöhamnarna, bland vilka Stettin intog den främsta platsen. Petersburgs ställning såsom sjöstad var visserligen absolut taget mera betydelsefull än de tyska kuststädernas, men relativt sett mindre betydande, om man tager hänsyn till det ryska rikets kommersiella orientering överhuvud taget. Stockholm började allt kraftigare utveckla sig såsom sjöstad.

Ett politiskt huvudcentrum låg vid Östersjöinloppen, vilkas betydelse, som ovan framhållits, ytterligare stegrades därav, att de lågo inom närmaste räckhåll för den tyska flottan.

Av särskild vikt var naturligtvis förhållandet mellan områdets två stormakter, Tyskland och Ryssland. Mellan dem funnos, om man endast tager hänsyn till Baltikum, i och för sig näppeligen några konfliktanledningar; de båda stormakterna hade redan genom sin tidigare polska politik och av andra skäl många anledningar att hålla tillsamman. Konfliktorsaker mellan dem funnos främst genom de allianser, som bundo dem vid motsatta maktgrupper och kunde medföra fara för en konflikt med ursprung inom ett område, sydöstra Europa, där åtminstone Tyskland hade obetydliga politiska intressen men åt vilket håll det drogs dels genom sitt förbund med Österrike-Ungern, dels genom sitt ekonomiska framträngande i främre Orienten. Det blev ju också intressesättningarna på Balkan, som närmast bragte de båda stormakterna i krig med varandra.

För Sverige hade under perioden 1870—1914 den politiskt farligaste eventualiteten varit ett stadigvarande och intimt samgående mellan Tyskland och Ryssland. För de båda stormakterna, som suveränt behärskade Östersjön, hade under dylika förhållanden Sveriges intressen blivit av skäligen underordnad betydelse, och risk hade förefunnits, att de skulle offras till förmån för syften, vilka kunnat synas de ovannämnda staterna viktigare. Stöd från England hade i ett sådant läge varit synnerligen problematiskt redan av den anledningen, att Tyskland och Ryssland hade alla utsikter att kunna hindra uppträdandet i Östersjön av engelska sjöstridskrafter.

Den under 1900-talets första årtionde märkbara och så småningom allt kraftigare betonade spänningen mellan Tyskland och England medförde emellertid även en viss kyla i förhållandet mellan Tyskland och Ryssland, särskilt sedan England avgjort närmast sig den fransk-ryska alliansen. I detta ändrade läge lågo givetvis risker för Danmark och i viss mån även för Sverige, eftersom möjligheten för militära operationer i omedelbar närhet av våra kuster därigenom ökades. Våra utsikter att i händelse av dylika operationer i längden kunna upprätthålla vår neutralitet ansågos med rätta vara osäkra och berodde i själva verket i hög grad på den respekt vår egen militära maktställning kunde ingiva hos de krigförande. Vid sidan av denna fara för neutraliteten förelåg också risken för en rysk expansion över nordligaste Skandinavien, särskilt sedan våra stora norrländska naturrikedomar upptäckts och visat sig vara av ofantligt värde.

Läget under världskriget.

Efter världskrigets utbrott visade sig omedelbart vissa konsekvenser av Tysklands sjömilitära maktställning i Östersjön. England gjorde intet försök att med nämnvärda sjöstridskrafter intränga i detta hav; den ryska Östersjöflottan undvek i stort sett strid med den tyska.

Risk förelåg emellertid, att ententemakterna skulle tilltvinga sig tillträde till Östersjön eller över Sverige söka ernå förbindelse med Ryssland. Danmarks beslut att hindra tillträde till Östersjön möjliggjordes genom de försvarskrafter, som då funnos och vilka särskilt på grund av de rådande militära maktförhållandena hos de båda motståndargrupperna utgjorde en hämmande faktor gentemot eventuella försök att intränga i Östersjön, och Ryssland motsatte sig i allmänhet åtgärder, som kunde vara ägnade att framtvinga Sveriges anslutning till centralmakterna. Vårt land ägde nämligen en krigsmakt, som under då rådande maktförhållanden måste tillmätas avsevärd betydelse. De jämförelsevis stora styrkor, Ryssland under det ovissa läget i början av kriget kvarhöll i Finland, utgöra en mätare på Rysslands värdesättning av den svenska krigsmakten. Att denna utgjorde en faktor, som i högst avsevärd grad, kanske huvudsakligen, möjliggjorde bevarandet av vår neutralitet, torde numera få anses klarlagt.

Det nuvarande läget.

Det nuvarande läget karakteriseras främst därav, att Sverige till närmaste granne i öster icke längre har stormakten Ryssland utan ett självständigt Finland samt de baltiska s. k. randstaterna. Den minskning, som detta betyder i avseende å Rysslands areal och befolkning, saknar betydelse i militärt avseende. Men det nya läget har medfört, att den kuststräcka vid Bottniska viken och Östersjön, som förut behärskades av Ryssland, numera är uppdelad på fem maktinnehavare, nämligen från norr räknat: Finland, Sovjetunionen, Estland, Lettland och Litauen. Även söder om Östersjön har läget undergått vissa förändringar, innebärande bl. a. en minskning av Tysklands kustområde.

För belysande av det förändrade läget lämnas i bilaga 4 en kortfattad militärgeografisk karakteristik av de olika Östersjöstaterna.

Samtliga Östersjömakter utom Sovjetunionen äro medlemmar av Nationernas förbund och äro sålunda förpliktade att iakttaga den nya internationella ordningens föreskrifter. Sovjetunionen däremot har, såsom redan i det föregående påpekats, icke blott icke anslutit sig till förbundet utan även rent av intagit en avisande hållning till detsamma och dess syften. Flertalet övriga Östersjömakter äro vidare icke blott sinsemellan utan även i förhållande till ett stort antal andra makter bundna av vittgående skiljedoms- och förlikningsfördrag. Trots flerfaldiga försök hava dylika fördrag i egentlig mening icke kunnat avslutas med Sovjetunionen. Den sovjetryska utrikesledningen har städse hävdadt, att upprättandet av opartiska skiljedomstolar eller förlikningsnämnder för slitandet av tvister mellan Sovjetunionen och andra länder icke vore möjligt, när de från utomstående länder tagna elementen i dessa domstolar eller nämnder kunde förväntas gentemot Unionen intaga en mindre välvillig hållning än gentemot den andra parten. Sovjetunionen har emellertid anslutit sig till Kelloggspakten och därmed förbundit sig att avstå från krig i den nationella politikens tjänst och att städse med fredliga medel reglera uppkommande konflikter. Betydelsen av denna anslutning får dock icke överskattas, när det står varje stat fritt att förklara krigiska åtgärder såsom vidtagna i försvarssyfte och när paktens enda sanktioner utgöras av den allmänna opinionens reaktion. Nyligen inträffade händelser hava ådagalagt, att anslutningen till pakten icke hindrat Sovjetunionen från att vidtaga kraftiga militära åtgärder mot annat land (Kina), samt att den sovjetryska utrikesledningen anser sig kunna tillbakavisa från utomstående stater gjorda påminnelser om Kelloggspaktens stadganden såsom »ovänliga handlingar». Slutligen må anföras, att samtliga Östersjöstater med undantag av Sovjetunionen och Litauen (samt Danzig) äro parter i 1921 års Ålandskonvention (bilaga 3). Att Sovjetunionen sålunda i allt väsentligt ställt sig utanför den nya internationella rättsordningen, beror naturligtvis huvudsakligen på den klyfta, som skiljer Unionen från det övriga Europa i fråga om samhällets struktur och ordning. Den kommunistiska regimen i Sovjetunionen har föranlett, att Unionen såväl i politiskt och ekonomiskt som kulturellt avseende alltmera fjärrat sig från de »kapitalistiska» styrda staterna. Härtill kommer, att den kommunistiska ledningen i Sovjetunionen i de flesta länder bedrivit och bedriver en aktiv världsrevolutionär propaganda, som redan givit anledning till åtskilliga konflikter av nog så allvarlig karaktär. Den politiska och kulturella isolering, i vilken Sovjetunionen befinner sig, har för de maktägande gjort det möjligt att hos det ryska folket inplanta och rotfästa en uppfattning, att de »kapitalistiska» staterna endast avvaktade ett lägligt tillfälle att med vapenmakt söka störta den bestående regimen, varför också i Sovjetunionen dess armé ägnats den största omsorg och torde befinna sig i ständig tillväxt. Att denna föreställning om Sovjetunionens inringning är fullständigt felaktig, torde icke behöva påpekas. Samtliga europeiska stater torde, i varje fall numera, icke begära bättre än att få upprätthålla ett gott politiskt förhållande till Sovjetunionen och med detta land utveckla sina ekonomiska förbindelser, alldeles oavsett vilken inre

politisk regim, som där förefinnes, om blott denna regim helt avstår från att bedriva politisk propaganda utanför Unionens gränser.

Vissa av Östersjömakterna äro sinsemellan eller i förhållande till andra makter bundna av särskilda fördrag, innefattande bestämmelser om politisk och militär samverkan. Mellan Estland och Lettland finnes sålunda ett avtal av den 1 november 1923, varigenom de båda länderna förbundit sig till gemensamt uppträdande vid angrepp mot någon av dem. Planerna på en baltisk union mellan Estland, Lettland och Litauen hava däremot hittills icke kunnat förverkligas på grund av sistnämnda lands tvist med Polen om Vilnaområdet. Ett dylikt baltiskt förbund skulle nämligen medföra ett ställningstagande från Estlands och Lettlands sida för Litauen och mot Polen i Vilnafrågan, vilket förstnämnda båda länder icke varit villiga till. Polen är genom ett alliansfördrag med Rumänien förpliktat till gemensamt militärt uppträdande i händelse av anfall från Sovjetunionen. Polen har vidare ingått ett fördrag med Frankrike om ömsesidigt militärt bistånd, i händelse ettdera av länderna anfallas. I detta sammanhang förtjänar understrykas, att Polen icke lyckats erhålla en garanti för sin gräns mot Tyskland liknande den, som lämnats i fråga om den belgisk-fransk-tyska genom det i Locarno avslutade säkerhetsfördraget mellan Belgien, Frankrike, Italien, Storbritannien och Tyskland. Samtliga här nämnda fördrag falla inom ramen för Nationernas förbunds akt.

I fråga om de vid Östersjöns östkust belägna staternas allmänna politiska orientering må i övrigt tilläggas, att Finland strävat efter att upprätthålla ett intimt politiskt samarbete med de skandinaviska staterna och enkannerligen med Sverige, samtidigt som den finska utrikesledningen upprätthållit nära förbindelser med Estland och Lettland och även, ehuru i mindre grad, med Polen, dock utan att gent emot dessa länder hava iklätt sig några förpliktelser till gemensamt uppträdande. Estland och Lettland hava ävenledes på allt sätt sökt stärka förbindelserna västerut, särskilt på det ekonomiska och det kulturella området, och hava dessutom, måhända i högre grad än Finland, sökt samarbeta med Polen, dock utan att detta samarbete — kanske framför allt på grund av Vilnafrågan — tagit fastare form.

Förutom i det föregående berörda förhållanden förefinnas vissa särskilda konflikthanledningar mellan Östersjöstaterna. Dessa äro alltför väl kända för att de sakkunniga här närmare skulle behöva gå in på desamma, vilket även av andra lätt insedda skäl ej synes böra ifrågakomma. De sakkunniga vilja därför inskränka sig till att peka på Vilnafrågan, motsättningen mellan Tyskland och Polen på grund av Versaillesfredens gränsdragning samt den latent konflikten mellan Sovjetunionen och Rumänien om Bessarabien. Denna sistnämnda fråga måste nämligen också betraktas såsom i viss mån en Östersjöfråga, enär den ena parten är Sovjetunionen och Polen genom sitt alliansfördrag är förpliktat till gemensamt uppträdande med den andra parten, Rumänien.

Vissa utombaltiska stater, i främsta rummet de båda västeuropeiska stormakterna, Frankrike och Storbritannien, hava efter världskriget visat ett

icke obetydligt intresse för upprätthållandet av det nuvarande status quo i Östersjöbäckenet. Så gott som varje krigisk konflikt vid Östersjön kan därför väntas medföra en mer eller mindre aktiv intervention från endera eller båda dessa makters sida, alldeles fränsett de förpliktelser härtill, som Nationernas förbunds akt kan medföra. Båda dessa makter synas därför äga ett bestämt intresse av att passagen genom sunden till Östersjön hålles öppen. I visst läge torde ett motsatt intresse från vissa Östersjömaktens sida kunna komma att göra sig gällande. De nu angivna förhållandena i förening med rådande militära maktförhållanden hava uppenbarligen medfört, att Östersjöområdet i högre grad än tillförne blivit av allmänt europeiskt politiskt intresse.

Genom Danmarks läge kring och vid infartslederna till Östersjön måste den danska avrustningen, om den genomföres, på grund av vad nu anförts, bliva av stor betydelse, särskilt därför att det danska avrustningsförslaget avser att klart manifesteras landets på förhand fastslagna avsikt att icke sätta sig till något allvarligt menat motstånd mot ett anfall eller en allvarligare neutralitetskränkning. Danmarks hittillsvarande krigsmakt är visserligen jämförelsevis mindre betydande, men den är dock ägnad att framtvunga en ganska avsevärd kraftansträngning från den makts sida, som ämnar göra sig till herre över infartsvägarna till Östersjön. En ockupation av ett avrustat Danmark kan däremot till och med företagas med omodern eller svagare sjökrigsmateriel samt kvantitativt och kvalitativt svagare trupper. På grund av infartsledningens betydelse synes deras karaktär ur militärgeografisk och folkrättslig synpunkt böra något beröras.

Östersjöns naturliga infartsleder äro Lilla Bält, Stora Bält och Öresund. Av dessa äro endast de båda Bälten segelbara för slagskepp, Lilla Bält dock med högst betydande svårigheter.

Lilla Bält är i sin norra del trångt, 1—2 km, och krokigt och redan i denna del svårt att passera. Den besvärligaste passagen finnes emellertid i den södra delen, innanför Aarö, där den djupa rännan går tätt under det schleswigska landet och där ytterst noggrann navigering erfordras för stora fartyg. Här var den tyska spärren av infartsleden anordnad under världskriget.

Stora Bält är mera lättnavigabelt; de egentliga svårigheterna finnas i mellersta delen av infartsleden, där den besvärligaste passagen finnes vid Sprogö. Här var den danska huvudspärren under världskriget anordnad, under det att tyska mineringar voro utlagda i sydligaste delen av Stora Bält, Langelandsbält. Passagera å ömse sidor om Sprogö hava en bredd av omkring 2 km. Medeldjupet är 22—25 m.

Öresund är vid Hälsingborg 5 km brett samt lättnavigabelt norrifrån och ner till den »tröskel», som sträcker sig över farvattnet mellan Limhamn och Köpenhamn. Över »tröskeln» föra två segelleder: en rent dansk mellan Amager och Saltholm, benämnd Drogden, med passage tillsviare för 7 m djupgående fartyg, sålunda alla slags fartyg utom slagskepp, slagkryssare och större hangarfartyg samt stora handelsfartyg, och en andra led, Flintrännen, mellan svenska landet och Saltholm med föga större djup än Drogden (7,3 m). Drogden var under världskriget spärrad av danska mineringar och skyddad av befästningar. Flintrännen var ospärrad. Strax söder om de båda rännorna voro under större delen av världskriget tyska min- och nätspärrar an-

ordnade, varför handelstrafiken söder om Flintrännen delvis kom att följa svenskt territorialvatten.

Förutom dessa naturliga vägar till och från Östersjön finnes en artificiell sådan, Kielkanalen, som är brukbar för de största nu förefintliga fartyg.

Med artilleriets och minvapnets utveckling hava ytterligare två förträngningar i sydvästra Östersjön kommit att spela en viss strategisk roll, nämligen den mellan Laaland och Fehmarn, Fehmarn Bält, samt den mellan det tyska fastlandet och Falster vid Gjedser. Den för större fartyg segelbara bredden av dessa förträngningar uppgår till omkring 17 km. Tre av infartslederna löpa sålunda samman i farvattnet Fehmarn—Gjedser, där de kustgeografiska förhållandena gynna ett avspärrande av trafiken. Vid Gjedser låg under kriget en tysk minspärr, närmast avsedd att försvåra framträngning öster ifrån mot Kiel.

Genom Versaillesfredens bestämmelser hava de vid fredsslutet befintliga befästningarna vid Kiel och Kielkanalen blivit slojade, och nya befästningar, som kunna hindra det fria tillträdet till Östersjön, få icke där anläggas. Vid Elbemyningen befintliga befästningar få dock finnas kvar. Förbudet för Tyskland att uppföra sådana befästningar, som kunna spärra det fria tillträdet till Östersjön, gäller icke blott Kielkanalen utan hela den tyska kusten från danska gränsen och fram till Kolberg, Swinemünde dock undantaget. Rörliga artilleripjäser kunna dock transporteras till kusten för att flankera mineeringar, vilka lika lätt kunna utläggas i förträngningarna vid Gjedser och Fehmarn som i Bälten.

Taktiskt sett är en forcering av de naturliga infartsledningarna till Östersjön ett vanskligt företag, även om de stridskrafter, som etablera och försvåra spärrarna, äro underlägsna, ty de nautiska förhållandena förhindra eller försvåra ett fritt utnyttjande av de anfallande krafterna. Ett effektivt avspärrande av både Öresund och Bälten torde emellertid vara möjligt endast för en makt, som behärskar Själland och Fyen.

Av infartsledningarna till Östersjön är Kielkanalen internationaliserad och Lilla och Stora Bält samt Drogden till hela sina längder danskt territorialvatten.

Kielkanalen måste enligt Versaillestraktaten, §§ 380—386, såväl i fred som krig, därest icke Tyskland självt är krigförande part, hållas öppen för såväl örlogs- som handelsfartyg. Detta innebär, att kanalen vid en konflikt i Östersjön, vari Tyskland icke deltagar, kan utnyttjas såväl av krigförande örlogsfartyg som av handelsfartyg förande kontraband eller trupper. Passagen i denna liksom i andra kanaler kan emellertid i krig icke under alla politiska förhållanden anses säkert påräknelig.

Vad de danska farvattnen, Bälten och Drogden, beträffar, äro förhållandena icke så klara. De kompliceras därav, att förbindelsevägarna å ena sidan utgöra danskt territorium, å andra sidan färdvägar av stor internationell betydelse mellan tvenne fria hav. Vid skärskådandet av de intressekonflikter, som härav kunna uppstå, framträder å ena sidan strandstatens krav på att icke till följd av sitt läge bliva utsatt för onödiga faror eller kränkningar, å andra sidan rätten till rimlig rörelse- och handlingsfrihet för fartyg, som i främmande maktens intressen befara förbindelsevägarna.

I fredstid är full genomfartsfrihet garanterad enligt »Traktat angående avskaffande av tullavgifterna i Öresund och Bälten» (Öresundstraktaten) av den 14 mars 1857, art. 1, mom. 1. (»Under vad förövändning som helst skall hädanefters icke något fartyg vid passerandet genom Sundet eller Bältena kunna uppehållas eller hindras.»)

Rörande den obehindrade passagen i krigstid, då Danmark är neutralt, hava olika åskådningar gjort sig gällande. Danmark har genom deltagande

i de väpnade neutraliteterna under 1600—1800-talen hävdad rätten att spärra Östersjön för främmande krigsfartyg, men rätten härtill har icke erkänts av västmakterna. Å andra sidan har Danmark under Krimkriget och under rysk-japanska kriget hållit genomfartslederna öppna för krigsfartyg, utan att protest däremot från något håll avgivits. Genom förordning av den 12 december 1912 har danska regeringen förklarat, att de naturliga förbindelsevägarna mellan Kattegatt och Östersjön, vad danskt territorialvatten beträffar, icke vore att betrakta såsom danskt inre vatten. I praktiken innebär detta, att lederna vid krig, vari Danmark icke är inblandat, komma att hållas öppna. Dock förbehåller sig landet rätt att vid behov ändra denna förordning, varom i så fall de båda andra skandinaviska staterna i så god tid skola underrättas, att ett meningsutbyte i frågan kan äga rum. En förordning som denna bör, enligt uttalande i XIII:de Haagkonventionen av 1907, i krigstid icke ändras, såframt det icke visar sig nödvändigt till skydd för den egna statens rätt. Rättigheten att ändra förordningen i fred bestrides dock icke. Det har förut framhållits, att Danmark medgivit passage för krigsfartyg under Krimkriget och rysk-japanska kriget. Under världskriget däremot spärrades de danska farvatten efter tysk påtryckning, varvid frånträdan av nyss angivna förordning och principen rörande neutralitetsreglernas oföränderlighet under krig, som kommit till uttryck i XIII:de Haagkonventionen, motiverades just med nödvändigheten av att skydda egen stats rätt, enär faran för tysk avspärning av Bälten ansågs vara överhängande. England har dock aldrig erkänt rättmätigheten av infartsledernas spärrning.

Enligt dansk praxis kunna alltså de danska infartslederna till Östersjön hållas öppna eller spärras allt efter omständigheterna. Ur folkrättslig synpunkt har dock hävdats, att spörsmålet om spärrning enligt allmänna folkrättsliga regler icke vore överlämnat åt Danmarks fria avgörande, då redan före kriget den allmänna regeln utvecklats, att en neutral stat icke vore berättigad att i internationella förbindelseleder vidtaga för sjöfarten så hinderliga åtgärder som minspärrningar. Genom Lausannekonventionen av år 1923 har denna regel bekräftats. Det torde nu mera än förut vara tvivelaktigt, huruvida frågan om en spärrning av internationella inhav får anses överlämnad till strandägarnas godtycke. I varje fall äro ännu inga överenskommelser träffade, som reglera frågan om de danska infartsledningarnas till Östersjön karaktär vid sådana krigsfall, då Danmark är neutralt.

Rörande passagen i krigstid, då Danmark är krigförande, föreligger enligt tidigare uppfattning full handlingsfrihet med hänsyn till vidtagandet av nödiga försvarsåtgärder.

Slutligen torde, vad angår de danska infartsledningarna till Östersjön, böra beaktas, att enligt dansk uppfattning Drogden, såsom varande inbegripen i Köpenhamns hamnområde, är att betrakta såsom danskt inre farvatten, i vilket danska regeringen under alla omständigheter förbehållit sig spärrningsrätt. Ehuru denna uppfattning icke från svensk sida lämnats obestridd, torde det icke vara osannolikt, att Drogden vid framtida Östersjökonflikter liksom under världskriget blir spärrad, även för det fall att Danmark är neutralt. Detta innebär, att transitotrafiken genom Öresund blir hänvisad till Flintrännen.

Vad Flintrännen beträffar, är i fredstid jämlikt ovan angivna traktat full genomfartsfrihet garanterad.

I kungl. kungörelsen den 20 december 1912 med vissa bestämmelser i avseende å Sveriges neutralitet under krig mellan främmande makter (S. F. 1912, nr 346) — den svenska motsvarigheten till ovannämnda danska förordning av den 12 december 1912 — säges, att i Öresund endast hamnar och hamninlopp äro att betrakta som inre territorialvatten; då enligt samma

kungörelse endast inre territorialvatten kunna spärras för genomfart av krigförande makters örlogsfartyg, följer därav, att enligt nu gällande svenska neutralitetsregler fri genomfart genom de svenska delarna av Öresund är medgiven de krigförandes örlogsfartyg under ett krig, vari Sverige är neutralt. Denna regel är ett uttryck för den svenska regeringens uppfattning, att sund, som utgöra förbindelseleder mellan två fria hav, icke få spärras.

Denna ståndpunkt intog svenska regeringen även under världskriget. Sedan de danska farlederna mellan Östersjön och Kattegatt vid krigets början spärrats, gjordes från tysk sida upprepade framställningar till svenska regeringen att spärra även den svenska farleden genom Öresund. Svenska regeringen vägrade emellertid att efterkomma dessa framställningar och, då tyskarna sedermera verkställde mineringar i södra delen av Öresund för att spärra trafiken därstädes, protesterade svenska regeringen mot dessa åtgärder, under hänvisning till bl. a. den folkrättsliga regeln om sund, som förbinda två fria hav. Under hela kriget hävdade Sverige med fasthet den uppfattningen, att passagen genom Flintrännen icke får spärras eller hämmas, därest icke en påtaglig fara föreligger för kränkning av neutralitetsrätten.

Vad slutligen angår Sveriges ställning, må i detta sammanhang endast påpekas, att Sverige frånsett Nationernas förbunds akt och Ålandskonventionen icke ingått några fördrag av politiskt-militär natur. Det torde kunna med fog påstås, att knappast något land i Europa och ytterst få i världen ur politisk synpunkt intaga en så oberoende och självständig ställning som Sverige. Härtill kommer, att vårt land icke med något land har en tvistefråga av politisk natur.

Såsom allmänt omdöme om läget vid Östersjön torde kunna sägas, att detsamma visserligen ur svensk politisk synpunkt förbättrats, men att säkerhet för att detta läge skall fortfara icke förefinnes, och att det allt fortfarande bjuder på allvarliga risker, särskilt svårbedömbara med hänsyn till de internationellrättsliga förhållandena.

Det är tydligt, att den uppfattning, åt vilken de sakkunniga i det föregående givit uttryck, såväl angående de internationellrättsliga förhållanden, som inverka på frågan om Sveriges försvar, som angående läget vid Östersjön, icke i och för sig giver några bestämda hållpunkter för bedömandet av frågan om måttet av de stridskrafter av olika slag, som för Sveriges vidkommande kunna anses påkallade, ehuru behovet av försvarskrafter överhuvud därav framgått. För bedömande av frågan om måttet är det nödvändigt att, med beaktande av ovannämnda förhållanden, tänka sig in i vissa bestämda krigsfall, för vilka någon redogörelse i detta sammanhang givetvis icke bör ifrågakomma. På vilka tänkbara krigsfall, som i den mångfald av möjliga kombinationer, vilka kunna uppkomma, beräkningarna böra grundas, beror i viss utsträckning på subjektiv uppfattning. Omfattningen av behovet av försvarskrafter i ett visst givet krigsfall är däremot inom vissa gränser tekniskt möjligt att beräkna. Innan de sakkunniga övergå till att framlägga sina synpunkter på de riktlinjer, som med hänsyn härtill enligt deras mening böra följas vid anordnandet av Sveriges försvar, måste emellertid, såsom förut angivits, en del andra på frågan inverkan faktorer behandlas.

Så mycket torde emellertid redan här böra framhållas, vilket för övrigt delvis torde framgått av vad ovan sagts, att de förnämsta riskerna för Sverige ligga i uppkomsten av en konflikt antingen mellan Östersjömakter — och då i främsta rummet mellan öster om Östersjön liggande stater — eller mellan Östersjömakt och utombaltisk stat. Antingen på grund av medlemskapet i Nationernas förbund eller på grund av direkt hot mot vår egen självständighet eller på grund av en kränkning av Ålandskonventionen kan Sverige bliva indraget i en sådan konflikt. Eller också kan i samband med en dylik konflikt, då Sverige enligt sin egen uppfattning rättsligen anser sig kunna förklara sig neutralt, påtryckningsförsök göras med hot om anlitan­de av militära maktmedel, exempelvis för förvärvandet och begagnandet av viktiga punkter, lämpade för i främsta rummet sjö- och luftstridskrafter basering (t. ex. Gotland).

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Main body of faint, illegible text, appearing to be several paragraphs of a document.

Del II.

11 130

Sveriges läge ur övriga försvaret berörande synpunkter samt riktlinjer för Sveriges försvar.

Avdelning I.

Sveriges folkkraft och ekonomiska resurser ur försvarssynpunkt.

De spörsmål, vilka närmast synas värda intresse vid en undersökning av vårt lands försvarsläge ur ekonomisk synpunkt, äro landets tillgångar, dess förmåga till självförsörjning i olika lägen och de kommunikationsmöjligheter, som stå det till buds för inre och yttre förbindelsers upprätthållande.

För belysande av frågan om landets tillgångar har inom Rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap kansli utarbetats ett »Sammandrag av den ekonomiska utvecklingen 1913—1929», vilket bifogas de sakkunnigas betänkande (bilaga 5). I fråga om det vittfamnande spörsmålet om Sveriges förmåga till självförsörjning under förutsättning av en mer eller mindre långvarig och omfattande avspärrning av de yttre förbindelserna hava de sakkunniga haft tillgång till en inom samma kansli verkställd utredning, vilken legat till grund för här nedan gjord sammanställning.

Det huvudintryck, de verkställda utredningarna giva, är, att Sverige sedan ett antal år tillbaka trots en numera mycket långsam folkökning företer en i ekonomiskt avseende starkt framträdande expansion. Denna har framkallats av ett flertal samverkande faktorer, bland vilka särskilt må nämnas jämförelsevis gynnsamma prisförhållanden för landets viktigaste exportartiklar och en inom det ekonomiska livets alla områden ingripande rationalisering av hela företagsorganisationen i syfte att så effektivt som möjligt utnyttja arbetskraft och andra resurser. Den ekonomiska frammarschen tager sig uttryck bland annat i en stark utvidgning av den industriella prestationsförmågan, i en betydande export och i ett ökat finansiellt inflytande inom andra länder. Jämsides härmed hava Sveriges kulturella förbindelser vidgats, och man torde även få anse, att denna utveckling medfört ett något större inflytande än förut vid de internationella rådslagen.

De verkställda utredningarna belysa utvecklingen från åren närmast före världskriget fram till de senaste år, för vilka statistik föreligger. Av intresse hade varit att erhålla en motsvarande sammanställning av läget med

utgångspunkt från år 1923, för vilket år de siffror rörande landets bärkraft i ekonomiskt avseende, som åberopades till stöd för 1925 års försvarsbeslut, i allmänhet gälla. En sådan ytterligare utredning skulle emellertid säkerligen hava givit vid handen, att den svåra depressionen under deflationsåren efter kriget ännu var starkt kännbar under 1923; siffrorna för detta år skulle i de flesta materiella hänseenden visat tillbakagång i jämförelse med 1914. Den i det följande konstaterade utvecklingen har i dessa hänseenden som regel koncentrerat sig till tiden efter 1923 och har varit tillräcklig att taga igen nedgången under och efter krigsperioden och att därutöver åstadkomma kraftiga framsteg.

På grundval av de verkställda utredningarna lämnas i det följande en översikt av de ur försvarspolitisk synpunkt viktigaste förhållandena.

*Sveriges
tillgångar.*

Folkmängden har under tiden 1913—1928 ökats med 466 000 personer eller 8,8 %. Denna ökning fördelar sig emellertid på de olika åldersklasserna på ett sätt, som är värt ett allvarligt begrundande. Under det att nämligen åldrarna 15—65 år erhållit en tillväxt med 562 000 personer och åldersklasserna över 65 år med 70 000, har barnantalet (under 15 år) minskats med 166 000. För närvarande innebär detta, att, trots den ringa ökningen av landets totala befolkning, de produktiva åldrarna starkt tillvuxit, men denna företeelse är av övergående art och kommer att avlösas av en i förhållande till den övriga befolkningens antal ovanligt stor numerär inom de högsta åldrarna.

Ur militär synpunkt innebär befolkningsutvecklingen, att inom en snar framtid en minskning av de stridbara årsklasserna inträder.

Den till krigstjänst dugliga värnpliktskontingenten uppgår 1930 till omkring 50 000 samt beräknas år 1948 hava nedgått till omkring 36 000 man. Sänkningen företeer en jämnt sjunkande kurva med undantag för årsklasserna 1940 och 1941. Dessa årsklasser förete en tillfällig ökning, som återspeglar det högre födelsetalet åren 1920 och 1921.

Den successiva minskningen i värnpliktstillgången kan i händelse av krig komma att nödvändiggöra ett djupare ingripande i årsklasserna, än vad hittills beräknats. Härvid bör jämväl beaktas, att krigsindustrien otvivelaktigt kommer att taga i anspråk en både talrikare och mer kvalificerad personal, än man tidigare haft anledning räkna med.

Medan yrkesfördelningen under flera föregående årtionden i huvudsak karakteriserats av en fortgående absolut och relativ minskning av jordbruksbefolkningen och däremot svarande ökning av den inom industrien sysselsatta, torde under den tioårsperiod, som förflutit efter den senaste folkräkningen, nya tendenser yppat sig. Någon ytterligare reducering av de vid jordbruket sysselsatta befolkningsgrupperna synes under denna tid knappast hava ägt rum, och industriarbetarnas antal har endast relativt obetydligt tilltagit, varemot gruppen handel och samfärdsel absorberat huvudparten av de nya arbetsföra kategorierna, vilket icke minst står i samband med motorismens utveckling.

Vad befolkningens lokala fördelning beträffar må nämnas, att Skåne, som i yttinnehåll endast utgör 1/40 av riket, rymmer 5/40 av befolkningen, medan landet norr om Dalälven med en areal av 33/40 av riket bebos av endast 9/40 av befolkningen. Folkmängden i städerna, som länge befunnit sig i stegring, utgör för närvarande i det närmaste en tredjedel av hela rikets.

Jordbruket har under intryck av de mindre gynnsamma konjunkturen, varunder det arbetat under senaste årtiondet, icke kunnat utvisa något mer avsevärt kvantitativt framåtskridande, om man gör en jämförelse med läget åren närmast före världskriget. Den odlade arealen, som ökades genom nyodlingar under de senare krigsåren, har sålunda därefter åter sjunkit tillbaka ungefär till 1914 års storlek. Kvalitativt visar emellertid jordbruket framsteg på flera områden; brukningsmetoderna hava förbättrats ej blott genom bättre utsäde och ökad användning av konstgödsel, varav importen är avsevärt större än före världskriget, utan även genom starkare maskinutrustning och tendens till bättre tillvaratagande av arbetskraften; avkastningen per arealenhet har också ifråga om de flesta viktiga växtslag tenderat att ökas, och den starka omläggningen av brödsädesodlingen från råg till vete, som ägt rum, har inverkat i samma riktning; vad husdjursbesättningen beträffar har nötboskapsbeståndet visserligen icke ökats — särskilt antalet oxar och tjurar har tvärtom starkt sjunkit — men kvaliteten och avkastningsförmågan hava stigit; svinstocken har stegrats avsevärt liksom fjäderfäbeståndet, varemot hålllandet av får och getter är i tillbakagång. Häststammen hade 1927 sjunkit med 6 %, vilket i beaktande av motorismens utveckling får anses som litet, men det förhållandevis låga antalet unghästar tyder på en fortgående minskning; icke minst har den varmlodiga hästaveln gått starkt tillbaka sedan 1914, särskilt som en följd av 1925 års härordningsbeslut. De allra sista åren visa emellertid ett förnyat uppsving.

Skogsbrukets betydelse har stigit, och de på skogsprodukter grundade industrierna hava ökat produktionsvolymen från 1913 till 1928 med 24 % ifråga om träindustrin och med icke mindre än 63 % beträffande pappersmasse- och pappersindustrierna (för sistnämnda industrier var likväl 1928 ett ogynnsamt år på grund av långvariga arbetskonflikter). Priserna på hithörande produkter hava hållit sig jämförelsevis höga, vilket varit av betydelse, då ungefär hälften av landets hela export har fallit på dessa industrier.

Vad *bergsbruket* beträffar har brytningen av järnmalm stigit med ungefär en tredjedel under perioden 1913—1927. Under vissa förhållanden kan tillgången på svensk järnmalm bliva av stor betydelse, enär den för en del andra länder får betraktas som synnerligen eftersträfvansvärd för upprätthållande av en krigsindustri. Följande tabell visar exporten av malm till de viktigare avsättningsländerna samt hur stor del av behovet, denna tillförsel representerar i varje särskilt land.

Land	År	Tillförsel från Sverige ¹ ton	Vederbörande lands behov av järnmalm (produktion + import) ton	Tillförseln från Sverige i procent av behovet
Tyskland	1927	8 682 000	24 034 000	36 %
Storbritannien	1927	916 000	16 464 000	6 %
Belgien	1926	666 000	12 823 000	5 %
Tjeckoslovakien	1926	519 000	2 310 000	23 %

Industriens produktionsvolym har ökats med 34 % från 1913 till 1928 och torde för 1929 hava ytterligare stegrats.

Belysande för den industriella utvecklingen är följande tabell över den i industrien använda drivkraften, uttryckt i effektiva hästkrafter:

År	Vattenhjul	Vattenturbiner	Ångmaskiner	Ångturbiner	Olje- och gasmotorer	Summa primärmotorer
1913.....	13 257	691 289	286 335	105 804	42 219	1 138 904
1927.....	5 495	1 412 676	198 912	344 182	57 199	2 018 464
	- 7 762	+ 721 387	- 87 423	+ 238 378	+ 14 980	+ 879 560

Av en total stegring i antalet använda hästkrafter uppgående till 879 560 komma alltså 721 387 på vattenturbiner. Den relativa nedgången i den från ångmaskiner och ångturbiner härrörande kraften från 34 till 27 % av totalbeloppet återspeglas i det faktum, att landets import av stenkolk och koks endast steg från 5 375 000 ton 1913 till 5 837 000 ton 1927 och 6 255 000 ton 1929.

Såsom redan nämnts, har behovet av ökad personal inom industrien varit förhållandevis litet. Här göra sig verkningarna av den genomgripande och snabbt genomförda rationaliseringen gällande.

Handelsomsättningen har, såsom av bilaga 5 framgår, stigit kraftigt. Ur importsiffrorna kan utläsas en ökad efterfrågan efter andra varor än rena nödvändighetsvaror, vilket tyder på ett stigande välstånd inom landet. Exporten har mellan 1913 och 1929 stigit i värde med 121 %, under det att värdet av importen under samma tid stigit med 109 %. Av exporten gå 72 % och av importen 99 % (räknat i ton) över svenska hamnar.² År 1928 sålde och köpte Sverige på transatlantiska marknader för 763 miljoner kronor, under det att 1913 motsvarande siffra var 228 miljoner kronor. Av stor betydelse för denna handelsomsättning äro de reguljära linjer, som numera förena Sverige även med transatlantiska hamnar, och som möjliggöra direkt

¹ Enligt resp. länders importstatistik. — Det bör beaktas, att den exporterade svenska malmen har en synnerligen hög järnhalt, varför dess andel i framvunna produkter är avsevärt högre än här angivna siffror giva vid handen.

² Skillnaden mellan siffrorna för export och import finner delvis sin förklaring uti, att en stor del av malmexporten går via Narvik.

handel, där varor förut köpts och sålts på eller transiterats över stapelplatser i andra europeiska länder.

Handelsflottans totalvärde var 1927 396,3 miljoner mot 193,9 miljoner kronor 1913. Dess bruttointkomster åren 1927 och 1928 uppgingo vardera året till över 300 miljoner kronor, varav årligen omkring 170 miljoner hava beräknats motsvara utgifter i svenska hamnar eller eljest tillflyta landet. Omkring 50 % av den sammanlagda exporten och importen beräknas ombesörjas av svenska fartyg över svenska hamnar.

Varvsindustriens produktion uppgick 1913 till ett värde av 19,7 miljoner kronor och år 1928 till 78,7 miljoner kronor.

Nationalinkomsten har, som framgår av bilagan, undergått en väsentlig stegring såväl absolut som per capita.

Under det att nationalinkomsten för 1913 uppskattas till 3 000 miljoner kronor, kan den 1927 anses hava varit minst 6 500 miljoner kronor, vilket med hänsyn tagen till penningvärdets fall motsvarar en reell ökning av mer än 25 %. Med stigande inkomster har följt ökat sparande, vilket sträckt sig även till befolkningens bredare lager. Insättarnas behållning i post-sparbanken och enskilda sparbanker har sålunda stigit från 1 000,1 miljoner kronor (1913) till 3 058,6 miljoner (1928). Det livliga intresset för anskaffande av egna hem, för den frivilliga försäkringsverksamheten och för de kooperativa företagen är symptom i samma riktning. Även om det i ett eller annat av de övriga europeiska länderna finnes jämförelsevis mera av samlad förmögenhet än i Sverige, torde det dock vara få om ens något, där det allmänna välståndet trängt ut i så vida kretsar som inom det svenska folket. Den alltmer kännbara skillnad, som härutinnan gör sig gällande mellan den inom jordbruket arbetande befolkningen och övriga näringsgrenar, bör dock icke förbises.

En jämförelse mellan olika länders ekonomiska styrka är svår att verkställa utan direkt uppskattning av nationalinkomsterna. Så länge siffror icke föreligga för en hel del länder, torde de indextal, som av Nationernas förbund uträknats för erläggande av avgifterna till förbundet, kunna giva en viss ledning. De äro nämligen grundade på olika sifferserier, vilka just avse att belysa ländernas ekonomiska styrka, och torde, om ock i många hänseenden bristfälliga, dock utgöra bland de bästa data, man på detta område har att tillgå. För Sverige och de närmast liggande länderna äro indextalen följande:

Sverige	18	Lettland	3
Norge... ..	9	Litauen	4
Danmark	12	Polen.....	32
Finland.....	10	Tyskland.....	79
Estland.....	3		

Siffran rörande Tyskland hänför sig dock till ett skede, då detta lands produktion var starkt hämmad av kapitalbrist och andra svårigheter. För Sverige,

Finland och Tyskland finnas för en senare tidpunkt direkta uppskattningar av nationalinkomsten, vilkas resultat återfinnas i följande tabell.

L a n d	Nationalinkomst		Nationalinkomst i kronor per capita
	i landets mynt	i kronor	
Sverige	6,5 miljarder kr.	6,5 miljarder	1 060
Finland	18 » mark	1,7 »	520
Tyskland	60 » »	53,4 »	840

Några siffror för Sovjetunionen hava icke varit tillgängliga, men av allt att döma är nationalinkomsten per capita i detta land avgjort lägre än i något av de i ovanstående tabell upptagna länderna.

Man finner alltså en högst betydande skillnad i välstånd mellan olika länder i norra Europa, ett förhållande, som möjligen kan framkalla försök till utjämning.

Undersöker man mot bakgrunden av det ökade välståndet i Sverige, huru stora de uppoffringar äro, som gjorts för försvaret, finner man följande.

År 1913 uppgingo kostnaderna för försvaret (icke inberäknat pensioner) till 40 % av de verkliga utgifterna eller 2,75 % av nationalinkomsten, under det att budgetåret 1929—1930 av de verkliga utgifterna 19 % eller av nationalinkomsten omkring 2 % togos i anspråk för försvaret. Försvarskostnadernas andel i nationalinkomsten har sålunda nedgått med ungefär 28 %.¹

Slutligen bör framhållas, att *statsskuldens* ökning helt motsvaras av produktiva tillgångar. Av statsskulden voro vid utgången av 1913 92 % placerade utom riket, men vid utgången av 1928 hade denna siffra sjunkit till 18 %. Statens tillgångar, som 1913 överstego dess skulder med 808 miljoner kronor, hava vid 1928 års slut beräknats överstiga skulderna med 1 358 miljoner kronor.

Genom statsskuldens ställning, genom de betydande kapitalinvesteringar, som ägt rum inom landet sedan 1913, och genom naturtillgångarnas och handelsflottans värdestegring har nationalförmögenheten stigit högst betydligt sedan tiden före kriget. De ekonomiska svårigheter, som försvarsrevisionen för sju år sedan åberopade såsom ett av skälen för reducering av försvaret, kunna icke längre anses föreligga.

Efter den överblick, som i det föregående lämnats över det senaste skedets ekonomiska utveckling och det nuvarande läget, torde det böra undersökas, i vilken utsträckning och under vilka förutsättningar förefintliga tillgångar möjliggöra landets självförsörjning i händelse av avspärrning. Vid en be-

*Själv-
försörjnings-
problemet.*

¹ Tilläggas pensionerna, vilka för närvarande uppgå till högre belopp, än då verkan av 1925 års försvarsordning gjort sig gällande, komma försvarsutgifterna 1929—30 att representera ungefär 2,5 % av nationalinkomsten (jfr sid. 75) under det att för Europa i dess helhet beräknats, att åtminstone 3 % och kanske ej långt från 4 % av folkens totala inkomster utgå för försvarsändamål (inklusive ordinarie pensioner, men med borträkande av alla krigspensioner).

handling av denna fråga är det i första hand av vikt att undersöka, i vad mån landet för sin försörjning är beroende av tillförsel utifrån av de förnödenheter, som krävas för krigsmaktens och civilbefolkningens tillgodo-seende, men det är ock av stor betydelse att känna, i vilken utsträckning landet, om tillgång på råvaror förefinnes, är i stånd att möta de starkt ökade fordringar på förädlingsindustrien, som i krigsfall måste ställas.

En ungefärlig uppfattning om olika länders beroende av importen kan man erhålla genom att jämföra förhållandet mellan nationalinkomst och import, såsom skett i efterföljande tabell.

Land	Nationalinkomst 1928 eller 1929	Import 1928 eller 1929	Import i % av national- inkomsten %
Förenta Staterna	80 000 milj. doll.	4 314,4 milj. doll.	5,6
Italien	110 000 » lire	22 103,9 » lire	20
Frankrike	250 000 » francs	60 004,8 » francs	22
Ungern	5 000 » pengö	1 205,2 » pengö	24
Tyskland	60 000 » mark	14 961,9 » mark	25
Sverige	6 500 » kronor	1 772,6 » kronor	27
Storbritannien ¹	3 800 » pund	1 134,6 » pund	30
Österrike	8 000 » schill.	3 306,5 » schill.	42
Finland	18 000 » mark	8 011,8 » mark	44
Schweiz	6 000 » francs	2 754,5 » francs	46

Förenta Staterna stå, som synes, i en särklass och äro förmodligen de mest gynnade av alla världens stater med hänsyn till tillgången på varor, behövliga i fred och krig.

För Sverige representerar importen ett högre procenttal än för t. ex. Frankrike och Tyskland, men ett något lägre än för England. Däremot är det svenska procenttalet betydligt lägre än det för Finland, vilket senare land i ännu större utsträckning än Sverige är beroende av import såväl för sin försörjning med livsmedel som för sitt behov av industriella råvaror och färdigprodukter.

Sveriges förmåga till självförsörjning i fråga om *livsmedel* klarlades be-träffande läget 1913 på sin tid av krigsberedskapskommissionen. Det fram-gick därav, att den inhemska produktionen av vegetabiliska näringsämnen uppgick till tre fjärdedelar av förbrukningen i näringsvärde räknat, medan däremot den inhemska produktionen av animaliska näringsämnen fullt ut täckte behovet. Underskottet med avseende på vegetabilierna föll i huvudsak på brödsäd, varå alltså vid avspärrning knapphet kunde beräknas inträda. Kommissionen framhöll vidare, att i händelse av långvarig avspärrning ute-blivandet av importerade gödningsämnen måste påverka skörden i ogynnsam riktning. Beträffande de animala näringsämnena var landet icke avhängigt av import ifråga om direkt konsumerbara nyttigheter, men däremot var den

¹ Utom Dominions och kolonierna.

inhemska produktionens upprätthållande beroende av importen av vissa fodermedel (oljekakor, majs o. s. v.). Det totala importöverskottet uppgick netto till 13,7 % av näringsvärdet av hela livsmedelsförbrukningen.

Jämföras de grundläggande beräkningarna för 1913 med produktionen och förbrukningsbehovet 1927—1928, finner man, att totalbehovet kalorier till följd av befolkningens tillväxt och förändringarna i ålderssammansättning nu är 11,2 % högre än 1913. Vidare finner man ifråga om den inhemska produktionen av brödsäd, att det totala skörderesultatet för råg och vete 1927—1928 ligger 63 000 ton eller 9 % högre än 1912—1913. Under de senaste åren har emellertid en viss export härav uppkommit, varjämte den inom landet producerade spannmålen numera i större utsträckning än förr användes till kreatursfoder. Importen av råg och vete har därför stigit med 94 000 ton.

Vad beträffar den animaliska produktionen har överskottet för export av smör och fläsk betydligt ökat, men införseln av utländska fodermedel och fettvaror har likaledes avsevärt tilltagit.

Följande siffror för året 1928 belysa vårt utbyte med andra länder av för folkförsörjningen viktiga produkter.

	Export milj. kr.	Import milj. kr.	Exportöverskott + Importöverskott —
Levande djur	2,8	2,5	+ 0,3
Matvaror av djur	110,8	35,0	+ 75,8
Spannmål	22,5	156,5	— 134,0
Kolonialvaror	0,8	135,5	— 135,8
Fruktar och trädgårdsväxter	1,5	74,6	— 73,1
Sprit-, malt- och andra drycker	0,8	18,8	— 18,0
Salt	—	4,8	— 4,8
Oljekakor och annat kreatursfoder	3,5	38,5	— 35,0
Konstgödsel	3,5	23,9	— 20,4

Erfarenheterna från krisårens ransonering, vilka bestyrkas av den näringsfysiologiska vetenskapen, giva vid handen, att den faktiska livsmedelsförbrukningen under fredstid utan skada för folkhälsan kan reduceras i icke ringa mån.

Sedan 1913 ha visserligen en del förändringar inträffat med avseende på jordbruksdriften och dess resultat, men i stort sett kunna dessa sägas ha varit av den arten, att förbättringar och försämringar ur självförsörjnings-synpunkt motvägt varandra. Landets något stegrade produktionsförmåga beror nämligen, åtminstone delvis, på en ökad införsel av foder- och gödningsmedel m. m. Möjligheterna till självförsörjning torde sålunda vara ungefär ensartade för närvarande och under världskrigsåren, vilket får anses innebära möjlighet att med landets egna tillgångar upprätthålla en tillräcklig försörjning av befolkningen och detta jämväl vid mindre tillfredsställande skörderesultat, åtminstone om avspärningen icke blir mycket långvarig. Det avgörande blir möjligheten att genomföra en effektiv sparsamhet och riktig fördelning av tillgångarna.

Speciellt för övergången från freds- till krigshushållning torde emellertid vissa av de förändringar, som inträffat på livsmedelsområdet, kunna få betydelse, då på grund av desamma den erforderliga omläggningen av såväl produktionen som konsumtionen måste bliva mera genomgripande, än som av krigsberedskapskommissionen förutsattes såsom nödvändig.

Vårt lands förmåga till *industriell självförsörjning* kan i stort sett bedömas genom en granskning av behov och tillgång beträffande de viktigaste råvarorna och halvfabrikaten samt de viktigare färdiga produkterna.

Vad *bränslet* beträffar tillgodosåg landet 1913 ungefär hälften av sitt behov från inhemsk produktion. Härvid beräknades så gott som allt träbränsle vara av inhemskt ursprung, under det att av stenkolsbehovet 96 % och av det flytande bränslet 100 % måste täckas genom import.

Utvecklingen sedan denna tid har framförallt utmärkts därav, att industriens och samfärdsmedlens m. fl. ökade behov av drivmedel i största utsträckning tillgodosetts dels genom utbyggande av vattenfallen, dels med flytande bränsle. Importen av kol och koks har därför endast stigit med vid pass 10—15 % från 1913 till de senaste år, då den svenska industrien varit i gång i normal omfattning utan större arbetskonflikter. Införseln av lysoljor har i samband med den ökade elektrifieringen nedgått till cirka två tredjedelar. Däremot har under perioden 1913—1928 importen av brännolja nära femdubblats (21 600—99 500 ton) och av bensin mer än sextondubblats (13 500—223 000 ton). Utvecklingen i fråga om det flytande bränslet betingas av den ökade motoriseringen på skilda områden. Brännolja användas för drift av Dieselmotorer och andra råoljemotorer av olika slag samt såsom bränsle vid panneldning särskilt inom kommunikationsväsendet och flottan. Bensin användes såsom drivmedel för bilar, traktorer, motorbåtar, flygmaskiner m. m.

Ifråga om det fasta bränslet visa krigsårens erfarenheter, att stora möjligheter finnas att täcka de oundgängliga behoven genom ökad vedavverkning. Samma erfarenheter giva emellertid också tydligt vid handen, att här föreligger en organisatoriskt vittutseende fråga, som för ett lyckligt genomförande förutsätter en grundlig förberedelse, törhända i främsta rummet för att tillgodose det stora behovet av arbetskraft på rätt tid och plats. En ersättning för det flytande bränslet med inhemska produkter är uppenbarligen en vida svårare fråga. Tillverkningen av sulfitsprit skulle, även om landets hela tillverkningskapacitet utnyttjades, icke motsvara ens en tiondedel av den nuvarande bensinåtgången. Förmodligen komme därtill denna fabrikations upprätthållande att möta stora svårigheter vid avspärrning, om nämligen avsättningsmöjligheterna för trämassa bleve beskurna. På utnyttjandet av andra inhemska resurser, såsom utvinningen av skifferolja, användning av trägas m. m., har mycket arbete nedlagts. Åtminstone för närvarande synes dock problemet att vinna inhemsk ersättning för det importerade flytande bränslet endast delvis lösbart. Utredningar pågå dock alltjämt. I varje fall torde här gälla detsamma som ifråga om det fasta bränslet, att man står inför ett betydande arbetsorganisatoriskt problem.

Smörjoljor äro av mycket stor betydelse för såväl industrien som kommunikationsväsendet och krigsmakten. Såväl naturliga tillgångar som anordningar för förädling av dylika oljor saknas inom landet. Förbrukningen sammanfaller i stort med nettoimporten, som framgår av följande siffror:

År	Ton
1913	20 781
1928	37 800

För smörjning av mindre ömtåliga maskinerier kunna vissa ersättningsmedel framställas, men skulle importen avstängas, bleve landet för mera ömtåliga ändamål beroende av de lager av smörjoljor, som finnas hos myndigheter, enskilda förbrukare och importörer.

Med avseende på de särskilda industrigrenarna må här några av de viktigaste beröras.

Vad *textilindustrien* beträffar är denna mycket väl och mångsidigt utvecklade men arbetar till övervägande del med utländskt material. Utnyttjas till fullo de inhemska råvarorna och därjämte för vissa behov tillgängliga ersättningsmedel såsom cellulosa produkter och ylleavfall, kan dock en del av fabrikationen upprätthållas. Med hänsyn till att under vanliga förhållanden de sammanlagda lagren av råvaror samt halv- och helfabrikat hos fabrikerna och affärsföretagen inom branschen torde representera den normala försäljningen under en avsevärd tid, och att konsumenternas inköpsbehov av de flesta hithörande varor är ganska elastiskt, synes dock en jämförelsevis lång avspärningstid kunna uthärdas.

För *läderindustrien* gäller, att vissa råvaror importeras men andra åter exporteras. Här kan ett utbyte under vissa förutsättningar äga rum, varigenom landet skulle bliva i nödortftig grad självförsörjande. Av garvämnen kunde landet under krigsåren frambringa mer än vad som erfordrades för att ersätta den uteblivna importen.

Tillgången till *gummifabrikat* har blivit av mycket stor betydelse såväl för industriella ändamål som för kommunikationsväsendet, varför en sträng sparsamhet bleve nödvändig i fall av avspärning. Genomföres en sådan, synas dock utsikter förefinnas att i någon mån tillfredsställa de nödvändigaste behoven.

Gruppen *kemisk-teknisk industri* visar en betydande utveckling sedan krigsåren.

Ehuru alltjämt en del viktiga varuslag icke äro föremål för inhemsk tillverkning, har framställning av vissa varor av betydelse ur beredskapssynpunkt upptagits, bland vilka särskilt böra nämnas alkali och flytande klor.

Gruppen i sin helhet kännetecknas alltjämt av ett beroende i stor utsträckning av importerade råvaror, däribland koksalt, soda m. m. Ehuru betydande lager särskilt av koksalt torde finnas i landet, skulle ett avbrytande av tillförseln kunna efter en tid bereda landet stora svårigheter. Utsikterna för inhemsk tillverkning äro små, men icke helt uteslutna, om landet ställes inför faran av en längre tids avspärning.

Situationen inom fettindustrien uppvisar ett ökat beroende av tillförsel av utländska fettvaror och fetträvaror. Bland viktigare förändringar inom dessa industrier märkes emellertid också, att den under krigsperioden så betydelsefulla spaltningen av fettvaror vid tvättmedels- och stearinfabrikerna minskats i betydelse, sedan man numera uppfunnit tillverkningsmetoder för ett ämne, som delvis kan ersätta glycerin.

Beträffande konstgödningsmedel är landet alltjämt i stort sett beroende av import. Superfosfattfabrikationen är helt avhängig av tillgången till importerat råfosfat; dock hava utsikterna ljusnat för att en inhemsk fosforråvara skall kunna i händelse av avspärrning erhållas. Av kalialter tillfredsställes behovet helt genom import, och utsikterna för inhemsk tillverkning äro ganska små. Förbrukningen av kvävegödningsmedel visar en betydande stegring. Den inhemska tillverkningen beräknas under 1930 komma att nära motsvara landets halva behov. Vid fara för längre tids avspärrning torde möjligheterna att fylla behovet genom tillverkning inom Sverige vara jämförelsevis goda. Vad konstgödningsmedlen överhuvud beträffar bör beaktas, att en avspärrning icke torde kunna få nämnvärt inflytande på det första årets skörd.

Bland varor tillhörande den kemisk-tekniska industrien, som äro av särskild betydelse vid krigstillfälle, märkes särskilt koncentrerad salpetersyra, varav behovet numera helt tillgodoses genom import.

Trä-, trämasse- och pappersindustrierna höra till dem, som vid inträffande importsvårigheter böra vara i stånd att leverera produkter, som kunna tjäna som kompensationsobjekt för erhållande av önskvärda förmåner från andra länder. Trämasse- och pappersindustrierna äro emellertid för sin drift beroende av några viktiga importvaror, nämligen svavel, natriumsulfat och harts. Av dessa kunna svavel och harts men natriumsulfat endast i ringa utsträckning ersättas genom inhemsk tillverkning.

Ifråga om *malmbrytning och metallindustri* visar gruppen i sin helhet en avsevärd ökning sedan 1913, under det att vissa av hithörande tillverkningar av halvfabrikat, tackjärn m. m. sjunkit eller varit stillastående. Med stöd av erfarenheterna från världskriget torde kunna anses, att vid ett avbrytande av handelsförbindelserna, utan att landet självt bleve indraget i några krigiska konflikter, en sådan omläggning av produktionen kan ske, att landets eget behov av *järn- och stålprodukter* med vissa undantag skulle kunna tillgodoses. Sannolikt skulle också export av kvalitetsstål eller malm kunna utnyttjas såsom bytesvaror gentemot andra länder. Blevet landet indraget i krig, skulle med hänsyn till den kapacitet, som finnes inom svensk järnhantering, även mycket starkt stegrade militära behov kunna tillgodoses, möjligen med undantag för vissa artiklar av grövre dimensioner. Såväl kvalitativt som kvantitativt torde järnbruken och verkstadsindustrien vara i stånd att fylla högt ställda anspråk. Endast när det gäller specialtillverkningar av säregen art, kunna svårigheter yppa sig, vilket bl. a. är anledningen till att en inhemsk tillverkning av flygmotorer anordnats genom statsmakternas försorg efter inköp av licens från utländsk firma.

Skulle importen under ett krig, vari landet deltog, i mycket hög grad försvåras under en längre tid, komme givetvis järnindustrien att ställas inför svåra problem. Men mycket talar för att möjligheterna att lösa problemen skulle vara större för denna industri än för vissa andra.

Förbrukningen av *koppar* har under de senaste årtiondena stegrats i mycket hög grad, varför den inhemska tillgången för närvarande ej kan fylla mera än en ringa del av behovet. Sedan Skellefteåverken kommit igång, bliva emellertid förhållandena betydligt förbättrade. Lagerbehållningen torde dock i regeln vara så pass stor, att under kortare tids avspärning behoven kunna täckas, varjämte en ej ringa reserv torde kunna uppbringas genom insamlande av redan använda kopparföremål.

Skulle landet bliva invecklat i krig, finge man räkna med en betydande åtgång av *zink* för krigsindustriella ändamål. Denna torde dock icke bliva större, än att förädlingen av våra inhemska tillgångar på zinkmalm inom landet skulle kunna motsvara behovet, om tillgång till viss hjälpmateriel för densamma finnes. Likaså torde behovet av *bly* i krigstid kunna tillgodoses inom landet.

Bland viktigare varor, som alltjämt icke äro föremål för inhemsk fabrikation, märkas framför allt elektroder, varav den inhemska tillverkningen numera är nedlagd. Ehuru man i många fall här kan använda vid förbrukningsstället framställd ersättningsvara, är det för vissa viktiga ändamål, särskilt inom metallgruppen, nödvändigt att hava tillgång till den importerade varan.

En del andra råvaror och kemiska produkter av stor betydelse måste även importeras, men vissa av dem förbrukas icke i större kvantiteter, varför lagring av dessa är tämligen lätt genomförbar.

Även om den översikt, som här lämnats över landets möjligheter på olika områden, ger vid handen, att jämförelsevis goda utsikter till självförsörjning finnas, måste man dock räkna med, att i händelse av en mer eller mindre fullständig avspärning med eller utan samtidig mobilisering många svåra organisationsproblem skulle inträda, och att särskilt bristen på arbetskraft samt nödvändigheten att övergå till användning av ersättningsmedel och att åtminstone delvis omlägga driften inom jordbruk och industri skulle bereda svårigheter. Det synes emellertid framgå av de utredningar, som utförts, att landet, om nödiga beredskapsåtgärder vidtagas, borde kunna uthärda även en så gott som fullständig avspärning under en mera begränsad period. Under vissa förutsättningar torde det på livsmedelsområdet t. o. m. vara möjligt att hjälpligt tillgodose folkförsörjningen till nästa skörd och därutöver åtminstone för något år framåt.

Förhindras all tillförsel från Tyskland, Polen och övriga Östersjöstater, utan att handelsförbindelserna över Nordsjön avskäras, uppstå väl vissa trafiktekniska och andra svårigheter, men en dylik avspärning behöver knappast medföra brist på någon för det svenska folkhushållet väsentlig produkt. En avspärning av tillförseln från väster skulle däremot bereda betydligt större svårigheter.

Slutligen må framhållas, att Sverige förfogar över en del råvaror och fabrikat samt även animaliska produkter, vilka under vissa förhållanden torde bliva så eftersökta, att de kunna utnyttjas såsom kompensationsobjekt för erhållande av förmåner från andra länder. Landet torde också numera hava ökade möjligheter att genom användning av sina finansiella tillgångar bl. a. av utländska värdepapper likvidera en överskottsimport.

Av stor betydelse för det ekonomiska livets fungerande och för distributionen av varor inom landet är, att tjänliga transportvägar och medel stå till förfogande. Frånser man den icke obetydliga roll kustsjöfarten spelar för varutransporter mellan skilda orter inom vårt land, äro i detta hänseende järnvägarna och landsvägsnätet samt omfattningen av den rullande materielen av den största betydelse. Under krig få de härjämte militärt värde för transport av trupper och förråd. Förbindelserna med utlandet åter hava sin största betydelse ur försörjnings-, handels- och finansiella synpunkter. De gå i främsta rummet över havet och få under krig ökad vikt.

*Förbindelse-
vägar.*

Vad *förbindelserna inom landet* beträffar utgöra järnvägarna det förnämsta trafikmedlet. Järnvägsnätet är inom Götaland och Svealand väl utvecklat. Mellersta Norrland står i förbindelse med Svealand medelst tre genomgående järnvägslinjer, under det att de båda nordligaste länen förenas med rikets sydliga delar genom två järnvägar, av vilka dock Inlandsbanan är färdigbyggd blott till Sorsele. Den andra linjen går fram till finska gränsen.

Järnvägsbyggnader pågå för närvarande endast vid Inlandsbanan och banan Jönköping—Ulricehamn. Bortsett från Inlandsbanan kan det svenska järnvägsnätet, vars sammanlagda utsträckning uppgår till 13 705 km, varav 10 051 normalspåriga, nu i huvudsak anses fullbordat.

En jämförelse mellan tillgången på rullande järnvägsmateriel åren 1913 och 1929 giver vid handen, att antalet lokomotiv under denna tid totalt ökats med 237 och antalet godsvagnar med 5 486. Samtidigt hava lokomotivens dragkraft och godsvagnarnas lastförmåga ökats, i det att nybyggda lokomotiv, icke minst de elektriska, gjorts starkare än äldre typer. De nybyggda öppna godsvagnarna utgöras huvudsakligast av större typer, medan de mindre typerna utgallrats.

Genom elektrifieringen av linjen Stockholm—Göteborg har denna banas trafikförmåga väsentligt ökats, vilket i första hand är en följd av att de elektriska lokomotiven kunna framföra större tåg snabbare än ånglokomotiv. Genom 1930 års riksdags principbeslut rörande elektrifieringen av de s. k. Malmölinjerna kan man räkna med, att statens järnvägars trafikförmåga kommer att ytterligare ökas. Dessutom må som en fördelaktig omständighet beaktas, att statens järnvägar genom den fortgående elektrifieringen minska sitt beroende av kolimporten.

Landsvägsnätet har, i och med att bilen brutit igenom såsom samfärdsmedel, undergått en betydande utvidgning och förbättring. De allmänna vägarna hava sålunda under åren 1914—1926 utvidgats med 8 900 km motsvarande 14 % av sammanlagda vägnätet 1913, varjämte en väglängd

av 2 400 km omlagts och förbättrats. De sammanlagda kostnaderna för nyanläggning, omläggning eller förbättring av statsunderstödda vägar under tiden 1913—1927 ha uppgått till omkring 92 000 000 kronor. Genom en centraliserad organisation, ökade vägkassemedel (automobilskattmedlen) och därav följande rationellt vägunderhåll finnas utsikter för en alltjämt fortskridande förbättring av vägväsendet.

Vid utgången av 1928 fanns följande antal motorfordon inom landet:

Personautomobiler	94 791
Omnibussar	2 192
Lastautomobiler	30 677
Summa automobiler	127 660

Motorcyklar	49 063
-------------------	--------

Genom väg- och automobilväsendets utveckling hava under senare år landsvägarna övertagit en avsevärd del av järnvägarnas trafik.

De inre vattenfarledernas betydelse har under de senare åren ökat, främst genom utvidgningen av Trollhätte kanal, varigenom Vänerne kommit i bättre förbindelse än förut med öppna havet. Djuphamnar finnas sålunda numera bl. a. i Karlstad, Kristinehamn och Otterbäcken. Deras användbarhet för transocean trafik inskränkes emellertid därav, att minimidjupet i Trollhätte kanal för närvarande är 4,4 meter. Bland övriga nytillkomna inre vattenfarleder må nämnas Hammarbyleden och den nya kanalen vid Södertälje.

Vad *förbindelserna med utlandet* beträffar förmedlas de huvudsakligast sjövägen över rikets hamnar. Den svenska handelsflottans storlek framgår av tabell i bilaga 4.

Följande siffror belysa de viktigaste hamnarnas (tullkammardistriktens) andel i Sveriges *totala utrikes* sjöfart åren 1913 och 1927 och avse att giva en ungefärlig uppfattning om vilka vägar sjöfarten tager för varu-transporterna mellan Sverige och utlandet.

	Ankommet tonnage		Avgånget tonnage	
	1913	1927	1913	1927
<i>I. Kuststräckan Haparanda—Falsterbo.</i>				
Luleå	797 210	1 465 165	874 451	1 650 139
Härnösand, Sundsvall och Gävle	1 227 784	1 412 810	2 456 606	2 969 203
Stockholm	1 734 999	2 330 964	1 789 267	2 440 441
Nyköping, Norrköping	970 746	1 272 799	1 053 657	1 603 808
Trälleborg	1 620 916	1 872 222	1 554 597	1 818 272
<i>II. Kuststräckan Falsterbo—norska gränsen.</i>				
Malmö	2 733 944	2 527 433	2 551 672	2 348 002
Hälsingborg	1 493 396	1 638 185	1 361 354	1 533 649
Göteborg	2 144 388	2 968 733	2 184 881	3 077 788
Totalt för I	8 434 634	10 755 928	11 008 952	14 486 928
Totalt för II	7 533 681	8 433 390	7 418 562	8 457 919

Anm. Siffrorna avse såväl direkt som kombinerad fraktfart (Sveriges officiella statistik).

Av importen komma omkring $\frac{3}{4}$ från hamnar utom Östersjön och av exporten gå likaledes omkring $\frac{3}{4}$ till hamnar utanför Östersjön.

Den *direkta utrikes* sjöfarten under år 1927 över samtliga tullkammardistrikt på västkusten (från norska gränsen t. o. m. Malmö distrikt) utgjorde av rikets hela trafik 44 % av ankommet och 42 % av avgånget tonnage eller totalt 43 %. De viktigaste hamnarna inom detta område, med hänsyn tagen såväl till kajutrymmen och resurser som till anknypningen till landets inre förbindelsevägar, äro Göteborg, Hälsingborg och Malmö. Dessa hamnars (tullkammardistrikts) andel i Sveriges totala och direkta utrikes sjöfart är betydande, och den kan vid behov avsevärt ökas. Hittills tillgängliga uppgifter tyda på att västkusten i sin helhet skulle kunna upptaga större delen av rikets utrikestrafik, under förutsättning att extra åtgärder vidtagas för godsets snabba transport till och från kaj.

För förbindelserna västerut stå vidare till förfogande icke mindre än 4 direkta järnvägslinjer till Norge, vilka kunna upptaga en avsevärd trafik.

Norra stambanan står i förbindelse med det finska järnvägsnätet, som emellertid har annan spårvidd än det svenska. Omlastningar kunna utföras å bangårdarna i Haparanda och Torneå.

Lufttrafiken på Sverige, huvudsakligast person- och posttrafik, har år från år utvidgats. Civila flygplatser finnas numera i Stockholm, Kalmar, Malmö och Göteborg, över vilka reguljära flygförbindelser upprätthållas med kontinenten huvudsakligast under tiden maj—september.

Nattposttrafik har försöksvis bedrivits under de två senaste åren och kommer innevarande år att i vidgad utsträckning upprätthållas mellan de svenska flygplatserna och Mellaneuropa. Avsaknaden av flygfyrleder gör; att nattflygtrafiken icke kan fortgå året runt, varför den tillsvidare bedrivs endast under sommarmånaderna, då man kan draga nytta av de ljusa nätterna.

Flygmaskintillverkning bedrivs inom landet av två enskilda företag av mindre omfattning. Inhemsk flygmotortillverkning kommer att med det snaraste igångsättas.

Såsom en sammanfattning av landets ekonomiska läge ur försvarssynpunkt kan framhållas, att detta förbättrats avsevärt genom den utveckling, som ägt rum särskilt under de senaste åren. Ett uttryck härför är bl. a. nationalinkomstens stegring med omkring 25 % per capita sedan 1913. Jämfört med andra länder i Europa är svenska statens finansiella ställning mycket god, icke minst därför att den svenska statskulden till fullo motsvaras av produktiva tillgångar. Ur självförsörjningssynpunkt kan landets läge, under förutsättning av vissa beredskapsåtgärder, betecknas såsom jämförelsevis gynnsamt, då möjligheter finnas att under en begränsad period tillgodose väsentliga behov, även om importen skulle avstanna. Likaså äger landet en betydande industriell kapacitet för framställning av vid krig behövliga varor, även om det härvidlag brister i vissa hänseenden. I kommunika-

tionshänseende är landet väsentligen hänvisat till införsel sjöledes, antingen öster- eller västerifrån, ett rikt utvecklat järnvägsnät förmedlar trafiken till kusterna, och över landgränsen västerut leda 4 goda järnvägslinjer.

Förbises bör emellertid icke, att de produktiva årsklasserna, vilka för närvarande äro särskilt folkstarka, inom en snar framtid komma att minskas, vilket icke blott inverkar på värnpliktstillgången utan även kan få inflytande på den ekonomiska utvecklingen. Den utrikespolitiska betydelsen av en sådan utveckling synes böra bedömas i relation till befolkningstendenserna i närgränsande länder.

Avdelning II.

Kriget och dess medel.

Kapitel 1. Allmänna synpunkter.

Världskriget uppkallade ej blott de största härar och flottor, som någonsin förekommit, samt tekniska stridsmedel i större omfattning än tidigare utan berörde även i andra avseenden hela folken på ett sådant sätt, att historien i nyare tid ej har motstycken därtill. Orsakerna till detta förhållande voro delvis sådana, som måste hänföras till detta krigs speciella karaktär. Dess universalitet bidrog till framkallande av mångahanda verkningar, som grepo djupt in i folkens liv. Den relativa jämvikten i avseende å rent militära medel bidrog vidare att påkalla andra medel än dessa. Dessa omständigheter jämte det för varje krigsår alltmer skärpta motsatsförhållandet mellan parterna ökade hänsynslösheten, då det gällde att tillgripa dessa medel.

Men denna krigets karaktär av i eminent mening en *hela folken* berörande kamp sammanhängde delvis ock med förhållanden, som fortfarande äro och med all sannolikhet komma att bliva rådande. Krigets allmänna karaktär torde numera blivit sådan, att det icke inskränker sig till en kamp mellan parternas härar och flottor utan även söker sig direkt till folken därbakom. Något principiellt nytt innebär detta visserligen icke. Krigets mål är brytande av det fientliga folkets vilja, och för ändamålet hava i regel tillgripits de mest effektiva medel, som stått till buds. Försök att snarast nå eller utöva tryck mot detta folk självt, antingen i dess »livscentra» (huvudstäder, baseringsområden m. m.) eller i dess psykiska motståndskraft hava därför även förr förekommit i krigföringen. Från nyare tid finnas flera exempel på att den ena parten systematiskt härjat sådana delar av motpartens land, som ansetts äga särskild betydelse ur baseringssynpunkt. Avskärande från tillförselkällor eller uthungring (blockad, avspärrning) äro medel, som ofta tillgripits, men vilkas verkningar tidigare varit jämförelsevis begränsade. De nutida förhållandena öppna större möjligheter till påtryckning på folken

själva, möjligheter, som hava sin grund dels i nationernas ändrade livsbetingelser, dels i krigsmedlens utveckling.

De förändrade livsbetingelserna sammanhånga med levnadsstandarden och utvecklingen av samfärdseln inom hela den civiliserade världen och torde vara av karaktär att bliva bestående eller än mer utpräglade. Snart sagt varje civiliserat folk är numera för sitt näringsliv i hög grad beroende av fri förbindelse med utlandet. De flesta stater hava sin andel i världshandeln, och denna rör sig i alltmer vidgade kretsar på grund av förbindelsemedlens snabba utveckling och de stigande behoven. Vad detta betyder för Sveriges del, har berörts i föregående avdelning. Förhållandet gör emellertid, att begreppet avspärning — som ju ock i Nationernas förbunds akt förutsättes såsom ett av sanktionsmedlen — fått en i hög grad ökad betydelse, ja, det torde kunna påstås, att där de ekonomiska och geografiska förhållandena överhuvud taget möjliggöra ett verksamt ekonomiskt krig, där kommer det ock att i mycket hänsynslösa former tillämpas. Hava i krigen före världskriget på sin höjd enstaka städer, blott i undantagsfall större landområden, kunnat berövas tillförseln, så kunna i vår tid hela länder bliva utsatta härför. Det är nämligen numera icke blott den direkta tillförseln till ett krigförande land, som kan utsättas för avskärning, utan genom utvecklingen av begreppet kontraband även den tillförsel, som eljest kunde nå fram över andra länder. Tyskland uthungrades under världskriget, där för att det kunde avskäras från tillförsel; den drabbade parten prövade i samma syfte, ehuru utan avgörande resultat, ubåtskriget mot England. I detta krig mot tillförseln blevo även de neutrala lidande, ej minst vårt eget land, där ju ransonering av varjehanda slag måste tillgripas. Krigs- och kristiden gav oss beaktansvärda erfarenheter i avseende å vårt beroende av utlandet, ett beroende, som under vissa förhållanden åter kan bliva kännbart. — I detta sammanhang må framhållas betydelsen av de finansiella förbindelserna (kreditförhållanden, investering av kapital m. m.) länderna emellan. Redan ett försvärande av nya krediters upptagande kan få stor betydelse, och ett direkt avbrytande av sådana förbindelser kan för den drabbade parten inskränka möjligheten till försörjning.

Här nämnt slag av krigföring, det ekonomiska kriget, kan alltså i sina olika former utgöra ett av medlen att undergräva ett folks försvarsmöjligheter, under vissa förhållanden måhända att bryta dess motståndsvilja.

Ett annat krigsmedel av icke militär art, som i världskriget tillgreps i största utsträckning, var propagandan. Detta medel har visat sig äga mycket stor betydelse för påverkande av folkmeningen såväl i det fiendliga landet, där det gäller att söka utbreda en allmän misströstan rörande nyttan av ett fortsatt krig, som i de neutrala länder, vilkas sympati kan bliva betydelsefull, antingen det gäller att förmå dem till ett militärt ställningstagande eller till åtgärder av ekonomisk art. De rent militära kraftmätningarna utgöra således icke den enda formen för krigföringen.

För kampen bakom och utanför den egentliga stridsfronten hava även de moderna militära krigsmedlen sin betydelse. Direkt visar sig denna däri,

att dessa medel kunna möjliggöra ett nående av folket självt förbi dess härar och flottor, såsom i vissa fall kan tänkas ske genom flygvapnet ävensom genom en vidgad användning av sjöstridskrafterna i handelskriget. Genom internationella överenskommelser kunna visserligen rättsliga hinder läggas i vägen för stridskrafternas fulla utnyttjande, såsom redan skett beträffande ubåtarna. Erfarenheten har dook städse visat, att hinder av detta slag sällan respekterats, därest krigsläget krävt utomordentliga medel. Står kampen mellan oförsonliga parter, där ej blott intressemotsatserna utan jämväl folkens lidelser måste antagas komma att göra sig gällande — t. ex. vid ett raskrig — kommer säkerligen föga hänsyn att tagas; detsamma torde bliva förhållandet, om en maktbalans liknande den i världskriget ånyo inträder. Däremot synes ej osannolikt, att vid krig av mera separat natur parterna kunna nödgas ålägga sig vissa moderationer, om icke av andra skäl så av hänsyn till opinionen bland de neutrala. Men gäller det en nations vara eller icke vara, dess självständighet eller några av dess livsintressen, måste man, med erfarenheterna från världskriget för ögonen, befara tillgripande av varje verksamt krigsmedel, som överhuvud taget står till buds. Beträffande den utsträckning, i vilken vapnen komma att användas för kampen bakom stridsfronterna, kunna med andra ord inga generella bedömanden göras; omständigheterna i varje särskilt fall komma att härför bliva avgörande. En hållpunkt gives endast genom kännedomen om de faktorer, som bestämma vapnens och däremot svarande försvarsmedels verkningsmöjligheter.

Indirekt utgör krigstekniken en av de till ifrågavarande krigsföring bidragande faktorerna, därigenom att de för densamma nödvändiga, omfattande anstalterna i hemorten (fabriker m. m.) kunna tänkas utgöra lönande mål för en angripare särskilt från luften.

Nödvändigheten av en utvecklad krigsindustri, av en för krigets behov producerande inre front, bidrager vidare i ej ringa mån till att göra hela folket meddelaktigt i kriget på ett mera kännbart sätt, än tidigare varit fallet. Denna nödvändighet komplicerar ytterligare försörjningsproblemet. Krigsindustrien kräver råvaror av snart sagt alla slag — kol, olja, järn må nämnas såsom de kanske förnämsta — och krigsbehovet blir alltså, särskilt om tillgångarna äro knappa, en konkurrent till hemmabehoven samt till näringslivet och detta på grund av krigsteknikens oerhörda utveckling i mångfaldigt högre grad nu än förr.

Slutligen får icke förbises, att krigsindustrien även kräver armar, verk och anläggningar i en sådan grad, att produktionen för de civila behoven kan bliva lidande. Det nutida kriget föres icke blott av soldater; det föres snart sagt av alla kategorier och åldrar såväl genom aktiv medverkan på olika sätt som genom umbäranden av skilda slag. Ett uttryck för detta utsträckta krigsdeltagande gives i den franska värnpliktslagen, som stadgar, att varje fransman, som icke är i vanlig mening värnpliktig, kan — utom i händelse av fysisk oförmåga — tagas i anspråk för det nationella försvarets behov.

Världskriget åstadkom en oerhörd *teknisk utveckling av krigsmedlen*, en utveckling, som även sedermera fortgått i de av kriget utpekade riktningarna. Säkerligen kommer denna utveckling att alltjämt fortgå. Man torde dock kunna säga, att de allra sist förflutna åren bragt relativ klarhet rörande vissa nya krigsmedels möjligheter och begränsning. Detta förhållande möjliggör en utredning fram till vissa hållpunkter. De sakkunniga hava därför här nedan under rubriker, som hänföra sig till krigets olika områden och medel, sammanfört vissa fakta, som äro ägnade att belysa särskilt de nyare krigsmedlens nuvarande verkningsmöjligheter, ävensom framlagt de slutsatser angående krigets karaktär, som därav kunna dragas särskilt med tanke på våra förhållanden. Härjämte bifogas i särskilda bilagor en på de sakkunnigas föranstaltande upprättad sammanställning av i utlandet förhärskande åsikter om luft- och gaskrigsmedlens inverkan på framtidens krigföring (bilagor 6 och 7). Rörande i dessa bilagor införda uppgifter m. m. må följande här anföras.

I objektivitetens intresse hava medtagits uttalanden av representanter för skilda meningsriktningar. Åsikt står här emot åsikt, och man får på grund därav lätt det intrycket, att intet som helst grundat bedömande ännu kan göras rörande vissa krigsmedels framtida verkningar och verknings sätt. I viss mån råder naturligtvis osäkerhet härom. Framför allt är detta fallet, i den mån det gäller att, såsom några av de citerade författarna gjort, uppställa generella teorier för särskilt de nya krigsmedlens operativa användning. Här är man inne på ett fält, där olika åsikter och subjektiva meningar alltid måste bryta sig mot varandra. Är detta fallet redan beträffande de fullt kända krigsmedlen, måste det än mera gälla dem, som ännu icke prövats i det utvecklingsstadium, vari de nu befinna sig. Vidare må beaktas, att de nämnda författarna vanligen haft vissa speciella förhållanden i åtanke, vissa krigsskådeplatser o. s. v. De flesta uttalandena gälla antingen mellersta eller västra Europa, där samtliga stater helt eller delvis ligga inom rayonen för en eller flera grannmaktens luftflottor, eller gälla de England, vars åtkomlighet från luften är så mycket mera betydelsefull, som det för närvarande kan anses jämförelsevis oangripligt på andra vägar. Bebyggelsen och folk tätheten i dessa länder äro ock sådana, att förhållandena icke bliva direkt jämförliga med t. ex. våra.

Ehuru nästan samtliga de citerade arbetena härröra från tiden efter världskriget och sålunda falla inom den begränsade tidrymden av ett tiotal år, kan man dock i viss mån särskilja deras innehåll efter utgivningsdata. Man finner sålunda, att ett flertal av de tidigare författarna äro mindre modererade i sina omdömen om luftkrigets möjligheter än åtskilliga författare från de senaste åren. Vad uttalandena om gaskriget beträffar, finner man, att de längst gående i allmänhet hämtat sina intryck och erfarenheter från det skede av världskriget, då skyddsmedlen ännu voro synnerligen utvecklade, eller ock förutsäga de en framtida utveckling, vars faktiska förutsättningar de flesta vetenskapsmän på området bestrida. — Förklaringen till viss skiljaktighet i omdömena kan med andra ord vara att söka i det naturliga förhållandet, att dessa blivit mera modererade i samma mån, som de påverkats

av större teoretisk och praktisk erfarenhet rörande de nya krigsmedlen och dessas möjligheter.¹

Kapitel 2. Luftkrigsmedlen och deras inflytande på krigföringen.

Vid sidan av lant- och sjökrigsmedlen framträda luftkrigsmedlen med nya och särartade egenskaper, tack vare vilka de fått en betydelse, som i vissa fall kan bliva utslagsgivande. Genom snabbheten i förflyttningen och oberoendet av bestämda operationsvägar har flygvapnet fördelen att kunna uppträda överraskande och att i viss mån undandraga sig motåtgärder. Strategisk betydelse få dessa egenskaper hos flygplanet, i den mån de sätta det i stånd att åstadkomma stora och ingripande verkningar. Sådana äro framför allt de, som åstadkommas genom dess vapen, men även andra, särskilt de, som äro ett resultat av spaningsförmågan.

*Luftkrigets
vapen och
verknings-
möjligheter.*

Luftkrigets vapen äro bomben, kulsprutan och torpeden. De båda sistnämnda hava övervägande taktisk betydelse; de äro medel för själva striden, under det att bomben har en vidsträcktare användning. Bomber kunna konstrueras för spräng-, brand- eller gasverkan.

Bombanfall kunna utföras såsom självständiga operationer exempelvis i syfte att förbi en militär front uppnå och förstöra för krigföringen viktiga anstalter och anläggningar eller för att skada och åstadkomma störningar i det fientliga folkets livscentra, så att motståndskraften hos detta folk psykiskt påverkas. Bombanfall av denna karaktär spela en stor roll i spekulationerna över gestaltningen av kommande krig. Det gäller emellertid att så långt ske kan klarlägga förutsättningarna för denna form av krigföring ävensom dess gränser, för vilket ändamål en undersökning erfordras dels av bombvapnets verkningsmöjligheter, dels av flygplanens räckvidd. I det följande anføres en del data och uppgifter till belysande av dessa frågor med utgångspunkt från teknikens nuvarande ståndpunkt. Härtill måste emellertid knytas en erinran om att den tekniska utvecklingen på detta område går mycket hastigt framåt.

¹ Finska försvarsrevisionen anförde 1926:

»Betydelsen av ett effektivt flygvapen för landets försvar är så uppenbar, att den icke tarvar närmare utredning. Faran ligger icke i att detta ultramoderna vapen skall underskattas, snarare i en eventuell överskattning.

Det är en vanlig och lättförklarlig företeelse, att en teknisk vinning, ifall den vid sitt första framträdande väcker uppseende, betraktas såsom mera revolutionerande än den i själva verket är. Så var fallet med handeldvapnen, som i 16-århundradet länkade in kavalleritaktiken på avvägar. Likaså var förhållandet med bakladdningsgeväret, som förorsakade en ödesdiger omläggning av det franska infanteriets stridsätt, och med kulsprutan, som på sin tid på vissa håll antogs kunna ersätta såväl infanteri som artilleri. Uppfinningen av de grova belägringskanonerna och den effekt, dessa nådde under världskrigets första skeden, gävo upphov åt föreställningen, att de permanenta fästningarnas tid vore förbi. Även världskrigets pansrade stridsvagnar, tanks, vilka antogs kunna ofelbart genomryta vilka infanteriställningar som helst, väckte alltför stort intresse. Från sjöväsendets område må nämnas rammen, som år 1866 vid Lissa en gång gjorde effekt och först ett halvt århundrade senare försvann som ett onödigt vapen, och undervattensbåten, som antogs komma att inom kort leda utvecklingen därefter, att större övervattensfartyg ej mera användes. Dessa exempel ådagalägga, att man handlar riktigtast och klokast, då man förhåller sig i viss mån avvaktande gentemot nyheter.»

Det framgår av längre fram anförda uppgifter, att den genomsnittliga verkan av en enstaka bomb eller ett enstaka bombplan icke ur krigssynpunkt kan anses alltför betydande, vilket icke utesluter, att en lyckad träff kan få stor lokal verkan. I allmänhet gäller dock, att bombanfall måste utföras i stor skala för att kunna förorsaka avgörande verkan. Först om det lyckas att inom känsliga områden åstadkomma skadegörelse med stor lokal utbredning, exempelvis förstöra hela bostadskvarter i städer, som äro av betydelse för landet i dess helhet, spränga större ammunitions- eller vapenupplag, tillintetgöra viktiga industriella anläggningar eller avklippa kommunikationsleder av strategisk betydelse, kan verkan av luftbombardeeringen anses så effektiv, att därav kan följa en psykisk och moralisk påverkan på befolkningen.

För belysande av den roll, bombvikten spelar, må anföras några siffror rörande förhållandet mellan bombvikt och sprängverkan.

Flygbombens vikt i kg.	Ungefärlig verkan.
1—15	Kan genomslå syaga skydd
50	» » starkare »
100	» förstöra ett flervåningshus
300	» » flera »
500	» » mindre kvarter

Av olika slags bomber anses sprängbomben verksammast. Brand- och gasbomber torde i och för sig ha jämförelsevis mindre verkan och torde sannolikt komma till användning huvudsakligen i samband med sprängbomber. Verkan av en dylik kombination kan åter bli avsevärd. Gasbomben behandlas utförligare längre fram i samband med gasstridsmedlen.

Beträffande brandbomben må nämnas, att den för att kunna genomslå en brandbotten måste hava en vikt av minst 10 kg. Man skiljer mellan fosfor-, termit- och elektronbomber. Fosforbomben är laddad med en mindre mängd sprängämne för att sprida fosfor över en viss yta (cirka 20 m i diameter) vid nedslaget. Termitbomben åstadkommer en relativt långsamt brinnande lokal eldhärd, elektronbomben en mera explosionsartad uppflammande sådan. Den senare utvecklar en mycket stark hetta samt kan icke släckas med vatten. Några direkta erfarenheter av moderna brandbombers verkan vid bombanfall föreligga icke.

Sannolikheten att med en bomb från luften träffa ett visst mål och träffa detta centralt — för att få största verkan — minskas av flera omständigheter. Träffsäkerheten vid bombfällning kan icke jämföras med precisionen vid artilleriskjutning. Den avtager hastigt med höjden och blir därför väsentligt inskränkt, om bombplanet t. ex. på grund av markförsvar tvingas att hålla sig högt uppe.

I fråga om träffsannolikheten vid bombfällning må följande anföras.

Man synes kunna räkna med att samtliga fällda bomber fördela sig över en ungefärligt cirkulär yta, vars diameter är en sjättedel av flyghöjden. Vid

bombfällning från en höjd av 4 000 m fördela sig alltså bomberna över en yta med omkring 670 m diameter. Bomberna falla tätast mot denna ytas mittpunkt samt glesast mot kanterna. Hälften av de fällda bomberna (»den bättre hälften») faller således i detta exempel inom en cirkulär yta med omkring 290 m diameter. Spridningen ökas, såsom förut nämnts, vid större flyghöjd, likaså om flygförbandet under bombfällningen utsättes för anfall av jaktflygförband, beskutes av luftvärnsartilleri eller nattetid störes genom strålkastarbelysning. Den ökas även, om flygplanbesättningarna äro mindre väl utbildade, om det flygande förbandet är utsträckt över en större yta, samt om de atmosfäriska förhållandena äro ogynnsamma. Äro däremot förhållandena i berörda avseenden gynnsammare för den anfallande, kan spridningen minskas.

Vidare må anföras, att bombplan av den storleksordning, med vilken man för närvarande har att räkna, kunna föra en bomblast upp till mellan 1 000 och 2 000 kg¹, mängden dock beroende på den sträcka, som skall flygas, emedan den nödvändiga och på bomblasten inkräktande bränslelasten blir beroende härav.

Det framgår av det anförda, att det erfordras ett flertal bombplan, som under någon tid kunna operera ostört över ett känsligt område, för att resultat av verkligt avgörande karaktär skola vara sannolika, antingen dessa ligga på det ekonomiska området (förstöring av centra för tillverkning av krigsmateriel el. dyl.), på det operativa (t. ex. avskärande av kommunikationsleder) eller på det folkpsykologiska området.

Den risk, som ett land eller en landsdel löper att vid krig bliva utsatt för flygbombardering, är avhängig av ett flertal omständigheter. Först och främst torde vara utslagsgivande, huruvida inom området rymmas sådana objekt, som i det föregående karakteriserats såsom känsliga. Vidare inverka sådana faktorer som

operationsföremålets avstånd från flygbasen,
 klimatologiska och meteorologiska förhållanden samt
 förefintligheten och arten av försvar.

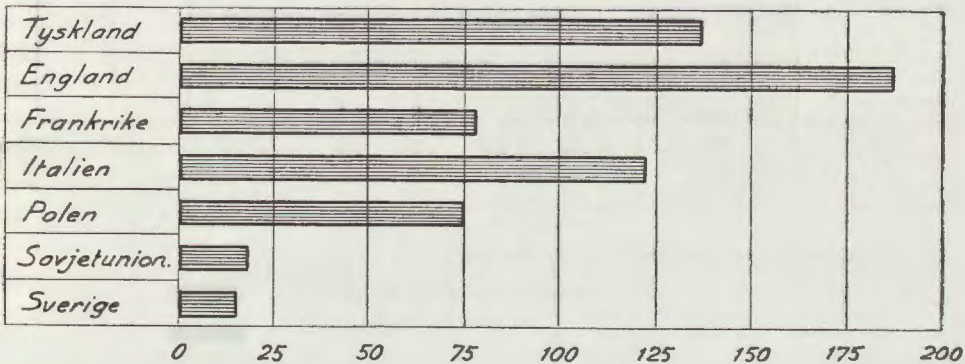
Där ingen utsikt finns för en angripare att påträffa känsliga mål för en luftbombardering, där lär han icke heller på ett skäligen gagnöst bombkrig öda eller äventyra en dyrbar luftstridsmateriel. I syfte att belysa Sveriges läge ur denna synpunkt i jämförelse med vissa andra länders kunna följande uppgifter förtjäna anföras.

Befolkningsstätheten är inom fyra av de europeiska stormakterna (England, Frankrike, Italien, Tyskland) omkring 75—188/km², i Sovjetunionen och Sverige däremot är motsvarande tal mindre än 20/km² (i europeiska Ryssland 19/km², i Sverige 14/km² och, om Norrland frånräknas, 30/km²). Redan dessa siffror tala ett tydligt språk beträffande de olika ländernas allmänna känslighet för luftanfall. Men härtill komma ock andra förhållanden. Då företrädesvis

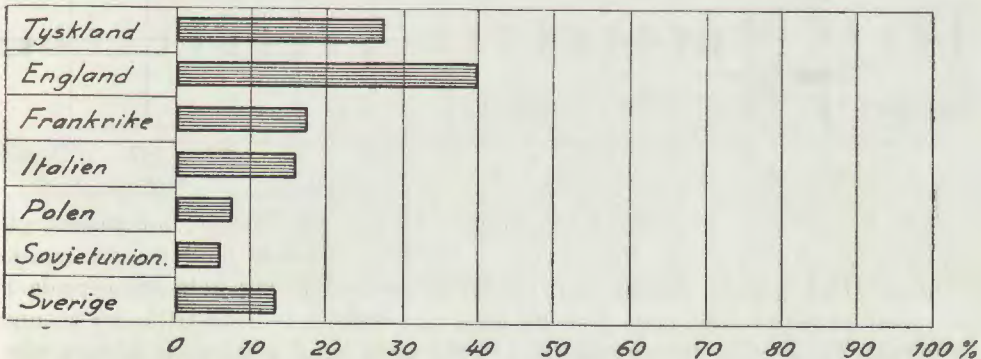
¹ Bombplan finnas emellertid redan i bruk (Italien), som kunna föra en bomblast upp till 8 000 kg.

orter med koncentrerad bebyggelse kunna tänkas erbjuda gynnsamma föremål för luftanfall, blir tydligen den större eller mindre förekomsten av sådana en särdeles betydelsefull faktor. Man finner då, att i de förstnämnda fyra länderna 17—40 % av befolkningen är samlad i städer med över 100 000 invånare, medan i Sverige endast tre städer, omfattande 13,6 % av befolkningen, falla inom denna storleksordning. Dessa och andra jämförelsedata framgå av nedanstående diagram ¹⁾.

Befolkningstäthet per km²

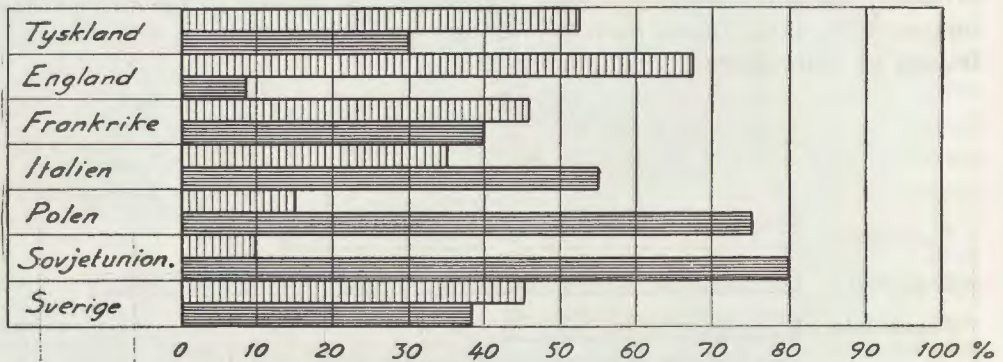

*Befolkningen i storstäder (>100.000 inv.)
i förhållande till hela befolkningen.*

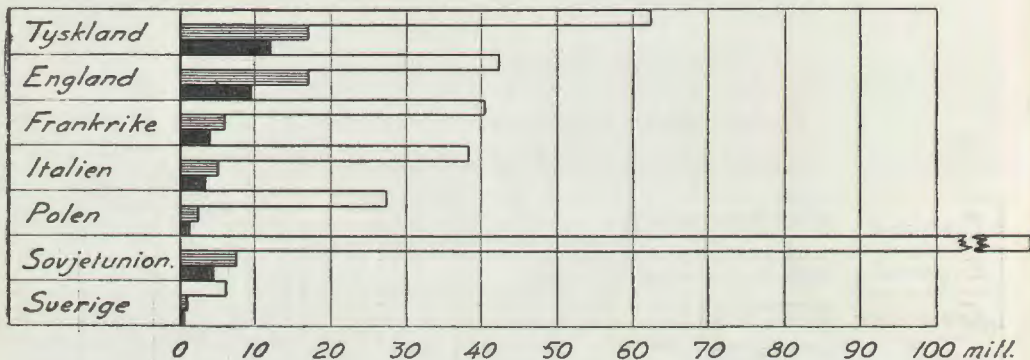

¹⁾ Sammanställda på grundval av Hæuber och Gassert: »Der Kampf um den Luftschutz».

Procent av befolkningen, som är sysselsatt
med handel och industri -----
-- jordbruk -----

Befolkningsmängden i sin helhet -----
----- " ----- " städer med över 100.000 inv. -----
----- " ----- " 300.000 -----

Av de anförda siffrorna torde kunna utläsas, att Sverige har väsentligt mindre att frukta av ett bombkrig än de tätt befolkade länderna på kontinenten. Det ligger i öppen dag, att förhållandena te sig helt annorlunda i ett glest befolkat land som Sverige än i tätt befolkade industriländer såsom England, Frankrike eller Tyskland. Den i sista hand avgörande faktorn blir emellertid befolkningens psykiska styrka. Om man vill draga slutsatser ur den litteratur, som finnes på området, och som uppvisar en rik variation av synpunkter, så måste man ställa de olika författarnas uttalanden om bombanfall från luften och deras betydelse mot bakgrunden av de förhållanden, som de måste antagas närmast hava haft i tankarna.

Avståndet från bas till operationsföremål är av avgörande betydelse, därför att flygplanens aktionsradie¹ är tekniskt begränsad, och detta i högre grad, ju större bomblast, man vill medföra. Antager man på grund av ovan anförda siffror en bomblast per plan av 800—1 000 kg vid här ifrågasvarande företag, kan för bombplantypers aktionsradie angivas siffran 300—400 km; nedbringas bomblasten till 500 kg, vilket får betraktas som ett minimum, kan såsom maximimått på aktionsradien angivas 600 km. Tillämpligheten härav för Sveriges del angives närmare nedan vid undersökningen av Sveriges läge ur luftstrategisk synpunkt; här må för jämförelsens skull endast anföras, att avståndet från Leningrad till närmaste del på Sveriges ostkust ligger på maximigränsen. Avstånden från Finlands och randstaternas västra delar ligga åter under denna gräns. Inom gränsen ligger ock avståndet från tyska Östersjökusten till södra Sveriges landskap, medan avståndet från sagda kust till Stockholm ungefär motsvarar maximum. Då parterna skiljas av hav, är det emellertid möjligt att under vissa förhållanden utföra luftanfall med hjälp av tillfälligt anordnade baser (t. ex. fartyg förande bomber och bränsle) nära fiendens kust. För större företag torde dock anordnandet av dylika provisoriska anstalter visa sig alltför vanskligt och riskfyllt.

Här nedan anföras några uppgifter rörande bombplans förmåga att framföra bomblast på olika avstånd.

Ett tungt flygplan av typ Junker K. 30 kan medtaga nyttig last² av omkring 2 400 kg (1 900 kg, därest flygplanet är ett sjöflygplan). Borträknas omkring 500 kg för besättning, kulsprutor och utrustning, kan sålunda medföras en last av 1 900 (1 400) kg. Denna senare kan fördelas å en viss vikt drivmedel och en viss vikt bomber. Vid längre flygningar, då mera drivmedel åtgå, måste därför bomblasten minskas. Detta åskådliggöres genom nedanstående tabell.

Total flygsträcka ³ i km	Ungefärlig bomblast i kg	
	lantflygplan	sjöflygplan
200	1 650	1 150
400	1 400	900
800	950	450
1 200	500	0
1 750	0	—

Flygplan finnas konstruerade, vilka kunna gå längre och medföra större bomblast än Junkers K. 30; dock ingå icke sådana för närvarande i luftflottor tillhörande stater vid Östersjön.

För jämförelse angivas här nedan avstånden från några punkter vid Östersjön till Stockholm.⁴

¹ Aktionsradien kan endast sättas till hälften av längsta möjliga flygsträcka, enär flygplanen måste hava möjligheter att efter utförd bombfällning återvända till utgångspunkten.

På grund av meteorologiska m. fl. förhållanden måste man i praktiken räkna med en mindre aktionsradie än den teoretiska.

² Med ett flygplans nyttiga last menas vikten av besättning, utrustning, beväpning samt drivmedel.

³ 20 & 25 % drivmedel hava beräknats såsom reserv, nödvändig för att möta inflytandet av ogynnsamma vind- och väderleksförhållanden.

⁴ Särskilt bör observeras, att skillnaden mellan planets vikt såsom lantmaskin och såsom sjömaskin är ovanligt stor för typen Junker K. 30, och att för andra typer denna skillnad torde hålla sig vid omkring 350 kg.

Avstånd till Stockholm	Km	Total flygsträcka fram och åter i km
Från Oranienbaum.....	660	1 320
» Baltischport	340	680
» Libau	360	720
» Åbo	260	520
» Gotland (Färösund) ..	180	360
» Åland	150	300
» Köpenhamn	530	1 060
» Swinemünde ..	660	1 320

En lång flygväg verkar emellertid även indirekt förminskande på verkningsmöjligheterna. Med avståndet ökas dels sannolikheten av haverier på grund av tekniska skäl, dels sannolikheten av växlande väderleksförhållanden och därmed följande svårigheter, dels slutligen också påfrestningarna på personalen, allt faktorer, för vilka flygvapnet på grund av sin natur är synnerligen känsligt. Med ökat avstånd minskas möjligheten att använda samma flygplan under flera dagar i följd för upprepade anfallsföretag. För att uppehålla en någorlunda hög frekvens i bombanfallen, vilket i regel torde få anses som en förutsättning för åstadkommande av större verkningar, erfordras då i stället tillgång till ett stort antal plan.

De klimatologiska och meteorologiska faktorernas inverkan kan i korthet uttryckas så, att vind, moln, dimma och köld försvåra eller omöjliggöra flygföretag. Ju längre flygsträcka, som skall tillryggaläggas, desto svårare är det ock att på förhand beräkna hithörande faktorer. Molnighet inverkar icke i och för sig hämmande på flygmöjligheterna. Vid låg molnhöjd har en bombeskader att välja mellan att framgå inom molntäcket, vilket medför knappast överkomliga svårigheter med avseende på sammanhållning, eller att framgå under molnen, i vilket fall angriparen utsätter sig för större förluster på grund av verkan från markförsvarets sida. Såsom ungefärliga mått kan angivas, att en molnhöjd mindre än 1 500 m i hög grad försvårar utförandet av bombanfall, och att en molnhöjd mindre än 600 m tvingar den anfallande att utsätta sig för mycket allvarliga förluster, allt under förutsättning att anfallet gäller en försvarsberedd motståndare. Framhållas bör vidare, att vid flygning över hav svårigheterna i fråga om orientering göra, att man kan tvingas tillryggalägga längre flygsträcka, än som motsvarar kortaste avståndet mellan bas och mål. Flygning i dimma är tillsvidare i huvudsak ett olöst problem.

Orienteringssvårigheterna vid flygning i mörker göra, att verkan av bombanfall i mörker mot mål av liten utsträckning torde bliva ringa.

*Försvars-
möjligheterna
gentemot
luftanfall.*

Då det gäller att bedöma, vilken roll försvarsmedlen spela i luftkriget, är man inne på frågor, som besvarats mycket olika i litteraturen.

De egenskaper hos flygvapnet, som enligt ovan äro särskilt utmärkande för detsamma — nämligen dels snabbheten, dels och framför allt dess oberoende av vägar — synas i förstone berättiga till påståendet, att den s. k. luftgränsen är oförsvarbar. Enligt denna tankegång skall luftkriget icke komma

att bestå i strider mellan luftflottor utan däri, att parterna direkt och ömsesidigt bombardera varandras livscentra, och dessa skola vara undantagslöst prisgivna åt våldsamma härjningar och förstörelse. Utvecklingen synes dock hava modifierat denna uppfattning. Förhållandet torde numera vara det, att begränsade områden kunna med utsikt till framgång försvaras mot luftangrepp. Medel hava skapats, vilka dels i luften, dels på jordytan kunna verksamt försvara, om icke en geografisk gränslinje av större utsträckning, så dock de betydelsefullaste orterna och därmed även de områden, där kraftig psykisk verkan skulle kunna ernås. I den mån detta är praktiskt tillämpligt, är det ock påtagligt, att, där något slags maktbalans mellan parterna råder, bombarderingen av betydelsefulla orter måste föregås av strider dels i luften, dels mellan mark- och luftstridskrafter. Ingendera parten blottar nämligen utan nödtvång sina livscentra för fiendens luftflottor, lika litet som man i tidigare krig lämnat dem till byte för härar och flottor, medan man själv utförde angrepp på annat håll. För frihet i fråga om val av operationsföremål torde i allmänhet fordras ett visst herravälde i luften, vilket, där båda parterna förfoga över flygstridskrafter, ej lärer kunna vinnas utan strid.

Försvarsmedlen mot luftbombardering äro dels luft-, dels markstridskrafter (frånsett sjökrigsmedlens användning mot framskjutna baser). Det vapen, som härvid användes vid de förra, är kulsprutan. Detta vapen föres företrädesvis å särskilt snabba och rörliga flygplan, jaktplan, vilka för försvaret av ett geografiskt begränsat område — en ort eller ett föremål, som kan tänkas bliva utsatt för bombardering — grupperas i närheten av detsamma för att vid en bombeskaders ankomst medelst anfall avvisa densamma. Blotta tillvaron av ett sådant försvar nödvändiggör stridsberedskap även hos angriparen, och torde den vanligaste formen därför bliva den, att bombplanen eskorteras av jaktplan. Då dessa på grund av på dem ställda tekniska krav hava mindre aktionsradie än bombplanen¹, följer därav, att även de senares praktiska aktionsradie inskränkes — en betydelsefull indirekt följd av luftförsvaret. De direkta följderna äro beroende av de taktiska faktorer m. m., som bliva bestämmande för utgången av strider i luften. Överlägsenhet i jaktplan å försvarssidan har ansetts kunna leda till den angripande bombeskaderns nedkämpande eller avvisande. Vissa utländska flygauktoriteter anse visserligen, att framtidens bombplan skola komma att utrustas så kraftigt för luftstrid, att de bliva i stånd att själva taga upp strid med och besegra jaktplanen, men skäl hava ock anförts, som synas tala för att jaktplantypen skulle komma att bibehålla sin betydelse.

Markförsvaret består av särskilt konstruerade pjäser, luftvärnskanoner, samt likaledes speciellt konstruerade typer av kulsprutor. Till ett effektivt markförsvar höra vidare medel för spaning, bevakning m. m., såsom lyssnarapparater och strålkastare. Under världskriget kommo vid orter av särskild betydelse ballongspärrar till användning, och man torde alltjämt böra räkna

¹ För ett modernt ensitsigt jaktflygplan kan beräknas en flygtid av omkring 2 å 2½ timmar. Med en medelhastighet av omkring 225 km per timme blir den totala flygsträckan sålunda omkring 500 km.

med detta försvarsmedel särskilt på grund av dess moraliska verkan på anfallsflygarna. Då frågor rörande hithörande materiel m. m. i sina detaljer utredas av andra sakkunniga, skola de här endast beröras i så måtto, att vissa för vårt strategiska läge betydelsefulla synpunkter framhållas.

Till en början må meddelas vissa uppgifter rörande effektiviteten av luftvärnspjäser.

1. Exempel från världskriget.

a. Erforderligt antal skott från luftvärnsartilleri för att nedskjuta ett plan.

Enligt fransk statistik 1916	11 000
» engelsk » 1917	8 000
» » » 1918	4 550—1 500

b. Statistik rörande det franska luftförsvarets förmåga att avvärja luftanfall mot Paris 1918.

	Antal plan	Anm.
Anfallande	485	Samtliga dessa anfall
Avvisade	435	utfördes nattetid. Dagbombar-
Nedskjutna	13	dering förekom icke, sedan Pa-
Framkomna till Paris	37	ris erhållit ett ordnat luftvärn.

2. Utvecklingen efter världskriget.

Enligt fransk uppgift 1926 erfordras högst 150 skott för att nå samma verkan som med 5 000 skott år 1918.

Enligt tysk uppgift 1928 kan en flygare avvisas med 50 skott avgivna på omkring 1 minut på avstånd av 3—5 km i höjd, 7—5 km i horisontalld.

Nedanstående tabell innehåller en jämförelse i avseende å precision mellan 1918 och 1928 års luftvärnsartilleri i Förenta Staterna (se vidstående bild).

	Modell 1918	Modell 1928
Eldenhet	Batt. B 62 C. A.	Batt. C 62 C. A.
Skjutningen utförd	Nattetid	Nattetid
Skjutplats	Fort Story	Fort Story
Datum	18. april 1929	19. april 1929
Antal skott	33	23
Antal träffar	0	4
Procent träffar	0	17,4
Tid för skjutningen	51 sek.	13 sek.
Skott per pjäs och minut	10	26
Träffar per pjäs och minut	0	4,6
Medelhöjd	2 650	2 625
Medelavstånd	4 925	4 450
Målets fart	39 m/sek.	31 m/sek.

Förhållanden i övrigt likartade.

Det är betecknande, att redan under världskriget, då försvarsmedlen voro jämförelsevis mindre utvecklade än anfallsmedlen, avgörande resultat icke åstadkommas vare sig mot ett befolkningscentrum som London eller mot det västtyska industriområdet, mot vilket senare dock riktades ej mindre än omkring 300 anfall med sammanlagt över 2 000 flygplan och över 6 000

JÄMFÖRELSE mellan precisionen med 1918 och 1928 års ivärtlteri i Förenta Staterna.

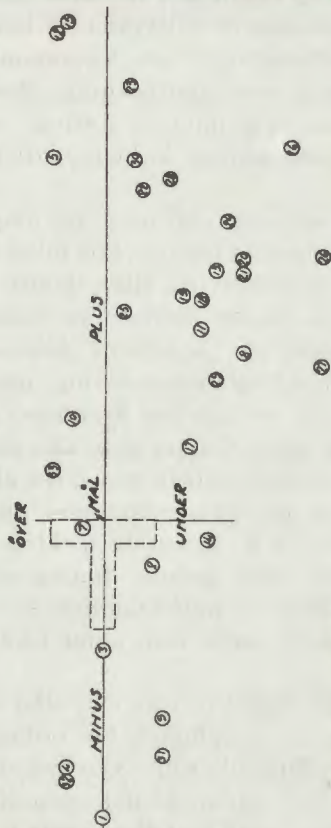
Kravdälgerna bestämdes medelst fotografiering, dels från B-plåtsen, dels från det bogaerande flugplanet.

Spridningsbilden sedd från B-plåtsen.

3 tumms likanön modell 1918

Spridningsbilden sedd från det bogaerande planet.

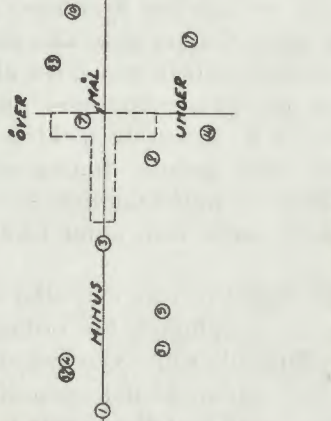
3 tumms likanön modell 1918

Spridningsbilden sedd från B-plåtsen.

3 tumms likanön modell 1928

Spridningsbilden sedd från det bogaerande planet.

3 tumms likanön modell 1928

bomber. Nutida engelska författare framhålla, att luftanfall mot t. ex. London väl aldrig kunna helt förhindras men likväl icke komma att få avgörande betydelse på grund av utvecklingen av försvarsmedlen, som dels möjliggöra ett direkt avvärjande i viss utsträckning, dels verka indirekt avhållande, enär ett verksamt angrepp numera fordrar så stor insats av luftstridskrafter och blir förenat med sådana förluster, att det icke kommer att löna sig.

Erfarenheten visar liksom de anförda siffrorna, att utvecklingen i fråga om försvarsmedlen går i hastigt stigande tempo. För fullständighetens skull må här nämnas några ord om de linjer, på vilka denna teknik söker sig fram. Strålkastarna för belysande under mörker av annalkande flygplan förbättras ständigt, såväl i avseende på ljuskällans intensitet som i fråga om mekanismer för snabb inriktning och manövrering, manövrering på avstånd etc. Lyssnarapparater, som möjliggöra flygplans upptäckande vid dålig sikt, hava på grundval av nya rön på den akustiska forskningens område redan nått en oanad känslighet och utvecklas alltjämt mot ökad precision. Nya vetenskapliga rön på ljusstrålningens område, speciellt i fråga om strålar i det röda och det s. k. ultraröda spektret, hava skapat nya möjligheter att upptäcka föremål tvärs genom dimma och dis. Vad utnyttjandet av de elektriska vågorna — radiotekniken — kan komma att betyda i detta sammanhang, därom torde man ännu icke kunna bilda sig något omdöme.

Operationsföremålets geografiska läge kan vara mer eller mindre gynnsamt ur försvarssynpunkt. Omgivningens lämplighet för ordnande av en framskjuten bevakning spelar en betydelsefull roll. Om målet i sig innesluter avsevärda vattenytor eller ligger vid vatten, är det sannolikt, att ett större eller mindre antal av angriparens bomber faller i vatten och förlorar sin verkan. Av betydelse är vidare förekomsten av eller möjligheten att anordna underjordiska skyddsrum för befolkningen vid angrepp.

Av vad här anförts torde framgå, att bombanfall från luften innesluta en mångfald osäkra och för angriparen vanskliga moment. Ett anfallsföretag av denna art fordrar rikliga resurser och måste ansättas i stor omfattning, om det skall hava utsikter att tillfoga den angripna parten verkligt avgörande skador. Har den angripne i tid vidtagit lämpliga skydds- och upplysningsåtgärder, torde den moraliska verkan av bombanfall icke behöva bliva av utslagsgivande betydelse.

Flygspaningen.

Om ock flygvapnets betydelse särskilt i den populära diskussionen kommit att övervägande bedömas och behandlas ur bombkrigets synpunkt, så måste det dock framhållas, att dess spaningsmöjligheter äro av största betydelse för krigföringen. Utöver den värdefulla spaningen i samverkan med lant- och sjöstridskrafterna kan flygvapnet, om det är därför rustat, genom fjärrspaning giva för egna stridskrafter lämpliga gruppering och användning utomordentligt viktiga upplysningar om fiendens styrkor och åtgärder. Särskilt för en numerärt underlägsen part utgör denna spaning ett viktigt medel i

strävan att hushålla med befintliga krafter. För fjärrspaningen komma till användning särskilda flygplan, som kunna tillryggalägga en flygsträcka av 1 200—1 800 km. Ett modernt plan av detta slag kan sålunda utföra spaning från den ena stranden av Östersjön till den andra.

Luftkrigsmedlens betydelse vid direkt samverkan med lant- och sjöstridskrafterna beröres i annat sammanhang. Attackplan och torpedplan äro specialtyper, som härvid bliva av vikt.

Vill man slutligen, på grund av vad ovan anförts, söka bedöma luftkrigsmedlens inflytande på krigföringen, kunna följande synpunkter anföras.

Luftkriget har sin begränsning men ock mycket stora möjligheter. Till de angivna direkt begränsande faktorerna komma ytterligare vissa, som framträda, om man söker föreställa sig ett längre krigs förlopp. Hit höra de omständigheter, som bestämma den praktiska tillgången på flygmateriel. Enligt en i bilaga 6 anfordrad författare är denna tillgång inom de flesta kontinentalmakter i nuvarande stund vida mindre än under världskrigets sista år. Materielen är dyrbar, och fredsstyrkorna kunna på grund därav ingalunda motsvara behovet under ett längre krig. Nyttillverkad materiel torde sällan kunna insättas, förrän viss tid, ofta flera månader, förflutit efter ett krigsutbrott, och de sannolikt mycket stora förlusterna måste ersättas, innan en ökning kan inträda. Man synes på sina håll räkna med en förlust av 60—80 % under den första krigsmånaden. De ekonomiska och industriella faktorerna bliva bestämmande för, i vilken utsträckning hithörande materiel kan produceras inom landet, och i vilken grad man härvid är beroende av en under krigstid alltid osäker tillförsel utifrån. Men vidare behöves personal, och denna fråga torde vara ännu mera svårlöst. De stora påfrestningarna göra avgången procentuellt mycket stor, och då kvalifikationerna måste sättas högt, tager utbildningen av ny personal lång tid i anspråk. Det torde alltså på grund av flera skäl kunna antagas, att luftkrigsmedlen i högre grad än andra äro utsatta för en nötning, som gör det sannolikt, att deras användning under vissa tidsperioder kommer att bliva rätt begränsad. Särskilt den intensiva flygverksamhet, med vilken är att räkna under början av ett krig, torde snart följas av en period med minskad sådan verksamhet, såvida ej en omfattande reserv av personal och materiel är för handen.

Vad beträffar luftkrigets möjligheter gentemot icke militära mål (befolknings- och industricentra m. m.) har i det föregående visats, att utsikterna till ett avgörande på denna väg, åtminstone under vissa förhållanden och särskilt vad vårt land beträffar, måste anses små. Under andra förhållanden äro stora verkningar tänkbara, men det är därför icke givet, att luftkrigsmedlen komma att övervägande användas på detta sätt. Om man t. ex. antager det fall, att tvenne motståndare bombardera varandras huvudstäder, kan man med skäl fråga efter ändamålet med ett sådant förfaringssätt, och man kan i likhet med vissa författare ifrågasätta, huruvida någon part skall påtaga sig ansvaret för en krigföring, vars resultat knappast torde leda till ett avgörande utan endast till förödelse å båda sidor.

*Luftkrigs-
medlens
inflytande på
krigföringen.*

Luftkrigsmedlens betydelse för det rent militära kriget begränsas, förutom av anförda tekniska m. fl. faktorer, även av operativa förhållanden. Luftvapnet kan bombardera men icke ockupera; för strategiskt fullföljande av en framgång, t. ex. i och för framflyttning av en front, kräves alltså i varje fall insats av andra stridskrafter¹. Luftvapnet behöver vidare baser på jordytan, vilka måste tillkämpas eller försvaras med stridskrafter, som röra sig på denna yta. Vad slutligen beträffar frågan rörande avgörandet i luften, torde nog, såsom ovan framhållits, få antagas, att ett sådant avgörande kommer att sökas, och att det även i luften kommer att finnas angripare och försvarare, men å andra sidan torde ock kunna påstås, att ett herravälde i luften sällan kan ernås annat än lokalt och temporärt, och att det i varje fall är vida svårare att uppnå och behålla än vid kraftmätning på marken. Den oberäknelighet, som sålunda vidlåder luftkriget ur operativ synpunkt, torde komma att inskränka dess betydelse såsom utslagsgivande faktor.

Emellertid bör man icke döma generellt, alldenstund de begränsande faktorernas inflytande växlar från fall till fall.

Luftkrigets verkningar kunna alltså under vissa förhållanden bliva mycket stora. Flygvapnet kan, där medel finnas och övriga förutsättningar äro förhållanden, vid militär kraftmätning få stor betydelse och kommer säkerligen att spela en stor roll i det moderna lant- och sjökriget. Det har ock möjligheter att verka bakom stridsfronterna med större eller mindre resultat beroende på förhållandena och försvarsmedlens omfattning. Flygvapnet måste på grund därav tillmätas en betydelsefull roll, och i det moderna lant- och sjökriget kan det icke undvaras. Den, som saknar eller har ett otillräckligt flygvapen, kommer att hava väsentligt minskade utsikter till framgång. Rörande luftkrigsmedlens inflytande på operationerna i stort kan vidare den generella slutsatsen dragas, att dessa operationer i viss utsträckning komma att bestämmas av nödvändigheten att skapa gynnsamma utgångslägen med hänsyn till luftkriget eller att förhindra en motståndare att förskaffa sig sådana.

Tillämpligheten av det här ovan sagda på svenska förhållanden beröres nedan under »Strategiska synpunkter rörande Sveriges läge». Redan av det anförda framgår emellertid, att Sverige på grund av åtskilliga gynnsamma omständigheter intager en annan och fördelaktigare ställning i fråga om känslighet för luftanfall än de flesta stater i västra och mellersta Europa.

Kapitel 3. Gasstridsmedlen och deras inflytande på krigföringen.

Gasstridsmedlen och därmed sammanhängande frågor hava varit föremål för särskild utredning. Då emellertid dessa stridsmedels inflytande kan bliva betydande, har det ansetts erforderligt att även i detta sammanhang beröra dem, särskilt med hänsyn till deras inverkan på krigföringen i allmänhet.

I och med den kemiska industriens utveckling under de senaste decen-

¹ Transport med flygplan av mindre avdelningar, vilka landsättas bakom stridsfronterna, är i framtiden icke utesluten. Dessa kunna härvid förstöra förbindelser o. d., därest landet är blottat på försvarskrafter.

nierna skapades förutsättningar för användande av gaser i för krigföringen betydelsefull omfattning. Världskrigets förhållanden, vilka framtvingade användning av alla medel, som överhuvud stodo till förfogande, gjorde gaskriget till verklighet. Mot de starkt utbyggda och försvarade ställningarna, som framgångsrikt motstodo verkningarna av eldvapnen, syntes gasen kunna bliva ett särdeles verkningsfullt anfallsmedel. De första gasanfallen, som ägde rum år 1915, medförde också jämförelsevis stora resultat. Men skyddsmedel uppfunnos snart och utvecklades jämsides med gasstridsmedlen. De senare kommo väl sedermera under hela världskriget till användning i växlande utsträckning, men avsevärd blev verkan endast vid tillfällena, då anfallet kunde drabba en oförberedd motståndare.

Efter världskriget hava, såsom i detta betänkande förut framhållits, vissa försök gjorts att på folkrättslig väg förhindra gaskriget, men de hava icke lett till absolut och ovillkorligt förbud. Den av avrustningskonferensen i Washington 1921—1922 antagna konventionen i detta syfte har icke trätt i kraft, och Genèveprotokollet av år 1925 har hittills icke ratificerats av alla stater och av några endast med vissa förbehåll. De uttalanden, som gjordes vid den förberedande nedrustningskonferensen i Genève år 1929, gingo ut på förpliktigande att avstå från användandet av gaser men endast under förbehåll av ömsesidighet; förpliktelsen upphör alltså gentemot en part, som tillgriper dylika medel. — Viss uppmärksamhet i detta sammanhang förtjänar måhända en på sina håll hävdad uppfattning, att gasstridsmedlen icke äro mera inhumana än övriga stridsmedel, att de tvärtom bättre än andra sådana kunna fylla uppgiften att sätta en motståndare ur striden utan att dock döda honom eller göra honom till invalid för livet. Det har ock framhållits, att ett internationellt förbud mot gaskrig innebure ringa garantier för efterföljd, emedan en kontroll av den kemiska industrien i fredstid svårigen kunde bliva effektiv, och emedan dessutom denna industri i krigstid jämförelsevis lätt kunde inriktas på gastillverkning.

Tydligt är under alla förhållanden, att man åtminstone tillsvidare måste räkna med dylika kemiska medel i krigföringen. Inom de flesta stormakter synes man ock väl beredd därpå. I Amerikas Förenta Stater finnes en organisation för det kemiska krigsväsendet (Chemical warfare service), innefattande bl. a. ett flertal fabriker för tillverkning av stridsgaser och gas-skyddsmedel samt vissa trupporganisationer för gastjänst. I England arbetar en för ändamålet sammansatt krigskemisk kommitté. I Frankrike är fabrikationen av stridsgaser systematiskt förberedd, och inom krigsministeriet finnas särskilda avdelningar för hithörande frågor. Även Sovjetunionen har en omfattande militärkemisk organisation och ett stort antal fabriker, som äro användbara för tillverkning av stridsgaser. Dessutom finnes i detta land en, som det vill synas, mycket livskraftig civil förening med stor anslutning för bedrivande av gasstudier m. m.

För bedömande av frågan, i vad mån kemiska stridsmedel kunna komma att öva inflytande på krigföringen, gäller det tydligen att söka klarlägga i första hand deras verkningsförmåga och i andra hand möjligheterna att åstadkomma skydd mot desamma.

Verkningsförmågan är först och främst betingad av gasernas fysiska och kemiska egenskaper. Vetenskapen, som på skilda håll mycket ingående sysselsatt sig med hithörande frågor, har stannat vid ett antal av omkring tio gaser, vilka äga sådana egenskaper, som fordras för att göra dem användbara såsom stridsmedel. Dessa gaser kunna med hänsyn till verkningarna indelas i tre klasser, nämligen sådana som påverka ögonen (bromaceton, kloracetofenon), sådana, som påverka andningsorganen (klor, fosgen, arsiner) och sådana som verka frätande på huden (senapsgas). Man skiljer vidare mellan gaser av högre flyktighet eller s. k. försvinnande gaser (klor, fosgen) och sådana, som äro svårflyktiga och därför benämnas kvarliggande gaser (senapsgas). Som en tredje kategori kan man räkna ämnen, som icke för-gasas i luftens temperatur men likväl kunna åstadkomma verkningar, nämligen såsom i luften finfördelade fasta eller flytande partiklar (kolloidala gaser). Vad beträffar möjligheten att i framtiden framställa kraftigare verkande gaser än de nuvarande har häremot anförts det faktum, att av de till tusentalet uppgående gaser, som under de senare åren undersökts och prövats för stridsändamål, ingen befunnits mera verkningsfull än de viktigaste i världskriget använda.

Stridsgasernas verkningsförmåga såsom stridsmedel är väsentligt beroende av väderlek och terrängförhållanden. Gasmolnet följer varje vindfläkt och luftströmning, vilket gör, att det är förenat med stora svårigheter att förlägga detsamma just till den avsedda terrängen. Härav förklaras också den stora skillnaden mellan den teoretiskt erforderliga gasåtgången för gasbeläggning av en viss yta och den praktiskt erforderliga mängden härför. Även temperatur och fuktighet eller nederbörd äro av betydelse. Vissa kvarliggande gaser äro mindre verksamma vid låg temperatur och sålunda mindre effektiva vintertid än sommartid. Fuktigheten inverkar vidare sönderdelande på många stridsgaser. Starkt regn renar atmosfären från alla gaser samt sönderdelar och oskadliggör kvarliggande gaser mer eller mindre hastigt.

De för strid användbara gasernas verkningsförmåga kan generellt uttryckas så, att de, koncentrerade i tillräcklig mängd på visst område, kunna förhindra människor att uppehålla sig inom området i fråga, för så vitt ej särskilda skyddsåtgärder vidtagas. Avgörande för gaskrigets militära betydelse blir sålunda dels möjligheten att producera tillräckliga mängder gas, dels möjligheten att på vissa områden koncentrera tillräckligt mycket gas.

Medlen för gasernas användning äro dels projektiler, som avskjutas ur artilleripjäser eller gaskastare, dels flygbomber — gasbomber eller gassprängbomber — dels apparater för gasblåsning eller för direkt utspridning från flygplan. Vid en jämförelse dem emellan finner man, att flygbomben kan rymma vida större gasmängd än en artilleriprojektil av motsvarande vikt, men att likvisst artilleriet på grund av sin större precisionsförmåga och möjlighet att utslunga större antal projektiler kan åstadkomma de största gasverkningarna — detta naturligtvis endast på avstånd, som ligga inom skottvidderna. Flygbombens räckvidd blir ju i så måtto vida större, att den kan bringas till verkan på ungefär samma avstånd från baserna, som ovan anförts

såsom gällande flygsprängbomber. Gasanfall utförda från luften hava därför i den spekulativa litteraturen betecknats såsom en särdeles effektiv form av framtidskriget. Häremot tala dock flera skäl anförda av såväl vetenskapligt som praktiskt erfarna författare. De faktorer, som äro ägnade att försvåra verkan av sprängbomber, göra sig gällande i lika hög grad i fråga om gasbomber. Framförallt må nämnas, att bombkastningen, åtminstone om luftvärnsanordningar äro för handen, ofta måste utföras under förhållanden, som försvåra en effektiv gasbeläggning utav avsedda områden. — Gasblåsning ur för ändamålet konstruerade stålcyllindrar kan endast komma till användning för vissa gaser av hög flyktighetsgrad. En modernare metod är användning av gasfacklor, från vilka stridsgaserna spridas i rök- eller dimform. Båda metoderna äro beroende av gynnsam vindriktning.

De gasmängder, som erfordras för ernående av viss verkan, kunna till kvantiteten approximativt bestämmas. De äro anmärkningsvärt stora, beroende framför allt på detta stridsmedels flyktighet, vilken gör, att en stark koncentration och följaktligen stora mängder krävas, om icke utspädningen med luft skall alltför snart neutralisera verkningarna. Beräkningar hava givit vid handen, att en 50 kg flygbomb ej kan effektivt gasbelägga större yta än 1 500 kvm.

Här nedan anföras efter tyska och amerikanska uppgifter några belysande siffror rörande praktiskt erforderlig ammunitionsmängd vid gasbeläggning.

Erforderlig artillerigasammunition för effektiv gasbeläggning av en yta av 1 kvkm.

Projektillag	Stridsgas	Erforderligt antal projektiler	Ammunitions-vikt ton	För skjutningens utförande under 1 tim. erfordras (antal pjäser)	Verkan kvarligger efter gasbeläggnings utförande.
7 cm gasproj. ...	difosgen	10 000	90	84	1—2 timmar
15 " "	"	2 500	112,5	56	1—2 "
7 " "	senapsgas	20 000	180	184	minst 2—3 dagar
15 " "	"	5 000	225	156	" 2—3 "

För gasbeläggning från luften torde endast senapsgas ifrågakomma, och härav erfordras i genomsnitt 10 000 kg för en yta av 1 kvkm. Av bombplan, som för avsedd bombarderingsuppgift kunna medföra en bomblast av 1 000 kg, erfordras alltså teoretiskt 10 stycken. Emellertid måste man på grund av luftförsvar, haverier, väderleksförhållanden m. m. räkna med en avsevärd avgång av flygplan vid ett anfall. Gasbeläggning från luften av ett större område erfordrar således under alla förhållanden en stor flygstyrka. Utsikterna att erhålla större resultat äro på grund av alla inverkanande faktorer likväl mycket ovissa.

Genom direkt utspridning (utsprutande) av gas från flygplan torde under vissa förhållanden en effektiv gasbeläggning av landsvägar, försvarsställningar

¹ Beskjutning av terräng med senapsgasprojektiler utföres i allmänhet under en tid av ungefär 2 timmar.

o. s. v. kunna åstadkommas. Dylig gasutspridning (med senapsgas) kan för närvarande utföras från högst 1 000 m höjd.

I detta sammanhang riktas givetvis uppmärksamheten på frågan, i vad mån gaskriget kan tänkas komma till användning mot civilbefolkning. Flygvapnet bjuder vissa möjligheter härtill; utsikterna att därmed uppnå betydande verkningar torde dock vara mindre än vid användande av spräng- och brandbomber. Förutsättning för nående av större gasverkan är främst, att särskilt känsliga mål äro för handen och kunna verksamt gasbeläggas. Tätt byggda städer kunna förete sådana mål; större verkningar torde dock uppnås endast i de fall, där bomber slå ned i bostadshus, å trånga gårdar o. s. v. Bomber, som falla å öppna platser samt i vatten, bliva däremot av relativt ringa verkan; vidare torde högt belägna våningar ej nås av gasverkan. Hit hörande frågor behandlas närmare av luftförsvarsutredningen. — Från världskriget föreligger intet exempel på gaskrig mot civilbefolkning.

I fält kunna stridsgaserna, där ovan antydda förutsättningar föreligga, ernå vissa verkningar av samma slag, som man åsyftar med övriga stridsmedel: försätta motståndare ur stridbart skick, hejda förflyttning, tvinga till utrymmande av viss terräng, minska rörelseförmågan o. s. v., allt i en utsträckning, som i hög grad bestämmes av motpartens möjligheter till skyddsåtgärder.

Gasskyddsmedel.

Skyddsmedlen mot stridsgaser hava utvecklats jämsides med de senare och för närvarande nått en ganska hög grad av fullkomning. De äro dels av individuell, dels av kollektiv art. Det viktigaste individuella skyddsmedlet är gasmasken. På grund av sin konstruktion anses en modern gasmask skydda ögon och andningsorgan mot varje som stridsgas användbar gas. Vetenskapens ståndpunkt synes för närvarande vara, att ingen anledning finnes att befara, att nya eller oprövade gaser skulle kunna användas, gentemot vilka icke skyddsverkan skulle kunna ernås. För saneringsmanskaper, som har till uppgift att avlägsna senapsgas, finnas skyddskläder. Slutligen må nämnas kollektiva skyddsåtgärder i form av saneringsorganisationer samt skyddsrum. — Frågan om gasskydd för civilbefolkningen faller inom den ovannämnda utredningens område.

Till frågan om skyddet mot gaser hör även den del av sanitetstjänsten, som omfattar behandling av gasskadade. Denna kräver vissa anordningar och medel. Dit hör ock utbildning i gasskyddstjänst.

Frågan om skyddsmedel och skyddsåtgärder mot gaser är säkerligen mycket viktig. Ägnas den tillräcklig uppmärksamhet, torde emellertid gasstridsmedlens verkningar kunna i väsentlig mån neutraliseras. Det har med rätta påpekats, att, antingen det gäller civilbefolkning eller trupper, möjligheterna till skydd äro större gentemot gaserna än emot många andra stridsmedel.

Som slutomdöme rörande gasstridsmedlen och gaskriget torde kunna sägas, att dessa icke synas vara av natur att förändra betingelserna för Sveriges

försvar i stort sett. Emellertid bör påpekas, att psykiska och moraliska påverkningar äro tänkbara i en grad, som icke kan förutses. Dock torde en allmännare vetskap om att skyddsåtgärder äro möjliga och i mån av behov vidtagna, utgöra en viss garanti mot större verkningar av denna art. Å andra sidan måste gasstridsmedlen komma att i ej ringa grad påverka krigsföringen till lands och organisationen av lantstridskrafterna. Deras förnämsta betydelse torde ligga dels i möjligheten att uppnå verkningar vid överraskande anfall och mot illa utbildad trupp, dels i framtvingandet av skyddsåtgärder, som inskränka rörelseförmågan. För sjökriget och dess medel torde gasstridsmedlen däremot icke komma att äga större betydelse.

Kapitel 4. Bakteriologiska medel.

Såvitt de sakkunniga hava sig bekant, förutsättes ingenstädes inom militära fackkretsar användning av s. k. bakteriologiska krigsmedel. Dylika spela emellertid synbarligen en viss roll i folkföreställningen, varför de sakkunniga icke velat förbigå dem.

Förutsättningarna för att kunna utnyttja bakterier såsom krigsmedel äro i främsta rummet beroende av möjligheten att åstadkomma epidemier hos det fiendliga landets befolkning — tillräckligt långt från fronten för att icke drabba båda parterna. Angående de fysiologiska möjligheterna härför yttrar sig föreståndaren för statens bakteriologiska laboratorium, professor Kling:

»Det är emellertid inte så enkelt, som man skulle tro, att överföra en infektionssjukdom från en individ till en annan. Det finns vissa sjukdomar, som särskilt äro tänkbara, t. ex. pest och kolera. Men så snart man kommit på det klara med att en epidemi av nämnda slag utbrutit, kunna verkningarna av densamma neutraliseras. Hur själva utspridningen av sjukdomsalstrarna skulle gå till, är väl ännu ett olöst problem. Effektiviteten av att kasta ner några provrör med baciller från luften, tror jag vore ytterst ringa. Däremot kan man tänka sig en infektering av brunnar och vattendrag. Men nu föröka sig bakterierna icke alls eller endast mycket långsamt i vatten. Man torde säkert snart nog komma underfund med smittokällan, och då kan ju vattnet renas genom kokning eller på andra sätt.

När det gäller vissa andra ytterst smittosamma sjukdomar, som det kanske skulle löna sig bättre att sprida på konstlad väg, exempelvis en influensa- artad infektion, har man att räkna med den svårigheten, att man ännu ej lyckats odla dess virus.»

Från fackmannahåll ha framhållits även andra svårigheter att åstadkomma en epidemi inom visst område. Härtill fordras icke endast mikrober utan även för desamma gynnsamma omständigheter i fråga om årstid, lokala förhållanden m. m. De flesta hittills kända sjukdomsalstrande bakterier gå snart under genom intorkning eller genom inverkan av solljuset. Vetenskapliga försök att inympa smittämnen på en organism hava ofta misslyckats, enär den ifrågavarande organismen ej varit för dem mottaglig. Den moderna vetenskapen har däremot bl. a. genom desinfektion av livs- förnödenheter och genom skyddsympling mot en del infektionssjukdomar

möjliggjort ett bekämpande av smittosamma sjukdomar på ett sätt, som gör sannolikheten av på konstlad väg spridda epidemier mycket mindre än tidigare.

Ett överförande av smittämnen genom projektiler torde knappast vara användbart, enär vid sprängningen så hög temperatur uppstår, att bakterier dödas.

Även om de fysiologiska möjligheterna att med framgång använda bakteriologiska medel vore större, än de synas vara, torde sannolikheten av dessa medels tillgripande även av andra skäl vara mycket liten. Ett försök att på själva krigskådeplatsen åstadkomma en utbredning av smittosam sjukdom torde få anses uteslutet, emedan sjukdomen sannolikt mycket snart skulle drabba även de egna stridskrafterna. Även ett infekterande av orter i hemorten måste anses medföra stor risk för spridning av smittan över fronten, om det nämligen skulle lyckas att åstadkomma en epidemi av verklig betydelse.

Slutligen torde den allmänna oviljan mot en sådan krigsföring utöva en åtminstone återhållande verkan.

Krigshistorien känner hittills intet betydelsefullt fall, som kan inrubriceras under beteckningen »bakteriekrig». Av vad ovan anförts torde framgå, att såväl tekniska och fysiologiska svårigheter som faran för egna stridskrafter göra, att »bakteriekriget» knappast är att räkna med i framtiden, och skulle mot förmodan det likväl tillgripas, finnas stora möjligheter att neutralisera dess verkningar.

Kapitel 5. Sjökrigföringen.

Sjökrigets natur och de olika fartygsslagens uppgifter och användbarhet äro utförligt behandlade i »Betänkande och förslag rörande ersättningsbyggnad för flottan», avgivet av särskilda sakkunniga år 1926, varför de karaktéristiska dragen här endast i korthet komma att beröras.

Den tekniska utvecklingen av sjökrigsmedlen har lett dels till förbättrade vapen (ökade verkningsmöjligheter hos kanoner, torpeder och minor), dels till nya vapen och hjälpmedel (flygbomber, sjunkbomber, dimbildare, undervattens- och luftlyssnarapparater, radiopejlingsapparater m. m.). Därjämte hava förbättrade fartygskonstruktioner ökat fartygens motståndskraft (flytbarhet) samt fartygsmaskineriets utveckling medfört ökad snabbhet och högre grad av gångberedskap hos de olika fartygsslagen. Nya fartygstyper hava tillkommit, nämligen flygplanbärande fartyg, vilka ökat möjligheten att i sjökrigföringen utnyttja flygstridskrafterna, samt minundervattensbåten och motortorpedbåten, genom vilka min- och torpedvapnens användbarhet vuxit. Till torpedvapnets ökade möjligheter har också tillkomsten av torpedflygplan medverkat. Radioväsendets användbarhet för förbindelser mellan fartyg, flygplan och landorgan har stegrats genom radiomaterielens tekniska utveckling.

I strategiskt och taktiskt avseende har denna utveckling medfört betydande verkningar. Genom i främsta rummet ubåtarnas och minvapnets utveckling blir sålunda sjöherraväldet, vilket i stort sett innebär kontroll över sjövägarna, svårare att förvärva och bibehålla än förr; det blir i hög grad

någonting relativt. Härtill hava jämväl bidragit förbindelseväsendets ökade möjligheter samt den ökade snabbheten hos fartygen i förening med vapnets stegrade effektivitet, vilket möjliggör överraskande motföretag och medgiver en tämligen fri växling mellan offensiv och defensiv även vid ojämna styrkeförhållanden.

I vilken grad herravälde kan utövas, beror förutom av sjöstridskrafternas sammansättning till ej ringa del av sjökrigsskådeplatsens natur. Härmed avses dels dess geografiska förhållanden, såsom förekomsten och beskaffenheten av hamnar och skärgårdar (basområden), dels farvattnens (operationsområdenas) beskaffenhet, främst i avseende å djupförhållanden och förträningar (sund).

Skärgårdar utgöra i sig själva intet skydd mot en fiende, men de göra ett framträngande till fastlandskusten svårare än på den öppna kusten, samtidigt som de gynna de försvarande sjöstridskrafternas operationer. Egna sjöstridskrafter kunna inom skärgårdar erhålla mot flyganfall och ubåtar lätt bevakade ankarplatser, och egna flygstridskrafter kunna starta och landa inom skärgårdarna utan att störas av fienden eller av sjögång. Skärgårdarnas många utlopp försvåra dessutom en där förankrad sjöstyrkas iakttagande samt dess instängande genom mineringar eller andra medel. Är försvaret otillräckligt, kan däremot fienden styra in i skärgården med såväl örlogs- som transportfartyg och från mot väder och vind skyddade ankarplatser verkställa urskeppning, utföra luftanfall och avskära sjöförbindelser.

Den strategiska offensiven mot en fientlig kust försvåras alltså, i den mån denna kusts speciella natur gynnar dess försvar. Då en invasion sjöledes icke är utförbar utan besittande av sjöherravälde inom det område, varöver operationen skall framföras, kräves dessförinnan oskadliggörande eller utmanövrerande av en där förefintlig försvarsflotta — naturligtvis under förutsättning att denna är så beskaffad, att den gentemot den angripande flottan är en faktor att räkna med. Kan en sådan försvarsflotta vid behov undandra sig motståndaren i ett skyddat basområde för att, när läget så kräver, gå till anfall, måste angriparen för att få den satt ur spelet längre eller kortare tid tillgripa blockad av densamma. Men besitter försvararen offensiva hjälpmedel, vilkas användande tryggas och underlättas av artillerifartyg, bliva under en blockad riskerna för fartygsförluster genom minsprängning samt torped- och luftanfall och därmed för styrkeutjämning till den blockerandes nackdel mycket stora. Blockaden måste därför läggas på så stort avstånd från försvararens basområde, att den sällan torde kunna bliva effektiv. Äro de geografiska förhållandena gynnsamma, kan alltså försvararen i de flesta fall bevara möjligheten att rikta anfall mot en fientlig över skeppningsstyrka, om han förfogar över därtill lämpliga medel.

Djupförhållandena spela så till vida i strategiskt hänseende en roll i sjökrigföringen, att djup överstigande 100 och understigande 20 m försvåra minvapnets användning, varjämte mindre djup än 30 m bereda allvarliga svårigheter för större ubåtars krigsmässiga uppträdande. För slagfartygs fria

operationer kan som minimifordran på vattendjup sättas 20 m, därest farvattnet i stort sett har ojämna djupsiffror.

Farvattensförträngningarna hava i första hand det inflytande på sjökrigföringen, att en fiende, som har att passera en sådan för att nå ett visst operationsmål, måste välja en bestämd väg, varigenom försvararen får lättare att i tid upptäcka och anfälla honom. Passagen av själva förträngningen kan försvåras genom mineringar ägnade att underlätta angrepp mot en där framträngande fiende. Under vissa förhållanden kunna farvattensförträngningar med bl. a. minvapnets tillhjälp fullständigt spärras gentemot fiendeflottor. En sådan spärr kan förvandla ett visst sjöterritorium till avstängt område, användbart för den ena parten men så gott som uteslutet för den andra. En försvarare, som kan på detta sätt utnyttja en farvattensförträngning, inskränker alltså fiendens anfallsmöjligheter och har förmånen att kunna koncentrera sina egna sjöstridskrafter för operationer utanför det avspärrade området.

Ovanstående förhållanden äga sin större eller mindre tillämplighet även på den del av sjökriget, som faller inom handelsförstörelsen eller den ekonomiska krigföringens område. Denna krigföring, vilken innefattar uppbringning (förstöring) av handelsfartyg till sjöss och blockad (avspärrning) kan med snart sagt alla länders numera ökade beroende av sjöförbindelserna till sin verkan bliva ödesdiger för ett lands motståndskraft och utövar därför ett större inflytande än förr på sjökrigets förande och verkningar. Föreliggas gynnsamma geografiska förhållanden och lämplig kustkontur, och anpassas sjöstridskrafternas användning efter dessa, kan även en underlägsen makt erhålla möjlighet att skapa kontroll över förbindelsevägarna.

Förvärvandet av herraväldet till sjöss genom ett avgörande sjöslag eller en varaktig blockad av motståndarens sjöstridskrafter torde på grund av ovan antydda förhållanden endast i undantagsfall äga rum i ett modernt sjökrig. I de flesta fall torde uppgörelsen komma till stånd genom ett mer eller mindre långvarigt nötningskrig i form av framstötter inom det omstridda vattenområdet och ständigt pågående operationer för krigsskådeplatsens övervakande samt för bevakning och skydd av basområden och vägar invid den egna kusten. Huruvida detta nötningskrig till slut kan leda fram till ett obesträtt besittande och därmed ett oinskränkt utövande av herravälde till sjöss med därav följande frihet att, för vad ändamål det vara må, utnyttja havets alla färdvägar, blir beroende på personalens skicklighet samt materielens egenskaper och omfattning.

I detta sammanhang må påpekas betydelsen av ett ändamålsenligt ordnat *fast kustförsvar*¹. Världskriget har påvisat dettas oumbärlighet vid försvar av begränsade kustområden. Om långskjutande artilleri och svåra kastpjäser ingå däri, finnes nämligen föga utsikt för flottor att med fördel upp-

¹ I denna term inbegripes, där den förekommer i betänkandet, jämväl vissa rörliga anordningar, som äro av den karaktär, att de böra organisatoriskt inordnas i det fasta kustförsvaret.

taga strid med detsamma. Världskriget har ock påvisat lämpligheten av att för kustförsvaret finnas ej blott fast uppställda utan även rörliga pjäser t. ex. å järnvägslavettage. Därigenom underlättas dispositionen i krigstid av dessa försvarsmedel till de punkter, där särskilt krav på lokalt försvar uppstår.

Kapitel 6. Lantkrigsföringen.

Utvecklingen av lantkrigsmedlen har under och efter världskriget karakteriserats främst av eldvapentechnikens starka utveckling. Infanteriet har tillförts ett starkt inslag av automatiska eldvapen (kulsprutor och kulsprutegevär) samt en del nya vapen (granatkastare, infanterikanoner). Artilleriets verkningsmöjligheter hava stegrats genom materielens utveckling i avseende å eldhastighet, elduthållighet, skottvidder och projektilverkan. Dessa förhållanden ävensom den kvantitativa ökningen av eldvapen i allmänhet hava åstadkommit en starkt ökad ammunitionsförbrukning. Frågan om produktion och tillförsel av tillräckliga mängder ammunition av olika slag är därför ett särdeles betydelsefullt problem. Nya mekaniserade stridsmedel såsom stridsvagnar och pansarbilar ävensom de större möjligheterna att genom motorisering öka rörligheten av vissa förband måste även öva inflytande på lantkriget. De elektriska signalmedlen, särskilt radiosignalmedlen, hava snabbt utvecklats mot en allt högre grad av fulländning. Härtill komma gasstridsmedlen, vilka ovan berörts, och vilka just för lantkriget torde hava sin största betydelse, ävensom åtskilliga slag av medel för rök- och dimbildning m. m.

*Utvecklingen
under och
efter världs-
kriget.*

Ett bedömande av lantkrigsmedlens betydelse i ett kommande krig måste grundas icke blott på deras egna verkningsmöjligheter utan också på inflytandet av andra krigsmedel och dessas verkan. Bland dessa senare är det särskilt flygvapnet, som kommer att utöva ett mycket stort inflytande på lantkrigsmedlen och lantkriget. De i den militära litteraturen uttalade teorierna angående framtidens krig till lands äro ock starkt påverkade — förutom av de nya medel, som i övrigt tillförts lantkriget, och som kunna tänkas än mer utvecklade och fulländade — av luftkrigsmedlen. Dessa teorier, av vilka några kunna betecknas såsom förhärskande, äga sin betydelse i detta sammanhang, i den mån de kunna bilda utgångspunkter för bedömandet av vårt land berörande frågor. För de sakkunniga, som icke anse sig böra närmare ingå på organisatoriska spörsmål, har det endast gällt att komma till en uppfattning angående lantkrigsmedlens allmänna beskaffenhet och deras betydelse för krigföringen i stort.

Beträffande lantkrigsmedlens allmänna betydelse framhålles det i militärlitteraturen med rätta, att de äro de enda, som kunna tillkämpa sig och försvara ett landområde, och att de, där kampen står mellan tvenne viljestarka motståndare, torde bliva de yttersta och avgörande. Deras betydelse i övrigt i jämförelse med övriga krigsmedel säges bliva beroende främst av i varje särskilt fall rådande geografiska, militärpolitiska m. fl. förhållanden.

Åsikterna rörande lantkrigsmedlens framtida beskaffenhet brytas skarpare mot varandra. Erfarenheterna från världskriget hava helt naturligt värde-

satts på olika sätt, och slutsatserna om den kommande utvecklingen hava därför växlat. De krigsvetenskapliga meningsutbytena i skilda länder giva dock en viss ledning för bedömandet, särskilt om vederbörlig hänsyn toges till de skilda synpunkter, varur frågorna blivit behandlade. Man finner sålunda, att omdömena ofta äro hänförliga till ett visst land och dess särskilda förhållanden, vilka icke utan vidare kunna generaliseras. Vissa av världskrigets företeelser, framförallt de, som stå i samband med ställningskriget, hava emellertid föranlett tämligen allmängiltiga slutsatser. Detta uppkomst hade sin naturliga orsak i strävan att undandraga de stridande eldvapnens verkningar, en strävan, som måste taga sig allt påtagligare former, ju mer eldvapnen utvecklades. De stela fronterna voro därjämte uttryck för ett visst jämviktsförhållande, vars långvarighet har sin förklaring i det allmänna krigsläget, där något avgörande icke kunde framkallas, förrän parternas alla tillgångar insatts. Emellertid är det helt naturligt, att man vill sätta framtidens arméer i stånd att övervinna det resultatlösa ställningskrigets stadium, med andra ord göra dem mera offensivdugliga. Då massan, som i världskriget togs i anspråk i största möjliga utsträckning, stundom visade sig oförmögen att åstadkomma avgörandet, ofta på grund av sin jämförelsevis svaga kvalitet, har det legat nära till hands att söka lösningen i en högre kvalitet hos hären. Meningarna gå emellertid i sär dels beträffande arten av denna kvalitet, dels därom, huruvida och i vilken grad man är berättigad att tillgodose kvaliteten på kvantitetens bekostnad.

Kvalitet och kvantitet.

Allmänt erkännes, att världskrigets tekniska utveckling medfört krav i fråga om beväpning och utrustning, som under alla förhållanden i viss utsträckning måste tillgodoses. Ingen här, om än talrik, kan otidsenligt beväpnad sändas i fält mot en modern här. Från världskriget hava anförts exempel på att mindervärdigt ersättningsmanskap vid fronterna blivit till mer skada än gagn. Med de tekniska fordringarna följa ock högre krav på de stridande själva, alltså på en tillräcklig utbildning. Man behöver blott, säger en författare, äga någon inblick i vissa moderna stridsmedels struktur för att förstå, att det icke räcker att blott hava vapen i arsenalerna; de måste ock kunna brukas. Utöver fastställandet av dessa allmänna fordringar på en i fält användbar här har meningsutbytet rört sig om omfattningen av härens tekniska utrustning, om graden av dess »mekanisering». En mycket radikal ståndpunkt representeras härvid av ett par engelska författare, vilka bland annat förebådat infanteriets förseende med stridsvagnar i sådan utsträckning, att dessa skulle bilda detta truppslags kärna eller till och med dess huvuddel. Det är kravet på skydd och kravet på rörelse, man här sökt förena på liknande sätt som hos pansarfartyget. Med rätta har emellertid framhållits, att pansaret kan brytas av härför konstruerade projektiler, och att en på grund därav nödvändig ökning av pansartjockleken måste bliva till men för rörligheten, vars villkor ju äro helt andra till lands än på vattnet. En förespråkare för dessa stridsmedel erkänner vidare själv, att deras användbarhet är inskränkt till öppen terräng, att de ställa sig mycket dyra, och att en mass-

anskaffning i fred av sådana redskap dessutom är ytterst vansklig, när materielen snart nog kan bliva föråldrad på grund av den alltjämt fortskridande utvecklingen. Samma författare kommer till den slutsatsen, att en mekanisering överhuvud i denna riktning är tänkbar endast såsom en småningom och i etapper — med början vid trängförbanden — fortgående reformering. Det synes betecknande, att det är i ett starkt industrialiserat land som England, vars krigiska traditioner dessutom sedan gammalt äro förbundna med yrkesarmén, som dylika ytterliggående spekulationer uppstått. — En annan fråga, som ägnats mycken uppmärksamhet, är motoriseringen eller frågan om ökande med motorteknikens hjälp av stridskrafternas (förbandens) rörlighet. Denna fråga tager icke sikte på någon egentlig omvandling av lantstridskrafterna utan endast på deras transport men äger likväl betydelse så till vida, som uppmärksamheten här fästes vid de möjligheter till snabba förflyttningar, som kunna bjudas, där tillgången på motorfordon är riklig och vägnätet så medgiver.

Vad därefter beträffar frågan, om och i vilken grad en hög kvalitet kan berättiga till minskning av numerären, hava ävenledes olika åsikter framförts. Väsentligen från tyskt håll (generalöverste v. Seeckt) har den åsikten gjorts gällande, att massan spelat ut sin roll, och att framtidens här är den lilla, väl beväpnade och högt utbildade yrkeshären, i krig kompletterad med ett massuppbåd, som med nödvändighet måste bliva av lägre kvalitet, men vars organisation och utbildning likvisst måste vara förberedda genom i fred förefintliga kadrar m. m. ävensom genom viss utbildning. Av andra författare, däribland även tyska, har dock påpekats, att detta så till vida måste vara en sanning med modifikation, som idealet ju är en både manstark och väl kvalificerad här; att vid ett krig, fört till det yttersta, alla krafter måste insättas, och att därvid en från början bestående skillnad mellan en kvalitetshär och en massa småningom måste komma att utjämnas. Härjämte påpekas, att ekonomiska och andra förhållanden, ej minst kravet på att hava folk sparat för krigsproduktionen, med nödvändighet måste i viss utsträckning begränsa numerären vid fronterna.

Man torde kunna tillägga, att även geografiska och befolkningsförhållanden öva inflytande på dessa frågor. För länder med vidsträckta gränser torde i allmänhet en jämförelsevis stor kvantitet stridskrafter vara erforderlig. Är därtill befolkningen relativt fåtalig, kan denna kvantitet komma att sammanfalla med den styrka, som genom anlitande av folkets hela värnkraft kan uppställas.¹

Vid en prövning av gjorda erfarenheter och framställda teorier, i vad de gälla lantkrigsmedlen, torde följande synpunkter beträffande deras betydelse för Sveriges försvar böra framhållas.

¹ Meningsbrytningarna i ovanberörda frågor belysas av nedanstående uttalanden.

Förutvarande chefen för tyska riksvärnet von Seeckt:

»Jag ser alltså, för att än en gång giva en kort sammanfattning, krigföringens framtid i användandet av förstklassiga och rörliga och alltså mindre härar, vilkas värde genom flygvapnet rönt en väsentlig stegring, och i ett samtidigt ställande i beredskap av hela värn-

Tillämpligheten för Sveriges del av vissa erfarenheter och åsikter.

En utveckling av hären i den riktningen, att t. ex. infanteriet till sin huvuddel skulle komma att utgöras av mekaniserade förband, skulle icke motsvara våra försvarsändamål. En sålunda sammansatt armé skulle icke kunna fylla de krav, som måste ställas på densamma, ty, om de mekaniserade förbanden än utgöra ett värdefullt tillskott i kraft, då de uppträda tillsammans med andra förband, äro de likväl knappast i stånd att ensamma utföra en strid och än mindre att genomföra en operation. Gäller detta de flesta kontinentala arméer, torde det i än högre grad gälla den svenska armén. På de flesta tänkbara krigsskådeplatser, även i södra och mellersta Sverige, torde åtminstone delar av lantstridskrafterna komma att röra sig i betäckt terräng. I sådan terräng äro å ena sidan mekaniserade förbands rörelser förhindrade eller starkt försvarade; å andra sidan hava trupper, som fritt kunna röra sig i och äro förtrogna med dessa terrängförhållanden, stora fördelar gentemot motståndare, som icke hava samma förutsättningar. Man torde därför kunna säga, att vårt infanteri, om det är modernt beväpnat och väl utbildat, äger möjligheter, som icke i samma grad skulle kunna utnyttjas, om det helt mekaniserades. Gentemot en mer eller mindre fullständig mekanisering måste vidare anföras kostnadsfrågan, som helt visst skulle bliva olöslig, om man ville söka väsentligen basera vår försvarsorganisation därpå. För övrigt finnes ingenstades ett sådant system utexperimenterat, och i intet land har man på ansvarigt håll ansett förhållandena påkalla en organisation, som ens närmar sig de ovan antydda ytterlighetsriktningarna.

Vad åter beträffar motoriseringsfrågan är det tydligt, att den tekniska utvecklingen möjliggör en ökad rörlighet. I vad mån detta förhållande kan utnyttjas, blir beroende av tekniska tillgångar, vägförhållanden m. m. inom landet.

Tillgång på motorfordon kan sålunda medgiva hastig förflyttning av mindre truppstyrkor, och denna möjlighet kan under vissa förhållanden öva inflytande på operationerna. Beträffande större truppstyrkor — operativa enheter — hava verkställda undersökningar av svenska förhållanden givit vid handen, att truppernas strategiska rörlighet endast i begränsad omfattning

kraften, vare sig det gäller att tillföra anfallet ny kraft, eller det gäller ett uppoffrande försvar av hemlandet.»

(Gedanken eines Soldaten 1929.)

Förutvarande franske generalstabschefen Debenev:

»Med rätt eller orätt avgöres icke längre kriget genom välutbildade yrkesmän (champions) utan av folken i deras helhet, vilka insätta hela sin levande kraft. Hädanefter gäller det icke att skapa en armé utan armén, massuppådet, folket i vapen, vilket uttryck, som nu väljes, och att den kraftansträngning, som man måste förutse och förbereda, icke är en begränsad och avvägd sådan utan utgör maximum av kraft.»

»Det franska folket har alltför intensivt känt styrkan av den stora nationella kraftkällan för att det skulle anförtro sin välfärd åt kvantitativt försvagade (morcelées et dosées) organisationer, som föra tillbaka till yrkesarmén. Den vet och skall icke mera tvivla därpå, att försvaret av fosterlandets heliga jord icke kan bliva säkerställt annat än av nationen själv, av nationen i vapen.»

(Armée nationale ou armée de métier 1929.)

I Ryssland, där på grund av den stora folkmängden yrkesarmén borde särskilt förordas, säger Ålsknis, föredragande vid den röda generalstabsakademien, att han vore av den övertygelsen, att man trots fördelen av en liten, förstklassigt utbildad armé, dock borde bibehålla den allmänna värnplikten för att kunna utbilda största möjliga antal vapenföra.

(Krasnaja Svesda 1929.)

kan med fördel baseras på motorisering. Detta utesluter icke, att delar av dem — exempelvis vissa träng- och artilleriförband o. s. v. — under alla förhållanden böra motoriseras. Vid längre förflyttningar av större truppstyrkor komma järnvägarna alltjämt att vara av utslagsgivande betydelse, i synnerhet som möjligheten att tidigt och riktigt disponera tillbakahållna krafter ökats genom flygvapnets spaningsförmåga. I detta sammanhang får emellertid ej förbises, att järnvägsförbindelserna under vissa förutsättningar på grund av flygvapnets utveckling löpa betydligt större risk än förut att bli avbrutna. Slutligen må nämnas, att järnvägarna genom att möjliggöra användning av järnvägsartilleri och pansartåg kunna underlätta ett rörligt uppträdande av vissa stridskrafter.

Man torde på grund av det anförda kunna säga, att våra förhållanden icke påkalla, knappast heller tillåta uppsättandet av en »maskinarmé». Där emot kräves på grund av de krigets allmänna fordringar, som ovan berörts, att de trupper, som avses för operationer i fält, äro modernt beväpnade och utrustade samt väl utbildade, med andra ord *operations- och stridsdugliga*. Nödvändigheten av att utnyttja den ökade rörlighet och eldkraft, som den moderna tekniken erbjuder, gör sig särskilt gällande för trupper, vilka, såsom i vissa fall de svenska, måste vara beredda att hastigt nå och avvisa en motståndare, som söker landstiga. I vilken omfattning sådana trupper äro erforderliga, kan endast bedömas på grund av läge m. fl. strategiska faktorer, som avhandlas i följande avdelningar. Dessa faktorer bliva ock bestämmande för frågan, i huru stor utsträckning dessa stridskrafter måste vara *omedelbart tillgängliga*, eller om de till någon del kunna utgöras av trupper, som icke äro genast användbara men kunna tänkas bli det under en påräknelig, tillräcklig tidsfrist. I den mån detta senare är möjligt, sparas i fredstid kostnader för dessa truppers fullständiga organisation och utbildning. Av sådana skäl kan alltså — alltjämt under förutsättning att de nyssnämnda strategiska faktorerna möjliggöra det — ett »elastiskt» system vara berättigat, d. v. s. ett system, där man i mer eller mindre utpräglad form skiljer mellan en »betäcknings»- eller »operations»-armé av omedelbart operations- och stridsdugliga trupper samt en andra bestående av de djupare, i fredstid icke så fullständigt utbildade reserverna. Förutsättningen härför är emellertid, att organ finnas för utbildning och uppsättning av denna sekundära armé, och att en tillräcklig tidsfrist kan påräknas, under vilken den avsedda utsvällningen kan ske. Här må erinras om att 1923 års försvarsrevision angav såsom förutsättning för en reduktion av hären, att de omedelbart vid mobilisering uppsatta trupperna skulle vara tidsenligt organiserade och utrustade samt genast vid mobilisering operations- och stridsdugliga, att utöver dessa trupper under loppet av ett krig ytterligare stridskrafter skulle kunna uppsättas, samt att vid behov folkets hela kraft direkt eller indirekt borde kunna tagas i anspråk för försvaret.

Kapitel 7. Sammanfattande synpunkter rörande de olika försvarsgrenarnas betydelse för krigföringen.

Enligt åsikter, som synas förhärskande, komma krig sannolikt att inledas med anfall av flygstridskrafter, där detta på grund av geografiska och andra förhållanden är möjligt. Är så icke fallet, komma de inledande operationerna att röna inflytande av strävan att skapa betingelser för flygstridskrafternas användning. Dessas mål i början av ett krig torde förutom fiendens flygbaser komma att främst bli motståndarens transportleder och de centra, som hava betydelse för stridskrafternas mobilisering, uppmarsch och första operationer. Under krigets fortgång komma flygstridskrafterna att under alla förhållanden erfordras för samverkan med övriga stridskrafter. I den mån tillgång och förhållanden i övrigt möjliggöra det, komma de även att insättas mot för krigföringen betydelsefulla anläggningar och dylikt bakom och utanför stridsfronten. I vad mån anfall från luften komma att utföras även i syfte att öva direkt verkan på civilbefolkningen, kommer sannolikt att bliva beroende ej blott av militära utan även av andra faktorer. Med avgörande verkningar av detta senare krigföringssätt torde man dock icke i allmänhet numera räkna, under förutsättning att erforderliga motåtgärder vidtagits.

Lant- och sjökrigsmedlens betydelse för krigföringen i stort anses icke hava undergått någon egentlig förändring, ehuru deras användning kommer att röna stort inflytande av den tekniska utvecklingen och framför allt av flygvapnets tillkomst. Sjöstridskrafterna komma sannolikt, där så är möjligt, att redan från ett krigs början inriktas på kusthärjningar och anfall mot samt skydd av handelsförbindelserna. Sjöherraväldet blir svårare att tillkämpa sig och behålla än förr, och sjökriget kommer sannolikt att få karaktären av ett nötningskrig. Under dessa operationer är flygstridskrafter medverkan nödvändig. Vad beträffar lantstridskrafterna har tekniken skapat nya möjligheter att öka deras rörlighet och eldkraft. Flygvapnets spaningsförmåga har underlättat en tidig och riktig disposition av stridskrafterna. Samtidigt löpa dessa emellertid risken att se sin operativa rörlighet minskad genom avbrott på förbindelselinjerna till följd av flyganfall. I de fall, då kraftmätningen drives till det yttersta, kommer avgörandet av den rent militära kampen — eventuellt efter ett avgörande i sjökriget — att liksom hittills fällas av lantstridskrafterna.

Vid sidan av den rent militära kampen komma det ekonomiska kriget och propagandan att systematiskt organiseras och intensifieras.

Dessa ovan anförda allmänna synpunkter komma att för varje särskilt land undergå modifikationer. De visa emellertid de möjligheter och sannolikheter, på vilka man alltefter läget måste vara beredd. Påtagligt är, att samtliga militära försvarsgrenar böra tillgodoses i en grad, som betingas av detta läge. Hit hör ock det med hänsyn till luftanfall nödvändiga hemortsförsvaret, vilket framför allt bör inriktas på tryggheten av »livscentra», för kriget betydelsefulla industriområden, baser m. m. Härtill komma krav på beredskap för det ekonomiska kriget m. m.

Det får slutligen icke förbises, att ett folks motståndskraft väsentligen beror av psykiska faktorer, och att det nutida kriget, särskilt kriget bakom fronterna, i hög grad är inriktat på de psykiska krafternas undergrävande. Av dessa krafter kan det kanske ytterst komma att bero, huruvida t. ex. ett luftkrig skall bringa ett folk till underkastelse eller till effektivt motstånd. Den psykiska motståndskraften blir i sin ordning i hög grad beroende av förutseende åtgärder men även av den kännedom, befolkningen äger om de nya krigsmedlen, om deras verkningar och sätten att skydda sig däremot. De första luftanfallen över London framkallade panik, men då man lärt sig att rätt bedöma deras verkningsmöjligheter, frambragte de reaktioner, som snarare eggade än nedsatte försvarsviljan. Samma psykiska lagar, som bestämma den civila befolkningens reaktion inför kriget, gälla för övrigt ock i viss grad de levande försvarskrafterna. Erfarenheterna från kriget hava visat, att de militära försvararnas psykiska fostran måste fortgå jämsides med den fysiska och den tekniska, men denna fostran måste, om den skall nå sitt mål, bygga på vissa förutsättningar hos folket självt.

De nutida anfallsmedlens verkningsmöjligheter äro för visso mycket stora, men vid sidan av dem hava på alla områden försvarsmedlen utvecklats till en hög grad av fullkomning. Den krigshistoriska erfarenheten, att varje nytt offensivvapen i förstone visat sig överlägset men sedermera funnit sin motsvarighet i ett defensivt medel, besannas alltjämt. Detta förhållande torde berättiga till påståendet, att ett folk, som vill försvara sig, icke behöver underkasta sig för blotta hotet av en om ock överlägsen krigsmakt, därest det sörjt för nödig försvarsberedskap. Icke minst bör härvid uppmärksammas, att tekniken har givit ett numerärt underlägset folk, särskilt om det är högt utvecklat, vissa ökade utsikter för ett framgångsrikt försvar, vilka kunna verka avhållande på en angripare.

Avdelning III.

Strategiska synpunkter rörande Sveriges läge.

De strategiska synpunkter, som här nedan framläggas, ansluta sig huvudsakligen till vad i Del I, Avdelning IV, sagts angående läget vid Östersjön och de risker, som för Sverige kunna förefinnas att indragas i konflikter berörande Östersjöbäckenet. Därmed vilja de sakkunniga icke bestrida möjligheten av andra oss berörande konflikter, men ett längre gående hänsynstagande till dessa måste grunda sig på undersökningar, vilka, såsom redan framhållits, lätt finge karaktären av rena spekulationer. Även med en begränsning av undersökningen till att huvudsakligen omfatta förhållandena kring Östersjön återstår emellertid en mångfald konfliktmöjligheter och maktkombinationer. De sakkunniga hava av flera skäl ansett sig böra in-

skränka sig till att framhålla de synpunkter, som förefallit dem mest betydelsefulla med hänsyn till de i nämnda avdelning angivna politiska förhållandena.

Bedömandet av det strategiska läget måste vidare grundas på de moderna krigsmedlens verkningsmöjligheter och tillämpligheten därav på våra förhållanden. Det har härvid syntts de sakkunniga mest överskådligt att framlägga synpunkter rörande krigföringens tre huvudgrenar var för sig, varvid jämväl behörig hänsyn tagits till den samfälliga användning av olika krigsmedel, som ett krig mot oss torde komma att förete.

Kapitel 1. Luftstrategiska synpunkter.

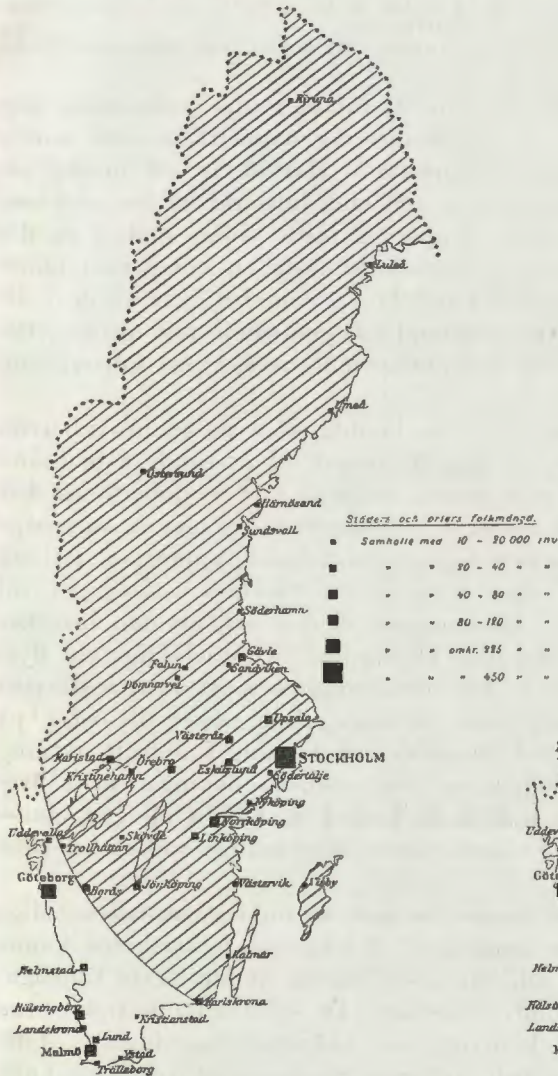
I anslutning till framställningen ovan i Avdelning II angående luftkrigsmedlen synes undersökningen främst böra omfatta möjligheterna rörande *bombanfall* mot Sverige.

Bland de allmänna betingelserna har såsom den främsta nämnts, att anfallen skola kunna baseras på lämpligt avstånd från operationsföremålet. Granskar man förutsättningarna härför, ställa sig dessa vid nuvarande förhållanden sålunda. Från kuststräckan Leningrad—Estlands östra gräns kunna företag av någon effektivitet icke utföras mot Sverige. Däremot äro sådana företag möjliga, om de kunna utföras från randstaternas eller Finlands västra delar, varest särskilt Reval, Dagö, Moonsundet samt olika punkter på och utanför Finlands västkust kunna erbjuda gynnsamma baseringsmöjligheter. Dessutom bör ej förbises möjligheten att basera flygföretag å särskilda därför konstruerade fartyg, om ock vissa svårigheter äro förenade med deras användning för mera omfattande företag. Ju närmare oss anfallen kunna baseras, desto verksammare kunna de bliva. Med hänsyn härtill må uppmärksamheten främst riktas på Gotland och Åland, vilka i en angripares besittning skulle erbjuda denne särdeles stora fördelar ur luftstrategisk synpunkt. Från dessa öar kunna bombarderingsföretag utgå mot de känsligaste delarna av Sverige. Vidare har en därstädes baserad motståndare ökade möjligheter att upprätta nya flygbaser på därtill ägnade punkter av vår ostkust eller i skärgårdarna, varifrån marina flygförband kunna tänkas operera med stöd av fartyg förande bomber och bränsle.

Anfallsmöjligheterna mot Sverige, sådana de för närvarande te sig från olika basområden, framgå närmare av efterföljande skisser och uppgifter.

Verkningsområde för bombflygplan av typ Junker K, 30 medförande 0,5 ton bomber.

Bombplanen baserade i sydvästra och västra Finland.

Bombplanen baserade i Estland och Öselterrängen.

Anfall kunna i detta fall således utföras mot hela landet utom området väster och söder om linjen Karlskrona—Borås—Bullaren.

Mot Stockholm kan under sex dygn anfall utföras med tre flygningar och med 1 ton bomber per flygplan.

Från Vasa mot Umeå och järnvägen Mellansel—Hällnäs kunna anfall utföras med sex flygningar under sex dygn med 1,6 ton bomber per flygplan.

Anfall kunna i detta fall således utföras mot större delen av Götaland (utom Väst-kusten), Svealand och sydöstra Norrland.

Mot Stockholm kan under sex dygn anfall utföras med tre flygningar och med 0,9 ton bomber per flygplan.

Från *Åland* kan vid anfall mot Stockholm—Upsala—Gävle föras en bomblast av 1,5 ton per flygplan, sex flygningar per flygplan under sex dygn.

Från *Gotland* kan vid anfall mot ostkusten Stockholm—Karlskrona föras en bomblast av 1,35 ton per flygplan, sex flygningar per flygplan under sex dygn.

Från *Libau* kunna bombanfall med flygplan medförande 0,5 ton bomber utföras mot sydkusten och västkusten intill Uddevalla.

Från *södra Östersjöskusten* kunna anfall med flygplan medförande 0,5 ton bomber utföras mot landet söder om linjen Grisslehamn—Charlottenberg.

Från *Själland* kunna anfall med flygplan medförande 0,5 ton bomber utföras mot landet söder om linjen Gävle—Orsa—Sälen.

Med stöd av de anförda siffrorna kan ett luftangrepps verkningsmöjligheter approximativt beräknas, om man känner det ungefärliga antal bombplan, som för företaget i fråga kan insättas. Härvid är att märka, att en angripare sällan torde kunna använda alla sina luftstridskrafter mot oss, och av de mot vårt land disponibla flygplanen torde vidare endast en del kunna komma till verkan samtidigt. Dessutom måste en sådan rent teoretisk beräkning undergå den praktiska reduktion, som betingas av de i avdelningen rörande luftkrigsmedlen omnämnda, begränsande faktorerna. Beträffande dessas tillämplighet vid flygföretag mot Sverige må följande anföras.

Den jämförelsevis långa vintern på våra breddgrader måste anses bereda vissa svårigheter särskilt i fråga om långflygningar. I avseende å meteorologiska förhållanden förtjänar omnämnas, att man i Östersjöbäckenet har att räkna med lågt gående moln under i genomsnitt något mer än en tredjedel av årets dagar. En på de sakkunnigas föranstaltande upprättad statistik rörande förhållandena vid och utanför mellersta Sveriges ostkust ger vid handen, att molnighet ej sällan förekommer av den art, att den inverkar ogynnsamt vid flygning i förband över Östersjön.¹ Ofördelaktigt vid flygning i västlig riktning verkar vidare den omständigheten, att de atmosfäriska rörelserna över Östersjön i regel hava riktningen från väster till öster, på grund varav de meteorologiska förhållandena vid flygning i motsatt riktning bliva svårberäknliga. — Erfarenheterna från svenska övningar med flygstridskrafter under fältmässiga förhållanden beröra mestadels tiden augusti—oktober och utvisa för flygning jämförelsevis fördelaktiga väderleksförhållanden.²

Vad beträffar förefintligheten inom Sverige av för bombanfall känsliga föremål må följande synpunkter framhållas. I fråga om folktätheten kunna Skåne samt Stockholms stad och län anses såsom jämförelsevis känsliga; övriga delar av landet äro mindre känsliga. De största industriplatserna äro våra fyra största städer. I övrigt äro industrianläggningarna tämligen jämnt fördelade över södra och mellersta Sverige samt Norrlands kustland; de flesta anläggningarna finnas i Götaland. Större sammanhängande industriområden — motsvarigheter till vissa områden i England, Belgien, Tyskland m. fl. länder — finnas icke. Ett fåtal mindre sådana områden

¹ Observationerna hava utvisat, att sådan molnighet är vanligast i december—januari (57,6 % fall), minst vanlig i juli (16,1 % fall).

² Under de sju sist förflutna årens stora fälttjänstövningar hava av 36 övningsdagar 27 i full utsträckning kunnat utnyttjas för flygning, medan flygningen under 1 av dagarna varit helt och under de övriga 8 delvis förhindrad.

finnes visserligen; bland dem må nämnas Nyland—Kramfors—Hornön, Vivstavarv—Sundsvall—Svartvik, Gävle—Sandviken—Skutskär och Trollhättan—Lilla Edet.

En för oss gynnsam faktor är det förhållandet, att flera av de orter m. m., som kunna antagas utgöra känsliga föremål, äro belägna vid eller nära vatten, vilket, som tidigare framhållits, till en viss grad neutraliserar bombverkan. Särskilt är detta fallet med Stockholm, vars omgivande och interna vattensamlingar kunna beräknas uppfånga omkring hälften av över staden fälda bomber.

Med hänsyn till förbindelserna måste Norrland anses såsom mycket känsligt för luftanfall. Norr om Hällnäs—Storuman finnes endast en genomgående järnvägslinje, å vilken flera större konstbyggnader erbjuda gynnsamma anfallsföremål. Förstöring av en sådan konstbyggnad åstadkommer ett längre eller kortare avbrott i järnvägstrafiken, intill dess det förstörda återställts. I mån som Inlandsbanan fullbordas och genom tvärbanor förbindes med kustbanan, minskas dock beroendet av den senare. — Mellan Dalälven och Ångermanälven finnas tre norr—södergående järnvägslinjer och en del tvärbanor, vadan ett avbrott å en punkt icke behöver betyda trafikens upphörande. Flera större konstbyggnader finnas emellertid. Området måste i trafikhänseende betraktas såsom jämförelsevis känsligt för luftanfall. — I södra och mellersta Sverige intill Dalälven är järnvägsnätet rikt utvecklat och antalet större konstbyggnader litet, vadan området kan betraktas som i berörda avseende icke särskilt känsligt, vilket i vissa fall icke utesluter risk för betydelsefulla avbrott, där endast en järnvägsförbindelse kan användas för erforderliga transporter t. ex. vid mötande av landstigningsföretag inom vissa områden.

I stort sett måste Sverige anses gynnsamt ställt i avseende å känslighet för luftanfall, särskilt i jämförelse med de flesta kontinentalmakter. Ju mer fientliga flygbaser närmas till våra gränser, desto mer ökas dock riskerna för de platser m. m., som kunna tänkas bliva föremål för anfall. Ur försvarssynpunkt äro vissa av dessa strategiskt betydelsefulla, särskilt Gotland, Stockholm, Karlskrona och vissa förbindelseleder.

Frågan om våra förutsättningar för försvar gentemot luftanfall behandlas här ej närmare, då den är föremål för särskild utredning.

Nämnas må emellertid, att skyddsföremålens läge blir i hög grad bestämmande för flygvapnets medverkan vid försvaret. Några av dessa föremål äro belägna så nära kusten, att bevakningen på marken får väl ringa djup för att i tid varsko försvararens stridsflygare. I Norrland uppstå svårigheter att medelst jaktplan åstadkomma ett effektivt försvar mot fientliga bombanfall, på grund därav att endast ett fåtal platser finnas, som kunna användas vid start och landning av med hjul försedda jaktplan. Under sommar-månaderna är det därför svårt att ernå en lämplig basering av de försvarande flygplanen i erforderlig närhet av skydds-föremålen. Vintertid, då flygplanen äro försedda med skidor, ställa sig förhållandena i detta avseende gyn-

*Försvars-
möjligheterna
mot luft-
anfall.*

sammare, liksom överhuvud taget året om i södra och mellersta Sverige. Såsom ett viktigt led i försvaret måste i vissa lägen betecknas egna bombanfall utförda mot fientliga flygbaser i ändamål att försvåra eller omöjliggöra för en angripare att därifrån utföra flygföretag. För baseringen av sådana företag från vår sida framträder den positiva betydelsen av det utanverk, vi äga i Gotland.

I stort sett måste Sveriges nuvarande luftstrategiska läge anses fördelaktigt. Även om genom teknikens utveckling avståndens betydelse minskas, är vårt läge dock gynnsammare än de flesta länders i Europa. Däremot kan detta läge förändras till vår nackdel, om en angripare får möjlighet att framflytta sina flygbaser. Från Finlands västra kustområden eller från Själland kan en eventuell överlägsenhet i luften göras gällande på ett för Sverige mycket kännbart sätt. Det måste därför alltid bliva ett önskemål ur svensk försvarssynpunkt, att en motståndare förhindras att upprätta dylika flygbaser.

Kapitel 2. Sjöstrategiska synpunkter.

Ovan har sjökriget framställts såsom till sin karaktär växlande mellan offensiv och defensiv, ett förhållande, som gör, att krigsskådeplatsen för ingendera parten kommer att inskränka sig enbart till närheten av den egna kusten. Rörelser komma att utföras inom hela eller större delen av det vattenområde, som skiljer deras landterritorier. Det område, som för Sveriges del kan ifrågakomma såsom sjökrigsskådeplats i vidsträckt bemärkelse, utgöres av samtliga de omgivande vattnen: Bottniska viken, Östersjön, Kattegatt och Skagerack. En så vidsträckt krigsskådeplats måste helt naturligt kunna indelas i operationsområden, vart och ett med sina särskilda strategiska förhållanden.

Det Sverige omgivande vattenområdet får sin operativa karaktär av två barriärer. Den ena är Ålandsbarriären, bestående av en större och ett avsevärt antal mindre öar, som sammantränga farvattnet till tvenne förbindelsevägar, en östlig genom svärnavigabel skärgård och en västlig över Ålands hav, av vilka den senare är den ur navigeringssynpunkt viktigaste. Ålandsbarriären delar inhavet i två operationsområden, nämligen Bottniska viken och Östersjön. — Den andra barriären är den, som bildas av de danska öarna avskiljande Kattegatt—Skagerackområdet som ett tredje operationsområde från Östersjön.

Vid ett sjökrig i Östersjöbäckenet, i vilket Sverige är indraget, blir egentliga Östersjön det primära operationsområdet. Beträffande områdets kustgeografi och navigeringsförhållanden må anföras följande. Dess östra del karakteriseras av inskränkningarna Finska viken och Rigaviken, av vilka särskilt den förra, omgiven av tre maktinnehavare, är särdeles betydelsefull ur strategisk synpunkt. Den norra stranden, till största delen skärgårdsklädd, behärskas av Finland och är försedd med befästningar å viktigare punkter: Viborg-Björkö, Kotka, Helsingfors och Lappvik-Hangö. Längst in i Finska

viken är Ryssland strandägare och behärskar från det starkt befästade Kronstadt infarten till Leningrad. Den södra strandens större del tillhör Estland, som för dess skydd har en befäst stödjepunkt i Reval. Vid Finska vikens mynning öppnar sig Moonsundet, leden innanför Dagö och Ösel till Rigaviken, som genom Irbensundet söder om Ösel står i förbindelse med Östersjön. Hela detta vattenområde innanför de två stora estniska öarna äger strategisk betydelse såsom erbjudande nautiskt tryggade ankarplatser för flottor. Vad den svenska kusten beträffar saknar den större inskränningar, men är till stor del skärgårdsklädd. Betydelsefullt är Gotlands läge ungefär mitt i Östersjön, ägnat att göra ön till en värdefull bas för operationer inom området. De huvudsakliga delarna av Östersjöbäckenet äro användbara för min- och ubåtsoperationer. Även de största fartyg kunna tämligen obehindrat navigera i den öppna delen av Östersjön. Beträffande navigeringsmöjligheterna i förträngningarna må särskilt nämnas, att Öresund och Moonsundet icke kunna passeras av slagskepp. Finska vikens inre del har tvenne trånga passager, av vilka den norra går nära finska kusten och mellan finska öar; den södra är tämligen svårnavigabel.

De företag till sjöss, som kunna tänkas utförda mot vårt land, torde främst komma att riktas mot Gotland samt mot särskilt åtkomliga och strategiskt betydelsefulla punkter och områden på våra kuster. Sådana äro, vad den egentliga Östersjö-kusten beträffar, dels Stockholm och Karlskrona, vilka närmast kunna tänkas utsatta för beskjutning, dels Upplands, Södermanlands och Östergötlands kustområden, dels områden å sydkusten. Företagen kunna inskränkas till kuströrningar med sjö- och flygstridskrafter men kunna ock få formen av invasion. Särskilt för ett land som Sverige med dess vid kusten tätare befolkning och dess där befintliga stora ekonomiska värden kunna dylika anfälls företag bliva av kännbar inverkan på landets motståndskraft. Operationer riktade mot den viktiga sjöhandeln kunna även bliva verksamma medel i en kamp mot vårt land.

Beträffande nötningskriget till sjöss och kontrollen av sjövägarna i Östersjön kunna förutsättningarna därvid i korthet uttryckas så, att Sverige äger vissa fördelar på grund av möjligheter till en bred basering, men att dessa fördelar minskas gentemot en eventuell angripare, som har eller kan förskaffa sig liknande möjligheter å andra sidan Östersjön.

De styrkor, med vilka de olika Östersjömakterna i händelse av krig kunna uppträda inom operationsområdet, framgå av tabell sid. 259 angivande de nuvarande förhållandena, för så vitt de äro kända. Sovjetunionens flotta är för närvarande materiellt sett den starkaste, men torde komma att stå efter den tyska flottan, sedan för den senare planerad förnyelse genomförts. Den ryska flottans basering är vidare tämligen avlägsen från öppna Östersjön. Uppmärksammas bör emellertid, att ett överförande av krigsfartyg från Svarta havet till Östersjön och tvärtom numera synes kunna ske. Unionens tillgång å tonnage användbart för överskeppningar (se bilaga 4) är däremot för närvarande jämförelsevis begränsad.

För belysande av de sjöstrategiska förhållandena må här lämnas några uppgifter angående de tider, som böra beräknas för förflyttning av sjöstridskrafter och transportflottor till svensk kust från olika hamnar vid Östersjön, ävensom vissa andra därmed sammanhängande uppgifter.

Från Kronstadt-Leningrad måste först tillryggaläggas en relativt lång sträcka (210 sjömil) i smalt farvatten, innan genom Finska vikens mynning eller eventuellt genom Moonsundet—Irbensundet öppet vatten nås, en omständighet, som av flera skäl verkar försvårande vid större operationer. Utfarten kan nämligen tänkas flankerad dels från den inre finska kusten (om norra leden begagnas), dels närmare mynningen från båda kusterna (Helsingfors—Reval samt Lappvik—Hangö—Moonsundet). Vidare inverkar tidsfaktorn här inskränkande på överraskningsmöjligheterna. Snabbgående krigsfartyg kunna väl passera genom viken på en tid av omkring 8 timmar och efter ytterligare 5 timmar nå närmaste del av svensk kust. Men för en transportflotta drager motsvarande rörelse en tid av omkring två dygn, därav mer än ett åtgår för passagen genom viken. En utanför Finska vikens mynning opererande motståndare bör sålunda hava vissa utsikter att hinna ingripa för att försvåra denna passage, för vilket ändamål minvapnet — vars användning här gynnas av djupförhållandena — bör vara till god hjälp.

Från Reval—Baltischport behöver en transportflotta en tid av omkring 24 timmar till närmaste del av svensk kust. Framskjutes och vidgas baseringen söderut å baltiska kusten (Moonsundet, Rigaviken), ökas möjligheterna för en angripare att med utsikt till framgång upptaga kampen om det sjöherravälde inom operationsområdet eller del därav, som är nödvändigt för invasionsföretags verkställande.

Från Rigaområdet kan en genom Irbensundet passerande transportflotta nå Gotland på ungefär ett dygn. Vägen dit från Stockholms skärgård kan av kustflottan tillryggaläggas på 3 å 5 timmar, och en transportflotta med sin jämförelsevis långsamma gång är ett mycket känsligt anfallsmål, känsligare ju större den är. Såsom exempel må nämnas, att en transport av 6 000 man i fartyg av vanlig Östersjötyp med erforderlig eskort täcker en yta på havet av omkring 12 km².

Skulle Gotland med sin ur militär synpunkt viktigaste hamn, Färösund, gå förlorat för Sverige, har en angripare därstädes ett mycket fördelaktigt utgångsläge dels för operationer, som avse att reducera försvararens sjöstridskrafter, dels för företag mot svenska fastlandskusten och för handelskriget. Även södra Östersjön blir då lättare tillgänglig för mera omfattande operationer från hans sida.

För en förflyttning till Åland från Reval—Dagöområdet behöver en transportflotta omkring 18 timmar, därest den föres fram över Ålands hav. Ett framförande av en transportflotta genom skärgårdsområdet öster eller sydost om Åland skulle på grund av navigeringssvårigheter kräva längre tid.

Ålandsgruppens strategiska betydelse är ovan antydd. Är den i mot Sverige fientlig makts våld, bliva närliggande delar av svenska kusten i hög grad hotade. Av dess besittning beror vidare väsentligen tillträdet öster

om ögruppen till Bottniska viken. Kan denna senare hållas avstängd för en angripare, inskränkes även den svenska kustens angripbara område med ej mindre än 800 km, en för hela vår försvarsgruppering ytterst betydelsefull omständighet. I detta sammanhang må nämnas, att fränsett de svårnavigabla och lätt spärrade lederna på finsk sida sådan avstängning kan på grund av djupförhållanden m. m. ske genom minering å svensk sida utan intrång på det neutraliserade sjöterritoriet. För avsett ändamål måste emellertid minfälten effektivt försvaras; denna uppgift torde avsevärt försvåras gentemot en överlägsen motståndare, som är i besittning av Åland.

Är läget sådant, att företaget mot svenska kusten kunna utgå från såväl sydvästra Finland som från estniska kusten, bliva förhållandena ur vissa synpunkter gynnsammare för angriparen. Möjligheterna att samla för transporter användbart tonnage torde ökas, och en angripare får ett för överskeppningsföretag mot Åland fördelaktigt läge. Då vidare Finska vikens båda stränder äro i samma hand, kan en framskjuten basering göras fullt ändamålsenlig, varigenom företag i Östersjön underlättas.

Kan en angripare utsträcka sina operationer även till Bottniska viken, försämrans försvarsläget på grund av den då angripbara kuststräckans stora längd. I första hand ökas denna med kustområdet norrut till Norra Kvarken; förträngningen därstädes avstänger Bottniska vikens norra del åtminstone för större fartyg. Företag baserade på sydvästra Finland—Åland kunna sålunda tänkas utgå mot mellersta och södra Norrland, ur kustgeografisk synpunkt särskilt mot Gävlebukten och Ångermanlands skärgård. Kunna företag utgå från hela Finlands kust, äro under vissa förhållanden landstigningsföretag tänkbara även mot den nordligaste kuststräckan, varvid i första hand torde komma i fråga trakten söder om Luleå. Följande tider för förflyttning av en transportflotta mellan angivna orter belysa förhållandena inom detta operationsområde. Från Åbo till Gävle kan beräknas en tid av 22 timmar, från Mäntyluoto till Gävle 20 timmar och till Härnösand 17 timmar, från Vasa till Härnösand 14 timmar, till Umeå 9 och till Luleå 21 timmar.

Fördelarna för en angripare, som förfogar över en bred strategisk front, i detta fall såväl egentliga Östersjöns som Bottniska vikens östra kust, ligga framför allt däri, att han både för invasion och för kusthärjning äger stor valfrihet i fråga om utgångs- och anfallspunkter, vilket försvararen för försvararen att i rätt tid hava tillräckliga stridskrafter på rätt plats. I detta fall är dock att märka, att Stockholms skärgård såsom centralt beläget basområde giver de försvarande sjöstridskrafterna stora fördelar. Sålunda kan kustflottan samlad hinna förflytta sig från Stockholms skärgård på 5 timmar till Ölands nordspets i söder eller Gävle i norr och inom 12 timmar till Karlskrona eller Härnösand.

Kattegatt—Skagerackområdet blir vid krig i Östersjön av mindre betydelse. Möjligen skulle man kunna tänka sig vissa störningar av vår sjöfart därstädes medelst hjälpkryssare och ubåtar. Men mer omfattande operationer

inom området kunna utföras först under förutsättning av sjöherravälde i sunden. Skulle en mot Sverige fientlig Östersjömakt ernå sådant herravälde, blir operationsområdet för oss av mycket stor betydelse, framför allt såsom förmedlande våra sjöförbindelser över Nordsjön. Ett sådant läge förutsätter emellertid politiska kombinationer, vilka här torde kunna förbigås.

Däremot torde böra beaktas den betydelse, detta vattenområde kan få, därest en utombaltisk makt skulle vilja öva påtryckning på Sverige eller förskaffa sig fördelar på vår kust, som det ligger i vårt intresse att icke tillåta. Förträngningen vid Öresund får då ökad strategisk betydelse, likaså de delar av vår västkust, som kunna utsättas för företag i nyssnämnda syften, främst Göteborgsområdet.

I detta sammanhang bör också beaktas, att vid företag i Östersjöbäckenet, i vilka Sverige tänkes icke invecklat, vårt sjöstrategiska läge likväl erbjuder vissa risker. Företag kunna utföras mot oss i påtryckningssyfte eller för besittningstagande av strategiskt viktiga punkter eller områden, i främsta rummet sådana, som äro lämpliga som baser vid krig i Östersjön. Såsom utsatta för sådana företag måste anses i första hand delar av vårt område, som kunna tänkas särskilt begärliga och som äro lämpade för överraskande anfall, framför allt Gotland och Karlskrona. Företag mot Åland bliva ock för Sverige betydelsefulla.

Ett eventuellt inträdande krav på neutralitetsskydd torde i främsta rummet komma att bliva aktuellt gentemot störning av sjötrafiken och företag av samma slag, som här ovan antytts.

Det återstår att något beröra vinterns inflytande på sjökrigsoperationerna.

I och utanför Stockholms skärgård samt i Ålands hav äro operationer under vintern, särskilt med lätta fartyg och ubåtar, tidvis försvårade eller förhindrade av is. På den svenska sidan av Östersjön är den isfria tiden dock längre än i Finska viken och Rigaviken. Särskilt sjöfarten på Reval, Riga och Leningrad är under en stor del av vintern stängd för icke isvärdiga fartyg och understundom helt och hållet omöjliggjord. I samma mån som isen inskränker möjligheten av ett försvar till sjöss av vårt land, i samma och t. o. m. högre grad inskränker den fiendens anfallsmöjligheter över havet från öster om oss belägna länder. I själva sjökrigsoperationerna torde man till följd härav i vissa fall kunna räkna med en paus under åtminstone två vintermånader, vad det primära operationsområdet beträffar. I södra Östersjön torde dock endast i undantagsfall is förhindra operationer till sjöss.

I Bottniska viken är tillfrysningen mycket hinderlig för sjöfarten, särskilt i norra delen. Operationer i Bottniska viken torde beroende på breddgraden vara uteslutna under två à fem månader av året.

Dessa förhållanden inskränka visserligen anfallsmöjligheterna mot Sverige till sjöss under viss tid av året. Men å andra sidan kunna dessa skeden av ett krig, däri Sverige är indraget, av motståndaren tänkas utnyttjade till ett framflyttande landledes av fronten, varigenom även sjöbasernas framflyttande kan förberedas.

Kapitel 3. Lantstrategiska synpunkter.

Sverige har icke gemensam landgräns med någon makt, som under nuvarande förhållanden kan tänkas anfalla vårt land. Några omedelbara risker för anfall över vår landgräns torde således icke föreligga. Den norra landgränsen kan dock, såsom nedan visas, vid en lägeförändring få stor strategisk betydelse. Vad beträffar vår västra landgräns kan den under nu rådande politiska förhållanden få strategisk betydelse endast för det fall, att Norge skulle bliva genomgångsland för stridskrafter tillhörande annan makt, en eventualitet, från vilken emellertid här torde kunna bortses.

Vad beträffar kusten torde dess norrländska del kunna anses jämförelsevis fredad för omedelbara anfallsrisker, dock endast under förutsättning att Ålandsbarriären spärras. Förutom de konsekvenser, denna nödvändighet medför ur sjöstrategisk synpunkt, och vilka ovan berörts, må här nämnas, att våra förpliktelser för skyddandet av Ålands neutralitet jämväl kunna kräva överförande dit av lantstridskrafter. Fylles förutsättningen i fråga — Ålandsbarriärens spärrande — bliva de omedelbara riskerna huvudsakligen inskränkta till vårt Östersjöterritorium.

Av sistnämnda område kunna, såsom i nästföregående kapitel framhållits, vissa delar bliva utsatta för anfall och detta — om ock med begränsat syftemål — redan innan någon väsentlig förändring i det ursprungliga läget ägt rum. Större räckvidd och längre gående syften kunna emellertid dylika företag få redan efter en sådan lägeförändring, som skulle sätta en angripare i stånd att basera sig på baltiska kusten; även denna möjlighet måste tagas i beräkning vid bedömandet av de omedelbara riskerna. Såsom särskilt utsatta för företag över havet hava i föregående kapitel angivits vara främst Gotland samt vidare en del punkter och områden på ost- och sydkusten. Ur lantstrategisk synpunkt är det av vikt att söka bedöma, vilken omfattning och betydelse sådana företag kunna få. Vad då främst beträffar Gotland är det påtagligt, att vi måste vara beredda på att mot denna ö komma att med både luft-, sjö- och lantstridskrafter riktas företag syftande till ockupation. Vad beträffar Stockholm ligger faran för beskjutning närmast till hands, men om förhållandena äro sådana, att angriparen kan förvänta ringa motstånd i land, är det icke osannolikt, att företag mot huvudstaden kunna givas en större räckvidd. Sådana företag skulle nämligen, om de bleve verksamma, dels kunna verka mycket störande på rikets centrala ledning och förvaltning och därigenom även på försvarsanordningarnas riktiga fungerande, dels måhända åstadkomma sådana psykologiska och moraliska verkningar, att folkets motståndsförmåga på grund därav komme att minska. Karlskrona är liksom Stockholm i första hand utsatt för risken av beskjutning. Men då denna plats genom sitt läge och sina anstalter är en av de betydelsefullaste i södra Östersjön, ligga ockupationsförsök även här inom sannolikhetens område, antingen det för en angripare eller för en krigförande part överhuvud kan gälla

att där upprätta en bas för egna syften eller att hindra oss själva eller annan makt att utnyttja platsen. Företag mot Karlskrona kunna tänkas utförda efter landstigning å annan plats på närliggande kust. Skåne-Blekingeområdet måste såväl av detta som av andra skäl ur lantstrategisk synpunkt särskilt uppmärksammas. Dessa senare skäl äro dels områdets rikedom på tillgångar, dels den strategiska betydelsen av kusten vid Öresund — för kontroll av detta farvatten, som särskilt vid en eventuell spärrning av Bälten får ökad betydelse. Vad slutligen beträffar företag mot andra delar av Sveriges Östersjökust, vilka äro nautiskt lämpade därför, må nämnas, att företag mot Upplands- och Södermanlandskusten äro möjliga och under vissa förhållanden sannolika led i operationer mot Stockholm, samt att företag mot Östergötlands kust kunna, om de lyckas, skapa utgångsläge för operationer mot Sveriges känsligaste områden.

En försvarsflottas betydelse för förhindrande och försvårande av dylika företag är, som i föregående kapitel nämnts, stor, men dess möjligheter äro dock så till vida begränsade, att smärre överskeppningar ej kunna överallt förhindras, och att ett tillfälligt ernått herravälde å ett begränsat sjöoperationsområde kan sätta angriparen i stånd att vinna sitt ändamål genom landsättande av jämförelsevis fåtaliga krafter. Vad beträffar flygvapnet får dess betydelse vid försvar mot landstigningsföretag ej underskattas, men sådana företag kunna äga rum under förhållanden, då flygvapnets förutsättningar att verka äro små: företagen kunna exempelvis utföras med smärre, snabbgående och spridda transporter, vilka äro svåråtkomliga från luften, genom rörelser i mörker och debarkering å skilda platser, slutligen genom intagande av spridda grupperingar i land — allt möjligheter, vilka erbjudas en angripare, som ej behöver riskera att möta avsevärt motstånd å marken. Finnas däremot försvarende lantstridskrafter i efter läget avpassad styrka, bliva villkoren för angreppets framgång helt andra, varför sannolikheten av anfall av här berört slag i hög grad minskas. Det gäller med andra ord att genom tillvaron å försvarssidan av tillräckliga lantstridskrafter bringa upp storleken av de fiendliga krafter, som måste avses för ifrågavarande företag, i sådan grad, att företagen bliva av stor omfattning; först då bliva de verkligt riskfyllda på grund av sårbarhet för anfall från luften och till sjöss.

Ett planmässigt ordnat och tillräckligt försvar med lantstridskrafter av de utsatta delarna av kusten är sålunda under alla förhållanden nödvändigt. En olägenhet är, att de delar, som särskilt behöva skyddas, ligga spridda över ett vidsträckt område. En jämförelsevis lång tid måste därför beräknas åtgå för transport av i det inre av landet förlagda krafter till hotade punkter. Under skeden, då man ej behöver befara trafikavbrott genom luftanfall, kan dock nämnda olägenhet åtminstone i viss mån neutraliseras tack vare vårt järnvägsnät, som ju i södra och mellersta Sverige är tämligen rikt utvecklat. Även landsvägsnätets utveckling och den alltmer ökade tillgången på motorfordon äro faktorer av betydelse för organisationen av nämnda försvar; de kunna bidra till att öka rörligheten av smärre förband, i några fall även

av större enheter. En viss decentralisering av stridskrafterna är dock alltid nödvändig, särskilt om risker förefinnas för trafikavbrott genom luftanfall, vilket blir fallet, redan om en angripare kan basera sig på baltiskt område. Starkare krafter måste då från början fördelas på de olika områdena. Man kan under sådana förhållanden icke i så väsentlig grad, som eljest bleve möjligt, bygga försvaret på tillbakahållna reserver.

Det system, som vid försvaret till lands av en kust sådan som Sveriges i allmänhet visat sig lämpligast med hänsyn såväl till effektivitet som till hushållning med krafter, kan i stort sett karakteriseras sålunda. I en främsta linje böra finnas mindre avdelningar i de kustområden, där företag mot land kunna väntas, avsedda dels för bevakning, dels för att avvärja mindre landstigningsföretag, dels ock för att vid större sådana göra fienden mesta möjliga avbräck under det känsliga urskeppningsskedet. Bakom denna linje, som huvudsakligen kan bestå av landstorm, och som icke kan vara mäktig att avvärja större landstigningsföretag, måste finnas, samlade i större grupper inom de sannolika landstigningsområdena, rörliga stridskrafter av god kvalitet avsedda att snabbt sändas mot sådana punkter, där landstigningsförsök av större omfattning göras. Slutligen måste finnas en längre tillbaka grupperad strategisk reserv avsedd att i förening med ovannämnda styrkor inom de olika områdena tillbakakasta en fiende, som söker landstiga, eller som lyckats sätta sig fast å landstigningsområdet t. ex. i och för avvaktande av förstärkningar genom en ny landstigningsechelong. I detta sammanhang må framhållas vikten av att försvarskrafterna kunna ingripa så tidigt och kraftigt, att den landstigne icke hunnit övervinna det svaghets-tillstånd, som torde vara oundvikligt strax efter en urskeppning. De nya möjligheter att öka truppernas rörlighet och eldkraft, som den moderna tekniken erbjuder, ävensom flygvapnets verkningsförmåga i detta läge, kunna bliva till fördel för försvararen.

De risker, om vilka hittills talats, äro, som nämnts, sådana, som kunna uppstå redan i det nuvarande läget eller efter så snart inträffade förändringar i detta läge, att vi praktiskt taget måste vara omedelbart beredda att möta dem. Emellertid kunna efter ytterligare någon tids förlopp — eventuellt dock rätt snart efter ett krigsutbrott — sådana lägeförändringar inträda, att våra försvarsvillkor väsentligen försvåras, nämligen därhän att först Norrlandskusten kan bliva utsatt för anfall och därefter dessutom även vår norra landgräns. Vid ett framträngande till Bottniska vikens östra kust kan en angripare med ökad effektivitet verkställa bombardering från luften av orter m. m., som äro av betydelse för våra lantstridskrafterns användning. Bland sådana må nämnas Stockholm och dit från landets inre ledande förbindelser, känsliga punkter på järnvägsförbindelserna i synnerhet norrut, för krigsbehoven betydelsefulla industriella anläggningar, förråd m. m. — I besittning av vissa områden öster om Bottniska viken har angriparen möjligheter att på kortaste väg utföra landstigningsföretag mot Norrlandskusten, särskilt mot Härnösand—Sundsvallsområdet och Umeåtrakten; an-

griparens utsikter att försvåra försvaret genom luftanfall, särskilt mot järnvägarna i närheten av kusten, ökas. Jämförelsevis tryggad mot sådana anfall är däremot Inlandsbanan, men dess strategiska användning är begränsad, dels på grund av att den icke ännu når upp till nordligaste Norrland, dels på grund av dess fåtaliga förbindelser med kustområdet.

Har angriparen slutligen framflyttat sin front till vår norra landgräns eller närheten därav, blir läget förändrat i riktning mot förhållandena före världskriget. Oaktat förbindelsenätet utvecklats och nya möjligheter till trupp-förflyttningar skapats genom användning av motorfordon, te sig de lantstrategiska betingelserna för särskilt Norrlands försvar ogynnsammare än förr på grund av flygvapnets utveckling. Det måste nämligen antagas, att som en väsentlig del i anfallsföretag över landgränsen mot Sverige komma att ingå flyganfall mot de till operationsområdet ledande svenska förbindelselinjerna, framför allt mot den enda till gränsen ledande järnvägen. Man kan ej heller med någon grad av säkerhet utgå från att det skall lyckas svenska flygstridskrafter att åstadkomma verksamma trafikavbrott å andra sidan gränsen, därest motståndaren är avgjort överlägsen i luften. Denne kan låta landstigningsföretag utgå mot Norrlandskusten från punkter å motsatt kust, till vilka flera förbindelselinjer leda. Vi måste ock vara beredda på att sådana företag kombineras med anfall över landgränsen. Sagda förhållanden nödvändiggöra såväl ett försvar i anslutning till den norra landgränsen — för vilket ändamål Bodens fästning äger mycket stor betydelse — som ett försvar av kusten. Faran för trafikavbrott skärper kravet på att för det förra ändamålet avsedda tillräckliga lantstridskrafter jämte för deras underhåll nödvändiga förråd i tid finnas tillgängliga i övre Norrland; sagda fara i förening med de stora avstånden nödvändiggör ock en tidig fördelning av krafterna för kustens försvar och ökar därmed behovet av sådana.

Den försämring i läget, som ovan angivits såsom möjlig, kan emellertid, som också ovan framhållits, icke beräknas inträffa förrän efter någon tidsfrist. Den beräkneliga längden av denna blir självfallet av den allra största betydelse för frågan om ordnandet av Sveriges försvar. De sakkunniga hava också ägnat denna fråga särskild uppmärksamhet. Av lätt insedda skäl lämpa sig emellertid icke de synpunkter och slutsatser, de sakkunniga därvid ansett sig böra stanna vid, för offentlig framställning. Så mycket torde emellertid här böra sägas, att denna tidsfrist, som endast kan räknas i månader, icke kan medgiva ett nyskapande av den organisationsram, som kräves för erforderlig utsvällning av lantstridskrafterna vid ovan berörd lägeförändring. Ur härorganisatorisk synpunkt måste den beräkneliga tidsfristen alltid betecknas såsom kort.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga icke underlåta att påpeka, att det under vissa omständigheter kan visa sig möjligt och lämpligt för Sverige att, sedan vi invecklats i ett krig vid Östersjön, genom ingripande utanför Sveriges territorium söka förhindra den försämring i läget, som nyss angivits. Ur strategisk synpunkt kan ett dylikt ingripande under vissa bestämda förutsättningar visa sig fördelaktigt. Huruvida och i vad mån dessa

förutsättningar kunna komma att föreligga, är dock beroende på omständigheter, som icke kunna förutses. Då emellertid denna fråga nära sammanhänger med spörsmålet om längden av den tidsfrist, som med någorlunda säkerhet kan beräknas, innan en försämring av läget eventuellt kan inträffa, och därigenom i viss mån med frågan om organisationen i fred av lantstridskrafterna, hava de sakkunniga här velat fästa uppmärksamheten på denna i vissa lägen föreliggande möjlighet. Angående tidsfristen och därmed sammanhängande förhållanden hänvisas i övrigt till hemlig bilaga.

Vad slutligen beträffar vinterns inverkan på det lantstrategiska läget må framhållas, att den minskar försvararens möjligheter att utnyttja vattendrag och sjöar såsom hinder, och att under denna årstid framkomligheten, särskilt i Norrland, under vissa förutsättningar ökas. De under vintern in-skränkta operationsmöjligheterna å havet minska anfallsriskerna mot kusten.

Såsom tidigare framhållits, kunna åtgärder tänkas vidtagna mot oss, vilka icke direkt åsyfta angrepp på vår integritet, men som kunna binda vår handelsfrihet eller föra oss in i ej önskvärda lägen. Dit höra, såsom i föregående avdelning nämnts, eventuella försök till besittningstagande för baseringsändamål eller andra syften av vissa därtill ägnade punkter eller områden (även å västkusten). Förhållandet skärper kravet på att dessa delar av vårt territorium ur lantstrategisk synpunkt särskilt beaktas.

Det torde kunna tillfogas, att, vad ovan sagts angående vissa landsdelars strategiska betydelse, även har sin tillämpning, om det kan komma att för oss gälla värdet av neutraliteten.

De i denna avdelning anförda strategiska synpunkterna rörande Sveriges läge kunna sammanfattas sålunda.

Vissa punkter och områden inom vårt territorium hava fått ökad strategisk betydelse vid snart sagt varje konflikt, som kan uppstå inom Östersjöområdet. Ett besittningstagande av dessa skulle ogynnsamt påverka försvaret av landet i dess helhet. Deras skydd mot överraskande anfall påkallar därför särskild uppmärksamhet. Goda förutsättningar finnas emellertid för skapande av ett sådant. I stort sett torde vårt nuvarande läge kunna betecknas såsom i flera hänseenden gynnsamt för ett försvar även gentemot en överlägsen motståndare.

Händelser i vårt grannskap kunna emellertid inom jämförelsevis kort tid medföra förändringar, som försämrå vårt strategiska läge. Detta kan då komma att bli ungefär detsamma som före världskriget, ehuru försvårat i jämförelse med detta, om motståndaren är avsevärt överlägsen i luften.

Dessa förhållanden — läget och dettas föränderlighet — nödvändiggöra ett övervägande ej blott av de uppgifter, som omedelbart föreligga, utan jämväl av de mera svårlösta, som uppkomma, om och då läget för oss försämras. Samma förhållanden äro därjämte ägnade att framkalla frågan, huruvida möjligheter för oss föreligga att — i och för bibehållande av våra gynnsamma försvarsvillkor — förhindra sistnämnda slag av lägeförändringar.

Betingelserna för Sverige att skapa ett försvar, som kan anses vara betryggande, äro på grund av ovan anförda samverkande faktorer gynnsammare än för de flesta andra mindre länder i Europa.

Avdelning IV.

Sammanfattande synpunkter rörande försvarets uppgifter samt villkoren för dessas fyllande.

I 1920 års proposition angående Sveriges anslutning till Nationernas förbund framhölls, att förbundsakten icke avskaffade kriget såsom folkrättsligt aktionsmedel. Sedan dess hava visserligen framsteg gjorts i avseende å förverkligandet av förbundets syften. Ännu finnes dock icke, såsom i detta betänkandes Del I påpekas, en internationell rättsordning ägnad att utgöra en betryggande garanti för freden ens bland förbundets egna medlemmar. Därtill kommer, att förbundet icke är universellt, i det att vissa makter, däribland en europeisk stormakt, stå utanför detsamma. Det har ock påvisats, att sanktionssystemets brister äro särskilt framträdande, när det gäller förhållandet till en utanför förbundet stående stat.

Nationernas förbunds förtjänster om freden måste emellertid anses betydande, men framstegen hava icke kunnat vinnas utan uppoffringar. Den av Sverige förut med framgång hävdade rätten till neutralitet är ställd på avskrivning, och med inträdet i förbundet hava följt vissa krav på solidaritet. Vad medlemskapet i förbundet innebär i fråga om förpliktelser, har förut angivits i detta betänkande. Därav torde hava framgått, att dessa bland annat kunna medföra vissa krigsrisker, särskilt som det torde bliva svårt för en mindre stat att undandraga sig deltagande i ett sanktionsförfarande, till vilket förbundets övriga makter allmänt anslutit sig. Betecknande härutinnan synes vara, att vissa föreslagna lättnader i bestämmelserna rörande sådant deltagande icke ratificerats.

Här nämnda förhållanden jämte andra, i Del I angivna, torde giva vid handen, att Nationernas förbund icke utesluter kriget, utan att förbundsakten under vissa förhållanden till och med räknar därmed såsom ett medel för sina syften.

Vad beträffar de konsekvenser härav, som för Sveriges del böra dragas på grund av dess läge, må främst beaktas dess relativa närhet till den ovannämnda stormakt, Sovjetunionen, som fortfarande intager en gentemot Nationernas förbund avvisande hållning, som ställt sig i allt större politisk isolering från det övriga Europa, och som trots vädjanden därtill icke velat avsluta några egentliga skiljedoms- eller förlikningsfördrag med någon av de övriga Östersjomakterna. Unionen har dessutom icke biträtt Ålandskonventionen.

Dessa och andra ovan under »Läget vid Östersjön» antydda omständig-

heter hava gjort, att Östersjöområdet i högre grad än förut blivit föremål för ett allmänt europeiskt politiskt intresse. Detta har i sin ordning medfört, att vårt läge, ehuru i vissa avseenden förbättrat, dock innebär risker av skiftande och svårbedömbart natur, risker, som icke minskas därav, att vissa svenska områden äga särskild strategisk betydelse vid eventuella konflikter i Östersjöområdet.

Dessa risker hava påvisats främst härröra ur konflikter, som kunna uppstå mellan Östersjömakter eller mellan Östersjömakt och utombaltisk stat, och i vilka vi kunna bliva indragna antingen på grund av vårt medlemskap i Nationernas förbund eller till följd av en kränkning av Ålandskonventionen eller ock genom direkt hot mot oss. Härjämte har antytts möjligheten av påtryckningsförsök under konflikter, som Sverige kan anse sig hava rätt att stå utanför, försök, som särskilt kunna tänkas äsyfta besättande av eller förfoganderätt över någon eller några av de ovannämnda, strategiskt betydelsefulla delarna av vårt territorium.

Såsom torde hava framgått av framställningarna ovan i Avdelning II och III kan den moderna krigstekniken icke, särskilt med hänsyn till det förhanden varande läget, anses hava åstadkommit en förändring därhän, att ett verkamt försvar vore starkt försvårat och än mindre uteslutet. Tekniken och landets industriella utveckling hava tvärtom i vissa avseenden ökat försvarets möjligheter. De minskade sannolikheterna av omedelbara angrepp mot vår landgräns och mot vår Norrlandskust äro gynnsamma förhållanden. De kunna förändras, men dessförinnan synes en tidsfrist påräknelig, som under vissa förutsättningar kan utnyttjas till ökande av möjligheterna att möta ett försvårat läge.

Såsom framgår av framställningen i Avdelning I av denna del, kan vårt läge med hänsyn till möjligheten av självförsörjning betecknas såsom jämförelsevis gynnsamt, åtminstone vid en icke alltför lång avspärning. I några avseenden är det emellertid behäftat med brister, och åtgärder böra därför vidtagas för att avlägsna eller åtminstone minska de mest betydande av dessa. Vår motståndskraft mot påtryckningsförsök skulle härigenom ökas, och ett visst oberoende av utländska hjälpkällor skulle giva oss ökad handelsfrihet och stärka vår ställning vid internationella rådslag.

Även ur en annan synpunkt är ett sådant oberoende betydelsefullt, nämligen för det obehindrade utnyttjandet av vår tekniska och industriella kapacitet i händelse av krig. Denna utgör nämligen en faktor av mycket stor betydelse vid bedömandet av våra möjligheter att hävda vår vilja och värna vårt land. Den är ock av största vikt, då det gäller att på lämpligt sätt utnyttja den många gånger nämnda tidsfristen.

Det tillkommer emellertid icke de sakkunniga att i dessa avseenden föreslå några åtgärder, men de hava icke kunnat underlåta att framhålla betydelsen även av de försvarsförberedelser, som bruka innefattas under benämningen den ekonomiska försvarsberedskapen. I sammanhang härmed vilja de sakkunniga påpeka, att de icke gjort någon undersökning rörande de krav, som i olika fall kunna komma att ställas på den industriella produktionen med dess personal- och materialbehov.

De nuvarande internationellrättsliga förhållandena giva oss icke några hållbara grunder för bedömande av, huruvida, på vad sätt och vid vilken tidpunkt vårt medlemskap i Nationernas förbund kan tillföra oss hjälp vid en konflikt. De sakkunniga hava därför vid sitt bedömande ansett sig böra utgå från, att vi böra vara beredda på att själva lösa de försvarsuppgifter, som framgå av vårt läge. Vårt försvar bör vara avpassat på samma gång efter vår bärkraft och vårt läge samt så, att inom kollektivitetens ram förutsättningar skapas för ingripanden till vår förmån och för samverkan med andra makter. Vårt försvarsväsen bör ock vara sådant, att det kan ingiva en respekt, som förminskar eller utesluter förefintliga risker och tryggar vår handlingsfrihet, så långt vi rättsligen kunna och böra hävda densamma; vårt försvar skall med andra ord vara en maktfaktor till krigets undvikande.

De sakkunnigas ovannämnda uppfattning angående försvarets allmänna nödvändighet är alltså grundad dels och i främsta rummet på hänsyn till vår egen fred och trygghet, dels också på hänsyn till våra solidaritetsförpliktelse. Förbundsakten förutsätter, att varje medlem håller sig med de stridskrafter, som oundgängligen fordras för värn av den nationella säkerheten och för deltagande i en gemensam förbundsaktion. Någon andel i solidariteten kan följaktligen icke påräknas av en stat, som icke vill bringa några offer för densamma. Den allmänna förpliktelsen för varje stat, som är medlem i förbundet, att icke erbjuda en fredsbrytande makt lockande, otillräckligt försvarade anfallsmål, är för oss särskilt tillämplig med hänsyn till de meromnämnda, strategiskt betydelsefulla områdena på och utanför vår kust, till vilka vi på grund av våra särskilda åtaganden även måste räkna Åland. Vi kunna med andra ord, även om vi skulle ställa oss utan försvar, icke »utträda ur krigets system», dels emedan vi därmed ock utträda ur solidaritetens system, dels emedan ett krig vid eller i Östersjön under sådana förhållanden kanske med ändå större sannolikhet komme att beröra oss eller våra intressen. Däremot har erfarenheten visat, senast under världskriget, att ett effektivt försvar kan för oss utgöra en fredsgaranti.

Solidariteten torde slutligen kunna sägas ha sin både främsta och yttersta betydelse i och för värnet av den gemensamma europeiska kultur, i vilken Sverige äger en erkänt stor andel, och vars gränser ligga oss för nära, för att vi skulle bliva oberörda av angrepp mot densamma.

Beträffande den allmänna karaktär, vårt försvarsväsen bör äga, må i avslutning till det anförda betonas, att det icke kan organiseras uteslutande med tanke på att värna vår neutralitet, ännu mindre såsom enbart en neutralitetsbevakning för att konstatera eventuella neutralitetsövergrypp. Det är nödvändigt, att försvarskrafterna äro av den storlek och beskaffenhet, att de kunna fylla de uppgifter, som vid en konflikt omedelbart kunna komma att ställas på dem, samt — särskilt vad lantstridskrafterna beträffar — att de kunna bilda stommen till och möjliggöra erforderlig senare utsvällning. Härvid måste beaktas, att vissa personal- och materielbehov äro av karaktär att knappast kunna fyllas inom rimlig tid efter utbrottet av en konflikt.

I första hand kräves följaktligen beredskap för vissa omedelbara uppgifter påvilande vårt försvar på grund av landets läge och med hänsyn till de snabbt verkande anfallsmedel, den nutida krigstekniken skapat. Till dessa uppgifter måste även räknas de, som uppstå vid en lägeförändring, vilken under ogynnsamma förhållanden kan inträffa så snart, att en verklig tidsfrist ej är att räkna med. Här nedan göres därför ingen skillnad mellan nu berörda uppgifter. De få emellertid ej sammanblandas med dem, som komma att föreligga vid mera långtgående lägeförändringar.

Såsom fredade för omedelbara anfall kunna anses landgränsen och i huvudsak även Norrlandskusten, den senare dock endast under förutsättning, att Ålands neutralitet respekteras eller tryggas, och att farvattnet därstädes spärras. Däremot kan Sverige bliva föremål för anfall över Östersjön dels i form av raid (beskjutning), dels i form av landstigningsföretag, antingen för ockupation eller för andra syften. Såsom tänkbara anfallsmål hava därvid i första hand angivits Gotland (ockupation), vidare Stockholm och Karlskrona (ockupation eller beskjutning) samt vissa andra punkter och områden å Östersjökusten, som på grund av betydelse, läge och tillgänglighet från sjösidan kunna erbjuda mål för företag av nämnda slag. Särskilt gäller detta kustens östra del, men även Skåne—Blekingeområdet kan under vissa förhållanden och av skäl, som ovan nämnts, bliva operationsföremål. Försvarsbehov kunna ock uppstå vid Öresund, och bliva dessa mer sannolika och krävande, i samma mån som Danmark avstår från att försvara Bälten och annan makt inriktas på att spärra desamma. Detta kan nämligen leda till maktkonflikter, vilka kunna komma att beröra oss bland annat på grund av den särskilda betydelse, Öresund i sådant fall kan få. Vi måste vidare räkna med luftanfall, så snart en angripare får tillfälle att upprätta flygbaser inom verksam rayon. Slutligen måste till möjliga, omedelbara aktioner mot Sverige också räknas försök att störa våra handelsförbindelser längs Östersjökusten.

Avväjandet eller förhindrandet av ovan berörda företag är följaktligen inbegreppet av de försvarsuppgifter, vilka för oss kräva omedelbar beredskap. I samband därmed bör uppmärksammas, att Ålandskonventionens upprätthållande kan ställa krav på militärt ingripande från svensk sida, krav, vilka böra fyllas ej blott på grund av våra rättsligt åtagna förpliktelser utan jämväl på grund därav, att Åland i en angripares våld betyder ett för oss i hög grad försvårat försvarsläge såväl till sjöss som till lands och i luften.

Tillgången på försvarskrafter, ägnade att kunna fylla nu nämnda omedelbara försvarsuppgifter, är dessutom av stor betydelse för bevarandet av den politiska och militära handlingsfriheten. Denna kan nämligen, som tidigare nämnts, bringas i fara eller inskränkas, om en angripare lyckas mot oss uppnå fördelar av strategisk, ekonomisk eller psykologisk art.

Beträffande de nämnda uppgifternas fördelning på olika försvarsgrenar är följande att anföra. Det direkta försvaret till lands av hotade områden påvilar *lantstridskrafterna*. Finnes intet eller endast otillräckligt försvar innan-

för kusten, kunna angreppsföretag utföras mot densamma med smärre styrkor, som ha möjlighet att undandraga sig sjöstridskrafternas motåtgärder; mot en kust, som är eller kan väntas bliva försvarad, torde sådana raider icke med framgång kunna företagas, utan angriparen måste för att ha utsikt till framgång insätta betydande krafter. Därmed blir ock företaget sårbarare för anfall från luft- och sjöstridskrafter. De områden, där enligt ovan risker för längre syftande landstigningsföretag föreligga, måste tillgodoses med starkare försvarskrafter. Kraven därå kunna i viss mån bedömas efter de överskeppningsmöjligheter, som med hänsyn till tekniska och andra faktorer kunna stå en angripare till buds. För närvarande torde man kunna utgå ifrån, att en styrka motsvarande högst omkring två fördelningar kan — av annan Östersjömakt än Tyskland — överskeppas i en echelong. Vid beräkningen av behöfliga försvarskrafter måste vidare på grund av förut anförda skäl — bl. a. hänsyn till möjliga trafikavbrott — beaktas nödvändigheten av en sådan fördelning och gruppering av krafterna, att tillräckliga styrkor i tid äro tillgängliga inom hotade områden. Man kommer därför till behovet av dels styrkor för ett direkt kustskydd, dels en strategisk reserv, vilken framför allt är avsedd att ingripa vid större landstigningsföretag samt överhuvud taget vid oförutsedda händelser. Avvägningen av krafter för de olika ändamålen bör vara sådan, att försvararen genom insättande av reserven kan beräknas uppnå för ett snabbt avgörande erforderlig överlägsenhet gentemot en fientlig överskeppningsstyrka av ungefärligen ovan angivna storlek. Enligt verkställda beräkningar erfordras för samtliga ovan nämnda uppgifter en sammanlagd styrka icke understigande 5 operativa enheter med minst samma stridsvärde som motsvarande enheter hos en eventuell angripare. Härtill komma några truppförband (vissa artilleri- och tekniska förband o. d.), som lämpligen böra vara gemensamma för flera operativa enheter (armétrupper). Vidare fordras i enlighet med de sakkunnigas förslag i Del III omedelbart tillgängliga krafter för att trygga det för hela riksförsvaret viktiga Gotland. En förutsättning för att de verkligt operationsdugliga enheternas antal skall kunna inskränkas till ovan angivna siffra är, att åtminstone delar av de trupper, vilka de sakkunniga föreslå skola uppsättas för senare förekommande försvarsuppgifter, redan från början äro så pass stridsdugliga, att de kunna användas för tillfälliga, sekundära ändamål. Utöver ovan nämnda behov tillkomma slutligen fästningsbesättningar ävensom i viss utsträckning lokalförsvaret samt kust- och gränsbevakning (landstorm). — Vid här gjorda beräkningar har, som inledningsvis nämnts, räknats med att Norrlandskusten väsentligen bliver fredad. De sakkunniga hava ansett sig kunna draga denna konsekvens av Ålandsgruppens neutralisering och de möjligheter, som föreligga för en spärrning av passagen förbi Åland. Det måste emellertid än en gång betonas, att härvid vissa uppgifter tänkas fyllas av vårt sjöförsvaret, eventuellt även av andra stridskrafter, och att förutsättningen bortfaller i samma stund, som Ålandsbarriären kommer i en angripares våld.

Spärrandet av Ålands hav i och för avstängande av Bottniska viken blir följaktligen en uppgift, som kräver därtill särskilt avdelade sjöstridskrafter.

Endast under förutsättning att denna uppgift löses, kan den för företag över havet utsatta kuststräckan anses inskränkt till det egentliga Östersjöområdet. *Sjöstridskrafternas* huvuddel skall förhindra eller försvåra landstigningsföretag, raider och anordnandet av tillfälliga flygbaser vid svensk kust. Dessa uppgifter torde bäst och med minsta offer lösas, om stridskrafterna äro så beskaffade och organiserade, att försvaret kan efter lägets krav förläggas fjärrare från egen kust eller närmare densamma. Det tillkommer även sjöstridskrafterna att trygga sjöförbindelserna. Deltagande i ekonomiska sanktioner kan ock komma att ställa krav särskilt på flottan.

Vad beträffar styrkan av sjöstridskrafterna torde böra erinras om det av särskilt tillkallade sakkunniga år 1926 avgivna betänkandet och det principbeslut rörande flottans sammansättning, som i anslutning till nyssnämnda betänkande fattades vid 1927 års riksdag. De nämnda sakkunniga föreslugo på grundval av 1925 års försvarsbeslut följande sammansättning av sjöstridskrafterna, nämligen 4 pansarskepp, 8 jagare, 8 vedettbåtar, 3 undervattensbåtar typ A, 6 undervattensbåtar typ B samt 1 hangar-(flygplan-) kryssare.

Sedan organisationen varit gällande erforderlig tid, skulle i lokalstyrkorna, vilkas huvudsakliga uppgift blir att övervaka vissa viktiga skärgårdsområden samt att ombesörja den för sjötrafiken behövligen minsvepningen, komma att ingå följande från kustflottan överförda stridsfartyg, nämligen 2 pansarskepp, 2 jagare, 4 vedettbåtar, 1 undervattensbåt typ A och 2 undervattensbåtar typ B.

Den uppgjorda planen för sjöstridskrafternas sammansättning har tagit sikte på och, så långt den fixerade kostnadsramen medgivit, beaktat avvägningen mellan de i sjökriget använda vapnen, så att en operationsduglig enhet skapas med möjlighet att uppträda mot en fiende till sjöss. Den operativa enheten, kustflottan, sådan den blivit av riksdagen godtagen, torde emellertid i längden bliva alltför svag, särskilt ifråga om de under ett modernt sjökrig för en mångfald uppgifter använda lätta stridskrafterna. De ständigt pågående operationerna medföra alltid risker för förluster; sjökrigsmaterielen behöver vidare liksom all annan materiel, särskilt under ett krigs stora påfrestningar, översyn och reparation, varför ständigt ett visst antal av fartygen inom de olika kategorierna måste beräknas vara icke omedelbart disponibelt. Ihågkommas måste ock, att stridsfartyg av någon större betydelse icke kunna byggas och deras besättningar inövas under den tidsfrist, varom i det följande talas.

De sakkunniga hava efter en undersökning av sjöstridskrafternas uppträdande vid krig i Östersjön funnit, att det är i hög grad önskvärt, att kustflottan för lösande av de ovan uppställda uppgifterna och med hänsyn till sin i avseende å antal fartyg ringa styrka gives en omfattning av 1 division pansarskepp, 3 divisioner jagare, 2 divisioner vedettbåtar, 4 divisioner undervattensbåtar samt ett kryssarförband; lokalstyrkorna erhålla härigenom automatiskt även någon ökning.

I sammanhang härmed må behovet av baser för vår flotta något beröras.

Baseringen kan, under förutsättning av Ålandsbarriärens effektiva spärrning, i huvudsak inskränkas till den egentliga Östersjökusten. Stockholms skärgårdsområde är för ändamålet strategiskt fördelaktigt på grund av sitt läge mitt emot Finska vikens mynning och flankerande i förhållande till såväl Ålands hav som Gotland och svenska Östersjökusten; det är ävenledes taktiskt gynnsamt såsom erbjudande gott skydd och önskvärd rörelsefrihet för sjöstridskrafterna även gentemot en överlägsen flotta. Förfogande över ett flertal utfartsleder kan en svensk flotta därstädes varken effektivt inmineras eller på annat sätt hindras att åtminstone under mörker taga sig ut till havs. Så till vida föreligga således förutsättningar för att man även i framskridna skeden skall kunna utnyttja sjökrigsmaterielens offensiva möjligheter. Det nutida sjökrigets karaktär gör emellertid behovet av flera baser kännbart. Framskjutna styrkor måste äga reträttmöjligheter, även om de skulle bli avskurna från huvudbasen. Framför allt torde en andra bas fordras i operationsområdets södra del, vid Karlskrona, ävensom en sekundär bas i dess mitt, lämpligen vid Fårösund.

I de försvarsuppgifter, som kunna komma att föreligga gentemot anfall över sjön, måste ett fast kustförsvar spela en betydelsefull roll. Ett sådant är nödvändigt i första hand för sjöstridskrafternas baser och basområden och för viktigare kustorter och kustavsnitt. Stockholm och Karlskrona äro i dessa avseenden viktigast. Vidare måste beaktas kustförsvaret invid farvattensförträngningar, som skola utnyttjas för egna ändamål. En del av kustartilleriet kan och bör göras rörligt, vilket är särdeles viktigt för oss på grund av landets utsträckta läge med fronter mot olika hav. Kustpjäser kunna behöva förflyttas mellan olika punkter på ost-, syd- och västkust. Vad beträffar Norrlandskusten torde en kustfästning där kunna undvaras, under förutsättning att Ålandsfarvattnet spärras, och att förberedande åtgärder äro vidtagna, så att vid senare inträdande eventuella behov erforderliga kustbefästningar kunna anordnas. Vad västkusten beträffar får ej förbises möjligheten av att Göteborg i vissa fall kan behöva skydd av fasta kustförsvarsanordningar.

De närmaste behoven i fråga om det fasta kustförsvaret synas vara en modernisering av sjöfrontsartilleriet i Karlskrona fästning och anläggande av batterier i yttre bandet av Stockholms skärgård, vartill kanoner från utrangerade stridsfartyg torde vara tillfyllest. Vidare synes behöfligt att anskaffa artilleri i järnvägslavettage, vilket efter lägets krav kan disponeras för skydd av hotade kustområden eller andra ändamål.

Flygstridskrafternas styrka i det här behandlade läget bör beräknas enligt följande synpunkter.

För varje högre enhet ur armén erfordras minst ett spaningsförband dels för spaning, dels för artillerieldledning. För samma ändamål äro dylika förband också erforderliga för kustflottan, fästningarna och bevakningen längs kusten. Spaningsförbanden kunna användas jämväl för att i direkt anslutning till lant- och sjöstridskrafternas verksamhet anfälla mål på eller i närheten av stridsplatsen. Särskilda attackförband äro för detta ända-

mål önskvärda, men då antalet av såväl flygplan som olika flygplantyper bör hållas så lågt som möjligt, hava de sakkunniga icke ansett sig böra räkna med särskilda attackförband utan härför avsett de redan av andra skäl erforderliga spaningsförbanden. Antalet spaningsdivisioner har med hänsyn till det ovan anförda beräknats till 10. Vid ett avvärijande av ett större landstigningsföretag eller vid annan större operation är det icke tillräckligt med det antal spaningsdivisioner, som motsvarar för ändamålet koncentrerade högre enheter av armén och marinen. Det synes emellertid möjligt att i sådana fall tillfälligtvis använda även andra spaningsförband än dem, som tillhöra enheter deltagande i operationen i fråga. Med hänsyn till läget i stort innebär givetvis detta ett svaghetsmoment. Det stora behov av reserv, som vid flygvapnet föreligger, om verksamheten skall kunna effektivt pågå, gör ytterligare, att man i det föreliggande läget icke kan räkna med mindre antal spaningsdivisioner än det ovan angivna.

För fjärrspaningen erfordras särskilda flygplan, vilka även böra vara konstruerade för användning såsom bombplan. Behovet av förband med sådan kombinerad användning bör beräknas enligt följande grunder. Fjärrspaningen, vars tillförlitliga fungerande är av största vikt för lant- och sjöstridskrafternas disponerande på rätt tid och plats, kräver för varje företag ett uppträdande av minst 3 flygplan, så att dessa kunna ömsesidigt skydda varandra. Vidare fordras vid varje flygstation 3 avlösningar, således tillsammans ett förband av en divisions storlek. Med hänsyn till de vidsträckta områden, som måste överspanas, erfordras, att stationer anordnas på minst tre platser å den svenska ostkusten. Vad beträffar bombanfall mot fientliga flygplatser, förbindelser, inskeppningshamnar m. m. kräves för nående av större verkan en ganska stor insats av förband. Med hänsyn till erforderligt antal avlösningar, vila, reparationer och nödvändigheten av upprepade anfall kan man icke räkna med mindre än 4 divisioner för ett sådant större företag. Ifrågasvarande plan måste vidare även kunna användas som torpedplan, för vilket ändamål bör beräknas 1 division för kustflottan.

Även i fråga om fjärrspaningsplanen får man räkna med att för lösandet av vissa krävande uppgifter andra tillfälligtvis lämnas å sido. Härigenom torde man kunna nedbringa behovet av divisioner, avsedda för fjärrspaning ävensom bombföretag och torpedanfall, till sammanlagt 5.

För att skydda viktigare platser ävensom lant- och sjöstridskrafterna själva mot anfall av fientliga flygförband samt för att stödja egna flygstridskrafterns operationer erfordras jaktförband. På grund av jaktplanens begränsade flygtid måste verksamheten vid detta slag av flygplan i högre grad än vid andra ske i avlösningar. Då minst 1 division, stundom 2, erfordras, måste sålunda, om en stridsenhet av värde skall erhållas, ett antal av 3 divisioner finnas vid varje flygstation. Med hänsyn till att de platser, som kunna komma att utgöra begärliga mål för den fientliga flygverksamheten, äro spridda över ett mycket vidsträckt område, kan man icke räkna med mindre än 3 dylika stationer. Antalet erforderliga jaktdivisioner blir

sålunda 9. Då därjämte jaktförbanden äro särskilt utsatta för förluster, bör härutöver räknas med minst 2 jaktdivisioner i reserv.

Ovanstående är anført såsom en beräkningsgrund. Då den tekniska utvecklingen kan medföra vissa förskjutningar, vilka särskilt kunna komma att beröra behoven av fjärrspanings- och jaktdivisioner, anse de sakkunniga för närvarande riktigast att i avseende å sådana förband anföra en gemensam behovssiffra om 16 divisioner.

Då flygvapnets förlägningsplatser numera äro i huvudsak färdigställda i avsedd omfattning, torde här ovan av de sakkunniga framställt förslag icke behöva föranleda någon nämnvärd ökning av markorganisationen.

Behovet av *markluftvärn* är en fråga, på vilken de sakkunniga av förut anförda skäl ej ansett sig böra närmare ingå.

De förutsättningar i avseende å läget, varpå ovan gjorda bedömanden angående försvarets uppgifter äro byggda, kunna, såsom nämnts, inom en tidsfrist, som rimligen kan beräknas möjliggöra vissa förberedelser å vår sida, förändras, icke blott så att vår för anfall utsatta front avsevärt vidgas, utan även därhän att anfällen kunna utföras lättare och med större styrkor. Om fientliga flyganfall kunna baseras på Åland eller Bottniska vikens östra kust, utsträcket deras verksamma rayon över större delen av Sverige. Kan en angripare genom att sätta sig i besittning av Åland eller på annat sätt skaffa sina sjöstridskrafter tillträde till Bottniska viken, kan vår Norrlands-kust bliva utsatt för anfall över havet, och ett framträngande med lantstridskrafter utefter Bottniska vikens östra kust icke blott ökar riskerna för sådana anfall och för luftanfall utan möjliggör också verksammare anfall. Slutligen kan även vår landgräns bliva hotad.

Då risken för anfall över havet utsträcket till hela vår ostkust, stegras i hög grad svårigheterna för våra *sjöstridskrafter* att även med den styrka, som här föreslagits, med avseende å hela kusten fylla förut angivna uppgifter. Stöd för sjökrigsoperationerna i Bottniska viken måste i detta läge beredas genom vidtagande av vissa fasta kustförsvarsanordningar, framför allt genom Hemsö fästnings försättande i försvarstillstånd.

De vidgade uppgifter, som bliva en följd av de ökade angreppsriskerna, måste i övrigt väsentligen läggas på *lantstridskrafterna*. Sådana måste nämligen i detta fall avses även till skydd för Norrlandskusten och landgränsen i norr. Vid beräkningen av de behövlige styrkorna för detta ändamål måste uppmärksammas, att det förminskade avståndet från bas till mål gör det möjligt för angriparen att ställa mindre fordringar på överskeppningsmaterielen. Härigenom kan möjlighet erbjuda sig att i en och samma echelong överföra större styrkor, än förut angivits. Samma omständighet bidrager också till att minska tiden mellan en första och eventuell andra landstigningsechelongs ankomst. Vid dispositionen och därmed också vid beräkningen av försvarskrafterna i norra Sverige måste vidare i ökad grad beaktas, att transporter kunna förhindras eller avsevärt fördröjas genom fient-

liga flyganfall mot de fåtaliga järnvägarna. Kan så slutligen en motståndare kombinera anfall över havet med anfall över landgränsen i norr, bliva försvarskraven i Norrland högst avsevärda. För de lantförsvarsuppgifter, som sålunda tillkomma utöver dem, vilka i det föregående angivits såsom omedelbart föreliggande, erfordras, att hela vår levande försvarskraft uttages. För organiserandet av de nytillkommande operativa enheterna kan den meromnämnda tidsfristen utnyttjas, men för att detta skall kunna ske, fordras, att uppsättningen av dessa nya enheter, vilkas antal måste bliva minst lika stort som de omedelbart användbara enheternas, är tillräckligt förberedd genom fredsorganisationen i fråga om såväl personal som materiel. Närmare beräkningar framgå av hemlig bilaga. I detta sammanhang bör måhända framhållas, att vad av de sakkunniga uttalats angående krigsbehovet av omedelbart disponibla och i ett eventuellt försämrat läge ytterligare erforderliga operativa enheter, icke innebär något ställningstagande till frågan om det lämpliga antalet högre enheter i fred. Detta måste givetvis bliva beroende av huru organisationen utformas för att motsvara både det omedelbart och det senare föreliggande behovet. Att bestämma denna med hänsyn tagen enbart till de vid en konflikt omedelbart föreliggande uppgifterna anse de sakkunniga på grund av lägets osäkerhet icke möjligt.

Ovan skisserade läge gör Bodens fästning särskilt betydelsefull, och vikten av att den äger erforderlig motståndskraft framträder.

Beträffande *flygstridskrafterna* tillkomma de taktiska och strategiska uppgifter av såväl offensiv som defensiv art, vilka bliva en följd av motståndarens här förutsatta, vidgade baserings- och angreppsområde. Av stor betydelse är, att flyganfall kunna utföras mot för motståndarens operationer viktiga punkter. För fyllande av dessa nya uppgifter är en utsvällning av flygstridskrafterna önskvärd, och bör en sådan förberedas genom fredsorganisationen i fråga om såväl personal som materiel.

Behovet av *markluftvärn* stegras på grund av det ökade antalet skydds-föremål.

De behov av försvarskrafter, de sakkunniga på grund av verkställd undersökning anse föreligga, kunna alltså i stort sett sammanfattas sålunda. Av lantstridskrafter erfordras — förutom armétrupper, fästningsbesättningar, Gotlands trupper, markluftvärn, visst lokalförsvär m. m. — 5 operativa enheter med en styrka och kvalitet, beräknad efter ovan angivna grunder. Härutöver behöva sådana åtgärder vara vidtagna i avseende å kadrar, utrustning m. m., att efter en viss tidsfrist ett uttagande av landets hela levande försvarskraft möjliggöres i och för uppsättande av då erforderliga nya operativa enheter. Frågan huru lantstridskrafterna lämpligen böra organiseras och utrustas för att motsvara de behov, som omedelbart göra sig gällande, och dem, som först senare inträda, samt vilka övriga åtgärder, som härför böra vidtagas, göres ej här till föremål för behandling. Av sjöstridskrafter böra i kustflottan finnas 1 division pansarskepp, 3 divisioner jagare, 2 divisioner vedettbåtar, 4 divisioner undervattensbåtar samt

ett kryssarförband. Härtill komma särskilda behov för det fasta kustförsvaret. Behovet av flygstridskrafter uppgår till 10 spaningsdivisioner och 16 fjärrspanings- och jaktdivisioner, varjämte förberedande åtgärder för en senare utsvällning böra vara vidtagna. — De särskilda beräkningar, som legat till grund för bestämmandet av styrkebehoven, anföras i hemlig bilaga.

I detta sammanhang måste framhållas, att en förskjutning i ogynnsam riktning av vårt nuvarande försvarspolitiska läge kan tänkas komma att ske även på annat sätt än genom krigiska konflikter. Då ovan angivna beräkningar emellertid bygga på en med hänsyn till vårt nuvarande läge antaglig tidsfrist, avsedd att begagnas för en utsvällning av lant- och luftstridskrafterna, måste givetvis varje i fred inträffande ogynnsam lägeförskjutning för vårt vidkommande medföra en prövning av frågan, huruvida icke försvarsorganisatoriska åtgärder, vilka för närvarande icke kunna anses nödvändiga, därav böra föranledas.

I kapitlet om de lantstrategiska synpunkterna har antytts, att under *vissa* förutsättningar möjlighet kan tänkas föreligga att förhindra den merberörda försämringen i vårt läge genom försvarets förläggande utanför Sveriges territorium. Såsom en sådan förutsättning torde få anses, att sådana förhållanden föreligga, att uppgiftens lösande inom ramen av de försvarskrafter, som ovan angivits såsom omedelbart behövliga, möjliggöres och såvitt möjligt underlättas.

Skulle Sverige i ett givet läge — oaktat ingen direkt förpliktelse därtill finnes enligt förbundsakten — anse sig böra deltaga i militära sanktioner, torde detta ävenledes kunna ske inom nyss angivna ram, enär det måste förutsättas, att i så fall de här angivna svenska försvarsuppgifterna, i den mån de icke bortfalla, komma att i viss utsträckning fyllas av andra i sanktionstillämpningen deltagande staters stridskrafter.

Någon särskild undersökning har icke ansetts erforderlig beträffande behovet av försvarskrafter för lösande av de uppgifter, som kunna komma att föreligga för att motstå eventuella påtryckningsförsök vid sådana konflikter, där vi rättsligen kunna och böra stå utanför, eller för det fall, då försvar av neutraliteten kan ifrågakomma. Dessa uppgifter torde nämligen kunna lösas med de försvarskrafter, som ovan angivits.

Det må slutligen här betonas, att vid en konflikt en angripare säkerligen kommer att använda sina krigsmedel i luften, till sjöss och till lands i sådan samverkan, att de förhandenvarande möjligheterna utnyttjas på det för oss mest kännbara sättet. Där varest en svaghet finnes i försvarsanordningarna, där kommer angreppet att i första hand sättas in. Vårt försvar kan därför ej byggas på endast ett visst eller vissa slag av krigsmedel. Skulle Sverige koncentrera hela sin försvarskraft och sin försvarsvilja på skapandet av en efter våra förhållanden mäktig luftflotta med åsidosättande av

övriga försvarsgrenar, skulle företag mot oss med lant- och sjöstridskrafter ingalunda kunna hindras. Vore försvaret baserat väsentligen på sjöstridskrafter, vunno en angripare möjlighet att genom landsättande av jämförelsevis obetydliga lantstridskrafter — vilket en flotta icke med säkerhet kan tänkas förhindra — ernå betydande fördelar. Vår landgräns kunde då ej heller skyddas, vilket är så mycket betänkligare, som den kan tänkas hotad inom en ur härorganisatorisk synpunkt kort tid. Slutligen är ock tydligt, att ett lantförsvar utan kraftigt stöd av sjö- och luftstridskrafter skulle giva en angripare så stor frihet i fråga om val av anfallspunkter och så stora möjligheter att begagna eventuell överlägsenhet, att utsikterna till ett framgångsrikt försvar bleve mycket små.

Vårt försvar bör följaktligen bestå av samtliga försvarsgrenar och avpassas efter de olika uppgifter, som kunna bedömas komma att föreligga. Sker så, skall Sverige utan tvivel kunna bevara sin frihet och sitt oberoende.

Del III.

111 (60)

Gotlands försvar.

Kapitel 1. Historisk översikt.

Gotlands trupper.

Då faran för ryska krigsföretag i Östersjön år 1710 blev överhängande, påbörjades uppsättande på Gotland av truppförband, vilka efter genomförd organisation uppgingo till en styrka av:

3,000 man infanteri,

300 ryttare och

en mindre, värvad artilleritrupp.

År 1719 upplöstes truppförbanden med undantag av artilleritruppen, vilken med växlande styrka bibehölls till år 1788.

Efter den ryska ockupationen av Gotland under april och maj 1808 tvingade sig frågan om öns försvar åter fram till en lösning.

På våren 1811 uppsattes, efter frivillig överenskommelse med befolkningen, *Gotlands nationalbeväring*. Överenskommelsen fastställdes samma år av Kungl. Maj:t, varvid bestämdes, att i nationalbeväringen skulle ingå alla män i åldern 15—50 år. Dessutom skulle alla män i åldern 50—60 år vid behov kunna uttagas till arbetsmanskap. Tjänstgöringstiden bestämdes, ävenledes efter överenskommelse med befolkningen, till 6 dagar om året (sammanlagt 210 dagar) för alla tillhörande nationalbeväringen. Fr. o. m. år 1818 vapenövades dock i allmänhet endast män under 30 år (sammanlagt 90 dagar).

Den tjänstgöringsskyldighet, gotlänningarna sålunda frivilligt påtogo sig, var mer omfattande än den i riket i övrigt. Beväringen på fastlandet omfattade nämligen män i åldern 20—25 år, och övningstiden här utgjorde efter 1812 endast 12 dagar under första beväringsåret. Dessutom var det medgivet för en var att sätta annan tjänstbar karl i sitt ställe.

Efter genomförd organisation räknade nationalbeväringen på Gotland sammanlagt 42 kompanier (därav 17 jägarkompanier) och 3 batterier.

Den 1812 fastställda första staten för nationalbeväringen upptog löner för 3 bataljonschefer med adjutanter, samtliga kompanichefer och 1 subaltern-officer vid varje jägarkompani. Sammanlagda styrkan, som kunde uppsättas, uppgick, arbetsmanskapet oräknat, till omkring 7,000 man.

Organisationen undergick sedermera flera förändringar. År 1861 omfattade densamma 4 bataljoner med tillsammans 30 kompanier samt 1 artillerikår om 3 batterier.

Den samma år fastställda staten upptog:

1 stabschef hos militärbefälhavaren,

2 adjutanter » » ,

4 bataljonschefer,

30 kaptener och 62 subalternofficerare vid infanteriet,
 3 » » 7 » » artilleriet.

Vid denna tid började värnplikten först efter fyllda 18 år. Tjänstgöringstiden var alltjämt 6 dagar om året, dock övades i allmänhet blott de 11 yngsta årsklasserna (sammanlagt 66 dagar). På fastlandet var tjänstgöringstiden sammanlagt 30 dagar under de två första beväringsåren.

Från 1873 upptogs en särskild beställning för militärbefälhavaren. Före denna tid hade landshövdingen varit militärbefälhavare.

En för nationalbeväringen säregen anordning utgjorde sättet för förvaringen av viss utrustning. Genom kungl. brev den 5 februari 1811 fastställdes för nationalbeväringen, att gevär och ammunition skulle vårdas och förvaras av manskapet självt. Ett nytt kungl. brev upphävde snart denna bestämmelse, men den återinfördes, vad förvaring av gevären beträffade, på allmogens begäran 1813. Systemet med personlig förvaring av vapenutrustningen visade sig ändamålsenligt, och av bevarade besiktningssprotokoll framgår, att manskapet omsorgsfullt vårdade de utlämnade persedlarna samt satte en ära i att vid besiktningarna uppvisa dem välskötta.

Genom kungl. brev den 17 december 1886 uppdelades nationalbeväringen på två skilda truppförband:

Gotlands infanteriregemente och
 Gotlands artillerikår.

Den därvid fastställda staten framgår av tabell sid. 180.

Chefen för infanteriregementet blev samtidigt även militärbefälhavare.

Fr. o. m. 1887 började tjänstetiden på Gotland med ingången av det kalenderår, varunder den värnpliktige fyllde 19 år, och slutade efter utgången av det kalenderår, varunder han fyllde 38. För de värnpliktiga på fastlandet gällde resp. 21 och 32 år.

Tjänstgöringstiden fastställdes även nu olika på Gotland och på fastlandet, nämligen:

för beväringen på Gotland till 54 dagar, som skulle fullgöras under de tre första åren,

för beväringen på fastlandet till 42 dagar, som skulle fullgöras under de två första åren (vid artilleriet under första året).

Fr. o. m. 1892 blevo såväl tjänstetid som tjänstgöringstid lika för hela landet.

Tjänstetiden omfattade tiden fr. o. m. början av det kalenderår, den värnpliktige fyllde 21 år, t. o. m. utgången av det kalenderår, han fyllde 40 år. Tjänstgöringstiden blev 90 dagar, som skulle fullgöras under de två första åren.

1899 ökades den värvade stamtruppen vid Gotlands artillerikår till 140 man.

Genom 1901 års *härordning* organiserades Gotlands infanteriregemente på 10 kompanier, en velocipedavdelning och ett trängkompani. För att i någon mån tillgodose kravet på en ständig säkerhetsbesättning på Gotland tilldelades regementet 120 meniga volontärer mera än övriga infanteriregementen.

Tjänstgöringstiden för värnpliktiga tillhörande infanteriet blev såväl på fastlandet som på Gotland 240 dagar. Regementet erhöll från fastlandet en årlig värnpliktskontingent på 500 man. Fastlandskontingenten fullgjorde hela tjänstgöringstiden i en följd.

Gotlands artillerikår organiserades på 4 batterier, varjämte dess värvade manskapsstyrka utökades med ytterligare 16 nummer.

Tjänstgöringstiden för värnpliktiga tillhörande fältartilleriet och positionsartilleriet blev såväl på fastlandet som på Gotland resp. 365 och 240 dagar.

Staterna framgå av tabell sid. 180.

För mobiliseringen av Gotlands stridskrafter ansågos vissa särskilda anordningar erforderliga. Bl. a. indelades Gotland i 8 rullföringsområden (öns folkmängd var omkring 52,000 personer, rullföringsområdena på fastlandet omfattade i allmänhet en folkmängd av 40,000—75,000 personer).

Genom kungl. brev den 15 december 1911 bestämdes emellertid, att antalet rullföringsområden skulle vara 4.

Genom 1914 års härordning utökades Gotlands infanteriregemente med 1 kulsprutekompani.

Tjänstgöringstiden för värnpliktiga tillhörande infanteriet blev såväl på fastlandet som på Gotland 340 dagar förutom reservtrupper- och landstormsövningar.

Regementet erhöll alltjämt en årlig värnpliktskontingent på 500 man från fastlandet.

Tjänstgöringstiden fullgjordes av de från fastlandet för Gotland uttagna värnpliktiga i en följd. Genom att dessa inryckte vid en annan tidpunkt än de värnpliktiga från Gotlands inskrivningsområde, erhöles den fördelen ur krigsberedskapssynpunkt, att en något övad trupp alltid fanns disponibel.

Gotlands artillerikår organiserades alltjämt på 4 batterier, däribland ett 10,5 cm och ett 15 cm haubitsbatteri. Tjänstgöringstiden vid artilleriet blev densamma som förut vid fältartilleriet, d. v. s. 365 dagar, som skulle fullgöras under de tre första åren.

Staterna framgå av tabell sid. 180.

För militärbefälhavaren, vilken sedan 1908 befriats från att samtidigt även vara regementschef, organiserades en stab, vilken utgjordes av: 1 stabschef, 2 adjutanter, 1 fortifikationsofficer, 1 intendent m. fl.

Genom 1925 års härordning minskades staterna för båda truppförbanden.

För Gotlands infanteriregemente medförde ändringarna:

att regementet ombildades till en kår om 4 kompanier (8 vid ett normalregemente),

att antalet meniga volontärer minskades från 170 till 23 (37 vid ett normalregemente), samt

att den årliga kontingenten av vapenföra värnpliktiga från fastlandet minskades till 300 man.

I olikhet med förhållandena på fastlandet skola dock samtliga vapenföra värnpliktiga uttagas till linjetjänst.

För Gotlands artillerikår medförde ändringarna:

att antalet batterier minskades till 3,

att dessa avsågos bliva motoriserade, samt att en årlig kontingent av 85¹ vapenföra värnpliktiga tilldelades från fastlandet.

Tjänstgöringstiden för värnpliktiga tillhörande infanteriet och artilleriet blev såväl på fastlandet som på Gotland resp. 140 (underbefäl eller fackmän 225) och 200 dagar.

Staterna framgå av nedanstående tabell.

Militärbefälhavaren återgick till att även vara chef för infanterikåren, varjämte hans stab något minskades.

För båda truppförbanden gemensam förvaltning under militärbefälhavarens ledning infördes.

Efterföljande tabell upptager förändringarna i staterna för Gotlands trupper samt som jämförelse staterna för infanteri- och artilleriregementen på fastlandet.

	Infanteri		Artilleri	
	Regemente på fastlandet	I. 18 (I. 27)	Regemente på fastlandet	A. 7 (motsv.)
1861.				
	I. 11		A. 2	
Officerare	43	² 98	73	10
Underofficerare	38	³	47	3
Värvat manskap	—	—	951	75
Rotehållsmanskap	974	—	—	—
1886.				
Officerare	43	⁴ 59	81	11
Underofficerare	41	38	70	11
Volontärmanskap	56	180	²⁰ 1,114	100
Värvat manskap	—	—	—	—
Rotehållsmanskap	946	—	—	—
1901 års härordning⁵.				
Officerare	47	⁶ 49	55	21
Underofficerare	38	39	45	13
Fast anställt underbefäl ⁷	132	120	165	66
Meniga volontärer ⁷	120	240	132	67
1914 års härordning⁵.				
Officerare	53	⁴ 52	54	21
Underofficerare	38	38	45	13
Fast anställt underbefäl ⁷	131	131	99	44
Meniga volontärer ⁷	60	170	176	88
1925 års härordning⁵.				
	Normalregemente			
Officerare	40	⁴ 20	41	18
Underofficerare	26	16	25	10
Fast anställt underbefäl ⁷	85	55	75	29
Meniga volontärer ⁷	37	23	105	71

¹ Enligt första särskilda utskottets utlåtande 50. Särskild fastlandskontingent till A. 7 hade uttagits fr. o. m. år 1919.

² Militärbefälhavaren och stabschefen icke inräknade.

³ Underofficerare och underbefäl uttogos bland beväringen.

⁴ Militärbefälhavaren icke inräknad.

⁵ Enligt härordningsbeslutet.

⁶ Militärbefälhavare och stabschef (från 1904) icke inräknade.

⁷ Beställningsmän och musikpersonal icke medräknade.

Fårösunds kustfästning.

Under kriget mellan västmakterna och Ryssland 1853—55 (Krimkriget) begagnade sig de förenade engelska och franska flottorna för en kortare tid av Fårösund som hjälpbas vid sina operationer i Östersjön. Då krig år 1885 åter hotade att utbryta mellan England och Ryssland, beslöt svenska regeringen att stänga Fårösunds hamn för krigförande lands flottor samt lät omedelbart anordna minförsvar därstädes. Till minlinjernas skydd anlades sedermera under åren 1885 och 1886 några jordverk, vilka bestyckades med äldre pjäser från flottan.

Befästningarna moderniserades i någon mån under åren 1899—1902.

Under världskriget vidtogos ytterligare en del förstärkningsåtgärder, i det att stormhinder m. m. anordnades i samtliga batterier, varjämte 2 st. 15 cm kanoner (M/83) uppställdes i ett av de vid södra inloppet belägna batterierna.

År 1901 beslöts, att befästningarna skulle bemannas av kustartilleriet, och år 1905 uppsattes Fårösunds kustartilleridetachment.

De slutliga försvarsanstalterna voro följande.

Det norra inloppet skyddades av ett batteri 57 mm kanoner M/92 försett med en 90 cm strålkastare.

Det södra inloppet var avsett att spärras medelst minor. Till minlinjernas skydd funnos två batterier, ett bestyckat med 57 mm kanoner M/92 och ett med 15 cm kanoner M/83 samt några föråldrade, föga användbara 17 cm kanoner, för vilka bemanning icke fanns. Batterierna utgjordes av jordverk med pjäserna uppställda å öppen vallgång. För minlinjernas belysning fanns en 90 cm strålkastare.

Försvarsanstalternas krigsbesättning från marinen utgjordes av:

11 officerare, 1 marinläkare, 1 marinintendent, 10 underofficerare och 499 manskap.

Fredsstyrkan utgjordes av 3 officerare, 1 marinläkare, 7 underofficerare och 100 manskap (därav 41 värnpliktiga).

För personalens förläggning m. m. funnos i Fårösunds samhälle officers- och underofficersbostäder, kasern, sjukhus, bad- och tvättinrättning, matinrättning och marketenteri, proviantförråd m. m. För materielens m. m. förvaring fanns bland annat min- och ammunitionsförråd.

År 1919 nedlades befästningarna vid Fårösund.

Enär det torde vara av intresse, att en redogörelse lämnas för några av de meningsriktningar rörande Fårösunds betydelse och försvar, som gjort sig gällande under tiden 1908—1919, anföras i det följande huvuddragen av vissa militära myndigheters yttranden och förslag beträffande det fasta försvaret vid Fårösund.

I sitt den 23 juni 1908 avgivna betänkande angående stärkandet av det fasta kustförsvaret upptog *kustförsvarskommissionen* till granskning jämväl frågan angående Fårösunds fästnings uppgift och betydelse. Kommissionen anförde, att i samma mån som storleken och särskilt djupgåendet av stor-

makternas slagskepp ökats, hade även värdet av de gotländska hamnarna såsom tillfälliga operationsbaser för en stormaktsflotta vid ett eventuellt krig i Östersjön minskats. Under sådant förhållande hade kustförsvarkommissionen icke ansett sig böra förorda några förstärkningsåtgärder vid Färösunds fästning utan endast sådana kompletteringsarbeten, som erfordrades, för att därvarande hamn skulle kunna motsvara fordringarna på en tillfällig replipunkt för egen flottas fartyg.

I en utredning inlämnad av *cheferna för marinförvaltningen, marinstaben, kustartilleriet och fortifikationen* den 29 september 1913 angives Färösunds fästnings uppgift vara

att hindra fienden att sätta sig i besittning av Färösunds krigshamn, samt att därstädes bereda egna sjöstridskrafter, särskilt torpedfartyg, en replipunkt.

De försvarsmedel, som funnos vid Färösund, voro enligt chefernas mening så svaga, att de ej kunde motstå anfall ens av en mindre kryssare, i följd varav fästningen knappast kunde sägas fylla annan uppgift än att demonstrera krigshammens försvar. Vidare framhölls, att om åt fästningen skulle givas erforderlig effektivitet, krävdes svårt och medelsvårt artilleri med kostnader belöpande sig på flera miljoner kronor. Enär cheferna ansågo, att fästningens betydelse ej vore stor, ville de ej förorda en så kostsam nydaning med hänsyn till andra viktigare försvarskrav. För att höja fästningens allt för ringa motståndskraft föreslogo emellertid cheferna en del mindre förstärkningsåtgärder.

I förslag till *andra försvarsberedningens* betänkande angavs beträffande Färösunds fästning, att enligt beredningens mening obestridliga skäl förelågo för att Färösund kunde upphöra att vara krigshamn. Såsom replipunkt för svenska flottan ansågs den under då rådande marinpolitiska förhållanden icke spela någon avsevärd roll. Vad anginge faran att i händelse av ett sjökrig i Östersjön mellan främmande makter någon av dessa skulle med kränkning av Sveriges neutralitet besätta Färösund och begagna det såsom operationsbas, ansågs den vara vida mindre än förr och detta redan av den anledningen, att med den starka ökningen av stormaktsslagskeppens displacement hamnen i mindre grad än förr lämpade sig såsom operationsbas. För själva Gotlands försvar slutligen syntes Färösunds fästning, även om den skulle erhålla någon förstärkning, vara av tvivelaktigt värde. En landstigning på Gotland, om fienden behärskade havet, kunde fästningen i fråga så mycket mindre förhindra, som ön hade, fränsett Färösund, andra hamnar och ankarplatser, användbara för landstigningsföretag. Däremot krävde Färösunds fästning en ej obetydlig krigsbesättning, vars avdelande dit medförde minskning och splittring av Gotlands fåtaliga, rörliga stridskrafter. Beredningen föreslog, att Färösund snarast måtte förklaras hava upphört att vara krigshamn, samt att fästningens personal och materiel måtte överflyttas till övriga fästningar.

1914 års *andra lagtima riksdag* hemställde hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag att framläggas för 1915 års riksdag, huruvida Färösunds fästning

kunde ersättas av andra försvarsanstalter. Med anledning härav anbefalldes cheferna för generalstaben och marinstaben att gemensamt inkomma med utredning och förslag, huruvida Färösunds fästning lämpligen skulle kunna ersättas av andra försvarsanstalter. Sådan utredning avgavs den 24 mars 1915.

Chefen för generalstaben hänvisade till en början ifråga om Färösunds fästnings uppgift till inom staben verkställd utredning angående Gotlands försvar, vari bland annat framhållits följande.

Större anfallsföretag mot Gotland syntes i stort sett kunna vara av två slag. Sådant anfall kunde antingen avse endast besittningstagande av en såsom maritim hjälpbas användbar hamn eller ock hava till ändamål hela Gotlands erövring.

Vid anfall av det först nämnda slaget syntes Färösund, Slite eller möjligen någon annan hamn i främsta rummet utgöra motståndarens operationsföremål. Sådant anfall vore huvudsakligen att befara vid krig mellan främmande makter och finge alltså karaktären av en neutralitetskränkning.

Ett anfall, som avsåge hela Gotlands erövring, syntes antingen komma att rikta sig mot norra delen av ön, där de bästa hamnarna funnos, eller ock mot annan del av ön, där de svenska stridskrafterna ej hade stöd av permanenta befästningar, och dit desamma på grund av stort avstånd och dåliga kommunikationer finge svårt att hinna fram i tid.

Bortsett från rent maritima uppgifter ansåg därför chefen för generalstaben Färösunds fästnings uppgift bliva dels att förhindra fientlig landstigning vid eller i närheten av Färösund, vilket utan befästningar därstädes skulle medföra avsevärda svårigheter, dels att bereda ökad trygghet för de rörliga stridskrafternas rygg vid företag inom de mellersta eller södra delarna av ön och dels att i vissa fall förebygga neutralitetsbrott mot Färösunds hamn och närliggande ankarplatser.

Härav framginge ock omedelbart nödvändigheten ur synpunkten av Gotlands försvar till lands av befästningsanläggningarna vid Färösund. En minskning av fästningens försvarskraft skulle bringa försvaret av Gotland i ett mycket ogynnsamt läge. Tyvärr kunde Färösunds fästning icke anses till sin beskaffenhet tillfredsställande. Likaledes framginge till fullo icke blott behovet av försvarsanstalter vid Färösund utan även kravet på försvarsanordningarnas stärkande.

Vad neutralitetsskyddet beträffade framhöll chefen för generalstaben särskilt, att Färösund torde vara en av de för neutralitetskränkning mest utsatta platserna i svenskt farvatten, samt att ett nedläggande av Färösunds fästning skulle än mer öka risken för en neutralitetskränkning.

Vidare framhöll chefen för generalstaben, att det för försvaret av Gotland vore av allra största vikt, att förbindelsen med fastlandet så länge som möjligt kunde upprätthållas, särskilt att tillförsel till Gotland kunde äga rum. Den hamn, som bäst lämpade sig för upprätthållandet av en dylik förbindelse, vore utan gensago Färösund. Denna hamn hade nämligen ett i förhållande till fastlandet och Tingstäde gynnsamt läge, den vore ur nau-

tisk synpunkt bästa hamnen på Gotland, och den vore jämförelsevis lätt att skydda. Någon annan hamn på Gotland ansågs icke bättre än Fårösund kunna fylla de ur lantförsvarets synpunkt på en sådan hamn ställda fordringarna.

Uppställdes den frågan, huruvida Fårösunds fästning skulle kunna ersättas av rörliga försvarsmedel, borde häremot erinras, att ytterligare truppförband — utöver de båda Fårösunds krigsbesättning då tillhörande fästningsinfanterikompanierna — endast i mycket begränsad omfattning kunde avses för försvaret av Fårösund, utan att försvaret av Gotland i dess helhet därpå bleve lidande.

Chefen för generalstaben hemställde därför, att Fårösunds fästning bibehölls och fortfarande bleve krigshamn, samt att det måtte uppdragas åt chefen för fortifikationen att i samråd med militärbefälhavaren på Gotland inkomma med förslag till det stärkande av Fårösunds fästning, som krävdes, för att fästningen skulle fylla densamma tillkommande uppgifter.

Chefen för marininstaben framhöll i samma utredning huvudsakligen följande.

De dåvarande befästningarna vid Fårösund, vilka blott voro avsedda för flankering av minlinjerna vid de båda inloppen och bestyckade endast för strid mot mindre fartyg, erbjödo icke något verksamt hinder för en landstigning, utan torde redan ett ringa antal granater från skeppskanoner vara tillräckligt att tysta dem.

För trafiken med fastlandet under krig syntes Fårösund ej erbjuda särskilt stora fördelar dels på grund av norra inloppets svårtillgänglighet, dels till följd av svårigheten att, sedan sjömärkena vid krigsutbrottet avlägsnats, taga sig in genom södra inloppet.

Ett förhinderande av landstigning på Gotland ansåg chefen för marininstaben billigast och bäst ske med undervattensbåtar. Blotta hotet av sådana vore nog att avhålla transporter och besök av större örlogsfartyg vid öns närhet. Undervattensbåtarna behöfde ej på själva ön hava någon befäst stödjepunkt, då ju avståndet till fastlandet ej vore större, än att en undervattensbåt kunde till och med i undervattensläge förflytta sig från öns västkust till fastlandet för att där inom skyddande skärgårdsområde komplettera sina förråd och vila besättningen. Även övriga fartygs ökade aktionsradie hade förminskat behovet av en replipunkt på Gotland.

Chefen för marininstaben hemställde därför, att befästningarna vid Fårösund måtte nedläggas, samt att Gotlands artillerikår måtte förstärkas med ett 15 cm haubitsbatteri.

Sedermera anmälde föredragande departementschefen i propositionen nr 164 till 1915 års riksdag, att av cheferna för generalstaben och marininstaben avgivet utlåtande i ärendet hade inkommit till Kungl. Maj:t i slutet av mars månad 1915, men att, då med hänsyn till innehållet i sagda utlåtande ytterligare utredning måste verkställas, innan ärendet kunde föredragas inför

Kungl. Maj:t, departementschefen saknade anledning att för det dåvarande göra någon framställning i frågan.

Sedan chefen för fortifikationen därefter anbefallts att i samråd med militärbefälhavaren på Gotland avgiva yttrande och förslag rörande de åtgärder för stärkande av Färösunds fästning, som ansågos erforderliga, för att fästningen skulle kunna fylla densamma tillkommande uppgifter, avgav chefen för fortifikationen den 3 september 1915 sålunda infordrat yttrande och förslag och överlämnade därvid särskilt yttrande av militärbefälhavaren.

Chefen för fortifikationen framhöll i sitt yttrande, att de uppgifter, som kunde anses tillkomma Färösunds fästning, vore:

att spärra hamnen till förebyggande av neutralitetsbrott;

att hindra en fiende, som lyckats intränga i hamnen, att begagna sig av densamma;

att hindra fientlig landstigning vid eller i närheten av fästningen samt intagandet av ankarplatser eller hamnar i dess närhet; samt

att bereda egna sjöstridskrafter, särskilt torpedfartyg, en replipunkt.

I samband härmed framhöll chefen för fortifikationen, att fästningens uppgift att förhindra neutralitetsbrott icke borde givas större omfattning, än att främmande sjöstridskrafter, som sökte sätta sig i besittning av hamnen, tvingades att härför upptaga strid med försvararna.

Att giva Färösunds fästning så stor styrka, att den kunde hindra en fiende att begagna sig av hamnen eller landstiga i eller invid densamma, syntes svårigen kunna ske. Fordringarna i detta avseende borde därför begränsas därtill, att fästningens slutna befästningar borde kunna hållas, till dess Gotlands rörliga stridskrafter hunne ingripa. Då — kustartilleriet oräknat — ej mer än två infanterikompanier kunde stadigvarande disponeras för fästningens försvar, vore givet, att de rörliga stridskrafterna även måste påräknas för hindrande av såväl landstigningsföretag utanför fästningens närmaste område som intagande av ankarplatser och hamnar i dess närhet.

Vad uppgiften att bereda egna fartyg en replipunkt beträffade, ansågs denna böra inskränka sig till att hindra fienden att sätta sig fast i hamnen. Fordran att hålla fientliga sjöstridskrafter på avstånd från hamninloppen syntes nämligen med hänsyn till härför erforderliga stridskrafter och andra medel ej kunna ställas på Färösunds fästning.

För att Färösunds fästning skulle kunna motsvara densamma sålunda tillkommande uppgifter, vore det önskligt, att vissa förstärkningsåtgärder kunde vidtagas, och angav chefen för fortifikationen i stort sett samma åtgärder, som föreslagits av militärbefälhavaren på Gotland. Kostnaderna härför beräknades till 812 000 kronor.

Chefen för fortifikationen anförde emellertid slutligen beträffande de av honom angivna förstärkningsåtgärderna, att han, med hänsyn till de i jämförelse med behovet ringa medel, som kunde disponeras för Sveriges viktiga fästning, Vaxholm, icke kunde tillstyrka genomförandet av desamma med undantag för anskaffning av ett 15 cm haubitsbatteri att tilldelas Gotlands rörliga stridskrafter.

Militärbefälhavaren på Gotland anförde, att han i alla avseenden delade de synpunkter, som av chefen för generalstaben anförts i dennes utredning den 24 mars 1915; och erinrade militärbefälhavaren om den stora betydelse, som Färösunds fästning enbart genom sin befintlighet ägde till följd därav, att densamma för striderna i öppna fältet och kring Tingstäde lämnade en avsevärd trygghet mot fientliga företag norrifrån, varigenom operationsfriheten på ön väsentligen ökades. Militärbefälhavaren ansåg därför, att alla synpunkter talade för nödvändigheten att bibehålla Färösunds fästning och Färösund som krigshamn samt förordade vissa förstärkningsåtgärder.

Sedermera avgav *kustbefästningskommissionen* den 7 oktober 1915 infortrat yttrande, varav framgick, att ett omedelbart nedläggande av fästningen måste avstyrkas på grund av då rådande krigspolitiska förhållanden, och enär kriget kunde komma att medföra omkastningar i vårt militärpolitiska läge och till följd därav en omvärdering av de uppgifter, som Färösunds fästning avsåge att fylla. Frågan om Färösunds fästnings indragning eller ersättande av andra försvarsanstalter borde fortfarande hållas öppen och utredning därom återupptagas först efter det då pågående krigets slut.

I *statsverkspropositionen till 1916 års riksdag* anmälde föredragande departementschefen, att frågan om Färösunds fästnings bibehållande eller ersättande av andra försvarsanstalter ännu icke vore i det skick, att slutligt förslag i ärendet kunde avgivas, och togs vid beräkandet av kustartilleriets underhållsanslag för år 1917 hänsyn till sannolikheten av att Färösunds fästning komme att bibehållas jämväl under sistnämnda år.

Även i statsverkspropositionerna till 1917 och 1918 års riksdagar beräknades medel för Färösunds fästning under respektive åren 1918 och 1919.

Ytterligare utredning verkställdes sedermera i *sjöförsvarsdepartementet* och förelåg i september 1918 i form av en promemoria, vari angavs, att kostnaderna för ett stärkande av fästningen i sådan grad, att den kunde fylla alla angivna uppgifter, vilket bleve liktydigt med ett nydanande, skulle snarare över- än understiga 5 miljoner kronor.

I avseende å den föreliggande frågans lösning anfördes, att det redan under 1920 bleve nödvändigt att disponera den till Färösund förlagda personalen samt en del av den fästningen tillhörande materielen för annat ändamål. Det lämpligaste ansågs vara, att personalen förflyttades till annan tjänstgöringsort och endast den materiel, som erfordrades för mineringars anordnande och dessas flankering, bibehölles i fästningen. Någon särskild personal behöfde under dylika omständigheter ej beräknas för dessa försvarsanstalters bemanning, utan kunde, allt efter det utrikespolitiska läget, personal sändas från den fästning, som vid tillfället ifråga ansåges minst utsatt för anfall.

Materielfrågan skulle i dylikt fall kunna lösas på sådant sätt, att minorna, vilka icke vore avsedda att tagas i anspråk för någon viss minspärning å annan plats, upplades i förråd i Färösund, likaså syntes strålkastarna med dynamomaskiner samt kanonerna jämte ammunition böra få kvarstå. I öfrigt borde den avdelning ur kustartilleriet, som vid krigstillfälle eventuellt bleve

nedsänd till Fårösund, medföra den materiel, som vore erforderlig till fästningens rustning.

Fårösunds fästning skulle sålunda få karaktären av en sjöposition, till vilken materielen vore förlagd redan på förhand. Denna olikhet mot andra sjöpositioner, vad materielens förvaring beträffade, motiverades därmed, att positionens belägenhet på den lätt isolerade ön Gotland försvårade materielens överförande vid en tidpunkt, då den skulle behövas. Även byggnaderna skulle i ett dylikt fall bliva till större delen överflödiga och kunna försäljas eller disponeras för annat ändamål.

Sedermera anmodades *marinförvaltningen att i samråd med chefen för marininstaben och chefen för kustartilleriet* inkomma med förslag — i huvudsaklig överensstämmelse med vad i ovannämnda promemoria angivits — till de åtgärder och anordningar, såväl i militärt som i ekonomiskt hänseende, vilka, under förutsättning att Fårösunds fästning komme att nedläggas såsom sådan och bibehållas tillsvidare såsom sjöposition utan särskild för densamma avsedd bemanning, befundes nödvändiga.

Marinförvaltningen föreslog,

att befintliga befästningar borde bibehållas och nödortfigt underhållas;
att av artillerimaterielen den äldre borde realiseras på förmånligaste sätt, under det att den nyare borde få kvarbliva i Fårösund; handvapensammunionen borde överföras till Vaxholms fästning; samt

att av minmaterielen borde strålkastarna samt de för Fårösund avsedda handminorna ävensom för dessas utläggande erforderlig båtmateriel bibehållas i Fårösund.

För att möjliggöra en säker och hastig mobilisering av Fårösund borde erforderliga kaserninventarier uppläggas i förråd.

Övrig lös materiel borde överföras till respektive fästningar, för vilka densamma vore avsedd, eller, om någon materiel ej vore avsedd för viss fästning, till Vaxholm.

Vad beträffade de vid Fårösund befintliga, kronan tillhöriga byggnaderna, ansågs det vara av stort värde att kunna disponera dem vid en eventuell rustning. Med hänsyn till underhållskostnaderna syntes emellertid desamma böra komma till användning även under fredstid. För att bereda kronan tillfälle att vid behov taga dem i anspråk, borde de emellertid icke försäljas utan upplåtas till något statsändamål eller uthyras. *Marinförvaltningen* fann det därför vara till fördel för staten, att fångvårdsstyrelsen, vilken förklarar det vara av stor betydelse, att kasernetablisementet kunde upplåtas till fångförvar, övertog etablissementet, vilket tidigast kunde ske den 1 april 1919.

Fårösunds fästning borde, i händelse de föreslagna åtgärderna genomfördes, benämnas Fårösunds kustposition såsom tillhörande det fasta kustförsvaret, och icke sjöposition, varmed torde avses en position tillhörande flottan.

Chefen för kustartilleriet framhöll i sitt yttrande, att *marinförvaltningen* utgått ifrån, att de grunder för fästningens nedläggande, som återfunnos i

förut berörd promemoria, vore fullt riktiga och ändamålsenliga samt att andra däri omförmälda förhållanden ej behövde beaktas vid frågans utredning. I ämbetsverkets utredning berördes i anslutning härtill icke de militära synpunkterna och följaktligen ej heller de angelägenheter, som stode i samband med den förutsatta indragningen av Fårösunds kustartilleridetachment.

Det syntes emellertid chefen för kustartilleriet oavvisligen nödvändigt att närmare beröra dessa synpunkter, och framhölls i anslutning härtill bl. a. följande.

Så länge Fårösund bibehölles såsom fästning eller kustposition, måste för densamma uttagas och utbildas värnpliktskontingent motsvarande den, som då utginge till Fårösunds kustartilleridetachment. Utbildningen borde äga rum vid Vaxholms kustartilleriregemente med tidvis förläggning till Fårösund, för att personalen i erforderlig grad måtte kunna orienteras på platsen. Efter detachmentets upplösning och stampersonalens disponerande på annat håll måste fästningens (kustpositionens) behov av dylik personal vid försvarsberedskap och mobilisering fyllas från övriga kustfästningar. Detta skulle givetvis vara förenat med stora olägenheter, alldenstund stampersonal ju ej vore beräknad för Fårösunds fästning och den kontingent, som eventuellt komme att sändas till Fårösund, dessutom skulle stå helt främmande för sin uppgift på grund av bristande kännedom om försvarsanläggningarna samt dessas betydelse och uppgift.

Skulle följaktligen Fårösund göras till kustposition, måste personalfrågan — beträffande såväl stam som värnpliktiga — nöjaktigt lösas, om överhuvud taget positionen skulle vid behov kunna motsvara sitt ändamål. För egen del vore chefen för kustartilleriet av den bestämda uppfattningen, att avdelandet av bemanning till Fårösund vid mobilisering oundgängligen krävde, att särskild personal, såväl stam som värnpliktiga, funnes därför på förhand beräknad. Chefen för kustartilleriet kunde sålunda ej ansluta sig till den åsikt, som gjort sig gällande i meromnämnda promemoria, nämligen att någon personal under sådana omständigheter ej behövde särskilt beräknas för dessa försvarsanstalters bemanning, utan kunde allt efter det utrikespolitiska läget sändas från den fästning, som vid tillfället ifråga ansåges minst utsatt för anfall. Även om man, sedan fiendligheterna pågått någon tid, kunde förutse, att viss kustfästning ej komme att bliva utsatt för anfall, och man på grund härav ansåge sig kunna avdela personal till Fårösund, gällde denna förutsättning sannolikt endast för en kortare tidrymd och i varje fall icke vid tidpunkten för ett krigsutbrott.

Chefens för kustartilleriet yttrande utmynnade i ett uttalande, att Fårösunds fästning borde bibehållas såsom kustposition, dock endast under förutsättning att särskild för positionen avsedd och uttagen bemanning kunde påräknas.

Slutligen framhöll chefen för kustartilleriet, att med hänsyn till tillgången på stampersonal vid kustartilleriet förhållandena inom kustfästningarna — särskilt Vaxholms fästning — för närvarande vore sådana, att, om i övrigt

hinder ej mötte, det planerade slopandet av Fårösunds fästning och dess förvandlande till en under fredstid fullständigt obemannad kustposition borde genomföras redan under år 1919 för att därigenom medgiva, att detachementets personal kunde disponeras på annat håll, där den bättre behövdes. Lämpligast vore, om under sådana förhållanden detachementet kunde upplösas redan den 1 april 1919. Vid sagda tidpunkt förestode nämligen vissa personalombyten i fråga om officerare och underofficerare, bland annat skulle ny detachementschef kommenderas, och syntes det chefen för kustartilleriet mindre ändamålsenligt, att de personer, vilka skulle planera och leda arbetet med fästningens nedläggande, vore förhållandevis nya på platsen och i sina befattningar.

Chefen för marininstaben framhöll i sitt yttrande, att, om befästningarna vid Fårösund tillsvidare skulle bibehållas, bleve det nödvändigt, att åtgärder vidtoges för deras bemannande under krigstid.

Vidare syntes det chefen för marininstaben icke uteslutet, att fästningens nedläggande kunde betinga vidtagandet av särskilda försvarsåtgärder, avsedda att kompensera den minskning i försvarskraft, som nedläggandet innebure.

I *proposition till 1919 års riksdag* rörande nedläggandet av Fårösunds fästning ansåg sig chefen för sjöförvarsdepartementet, med hänsyn till att fredliga förhållanden inom en nära framtid då kunde förmodas inträda, obetingat böra förorda ett omedelbart och fullständigt nedläggande av Fårösunds fästning. Något kvarlämnande av materiel i Fårösund på sätt, marinförvaltningen föreslagit, skulle vid bifall till propositionen ej längre bliva erforderligt.

1919 års riksdag beslutade, att Fårösunds fästning omedelbart skulle nedläggas.

Efter 1925 av militära myndigheter framlagda förslag till ordnandet av Gotlands försvar.

(Se hemlig bilaga)

En kort sammanfattning av de i bilagan närmare återgivna förslagen och yttrandena rörande Gotlands försvar låter i det följande de enligt myndigheternas uppfattningar viktigaste synpunkterna på detta spörsmål framträda.

Militärbefälhavaren på Gotland har framhållit, att Gotlands försvarsorganisation bör inriktas på att trygga ön i det för densamma farligaste krigsfallet, nämligen fientligt ockupationsförsök. Organisationen bör därför, tidsenligt anpassad, så utfyllas, att öns hela försvarskraft skall kunna insättas i försvaret. Truppernas rörlighet måste tillgodoses genom motorisering och velocipedanvändning. Kadern bör kvantitativt och kvalitativt förstärkas. Åtgärder för Fårösunds befästande böra vidtagas omedelbart och oberoende av frågan om Gotlands försvarsorganisation i övrigt. Särskilt påkallat är därjämte anskaffandet av luftvärnsmateriel.

Chefen för generalstaben anser, att Gotlands betydelse för rikets försvar och sannolikheten för neutralitetskränkningar därstädes ökats under åren 1918—1928, under det att nedläggandet av Fårösunds fästning och 1925 års försvarsbeslut så minskat försvarskraften, att Gotlands försvar äventyras. Med hänsyn till Gotlands betydelse för rikets sjö- och luftförsvar och dess för neutralitetskränkningar särskilt utsatta läge samt de gotländska försvarskrafternas nuvarande beskaffenhet synes det chefen för generalstaben nödvändigt, att åtgärder omedelbart vidtagas för sagda försvars stärkande. Förutom det skydd mot överskeppningsföretag, som kan komma att lämnas av sjö- och flygstridskrafter, kräves främst, att Gotlands egna försvarsmedel stärkas, enär man icke kan räkna med att transport av förstärkningar från fastlandet blir möjlig. Närmast böra ifrågakomma förbättringar beträffande Gotlands truppers organisation, anskaffning av för desamma erforderlig materiel samt återupprättande av det fasta försvaret vid Fårösund.

Chefen för marininstaben har framhållit, att det är av vikt, att Gotland säkerställes för eget bruk och undandrages från fientligt användande. För försvaret av Gotland äro sjöstridskrafter av avgörande betydelse, och dessa fordra en tillfällig bas i Fårösund. Frågan om denna Orts försvar ter sig nu annorlunda än 1918. Tillsvidare bör som en minsta åtgärd viss materiel överflyttas till och förvaras vid Fårösund i avvaktan på upprättandet av fasta försvarsanordningar för denna plats i dess dubbla egenskap av bas för lätta sjöstridskrafter och flygstation. Frågan om hela Gotlands skydd med sjöstridskrafter mot invasion eller andra företag måste göras gällande vid sidan av övriga synpunkter, enär Gotlands försvar i första hand vilar på sjöstridskrafter och med dem samverkande flygstridskrafter. Förutom de åtgärder, som böra vidtagas för stärkandet av Gotlands egna försvarsmedel, måste kustflottan givas sådan styrka och förfoga över ett sådant antal enheter, att den kan vid sidan av andra uppdrag omfatta med sin verksamhet det havsområde, som innesluter Gotland.

Kapitel 2. Gotlands militära betydelse.

*Militär-
geografiska
synpunkter.*

Gotland består i stort sett av en jämn kalkstensplatå, som åt öster långsamt sluttar mot havet och i väster terrassformigt sänker sig till vattenytan. Öns längdsträckning går huvudsakligen i norr och söder (125 km). Bredden är störst ungefär mitt på ön (53 km). Vägnätet är väl utvecklat, och markens beskaffenhet gynnar motorfordons framförande.

Gotlands kuster äro öppna och sakna skärgård. Öns västkust är till större delen hög, och utanför densamma är farvattnet djupt och grundfritt. Goda hamnar saknas, men tvenne betydande vikar finnas, en i norr, Kappelshamnsviken, och en i söder, Burgsviken. Båda hava ett alltför oskyddat läge för att erbjuda god basering. Till Kappelshamnsviken kunna fartyg med största djupgående inpassera. Viken rymmer ett stort antal fartyg, men dess användbarhet som ankarplats inskränkes, däri genom att den ligger helt öppen för vind och sjöhävning från norr. Öns ostkust är i allmänhet låg och grunduppylld med ett flertal, merendels små vikar, av vilka en del erbjuder

i vissa fall skyddade ankarplatser, såsom Bonehamn, Slite och Vallaviken. Den största av dessa är Slitebassängen med tvenne inlopp, varav ett för fartyg med 6,5 m djupgående. Ehuru utrymmet för fartyg av större djupgående är begränsat, är Slite användbart såsom krigshamn.

Den rymligaste och nautiskt bäst skyddade ankarplatsen vid Gotland är Fårösund, som skiljer Fårön från det övriga Gotland. Längden av denna vattenbassäng är 9,5 km, och bredden växlar mellan 1,5 och 4 km. Norra inloppet medger passage för fartyg med högst 2,8 m djupgående, medan det södra kan befaras av fartyg med högst 6 m djupgående. Fårösunds-bassängen är sålunda användbar som krigshamn för kryssare, jagare, ubåtar och andra mindre örlogsfartyg. Större fartyg än jagare av äldre typ kunna nu ej passera norra inloppet. En planerad upprensning av detta inlopp till 5 m djup skulle medgiva passage av stora jagare och små kryssare. Till redden mellan Bungeör och Skarvgrund utanför Fårösunds södra inlopp kunna 8—9 m djupgående fartyg inkomma och erhålla en nautiskt jämförelsevis väl skyddad ankarplats. Fårösund och Bäste träsk lämpa sig väl såsom hamnar för sjöflygplan.

Från Fårön sträcker sig ungefär 7 sjömil i nordlig riktning ett för sjöfarten farligt rev, och tvenne längre norrut belägna grundbankar försvåra dessutom passagen mellan Gotska Sandön och Fårö för stora fartyg. Sjövägen mellan Östersjöns inlopp och hamnar norr om latituden genom Gotska Sandön delas av Gotland i en västlig och en östlig gren, där de passerande fartygen av navigatoriska skäl i regel framföras inom synhåll från ön.

Gotland intager ett centralt läge inom Östersjöbassängen. Sålunda är avståndet mellan Köpenhamn och Fårösund 320 sjömil och mellan Kiel och Fårösund 390 sjömil. Från Fårösund till Leningrad är avståndet detsamma som från Kiel till Fårösund. Danzig och Reval ligga båda 220 sjömil från Fårösund. Från Stockholms södra och Smålands skärgårdar är avståndet till Fårösund 70 sjömil och från Fårösund till Irbensundet 90 sjömil. Från Fårösund till Finska vikens mynning är avståndet 160 sjömil, och till Ålands hav är det 140 sjömil. För jämförelse må nämnas, att avståndet från Köpenhamn till Leningrad är 688 sjömil, till Reval 520 sjömil, till Irbensundet 370 sjömil och till Riga 470 sjömil.

Flygvägen är det ungefärliga avståndet från Köpenhamn till Fårösund 480 km, till Reval 900 km, till Irbensundet 650 km och till Riga 750 km och från Fårösund till Leningrad 700 km, till Reval 380 km och till Riga 320 km. Mellan Stockholm och Fårösund är avståndet 180 km, under det att Stockholm är beläget på 700 km avstånd från Leningrad, 400 km från Reval och 445 km från Riga.

Som de sakkunniga i annat sammanhang närmare klargjort, föreligga vissa risker för uppkomsten vid Östersjöns östra och sydöstra kuster av sådana konflikter, som kunna få till följd ett ingripande av utombaltiska stridskrafter. Blir så fallet, uppstår för de senare behovet av en i Östersjön välbelägen, tillfällig bas, enär avståndet till hemlandet är för stort för en direkt basering på dess hamnar.

Gotlands betydelse vid konflikter i Östersjön mellan främmande makter.

Detta behov av en framskjuten bas framträder i första hand för de flygstriidskrafter, som avses uppträda över Östersjön i samverkan med där opererande sjöstriidskrafter eller mot operationsmål förlagda inom de öster om Östersjön belägna staternas landområden. Tager man i betraktande de stora avstånden flygvägen från Öresund till de mera betydelsefulla platserna inom de baltiska randstaterna, finner man, att en eventuell basering på t. ex. danskt land, även om detta ur andra synpunkter skulle vara tänkbart, icke blir av något värde för direkta operationer i här avsett syfte. Däremot torde icke kunna bestridas, att Gotlands läge för en utombaltisk makt, som med flygstriidskrafter avser ingripa i konflikter berörande randstaterna, är synnerligen förmånligt. Från ön kontrolleras dessutom bekvämt den trafik, som går fram i östra och västra Östersjön.

Förutom öns strategiskt gynnsamma läge för operationer över och öster om Östersjön måste jämväl beaktas de möjligheter, som på Gotland erbjudas för anordnandet av landningsplatser för land- och sjöflygplan.

För basering av sjöstriidskrafter har öns betydelse blivit mera framträdande än tidigare genom den vikt, som efter min- och ubåtsvapnens utveckling måste tillmätas farvattensförträngningarna, omkring vilka det moderna sjökriget har en utpräglad tendens att koncentreras. De förträngningar, vilkas kontrollerande av en i Östersjön uppträdande utombaltisk flotta måste anses behövt, äro i första hand Irbensundet och Finska vikens mynning. Spärranordningar och bevakning torde i dessa farvatten behöva anordnas, främst för att hindra öster därom befintliga sjöstriidskrafter att utpassera till Östersjön. För de lätta sjöstriidskrafter, som där skola utöva kontrollen, är en basering på Fårösund lämplig, särskilt i det fall att förhållandena icke medgiva ett inskjutande av sjöstriidskrafter i Finska viken.

Komma utombaltiska striidskrafter att ingripa i konflikter, som beröra östra Östersjön och där belägna länder, är det sålunda antagligt, att Gotland, och främst dess för såväl sjö- som luftkrigföringen mest eftertraktade del, Fårösund, kommer att krävas för basering av främmande striidskrafter. Detta även av det skälet, att några andra, bättre lämpade baser knappast kunna komma ifråga. En basering av de lätta striidskrafterna i närheten av inloppen till Östersjön, om dylik överhuvud skulle vara tänkbar, blir, som förut framhållits, alltför långt tillbakadragen från operationsområdet, likaså en basering på polsk hamn eller Danzig. Att förlägga basen till hamn eller ankarplats inom de av den konflikt, som föranlett ingripandet, direkt berörda staternas eget territorium kan, åtminstone till en början, icke anses möjligt på grund av därmed förenade risker särskilt från luften.

Är läget sådant, att Sverige, på grund av internationella solidaritetshänsyn, anser sig böra vid en gemensam aktion upplåta Gotland till bas för utombaltiska striidskrafter, framstår såsom en påtaglig fara, att den makt, mot vilken aktionen riktas, söker genom överrumpling sätta sig i besittning av ön under ett tidigt skede av förvecklingarna. Sker detta, föreligger risk att Sveriges utgångsläge i konflikten blir från början betydligt försämrat. Av

detta skäl måste sådana försvarsanordningar vidtagas på Gotland, att ön icke genom ett överrumplande anfall kan falla i främmande makts händer och av denna utnyttjas till men för rikets säkerhet. Exempel från tiden efter världskriget saknas icke på liknande företag.

Den ökade betydelsen av Gotland vid Sverige direkt berörande krigsfall sammanhänger främst med luftkrigföringens utveckling och flygvapnets behov av framskjutna baser samt med de inträdda förändringarna i sjökrigets natur.

Gotlands betydelse vid konflikter, som direkt beröra Sverige.

Gotlands betydelse ur luftkrigföringens synpunkt faller mest i ögonen vid en jämförelse mellan räckvidden av anfallsföretag i luften mot Sverige utgående från å ena sidan fastlandet närmast öster om Östersjön och å andra sidan från Gotland.

Har en eventuell fiende till sitt förfogande landet söder om Finska viken, och har han där möjligheter att använda den västligast belägna basen, Hapsal vid Moonsundet, som utgångspunkt för flyganfall mot vårt land, kunna dessa med en beräknad verkningsradie hos bombplanen av 600 km, utsträckas till orter inom en cirkellinje, som skär svenska kusten i närheten av Karlshamn, går över Vänern och västra och norra Dalarna samt åter skär kustlinjen vid Umeå. Stockholm kan nås på en minsta tid av omkring 100 min. Så viktiga orter som Malmö, Göteborg och Trollhättan ligga utanför räckvidden för anfall från västspetsen av fastlandet söder om Finska vikens mynning. Jaktplan nå från denna basering icke fram och åter till svenska kusten.

Tages Libau som utgångspunkt för flyganfall, kunna alla orter söder om en ungefärlig linje Charlottenberg (vid norska gränsen)—Hudiksvall uppnås. Från Libau utgående jaktplan kunna dock icke nå svenska fastlandskusten och återvända.

Skjutes baseringen av de för anfall avsedda flygplanen fram till Gotland, kunna alla orter i Sverige söder om en ungefärlig linje Örnsköldsvik—Dalarnas nordvästra del utsättas för anfall. Alla kustorter från Stockholm till Karlskrona kunna nås på en tid av 60 min. eller mindre. Jaktplan kunna deltaga i anfall över kustområdet Stockholm—Kalmar, och anfällen kunna utföras tätare, då Östersjön i hela sin bredd icke behöver passeras. Härtill kommer, att bomblasterna vid varje enskilt anfall kunna ökas proportionellt till minskningen av bränslelasten.

Det är sålunda av synnerlig vikt ur luftskyddssynpunkt, att Gotland icke faller i en fiendes hand. Försvaret av Gotland blir ett koncentrerat och framskjutet försvar av viktiga delar av riket särskilt mot anfall utgående från orter norr och öster om Rigaviken.

Ur strategisk synpunkt är ett framskjutande av svenska flygstridskrafter till en bas på Gotland förmånligt. Detta främst av det skälet, att de härifrån bäst kunna försvåra för en fiende att använda det närbelägna Libau såsom utgångspunkt för flyganfall, vilka enligt det föregående kunna hota flera viktiga orter, som med annan basering av fientliga flygstridskrafter öster om Östersjön kunnat betraktas såsom fredade. Även följer härmed

möjligheten att skjuta fram vår egen luftspaning till östra delarna av Östersjön, vilket ur försvarssynpunkt är en nödvändighet icke minst för att betaga fientliga flygstridskrafter möjligheten att utan några motåtgärder från vår sida utöva spanings- och bevakningstjänst över Östersjön i hela dess bredd.

Gotlands betydelse ur sjökrigföringens synpunkt sammanhänger närmast med den förändring i sjökrigets natur, som förorsakats av min-, ubåts- och flygvapnets utveckling. Särskilt för en underlägsen flotta bliva dessa vapen i en intim samverkan med varandra och stödda av artillerifartyg de under de ständigt pågående sjökrigsoperationerna verksammaste medlen i sjöförsvarets tjänst. Dessa vapens egenskaper och taktiska användande kräva, att flottans verksamhet till övervägande del förlägges till öppna sjön, i detta fall till Östersjön i hela dess bredd. Denna på modern sjökrigföring baserade försvarsprincip har även erkänts och kommit till uttryck vid valet av fartygstyper vid 1926 års utredning beträffande ersättningsbyggnad för flottan. Ur denna synpunkt är det synnerligen lämpligt, att en hjälpbas för lätta sjöstridskrafter förberedes och säkerställes vid den i mellersta Östersjön framskjutna Fårösunds bassängen.

Fördelarna av en dylik tillfällig basering för sjö- och med dem samopererande flygstridskrafter äro, dels att Östersjöbassängen lättare övervakas i försvarssyfte, dels att ubåtar, som avses för observationstjänst och därmed förbundna anfallsföretag, få kortare vägar till vissa av sina operationsområden, dels slutligen att minsvepnings- och ubåtsjaktförband lättare kunna sättas in för att motverka fientliga åtgärder. På Fårösund baserade stridskrafter kunna minska faran för kusthärjningar och handelsförstöring vid den svenska ostkusten söder om Stockholms skärgård och möjliggöra mötande på ett tidigt stadium av landstigningsföretag mot den svenska fastlandskusten. Försvaret av betydelsefulla delar av vårt land mot fientliga företag över Östersjön skjutes sålunda framåt till fördel för riksförsvaret i stort.

Ser man på sjökrigföringen i Östersjön ur en österifrån kommande fiendes synpunkt, framstår en rad fördelar förknippade med ett besittningstagande av Gotland. Har en fiende bemäktigat sig ön och där upprättat åt sig en bas för sjö- och flygstridskrafter, har vårt strategiska läge i mycket hög grad försämrats. Fienden har trängt oss närmare in på livet och kan från den mot vår Östersjö kust framskjutna hjälpbasen utlägga och bevaka mineringar, som i hög grad kunna inskränka vår flottas operationsfrihet, förbereda och hastigt verkställa landstigningsföretag mot den närbelägna svenska fastlandskusten och helt avskära sjöförbindelserna icke blott öster om Gotland utan även utefter kusten söder om Stockholms skärgård.

Det är nödvändigt med hänsyn såväl till behovet av att bevara vårt luftstrategiskt förmånliga läge som till egna stridskrafterns verkningsmöjligheter och skyddandet av sjöfarten, att sådana försvarsåtgärder vidtagas, att Gotlands erövrande av mot oss fientlig makt icke utan stora risker för den anfallande kan ifrågakomma.

Efter genomförd organisation enligt nu gällande härordning bliva utsikterna för försvaret av Gotland i hög grad försämrade. Kaderminskningen inom Gotlands trupper medför, att icke ens hela den levande försvarskraft, som nu gällande värnpliktslag ställer till förfogande, kan av brist på befäl tagas i anspråk. Ett besittningstagande av ön kommer därför att kräva mindre krafter, än vad som med ännu påräkneligt försvar kan anses vara fallet. Den erforderliga landstigningsstyrkan torde, på grund av omständigheter, vilka framgå av hemlig bilaga, till och med kunna minskas i starkare proportion, än vad som äger rum med försvarskrafterna. Organiseras åter Gotlands försvar på ett efter de speciella förhållandena därstädes anpassat sätt, såsom av de sakkunniga i det följande föreslås, kan dess effektivitet beräknas bliva ökad i betydligt starkare proportion än krigsorganisationens numerära styrka. Enligt vad utförda övningar givit vid handen, torde en anfallande, som vill försöka sätta sig fast på ön, under sådana förhållanden få bereda sig på att härför avse en landstigningsstyrka mer än fem gånger starkare än den, som skulle krävas med försvaret organiserat så, som nu gällande härordning fullt genomförd medger.

De sakkunniga hava vid sitt ställningstagande till spörsmålet om Gotlands försvar främst haft sin uppmärksamhet riktad på öns stora betydelse för riksförsvaret i dess helhet. Det är dock tydligt, att öns befolkning även för egen del har rätt att kräva det ökade skydd, som det förändrade läget otvivelaktigt betingar.

Kapitel 3. De sakkunnigas förslag.

Av den gjorda utredningen rörande Gotlands militära betydelse och av de efter 1925 från olika militära myndigheter inkomna förslagen rörande stärkande av Gotlands försvar framgår,

dels att sådana försvarsåtgärder äro av nöden, att öns besittning i svensk ägo kan anses tryggad och dess utnyttjande i främmande makts militära intresse förhindras;

dels att man med ett försvar, som säkrar Gotland, skapar trygghet mot luftanfall för viktiga delar av fastlandet och ökar effektiviteten av riksförsvaret;

dels slutligen att de nuvarande försvarsanordningarna på Gotland icke äro tillräckliga för öns försvar.

Det har också visats, att Färösund till följd av nautiska och militärgeografiska förhållanden icke blott är den del av ön, som är mest behöflig såsom tillfällig bas för svenska sjö- och flygstridskrafter vid fyllandet av dem tillkommande uppgifter i riksförsvaret, utan även är mest utsatt för anfallsrisk vid konflikter i Östersjön mellan främmande makter.

Självfallet är, att Gotlands försvar måste bygga på en växelverkan mellan å ena sidan sjö- och flygstridskrafter uppträdande utanför öns kuster och å andra sidan lantstridskrafter på själva ön. Ju starkare motstånd öns eget försvar kan beräknas bjuda en fiende, desto större omfattning måste ett

företag, som avser öns besittningstagande, givas, och desto mer ökas härför erforderliga transporters sårbarhet för anfall från svenska sjö- och flygstridskrafter. Enär man måste räkna med, att en transport av lantstridskrafter från fastlandet till Gotland ej alltid kan eller hinner verkställas för att möta ett fientligt anfall mot ön, måste enligt de sakkunnigas uppfattning i första hand en ökning av Gotlands egna försvarsanordningar komma till stånd. De ökade krav på sjö- och flygstridskrafter, som kunna göras gällande för att dessa skola fylla sin andel i öns försvar, behandlas i annat sammanhang.

Allmänna synpunkter beträffande organisationen av försvaret på Gotland.

Gotlands egna försvarsmedel utgöras numera endast av de genom 1925 års försvarsbeslut starkt beskurna: Gotlands infanterikår med en kader av 20 officerare (militärbefälhavaren icke inräknad), 16 underofficerare, 55 fast anställda underbefäl samt 23 meniga volontärer och Gotlands artillerikår, vars kader räknar 18 officerare, 10 underofficerare, 29 fast anställda underbefäl samt 71 meniga volontärer (jmf. tab. sid. 180). Befästningarna vid Färösund äro sedan 1919 nedlagda, men dit är jämlikt beslut vid 1925 års riksdag en flygstation förlagd.

De för Gotland säregna förhållanden, som måste läggas till grund för organisationen av försvaret, oavsett hur detsamma för riket i övrigt ordnas, äro dels öns för överrumplande anfall utsatta läge, som nödvändiggör snabb mobilisering och rustning av försvaret, dels de goda framkomstmöjligheterna på ön, som i förening med de jämförelsevis korta avstånden och tack vare de tekniska hjälpmedel, som numera kunna ställas till förfogande, gynna ett hastigt framförande till hotad punkt av disponibla försvarskrafter.

Enär, som förut framhållits, Gotland i fråga om försvaret mot en landstigen fiende i största utsträckning måste bygga på den tillgång i personal, som i fredstid finnes på ön, måste en vittgående tillämpning av folkförsvarets idé äga rum genom en *långt uttagen värnplikt*. De fordringar, som böra ställas på omfattningen av organisationen, kunna därför icke sättas lägre, än att den medgiver ett fullständigt utvecklande av öns hela försvarskraft. Truppförbanden måste sålunda få sina kadrar tillmätta med hänsyn till en krigsorganisation upptagande alla de värnpliktiga.

Den på ön disponibla försvarskraften bör organiseras så, att vissa formationer, *kustförsvarsförbanden*, kunna vid strandlinjen omedelbart möta en fiende för att förhindra honom att komma i land eller för att försvåra och uppehålla ett landstigningsföretag. Dyliga förband böra uppsättas vart och ett för sitt kustområde och organiseras av värnpliktiga boende inom eller i närheten av området. Äldre årsklasser kunna härför användas, emedan endast jämförelsevis korta förflyttningar behöva ifrågakomma. Förbandens utrustning bör förvaras lätt tillgänglig inom områdena. Kompanichefer och kompaniadjutanter böra i allmänhet utgöras av personal på reservstat. Önskvärt är, att de kunna bo inom de områden, från vilka huvuddelen av personalen erhålles vid mobilisering.

Bakom den bevaknings- och försvarslinje, som skapas av kustförsvarsförbanden, måste finnas en till vissa platser sammanhållen, rörlig reserv av infanteri och artilleri, vilken såsom en stark *stötgrupp* kan insättas till anfall mot huvudlandstigningspunkten, då denna blivit fastställd. För att detta anfall skall kunna hinna göra sig gällande, innan fienden hunnit få fast fot i land, och helst under det urskeppning ännu pågår, måste stötgruppen besitta en hög grad av rörlighet. Den måste därjämte i tillräcklig utsträckning disponera sådant artilleri, som kan användas dels för att söka förhindra en transportflotta att ankra i närheten av kusten, dels för att försvåra för sjöstridskrafter att understödja en landstigning, dels för att i samverkan med infanteriet kasta tillbaka de först landsatta delarna av fiendens trupper ur de ställningar, som dessa för att skydda urskeppningens slutförande kunna hava intagit.

För den rörlighet, som är nödvändig vid försvaret, äro befästningarna vid Tingstäde av betydelse. Operationsfriheten för stötgruppen ökas nämligen väsentligen genom desamma, i det att Tingstädepositionen täcker huvudvägen mot Visby och utgör ett betydelsefullt flankstöd för operationer å norra Gotland samt möjliggör insättandet av större styrkor vid avvärjande av landstigningar å södra eller mellersta Gotland. Fientlig framryckning från norra Gotland är nämligen mindre sannolik i detta fall på grund av Tingstädepositionen.

För att tillgodose kravet på snabb förflyttning skall enligt 1925 års beslut Gotlands artillerikår motoriseras. Enligt nu gällande krigsorganisation avses vidtagandet av särskilda åtgärder även vid Gotlands infanterikår för att möjliggöra snabb förflyttning.

De sakkunniga hava i dessa frågor införskaffat förslag och kostnadsberäkningar, vilka framgå av hemlig bilaga.

Utbildningen av de värnpliktiga måste liksom organisationen i stort särskilt anpassas efter kravet på snabb mobilisering och hastigt ingripande vid ett överraskande anfall mot ön. Några kortvariga tillämpningsövningar för värnpliktiga av äldre årsklasser utöver nuvarande tjänstgöringstid synas för detta ändamål nödvändiga.

Förutom det rörliga försvaret på ön bör finnas *fast försvar*, som tryggar vissa särskilt utsatta delar av kusten, och som kan taktiskt stödja det rörliga försvaret. I första hand torde Fårösund kräva ett dylikt fast försvar, vilket, bortsett från dess uppgifter beträffande sjö- och flygstridskrafterna, skulle hava till ändamål att förhindra en landstigning inom detta område. Ett fast försvar i Fårösund bidrager vidare, på sätt som angivits i fråga om Tingstäde, till att möjliggöra en lämplig användning av de rörliga stridskrafterna och till ökad trygghet för deras rygg vid operationer inom de mellersta och södra delarna av ön. Så länge ett fast försvar vid Fårösund saknas, blir öns försvarsproblem mycket svårlost. Tingstädepositionen måste dessutom, förutom av skäl, som ovan angivits, bibehållas såsom en tryggad utgångspunkt för de rörliga operationerna och såsom en slutlig replipunkt på ön.

Med hänsyn till den betydelse för Gotlands försvar och för sjö- och luftkrigföringen i Östersjön, som de sakkunniga tillmätta det fasta försvaret vid

Fårösund, synes det nödvändigt att närmare granska hållbarheten av de motiv, som på sin tid andragits för ett slopande av Fårösunds fästning.

Det var ursprungligen faran för en kränkning av Sveriges neutralitet genom ett besättande av Fårösund av främmande makt, som föranledde Fårösunds förklarande för krigshamn samt dess skyddande med minlinjer och fast försvar. Närmast före och under världskriget ansågs det — enligt lämnad redogörelse — att denna fara vore mindre aktuell än förut, och att storleken av de moderna slagskeppen härtill skulle vara en bidragande orsak. Dessa synpunkter söka sin förklaring i då rådande politiska förhållanden och militära maktgruppering men äro icke längre hållbara. Vid uppträdande av utombaltiska flottor i Östersjön är faran för ett utnyttjande av Fårösund och hela Gotland som framskjuten bas för främmande makts sjö- och flygstridskrafter större än förut. Denna fara har ökats, därigenom att numera icke blott sjöstridskrafter utan även, och i ännu högre grad, flygstridskrafter äro i behov av hjälpbaser. Att bedöma detta behov efter *en* fartygstyps, slagskeppen, djupgående är icke riktigt, ty även om dylika fartyg komma att stödja de framskjutna, lätta stridskrafterna, behöva de icke därför vara förlagda till samma bas som dessa. Det bör erinras därom, att djupförhållandena i Fårösund medgiva tillträde dit för s. k. Washingtonkryssare och mindre fartyg, samt att förutom för sjöflygplan basering medgives på Gotland av ett icke ringa antal landflygplan.

Vidare har framhållits — vid en tidpunkt, då medelsvårt artilleri av något värde icke ingick i Fårösunds försvar — att befästningarna icke erbjöde något verksamt hinder mot landstigning vid Fårösund, enär redan ett ringa antal granater från skeppskanoner vore tillräckligt att tysta dem. Enligt nu tillgängliga erfarenheter från världskriget hava strider mellan fartyg och befästningar, särskilt där den anfallande haft att räkna med förekomsten av minor och ubåtar i de farvatten, där strid upptagits, visat sig i regel resultatlösa för fartygen, om de senare icke varit avsevärt överlägsna i avseende å kaliber och ammunitionens modernitet. Likaledes har uppfattningen om det fortifikatoriska skyddet och uppställningen av kustförsvarspjäser undergått en märkbar förändring i riktning mot ett förenklade av de förut vidlyftiga och kostbara befästningsanläggningarna. De sakkunniga anse med stöd av erfarenheterna från världskriget, att de omfattande kustförsvarsanläggningar, som av vissa myndigheter förut ansetts oundvikliga för att skapa ett effektivt fast försvar vid Fårösund, icke äro nödvändiga, utan att man med betydligt förenklade anordningar och genom samverkan mellan olika försvarsmedel på land, till sjöss och i luften kan skapa ett verksamt hinder för ett besittningstagande av denna plats.

Att Fårösund under de före världskriget rådande militärpolitiska förhållandena och med de då gängse uppfattningarna om sjökrigets förande, ansågs vara av mindre värde såsom replipunkt för svenska flottan, än som nu anses vara fallet, är ganska naturligt. Nu har nämligen det militärpolitiska läget vid Östersjön efter världskriget omgestaltats och, som förut framhållits, sjökrigets natur undergått betydande förändring. Även för ett land, som på

grund av styrkeförhållandena och sitt geografiska läge är hänvisat till i stort defensiv krigföring, framstår den taktiska offensiven med i främsta rummet minor, ubåtar och flygstridskrafter, ansatta mot bl. a. de farvattensförträngningar, som fiendens sjöstridskrafter måste passera, såsom det bästa försvarsmedlet till sjöss. Det är främst denna ändring av sjökrigets natur, som gör, att Fårösunds värde som framskjuten bas för lätta stridskrafter i hög grad ökats. Om till följd av nuvarande brist på fast försvar vid Fårösund denna plats icke kan utnyttjas av sjö- och flygstridskrafter, medför detta, att den försvarsspärr i Östersjön, som till följd av förmånliga militärgeografiska förhållanden skulle kunna anordnas med Gotland såsom hörnsten, icke kan effektivt bevakas till stort men för riksförsvaret.

Såsom ett av skälen till Fårösunds fästnings nedläggande har även framhållits, att fästningen skulle vara av tvivelaktigt värde för själva Gotlands försvar, även om den skulle erhålla någon förstärkning. Det är att märka, att denna synpunkt framfördes före världskriget, då Fårösunds försvar utgjordes av i huvudsak 4 stycken 57 mm kanoner (man torde vid bedömandet av Fårösunds styrka kunna lämna ur räkningen de då befintliga 17 cm kanonerna med modellår 1869). De sakkunniga hava ägnat detta spörsmål särskild uppmärksamhet och kommit till den uppfattningen, att fränsett de uppgifter av stor vikt beträffande sjö- och flygstridskrafterna, som befästningarna måste fylla, det är nödvändigt ur synpunkten av Gotlands försvar till lands, att Fårösund kan skyddas mot landstigning genom där anordnat fast försvar, kompletterat med mineringar. Detta krav har sin grund icke blott däruti, att Fårösund är den lämpligaste urskeppningsplatsen på ön, om hänsyn tages till alla de betingelser, som måste fyllas för att en landstigning skall kunna verkställas, utan även däri, att den levande kraft, som på ön kan uttagas för att bilda det rörliga försvaret av hela Gotland, är så begränsad, att den kräver den minskning av stridsuppgifterna och det skydd mot anfall i ryggen vid operationer på mellersta och södra Gotland, som befästningarnas tillvaro medför. De sakkunniga hava dock icke härmed velat förorda ett sådant utbyggande av befästningsanläggningar, som vissa myndigheter förut ansett erforderliga, utan finna, att för detta ändamål lika väl som för övriga uppgifters fyllande, lätta och medelsvåra (inberäknat 21 cm kanoner) pjäser utan vidlyftigare fortifikatoriska anläggningar äro tillfyllest, om de kompletteras med mineringar och ubåtar utanför kusten. Att bygga förhindrandet av landstigning i Fårösund *enbart* på ubåtar finna de sakkunniga icke möjligt, då erfarenheterna från världskrigets senaste år påvisat ubåtarnas begränsning vid uppträdande mot en väl bevakad och av artilleristrid obunden fiende.

Åtgärder böra sålunda enligt de sakkunnigas uppfattning snarast vidtagas för ett tryggande av Fårösund, så att dess användning för riksförsvaret säkerställs, dess uppgifter vid försvaret av Gotland kunna fyllas och dess besittningstagaende av främmande makt under konflikter i Östersjön i möjligaste mån förhindras.

I yttrande över militärbefälhavarens på Gotland skrivelser av den 27 december 1927 har chefen för generalstaben hemställt, att åt vissa myndigheter måtte uppdragas verkställa utredning angående de åtgärder, som erfordras för ett befästande av Fårösund m. m. (se hemlig bilaga), och i skrivelse den 12 september 1928 har chefen för marinstaben ävenledes hemställt om vissa utredningar beträffande behovet av materiel och personal till Fårösund (se hemlig bilaga). Med framläggande av efterföljande förslag anse de sakkunniga sålunda begärda utredningar utförda.

Med hänsyn till vad sålunda anförts, kräves enligt de sakkunnigas uppfattning den ökning av öns egna försvarsanordningar, som i det följande anges.

Organisationen av Gotlands trupper.

Ett likformigt ordnande av försvaret i hela riket är, enligt de sakkunnigas uppfattning, icke i och för sig nödvändigt. Fastmer synes ändamålsenligt, att organisationen av försvaret anpassas efter förhållandena, därest sådana av speciell art föreligga. Så är fallet beträffande Gotland, där läget och förhållandena i övrigt betinga försvarsåtgärder av särskilt anpassad natur. De principer, som enligt detta böra läggas till grund för ordnandet av det rörliga försvaret på Gotland, äro såsom förut antytts, fullt uttagande av värnkraften, hastig mobilisering samt möjlighet till snabb förflyttning av mobiliserade stridskrafter till hotade platser.

Som av den historiska översikten framgår, har organisationen av Gotlands trupper under gångna tider i vissa avseenden varit avvikande från den för fastlandets trupper gällande. Denna skillnad kvarstår ännu delvis, i det att enligt 1925 års härordning samtliga vapenföra värnpliktiga på Gotland uttagas till linjetjänst. I proposition nr 50/1925 anfördes härom följande: »Enligt försvarsrevisionens förslag skulle samtliga värnpliktiga på Gotland uttagas till linjetjänst. En dylik anordning ansågs nödvändig, då Gotland icke alltid kunde påräkna att vid inträffande mobilisering erhålla för försvaret erforderliga truppkontingenter från fastlandet och följaktligen komme att för sitt försvar huvudsakligen vara hänvisat till sin egen värnpliktstillgång. — — — — Av enahanda skäl, som revisionen anført, böra därför samtliga vapenföra värnpliktiga på Gotland uttagas till linjetjänst.»

I princip har nödvändigheten av att fullt uttaga värnkraften på Gotland sålunda erkänts i proposition nr 50/1925, men i verkligheten kan denna grundsats följas endast under ett fåtal år framåt, eller så länge tillgång i erforderlig utsträckning finnes på personal på övergångsstat¹. På grund av kaderns ringa storlek omöjliggöres därefter ett militärt organiserande av hela värnpliktstillgången enligt gällande lag.

Först och främst måste det därför anses nödvändigt att skapa möjligheter för ett omsättande i praktiken av den grundsats, som uttalats i ovannämnda

¹ De sakkunniga hava icke ansett sig böra närmare ingå på den krigsorganisation, som, sedan 1925 års härordning fullt genomförts, skulle kunna komma att fastställas för Gotlands trupper, utan hänvisa i detta avseende till vissa beräkningar i militärbefälhavarens på Gotland skrivelse (se hemlig bilaga).

proposition, nämligen att fullt utnyttja den enligt gällande lag tillgängliga värnkraften. Men icke nog härmed. Tanken måste fullföljas och utvecklas i syfte att möjliggöra ett ytterligare uttagande av värnkraften. Tjänstetiden för de värnpliktiga på Gotland, vilken nu liksom i landet i övrigt sträcker sig från det 20:e till och med det 42:a året, bör utsträckas att omfatta tiden från och med det 19:e till och med det 55:e året. Ett sålunda fullständigt värnpliktssystem har många beröringspunkter med den tidigare institutionen, Gotlands nationalbeväring, som ägde bestånd till 1886. Enligt denna var varje gotlänning värnpliktig från 18:e—50:e året (ursprungligen från 15:e året) med skyldighet att dessutom i krig tjänstgöra såsom arbetsmanskap till 60:e året. På fastlandet omfattade beväringen under denna tid män i åldern 20—25 år.

Den föreslagna maximialdern för de värnpliktiga kan icke sägas vara av förhållandena mindre påkallad på Gotland än i en del andra länder t. ex. Norge, där den också är 55 år. I Frankrike kunna alla män, som icke äro fysiskt fullständigt odugliga, inkallas till viss tjänst.

Med hänsyn till nödvändigheten att på Gotland möjliggöra ett uttagande av värnpliktstillgången i största möjliga utsträckning och därmed skapa en så stark organisation, som förhållandena tillåta, är det erforderligt icke blott att öka antalet årsklasser i slutet av tjänstetiden utan även att, såsom ovan antytts, tillgripa en sådan åtgärd i början av densamma. Styrkan och i viss mån även användbarheten av en sådan yngre årsklass bli större än av de äldsta. I en tidigare härordning (1812—1886) började, som ovan angivits, tjänstetiden redan vid 18 år, under viss tid t. o. m. vid 15 år.

Därest inskrivning äger rum vid 19 år och utbildningen liksom nu i huvudsak börjar på sommaren året därefter, kommer denna att äga rum under den värnpliktiges tjugonde år.

Redan nu förekommer enligt värnpliktslagen § 6 i vissa fall inskrivning det år, då vederbörande fyller 18 år. Det är tydligt, att ett tidigt fullgörande av värnpliktstjänstgöringen för individen i regel innebär en fördel, enär den därigenom oftast verkar mindre störande i det civila utbildnings- eller förvärvsarbetet. En tidigare inskrivning har också enligt nu gällande värnpliktslag medgivits som förmån för de värnpliktiga, som fått sig ålagd längre värnpliktstjänstgöring än andra. Det gäller då att undersöka, hurvida ur fysiologisk synpunkt några avgörande skäl finnas mot att låta de för vissa kategorier medgivna förmånerna i detta avseende även gälla den gotländska värnpliktskontingenten.

I proposition nr 58/1914 anfördes i denna fråga bl. a. »I samband med förslag att låta den första tjänstgöringen för flertalet värnpliktiga begynna på hösten har emellertid den tanken uppstått, att värnplikten skulle taga sin början redan med det tjugonde levnadsåret, under vilket år jämväl inryckningen till rekrytövning skulle äga rum. På försvarsberedningarnas föranstaltande har utredning härutinnan verkställts, och hava beredningarna, såsom redan framhållits, förordnat, att värnplikten skulle börja med det tjugonde levnadsåret.»

Medicinalstyrelsen hade för sin del icke anledning avråda en sänkning av värnpliktsåldern så, att tjänstgöringen började under tjugonde året. Icke ens om inkallelse ägde rum under våren, ansåg sig medicinalstyrelsen under vissa förutsättningar hava någon erinran. »Därest vid inskrivningen uppskov i erforderlig utsträckning meddelades vid fall av mer eller mindre försenad kroppsutveckling, funne styrelsen icke anledning föreligga att ur medicinsk synpunkt göra någon erinran mot förslaget i ifrågavarande avseende.»

I propositionen framhölls vidare:

»Med hänsyn till vad medicinalstyrelsen sålunda anfört, föreligger således icke något hinder ur medicinsk synpunkt att låta värnplikten inträda med tjugonde levnadsåret. Tillsvidare och intill dess ökat stöd av erfarenheten vunnits, synes det emellertid lämpligast, att de till vårgruppen uttagna värnpliktiga påbörja tjänstgöringen först under andra värnpliktsåret. Möjlighet torde dock böra beredas att låta ifrågavarande värnpliktiga eller vissa kategorier av dem påbörja tjänstgöringen redan under första värnpliktsåret, därest så skulle befinnas lämpligt. I värnpliktslagen bör därför rörande den första tjänstgöringen för samtliga till vårgruppen hörande värnpliktiga bestämmas, att den skall påbörjas under första eller andra värnpliktsåret.»

Enligt proposition nr 50/1925 har vidare föreslagits sänkning av anställningsåldern för volontärer från 18 till 17 år, vilket även under vissa villkor medgivits genom kungl. kungörelsen den 22 oktober 1926 (S. F. 446).

Erfarenheten under de gångna 15 åren har icke givit något vid handen, som är ägnat att jäva de anförda uttalandena, under förutsättning givetvis att de värnpliktiga, vilka icke till fullo fylla kraven i fysiskt avseende vid inskrivningen, meddelas uppskov enligt § 16 värnpliktslagen. Förhållandena på Gotland torde för övrigt i viss utsträckning medgiva en krigsanvändning av de yngsta värnpliktiga, vilken icke ställer fullt så stora anspråk på deras fysik som vid vanliga fälttrupper. Det synes vidare böra framhållas, att de kroppsliga ansträngningarna under första tjänstgöringen bliva mindre än för infanteriet å fastlandet, då den för Gotland föreslagna velociped- och motororganisationen genomförts.

Verkställes inskrivning på Gotland vid 19 år och ökas värnpliktstiden till 55 år, innebär detta ett mindre fullständigt uttagande av värnkraften än före 1886 (18 och 60), men vinnes en ökning av årsklassernas antal med 14. Den nytillkomna yngre årsklassen synes lämpligen böra ingå i beväringens första uppbåd och de nytillkomna äldre årsklasserna i landstormen. Ett yttersta uttagande av denna värnkraft behöver dock vanligen icke komma i fråga annat än i samband med avvärjandet av landstigningsförsök. Avgörandet torde i regel falla inom en jämförelsevis begränsad tidrymd, och en hemförlovning i viss omfattning torde ofta kunna medgivas, sedan detta fallit.

Samtlig på Gotland kyrkobokförd personal bör tilldelas hären. För närvarande inkallas vid mobilisering enligt särskild generalorder samtliga inskrivningsområdet tillhörande värnpliktiga till hären. Ur krigsberedskapsynpunkt och med hänsyn till den föreslagna organisationen synas även å

sjömanshus inskrivna värnpliktiga i regel böra tilldelas hären. Med hänsyn till nödvändigheten att hastigt vid Färösund kunna organisera en mindre säkerhetsbesättning bör dels erforderlig stampersonal ur kustartilleriet kunna hastigt översändas till ön, dels värnpliktiga från Gotland kunna inkallas till kustartilleriet. Antalet av dessa, vilket per årsklass torde kunna begränsas till ett jämförelsevis ringa antal, synes böra bestämmas av Kungl. Maj:t, varför föreskrift härom bör inflyta i värnpliktslagen.

Verkställda beräkningar visa, att den föreslagna förlängningen av tjänstetiden skulle innebära en förstärkning av den vid mobilisering påräkneliga värnpliktsstyrkan med omkring 2 300 man. I anslutning till de allmänna synpunkter, som förut framhållits beträffande organiserandet av Gotlands försvar, bör en del av detta tillskott tillföras kustförsvarsförbanden, så att ett effektivt system för kustbevakningen och det omedelbara strandförsvaret skapas, under det att värnpliktstillgången i övrigt tillföres stötgruppen för att giva denna största möjliga styrka. Organisationen av infanteriet och artilleriet bör i anslutning till ovan angivna grundsatser ordnas enligt det följande, varvid principerna om hastig mobilisering och möjlighet till snabb förflyttning särskilt beaktats.

Infanteriet.

Den nuvarande krigsorganisationen omfattar ett infanteriregemente av särskild sammansättning m. m. samt visst antal kustförsvarsförband (se hemlig bilaga).

Vid organiserandet av den genom tjänstetidens utsträckning ökade värnpliktsstyrkan bör främst en förstärkning av infanteriet komma till stånd, detta för att tillgodose kravet på en effektivare kustbevakning samt ett kraftigare försvar av Färösund och trakten däromkring, utan att stötgruppen behöver minskas. Behovet härav har bekräftats under de senare årens fältövningar.

Denna förstärkning av kustbevakningen och strandförsvaret ernås bäst genom en ökning av antalet kustförsvarsförband. På grund härav anse de sakkunniga, att den ökade värnpliktsstyrkan i första hand bör disponeras så, att ytterligare kustförsvarsförband kunna uppsättas. Härigenom vinnes även möjlighet att till försvar av Färösund m. m. avdela starkare infanteri, än vad med nuvarande krigsorganisation är möjligt. För de för detta senare ändamål avsedda truppförbanden bör vid mobilisering tillkomma en bataljonsstab.

Kustförsvarsförbanden, som snarast möjligt skola kunna ingripa vid en hotande landstigning, böra, som förut framhållits, organiseras i första hand av värnpliktiga boende inom förbandens blivande verksamhetsområden och i närheten av mobiliseringsplatserna. Det har vidare framhållits, att det är önskvärt, att kompanicheferna och kompaniadjutanterna vid vissa av förbanden bo inom de områden, varifrån personalen erhålles till dessa förband. Organiseras förbanden i anslutning till den territoriella indelningen i rullföringssområden, synes det, med hänsyn till områdenas ringa folkmängd och

försvarets karaktär på Gotland, där tjänstgöring av samma slag som i landet i övrigt efter mobilisering knappast erfordras vid rullföringsområdena, möjligt att ålägga fyra av dessa kompanichefer att samtidigt även tjänstgöra såsom värnpliktsområdesbefäl. Dessa kompanichefer hava ansetts kunna vara officerare i reserven. Rullföringsbiträdena, som förutsättas vara underofficerare i reserven, böra emellertid även efter mobiliseringen kvarstå såsom värnpliktsområdesbefäl, varför de icke kunna användas som kompaniadjutanter.

Vid ett övervägande av frågan om det i stötgruppen ingående infanteriets lämpligaste sammansättning hava de sakkunniga funnit en utökning av granatkastarförbandet och uppsättande av ett pansarbilförband i första hand ändamålsenliga.

Den vid mobilisering i infanteriorganisationen i likhet med vid fastlandsinfanteriregementena ingående granatkastarplutonen består av endast 2 granatkastare. I jämförelse med antalet och arten av de tunga infanterivapen (granatkastare, infanterikanoner), som numera i flertalet utländska organisationer anses böra ingå i ett infanteriregemente, är den nuvarande organisationen otillfredsställande. Utan att närmare ingå på de ytterligare åtgärder i detta avseende, som en omorganisation av infanteriet i allmänhet må kunna erfordra, hava de sakkunniga funnit, att den gotländska terrängen särskilt lämpar sig för användning i större utsträckning av granatkastare. Den nya granatkastaren m/29 är ett såväl effektivt som billigt vapen. På grund av här angivna förhållanden anse de sakkunniga, att den befintliga bilgranatkastarplutonen bör utökas till ett bilgranatkastarkompani om 3 plutoner.

Därjämte bör vid infanteriet uppsättas en pansarbiltropp. Tillgången till ett sådant förband skulle vara av mycket stort värde för försvaret, dels enär Gotlands trupper sakna allt kavalleri, dels emedan pansarbilarna på grund av de goda framkomstmöjligheterna på ön hastigt skulle kunna nå hotade punkter och med sin eldkraft förstärka strandförsvaret.

En mindre styrka stridsvagnar skulle också vara önskvärd för att snabbt bryta fiendtligt motstånd och tillbakakasta en landstigen fiende, innan större styrkor hunnit urskeppas. Det synes därför lämpligt, att denna fråga upptages till prövning, då organisationen i övrigt genomförs. De sakkunniga anse nämligen, att övriga här upptagna förstärkningar av Gotlands försvar i första hand böra genomföras.

I tidigare härordningar har räknats med ett visst antal volontärer som säkerhetsbesättning på Gotland. Volontärstyrkan, utöver den vid andra regementen vanliga, utgjorde enligt 1901 års härordning 120 man och enligt 1914 års 110 man. Även försvarsrevisionen ansåg det nödvändigt att hava åtminstone någon utbildad trupp året om disponibel och föreslog en sammanlagd volontärstyrka av 120 man. Enligt 1925 års härordning uppgår volontärstyrkan vid Gotlands infanterikår till 23 man, under det att den vid ett normalregemente uppgår till 37 man.

Då efter världskriget dels nya vapen och tekniska hjälpmedel i stor utsträckning ingå i truppernas utrustning, dels tjänstgöringstiden för de värn-

pliktiga minskats, har man, för att icke äventyra effektiviteten, i ganska stor utsträckning måst övergå till fast anställd personal för att betjäna de nya stridsmedlen. Vid en granskning av de senast antagna utländska härordningarna finner man också, att uppfattningen i allmänhet, i motsats till före världskriget, går i riktning mot en ökning av den fast anställda manskapskadern. Tidigare var det naturligt, att denna kader inskränktes, då värnpliktstjänstgöringen i allmänhet var flerårig, och då vidare de olika vapnen voro av enklare beskaffenhet. Då tjänstgöringstidens längd är så kort som i vårt land, måste man i viss utsträckning lita till fast anställda, om någon omedelbar effektivitet av de nutida försvarsmedlen skall kunna påräknas. Särskilt Gotland med sitt för överrumplingsföretag utsatta läge har därför behov av att äga en kvantitativt och kvalitativt tillräcklig stamtrupp. En organisation på Gotland kan under inga förhållanden vara grundad på att utbildningen skall i någon nämnvärd grad kunna fullständigast vid mobilisering.

Den personal, som i första hand bör utgöras av fast anställda, är den, som skall bekläda vissa specialbefattningar. I bifogade tabell (hemlig bilaga) hava upptagits fyra olika alternativ för beräkning av de befattningar, som böra besättas med fast anställd personal. Av denna framgår, att behovet av fast anställda meniga vid Gotlands infanteri uppgår alternativt till 417, 295, 271 och 218. På grund av kostnaderna ha de sakkunniga ansett sig böra stanna vid det lägsta alternativet eller 218 man.

En beräkning av behovet av aktivt befäl i och för utbildning vid Gotlands infanteri, utökat med de föreslagna organisationerna, giver följande vid handen.

För en sammanlagd volontärstyrka av 120 man har försvarsrevisionen beräknat det erforderliga befälet till 2 kaptener, 4 subalternofficerare, 5 underofficerare, 12 furirer och 4 korpraler. Oaktat volontärstyrkan vid Gotlands infanteri föreslås ökad till 218 man, anse de sakkunniga sig kunna avstå från en höjning av den av försvarsrevisionen för detta ändamål beräknade befälsstyrkan. För pansarbiltroppen erfordras, i enlighet med beräkningarna i 1925 års härordning, 1 subalternofficer, 1 underofficer, 3 furirer och 2 korpraler.

Den för normalregemente å fastlandet beräknade kadern uppgår till:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler
4	10	26	26	37	48

Ovan har föreslagits vissa för Gotlands infanteri säregna organisationer och angivits därav uppkommande krav på utbildningspersonal. Detta särskilda fredsbehov uppgår till (jfr vidare sid. 211):

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler
1	2	6	6	15	6

Tillsammans gör detta

A.	5	12	32	32	53	54
----	---	----	----	----	----	----

En beräkning av den för *krigsorganisationen* nödvändiga, fast anställda kadern leder fram till följande antal.

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler	Meniga
B. 5	13	29	62	58	66	218

En förutsättning för att det ovan angivna behovet av aktivt befäl skall kunna anses tillräckligt är emellertid, att reservstaten ökas med 4 kaptener och 8 fanjunkare avsedda att vid mobilisering användas vid infanteriet på Gotland.

Till jämförelse må angivas det av försvarsrevisionen och enligt 1914 års härordning beräknade behovet.

Försvarsrevisionen:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler	Meniga
5	12	31	30	42	58	120

1914 års härordning:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler	Meniga
5	15	33	38	43	88	170

En jämförelse mellan siffrorna (A å föregående sida och B ovan) visar, att det för Gotlands infanteri nödvändiga mobiliseringsbehovet i stort sett sammanfaller med den för ett normalregemente på fastlandet beräknade kadern ökad med den för den speciella organisationen på Gotland behövliga fredspersonalen¹. Infanteriet torde därför lämpligen bära organiseras efter de 1925 antagna grunderna för ett normalregemente avpassade efter krigsorganisationen på Gotland och de därstädes erforderliga, särskilda utbildningsenheterna.

De jämkningar i ovan vid A och B angivna summor, som med ledning härav torde kunna vidtagas, äro följande.

För att det sammanlagda antalet kaptener och subalternofficerare icke skall överskrida mobiliseringsbehovet (42), har det ansetts möjligt att föreslå 3 subalternofficerare mindre än det vid A upptagna fredsbehovet (32).

Antalet underofficerare har icke upptagits enligt mobiliseringsbehovet, vilket väsentligt överskrider utbildningsbehovet, enär denna befälskategori vid mobilisering i viss utsträckning kan ersättas av furirer. Det för mobiliseringsbehovet erforderliga, sammanlagda antalet av underofficerare och fast anställda furirer utgör 120 samt av korpraler och vicekorpraler 66. Då furirer sålunda i viss omfattning avses att vid mobilisering tagas i anspråk

¹ Något tillägg för utom regementet beordrad personal i enlighet med grunderna i 1925 års beslut har härvid icke beräknats för den ökning, som tillkommit utöver normalregementet.

för att ersätta underofficerare, måste de förra i sin ordning ersättas av personal i lägre grad. Den sammanlagda befälsstyrkan bör emellertid vara densamma eller 186, även om förskjutning mellan graderna äger rum. För att möjliggöra en sådan förskjutning har hänsyn tagits till den för Gotlands trupper under uppsättning varande reservstaten för furirer. En minskning av antalet fast anställda furirer, vilket måste förutsätta en motsvarande ökning av antalet underofficerare, skulle medföra en dyrbarare organisation.

För att bereda möjlighet till befördran och underlätta rekryteringen har det vid infanteriet i allmänhet ansetts lämpligt, att proportionen mellan å ena sidan sammanlagda antalet korpraler och vicekorpraler samt å andra sidan antalet meniga vore sådan, att de förra utgjorde hälften av de senare. Uppdelas det sammanlagda antalet underofficerare, furirer, korpraler och vicekorpraler på sätt nedan föreslås, sammanfaller antalet furirer med mobiliseringsbehovet, men bliva underofficerarna färre samt korpralerna och vicekorpralerna flera, än vad mobiliseringsbehovet kräver. Samtidigt uppgår emellertid det sammanlagda antalet av korpraler och vicekorpraler (96) nästan till den styrka, som med hänsyn till en lämplig proportion i förhållande till de meniga vore önskvärd. Med beaktande av alla på frågan inverkan omständigheter torde den föreslagna uppdelningen få anses vara den lämpligaste och billigaste.

Med hänsyn till de allmänna grunderna för uppdelning av befälsgrupperna på olika grader och till de jämkningar, som ovan angivits, bör kadern sammansättas på följande sätt:

Regements-officerare			Kaptener	Subaltern-officerare		Under-officerare		Furirer		Korpraler och vicekorpraler		Meniga	
5				29		32		58		96			
Militär-befälhavare	Överste	Majorer	13	Löjtnanter	Under-löjtnanter och fänrikar	Konjunkare	Sergentier	1. kl.	2. kl.	Korpraler	Vicekorpraler	218	
1	1	3			21	8	10	22	20	38	48		48
							90				96		

Härtill komma beställningsmän enligt för normalregemente gällande grunder.

Den enligt 1925 års härordning bestämda kadern uppgår till:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Korpraler och vicekorpraler	Meniga
1	6	13	16	23	32	23

Värnpliktskontingenten synes lämpligen böra beräknas efter samma grunder som vid normalregemente, 760 man, vartill bör komma den styrka, 15 man,

¹ Utom militärbefälhavaren.

som erfordras för uppsättande av pansarbiltropen och utökningen av granatkastarpersonalen. Enär Gotlandskontingenten till infanteriet uppgår till omkring 260 man årligen, böra sålunda från fastlandet uttagas 525 man.

Denna fastlandskontingent har stor betydelse såsom ett tillskott till Gotlands försvarskraft, särskilt värdefullt, emedan möjligheten att vid kritiska tillfällen till ön överföra manskap i större omfattning måste anses osäker. Den minskning av infanteristyrkan, som den i det följande föreslagna ökningen av artilleriets del av Gotlandskontingenten innebär, gör försvarstillskottet från fastlandet ännu betydelsefullare.

Krigsorganisationen framgår av hemlig bilaga.

I samband med här föreslagen organisation av infanteriet bör benämningen Gotlands infanterikår utbytas mot Gotlands infanteriregemente.

Artilleriet.

Den nuvarande krigsorganisationen omfattar kanon- och haubitsbatterier till antal, som framgår av hemlig bilaga.

I fråga om detta truppslag erfordras i första hand uppsättning av luftvärnsartilleri. Dess uppgift blir främst att skydda Färösund, Tingstäde och Visby samt de rörliga stridskrafterna. För dessa uppgifters fyllande behövas minst 3 lvbatterier. Enär Färösund i regel torde ständigt kräva luftförsvar, kan för skyddet av vid denna ort belägna anläggningar avses ett mindre rörligt eller s. k. flyttbart lvbatteri av marinmodell, vilket i anskaffningskostnad ställer sig billigare och i effektivitet är minst lika gott som de rörliga lvbatterierna. Detta batteri kommer att behandlas i annat sammanhang. De två övriga batterierna måste vara fullt rörliga, så att de kunna användas, där de visa sig mest erforderliga. De sakkunniga föreslå fördenskull, att tvenne rörliga lvbatterier om vardera 4 pjäser uppsättas av A. 7.

Utöver det luftvärn, som här angivits, erfordras 2 lvkulsprutor för försvar av den viktiga järnvägsknuten vid Roma, vilken ort av flera skäl är betydelsefull för försvaret.

Vid Gotlands trupper torde vidare, utöver nu gällande planer, erfordras lvkulsprutor, men de sakkunniga hava ansett, att förslag i detta avseende bör anstå till dess utredning om truppförbandens allmänna organisation på fastlandet verkställts.

Enligt överenskommelse med luftförsvarsutredningen skall frågan om allt luftförsvar å Gotland behandlas av 1929 års försvarsutredning. De sakkunniga hava efter verkställd undersökning funnit, att luftvärnsartilleri i ovan föreslagen omfattning bör kunna bereda erforderligt skydd även för civilbefolkning och industriella anläggningar.

Vidare erfordras en förstärkning av det tunga kastartilleriet, vilket för närvarande utgöres av endast ett 15 cm haubitsbatteri. Detta artilleri är, som förut angivits, särskilt behövt, då det gäller att hindra en transportflotta att ankra nära kusten och att för krigsfartyg försvåra ett understödande av en landstigning. Det tunga kastartilleriet är även av stor betydelse

för försvaret av Fårösund och Fårön och torde, särskilt så länge 21 cm kanoner icke ingå i det för Fårösund föreslagna lokalförsvaret, vara ett nödvändigt led i skyddet av denna ort. Gentemot en fiende, som lyckats landstiga och med de först landsatta delarna söker att befästa sig för att bereda möjlighet för återstående stridskrafter urskeppning, är det nödvändigt, att tungt kastartilleri i tillräcklig mängd står till förfogande för att snabbt bryta hans motstånd, innan han hinner landsätta mera trupper.

Tungt kastartilleri erfordras således såväl för avvärjande av landstigning i allmänhet som för försvaret av Fårösund, och anse de sakkunniga, att ytterligare ett 15 cm haubitsbatteri utöver det nu vid A. 7 befintliga bör tillföras Gotlands trupper. De sakkunniga utgå härvid från, att ett redan befintligt dylikt batteri kan avses för detta ändamål.

Den på Gotland nu befintliga divisionen äldre, föga rörliga fältartilleripjäser bör utbytas mot modernare materiel (7,5 cm), varå tillgång finnes. Divisionen bör därjämte genom förändrad organisation och särskilda transportanordningar göras mera rörlig för att kunna fylla de uppgifter, som måste ställas på densamma.

En beräkning av *mobiliseringsbehovet* av aktiv befälspersonal vid artilleriet på Gotland giver följande siffror:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Konstaplar
2	7	16	17	27	36

Beräkningen är grundad på att reservstaten ökas med 3 kaptener och 3 styckjunkare.

En undersökning av artilleriets behov av *utbildningspersonal* giver vid handen, att den nuvarande kadern, sammansatt enligt följande:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Konstaplar	Meniga	
1	5	12	10	15	14	71	
bör ökas med							
—	1	4	4	6	8	20	
Summa	1	6	16	14	21	22	91

för att den för det föreslagna luftvärnsartilleriet nödvändiga fredsutbildningsenheten skall kunna uppsättas. Behovet är beräknat efter samma grunder som vid A. 9 enligt 1925 års beslut.

I fredsbehovet borde dessutom — med anledning av den föreslagna utökningen — beräknas tillägg för utom kåren beordrad personal i enlighet med grunderna i 1925 års beslut, men om kadern, såsom de sakkunniga vilja föreslå, bestämmes efter mobiliseringsbehovet, blir den tillräckligt stor för dylika kommenderingar även utan särskilt tillägg. Den regementsofficer, som på grund av mobiliseringsbehovet ytterligare erfordras, är även ur fredsutbildningssynpunkt behövlig, enär en ställföreträdare för kårchefen bör finnas.

Till jämförelse må angivas det av försvarsrevisionen och enligt 1914 års härordning beräknade behovet.

Försvarsrevisionen:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Konstaplar	Meniga
1	6	13	11	15	14	71

1914 års härordning:

Regements-officerare	Kaptener	Subaltern-officerare	Under-officerare	Furirer	Konstaplar	Meniga
1	6	14	13	22	22	88

Enligt samma grunder, som angivits vid beräkningen av infanteriets kader, samt enligt vad ovan anförts, bör sålunda kadern bestå av följande personal:

Regementsofficerare 2		Kaptener	Subalternofficerare 16		Underofficerare 14		Furirer 27		Konstaplar	Meniga
Överste- løjtnant	Major		Løjtnanter	Under- løjtnanter och fänriker	Skvadjunkare	Sergentier	1. kl.	2. kl.		
1	1	7	11	5	5	9	8	19	39	91
						41				

Härtill komma beställningsmän enligt 1925 års härordning.

Artilleriets del av den gotländska *värnpliktskontingenten* utgör för närvarande 25 man, under det att 85 man erhållas från fastlandet. För luftvärnsartilleriet med strålkastaravdelning erfordras enligt 1925 års beräkningar en årlig kontingent av 75 man. Något särskilt fredsbehov har icke beräknats för det föreslagna tunga haubitsbatteriet. Artilleriets del av Gotlandskontingenten bör med den föreslagna organisationen höjas med 40 man till 65 man, varjämte fastlandskontingenten måste höjas med 35 man till 120 man.

Krigsorganisationen framgår av hemlig bilaga.

Organisationen i övrigt.

Utöver vad som förut angivits för infanteriet och för artilleriet erfordras vissa jämkningar i organisationen av Gotlands trupper.

Militärbefälhavarens stab består för närvarande av följande personer:

1 generalstabsofficer, kapten ur generalstaben, med tjänstgöring endast vissa tider av året,

1 adjutant, kompaniöfficer, beordrad ur Gotlands trupper,

1 fortifikationsofficer, pensionerad officer,

1 stabsintendent, regementsofficer ur intendenturkåren,

1 stabsläkare, regementsläkare,

1 bataljonsläkare,

1 biträde hos stabsintendenten, pensionerad officer, samt

2 expeditionsunderofficerare, pensionerade underofficerare, tjänstgörande den ene hos fortifikationsofficeren och den andre hos stabsintendenten.

Härtill kommer 1 förrådsförvaltare vid Tingstäde, pensionerad underofficer.

Förvaltningen för truppförbanden är gemensam under militärbefälhavaren.

Redan under nuvarande förhållanden måste det anses innebära en bestämmd olägenhet, att militärbefälhavaren på Gotland samtidigt för det omedelbara befälet över infanterikåren. I och med den av de sakkunniga föreslagna organisationen av Gotlands trupper följer med nödvändighet, att militärbefälhavaren måste frigöras från det direkta befälet över underlydande truppförband. Ordnandet av Gotlands försvar fordrar, om detta skall äga erforderlig beredskap och effektivitet, sådan omtanke och så intensivt arbete, att det helt kräver sin man. I enlighet med proposition nr 1/1930 har militärbefälhavaren föreslagits erhålla lön som brigadchef. Enligt försvarsrevisionens förslag skulle överstelöjtnanten såsom tf. chef föra befälet över infanteriet. Någon anledning att fastställa en sådan halvmesyr förefinnes icke, utan bör han såsom chef intaga samma ställning som cheferna för övriga normalregementen och därför erhålla överstes grad.

Det synnerligen omfattande krigsförberedelsearbetet gör det nödvändigt, att en generalstabsofficer ständigt tjänstgör som stabschef vid militärbefälet.

Enligt 1914 års härordning och enligt försvarsrevisionens förslag beräknades såsom adjutanter hos militärbefälhavaren 2 kompaniofficerare. Under förutsättning att generalstabsofficeren ständigt är tjänstgörande såsom stabschef, anse de sakkunniga emellertid möjligt att inskränka antalet ständigt placerade adjutanter till 1. Det behov av ytterligare 1 adjutant, som tidvis förefinnes vid den föreslagna organisationen, synes kunna fyllas genom att taga i anspråk officer från underlydande truppförband.

Vid vartdera truppförbandet bör med den föreslagna utökade organisationen finnas en intendent förutom stabsintendenten vid militärbefälet. Med hänsyn till den kontroll och de befälsförhållanden, som böra råda, är det nämligen erforderligt att hålla befattningarna skilda. I fråga om den vid förråd och magasin å Visborgs slätt, i Visby och i Tingstäde tjänstgörande förvaltningspersonalen synes nu någon förändring i antalet i förvaltningsbefattning tjänstgörande icke vara erforderlig. Däremot är det möjligt, att vissa mindre förändringar inom denna organisation framdeles kunna befinnas ändamålsenliga.

I fråga om läkarpersonalen är det möjligt att liksom tidigare låta stabsläkaren samtidigt vara regementsläkare vid ett av truppförbanden.

Militärbefälhavarens stab bör sålunda bestå av:

1 stabschef, kapten ur generalstaben,

1 adjutant, kompaniofficer, beordrad ur Gotlands trupper,

- 1 fortifikationsofficer, pensionerad officer,
- 1 stabsintendent, regementsofficer ur intendenturkåren,
- 1 stabsläkare, regementsläkare,
- 1 bataljonsläkare.

2 expeditiionsunderofficerare, pensionerade underofficerare, tjänstgörande den ene i stabsexpeditionen och den andre hos fortifikationsofficeren.

Härtill kommer såsom nu en förrådsförvaltare vid Tingstäde, pensionerad underofficer.

Vid I. 18 böra finnas 1 intendent, kompaniofficer ur intendenturkåren, samt samma antal pensionerade underofficerare som vid ett normalregemente, d. v. s. 4 i stället för nuvarande 2.

Vid A. 7 böra finnas 1 intendent, löjtnant ur intendenturkåren, och liksom nu 2 pensionerade underofficerare.

Ökning, i jämförelse med nuvarande förhållanden,

2 kaptener (stabschef, intendent),

1 löjtnant (intendent),

2 pensionerade underofficerare,

samt minskning 1 pensionerad officer (biträde hos stabsintendenten).

Utbildningen.

För att den angivna organisationen av Gotlands trupper skall kunna bliva fullt effektiv, fordras, att de värnpliktiga erhålla en tillräcklig och efter de gotländska förhållandena avpassad utbildning.

De sakkunniga anse visserligen icke den nu gällande grundläggande utbildningstidens längd tillräcklig för att bibringa de värnpliktiga en fullgod fältutbildning, men å andra sidan synes icke frågan om denna utbildning böra avgöras för Gotland enbart, oberoende av bestämmelserna för landet i övrigt. De sakkunniga anse sig därför i detta sammanhang icke böra upptaga frågan om ändring i nu gällande bestämmelser för första tjänstgöring och repetitionsövningar utan utgå i det följande från den nuvarande utbildningstiden.

För att den organisation, som i krigstid föreslagits för Gotlands trupper, skall kunna fylla sitt ändamål, fordras emellertid övningar för äldre årsklasser av Gotlandskontingenten. Dessa avse ett direkt för den gotländska organisationen avpassat sammanförande av förbanden och en mycket kort repetition av tidigare inhämtade kunskaper, huvudsakligen i samband med praktiska tillämpningsövningar.

Till följd av öns utsatta läge måste, såsom redan framhållits, en mobilisering på Gotland få ett mycket snabbt förlopp. Någon tid för övning av de mobiliserade kan icke beräknas, innan försvaret måste vara berett att träda i full verksamhet. Mobiliseringen måste också komma att gripa djupt tillbaka i äldre årsklasser. Det är därför av vikt, att övningar för äldre årsklasser av Gotlandskontingenten komma till stånd i fredstid, så att den i viss mån milisartade organisationen kan fylla sitt ändamål.

De sakkunniga anse på grund härav erforderligt, att det stadgas dels en *försvarsövning* av högst 15 dagars längd för värnpliktiga, som avslutat sina repetitionsövningar och tillhöra beväringen, dels ett visst antal kortvariga *alarmeringsövningar* för värnpliktiga, som avslutat sina repetitionsövningar och tillhöra beväringen eller landstormen med undantag för dess äldsta årsklasser.

Försvarsövningen skulle avse att sätta de värnpliktiga i tillfälle att, huvudsakligast genom praktiska tillämpningsövningar, erhålla kännedom om nya reglementen, vapen och taktiska metoder, tillkomna under den tid, som förflutit från sista repetitionsövningen. De sakkunniga hava emellertid beaktat önskemålet att om möjligt icke för Gotlands befolkning stadga personliga värnpliktsåligganden av vidare slag än för landet i övrigt, oaktat detta tidigare i stor utsträckning varit fallet. Den föreslagna förändringen av tjänstetidens längd innebär icke någon personlig uppoffring i fredstid, och påbörjandet av första tjänstgöringen ett år tidigare innebär en bestämd förmån. De sakkunniga anse sig med hänsyn till det angivna önskemålet böra föreslå anstånd med lagstadgandet av den angivna försvarsövningen, till dess frågan om ordnandet av värnpliktstjänstgöringen för landet i övrigt upptages till behandling.

Alarmeringsövningarna sammanhännga däremot så nära med hela den föreslagna organisationen, att de måste beslutas samtidigt med dennas antagande. Alarmeringsövningarna skulle hava till huvudsakligt ändamål att öva sammandragandet av de i kustförsvarsförbanden ingående värnpliktiga och i samband därmed bereda dem en kortvarig övning i den terräng, där de vid mobilisering skulle komma att få sin verksamhet förlagd.

I 1914 års härordning stadgades, att landstormsman skulle vara skyldig att på sätt Konungen närmare förordnade, under fredstid för sin utbildning deltaga i en landstormsövning om 5 dagar. Övningen skulle avse inkallelse, samling och utrustning av landstormen samt tillämpningsövningar under förhållanden, vilka så mycket som möjligt anslöte sig till förloppet vid mobilisering. För dessa övningar beräknades minst tre dagar. Därutöver erfordrades två dagar för truppövningar av mera formell natur samt skjutövningar.

Då de sakkunniga nu föreslå, att alarmeringsövningar skola hava en varaktighet om 3—5 dagar, sker det därför, att det torde vara möjligt att på Gotland, där säregna förhållanden råda i fråga om förbandens uppgifter, de övningsskyldigas boningsorter m. m., i vissa fall anordna övningar med nöjaktigt resultat, oaktat de icke vara längre än 3 dagar. För somliga truppförband och vid samövningar med exempelvis linjetruppförband eller marinen torde det vara nödvändigt att giva övningen minst 5 dagars varaktighet. För att sålunda lämna möjligheten öppen för övningarnas ordnande, så att det största möjliga utbytet erhålles av dem, bör bestämmas, att sammanlagt 15 dagar få disponeras för detta slag av övningar samt att varaktigheten av varje sådan övning bör uppgå till 3—5 dagar.

För att kustförsvarsförbanden skola kunna sammansättas av den för varje fall mest lämpade personalen, måste möjlighet finnas att låta även yngre

värnpliktiga än de, som tillhöra landstormen, ingå i dessa förband. Fullgörandet av alarmeringsövningar bör därför icke hänföras till bestämda årsklasser. För att emellertid icke de äldsta årsklasserna skola annat än frivilligt kunna tagas i anspråk, föreslås den inskränkningen, att inkallelse till alarmeringsövningarna icke skall äga rum för dem, som under kalenderåret uppnått eller uppnå 50 års ålder.

Tjänstgöringstiden för Gotlands värnpliktiga skulle sålunda uppgå till sammanlagt 15 dagar utöver den i gällande värnpliktslag stadgade.

För att de föreslagna, korta alarmeringsövningarna icke skola bereda befolkningen ekonomiska olägenheter föreslås, att ersättning skall utgå med i förhållande till annan värnpliktstjänstgöring högre belopp, nämligen 2 kronor per dag. På grund av dels årsklassens ringa styrka, dels övningarnas kortvarighet komma avlöningskostnaderna för de värnpliktiga under de föreslagna alarmeringsövningarna icke att uppgå till mer än omkring 5 000 kronor per år.

En betydande svårighet i den här föreslagna organisationen erbjuder frågan om *utbildningen av det värnpliktiga befälet i lägre grader*. Så länge den första tjänstgöringstiden är så kort, som för närvarande är fallet, måste denna befälskategori erhålla ökad utbildning.

Det bör vid bedömande av denna fråga erinras om, att den meniga stamstyrka, som föreslagits för infanteriregementet, beräknats endast med hänsyn till behovet vid det i den ovan omnämnda stötgruppen (sid. 197) ingående infanteriet, och att det i kustförsvarsförbanden m. fl. erforderliga specialutbildade manskapet måste utgöras av värnpliktiga. I fråga om den övervägande delen av underbefälet, och det icke blott vid kustförsvarsförbanden utan vid samtliga truppförband, gäller, att även detta måste tagas ur de värnpliktigas led. Det skulle sålunda kunna ifrågasättas, att på sätt försvarsrevisionen föreslagit för landstormens befäl m. m. uttaga 20 % av värnpliktskontingenten till en särskild övning under viss tid. De sakkunniga hava emellertid ansett, att med hänsyn till den insikt om försvarets betydelse, som finnes på Gotland, det åtminstone tillsvidare skulle kunna vara möjligt att icke lagstadga någon befälsutbildning av angivet slag, utan att ett godtagbart resultat skulle kunna nås genom frivilliga övningar, under förutsättning att ett tillräckligt stort, årligt anslag härför beviljades.

För ändamålet bör därför till militärbefälhavarens förfogande årligen ställas ett visst belopp. Detta är avsett att användas för vidmakthållande av det värnpliktiga underbefälets och vissa specialutbildades kunskaper och färdigheter, utbildning av befäl vid kustförsvarsförbanden, anordnandet av frivilliga fältmässiga skjutningar och andra övningar.

Verkställda beräkningar giva vid handen, att för ändamålet bör beräknas 30 000 kronor (detaljberäkningar se bilaga 8).

Personlig *mönstring*, i vissa fall mönstring av förbandet, synes med det föreslagna systemet böra äga rum de år, då inkallelse icke verkställs. Enär det emellertid kan ifrågasättas, huruvida icke den personliga mönstringen

för vissa kategorier värnpliktiga skulle kunna inskränkas, bör bestämmelsen om mönstring lämpligen givas formen, att Konungen i detta avseende äger utfärda särskilda bestämmelser.

Kostnadsökningen per år vid föreslagen organisation av Gotlands trupper framgår av bilaga 9.

Förslag till ändring av värnpliktslagen bifogas, bilaga 10.

Kostnaderna för anskaffning av föreslagen materiel och motorisering av viss befintlig materiel m. m. framgår av hemlig bilaga.

Anordnandet av fast försvar vid Fårösund.

Enär Fårösund utan tvivel är ett av de allra viktigaste skyddsföremålen på Gotland, bör, som redan framhållits, särskilt lokalt försvar där finnas anordnat. Detta försvar skall hava till uppgift att söka förhindra en fiende:

1) att intränga i Fårösunds-bassängen för att där landsätta trupper eller försänka och minera dess inlopp (inloppsförsvaret);

2) att genom artillerield från öppna sjön förstöra anläggningarna i Fårösund eller förhindra ut- och infart till Fårösunds-bassängen (fjärrförsvaret);

3) att från luften bombardera anläggningar och stridsmedel i Fårösunds-bassängen (luftförsvaret); samt

4) att landsätta trupper å Fårön och Gotland norr om avsnittet Kappels-hamnsviken—Vägomeviken (strandförsvaret).

De försvarsanordningar, som måste avses för att de angivna uppgifterna skola kunna nöjaktigt fyllas, böra enligt de sakkunnigas uppfattning givas följande minsta omfattning.

Materiel.

(Detaljer och kostnader se hemlig bilaga.)

I. Inloppsförsvaret.

A. Södra inloppet.

1. *Mineringar och farledsstängsel.*

2. *Spärrartilleri.*

Ett batteri 15 cm kanoner och
två batterier 57 mm kanoner.

3. *Stridsbelysning.*

En 150 cm strålkastare och
två 90 cm strålkastare.

B. Norra inloppet.

1. *Mineringar och farledsstängsel.*

2. *Spärrartilleri.*

Ett batteri 15 cm kanoner och
ett batteri 57 mm kanoner.

3. *Stridsbelysning.*

En 90 cm strålkastare och
en 60 cm strålkastare.

Anm. Intill dess ifrågasatt upprepning av detta inlopp kommit till stånd, anses 15 cm batteriet och 90 cm strålkastaren icke erforderliga.

De sakkunniga utgå från, att redan befintlig materiel — utom en 150 cm strålkastare — kan avses för detta ändamål.

II. Fjärrförsvaret.

För fjärrförsvaret måste i första hand avses artilleri, som genom sin eld kan hålla fiendliga fartyg på sådant avstånd, att en beskjutning från sjön icke kan beräknas giva resultat.

Skall fjärrförsvaret under alla förhållanden kunna hindra fiendliga artillerifartyg att beskjuta anläggningarna i Fårösund, måste i detsamma ingå långskjutande kanoner av grov kaliber, vilka på ett avstånd av 25 000—35 000 m kunna taga fienden under eld. Detta skulle emellertid medföra alltför omfattande och dyrbara anläggningar. Minskar man kravet på försvarsartilleriets skottvidd till omkring 20 000 m, kunna visserligen fiendliga slagskepp och möjligen vissa kryssare på större avstånd verkställa beskjutning, men med hänsyn till omfattningen av skyddsföremålen kan beräknas, att träffprocenten på detta avstånd blir ringa. Utsikterna att på detta avstånd oskadliggöra inloppsförsvaret bliva också mycket små.

Det synes därför möjligt att tillgodose fjärrförsvaret av anläggningarna i Fårösund genom att härför avse ett batteri 21 cm kanoner, vilka kanoner genom vissa åtgärder kunna erhålla en skottvidd av 23 000 m, och som placeras i en gentemot insyn från sjön skyddad ställning i närheten av Fårösund. Anbringas där ett dylikt 21 cm batteri, kan det även deltaga i det nedan avhandlade strandförsvaret inom ett verkningsområde, som sträcker sig från Kappelshamnsviken i norr till Vägomeviken i söder, och som omsluter hela Fårön. Transportfartyg, som insättas för landstigning norr och öster om avsnittet Kappelshamnsviken—Slite liksom i anslutning till landstigningen uppträdande stridsfartyg, kunna av batteriet tagas under eld på större eller mindre avstånd från kusten, varigenom sannolikheten minskas för utförande av dylika företag inom detta för landstigning eljest gynnsamma område. Denna möjlighet för fjärrförsvaret att komma till användning i strandförsvarets tjänst blir emellertid beroende av i vilken utsträckning det under landstigningens utförande blir taget i anspråk för fjärrhållning av fiendens stridsfartyg i övrigt.

Det måste sålunda anses obestridligt, att ett dylikt 21 cm kanonbatteri genom sin i förhållande till det övriga försvarsartilleriet överlägsna skottvidd och träffverkan kommer att i hög grad förstärka skyddet mot beskjutning av vid Fårösund befintliga militära anläggningar och kraftigt bidra till att trygga denna del av Gotland mot fiendliga företag. Värdet ur riksförsvarssynpunkt av Fårösund såsom bas för luft- och sjöstridskrafter kom-

mer med ett 21 cm batteri att väsentligt förhöjas, samtidigt med att öns eget försvar avsevärt stärkes.

De sakkunniga anse därför, att fjärrstridsartilleri snarast möjligt bör ingå i Fårösunds lokalförsvar, men vilja dock icke nu ifrågasätta en nyanskaffning av dylika pjäser dels på grund av kostnadsskäl, dels emedan tillgång till redan befintliga pjäser inom en icke alltför avlägsen framtid torde kunna beredas genom användande av 21 cm kanoner från utrangerade stridsfartyg. Kostnaderna för 2 st. nya 21 cm kanoner uppgå till omkring 700 000 kronor, under det att omändring av dylika från utrangerade fartyg draga en kostnad av i runt tal 274 000 kronor.

Såsom ett led i fjärrförsvaret böra ingå vissa yttre mineringar och ubåtar, vilkas användande emellertid falla utanför frågan om lokalförsvaret, ehuru de utgöra en nödvändig komplettering till fjärrstridsartilleriet.

III. Luftförsvaret.

För skydd av anläggningarna i Fårösund och där baserad materiel mot anfall från luften fordras ett för området särskilt avsett luftförsvar av minst följande omfattning:

ett batteri 75 mm lvkanoner av flyttbar marinmodell med eldledningsmateriel,

ett antal lvkulsprutor med eldledningsmateriel och

två 150 cm lvstrålkastare med lyssnarapparater.

IV. Strandförsvaret.

För strandbevakning och omedelbart försvar av Fårön och området norr om avsnittet Kappelshamnsviken—Vägomeviken erfordras infanteri och artilleri ur Gotlands trupper. För denna del av försvaret avsedd organisation har upptagits under avsnittet »Organisationen av Gotlands trupper».

Den förut berörda möjligheten för fjärrförsvarets artilleri att under vissa förutsättningar komma till användning i strandförsvarets tjänst minskar icke behovet av tungt kastartilleri för strandförsvaret. Å andra sidan kan dylikt artilleri icke ersätta fjärrstridsartilleriet i fyllandet av detsamma tillkommande uppgifter.

Personal.

(Detaljer och kostnader se hemlig bilaga.)

Bemanningen från kustartilleriet vid krigsrustning av under I—III ovan upptagna försvarsanordningar framgår av hemlig bilaga.

Det fredsbehov, som på grundval av där gjorda beräkningar uppstår, och som kräver samma ökning av kustartilleriets stat (årskontingent), är följande: (Vid angivandet av detta behov hava de sakkunniga icke fattat ståndpunkt till vilka krav, som kunna ställas på kustartilleriorganisationen i övrigt.)

Officerare 5		Underofficerare och flaggkorpraler 14			Korpraler och meniga 51		Värnpliktiga 84 ¹	
Kapten	Ljufvanter	Underlöjtnanter och fänrikar	Flaggunderofficerare	2. gr. Underofficerare	Flaggkorpraler	Korpraler	Meniga	
1	2	2	3	6	5	22	29	¹ Härav 5 studenter och 18 militärarbetare.

Därest visst antal värnpliktiga uttages från Gotland, minskas den årliga värnpliktskontingenten på grund av den föreslagna värnpliktslagen, som avser användning av ökat antal årsklasser.

En ständig förläggning av angiven personal till Fårösund skulle ur försvars- och beredskapssynpunkt vara det ändamålsenligaste, men med hänsyn till förlägnings- m. fl. förhållanden hava de sakkunniga icke nu ansett sig böra föreslå detta. Enär övning med den materiel, personalen är avsedd att betjäna vid krigsrustning, kan ske vid nu befintliga formationer av kustartilleriet, anse de sakkunniga, att den föreslagna materielen bör överföras till och uppställas vid Fårösund, men att personalen bör ingå i förslagsvis Vaxholms kustartilleriregemente. Viss personal bör dock för materielens vård och översyn vara förlagd till Fårösund i de numera av flygstyrelsen disponerade lokalerna. Numerären av denna personal torde för närvarande icke behöva fastställas, så mycket mindre som avlönings- och sannolikt jämväl förlägningskostnaderna ställa sig lägre i Fårösund än i Vaxholm. Överslagsvis kan emellertid personalbehovet angivas till:

- 2 underofficerare,
- 1 flaggkorpral och
- 5 korpraler eller meniga.

Det fasta försvaret vid Fårösund bör erhålla benämningen *Fårösunds kustposition*.

Anordningar för basering på Gotland av sjö- och flygstridskrafter.

De lätta *sjöstridskrafter*, som kunna komma till omedelbar användning vid Gotlands försvar, eller som eljest operera i Östersjön, måste äga möjlighet att i Fårösund komplettera sina förråd. Vissa förråd, främst drivmedelsförråd, böra därför i fredstid uppläggas därstädes och omsättas under flottans fredsövningar. De förråd, som närmast kunna ifrågakomma, äro kol- och oljeförråd. Några kostnader för anskaffning av förråden behöva i detta sammanhang icke beräknas, men vissa oundvikliga åtgärder för lagringen synas böra vidtagas.

För lagring av kol kan redan nu befintlig kolbod rymmande 500 ton anses tillfyllest. Denna kolkvantitet föreslås att där uppläggas avsedd i första hand för positionens bevakningsbåtar samt för minlägnings- och minsvepningsfartyg och koleldade jagare. Kolupplaget bör handhavas av marinförvaltningen enligt samma bestämmelser som för flottans övriga kol-

förråd. Tillsyn bör närmast utövas av flygstationens tillsyningsman. Några extra kostnader anse de sakkunniga icke erforderliga för anordnandet av detta förråd.

I Fårösund bör vidare finnas möjlighet för 6 oljeeldade jagare att åtminstone en gång komplettera pannbrännoljan med fullt förråd. Detta erfordrar uppförandet av en förrådscistern rymmande 1 000 ton. Kostnaderna för en cistern rymmande 1 000 ton olja jämte ledningar o. d. beräknas till 50 000 kronor.

För drift av ubåtarna erfordras motorbrännolja, varav omkring 250 ton synas böra vara disponibla i Fårösund. En cistern rymmande 250 ton beräknas draga en kostnad 20 000—25 000 kronor.

Smörjolja för samtliga fartygstyper kan förvaras i fat, och bör härav inom Fårösundsetablissemnet utan några extra kostnader kunna uppläggas ett förråd av 10 ton.

Oljorna böra omhänderhavas av marinförvaltningen och omsättas i likhet med vad för kol ovan angivits.

Någon uppläggning av artilleri-, torped- och minammunition för flottans fartyg anse de sakkunniga icke erforderlig i fredstid. Vid behov torde flytande ammunitionsförråd kunna förläggas till Fårösund, varigenom de betydande kostnader kunna inbesparas, som skulle åtgå för anordnandet av ammunitionsmagasin, tillsyn och skötsel.

Fårösunds flygstation, upprättad enligt 1925 års försvarsbeslut, är i sitt nuvarande skick lämpad som bas för 6—8 sjöflygplan med flygpersonal, handräkningsmanskap och verkstadspersonal.

För tillsyn av under flygstyrelsens förvaltning varande byggnader och materiel är för närvarande anställd en pensionerad officer med arvode (1 200 kr. per år).

För att möjliggöra ett utnyttjande i erforderlig utsträckning av Fårösund såsom bas för flygstridskrafter erfordras, förutom uppläggande av bensin- och oljeförråd i därför redan befintliga förvaringsrum m. m., byggandet av ytterligare en flygplansslip med hangar. Denna tillbyggnad av flygstationen är upptagen i av flygstyrelsen uppgjorda planer för flygvapnets uppsättande men har ännu icke kunnat i brist på medel utföras.

Kostnaderna för anläggning av en hangar för 6 sjöflygplan med upphalningsslip böra beräknas till 120 000¹ kronor.

Förutom Fårösunds flygstation finnes för basering av flygplan en mindre hangar vid Visborgs slätt rymmande 2 landflygplan.

För flygverksamheten vid luftförsvar är det nödvändigt att i luften befintliga flygare medelst radio kunna stå i ständig förbindelse med flygstationen dels för att hållas orienterade om eventuellt uppträdande fiendliga flygares läge, dels för erhållande av order och direktiv. För detta ändamål

¹ Hangar 100 000:—.
Slip..... 15 000:—.
Marklösen..... 5 000:—.

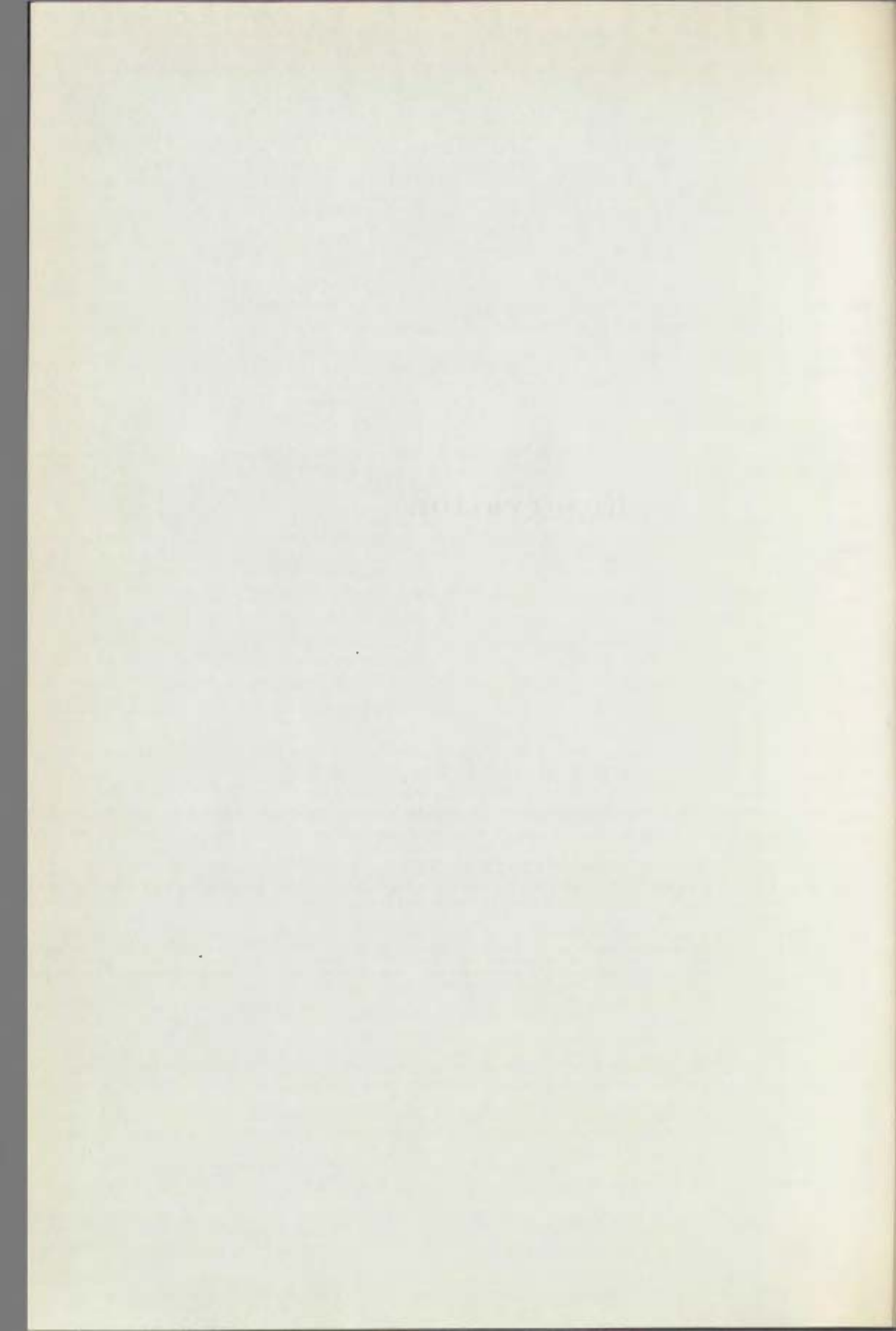
synes nödvändigt att för Gotlands trupper avse tvenne markradiostationer, en avsedd för ständig uppställning i omedelbar närhet av flygstationen på Visborgs slätt, en för disponerande å annan plats efter behov. Kostnaderna härför beräknas tillsammans uppgå till 20 000 kronor.

Sammanfattning av kostnaderna för föreslagna försvars- m. fl. anordningar på Gotland.

(Detaljberäkningar framgå av bilagorna.)

	Engångskostnad.	Årlig kostnad.
<i>Gotlands trupper.</i>		
Personal	—	912,172: —
Materiel	3,138,900: —	100,488: —
<i>Färösunds försvar.</i>		
Personal	—	239,220: —
Materiel	1,580,500: —	17,350: —
<i>Baseringsanordningar för sjö- och flygstrids-</i>		
<i>krafter</i>	215,000: —	—
Summa	4,934,400: —	1,269,230: —

Reservation.

Särskilt yttrande av major L. E. G. Mellquist.

Mot majoritetens av de sakkunniga förslag och motivering har jag en i följande avseenden avvikande mening.

Flera av de för vårt försvarsproblems avgörande viktiga frågorna hava av de sakkunniga behandlats i ett särskilt utlåtande. Härigenom hava de grunder, enligt vilka behovet av våra stridskrafter böra fastställas, icke blivit fullständigt klarlagda i övriga delar av de sakkunnigas betänkande. Hade så skett, torde man kunnat räkna med en ökad kännedom om de förhållanden, vilka äro nödvändiga för att rätt förstå vårt försvarsväsendes fredsbevarande uppgifter och de krav, dessa ställa på våra stridskrafterns omfattning och beskaffenhet.

De sakkunniga anföra, att i första hand kräves »beredskap för vissa omedelbara uppgifter, påvilande vårt försvar på grund av landets läge och med hänsyn till de snabbt verkande anfallsmedel, den nutida krigstekniken skapat. Till dessa uppgifter måste även räknas de, som uppstå vid en lägeförändring, vilken under ogynnsamma förhållanden kan inträffa så snart, att en verklig tidsfrist ej är att räkna med.» (sid. 165). Vid sin beräkning av stridskrafter för de »omedelbara uppgifter», vilka enligt ovan påvila vårt försvar, räkna de sakkunniga med att Ålandsbarriären, d. v. s. Ålandsöarna och farvattnen på ömse sidor om Åland, försvaras. Härigenom anse sig de sakkunniga kunna bortse från risken för andra angrepp mot svenska kusten norr om Ålands hav än raider. De hava därför icke heller beräknat några omedelbart vid krigsutbrott fullt stridsdugliga trupper för Norrlands försvar.

Möjligheterna till tryggandet av Ålands neutralitet och spärrandet av farvattnen därstädes äro beroende av ett flertal oberäkneliga faktorer av såväl politisk som militär art.

Det synes mig i detta sammanhang nödvändigt att något beröra frågan om tidsfristen, i den mån densamma är beroende av Ålandsbarriärens hållande.

Därest vid ett ryskt anfall mot Finland ett sanktionsingripande till Finlands förmån icke skulle komma till stånd, kunna vi icke räkna med en »verklig tidsfrist». Enligt uttalande av ordföranden i finska försvarsrevisionen 1926 skulle, därest finska armén uppginge till 6 à 7 fördelningar motstånd kunna göras under 1 à 2 månaders fälttåg. De uppgifter, vilka kunna tillkomma våra stridskrafter inom en så kort tidsfrist, måste räknas till de »omedelbara». Att ett ryskt framträngande söder om Finska viken kan gå ännu fortare ligger klart med hänsyn till såväl de geografiska som de relativa styrkeförhållandena.

Beträffande de anfallsföretag, vilka kunna utgå från såväl sydvästra Finland som från estniska kusten säga de sakkunniga: »Är läget sådant, att företag mot svenska kusten kunna utgå från såväl sydvästra Finland som från estniska kusten, bliva förhållandena ur vissa synpunkter gynnsammare för angriparen. Möjligheterna att samla för transporter användbart tonnage torde ökas, och en angripare får ett för överskeppningsföretag mot Åland fördelaktigt läge. Då vidare Finska vikens båda stränder äro i samma hand, kan en framskjuten basering göras fullt ändamålsenlig, varigenom företaget i Östersjön underlättas» (sid. 155).

Att under sådana förhållanden förutsätta, att »Ålandsbarriären» kan hållas så länge, att en »verklig tidsfrist» vinnes, synes mig oriktigt. Redan när Ålandsförträngningens östra landfäste tagits, bortfaller väsentligen dess karaktär av barriär.

Hållbarheten i de sakkunnigas förutsättning, att Ålandsbarriären kan i åsyftat läge hållas, synes mig således kunna starkt betvivlas.

På grund av Ålandskonventionens bestämmelser kan man icke heller räkna med att trupper från andra garantimakter än Finland under alla förhållanden i tid hinna ingripa för att bevara Ålands neutralitet. Även om sådana trupper skulle hinna ingripa, föreligger ovannämnda risk för Ålandsbarriärens fall, så snart dess östra landfäste tagits.

Med hänsyn till det ovan anförda synes det icke vara riktigt av de sakkunniga att på förutsättning av Ålandsbarriärens hållande grunda beräkningen av de för Sveriges försvar omedelbart erforderliga stridskrafterna.

Vid beräkningen av dessa stridskrafter måste även följande synpunkt beaktas. De sakkunniga hava räknat med »att en styrka motsvarande högst omkring två fördelningar kan — av annan Östersjomakt än Tyskland — överskeppas i en echelong» (sid. 166). Maktkombinationen och läget vid en krigisk konflikt kunna emellertid vara sådana, att mer än två fördelningar kunna överskeppas i en omgång.

De sakkunniga hava visserligen framhållit, att efter den avsevärda försämring av läget, som kan inträffa efter en tidsfrist, vilken endast kan räknas i månader, erfordras nya enheter, vilkas antal måste bliva minst lika stort som de omedelbart användbara enheternas, och de förras uppsättande måste vara förberett såväl i fråga om personal som materiel. Detta innebär en betydande förstärkning av lantstridskrafterna, men de senare uppsatta enheterna äro icke disponibla för de omedelbara uppgifterna. De sakkunniga anföra visserligen: »En förutsättning för att de verkligt operationsdugliga enheternas antal skall kunna inskränkas till ovan angivna siffra (d. v. s. 5) är, att åtminstone delar av de trupper, vilka de sakkunniga föreslå skola uppsättas för senare förekommande försvarsuppgifter, redan från början äro så pass stridsdugliga, att de kunna användas för tillfälliga sekundära ändamål» (sid. 166). De »omedelbara uppgifter», vilka enligt ovan tillkomma utöver dem, de sakkunnigas majoritet ansett såsom »omedelbara», äro emellertid av den art, att de icke kunna lösas av truppförband, som mer eller mindre äro under utbildning. Det erfordras »verkligt operationsdug-

liga» trupper. På grund av vad som ovan anförts, kan jag icke ansluta mig till den motivering för behovet av stridskrafter för de »omedelbara uppgifternas» lösande, vilken anförts av de sakkunnigas majoritet. Icke heller kan jag biträda slutsatserna beträffande styrkan av de stridskrafter, vilka erfordras för nämnda uppgifters lösande.

Om en motståndare disponerar sydvästra och västra Finland som bas för flyg- och sjöstridskrafter, inträder en fullständig omkastning i Sveriges nuvarande försvarsläge. Detta borde tydligare klarlagts.

Någon avvägning mellan de olika försvarsgrenarna eller för en sådan avvägning erforderlig undersökning har icke verkställts av de sakkunniga, och tillräckligt bärande skäl för det föreslagna storleksförhållandet hava icke anförts.

Utöver ovan nämnda, i princip avvikande meningar mot de sakkunnigas majoritet, har jag under arbetets gång anført även vissa andra avvikande meningar. Då emellertid de sakkunniga icke framlägga några utformade förslag utom beträffande Gotlands stridskrafter, inskränker jag mig till att framhålla min avvikande mening beträffande desamma.

Luftvärnsartilleri å Gotland har av de sakkunnigas majoritet föreslagits på följande sätt: »I fråga om detta truppslag erfordras i första hand uppsättning av luftvärnsartilleri. Dess uppgift blir främst att skydda Fårösund, Tingstäde och Visby samt de rörliga stridskrafterna. För dessa uppgifters fyllande behövas minst 3 lvbatterier. Enär Fårösund i regel torde ständigt kräva luftförsvar, kan för skyddet av vid denna ort belägna anläggningar avses ett mindre rörligt eller s. k. flyttbart lvbatteri av marinmodell, vilket i anskaffningskostnad ställer sig billigare och i effektivitet är minst lika gott som de rörliga lvbatterierna. Detta batteri kommer att behandlas i annat sammanhang. De två övriga batterierna måste vara fullt rörliga, så att de kunna användas, där de visa sig mest erforderliga. De sakkunniga föreslå fördenskull, att tvänne rörliga lvbatterier om vardera 4 pjäser uppsättas av A. 7» (sid. 208).

Beträffande detta förslag har jag en så tillvida avvikande mening, att samtliga tre batterierna böra vara av samma modell och uppsättas av A. 7. Härför tala följande skäl.

De sakkunniga hava anført: »Enär man måste räkna med, att en transport av lantstridskrafter från fastlandet till Gotland ej alltid kan eller hinner verkställas för att möta ett fientligt anfall mot ön, måste enligt de sakkunnigas uppfattning i första hand en ökning av Gotlands egna försvarsanordningar komma till stånd» (sid. 196) samt vidare: »De för Gotland säregna

förhållandena, som måste läggas till grund för organisationen av försvaret, oavsett hur detsamma för riket i övrigt ordnas, äro dels öns för övverrump-lande anfall utsatta läge, som nödvändiggör snabb mobilisering och rustning av försvaret, dels de goda framkomstmöjligheterna på ön, som i förening med de jämförelsevis korta avstånden och tack vare de tekniska hjälpmedel, som numera kunna ställas till förfogande, gynna ett hastigt framförande till hotad punkt av disponibla försvarskrafter» (sid. 196).

På grund av de här framhållna synpunkterna, är det icke lämpligt, att personalen till ett luftvärnsbatteri inkallas och utrustas vid kustartilleri-förband, som icke är i fred förlagt till Gotland. All luftvärnspersonal måste vara bosatt på och utrustas å Gotland. Med hänsyn till såväl personal-som materielersättningen böra samtliga luftvärnsbatterier vara av samma modell. Samtliga tre batterier böra även vara fullt rörliga, så att förstärk-ning av luftförsvaret på en plats hastigt kan åstadkommas. I sådant fall är det en fördel, om batterierna tillhöra samma försvarsgren och alltså äro utbildade efter samma grunder.

Bilagor.

*Bilaga 1.***Akten för Nationernas förbund.¹**

De Höga Fördragsslutande Parterna,
vilka anse, att det, för främjande av samarbetet mellan nationerna samt tryggande åt dem av fred och säkerhet, är av vikt
att antaga vissa förpliktelser att icke gripa till krig,
att underhålla öppna samt på rätt och heder grundade internationella förbindelser,

att noggrant iakttaga den internationella rättens föreskrifter, vilka hädanefter komma att erkännas såsom rättesnöre för regeringarnas handlande,
att vid de inbördes förbindelserna mellan ordnade samhällen säkerställa rättvisa och samvetsgrant hålla i helgd fördragsenliga förpliktelser,
antaga denna akt om upprättande av Nationernas förbund.

Artikel 1.

1. Ursprungliga medlemmar av Nationernas förbund äro de signatärmakter, som nämnas i bilagan till denna akt, ävensom de jämväl i sagda bilaga angivna stater, vilka komma att utan förbehåll ansluta sig till förbundsakten genom en inom två månader efter aktens ikraftträdande till sekretariatet ingiven förklaring. Om sådan förklarings avgivande skall meddelande lämnas förbundets övriga medlemmar.

2. Varje i bilagan ej angiven stat, dominion eller koloni med självstyrelse må bliva medlem av förbundet, därest förbunds församlingen med två tredjedels majoritet uttalar sig för dess upptagande samt under förutsättning, att den lämnar betryggande garantier för sin uppriktiga avsikt att iakttaga sina internationella förpliktelser och godtager förbundets bestämmelser beträffande dess stridskrafter och rustningar till lands, till sjöss och i luften.

3. Varje medlem av förbundet må två år efter verkställd uppsägning utträda ur förbundet, under villkor att den vid denna tidpunkt uppfyllt samtliga sina internationella förpliktelser, däri inbegripna förpliktelserna enligt denna akt.

Artikel 2.

Förbundets i denna akt bestämda verksamhet utövas genom en församling samt ett råd med biträde av ett ständigt sekretariat.

Artikel 3.

1. Församlingen består av ombud för förbundets medlemmar.

2. Den sammanträder med bestämda mellantider samt dessutom vid varje tillfälle, då omständigheterna sådant påfordra, å den ort, som är förbundets säte, eller å annan ort, som må bliva bestämd.

3. Församlingen är behörig att till behandling upptaga varje fråga, som faller inom förbundets verksamhetsområde, eller som berör världsfreden.

4. Varje medlem av förbundet må i församlingen hava högst tre ombud och äger endast en röst.

¹ Reviderad översättning.

Artikel 4.

1. Rådet består av ombud för de allierade och associerade huvudmakterna samt för fyra andra medlemmar av förbundet. Dessa fyra medlemmar skola fritt utses av församlingen vid tidpunkter, som denna efter eget gottfinnande bestämmer. Intill dess ombud tillsatts för de av församlingen första gången utsedda fyra förbundsmedlemmar, skola ombud för Belgien, Brasilien, Spanien och Grekland vara ledamöter i rådet.

2. Med bifall av församlingens majoritet må rådet utse andra medlemmar av förbundet att vara ständigt representerade i rådet. Det må med dylikt bifall jämväl öka antalet av de medlemmar i förbundet, som skola av församlingen utses att vara representerade i rådet.

2 bis. Församlingen fastställer med två tredjedels majoritet bestämmelser angående val av rådets icke ständiga medlemmar och särskilt angående deras mandattid samt villkoren för återvalbarhet.

3. Rådet sammanträder, när omständigheterna så påfordra, dock minst en gång om året, å den ort, där förbundet har sitt säte, eller å annan ort, som må bliva bestämd.

4. Rådet är behörigt att till behandling upptaga varje fråga, som faller inom förbundets verksamhetsområde, eller som berör världsfreden.

5. Envar icke i rådet representerad medlem av förbundet skall inbjudas att, då en fråga, som speciellt berör dess intressen, drages inför rådet, dit sända ett ombud, som vid frågans handläggning skall hava säte och stämma därstädes.

6. Varje i rådet representerad medlem av förbundet har där endast en röst och ett ombud.

Artikel 5.

1. För beslut av församlingen eller rådet kräves enhällighet av de vid sammanträdet representerade medlemmarna, såvida icke för visst fall annat är uttryckligen stadgat i denna akt eller i denna traktats bestämmelser.

2. Alla vid församlingens eller rådets sammanträden förekommande frågor rörande förfarandet, däri inbegripet tillsättande av utskott för utredning av särskilda frågor, avgöras för församlingen eller rådet; beslut i sådana frågor fattas med enkel majoritet av de medlemmar av förbundet, som äro företrädda vid sammanträdet.

3. Kallelse till församlingens och rådets första sammanträden skall utfärdas av Amerikas Förenade Staters president.

Artikel 6.

1. Det ständiga sekretariatet skall upprättas å den ort, där förbundet har sitt säte. Det skall bestå av en generalsekreterare samt de sekreterare och den personal, som må erfordras.

2. Den förste generalsekreterarens namn är angivet i bilagan. För framtiden skall generalsekreteraren utnämnas av rådet med godkännande av församlingens majoritet.

3. Vid sekretariatet anställda sekreterare och personal skola tillsättas av generalsekreteraren med godkännande av rådet.

4. Förbundets generalsekreterare är självskriven generalsekreterare i församlingen och rådet.

5. Förbundets utgifter skola bestridas av förbundets medlemmar enligt den fördelningsgrund, som fastställas av församlingen.

Artikel 7.

1. Förbundet har sitt säte i Genève.
2. Rådet äger att när som helst besluta om dess förläggande till annan ort.
3. Samtliga befattningar hos förbundet eller till detsamma anknutna organ, däri inbegripet sekretariatet, äro i lika mån tillgängliga för män och kvinnor.
4. De av medlemmarna i förbundet utsedda ombuden samt förbundets tjänstemän åtnjuta, då de befinna sig i tjänsteutövning, diplomatiska privilegier och immunitet.
5. Byggnader och mark, som disponeras av förbundet eller dess tjänstemän eller av ombud vid dess möten, skola vara okränkbara.

Artikel 8.

1. Förbundets medlemmar förklara sig erkänna, att fredens bevarande kräver de nationella rustningarnas begränsning till det minimum, som är förenligt med den nationella säkerheten och med genomförandet av internationella förpliktelser medelst en samfärd aktion.
2. Rådet skall, under hänsynstagande till varje stats geografiska läge och övriga för staten säregna förhållanden, utarbета planer för en dylik begränsnings genomförande i och för de olika regeringarnas prövning och beslut.
3. Dessa planer skola åtminstone vart tionde år göras till föremål för omprövning samt, om så erfordras, ändras.
4. Sedan de blivit av de olika regeringarna godkända, må den sålunda fastställda gränsen för rustningarna icke utan rådets medgivande överskridas.
5. Förbundets medlemmar, som äro eniga om att den enskilda tillverkningen av ammunition och krigsmateriel giver anledning till allvarliga betänkligheter, uppdraga åt rådet att taga under övervägande, huru de skadliga verkningarna av sådan enskild tillverkning må kunna förebyggas, varvid behörig hänsyn skall tagas till de förbundsmedlemmars behov, vilka icke äro i stånd att själva tillverka den ammunition och krigsmateriel, som är erforderlig för deras säkerhet.
6. Förbundets medlemmar förplikta sig att på det mest öppna och fullständiga sätt lämna varandra alla upplysningar med avseende å omfattningen av sina rustningar, sina program för här, flotta och luftvapen samt förhållandena inom de industrier, vilka kunna utnyttjas för krigsändamål.

Artikel 9.

En ständig kommission skall tillsättas för att tillhandagå rådet med anvisningar beträffande verkställandet av bestämmelserna i artiklarna 1 och 8 samt i allmänhet beträffande militära och marina frågor ävensom frågor rörande luftväsendet.

Artikel 10.

Förbundets medlemmar förplikta sig att respektera och att gentemot alla yttre angrepp upprätthålla förbundets samtliga medlemmars territoriella integritet och förhandenvarande politiska oberoende. Därest sådant angrepp äger rum eller hot om eller fara för sådant angrepp föreligger, skall rådet giva anvisningar angående sättet för uppfyllandet av denna förpliktelse.

Artikel 11.

1. Uttryckligen förklaras härmed, att varje krig eller krigshot, vare sig någon av förbundets medlemmar omedelbart därav beröres eller icke, vidkommer förbundet i dess helhet, samt att förbundet bör taga de mått och steg, som må finnas lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden mellan staterna. I sådant fall skall generalsekreteraren omedelbart sammankalla rådet på begäran av vilken som helst av förbundets medlemmar.

2. Dessutom förklaras, att envar av förbundets medlemmar äger att vänskapligen fästa församlingens eller rådets uppmärksamhet på varje omständighet berörande de internationella förbindelserna, som hotar att störa freden eller det goda samförståndet mellan folken, varpå freden beror.

Artikel 12.

1. Förbundets medlemmar äro ense om att, därest mellan dem skulle uppkomma någon tvist, som är ägnad att medföra brytning, de skola hänskjuta densamma antingen till skiljedom eller rättsligt avgörande eller ock till rådets prövning. De överenskomma jämväl att i intet fall gripa till krig förrän tre månader efter skiljedomarnas eller domstolens utslag eller rådets rapport.

2. I alla de fall, som avses i denna artikel, skall utslaget givas inom skälig tid och rådets rapport föreligga inom sex månader, efter det tvisten dit hänskjutits.

Artikel 13.

1. Förbundets medlemmar överenskomma att, närhelst mellan dem en tvist uppstår, som enligt deras mening är ägnad att underkastas skiljedom eller rättsligt avgörande och icke kan på diplomatisk väg bringas till en tillfredsställande lösning, tvisten i sin helhet skall hänskjutas till skiljedom eller rättsligt avgörande.

2. Till tvister, som i allmänhet äro ägnade att avgöras genom skiljedom eller rättsligt avgörande, förklaras höra de, som angå tolkningen av fördrag, internationellträttsliga spörsmål, förefintligheten av någon omständighet, som, därest den konstateras, skulle innebära åsidosättande av en internationell förpliktelse, eller storleken och arten av den gottgörelse, som bör givas i fall av dylik förpliktelses åsidosättande.

3. Målet skall hänskjutas till den fasta mellanfolkliga domstolen eller annan domstol, varom de tvistande parterna överenskomma, eller varom stadgas i dem emellan gällande fördrag.

4. Förbundets medlemmar förplikta sig att ärligt ställa sig meddelat utslag till efterrättelse samt att icke gripa till krig mot någon medlem av förbundet, vilken fogar sig därefter. Underlåter part att ställa sig utslag till efterrättelse, skall rådet föreslå åtgärder, som skola åvägabringa dess verkställande.

Artikel 14.

Det åligger rådet att utarbeta förslag rörande inrättande av en fast mellanfolklig domstol och att underställa detsamma förbundets medlemmar. Denna domstol skall vara behörig att döma i alla tvister av internationell natur, som parterna underställa densamma. Den må därjämte avgiva rådgivande yttrande i varje tvist eller fråga, som hänskjutes till densamma av rådet eller församlingen.

Artikel 15.

1. För den händelse mellan medlemmar av förbundet en tvist skulle uppstå, som synes kunna leda till brytning mellan dem, och denna tvist icke hänskjutits till skiljedom eller rättsligt avgörande enligt artikel 13, överenskomma förbundets medlemmar att hänskjuta densamma till rådet. För sådant ändamål är det tillräckligt, att part underrättar generalsekreteraren om tvistens förefintlighet, varefter denne har att vidtaga alla erforderliga åtgärder i och för frågans fullständiga utredning och prövning.

2. Parterna böra snarast möjligt meddela generalsekreteraren sina yrkanden jämte alla fakta och handlingar, som hava betydelse för deras bedömande. Rådet må omedelbart förordna om offentliggörande härav.

3. Det åligger rådet att söka åvägabringa tvistens biläggande. Därest detta lyckas, skall rådet, i den mån det så finner lämpligt, offentliggöra en redogörelse för tvistens sakliga innebörd jämte erforderliga upplysningar samt villkoren för dess biläggande.

4. Har tvisten icke kunnat biläggas, skall rådet utarbeta och offentliggöra en rapport, fastställd enhälligt eller genom majoritetsbeslut innehållande redogörelse för tvistens sakliga innebörd samt de förslag till dess lösning, som rådet anser rättvisa och lämpliga.

5. Varje i rådet företrädd medlem av förbundet kan likaledes offentliggöra en redogörelse för tvistens sakliga innebörd tillika med sina egna slutsatser.

6. Om rådets rapport antages enhälligt, de tvistande parternas röster icke inräknade, förplikta sig förbundets medlemmar att icke gripa till krig mot part, som ställer sig rapportens slutsatser till efterrättelse.

7. I händelse rådet, de tvistande parternas ombud ej inräknade, icke lyckas ena sig om en rapport, förbehålla sig förbundets medlemmar rätt att handla så, som de anse nödvändigt för rättens och rättvisans hävdande.

8. Om en av parterna gör gällande och rådet erkänner, att tvisten rör en fråga, som det enligt internationell rätt tillkommer denna part att ensam avgöra, skall rådet konstatera detta i en rapport utan att därvid anbefalla någon viss lösning.

9. Rådet må i alla i denna artikel avsedda fall hänskjuta tvisten till församlingen. På begäran av part skall tvisten hänskjutas till församlingen, därest dylik begäran framställes inom fjorton dagar från det tvisten hänskjutits till rådet.

10. Då tvist hänskjutits till församlingen, skola bestämmelserna i denna artikel och i artikel 12 beträffande rådets verksamhet och befogenhet äga tillämpning i avseende å församlingens verksamhet och befogenhet, varvid gäller, att en rapport avgiven av församlingen med instämmande av råds-makternas ombud samt majoriteten av förbundets övriga medlemmar, parternas ombud ej inräknade, skall anses hava samma verkan som en rapport, vilken enhälligt antagits av rådets ledamöter, parternas ombud ej inräknade.

Artikel 16.

1. Om medlem av förbundet griper till krig i strid med sina förpliktelser enligt artiklarna 12, 13 eller 15, skall ifrågavarande stat anses ipso facto hava begått en krigshandling emot samtliga övriga medlemmar av förbundet. Dessa förbinda sig att omedelbart avbryta alla förbindelser av kommersiell eller finansiell art med den fördragsbrytande staten, att förbjuda alla förbindelser mellan sina innebyggare och innebyggare i ifrågavarande stat samt att förhindra alla förbindelser av finansiell, kommersiell eller personlig art

mellan denna stats innebyggare och innebyggare i varje annan stat, vare sig den tillhör förbundet eller ej.

2. Det åligger i sådant fall rådet att föreslå vederbörande regeringar, med vilka lant-, sjö- eller luftstridskrafter de särskilda förbundsmedlemmarna skola bidra till de väpnade styrkor, som skola användas till hävdande av förbundsförpliktelse.

3. Förbundets medlemmar överenskomma vidare att vid genomförandet av finansiella och ekonomiska åtgärder enligt denna artikel ömsesidigt understödja varandra i syfte att så mycket som möjligt nedbringa därav följande förluster och olägenheter. De skola likaledes ömsesidigt stödja varandra i motstånd mot de särskilda åtgärder, som av en fördragsbrytande stat må riktas mot någon av dem. De skola vidare vidtaga erforderliga åtgärder för att envar inom sitt område underlätta fri passage för styrkor tillhörande förbundsmedlem, som deltagit i gemensamma åtgärder till hävdande av förbundsförpliktelse.

4. Varje medlem av förbundet, som brutit mot någon av de ur förbundsakten härflytande förpliktelse, må utslutas ur förbundet genom ett av rådet fattat beslut, som biträdes av ombuden för alla övriga i rådet företrädda medlemmar av förbundet.

Artikel 17.

1. Därest tvist uppstår mellan två stater, av vilka endast den ena är medlem av förbundet, eller mellan stater, av vilka ingendera tillhör förbundet, skola den eller de stater, som icke tillhöra förbundet, inbjudas att för tvistens lösande på villkor, som rådet må finna rättvisa, åtaga sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet. Har sådan inbjudan antagits, skola bestämmelserna i artiklarna 12—16 äga tillämpning med de jämkningar, som av rådet må anses befogade.

2. Sedan inbjudan blivit utfärdad, skall rådet omedelbart igångsätta en utredning rörande tvisten samt föreslå de åtgärder, som i det föreliggande fallet må synas lämpligast och mest verksamma.

3. Därest den på så sätt inbjudna staten vägrar att för tvistens lösande åtaga sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, och griper till krig mot någon medlem av förbundet, skola bestämmelserna i artikel 16 anses tillämpliga mot densamma.

4. Om båda parterna efter inbjudan vägra att för tvistens biläggande åtaga sig de förpliktelser, som äro förenade med medlemskap i förbundet, äger rådet vidtaga sådana åtgärder samt framställa sådana förslag, som äro ägnade att förebygga fientligheter och leda till tvistens lösning.

Artikel 18.

Varje hädanefter av någon förbundsmedlem ingånget fördrag eller åtagen internationell förpliktelse skall omedelbart registreras hos sekretariatet samt så skyndsamt som möjligt av detta offentliggöras. Intet sådant mellanfolkligt fördrag eller åtagande skall vara bindande, förrän det blivit registrerat.

Artikel 19.

Församlingen må tid efter annan föreslå förbundets medlemmar att taga under omprövning fördrag, som blivit otillämpliga, ävensom internationella förhållanden, vilkas fortbestånd skulle kunna utgöra en fara för världsfreden.

Artikel 20.

1. Förbundets medlemmar erkänna, var och en i vad på honom ankommer, att genom denna förbundsakt avskaffas alla mellan två eller flera av dem bestående förpliktelser eller överenskommelser, vilka äro oförenliga med förbundsaktens bestämmelser, och de förbinda sig högtidligen att icke hädanefter åtaga sig några dylika förpliktelser.

2. Därest någon medlem av förbundet före sitt inträde i detsamma åtagit sig förpliktelser, som äro oförenliga med förbundsakten, åligger det denna medlem att omedelbart vidtaga åtgärder i syfte att vinna befrielse från ifrågasvarande förpliktelser.

Artikel 21.

Mellanfolkliga fördrag, sådana som skiljedomsavtal och regionala överenskommelser, såsom Monroedoktrinen, vilka åsyfta att trygga fredens bevarande, anses icke oförenliga med någon bestämmelse i denna akt.

Artikel 22.

1. Beträffande de kolonier och territorier, vilka till följd av världskriget upphört att stå under de staters överhöghet, som tidigare styrde dem, och vilka bebos av folk, som ännu ej äro i stånd att under de i den moderna världen rådande svåra förhållandena själva tillvarataga sina intressen, bör gälla grundsatsen, att dessa folks välfärd och utveckling utgöra en helig civilisatorisk uppgift, och att garantier för denna uppgifts fullgörande böra intagas i förbundsakten.

2. Bästa sättet att förverkliga denna grundsats är, att förmynderskap över sådana folk anförtros åt högt utvecklade nationer, vilka genom sina hjälpkällor, sin erfarenhet eller sitt geografiska läge äro bäst lämpade samt villiga att ikläda sig detta ansvar, och att detta förmynderskap utövas av dem i egenskap av mandatmakter å förbundets vägnar.

3. Mandatets karaktär bör växla allt efter folkets utvecklingsgrad, områdets geografiska läge och ekonomiska betingelser samt andra liknande omständigheter.

4. Vissa områden, som tidigare tillhörde turkiska riket, hava nått en sådan utvecklingsgrad, att deras ställning såsom oberoende nationer provisoriskt kan erkännas, under förutsättning att de, intill dess att de bliva i stånd att själva tillvarataga sina intressen, för sin förvaltning mottaga råd och hjälp av en mandatmakt. Vid valet av mandatmakt skola i första rummet dessa områdens önskingar komma i betraktande.

5. Andra folk, särskilt Centralafrikas, stå på en sådan ståndpunkt, att mandatmakten måste vara ansvarig för områdets förvaltning under iakttagande av att samvets- och religionsfrihet garanteras, med allenast den begränsning, som nödvändiggöres av den allmänna ordningens och moralens upprätthållande, att missbruk sådana som slavhandel, vapenhandel samt handel med spirituosa förebyggas, att befästningars och militära eller marina basers upprättande samt infödingarnas militära utbildning för andra ändamål än ordningens upprätthållande och områdets försvar förhindras, ävensom att likställighet beredes övriga förbundsmedlemmar i fråga om handel och samfärdsel.

6. Slutligen finnas områden, sådana som Sydvästafrika och vissa öar i södra delen av Stilla havet, vilka, med hänsyn till sin ringa befolkningstäthet eller storlek, sin avlägsenhet från civilisationens centra, sin belägenhet invid mandatmaktens område eller andra omständigheter, bäst kunna förvaltas under mandatmaktens lagar såsom en integrerande del av dess om-

råde, med de garantier beträffande den infödda befolkningens intressen, som ovan angivas.

7. I samtliga fall skall mandatmakten till rådet avgiva en årlig rapport angående det i dess vård anförtrödda området.

8. Därest icke tidigare överenskommelse träffats mellan förbundets medlemmar angående arten av mandatmaktens ställning ifråga om maktbefogenhet, överinseende och förvaltning, skola dessa i varje särskilt fall uttryckligen angivas av rådet.

9. En ständig kommission skall upprättas med uppgift att mottaga och granska mandatmakternas årliga rapporter samt att tillhandagå rådet med yttranden beträffande alla frågor, som hava avseende å mandatens fullgörande.

Artikel 23.

Under förbehåll för bestämmelserna i mellanfolkliga överenskommelser, som redan äro gällande, eller som framdeles kunna komma att avslutas, och i överensstämmelse med sådana bestämmelser förklara förbundets medlemmar följande:

a) de skola bemöda sig att säkerställa och upprätthålla rättvisa och humana arbetsvillkor för män, kvinnor och barn både i sina egna länder och i varje annat land, med vilket de upprätthålla kommersiella och industriella förbindelser, och att i detta syfte upprätta och underhålla erforderliga internationella organisationer;

b) de förplikta sig att säkerställa en rättvis behandling av den infödda befolkningen i de områden, som stå under deras förvaltning;

c) de uppdraga åt förbundet att hava överinseende över efterlevnaden av överenskommelserna rörande handeln med kvinnor och barn samt handeln med opium och andra skadliga droger;

d) de uppdraga åt förbundet att hava överinseende över handeln med vapen och ammunition, i vad angår de länder, där en kontroll av denna handel är nödvändig i allas gemensamma intresse;

e) de skola vidtaga erforderliga åtgärder för att åvägabringa och upprätthålla kommunikationernas och transiteringens frihet ävensom en rättvis behandling av alla förbundsmedlemmars handel, varvid hänsyn skall tagas till de genom kriget 1914—1918 härjade områdenas särskilda behov;

f) de skola bemöda sig att vidtaga internationella åtgärder till förebyggande och bekämpande av sjukdomar.

Artikel 24.

1. Alla de internationella byråer, som redan upprättats genom allmänna fördrag, skola, under förutsättning av de fördragsslutande staternas samtycke, ställas under förbundets ledning. Sådana internationella byråer och kommissioner för frågor av mellanfolkligt intresse, som framdeles må komma att upprättas, skola ställas under förbundets ledning.

2. I fråga om alla spörsmål av internationellt intresse, vilka regleras av allmänna fördrag, men som icke äro ställda under överinseende av internationella byråer eller kommissioner, skall förbundets sekretariat, om de fördragsslutande staterna det begära och rådet därtill samtycker, samla och distribuera alla upplysningar av betydelse samt i övrigt lämna det biträde, som må vara nödigt eller önskvärt.

3. Rådet må bestämma, att kostnaderna för byrå eller kommission, som ställts under förbundets ledning, skola ingå i sekretariatets utgifter.

Artikel 25.

Förbundets medlemmar förplikta sig att uppmuntra och främja bildandet av och samverkan mellan vederbörligen godkända frivilliga nationella Röda Korsorganisationer, vilka hava till ändamål att förbättra hälsotillståndet, förebygga sjukdomar och lindra lidandet i världen.

Artikel 26.

1. Ändringar i denna förbundsakt träda i kraft, så snart de ratificerats av de medlemmar av förbundet, vilkas ombud utgöra rådet, samt av majoriteten av de medlemmar, vilkas ombud utgöra församlingen.

2. Det står varje medlem av förbundet fritt att icke godtaga sådan ändring i förbundsakten. I så fall upphör medlemmen att tillhöra förbundet.

**Internationellt fördrag rörande fördömande av krig.
Paris den 27 augusti 1928.**

Sveriges anslutning beslöts den 22 mars 1929. Sedan samtliga signatärmakters ratifikationsinstrument deponerats i Washington, trädde fördraget i kraft den 24 juli 1929.

Tyska Rikets President, Amerikas Förenta Staters President, Hans Majestät Belgiernas Konung, Franska Republikens President, Hans Majestät Konungen av Storbritannien, Irland och de Brittiska Dominions hinsides haven, Kejsare av Indien, Hans Majestät Konungen av Italien, Hans Majestät Kejsaren av Japan, Polska Republikens President, Tjeckoslovakiska Republikens President,

vilka äro djupt medvetna om sin högtidliga förpliktelse att befordra mänsklighetens välfärd;

vilka äro förvissade om att tiden är mogen för att otvetydigt avstå från krig såsom verktyg i den nationella politikens tjänst, på det att de fredliga och vänskapliga förbindelser, som för närvarande råda mellan folken, måtte för all framtid bestå orubbade;

vilka äro övertygade, att varje förändring i staternas inbördes förhållanden bör eftersträvas endast genom fredliga medel och åvägabringas medelst ett ordnat fredligt förfarande, samt att varje signatärmakt, som hädanefter söker befordra sina nationella intressen genom att anlita krig, skall vara berövad de fördelar, som detta fördrag innebär;

vilka hysa den förhoppningen, att världens alla övriga nationer, uppmuntrade av exemplet, skola förena sig med dem uti ifrågavarande strävan för mänsklighetens bästa och genom anslutning till förevarande fördrag, så snart detsamma träder i kraft, göra folken delaktiga av dess gagneliga föreskrifter och sålunda ena världens civiliserade nationer i ett gemensamt avstående från krig såsom verktyg i den nationella politikens tjänst;

hava beslutat avsluta ett fördrag och i sådant syfte utsett till sina respektive befullmäktigade ombud: — — — — —

vilka efter att hava delgivit varandra sina fullmakter, som befunnits i god och behörig form, hava överenskommit om följande artiklar:

Artikel I.

De Höga Fördragsslutande Parterna förklara högtidligt å sina folks vägnar att de fördöma anlitaandet av krig för avgörandet av internationella tvister och i sina inbördes förhållanden avstå från krig såsom verktyg för nationell politik.

Artikel II.

De Höga Fördragsslutande Parterna erkänna, att avgörandet eller lösningen av alla tvister eller konflikter, av vilken natur eller vilket ursprung de än må vara, som kunna uppstå dem emellan, aldrig må eftersträvas annorledes än genom fredliga medel.

Artikel III.

Förevarande fördrag skall ratificeras av de i inledningen nämnda Höga Fördragsslutande Parterna i enlighet med vederbörande staters grundlagar

och skall träda i kraft emellan dem, så snart samtliga ratifikationsinstrument deponerats i Washington.

Sedan detta fördrag enligt bestämmelsen i föregående stycke trätt i kraft, skall detsamma, så länge som må befinnas erforderligt, stå öppet för anslutning från andra staters sida. Varje anslutningsakt skall deponeras i Washington och fördraget omedelbart efter sådan deposition träda i kraft mellan den stat, som sålunda ansluter sig, och övriga fördragsmakter.

Det åligger Förenta Staternas regering att till samtliga i inledningen omnämnda regeringar och till dem, som sedermera ansluta sig, överlämna bestyrkt avskrift av fördraget ävensom av varje ratifikationsinstrument eller anslutningsakt. Det åligger vidare Förenta Staternas regering att omedelbart telegrafiskt underrätta ifrågavarande regeringar om varje hos densamma verkställd deposition av ratifikationsinstrument eller anslutningsakt.

Till yttermera visso hava de befullmäktigade ombuden undertecknat detta fördrag på franska och engelska språken, vilka båda texter skola äga enahanda vitsord, samt försett detsamma med sina sigill.

Som skedde i Paris den 27 augusti 1928.

Konvention angående Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering jämte kommentar.

Tyska Rikets President, Hans Majestät Konungen av Danmark och Island, Estniska Republikens Statschef, Finska Republikens President, Franska Republikens President, Hans Majestät Konungen av det Förenade Konungariket Stora Britannien och Irland och av de Brittiska Dominions hinsides haven, Kejsare av Indien, Hans Majestät Konungen av Italien, Lettiska Republikens Statschef, Polske Statschefen och Hans Majestät Konungen av Sverige, vilka enats om att förverkliga det av Nationernas förbunds råd i dess beslut den 24 juni 1921 uppställda önskemål om avslutande av en konvention mellan de intresserade makterna rörande Ålandsöarnas icke-befästade och neutralisering, i syfte att garantera, att dessa öar aldrig komma att utgöra någon fara ur militär synpunkt,

hava för detta ändamål beslutit att, utan rubbning av den förbindelse, som Ryssland åtagit sig i den vid Paristraktaten av den 30 mars 1856 fogade konventionen rörande Ålandsöarna, fullständiga innebörden av denna förbindelse,

och till sina befullmäktigade ombud utsett:

vilka efter att hava deponerat sina fullmakter, som befunnits vara i god och behörig form, överenskommit om följande bestämmelser:

Art. 1.

Finland bekräftar, i den mån sådant må för dess del vara erforderligt, den förklaring Ryssland avgivit uti den vid Paristraktaten av den 30 mars 1856 fogade konvention angående Ålandsöarna och förbinder sig alltså att icke befästa den del av den finska skärgården, som benämnes Ålandsöarna.

Art. 2.

I. Under benämningen Ålandsöarna inbegripas i denna konvention samtliga de öar, holmar och skär, vilka äro belägna inom det vattenområde, som begränsas av följande linjer:

a) i norr av latitudparallellen 60° 41' N.

b) i öster av de räta linjer, som successivt sammanbinda följande geografiska punkter:

1)	lat.	60° 41',0	N	o.	long.	21° 00',0	O	(Gr.)
2)	»	60° 35',9	N	»	»	21° 06',9	O	»
3)	»	60° 33',3	N	»	»	21° 08',6	O	»
4)	»	60° 15',8	N	»	»	21° 05',5	O	»
5)	»	60° 11',4	N	»	»	21° 00',4	O	»
6)	»	60° 09',4	N	»	»	21° 01',2	O	»
7)	»	60° 05',5	N	»	»	21° 04',3	O	»
8)	»	60° 01',1	N	»	»	21° 11',3	O	»
9)	»	59° 59',0	N	»	»	21° 08',3	O	»
10)	»	59° 53',0	N	»	»	21° 20',0	O	»
11)	»	59° 48',6	N	»	»	21° 20',0	O	»
12)	»	59° 27',0	N	»	»	20° 46',3	O	»

c) i söder av latitudparallellen 59° 27' N.

d) i väster av de räta linjer, som successivt sammanbinda följande geografiska punkter.

13)	lat.	59° 27',0 N	o. long.	20° 09',7 O	(Gr.)
14)	»	59° 47',8 N	»	19° 40',0 O	»
15)	»	60° 11',8 N	»	19° 05',6 O	»
16)		Mittpunkten av klippan Märket			
	»	60° 18',4 N	o. long.	19° 08',5 O	»
17)	»	60° 41',0 N	»	19° 14',4 O	»

De linjer, som förena punkterna 14, 15 och 16, äro desamma som äro angivna uti »Description topographique de la frontière entre le Royaume de Suède et l'Empire de Russie d'après la démarcation de l'année 1810 corrigée d'après la révision de 1888».

Läget av de i denna artikel angivna punkter hänför sig i allmänhet till brittiska amiralitetets sjökort N:o 2297 av 1872 (med däri införda rättelser intill augusti 1921). För vinnande av större noggrannhet hänföras dock punkterna 1—11 till följande sjökort: finska sjökorten N:o 32 av 1921, N:o 29 av 1920 och ryska sjökortet N:o 742 av 1916 (rättat i mars 1916).

Av vartdera av dessa sjökort är ett exemplar deponerat i Nationernas förbunds permanenta sekretariats arkiv.

II. Ålandsöarnas territorialvatten anses sträcka sig intill ett avstånd av 3 sjömil vid lågvattenstånd från här ovan avsedda öar, holmar och skär, som icke ständigt av havet översköljas, dock skall territorialvattnet ingenstädes anses sträcka sig utom de i första momentet av denna artikel bestämda gränslinjerna.

III. De öar, holmar och skär, som angivas i mom. I, och de territorialvatten, som äro bestämda i mom. II, utgöra tillsammans den »zon», varå följande artiklar äga tillämpning.

Art. 3.

Ingen anläggning eller operationsbas av militär eller marin art, ingen anläggning eller operationsbas för militär luftfart, ej heller någon annan anordning avsedd för krigsändamål må bibehållas eller upprättas inom den i artikel 2 angivna zonen.

Art. 4.

Under förbehåll för bestämmelserna i art. 7 må icke någon militär, lant-, sjö- eller luftstyrka tillhörande någon som helst makt inkomma i eller uppehålla sig inom den i art. 2 angivna zonen. Tillverkning, införsel, transitering och återutförsel av vapen och krigsmateriel inom densamma äro uttryckligen förbjudna.

Följande bestämmelser skola dock gälla under fredstid:

a) utöver den reguljära polispersonal, som är nödvändig för uppehållande av ordning och allmän säkerhet inom zonen, och som är organiserad i överensstämmelse med de allmänna bestämmelser, som gälla i den finska republiken, må Finland, därest utomordentliga omständigheter så kräva, dit införa och där temporärt hålla annan väpnad styrka, som är strängt nödvändig för ordningens upprätthållande.

b) Finland förbehåller sig likaledes rätten att tid efter annan låta ett eller två av sina lätta, för övervattensfart avsedda krigsfartyg besöka öarna, och skola dessa fartyg i sådant fall kunna temporärt förankras i de till öarna hörande vatten. Utom dessa fartyg må Finland, därest särskilda omständig-

heter av vikt så kräva, i zonen vatten införa och där temporärt hålla andra överbattensfartyg, vilkas sammanlagda displacement i intet fall får överstiga 6,000 ton.

Rätt att inlöpa i ögruppen och där temporärt ankra må av finska regeringen icke medgivas mer än ett krigsfartyg tillhörande varje annan makt.

Finland må låta sina luftstridskrafter flyga över zonen, men det är dessa förbjudet att där landa annat än i fall av force majeure.

Art. 5.

Förbudet mot att låta krigsfartyg inlöpa eller uppehålla sig inom den i art. 2 angivna zonen inverkar icke på rätten till s. k. inoffensiv passage genom territorialvattnen, vilken passage förblir underkastad gällande internationella bestämmelser och sedvänjor.

Art. 6.

I krigstid skall den i artikel 2 angivna zonen anses såsom neutralt område och får icke vare sig direkt eller indirekt begagnas för ändamål, som på något sätt sammanhänger med militära företag.

Dock skall, i händelse Östersjön beröres av ett krig, Finland äga att, i och för tryggande av zonen neutralitet, temporärt nedlägga minor i dennas vattenområde och för detta ändamål vidtaga sådana maritima åtgärder, som äro strängt nödvändiga.

Finland skall omedelbart härom underrätta Nationernas förbunds råd.

Art. 7.

I. I syfte att åt den garanti, som omförmåles i inledningen till denna konvention, bereda nödig effektivitet, skola de Höga Fördragsslutande Parterna var för sig eller gemensamt hänvända sig till Nationernas förbunds råd, i ändamål att rådet må besluta, vilka åtgärder skola vidtagas antingen för att säkerställa upprätthållandet av denna konventions bestämmelser eller för att hejda dess kränkande.

De Höga Fördragsslutande Parterna förbinda sig att medverka till de åtgärder, som rådet i sådant syfte beslutar.

Då rådet för fullgörande av denna förpliktelse har att fatta beslut under ovan angivna förutsättningar, skola de makter, som deltagit i denna konvention, vare sig de äro medlemmar av förbundet eller ej, av rådet kallas att därstädes taga säte. Vid beräkning av den enhällighet, som erfordras för rådets beslut, skall hänsyn icke tagas till den röst, som avgives av ombudet för den makt, vilken beskillts för att hava kränkt konventionens bestämmelser.

Om enhällighet icke kan uppnås, äger en var av de Höga Fördragsslutande Parterna att vidtaga de åtgärder, som rådet må hava tillstyrkt med $\frac{2}{3}$ majoritet, beräknad utan hänsyn till den röst, som avgivits av ombudet för den makt, vilken beskillts för att hava kränkt bestämmelserna i konventionen.

II. I händelse zonen neutralitet skulle bringas i fara genom ett antingen mot Ålandsöarna eller genom ögruppen mot finska fastlandet plötsligen riktat angrepp, skall Finland inom zonen vidtaga nödiga åtgärder för att uppehålla och tillbakavisa angriparen, intill dess de Höga Fördragsslutande Parterna i överensstämmelse med bestämmelserna i denna konvention bliva i stånd att ingripa för att åvägabringa neutralitetens respekterande.

Finland skall omedelbart härom underrätta rådet.

Art. 8.

Denna konventions bestämmelser skola förbliva i kraft, vilka förändringar än kunna inträda uti det nuvarande status quo i Östersjön.

Art. 9.

Nationernas förbunds råd ombedes att meddela denna konvention till förbundets medlemmar, på det att den rättsliga status, som jämlikt densammas bestämmelser tillkommer de i Finska republiken såsom integrerande del ingående Ålandsöarna må i den allmänna fredens intresse respekteras av alla, såsom ingående uti de föreskrifter, som erkännas såsom rättesnöre för regeringarnas handlande.

Denna konvention kan med enhälligt samtycke av de Höga Fördragsslutande Parterna föreläggas makt, som icke undertecknat densamma, men vars accession senare må synas önskvärd, i syfte att sådan makt må formligen tillträda densamma.

Art. 10.

Denna konvention skall ratificeras. Protokoll över den första deponeringen av ratifikationer skall upprättas, så snart flertalet av de makter, som undertecknat konventionen, Finland och Sverige inbegripna i detta flertal, bliva i tillfälle att skrida till deponering.

Konventionen skall träda i kraft för varje makt, som undertecknat densamma eller till densamma ansluter sig, ifrån tiden för deponeringen av sagda makts ratifikation eller adhesionsakt.

Deponeringen av ratifikationerna skall äga rum i Genève hos Nationernas förbunds permanenta sekretariat; eventuella adhesionsakter skola likaledes där deponeras.

Till bekräftande härav hava de befullmäktigade ombuden undertecknat denna konvention och försett densamma med sina sigill.

Som skedde i Genève den 20 oktober 1921 i ett enda exemplar, som skall förbliva deponerat i Nationernas förbunds permanenta sekretariats arkiv och varav bestyrkt avskrift genom sekretariatets försorg skall tillställas var och en av de makter, som undertecknat densamma.

(Underskrifter.)

**Konvention mellan Frankrike, Storbritannien och
Ryssland beträffande Ålandsöarna. Paris
den 30 mars 1856.**

Hans Majestät Fransmännens Kejsare, Hennes Majestät Drottningen av det Förenade Konungariket Stora Britannien och Irland och Hans Majestät Kejsaren av Ryssland, vilka önska utsträcka den överenskommelse, som så lyckligt träffats mellan dem rörande Orienten, till att omfatta jämväl Östersjön och sålunda befästa den allmänna fredens välgärningar, hava beslutat att avsluta en konvention och för detta ändamål utsett:

vilka efter att hava utväxlat sina fullmakter, som befunnits i god och behörig form, överenskommit om följande artiklar:

Artikel 1. För att tillmötesgå den önskan, som uttryckts av Deras Majestäter Drottningen av det Förenade Konungariket Stora Britannien och Irland och Fransmännens Kejsare, förklarar Hans Majestät Kejsaren av Ryssland, att Ålandsöarna icke skola befästas, och att där varken skall bibehållas eller upprättas någon anläggning av militär eller marin art.

Artikel 2. Denna konvention, vilken är bifogad den allmänna traktat, som denna dag undertecknats i Paris, skall ratificeras, och ratifikationerna skola utväxlas inom en tidrymd av fyra veckor eller tidigare, därest sig göra låter.

Till bekräftande härav hava de befullmäktigade undertecknat densamma och försett densamma med sina sigill.

Som skedde i Paris den 30 dagen i mars månad år 1856.

(Underskrifter.)

Såsom ett led i de militära operationerna mot Ryssland under Krimkriget läto de allierade västmakterna år 1854 sina krigsflottor inlöpa i Östersjön och bombardera den nyanlagda fästningen Bomarsund på Åland. Fästningen intogs därefter av landsatta trupper och förstördes. I samband med fredsslutet i Paris genomdrevo de allierade en förbindelse från Rysslands sida att icke bibehålla eller uppföra några befästningar på Ålandsöarna, vilken bekräftades med en särskild konvention av den 30 mars 1856 mellan Frankrike, Ryssland och Storbritannien.

Under världskriget anlade emellertid ryssarna i strid med Ålandskonventionen en rad permanenta och fältbefästningar på Ålandsöarna. I samband med fredsslutet i Brest-Litovsk i mars 1918 mellan Ryssland och Tyskland ingicks en överenskommelse om dessa befästningars förstörande. Efter förhandlingar mellan svenska, finska och tyska regeringarna tillsattes en blandad kommission för genomförandet av demoleringsarbetena, vilka ägde rum under tiden april—oktober 1919 under medverkan av en svensk truppstyrka. I samband med Ålandsfrågans behandling inom Nationernas förbund ingicks sedermera, den 20 oktober 1921, en förnyad Ålandskonvention, konventionen angående Ålandsöarnas icke-befästande och neutralisering.

Konventionens ändamål är enligt dess inledning att garantera, att öarna aldrig komma att utgöra en fara ur militär synpunkt. Såsom det effektivaste medlet för uppnående av detta syfte stadgas i konventionen Ålandsöarnas neutralisering, förbud mot öarnas befästande, deras demilitarisering samt slutligen en kollektiv garanti mot överträdelser av konventionens bestämmelser.

Konventionen undertecknades av och gäller för närvarande mellan följande tio länder, nämligen: Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Italien, Lettland, Polen, Storbritannien, Sverige och Tyskland. Med undantag av Sovjetunionen, Litauen och den fria staden Danzig äro alltså samtliga vid Östersjön belägna stater anslutna till konventionen. Denna kan emellertid enligt stadgandet i art. 9, andra stycket, med enhälligt samtycke av de fördragslutande parterna i och för anslutning föreläggas makt, som icke undertecknat densamma. Sovjetunionen, som givetvis närmast åsyftas med detta stadgande, har hittills icke inbjudits att biträda konventionen, och sovjetregeringen har vid flera tillfällen förklarat sig icke godkänna densamma, ävensom att Ålandsfrågan överhuvud taget icke kunde regleras utan dess medverkan. Vid ett tillfälle, under år 1926, har sovjetregeringen låtit förstå, att den vore beredd att, närmast med Finland, diskutera Ålandsfrågan i hela dess vidd.

I enlighet med stadgandet i första stycket av art. 9 har konventionen genom Nationernas förbunds råd delgivits samtliga förbundsmedlemmar. Av dessa har Tjeckoslovakien uttryckligen förbundit sig att respektera konventionens bestämmelser.

Gränsen för konventionens tillämplighetsområde i territoriellt hänseende sammanfaller i stort sett med Ålandsöarnas av ålder gällande administrativa gräns (art. 2, mom. I). I fråga om territorialvattnets utsträckning gäller enligt art. 2, mom. II, tremilsgränsen.

Bestämmelserna angående ögruppens demilitarisering återfinnas i art. 1 och 3. I förstnämnda artikel har Finland bekräftat den förklaring, som avgavs av Ryssland enligt 1856 års konvention, samt sålunda förbundit sig att icke befästa ögruppen. Denna deklaration från finsk sida ansluter sig till en i ingressen intagen förklaring, enligt vilken avsikten med konventionen är att, utan rubbning av den förbindelse, som Ryssland år 1856 åtagit sig, fullständiga innebörden av densamma. I art. 3 åter stadgas ett allmänt, närmare preciserat förbud mot att inom Ålandszonen bibehålla eller upprätta militära, marina eller för militär luftfart avsedda anläggningar eller operationsbaser eller någon annan anläggning för krigsändamål. Detta förbud torde avse alla fasta anläggningar, som tjäna militära syften, såsom befästningar, krigshamnar, militära baser och flygstationer, kaserner, exercisfält, förråd, verkstäder, signalstationer och radiotelegrafstationer för militära ändamål men icke civila anläggningar, vilka kunna användas även för militära ändamål, såsom hamnar, varv och industriella anläggningar, eller för civilt bruk avsedda radiotelegrafstationer och flygplatser, såvida icke anledning föreligger antaga, att det verkliga ändamålet med en sådan civil anläggning är av militär natur.

Bestämmelserna angående Ålandsöarnas neutralisering avse dels ett generellt förbud mot överförande av trupper och krigsmateriel till ögruppen, dels att förhindra öarnas utnyttjande för militära operationer under krigstid. Sålunda får enligt art. 4, första stycket, med förbehåll för bestämmelserna om Nationernas förbunds råds ingripande och Finlands rättigheter och förpliktelser i händelse av angrepp, som äventyrar ögruppens neutralitet, ingen militär lant-, sjö- eller luftstyrka, vilken makt den än må tillhöra, inkomma eller uppehålla sig i den neutraliserade zonen, samt äro tillverk-

ning, införsel, transitering och återutförsel av vapen och krigsmateriel inom zonen uttryckligen förbjudna. Dessa bestämmelser gälla såväl under fredssom krigstid. Konventionen innehåller icke några definitioner av begreppen militär styrka och krigsmateriel, vilka sålunda böra tolkas i enlighet med vad som kan anses såsom allmänt vedertaget. Härvid synes man kunna erhålla ledning av bestämmelserna i Nationernas förbunds utkast till nedrustningskonvention och den s. k. vapenhandelskonventionen.

I art. 4 stadgas vidare trenne under fredstid gällande undantag från dessa neutraliseringsbestämmelser. Det första av dessa undantag (art. 4, mom. a) innebär, att Finland utöver den reguljära polispersonal, som är nödvändig för uppehållande av ordning och allmän säkerhet inom zonen, må, då utomordentliga omständigheter så kräva, till ögruppen införa samt där temporärt hålla de väpnade styrkor, som erfordras för ordningens upprätthållande. Det andra undantaget (art. 4, mom. b) medger Finland rätt att tid efter annan låta ett eller två lätta övervattensfartyg besöka öarna och temporärt ankra i de till öarna hörande farvattnen. Därjämte må Finland, därest särskilda omständigheter av vikt så kräva, i zonen införa och där temporärt hålla även andra övervattensfartyg, vilkas sammanlagda displacement dock i intet fall må överstiga 6 000 ton. Med avseende å utländska krigsfartygs besök under fredstid i den neutraliserade zonen gäller enligt art. 4, mom. b, andra stycket, att finska regeringen icke må medgiva mer än ett krigsfartyg tillhörande varje annan makt rätt att inlöpa i den åländska skärgården och ankra därstädes. Dock har i art. 5 uttryckligt förbehåll gjorts för den folkrättsligt vedertagna rätten till s. k. inoffensiv passage genom territorialvattnen. Enligt art. 4, mom. c, gäller slutligen som ett tredje undantag, att Finland må låta sina luftstridskrafter flyga över Ålandsöarna, dock utan rätt för dessa att landa utom i fall av s. k. force majeure. Härigenom underlättas för Finland kontrollen av konventionens efterlevnad.

Bland de stadganden, som särskilt taga sikte på Ålandsöarnas skyddande i krigstid, märkes i första hand art. 6, första stycket, enligt vilket ögruppen i krigstid skall anses såsom neutralt område och varken direkt eller indirekt får begagnas för ändamål, som på något sätt sammanhänger med militära företag. Bestämmelsen innebär givetvis icke, att Ålandsöarna under krigstid äro att betrakta som neutrala på samma sätt som en stat, vilken vid krig mellan främmande makter avgiver neutralitetsförklaring. Här är fråga om en avtalsmässig neutralisering av ett visst område, vilket innebär, att alla krigshandlingar där äro förbjudna, vare sig den stat, som innehar suveräniteten över området, är krigförande eller icke. Då Finland är invecklat i krig, äro emellertid Ålandsöarnas invånare icke neutrala och kan ej heller en fientlig trupp, som inkommer på det neutraliserade området, göra anspråk på att behandlas enligt neutralitetsreglerna, d. v. s. interneras.

Förbudet mot Ålandsöarnas direkta eller indirekta begagnande för ändamål, som på något sätt sammanhänger med militära företag, torde kunna giva upphov till vissa tolkningssvårigheter. Ändamålet med bestämmelsen synes dock vara uppenbart, nämligen att förhindra ögruppens utnyttjande på ett sätt, som gör det militärt sett önskvärt för de krigförande att besätta densamma.

För den händelse Östersjön beröres av ett krig, äger Finland enligt art. 6, andra stycket, att i och för tryggande av Ålandsöarnas neutralitet temporärt utlägga minor i dess vattenområde och för sådant ändamål vidtaga sådana marina åtgärder, som äro strängt nödvändiga. Finland skall omedelbart härom underrätta Nationernas förbunds råd.

I syfte att bereda nödig effektivitet åt den garanti, som omförmäles i inledningen till konventionen, d. v. s. garantin för att öarna aldrig komma

att utgöra någon fara ur militär synpunkt, hava de fördragsslutande parterna enligt art. 7 förbundet sig att var för sig eller gemensamt hänvända sig till Nationernas förbunds råd, i ändamål att rådet må besluta, vilka åtgärder som skola vidtagas antingen för att säkerställa upprätthållandet av bestämmelserna i konventionen eller för att förhindra kränkningar av densamma. Ingen av de fördragsslutande parterna äger sålunda rätt att själv besluta om behovet av eller sättet för garantins förverkligande. Bestämmanderätten härutinnan tillkommer Nationernas förbunds råd, genom vilket garantiaktionen kan göras effektiv utan att skada intressen, som måhända eljest skulle blivit lidande, i händelse av en separat aktion från en av de fördragsslutande parternas sida. Rådet kan emellertid icke med stöd av konventionens bestämmelser taga initiativ till en garantiaktion, utan detta skall utgå från de fördragsslutande parterna var för sig eller gemensamt. Dessa torde icke blott vara berättigade utan även förpliktade att, för den händelse Ålandsöarnas neutralitet kränkts eller befaras komma att kränkas, hänvända sig till rådet. För en dylik tolkning talar bestämmelsens formulering liksom också det förhållandet, att konventionens hela garantisystem vilar på den förutsättningen, att rådet skall ingripa, då en kränkning av Ålandskonventionen ägt rum eller är på väg att ske. Skyldigheten att hänvända sig till rådet utesluter naturligtvis icke, att i det givna fallet olika meningar kunna råda om huruvida neutralitetsbrott föreligger eller fara därför är för handen. Vad angår det fall, att en av de fördragsslutande parterna skulle göra sig skyldig till brott mot konventionens bestämmelser, må framhållas, att doktrinen är ense därom, att garanternas skyldighet att intervensera icke upphör, även om interventionen måste äga rum mot en medgarant.

Enligt art. 7 erfordras, för att garantimakterna skola vara skyldiga att medverka till de av rådet beslutade åtgärderna, enhälligt rådsbeslut, under det att två tredjedels majoritet är tillräcklig för att parterna skola vara berättigade att vidtaga de åtgärder, som rådet må tillstyrka. I intetdera fallet skall hänsyn tagas till den röst, som avgives av ombudet för den makt, vilken beskyllts för att hava kränkt konventionens bestämmelser. För att en stats röst icke skall räknas, är det alltså icke nödvändigt, att en kränkning av konventionen från denna stats sida konstaterats, utan tillräckligt, att en beskyllning härför föreligger. Omröstningsregeln torde icke gälla annat än för rådets beslut angående sättet för den gemensamma aktionens genomförande och står härvidlag i god överensstämmelse med förbundsaktens allmänna regler rörande omröstning inom rådet. Konventionen torde nämligen få anses innebära en juridisk förpliktelse, vilken rådet icke kan undandraga sig, att samverka för upprätthållandet resp. återställandet av Ålandsöarnas neutralitet.

För den händelse Ålandsöarnas neutralitet skulle bringas i fara genom ett antingen mot ögruppen eller genom densamma mot finska fastlandet plötsligt riktat angrepp, skall Finland enligt art. 7, mom. II, inom zonen vidtaga nödiga åtgärder för att uppehålla och tillbakavisa angrifaren, intill dess att de fördragsslutande parterna fått tillfälle ingripa i enlighet med bestämmelserna i konventionen. I ett dylikt fall skall Finland omedelbart underrätta rådet.

Slutligen må nämnas, att konventionens bestämmelser enligt stadgandet i art. 8 skola förbliva i kraft oberoende av eventuella förändringar i status quo i Östersjön.

Militärgeografiska uppgifter rörande Östersjöstaterna.

Finland.

Republiken Finland är till området i huvudsak identisk med det förra storfurstendömet. Republiken innefattar även Åland, ehuru med i viss mån begränsade rättigheter.

Finland räknar 3,88 milj. invånare, motsvarande en täthet av 9/km². Av dessa äro 89,4 % finsktalande och 10,8 % svensktalande. Av befolkningen bo 83 % på landet. Mer än hälften av landets areal är skogbetäckt. Trä- och pappersindustrierna äro landets huvudsakliga inkomstkällor.

I ekonomiskt avseende har Finland varit i raskt framåtskridande. Möjligheterna till självförsörjning äro dock icke stora vare sig beträffande livsmedel eller i industriellt avseende. Ehuru spannmålsodlingen tidigare varit tillräcklig för landets behov, är så ej längre förhållandet, och tendensen synes gå i riktning mot ett ökat importöverskott. Trä- och pappersindustrierna, vilka äro baserade på landets naturliga tillgångar på skog och vattenkraft, och vilka representera ungefär hälften av det totala produktionsvärdet, äro de enda, som äro oberoende av import. Samtliga övriga industrier äro i större eller mindre grad beroende av råvarutillförsel från utlandet. Tillförseln äger till stor del rum över havet, och ett stort antal hamnar finnas, bland vilka de förnämsta äro Helsingfors, Viborg, Kotka och Hangö vid Finska viken samt Åbo; ej så betydande äro de nordligare Mäntyluo (Björneborg), Vasa, Jakobstad och Uleåborg. Kustbefästningar finnas vid Viborg, Helsingfors och Hangö samt i Åbo skärgård. Av hamnarna äro Åbo och Hangö de viktigaste för sjöfarten vintertid. Kuststräckan vid Finska viken är till nästan hela sin längd skärgårdsklädd med genomgående inomskärsled för fartyg av ej alltför stort djupgående. Endast vid Hangö och Porkala ligger kusten jämförelsevis öppen.

Järnvägarna hava en sammanlagd längd av 510 mil (1927), därav 490 mil bredspåriga. Antalet automobiler var 1928 24 164 person- och 8 470 lastbilar.

Från Uleåborg till Sverige (Torneå) finnes allenast en järnväg. Till Uleåborg söderifrån leda däremot tvenne järnvägar, i vilka ett flertal förgreningar från olika delar av landet sammanlöpa. Till Ishavet leder vägen Rovaniemi (dit järnväg finnes)—Petsamo.

Det nordligaste gränsområdet från Ishavet till Ladoga är otillgängligt för större styrkor. Över gränsen leda inga egentliga vägar, åtminstone ej sommartid. Faran för operationer är därför här större om vintern än om sommaren. Först längre söderut skäres gränsen av en större väg, vägen Lieksa (Pielisjärvi)—Repola. Avståndet från närmaste station på Murmanbanan till Lieksa är cirka 300 km. På ryska sidan fortsätter vägen över Rukajärvi och Paadene till Povenets (Poventza) vid Murmanbanan. Man synes icke böra räkna med att större truppstyrkor kunna uppträda inom detta område.

Området Suojärvi—Ladoga kommer i betydelse närmast Karelska näset. Detta gränssnitt skäres av fyra vägar. Dessa fyra vägars skärningspunkter med gränsen äro belägna på ett avstånd av 100—120 km från närmaste station på Murmanbanan och 120—160 km från järnvägen Sordavala—Joensuu. Landet är mestadels öde, framkomligheten på sidan av vägarna ringa. Dessa

äro i regel långa defiléer, som åtminstone sommartid erbjuda t. o. m. en mycket underlägsen styrka goda möjligheter att fördröja en fiendes framryckning. Förverkligas projektet att bygga en järnväg från Syväri å Murmanbanan till närheten av finska gränsen, skulle detta i hög grad öka en östmakts operationsmöjligheter i dessa trakter. På finska sidan finnes järnvägen Matkaselkä—Suojärvi—gränsen samt under byggnad järnväg Jänisjärvi—Harlu—Pitkäranta.

Långa gränsen från Ladoga till Norra ishavet finnas neutrala zoner av i genomsnitt 50 km bredd på vardera sidan om gränsen. Inom dessa zoner får endast finnas ett begränsat antal trupper, och dessa få endast hava viss fastställd beväpning.

Rörande Ladogas kuststräcka gäller, att landstigningsmöjligheterna äro inskränkta till ett fåtal hamnar. Vidare finnas här finska befästningar. Enligt Dorpatfördraget äga Ryssland och Finland på Ladoga icke hålla krigsfartyg över 100 ton. Emellertid kan Sovjetunionen genom Neva införa i Ladoga fartyg av 4,25 m djupgående.

Ur militär synpunkt är Karelska näset den del av gränsområdet, som har det största intresset. Fyra stora landsvägar gå här över gränsen, vilka på den finska sidan förgrenas till åtta, och två järnvägslinjer, av vilka järnvägen till Viborg är dubbelspårig. Vidare finnas å finska sidan dels en järnväg Viborg—Koivisto—Terijoki, dels en järnväg Viborg—Pölläkkälä—Valkjärvi samt å ryska sidan dels en kustbana utmed Finska viken, dels en järnväg Leningrad—Borisova Griva. Järnvägslinjen Leningrad—Rautu—Hiitola är på finska sidan uppriven på en sträcka av 1,5 km. Landsvägarna löpa mångestädes genom defiléer, som erbjuda goda möjligheter att uppehålla en framryckande styrka, men terrängen är dock mestadels så beskaffad, att försvarsställningar jämförelsevis snabbt kunna kringgås. Vissa befästningsanläggningar hava utförts å Karelska näset. Några större svårigheter för trupprörelser finnas icke trots kärr- och sumpmarkerna. Operationer även av större truppförband äro möjliga på grund av förbindelserna och inkvarteringsmöjligheterna. Ärskilt vintertid minskas värdet av befästningar i dessa trakter, enär de då på grund av sjöars och vattendrags tillfrysande förlora stödet av de naturliga hinder, dessa eljest utgöra.

Sovjetunionen.

Sovjetunionen kan genom kustområdet i inre delen av Finska viken räknas till Östersjöstaterna. Landet är en förbundsrepublik under kommunistisk ledning. Dess folkmängd uppgår till omkring 147 milj. Området norr om Ladoga närmast gränsen till Finland, omfattande en del av det forna guvernementet Olonets, utgöres av Karelska autonoma socialistiska sovjetrepubliken. Den har 267 750 invånare, karelare och ryssar, motsvarande en täthet av 1,9/km².

De forna guvernementen Leningrad och Pskov omfatta 4,497 milj. invånare (1926). Folktätheten i guvernementet Leningrad (utom staden Leningrad) utgör 10—30/km² och i guvernementet Pskov 30—50/km². Befolkningen utgöres till största delen av storryssar med ett inslag av finsk-ugriska stammar i kusttrakterna mot Finska viken. Området utgöres av övervägande slättland med rika skogar. Leningrad torde vara på god väg att återvinna sin betydelse såsom en av landets förnämsta industriorter, medan dess betydelse såsom handelsstad gått väsentligt tillbaka. Detta står i sammanhang dels med den absoluta nedgången i utrikeshandeln, dels med den minskade betydelse, som Östersjön fått för den ryska ekonomiska samfärdseln, sedan en stor del av denna numera går över Svarta och Vita

haven. Industrien inom Sovjetunionen har hittills icke nått någon större omfattning. Emellertid föreligger en stort anlagd plan för produktionens utveckling och befrämjande avsedd att genomföras inom fem år. I vad mån denna plan kan komma att lämna åsyftat resultat, är emellertid i närvarande stund en öppen fråga.

Huvudstad är numera Moskva. Viktigaste ekonomiska centra äro Ural, Volgabäckenet samt de sydryska spannmåls- och mineraldistrikten. Naturligtillgångarnas riklighet torde, när deras utnyttjande kan komma att bli organiserat, göra landet relativt okänsligt för ekonomisk avspärning, särskilt på grund av befolkningens låga levnadsstandard.

Under det att Ryssland före världskriget ägde en kuststräcka vid Östersjön av omkring 2400 km längd med ett flertal goda hamnar, besitter landet nu blott 278 km kust längst in i Finska viken med endast en handelshamn. År 1923 beräknades totalvärdet av hela den utländska handelsomsättningen över Leningrad uppgå till 13 % av motsvarande värde 1913.

Finska vikens medelstid är cirka fem månader, vilket givit anledning till anskaffande av flera kraftiga isbrytare. I dess östra del ligger fästningen och örlogstationen Kronstadt, varjämte å södra kusten av viken finnes ett flertal kustbatterier. Till Leningrad finnes endast ett inlopp, viken är segelbart för fartyg med 7—8 m djup. Hamnen har en kajlängd av cirka 5 km.

Leningrad utgör en viktig strategisk ort genom sin egenskap av centralpunkt för ett stort antal järnvägar, nämligen norrut fyra, österut en, söderut fem och västerut två, samt genom sitt läge vid vattenleden mellan Ladoga och Finska viken. Endast en enkelspårig järnvägsbro finnes över Neva.

För koncentreringstransporter från de inre delarna av landet mot guvernementen Leningrad och Pskov stå sex över linjen Vologda—Moskva—Kiev ledande järnvägsförbindelser till buds.

På Karelska näset torde under senare åren hava utförts en del befästringsarbeten.

Estland.

Befolkningen räknar 1,1 miljon, motsvarande en täthet av 23/km². Av dessa äro 88,2 % ester, 8,8 % ryssar, 1,7 % tyskar, 0,7 % svenskar och 1,1 % övriga folkslag. Cirka $\frac{3}{4}$ av befolkningen bo på landsbygden och ägna sig åt jordbruk.

Estland har en ganska ringa industri; dess viktigaste grenar äro livsmedelsindustrien, cementindustrien och den under senare år uppkomna skifferindustrien. Ehuru Estland övervägande är ett jordbruksland, är brödsädesproduktionen icke tillräcklig för landets behov. Däremot är husdjursbeståndet så stort, att animala produkter utgöra landets största exportvarugrupp. Jämväl tillgången på skog är tillräcklig för det egna behovet. Ehuru bränslefrågan kan anses löst genom förekomsten av brännskiffer, är landets industri på grund av brist på alla viktigare råvaror beroende av tillförsel från utlandet. Som totalomdöme måste därför sägas, att Estlands möjligheter till självförsörjning äro små.

Landsvägsnätet är väl utvecklat. Automobiles finnas i påfallande ringa antal (1928 1200 person- och 400 lastbilar). Järnvägarna hava en sammanlagd längd av 143 mil (1927), varav något över 100 mil äro bredspåriga. Järnvägsnätet är liksom i flertalet nya stater icke primärt utan ett brottstycke ur en större stats fjärrtrafikleder, men har, sedan landet blivit självständigt, fullständigats i strategiskt betydelsefull riktning. Ur militär synpunkt är att räkna med järnvägarna Taps—Narva, Taps—Petschory och Walk—Petschory. På de estniska järnvägarna förekomma endast smärre broar, varför järnvägarna med hänsyn till konstbyggnader äro mindre sårbara. På järnvägarna

Petschory—Dorpat och Walk—Dorpat med deras fortsättning till Taps—Wesenberg kunna truppöverflyttningar mellan de olika delarna av gränsen ske.

Landets topografiska beskaffenhet är icke ägnad att försvåra för stora styrkor att göra överlägsenheten gällande, enär få fronthinder finnas och flankstöd saknas.

Gränsen till Sovjetunionen är cirka 30 mil. Norr om Pejpus följer den till en början vattendelaren mellan floden Luga och Pejpus' avlopp Narova, bryter sedan av mot sydväst, lämnande högra Narovastranden till en bredd av omkring 1 mil åt Estland. Gränsdelen mellan Finska viken och Pejpus har en längd av 9 mil och löper genom skogig och sommartid svårframkomlig terräng. Väster om floden och norr om Pejpus utbreder sig ett vägfattigt skogs- och sumpmarksområde.

Narovafoden har en bredd av 100—600 m och kan anses som en strategisk barriär; dess stränder äro ovanför Narva sumpiga, skogbevuxna och svårtillgängliga. Den är segelbar utom vid Narva och Omut. Broövergångar finnas endast vid staden Narva. Dess strategiska värde ökas i och med att östra stranden är i estnisk besittning. Narova och Pejpus torde äga en årlig medelstid av $4\frac{1}{2}$ månader.

Söder om Pskovsjön till lettiska gränsen, cirka 6 mil, saknar terrängen betydelsefullare fronthinder; dock är den i söder att anse som svårframkomlig sommartid genom de där befintliga sumpmarkerna. Från Walk leder järnväg till den 2 mil öster om gränsen belägna viktiga järnvägsknuten Pskov, dit järnvägar sammanlöpa från Dünaburg i Lettland samt från Staraja Russa och Gatjina i Ryssland.

Största hamn är Reval (122 000 inv.) med redd, som rymmer ett stort antal fartyg av största djupgående och kajutrymmen för cirka 20 stora och ett tiotal mindre ångare. Redden har goda ankringsmöjligheter; medelstid 4—5 månader. Reval har stor betydelse som transitohamn till Sovjetunionen. Pernau och Baltischport äro båda mindre hamnar, den senare i det närmaste isfri. Moonsundet, som förenar Finska viken och Rigaviken, torde vara användbart för fartyg med högst 8 m djupgående. Ankarplatser för de största fartyg finnas norr och söder om Moonsundet och i en del bukter vid öarna. Isläggningen växlar mellan 37—186 dagar om året.

Lettland.

Befolkningen räknar 1,88 milj., motsvarande en täthet av 29/km². Av dessa äro 73 % letter, 10 % ryssar, 5 % judar, 4 % tyskar och 8 % övriga. Cirka $\frac{3}{4}$ av befolkningen bo på landet och ägna sig åt jordbruk.

Den lettländska industrien är samlad till Riga, Libau, Windau och Dünaburg. De viktigaste industrigrenarna äro metall-, livsmedels-, trävaru- och textilindustrierna. Det totalomdöme rörande Estlands möjligheter till självförsörjning, som ovan givits, gäller i stort sett även Lettland, som likaledes är ett agrarland men åtminstone för närvarande måste importera brödsäd för den egna konsumtionen. I likhet med grannstaten i norr utgöra i Lettland skogarna och boskapsskötseln källan till den viktigaste exporten, nämligen trä- och smörexporten. Den under ryska tiden blomstrande industrien i Riga förstördes under kriget och har på grund av kreditknapphet och brist på kapital och inhemska råvaror endast i begränsad utsträckning kunnat återupprättas. De industrigrenar, som för närvarande träda i förgrunden och lämna möjlighet till export, äro också sådana, som grundats på landets egna råvaror, framför allt trä och lin. Den för krigsberedskapen viktiga metallindustrien är helt hänvisad till import av erforderligt råmaterial.

Landsvägsnätet är väl utvecklat, men vägarnas beskaffenhet försämrades

mycket under kriget. Vagnätet glesnar avsevärt i det ofruktbara och sandiga bälte av skogs- och sumpmarker, som i riktning nordost—sydväst sträcker sig 5—10 mil innanför lettisk-ryska gränsen. Antalet automobiler var 1928 1 375 person- och 520 lastbilar.

Järnvägarna hava en sammanlagd längd av 291 mil, varav hälften är bredspårig. I Kurland ändrades under kriget järnvägarna till mellaneuropeisk spårvidd. Strategiskt viktiga järnvägslinjer äro järnvägen Riga—Reshitza med sin fortsättning Windau—Riga, linjerna Riga—Alt Schwaneburg—Pytalevo, Hainasch—Wolmar—Walk—Marienburg, (delvis på estniskt område) och Libau—Mitau (del härav faller inom Litauen, men direkt linje å lettiskt område är under byggnad)—Dünaburg—Balbinovo. Förflyttningar från en del av gränsen till en annan möjliggöras i viss grad av tvärbanor.

Landgränsen till Sovjetunionen är cirka 28 mil lång. De nordligaste två tredjedelarna genomlöpa det stora skogsparti, som utbreder sig emellan Petschory i Estland och Reshitza skärande ett stort antal av Welikajas tillflöden. Den södra tredjedelen böjer av emot sydväst och går genom baltiska sjöplatåns småbrutna och skogbevuxna men dock vägrika terräng till polska gränsen i närheten av Druja vid Düna. Över östra gränsen leda järnvägarna Pskov—Reshitza, Sokolniki—Reshitza samt Polozk—Dünaburg, samtliga användbara för en koncentrerings emot den lettiska gränsen.

Den lettiska östgränsen äger ur topografisk synpunkt ringa defensivstyrka och kräver därför stora styrkor för sitt försvar. Gynnsammare defensiva förutsättningar föreligga bakom lettgalliska sumpområdet och övre Düna (ovanför Kreutzburg).

Lettland äger tre hamnar, nämligen Riga, Windau och Libau. Rigas hamn rymmer ett stort antal fartyg med upp till 7,5 m djupgående och har vidsträckta kajutrymmen; medelstid 2—3 månader, sjöfarten kan dock hållas i gång med hjälp av isbrytare. Windau har hamn för fartyg med 7,5 m djupgående. Libau, liksom Windau praktiskt taget isfritt, hade före kriget en stor konstgjord hamn för högst 9 m djupgående fartyg och 5 km kajlängd. Den var avsedd såsom rysk örlogsbas men kom aldrig att tagas i anspråk härför under kriget.

Estland och Lettland måste betraktas såsom ett militärgeografiskt helt. Under tiden närmast före världskriget var de ryska Östersjöhamnarnas procentuella andel i Rysslands handelsomsättning, särskilt i vad angår exporten, i stadigt stigande. 1913 gingo över de fem hamnarna Riga, Reval, Pernau, Libau och Windau över 30 % av den ryska exporten och 28 % av importen. Över alla ryska Östersjöhamnar, sålunda även inräknat Petersburg, gingo 47 % av exporten och 40 % av importen. Visserligen leddes endast en mindre del av den ryska och ukrainska sådesexporten över Östersjöhamnarna, men Riga var en betydande exporthamn för hudar, lin, hampa, ägg och linfrö, Windau för västsibiriskt smör. Denna rangställning som Rysslands största exporthamn före Petersburg och Odessa innehade Riga sedan 1890-talet. I fråga om import stod staden tillbaka endast för Petersburg. Dess uppland sträckte sig icke blott till de västryska guvernementen, utan omfattade även den i öster av Volga begränsade zonen, vilken ligger emellan de från Riga till Rybinsk (norr om Moskva) och till Tsaritsyn (vid Volgakröken) ledande järnvägarna. Efter kriget har sjöfarten på dessa hamnar minskat, men man söker bl. a. genom frihamnar tillgodose transitohandeln med Ryssland, Polen och Litauen; särskilt gäller detta Lettland.

Estland och Lettland äro belägna inom 40 milsrayonen från i fred befintliga flygstationer öster om gränsen.

Litauen.

Befolkningen räknar 2,9 milj., motsvarande en täthet av 41/km². Av dessa äro 84 % litauer, 7,6 % judar, 3 % polacker, 2,5 % ryssar och 2,9 % övriga folkslag. Något mer än $\frac{3}{4}$ av befolkningen bo på landet och ägna sig åt jordbruk.

Litauens helt övervägande huvudnäringar äro jordbruk och boskapsskötsel, och ehuru desamma bedrivs mindre rationellt och lida av kapitalbrist, är landet, i varje fall under normala år, självförsörjande i livsmedelshänseende. Industrien är obetydlig, och landet saknar resurser, i vad angår krigsindustrien. Råvaror måste importeras, och skogarna utgöra den enda bränsletillgången, varjämte endast obetydlig vattenkraft finnes tillgänglig. Vägarna äro mindre goda. Antalet bilar var 1928 1 025 person- och 175 lastbilar.

Järnvägarna hava en längd av 161 mil, därav 118 mil normalspåriga och resten smalspåriga, en för landets areal och folkmängd låg siffra. Det litauiska järnvägsnätet är utbyggt enligt tidigare ryska strategiska krav, och för Litauens kommunikationsbehov har det, i all synnerhet efter Vilnaområdets fränskiljande, blivit i hög grad ofördelaktigt. Detta gäller även i fråga om dess användning för militära ändamål. Det är vidare till följd av stort antal brobyggnader ganska känsligt.

I flygstrategiskt hänseende ligger Litauen inom nära räckhåll för grannstaternas flygstationer.

Memelområdet, nordöstra delen av den forna preussiska provinsen Ostpreussen, har 150 000 invånare, varav 51 % tyskar, 48 % litauer och 1 % övriga. Området står under Litauens suveränitet men bildar en enhet med i vissa avseenden autonom ställning. Memels hamn, som är rymlig och nästan isfri, är av stor betydelse för landets handelsomsättning. Den lyder under en internationell styrelse.

Danzig.

Den fria staden Danzig räknar en befolkning av 382 000 invånare motsvarande en täthet av 202/km². Av befolkningen äro 6 % polacker, resten tyskar.

Danzigs betydelse ur militär-geografisk synpunkt ligger huvudsakligen i dess behärskande läge vid Weichselmynningen. De till staden gående järnvägarna äro endast slutsträckorna i internationella fjärrtrafikleder.

Polen.

Befolkningen uppgick år 1928 till 30,218 milj. Polen äger en högt utvecklad industri och nödvändiga råvaror i stor utsträckning. Metallindustrien är främst koncentrerad till Övre Schlesien.

Här komma huvudsakligen i betraktande vojevodskapen Poznan och Pomorze med en befolkning av 2,91 milj. invånare, motsvarande en täthet av 68/km². Av dessa äro 81,8 % polacker och 18,2 % övriga, huvudsakligen tyskar (1921). Detta område utgör en del av det nordtyska låglandet av övervägande jordbrukskaraktär. En mera omfattande maskinindustri förekommer i Netzes och Warthes dalgångar.

Kommunikationerna äro högt utvecklade och omfatta delar av fjärrtrafikleder, ett väl tillgodosett lokalt järnvägsnät, goda landsvägar samt inre vattenfarleder. Längden av samtliga polska järnvägar uppgick 1926 till 19 399 km. Antalet motorfordon i hela Polen uppgick 1928 till 18 316 person- och 3 494 lastbilar. Med icke mindre än tre kanaller står Weichselssystemet i för-

bindelse med Odersystemet; dessa farleder äga dock större kommersiell än militär betydelse.

Kuststräckan är helt kort, cirka 6 mil (strandsporren Hela oberäknad), och å denna finnas blott två hamnar, Putzig för grundgående och Gdynia för djupgående fartyg. Den senare, som är nyanlagd och bas för den polska flottan, har under de senaste åren hastigt utvecklats. Viktigare för Polens handel är dock Danzig. Inom området finnas de f. d. tyska fästningarna Posen, Thorn och Graudenz.

Tyskland.

Befolkningen uppgick år 1925 till 63,18 milj., varav 2,25 milj. kommo på Ostpreussen, vilket motsvarar en befolkningstäthet av 134 resp. 160/km². Huvuddelen av befolkningen i området kring Östersjön bor på landsbygden och ägnar sig åt jordbruk.

Industrien är huvudsakligast förlagd till södra och mellersta delarna av riket; av de vid Östersjökusten belägna industriområdena befinna sig de viktigaste kring Oders nedersta lopp samt i trakten av Kiel—Lübeck.

Kommunikationsväsendet är mycket väl utvecklat. Längden av järnvägarna, av vilka en stor del äro dubbelspåriga, uppgick 1922 till mera än 57 000 km. Landsvägsnätet är rikt, varjämte de talrika floderna äro segelbara längs större delen av sitt lopp i Tyskland. De särskilda flodsystemen äro dessutom förbundna med varandra genom kanaler. Antalet motorfordon uppgick 1928 till 351 380 person- och 121 765 lastbilar. Av dessa funnos 6 452 resp. 652 i Ostpreussen.

Sjöfarten längs Östersjökusten underlättas av ett flertal goda hamnar, av vilka de bästa befinna sig i och väster om Odermynningen. Öster om densamma finnes endast en hamn av betydelse för större fartyg, nämligen Pillau i Ostpreussen. Det sammanlagda medeltalet av ut- och inklarade fartyg till de fem största tyska hamnarna vid Östersjön (Danzig ej medräknat) uppgick 1912—13 till 5 426 000 ton och 1928 till 4 862 000 ton.

Östersjökustens längd (mätt utan mindre ut- eller inbuktningar) uppgår till omkring 850 km, av vilka omkring 140 km komma på Ostpreussen.

Versaillesfreden innehåller bestämmelser, som inskränka Tysklands förfoganderätt i militärt avseende över Östersjökusten och landgränserna.

Enligt dessa bestämmelser få bl. a. inga befästningar upprätthållas inom området 55° 27'—54° 00' nordlig latitud och 9° 00'—16° 00' östlig longitud, varjämte artilleri icke får uppställas i ändamål att behärska farlederna mellan Nordsjön och Östersjön. Övriga befästningar belägna inom 50 km avstånd från kusten eller på öarna utanför denna samt befästningarna längs gränserna åt öster och söder få bibehållas endast i det skick, som de befunno sig 1919.

De enligt dessa bestämmelser kvarvarande fästningarna äro vid Östersjökusten Swinemünde och Pillau, i Ostpreussen Königsberg, Lötzen och Marienburg. Av de senare sakna Lötzen och Marienburg artilleri, under det att Königsberg har ett visst antal pjäser jämte en begränsad ammunitionstillgång. Genom fredsbestämmelserna begränsades dessutom vidare de mängder av vapen och ammunition, som Tyskland skulle få innehåva, varjämte platserna för deras förvarande skulle meddelas till ententemakterna.

Genom den polska korridoren och den fria staden Danzig är Ostpreussen helt skilt från riket i övrigt samt militärt isolerat. Dess landgränser äro huvudsakligast öppna. Försvaret är dock i viss mån underlättat, därigenom att förbindelserna på andra sidan gränsen äro få och dåliga, under det att de ostpreussiska järnvägs- och landsvägsnäten äro väl utvecklade och i gott skick. Fästningarnas läge och beskaffenhet medgiva icke användning vid det omedelbara gränsförsvaret.

Danmark.

Befolkningen räknar 3,52 milj., motsvarande en täthet av 80/km² (på Själland och Fyen 132/km²); 44 % bo på landet, och 33 % ägna sig åt jordbruk.

Omfattande industriföretag finnas i Köpenhamn med omnejd.

Vägnätet är synnerligen väl utbyggt och underhållet. Antalet automobiler var 1928 63 650 person- och 25 250 lastbilar. Järnvägsnätet har en längd av 512 mil.

Territoriets splittring gör, att endast korta operationslinjer kunna komma i fråga. Ehuru landets allmänna beskaffenhet och vägnät äro gynnsamma för operationer med stora styrkor, framtingar det delade territoriet en begränsning av numerären hos här opererande krafter.

Danmarks betydelsefulla läge vid inloppen till Östersjön beröres i annat sammanhang.

Uppgifter rörande Östersjömakternas handelsflottor, arméer och örlogsflottor lämnas i omstående tabeller.

Östersjömakternas handelsfartyg.

Maskindrivna fartyg.

Uppgifterna äro hämtade ur Lloyd's Register 1928—1929 med undantag för dem rörande Polen.

Bruttoton	Sverige	Finland	Sovjetunionen					Estland	Lettland	Litauen	Polen	Tyskland	Danmark
			Öster-sjön	Vita havet	Svarta havet	Japan-ska sjön	Summa						
>5 000	47	2	2	—	5	—	7	—	81	Obetydlig	32	253	42
5 000—4 000	27	12	5	—	7	2	14	—				73	17
4 000—3 000	31	6	11	4	3	—	18	1				89	26
3 000—2 000	67	11	11	8	11	8	38	1				117	70
2 000—1 700	67	6	3	2	5	—	10	3				67	60
1 700—1 400	88	9	4	4	2	2	12	1				85	54
1 400—1 200	91	8	2	—	7	4	13	3				57	63
1 200—1 000	68	16	2	—	5	—	11	4				52	34
1 000—800	56	9	1	3	5	1	10	1				170	49
800—600	68	9	4	3	10	4	21	1				104	29
600—500	41	5	3	2	7	3	15	7				71	15
Totaltonnage	1 411 730	213 991	125 518	57 543	180 623	43 167	406 851	42 476	113 861	—	33 775	3 378 067	1 042 2

Fartygen hava hänförts till de olika haven efter sina hemorter.

Östersjömakternas arméer.

	Sverige	Finland ¹	Sovjetunionen ^{1,2}	Estland ¹	Lettland ¹	Litauen ¹	Polen ^{1,2}	Tyskland	Danmark
Antal officerare (på aktiv stat)	1 684	³ 1 980	⁴ 40 000	1 460	1 900	1 830	18 000	⁵ 3 798	⁶ 457
Antal underofficerare och fast anställt manskap ...	⁷ 6 684	³ 200	—	2 530	2 700	3 300	37 000	⁸ 94 000	⁸ 1 255
Årskontingent	⁹ 24 358	¹⁰ 23 200	{ ¹¹ 460 000 (+340 000)}	10 000	14 000	¹² 14 000	¹³ 220 000	—	¹⁴ 8 500
Truppförband i fred:									
Infanteribataljoner.	¹⁵ 44	²³	636	18	21	21	275	¹⁶ 84	¹⁷ 38
Kavalleriregementen	4	¹⁸ 2	97	1	1	2	40	18	3
Batterier	¹⁹ 48	28	1 074	15	30	15	462	²⁰ 79	²¹ 43
Stridsvagnar	2 komp.	32	²² 300	16	28	10	113	—	1
Antal divisioner i krig	²³ 4½	²⁴ 7	²⁵ 140	²⁶ 4	²⁷ ²⁸ 5	²⁸ 5	60	{ ⁷ inf. ³ kav.}	²⁹ 3
Första tjänstgöringens längd för huvuddelen av infanteriets värnpliktiga (månader)	3	12	³⁰ 24	12	12	³¹ 18	³² 24		5

- ¹ Inklusive sjö- och luftförsvaret.
- ² Då andra källor icke angivas, äro uppgifterna hämtade ur: Urban, Kurze Zusammenstellung über die Polnische Armee (Berlin 1928), Iwanow, Kurze Zusammenstellung über die Russische Armee (Berlin 1929), v. Oertzen, Rüstung und Abrüstung (Berlin 1929).
- ³ Gränsbevakningen och skyddskårerna inräknade. Antalet officerare vid sjö- och luftförsvaret är omkring 300.
- ⁴ Enligt Revue Militaire Française 1929.
- ⁵ Enligt budgeten för 1929.
- ⁶ Därtill komma 534 officerare i reserven och 1 507 värnpliktiga officerare (f. d. fast anställda officerare och reservofficerare).
- ⁷ Häri inräknas icke beställningsmän och musikpersonal.
- ⁸ På stat och »i nummer i reserven» enligt rullan 1930. Därtill komma 22 värnpliktiga underofficerare.
- ⁹ Enligt 1925 års härordning till linjetjänst uttagna.
- ¹⁰ Enligt uttalande av rektor Hornborg 1926. Senare uppgives i regeringspropositionen, att årskontingenten av skilda skäl nedgått med 10 %.
- ¹¹ Enligt officiella ryska uppgifter. Siffrorna inom parentes angiva kontingenten, som uttages till utbildning »utanför truppförbanden». Revue Militaire Française uppgiver motsvarande styrkor till resp. 500 000 och 350 000—400 000.
- ¹² Uttagen årskontingent. Total årskontingent 17 000.
- ¹³ Uttagen årskontingent. Kategoriklyvning förekommer. En del av årskontingenten har väsentligt förkortad tjänstgöringstid.
- ¹⁴ Därtill ett visst antal (efter behov) till arbetsavdelningarna m. m.
- ¹⁵ Uppgifter för Sverige ur S. F. 215/27. Under vissa delar av året endast kader.
- ¹⁶ Därav 21 utbildningsbataljoner.
- ¹⁷ Därav 18 reservbataljoner (blott kader).
- ¹⁸ Dessutom 3 velocipedbataljoner.
- ¹⁹ Därav 6 fästningsartillerikompanier, 4 luftvärnsbatterier, 1 ballongbatteri och 1 strålkastarbatteri.
- ²⁰ Därav 7 utbildningsbatterier.
- ²¹ Därav 27 reservbatterier (blott kader). Dessutom finnas 7 kustbatterier, som räknas till armén.
- ²² Teoretiskt uträknad siffra efter uppgivet antal förband.
- ²³ Innan härordningen fullt genomförts kunna därutöver organiseras ett antal reservtruppförband. Därtill komma Övre Norrlands och Gotlands trupper.
- ²⁴ Enligt uttalande av rektor Hornborg 1924. Härtill komma skyddskårsformationerna.
- ²⁵ Här har räknats med fördubbling av fredsorganisationen. Härför torde erfordras omkring 4 000 000 man. Med en årskontingent av 800 000 man — värnpliktiga, utbildade å utbildningsplatser utanför de militära förbanden med i värnpliktslagen fastställd utbildningstid av 6 månader, medräknade — torde detta personalbehov säkerställas med c:a 8 årsklasser, om hänsyn tages till avgång under och efter värnpliktstjänstgöringen. För närvarande stå endast 6 å 7 årsklasser, utbildade enligt 1923 års värnpliktslag, till förfogande. Vidare är osäkert, från vilken tidpunkt man kan beräkna ovan nämnd utbildning å utbildningsplatser hava varit fullt genomförd. Eventuellt är därför tillgången å värnpliktiga, utbildade enligt 1923 års värnpliktslag, väsentligt lägre än behovet enligt ovan. Om så är fallet, torde bristen dock kunna fyllas med personal, som deltagit i inbördeskrigen och som därefter tillhört armén.
- 1923 års värnpliktslag synes vid inkallelse av 12 årsklasser i framtiden medgiva en utsvällning till över 200 divisioner.
- Huruvida befäls- och materieltillgången medgiver här förutsatt krigsorganisation, kan ej bedömas, ej heller huruvida i framtiden en utsvällning till över 200 divisioner kan tänkas bli möjlig.
- ²⁶ Enligt en rysk militär handbok. Enligt von Oertzen, Rüstung und Abrüstung, uppskattas krigsstyrkan (maximum) till omkr. 120 000.
- ²⁷ Enligt von Oertzen, Rüstung und Abrüstung, krigsstyrka 150 000.
- ²⁸ Med hänsyn till krigsskådeplatsens ringa djup, varigenom kravet på etappformationer m. m. kommer att bli relativt lågt, har personalbehovet vid mobilisering beräknats lägre än normalt. För uppsättande av här antagen krigsorganisation torde erfordras c:a 12 årsklasser.
- ²⁹ Enligt von Oertzen, Rüstung und Abrüstung, stå till förfogande 150 000 utbildade män i åldern 21—45 år.
- ³⁰ Vid kadertruppförbanden.
- ³¹ Krigsministrern kan hemförlöva infanteriets värnpliktiga efter 12 månaders tjänstgöring.
- ³² Avkortning kan äga rum; i allmänhet vid infanteriet till 18 månader.

Fartygsslag	Sverige				Finland			
	Befintliga fartyg		Byggnadsprogram		Befintliga fartyg		Byggnadsprogram	
	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.
Slagskepp	—	—	—	—	—	—	—	—
Pansarskepp (kustförvarsfartyg).....	a 4	27 400	—	—	—	—	2	8
Kryssare	b 1	5 000	1	5 200	—	—	—	—
Större kanonbåtar	—	—	—	—	—	—	—	—
Smärre kanonbåtar	—	—	—	—	4	1 500	—	—
Flottiljledare	—	—	—	—	—	—	—	—
Jagare > 1 000 ton.....	2	2 100	2	2 100	—	—	—	—
» < 1 000 » (torpedbåtar).....	c 9	4 340	—	—	2	500	—	—
Motortorpedbåtar	2	24	—	—	6	72	—	—
Undervattensbåtar	16	6 300	3	—	—	—	4	1
Summa artilleri- och torpedfartyg	34	45 164	6	—	12	2 072	6	9
Minutläggare	1	1 800	—	—	4	2 400	—	—
Minsvepare (ubåtsjagare)	16	1 920	4	800	20	400	—	—
Flygdepåfartyg	1	3 800	—	—	—	—	—	—
Övriga specialfartyg ^a	17	16 920	—	—	—	—	—	—
Tillsammans	69	69 604	10	—	36	4 872	6	9

a Varav 1 äldre än 24 år.

b Äldre än 20 år.

c Varav 5 äldre än 20 år.

d Totalt efter uppgifter i utländska marinalmanackor.

e Varav 1 äldre än 20 år.

Sjöflottor.

(Placering mars 1930.)

Sovjetunionen										Estland				Lettland			
Östersjön			Norra ishavet		Svarta havet		Byggnadsprogram		Befintliga fartyg		Under byggnad		Befintliga fartyg		Under byggnad		
Sannolikt brukbara	Säkert brukbara	Sannolikt brukbara	Sannolikt brukbara	Sannolikt brukbara	Sannolikt brukbara												
depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	
92 000	3	69 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
13 500	e 2	13 500	—	—	1	7 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3 135	2	3 135	—	—	1	1 300	—	—	1	1 100	—	—	—	—	—	—	
13 000	6	13 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	525	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
15 300	12	15 300	—	—	3	3 975	4	5 040	2	3 400	—	—	—	—	—	—	
3 020	—	—	—	—	3	800	2	1 000?	1	250	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
8 400	10	6 440	1	360	3	1 370	2	1 560	—	—	—	—	2	780	—	—	
138 355	35	110 375	1	360	11	14 445	8	7 600	4	4 750	—	—	3	1 305	—	—	
10 349	3	10 349	—	—	1	1 600	—	—	2	1 000	—	—	2	505	—	—	
4 050	17	4 050	—	—	—	—	12	2 000?	3	150	—	—	—	—	—	—	
3 000	1	3 000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
50 420	20	36 775	—	—	—	—	—	—	4	50	—	—	3	1 095	—	—	
206 174	76	164 549	1	360	12	16 045	20	9 600	13	5 950	—	—	8	2 905	—	—	

¹ Flodkanonbåtar.² Isbrytare och transportfartyg ej inberäknade.

Anm. Vintern 1929—1930 hava 1 slagskepp och 1 kryssare ur ryska Östersjöflottan förflyttats till Svarta havet.

Östersjömakternas örlogsflottor. (Forts.)
(Antal fartyg och deplacement.)

Fartygsslag	Polen				Tyskland				Danmark			
	Befintliga fartyg		Byggnadsprogram		Befintliga fartyg		Under byggnad		Befintliga fartyg		Under byggnad	
	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.	st.	depl.
Slagskepp	—	—	—	—	f 6	79 200	—	—	—	—	—	—
Pansarskepp (kustförsvarsfartyg)	—	—	—	—	—	—	1	10 000	i 2	8 000	—	—
Kryssare	—	—	4	?	g 8	36 900	—	—	—	—	—	—
Större kanonbåtar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smärre kanonbåtar	2	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Flottiljledare	—	—	8	?	—	—	—	—	—	—	—	—
Jagare > 1 000 ton	2	3 080	14	?	—	—	—	—	—	—	—	—
” < 1 000 ” (torpedbåtar)	5	1 900	—	—	h 29	21 285	—	—	19	3 375	3	900
Motortorpedbåtar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Undervattensbåtar	3	2 940	13	?	—	—	—	—	13	2 936	—	—
Summa artilleri- och torpedfartyg	12	8 620	39	?	43	137 385	1	10 000	34	14 311	3	900
Minutläggare	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1 070	—	—
Minsvepare	4	812	10	?	27	13 825	—	—	—	—	—	—
Flygdepåfartyg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga specialfartyg ¹	17	2 525	—	—	37	4 528	—	—	7	4 337	—	—
Tillsammans	33	11 957	49	?	107	155 738	1	10 000	45	19 718	3	900

f Äldre än 20 år.

g Varav 3 äldre än 20 år.

h Varav 7 äldre än 20 år.

i Varav 1 äldre än 20 år.

¹ Isbrytare och transportfartyg ej inberäknade.

Bilaga 5.

Sammandrag av den ekonomiska utvecklingen 1913—1929,

utarbetat inom Rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap kansli.

I. Befolkningens storlek och fördelning på olika yrkesgrupper.

Folkmängden i landet steg från 5 639 000 vid 1913 års utgång till 6 105 000 vid 1928 års utgång eller under sagda 15 år med 466 000 personer, motsvarande 8,3 %. Därvid är emellertid att märka, att ökningen varit olika stark inom olika åldersgrupper, som framgår av följande tabell:

	1913	1925	1928 Approximativ uppskattning	Ökning (+) eller minskning (−) 1913—1928	
				Absoluta tal	Procentuell
Barn (under 15 år)	1 766 000	1 651 000	1 600 000	− 166 000	− 9 %
Produktiva årsklasser (15—65 år)	3 403 000	3 870 000	3 965 000	+ 562 000	+ 17 %
Årsklasser över 65 år...	470 000	532 000	540 000	+ 70 000	+ 15 %
	5 639 000	6 053 000	6 105 000	+ 466 000	+ 8,3 %

Den relativa ökningen inom de verkliga produktiva årsklasserna (15—65 år) har således varit dubbelt så stor som ökningen av befolkningen i dess helhet. Den av nativitetssjunkandet betingade nedgången inom åldrarna under 15 år har varit numerärt mera betydande än ökningen i åldrarna över 65 år. En sådan förskjutning i folkmängdens sammansättning medför en stark övervikt för de arbetsföra åldrarna, en övervikt, som eljest endast brukar återfinnas i invandringsländer. Men de utmärkande dragen i den nuvarande situationen (icke blott få barn utan också relativt få åldringar) komma endast att bli bestående under en kort tid framåt. För varje år växer antalet personer i de högsta åldersgrupperna (se tabellen) och befolkningens sammansättning blir därmed ur produktiv synpunkt mindre gynnsam, även om arbetsförmågan i vår tid synes bibehållas till en högre ålder än förr. Ur statsfinansiell synpunkt kan det vara skäl påpeka de stegrade kostnader för folkpensionering, som ökningen av de högsta åldersklasserna måste medföra.

Folkmängdens fördelning å olika huvudgrupper av yrken enligt folkräkningen 1870, 1910 och 1920 framgår av följande tabell:

Å r	Jordbruk med binärningar	Industri, bergsbruk och hantverk	Handel och samfärdsel	Allmän tjänst och fria yrken
<i>Folkmängd i tusental.</i>				
1870	3 017	610	217	325
1910	2 697	1 766	741	318
1920	2 596	2 066	898	344
<i>Grupperna i procent av totala folkmängden.</i>				
1870	72,4	14,6	5,2	7,8
1910	48,8	32,0	13,4	5,8
1920	44,0	35,0	15,2	5,8

Under de 50 åren 1870—1920 absorberade industrien icke blott större delen av det årliga befolkningsöverskottet utan också en del av den redan i jordbruket sysselsatta befolkningen. Andra näringsgrenar såsom handeln och samfärdseln visade väl också en stegring, men deras behov av arbetskraft var dock i jämförelse med industriens relativt begränsat. Det framgår av tabellen, att industriens kraftiga framrykning fortgick även under decenniet 1910—1920, då ju tillströmningen till industrien blev särskilt stark under krigsåren.

Någon fullt tillförlitlig översikt över utvecklingen efter 1920 kan icke erhållas, förrän resultatet av 1930 års folkräkning föreligger, men vissa hållpunkter för bedömningen av folkmängdens fördelning kunna likväl angivas.

Antalet inom industrien sysselsatta arbetare har enligt industristatistiken uppgått till:

1913	360 744	1926	406 691
1920	417 381	1927	410 062
1925	391 692	1928	438 532

Den depression, som blev en följd av deflationen under åren 1921—1923, förorsakade en minskning av de inom industrien sysselsatta arbetarna, men från och med 1925 har en ny uppgång inträtt, vilken emellertid blivit mera markerad först under 1928 och 1929. Allt som allt torde man kunna räkna med att industrien från 1920 till 1930 ökat sitt arbetarantal med 40- å 50 000.

Under samma tid hava emellertid de produktiva årsklasserna vuxit med omkring 400 000, varav i början av 1930 på sin höjd 50- å 60 000 kunna betraktas som arbetslösa. Med borträknande av de arbetare, som vunnit anställning inom industrien, återstår att redovisa för omkring 300 000 personer.

Man kan därvid först och främst konstatera, att jordbruket i mindre grad än förut förlorat arbetskrafter till andra näringar, även om näppeligen någon absolut ökning av den i jordbruket sysselsatta befolkningen ägt rum.

De nytillträdande torde i allra största utsträckning hava vunnit anställning inom näringsgrenar, som förut spelade endast en relativt underordnad roll på arbetsmarknaden, nämligen handeln och samfärdseln (automobilismen), hotell- och restaurangrörelserna, hantverk och byggnadsverksamhet.

Sålunda torde antalet personer, som under de senaste 10 åren vunnit anställning i yrken, som direkt eller indirekt sammanhånga med automobilismen, kunna uppskattas till omkring 100 000, d. v. s. mer än dubbelt så många, som under samma tid absorberats av industrien i dess helhet. Hotell- och restaurangrörelsen torde hava tagit minst 20 000, och antalet väg- och byggnadsarbetare har ökat med över 10 000. Gruppen förvaltnings- och kontorspersonal kan likaledes uppvisa en stark stegring.¹

II. De viktigaste naturtillgångarna och deras utnyttjande.

1. Jordbruket.

Totalarealen odlad jord har endast stigit med en eller annan procent från 1912—1913 till 1927—1929 och har alltså varit praktiskt taget stillastående, i det att den utvidgning av åkerarealen, som ägde rum under krigsåren, motvägts genom igenläggning av gamla odlingar. Som en följd av bättre utsäde och mera rationell gödsling, särskilt med användning av konst-

¹ Enligt utredningar utförda för Arbetslöshetsutredningen, av vilka Rikskommissionens kansli beretts tillfälle taga del.

gödsel, har avkastningen märkbart stigit ifråga om brödsäd, sannolikt bibehållit sig oförändrad ifråga om foderspannmål och även — under normala skördebetingelser — ifråga om rotfrukter samt stigit avsevärt ifråga om säd och gräs till bete, grönfoder och hö.

Den för vete- och rågodling använda arealen har som helhet betraktad hållit sig i det närmaste oförändrad sedan tiden före kriget vid en siffra av omkring 500 000 har.

Däremot har en mycket stark förskjutning inträtt i arealens fördelning på de två nämnda sädesslagen, i det vetearealen ökats från omkring 110 000 till omkring 230 000 har, medan rågarealen minskats från omkring 385 000 har till omkring 270 000 har. Att rågen sålunda alltmera undantränges av vetet, får enligt 1928 års jordbruksutredning tillskrivas ett flertal samverkande orsaker, däribland växtförädlingens framsteg, varigenom hårdiga och rikt givande vetesorter framkommit, vilka ge såväl större och säkrare som i viss mån mindre ömtåliga och arbetskrävande skördar än rågen. Samtidigt har en omfattande övergång från råg till vete ägt rum inom landets brödsädesförbrukning, vilket haft till följd, att prisförhållandet mellan vete och råg förskjutits till förmån för vetet. Dessutom torde de efter kriget rådande låga priserna å konstgödsel speciellt ha gynnat veteodlingen.

Följande tabell visar enligt jordbruksutredningen den totala förbrukningen för andra ändamål än utsäde (sålunda för brödsäd, industriella ändamål och utfodring) i relation till befolkningstalet.

Konsumtionsår	Medel-folkmängd	Totalförbrukningen per innevånare i kg	
		Vete	Råg
1913—16.....	5 676 977	78,2	108,4
1927—29.....	6 096 557	106,1	74,9

Den årliga förbrukningen av vete för enbart *brödändamål* har av jordbruksutredningen beräknats utgöra 575 000 ton eller 94 kg per innevånare. Då en svensk normalskörd av vete uppgår till 510 000 ton och efter avdrag av utsäde m. m. åtminstone 400 000 ton återstå, kan alltså den nuvarande veteodlingen tillgodose omkring 70 % av det inländska behovet. I själva verket importeras årligen ungefär 270 000 ton vete eller mera än hälften av det inom landet såsom människoföda konsumerade vetet, vilket har sin grund däri, att det med inblandning av vissa utländska vetesorter tillverkade mjölet är mera efterfrågat. Den del av den svenska veteskörden, som sålunda icke blir använd till människoföda, utnyttjas i viss utsträckning som fodermedel inom landet; enligt en uppskattning av en av Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap anlitad sakkunnig torde åtminstone 125 000 ton finna användning på detta sätt. Men den ger dessutom anledning till en export, som, sedan utförselbevisen infördes 1926, varit i stigande, och som 1929 uppgick till omkring 75 000 ton.

Inom gruppen »rotfrukter» hade odlingen av sockerbeter ökat med omkring 25 % upp till år 1928 men har under 1929 sjunkit till något under förkrigsnivån.

Vad beträffar *husdjursbeståndet* kan man konstatera en stark nedgång i oxarnas antal (78 %) och en mindre i hästarnas antal (6 %), i båda fallen en följd av den ökade motoriseringen (rationaliseringen) av jordbruksdriften. Kobesättningen är ungefär lika stor som före kriget, men mjölkavkastningen har i medeltal per ko stigit med c:a 10 %, och likaså torde slaktdjurens

medelvikt ha ökats. Svinens antal har ökats med inemot 40 %. Likaså föreligger en stark uppgång ifråga om olika slag av fjäderfä.

Produktionen av animaliska produkter är i sin helhet avsevärt större än före kriget. Fläskproduktionen utvisar den starkaste stegringen, men mejerihanteringsens olika grenar hava också varit stadda i kraftig utveckling. Sålunda har den hos mejerierna invägda mjölken ökats med 34 % från 1913 till 1927. Under samma tid har mejeriernas smörtillverkning stegrats med 31 %.

Denna animaliska produktion synes i stigande grad baseras på från utlandet importerade fodermedel, majs, kli, oljekakor, oljekaksmjöl etc., i det att nämligen införseln stigit från omkring 300 000 ton före kriget till omkring 400 000 ton nu. Likaså har införseln av de för jordens avkastning så viktiga konstgödselmedlen avsevärt tilltagit jämfört med åren före kriget.

2. Skogsbruket.

Enligt den år 1929 slutförda rikstaxeringen av rikets skogstillgångar uppgår den totala kubikmassan i skogarna till 1 417 500 000 kubikmeter (inom bark) och den årliga tillväxten till 47 652 000 kubikmeter (inom bark), vilka siffror visa ett mera tillfredsställande resultat än de, som framkommit på grundval av tidigare gjorda uppskattningar.

Att skogarna under de senaste åren blivit föremål för ett mera intensivt utnyttjande, framgår av följande tabell rörande flottning av timmer i allmän flotted:

Å r	Stycken	Kubikmeter
1908/12 ¹	65 000 000	9,800,000
1921/25	115 600 000	12,000,000
1927.....	160 700 000	15,900,000

¹ Avser Norrland och Dalarna.

Den totala avverkningsen i skogarna är icke med säkerhet känd men torde hålla sig inom siffran för den årliga återväxten.

Beträffande de på skogarna grundade industrierna har enligt Kommerskollegii statistik produktionsvolymen för träindustrin stigit med 24 % från 1913 till 1928 och för pappersmasse-, papp-, pappers- och grafiska industrierna tillsammans tagna med 63 % under samma tid. På dessa industrier faller sammanlagt ungefär hälften av hela exporten. Den starka efterfrågan på papper (särskilt tidningspapper) samt den praktiskt taget nytillkomna avsättningen av massa för framställning av konstsilke hava varit av stor betydelse ur svensk exportsynpunkt.

3. Bergsbruket.

Brytningen av järnmalm har stigit från 6 818 000 ton 1913 till 9 660 000 ton 1927 eller med mer än en tredjedel.

Den sålunda inträffade ökningen har så gott som uteslutande medfört ökad export till länder på andra sidan Östersjön. Den inhemska järnhanteringen har, särskilt vad beträffar framställningen av handelsjärn, haft att kämpa med stora svårigheter. Tillverkningen av tackjärn och järnsvamp var ännu 1928 endast knappa 60 % av motsvarande siffra för 1913 och framställningen av smältstycken och råskenor endast omkring 25 % av vad den var 1913. Framställningen av göt och smidbart gjutgods är däremot uppe i förkrignivån, och av ferrolegeringar har en fyrdubbling av produktionsvolymen inträtt. En viss stegring synes hava ägt rum under 1929 beträffande framställningen av såväl kvalitetsjärn som handelsjärn.

Vad beträffar andra malmer än järnmalm må här endast omnämnas, att stora fyndigheter av koppar och svavelkis påträffats vid och väster om Boliden i Västerbottens län. Om de tekniska utvinningsmöjligheterna visa sig motsvara förväntningarna, skulle från dessa fyndigheter erhållas upp till 10 000 ton koppar per år motsvarande hälften av landets kopparimport samt dessutom ett flertal andra värdefulla metaller och mineral såsom kobolt, antimon och svavelkis.

*

Exporten av råämnen och av mer eller mindre förädlade produkter från jordbruket, skogsbruket och bergsbruket representerar inalles omkring 75 % av hela exportens värde.

Vid sidan av de olika på ett omedelbart utnyttjande av landets naturtillgångar inriktade näringsgrenarna har sedan 1913 en stark utveckling ägt rum såväl av viktiga hemmamarknadsindustrier som av exportindustrier, särskilt för vissa specialtillverkningar såsom telefoner, kullager, separatorer, elektriska och andra maskiner.

III. Industrien.

Utvecklingen i stora drag av industrien framgår av följande siffror, vilka även omfatta de förut berörda på skog och bergsbruk grundade industrierna:

	1913	1920	1927	Procentuell ökning från 1913 till 1927
Förvaltnings- och arbetspersonal	392 000	463 000	454 000	+ 16 %
Drivkraft i effektiva hkr.	1 139 000	1 690 000	2 018 000	+ 77 %
Antal arbetsställen ...	9 266	12 022	13 452	+ 45 %
Fysisk produktionsvolym	100	96	127	+ 27 %

Från 1927 till 1930 har trots arbetskonflikterna 1928 den snabba utvecklingen av olika industrier fortgått, vilket bl. a. framgår av transporten å järnvägarna samt exportsiffrorna. Indexen för den fysiska produktionsvolymen torde nu (början av 1930) ligga minst 40 % över 1913. Den relativa utvecklingsgraden av olika industrigrenar framgår av följande siffror, som erhållits ur Kommersiella meddelanden för den 31 januari 1930 (Nr 2, Årgång XVII).

	1913	1920	1927	1928
Malmbrytning och metallindustri ...	100	91	119	131
Jord- och stenindustri	100	78	103	109
Träindustri	100	102	116	124
Pappers- och grafisk industri	100	111	172	163
Livsmedelsindustri	100	95	126	134
Textil- och beklädnadsindustri	100	91	122	128
Läder-, hår- och gummiindustri	100	115	122	124
Kemisk-teknisk industri	100	101	145	153
Samtliga grupper	100	96	127	134

Produktionsvolymen steg med 32 % från 1920 till 1927, men trots detta minskades förvaltnings- och arbetspersonalen under samma tid med omkring 2 % — en följd av den mycket långt gående rationalisering, som genomförts

inom svensk industri. Produktionen har sålunda kunnat ökas med omkring 35 % per arbetare under loppet av 5 à 6 år. Under 1928 och 1929 hava, såsom ovan framhållits, nya arbetare anställda inom industrien för de betydande nyanläggningar och utvidgningar, som ägt rum särskilt inom den på export arbetande järn- och stålindustrien, vars produktionsindex (enligt Svensk Finanstidning) stigit från 97 såsom medeltal för 1927 till 145 på hösten 1929. Ett utmärkande drag för efterkrigsårens ekonomiska utveckling har ju varit den stigande betydelsen av vissa stora på tillverkning av en eller annan specialitet inriktade företag. Enligt Kommerskollegii beräkningar uppgick produktionsvärdet av »fartyg, fordon, maskiner, instrument och ur» 1913 till 235 miljoner kr. och 1928 enligt 1913 års prisläge till 445 miljoner kr., vilka siffror ge vid handen, att en stegring med omkring 90 % ägt rum.

Den långt gående och relativt snabbt genomförda rationaliseringen av den svenska industrien torde få sättas i samband med den goda tekniska utbildningen och fackskickligheten hos svenska ingenjörer och arbetare, med de höga lönerna på arbetsmarknaden, vilka gjort införandet av arbetsbesparande metoder ekonomiskt fördelaktigt, samt slutligen med den rikliga tillgång på sparkapital, som kunnat ställas till företagens förfogande på för dem gynnsamma villkor jämfört med vad som varit fallet i andra europeiska länder.

IV. Handeln.

Ur handelspolitisk synpunkt är av intresse, att Sverige kanske är det enda land i världen, vars tulltariff representerar en nivå, som i förhållande till de införda varornas värde är lägre nu än vad den var 1913.

Utrikeshandelsomsättningen framgår av följande tabell:

	1913	1929	Procentuell ökning (+) från 1913	Genomsnittlig procentuell prisstegring (+) på export- resp. importartiklar
	Milj. kr.	Milj. kr.		
Export	817	1 806	+ 121	+ 44
Import	847	1 772	+ 109	+ 26
Saldo	— 30	+ 34	—	—

Handelsomsättningen har sålunda kraftigt stigit. Omräknat i 1913 års priser har utrikeshandels omsättningsvärde per capita uppgått från 293 kr. 1913 till 363 kr. 1928. Vad *exporten* beträffar må först nämnas, hurusom priserna å exportartiklarna i det hela ställt sig för landet jämförelsevis för-månliga, främst tack vare den ökade efterfrågan på pappersmassa, papp och papper samt på trävaror. Exporten av järnmalm har ökat från 6,4 miljoner ton 1913 och 10,7 miljoner ton 1927 till 10,9 miljoner ton 1929. Sammanlagda exportvärdet av kullager, motorer, generatorer, mjölkskumningsmaskiner samt telefon- och telegrafapparater har stigit från 38,8 miljoner kronor 1913 till 118,6 miljoner kronor 1929.

Ifråga om *importens* viktigaste grupper har man att anteckna en minskning för havre, oljekakor och tackjärn, en nästan oförändrad siffra för kol, men för nästan samtliga övriga artiklar en stegring, som är särskilt kraftig beträffande vete, socker, mineraloljor, kautschukarbeten, salpeter, koppar och automobiler med reservdelar. Den ökade veteimporten synes väsentligen vara betingad av konsumenternas efterfrågan efter utländskt kvalitetsmjöl och den genom utförselbevisen framkallade exporten, i det nämligen

veteodlingen i landet, som nämnt, stigit högst avsevärt (med mer än 100 %) från 1913. I detta som i andra hänseenden kunna ur importsiffrorna utläsas tydliga tecken på ett stigande västånd inom landet och därmed följande ökad efterfrågan efter andra varor än rena nödvändighetsvaror. Förbränningsmotorernas växande betydelse i folkhushållet kommer till synes bl. a. i höga importsiffror för automobiler, kautschukarbeten och mineraloljor. Av de senare importerades under 1929 479 000 ton mot 179 000 år 1913.

I fråga om såväl exporten som importen kan man spåra en tendens till ökad omsättning med transoceaniska länder, i första hand Förenta Staterna, och som en följd därav en relativ nedgång i handeln med Tyskland och England (från 55 % av totala handelsomsättningen 1913 till 46 % år 1927).

Såsom framgår av ovanstående tabell, hava exportvarornas pris stigit med i genomsnitt 44 %, medan importvarornas endast stigit med 26 %. Denna för oss så gynnsamma prisutveckling sammanhänger dels med den förut påpekade ökade efterfrågan på skogsprodukter (för framställning av tidningspapper, konstsilke etc.) dels med den starkt uppdrivna produktionen av vissa kolonialprodukter såsom socker, kaffe, gummi etc., dels med de relativt låga spannmålspriserna, vilka snarast torde vara en följd av en minskad världsefterfrågan efter spannmål, vilken i sin tur sammanhänger med en allmän stegring i levnadsstandarden, samt slutligen med förbilligandet av vissa industrialster genom rationaliseringen. Därjämte kan nämnas, att några av Sveriges viktigare exportartiklar (pappersmassa och tidningspapper bland andra) endast drabbas av relativt låga tullar eller rent av äro tullfria vid införseln till vissa stora marknader.

V. Sjöfart.

Följande tabell åskådliggör utvecklingen av den svenska handelsflottan sedan 1913:

Å r	Ång- och motorfartyg	Segelfartyg	Samtliga fartyg	Handelsflottans totalvärde
	Bruttoton	Bruttoton	Bruttoton	Milj. kr.
1913	1 026 199	177 806	1 204 005	193,9
1927	1 380 071	97 621	1 477 692	396,3

Då fartygens prestationsförmåga (snabbhet etc.) betydligt ökats i jämförelse med 1913, är stegringen i handelsflottans effektivitet större än vad som framgår av uppgången i tonnagesiffrorna.¹ Denna utveckling har åstadkommit trots de svåra konkurrensförhållanden, som äro rådande på fraktmarknaden, och som bl. a. komma till synes i de låga frakter, som noterats under de senare åren.

Å r	Handelsflottans bruttoinkomster	Economist's fraktindex	Grosshandels- prisindex
	Milj. kr.		
1913	161,9	100	100
1927	306,3	107	146
1928	302,3	91	148

¹ En stor del av det nytillkomna tonnaget har byggts av den inhemska varvsindustrien, vars tillverkningsvärde uppgått från omkring tjugo miljoner före kriget till närmare 70 miljoner 1927.

Man beräknar, att enligt viktsiffrorna för närvarande ungefär 48 % av exporten och 57 % av importen ombesörjes av svenska fartyg över svenska hamnar. Av betydelse för utvecklingen av handelsförbindelserna hava utan tvivel de direkta linjer varit, som numera förena Sverige med transatlantiska hamnar, och som möjliggjort direkt handel, där förut varor inköpts och sålts transitvägen över Hamburg och andra stora utländska stapelplatser. De viktigaste bland de nu bestående svenska linjerna äro följande: *Transatlantics linjer* mellan Sverige och Nordamerika, Sverige och Sydafrika, Sverige och Australien, Nordamerikas västkust och Australien och från New-York till västafrikanska hamnar; *Nordstjärnans linjer* mellan Sverige, Brasilien och La Plataländerna samt mellan Sverige och Colombia, Centralamerikas västkust och Norra Pacifickusten; *Ostasiatiska kompaniets linjer* Sverige—Kina—Japan samt mellan Sverige och Brittiska Ostindien; *Svenska Amerika—Mexicolinjen* mellan Sverige, Förenta Staterna, Mexico och Västindien; *Svenska Amerika linjen* mellan Sverige och Förenta Staterna.

VI. Nationalinkomsten.

Socialstyrelsens statistik över industriarbetarnas löner utvisande en uppgång i reallönerna med omkring 30 %, beskattningsmyndigheternas statistik över de till inkomst och bevilling taxerade beloppen samt tillgängliga uppgifter om konsumtionen av viktiga varor ge vid handen, att en högst väsentlig stegring i nationalinkomsten inträtt såväl absolut som per capita.

Efter ingående undersökningar har docenten Lindahl uppskattat nationalinkomsten för 1913 till omkring 3 000 miljoner kronor och för 1927 till 6 500 miljoner kronor. Med hänsyn tagen till penningvärdets fall motsvarar detta en reell ökning av åtminstone 25 %, varvid dock är att märka, att den förbättring i läget, som sålunda inträtt, i mycket olika grad kommit olika yrkesgrupper till godo.

Nationalinkomstens totala stegring betyder ökad köpkraft för breda folk-lager, en ökning, vars verkningar man kan iakttaga på skilda områden. Den har under de senaste åren fått sitt törhända kraftigaste uttryck i en förbättring av bostadsstandarden, särskilt för arbetarbefolkningen. Den ger sig vidare till känna i en övergång från sämre till bättre kvaliteter och i en stegrad efterfrågan efter relativa lyxvaror delvis på bekostnad av sådana förnödenheter, som endast tillgodose primära behov. Vete ersätter råg, men brödkonsumtionen ersättes i sin tur av en ökad konsumtion av kött, frukt, socker, smör och ost. Trikåvaror, främst av konstsilke, träda i stället för ylle- och bomullsvaror. Efterfrågan tilltager på grammofoner, radioapparater och inom något bättre ställda skikt även på automobiler. Dessa förändringar i efterfrågans inriktning återspeglas bl. a. i handelsstatistiken, särskilt i de stora införselsiffrorna under rubrikerna »kolonialprodukter» och »automobiler». Dessa vittgående förändringar hava utövat en betydande inverkan på de relativa priserna och därmed på utvecklingen inom olika näringsgrenar.

Med stigande inkomster hava följt ökad sparförmåga samt också ökat sparande. Insättarnas behållning i Postsparbanken och de enskilda sparbankerna har stigit från 1 000,1 miljoner kronor 1913 till 3 058,6 miljoner kronor 1928 och alltså tredubblats under den observerade tiden eller, om hänsyn tages till penningvärdets fall, nära nog fördubblats. Troligt är, att en motsvarande stegring ägt rum beträffande övriga former av sparande — särskilt ifråga om det direkta företagssparandet i form av ökad fondbildning —, men någon användbar statistik häröver finnes icke.

Den ökade kapitalbildningen har icke blott räckt till för inländska investeringar (av enskilda för rationalisering, utvidgningar etc. och av staten för elektrifiering etc.) utan också lämnat ett överskott, som kunnat användas

för återköp av svenska värdepapper från utlandet och för direkt placering i utländska värden. År 1913 var landets skuld till utlandet i form av svenska aktier och obligationer cirka 1 miljard kronor, under det att innehavet av liknande utländska papper belöpte sig till cirka 350 miljoner kronor. Sedan dess har en betydande omsvängning ägt rum; vid 1928 års utgång torde innehavet av utländska värden jämnt uppvägt skulderna till utlandet och därefter torde ett aktivsaldo hava förvärvats. Under de senaste 3 åren hava nämligen inköpen av värdepapper från utlandet utöver försäljningen av sådana papper varierat mellan 40 och 65 miljoner kronor årligen, och därjämte hava stora kapitalrörelser ägt rum i form av korta krediter. Denna kapital-export får givetvis ses i samband med exportöverskottet i handelsbalansen.

I jämförelse med de gamla kapitalexporterande länderna England, Frankrike, Holland och Schweiz eller det stora industrilandet Amerikas Förenta Stater finns det nog ännu i Sverige endast ett relativt fåtal, som besitter någon egentlig förmögenhet (fortune acquire), men däremot är nog ett relativt välstånd tillfinnandes i vidare kretsar i Sverige än i så gott som alla andra europeiska länder. Detta välstånd är säkert i hög grad byggt på svensk industriell förmåga, och denna skall väl också i framtiden göra sig gällande; men välståndet sammanhänger också därmed, att landets nuvarande befolkning i relativt stor utsträckning består av produktiva åldersklasser (ett övergående tillstånd), samt därmed, att de viktigaste svenska exportartiklarna, särskilt skogsprodukterna, gynnats av jämförelsevis goda priskonjunkturer. Huru priserna skola komma att gestalta sig i framtiden, kan man ju icke veta, men vad särskilt angår efterfrågan på skogsprodukter torde man hava anledning antaga, att efterfrågan snarare skall stiga än sjunka, då det vill synas, som om de inhemska tillgångarna i viktiga avsättningsländer — särskilt Amerikas Förenta Stater — komma att kontinuerligt minska såsom en följd av den hänsynslösa överavverkning av skogarna, vilken sedan lång tid tillbaka ägt rum. Slutligen får man nog anse, att en förbättring i levnadsstandarden på den europeiska kontinenten borde medföra en ökad efterfrågan på stora svenska exportartiklar.

VII. Statsfinanserna.

De i Sverige 1913 och 1927 uppburna skatterna framgå av följande tabell:

	Miljoner kronor	
	1913	1927
Skatter till staten	199,4	569,4
därav andra skatter än tullar och acciser	64,5	253,0
därav tullar och acciser	134,9	316,4
Skatter till kommuner o. d.	125,5	433,5
Totalsumma skatter	324,9	1 002,9
Nationalinkomsten	3 000	6 500

I procent av nationalinkomsten utgjorde den totala skattebördan 10,8 % 1913 och 15,4 % 1927. Den kommunala beskattningen har stigit i högre grad än den statliga och likaså ha inkomst- och kapitalskatterna ökat mer än tullar och acciser.

Statsutgifternas fördelning för olika ändamål 1913 och 1927 framgår av den å nästa sida införda tabellen, som också visar förhållandet mellan de särskilda utgiftsposterna och nationalinkomstens totalbelopp. Den i Statistisk

årsbok intagna sammanställningen över riksstatsutgifterna har begagnats, enär den synes ge relativt jämförbara siffror.

Det framgår av tabellen, att en stark stegring inträtt i utgifterna för socialdepartementet (folkpensioneringen etc.), för kommunikationsdepartementet (främst vägbyggnader), för ecklesiastikdepartementet (skolor etc.), för jordbruksdepartementet och pensionsväsendet samt för räntor å statsskulden, medan däremot utgifterna för försvarsdepartementet och för kapitalökning representera en mindre del av nationalinkomsten än 1913. Vad försvarsdepartementet beträffar uppgår dess utgiftsstat för närvarande till omkring 2 % av nationalinkomsten, medan motsvarande procenttal för 1913 var 2,75 %. Nedgången i utgifterna för kapitalökning beror främst därpå, att järnvägsbyggandet i det stora hela upphört. Den förbättring av landets vägar, som trätt i stället, medför ju också en ökning av nationalförmögenheten, men då »vägväsendet» icke ger någon avkastning, vilken kan redovisas såsom netto på budgetens inkomstsida, upptagas därför utgående anslag såsom »verkliga utgifter» och täckas som bekant med hjälp av de rikligt inflytande automobilavgifterna.

Statsskulden utgjorde år 1913 623 miljoner kronor och 1928 1 707 miljoner kronor, varvid är att märka, att ökningen i skulden helt motsvaras av produktiva tillgångar. Det har uppskattats, att statens tillgångar överstego dess skulder med 808 miljoner kronor vid 1912 års slut och med 1 358 miljoner

	1913		1929—30	
	Belopp i milj. kr.	I procent av national- inkomsten 3 000 milj. kr. %	Belopp i milj. kr.	I procent av national- inkomsten 6 500 milj. kr. %
<i>A. Verkliga utgifter.</i>				
1. Kungl. hov- och slottsstaterna ...	1,6	0,95	1,8	0,08
2. Justitiedepartementet	6,3	0,21	13,0	0,20
3. Utrikesdepartementet	2,0	0,07	5,6	0,09
4. Försvarsdepartementet	82,4	2,74	132,9	2,04
5. Socialdepartementet	20,5	0,68	107,1	1,64
6. Kommunikationsdepartementet...	4,4	0,15	63,4	0,98
7. Finansdepartementet	15,3	0,52	45,7	0,70
8. Ecklesiastikdepartementet	30,2	1,00	143,4	2,20
9. Jordbruksdepartementet	6,3	0,21	28,8	0,44
10. Handelsdepartementet	3,1	0,10	12,1	0,18
11. Pensionsväsendet	9,0	0,30	43,4	0,67
12. Oförutsedda utgifter	—	—	1,0	0,02
13. Riksdags- och revisionskostnader	1,5	0,05	4,3	0,07
14. Räntor å statsskulden	22,7	0,76	86,8	1,34
Summa A	205,3	6,84	689,3	10,60
<i>B. Utgifter för kapitalökning.</i>				
1. Statens affärsverksamhet	36,7	1,22	24,7	0,38
2. Avbetalning av statsskulden	6,4	0,21	28,6	0,44
3. Andra ändamål	10,7	0,36	36,7	0,56
Summa B	53,8	1,79	90,0	1,38
Summa utgifter	259,1	8,63	779,3	11,98

vid 1928 års slut. Fördelningen av statsskuldens belopp på inländska resp. utländska obligationsinnehavare framgår av följande tabell:

Utgången av	Inom landet		Utom landet	
	milj. kr.	%	milj. kr.	%
1913	53	8	570	92
1928	1 402	82	305	18

Den svenska nationalförmögenheten torde hava stigit såväl absolut som per capita av befolkningen sedan tiden före kriget icke blott på grund av den ovan antydda »nationaliseringen» av statsskulden utan också på grund av de betydande kapitalinvesteringar, som skett i husbyggnader, industrianläggningar, flottleder etc.

Sammanställning av i utlandet förhärskande åsikter om flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring.

(Utarbetad på de sakkunnigas föranstaltande.)

Bland i litteraturen efter världskriget framträdande åsikter om flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring kunna två ytterlighetsriktningar urskiljas. Den ena representeras av de författare, vilka synbarligen vilja förneka, att tillkomsten av flygvapnet i nämnvärd grad förändrat krigföringens natur. Gentemot dessa stå representanter för den rakt motsatta åsiktsriktningen, vilka å sin sida hävda, att flygstridskrafterna komma att inverka revolutionerande på samtliga med krigföringen sammanhängande begrepp. En mellanställning mellan dessa tvenne åsiktsriktningar intages av företrädarna för den ståndpunkten, att flygvapnet visserligen riktat krigföringen med nya möjligheter och nödvändiggjort en omvärdering av vissa hittills hävdvunna begrepp, men att man likväl icke får tillmäta detsamma en under alla omständigheter avgörande inverkan och betydelse.

Den förstnämnda, strängt konservativa meningsriktningen, vilken under och omedelbart efter världskriget gjorde sig tämligen starkt gällande, intager numera icke någon framträdande plats i den litteratur, som sysslar med luftkrigföringens problem. Dess förefintlighet kan emellertid alltjämt spåras i de åsikter, som företrädarna för densamma fortfarande giva uttryck för i vissa strategiska, taktiska och organisatoriska spörsmål.

Desto mer talrika äro de författare, vilka i fråga om flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring företräda ytterligt radikala åsikter.

Såsom en typisk representant för den sistnämnda meningsriktningen har engelsmannen J. M. Spaight bedömts. I sin bok »Air power and War rights» förfäktar han den åsikten, att människans erövring av luften skall medföra en fullständig omvandling av krigets natur¹. »Visserligen», säger han², »har ännu icke den tid kommit, då vi kunna förvisa de äldre vapnen till skräphögen. Icke desto mindre har historien tagit det första steget mot en ny epok, och den gamla tidens ordning är redan utdömd. — — — Mer och mer skall kriget antaga en ny karaktär. — — — Det är möjligt, att det sista av de stora historiska slagen har utkämpats.» »Krig är», säger författaren vidare², »endast ett sätt att ernå ett avgörande.» Medlen härför hava hittills endast bestått av härar och flottor. »Men man måste komma ihåg», fortsätter han³, »att sådana inledande händelser såsom slag mellan arméer och förstöring av flottor (där sådan är möjlig) icke innebära ett slut på kriget utan endast ett sätt att uppnå ett avgörande. Den verkliga uppgörelsen är uteslutande av psykisk art. Alltifrån den första oenigheten vid de diplomatiska förhandlingarna intill den sista patronen, som avfyras under kriget, rör det sig uteslutande om psykisk övertygelse och ingenting annat. Det är de överlevande och icke de döda, som sluta fred. Seger eller nederlag är en fråga om nervkraft.

Nu har det för första gången i historien blivit möjligt att bortse från de förberedande perioderna. Flygvapnet kan slå hårda slag mot den fiendliga statens hjärta. Det kan lämna arméer och flottor ur räkningen.» — — —

¹ S. 1. ² S. 2. ³ S. 3.

»Det skall icke förlora tid på att förstöra dessa, som endast äro den fientliga nationens väpnade instrument. Visserligen skola luftstrider utkämpas; fiendens flygstridskrafter skola uppsökas, och dessa krafters baser skola utgöra ett första mål. Men flygstridskrafterna skola helt säkert icke söka blott sådana mål, och fränsett de häftiga striderna i luften skall slaget bliva av föga betydelse i jämförelse med under tidigare krig. Flygvapnet skall icke kunna hindras av fiendens motsvarande stridskrafter från att genomtränga hans försvar. En ogenomtränglig försvarskedja i luften är en fullständig omöjlighet.»

Författaren vill emellertid icke påstå, »att intet behov eller tillfälle skall uppstå för flygvapnet att operera mot arméer eller flottor»¹. »Men», säger han, »bland de tre slagen av mål för flygstridskrafter — fiendens arméer eller flottor, de militära målen utanför dessa arméers och flottors operationsområden samt all värdefull egendom i den fientliga staten — skall det senaste målet allt mera ersätta de två förra såsom det från luften betraktat förnämsta».

»Man kan svårligen föreställa sig», fortsätter författaren², »att flygstridskrafterna skola förslösa sin tid ovan stridsfälten eller de väl skyddade kustfästningarna, eller att de, om man går något längre, skola inskränka sin uppmärksamhet till de 'militära mål', vilka framför allt utgöra kraftkällorna för arméerna och flottorna, då dessa icke längre äro det förnämsta målet för flyganfall. Snarare skola de efter allt att döma söka bryta moralen hos det folk, på vars vilja att fortsätta kriget dock allt till sist beror». Författaren åberopar i detta sammanhang marskalk Fochs ord: »Det är klart, att luftangrepp i stor skala medelst sin förödande moraliska verkan på en nation kan bringa den offentliga meningen därhän, att regeringen kapitulerar, och att de på så sätt bliva av avgörande betydelse».

Beträffande graden av flyganfallens moraliska verkan anser Spaight, att man icke får lägga erfarenheterna från världskriget såsom måttstock på de resultat, som skola kunna uppnås i framtiden. Materielen befann sig då ännu i sitt första utvecklingskede, och för bombanfall särskilt konstruerade större flygplan hunno aldrig komma till användning. Under världskriget voro därför flyganfallen att betrakta såsom företag av underordnad betydelse. »Helt olika», säger författaren härom³, »skola förhållandena i detta avseende vara i ett framtida krig». — — — »Kriget kommer att bestå av anfall på städerna. Segern skall tillfalla den sida, som kan utföra dem med tillräcklig kraft. Det är arméernas och flottornas operationer, som i viss utsträckning skola bliva 'bioperationer'. Krig skola förloras eller vinnas ovanför och bakom skyttegravarna och sjöfronterna. Ingen grad av sinneslugn, intet överflöd av bulldoggsseghet kan rädda ett folk, som utsättes för talrika, vetenskapligt och systematiskt utförda flyganfall».

Den slutsats, till vilken Spaight på grund härav kommer, och som han i sin bok närmare utvecklar, kan sammanfattas i, att endast mellanfolkliga bestämmelser skola i ett framtida krig kunna rädda de fientliga staternas civilbefolkning från fullständig förintelse.

I viss mån samma ståndpunkt, som den nyssnämnde författaren intager beträffande framtidens luftkrigföring, intaga ett flertal militära och civila sagesmän, vilka delvis ock av honom åberopats såsom stöd för riktigheten av de i detta avseende anförda åsikterna.

Engelsmannen F. Sykes säger sålunda bl. a. följande⁴: »Luftkriget skall, trots varje slag av internationella överenskommelser om motsatsen, förläg-

¹ S. 4. ² S. 5. ³ S. 12. ⁴ »Aviation in Peace and War», sid. 100—101.

gas in i fiendens land, hans industriella anläggningar skola förstöras och nationens viljekraft i sin helhet rubbas». — — — — »Ett framtida krig skall, som jag ser det, börja ungefärligen på följande sätt, under förutsättning att den ene motståndaren äger stora luftstyrkor. Ofantliga dag- och nattbombplan skola vid krigsförklaringen samlas för att intränga i fiendelandet för anfall mot dess befolkningscentra, mobiliseringsorter, vapenförråd, hamnar, strategiska järnvägar, fartyg och rullande materiel». — — — — »I framtiden», säges på annan plats¹, »är det hela befolkningen, som skall mottaga huvudanfallsstöten».

Fältmarskalken William Robertson uttrycker sin åsikt på följande sätt:² »Enär det moderna kriget i stor utsträckning är ett slags kamp mot ekonomisk verksamhet, har det mer och mer vänt sig mot den fiendliga hemorten, och den gamla principen om att föra krig endast mot arméer och sjöstridskrafter har skjutits i bakgrunden. Angrepp mot icke militära platser och medborgare må betraktas såsom barbariska, och de må genom att egga invånarna hava en motsatt verkan än den åsyftade — att bryta landets moraliska motståndskraft — men de äro ägnade att spela en betydande roll i nästa krig och i vida högre grad än under världskriget».

Den franske översten Jauneaud³ förutser i ett framtida krig användningen av fjärrverkande flygstridskrafter såsom ett självständigt vapen, som skall operera mot fiendens större städer och industricentra liksom mot hans flygplatser och förbindelseelinjer. »Ländernas befolkning, särskilt de stora städernas», säger han bl. a.⁴, »skola i krigstid utsättas för stora förluster genom såväl särskador som gasförgiftning». Jauneaud anser emellertid, att om »de bägge nationernas moral är god, så skola förlusterna av människor samt störningarna av den industriella verksamheten icke vara tillräckliga att framtvunga den ene motståndarens omedelbara underkastelse, och man skall liksom tidigare bliva nödsakad att anlita striderna till lands och sjöss. På så sätt skola i moderna krig luftstriderna i 'det inre av landet' alltifrån krigsutbrottet fullständiga lant- eller sjöstriderna vid 'fronten', men de förra såväl som de senare skola syfta till samma mål, d. v. s. att med alla medel bryta den fiendliga nationens vilja».

En annan fransman, J. Mortane, framhåller⁵ särskilt den förödelse, som kan åstadkommas av bombfällande flygstridskrafter, vilka nå ända in till hjärtat av de fiendliga staterna, och att städerna, vapenfabrikerna, järnvägsstationerna och arsenalerna skola bliva förintade, enär, om bombplanens aktionsradie ökas, intet hinder för deras verksamhet återstår.

I stort sett samma åsikter som de nu anförda företrädas av den italienske generalen Douhet. I en serie artiklar i tidskriften »Rivista Aeronautica» har han med skärpa företrätt den med hänsyn till Italiens militärpolitiska läge fullt förklarliga ståndpunkten, »att vinnandet av herraväldet i luften är ett oeftergivligt villkor för seger». Visserligen anser Douhet, att det icke kommer att finnas något *absolut* herravälde i luften; ett *relativt* sådant kan emellertid åstadkommas så till vida, »att den underlägsne — även om han icke befinner sig i det tillstånd, att han ej kan flyga — icke kan utföra en stridshandling i luften av tillräcklig betydelse att ändra ställningen till sin fördel». Redan vinnandet av ett sådant herravälde i luften kommer enligt Douhet att bliva av utslagsgivande betydelse för krigets utgång. »Endast herraväldet i luften», säger han, »tryggar hela nationen och dess produktiva

¹ Artikel om »Air Defence», Edinburgh Review, oktober 1922, s. 214.

² »From Private to Field-Marshal», s. 351.

³ »L'aviation militaire et la guerre aérienne».

⁴ S. 233.

⁵ »Histoire illustrée de la Guerre aérienne», s. 354.

kraftkällor gentemot fiendens luftanfall, samtidigt som det möjliggör för armén och marinen att operera under uttagande av samtliga krafter ograve-rade gentemot motståndare, som genom lidna förluster satts i ett tillstånd av underlägsenhet.

Det gäller icke att endast undersöka, hur man skall slåss inom lant- och sjöaeronautiska operationsområden, utan i stället att framför allt uttröna, huru man skall undandraga nationen, armén och flottan från att råka in i fiendens luftoperationsområde, medan man samtidigt lägger den fientliga nationen och dess luftstridskrafter inom egen luftsfär».

»Då man granskar den relativa betydelsen av de olika vapnen», säger Douhet beträffande den självständiga luftkrigsföringen, »måste man hålla i minnet detta viktiga faktum: luftvapnet utgör ett medel att direkt inverka på fiendens motståndskraft. Kriget är hädanefter en sammanstötning mellan nationer, icke mellan väpnade män. Att segra betyder att krossa den fientliga nationens motstånd. Detta är säkert den största lärdom, som världskriget kan giva oss. — — — Bakom de stora skyttegravslinjerna, som voro nästan orörliga, arbetade nationerna lugnt och intensivt på att förvandla sina egna resurser till krigsmedel, som småningom kastades fram till fronterna. Den grupp, som först uttömde de disponibla resurserna, blev slagen. — — — På samma sätt var det på det psykiska området. — — — Icke heller folkens andliga motståndskraft kunde bli angripen annat än genom stridslinjerna. Arméerna och flottorna utgjorde med ett ord de kämpande nationernas materiella och andliga skydd.

Luftvapnet förändrar fullkomligt dessa förhållanden. Det erbjuder en ny möjlighet att direkt angripa fiendens materiella och andliga försvarskraft och detta på de punkter, som äro svagast och mest sårbara. Det är denna fruktansvärda möjlighet, som sätter luftvapnet på första platsen, denna möjlighet, som vi till varje pris skola söka att vinna på vår sida och i händelse av konflikt frånhända fienden. Att nå ett sådant mål är säkert ett avgörande steg mot segern, och ett sådant mål uppnår man genom att erövra herraväldet i luften».

General Douhet ser sålunda i skapandet av en stark luftflotta avsedd för offensiv krigföring det bästa skyddet för det egna landet och det mest verkningsfulla understödet åt de övriga försvarsgrenarna. »Jag är medveten om», säger han på annan plats,¹ »att det är omöjligt att med luftvärnskanoner försvara alla våra vitala centra, och följaktligen avstår jag därifrån och strävar i stället att öka min offensivkraft. Jag vet vidare, att om jag ej segrar i luftkrigsföringen, så återstår mig föga hopp att segra, och därför avstår jag från alla företag av sekundär ordning och fordrar i stället, att de andra vapenslagen skola offra sig, för att min offensivkraft i luften skall tillväxa; att vinna seger i luften är ett oeftergivligt villkor för den slutliga segern».

En med senast anförda åsikt i hög grad överensstämmande uppfattning har i den tyska dagspressen under rubriken »Luftkrieg—Friedenszwang» framförts av f. d. flygaren Sachsenberg, vars inlägg sedermera i Militär-Wochenblatt² underkastats en uttömmande recension. Sachsenberg uppställer i sin artikel närmast tesen om omöjligheten av ett försvar mot luftanfall, som ansättas mot stora delar av hemorten. Han framhåller, att i mellersta och västra Europa ligga för närvarande samtliga stater inom verkningsområdet för grannstaternas luftflottor; härav samt av den verkan, som han tillmäter luftangrepp med moderna stridsmedel, drager Sachsenberg slutsatsen, att redan i våra dagar ett krig mellan stater i Mellaneuropa, vilka

¹ Rivista Aeronautica, dec. 1928.

² 1929, n:r 31.

äro i stånd att föra ett luftkrig, endast kan leda till ömsesidig förintelse. Enligt hans mening finnes därför intet verksammare skydd mot anfallsavsikterna hos fiendligt sinnade grannar än att själv göra sig så stark som möjligt i luften. Därigenom skall den eventuella angriparen bli nödsakad att påtaga sig ett stort och svårigen uppskattbart riskmoment.

»Denna klart framträdande åsikt om riskmomentet», säger recensenten i Militär-Wochenblatt, »vilken icke har det minsta att göra med de nutida pacifisternas omanliga avståndstagande från varje möjlighet till försvar, denna viktiga synpunkt har tyvärr vid diskussionen om den Sachsenbergska åsikten mången gång trätt i bakgrunden. Och dock utgör densamma frågans kärnpunkt och måste också — förutsatt riktigheten av den i korthet anförda bevisföringen — vara den ledande tanken för varje åtgärd rörande luftförsvaret».

Den grundläggande tesen om omöjligheten att uppställa ett effektivt försvar mot luftanfall underkastas därefter en kritisk granskning. På grund av densamma anser sig recensenten kunna påstå, att »ett luftanfall under normala förhållanden icke kan förhindras, att det visserligen kan störas och splittras och dess verkan försvagas, men att det icke kan helt avvärjas». Slutsatsen synes honom därför bli, »att ett högt kultiverat och civiliserat land i längden med oavvislig nödvändighet måste undergå fullständig förstörelse genom sådana angrepp, därest icke dess befolkning redan tidigare moraliskt nedbrutits».

»Denna egendomlighet med luftkrigföringen», fortsätter den nyssnämnde författaren i Militär-Wochenblatt, »att den med en i högsta grad stegrad verkan förenar den praktiska omöjligheten av ett effektivt försvar, leder helt visst under särskilda förutsättningar till den slutsats i politiskt avseende, till vilken Sachsenberg kommer, nämligen att för stater, som helt eller åtminstone med sina för statens bestånd mest viktiga områden ligga inom räckhåll för den fiendliga bombflottan, vore ett krig liktydigt med samtidig och ömsesidig förintelse, att det sålunda blott kan finnas krig, där ingen är segrande utan alla äro besegrade. Och sådana krig skall ingen statsman våga föra. Möjligheten av luftkrigföring nödvändiggör därför, att fred hålles inom de områden av kulturvärden, vilkas utsträckning bestämmes av luftflottornas ständigt tilltagande räckvidd».

»Vi framhöllo ovan», heter det emellertid vidare, »att denna slutsats äger giltighet 'under särskilda förutsättningar'. Sådana vore också oundgängligen erforderliga för att bibehålla slutsatsen i den absoluta form, som vi finna den hos Sachsenberg». Man måste sålunda, framhålls det, för att kunna godtaga den Sachsenbergska åsikten förutsätta, att icke operationerna i övrigt före det förmodade, ömsesidiga sammanbrottet leda till sådana resultat, som väsentligt förändra de bägge parternas ursprungliga möjligheter att genomföra kriget i och från luften. Så var emellertid, enligt vad recensenten påpekar, förhållandet under världskriget, då genom den snabba tyska frammarschen i väster »inträngningsdjupet för de franska bombeskadrarna norr om Mainz förkortades med i runt tal 300 km., medan de tyska flygstridskrafternas aktionsradie ökades i samma grad».

»Vi se alltså», säges det till slut, »att den teori, som Sachsenberg framlägger i sin politiska slutledning, väl äger giltighet endast under antagandet, att ingen av de samtida krigshandlingarna till lands eller sjöss märkbart kan förskjuta basen för luftkrigföringen till den ene eller andre av de krigförandes fördel. Att à priori anse detta förhållande såsom givet, går väl knappast för sig. Detta måste, i förbigående sagt, giva anledning till nya åsikter om lant- och sjökrigföringens uppgifter inom det kombinerade lant-, luft- och sjökriget».

Den engelske översten Marsh företräder ävenledes en uppfattning, som i huvudsak överensstämmer med de av Sachsenberg framlagda teorierna.¹ I likhet med den sistnämnde kommer Marsh efter en granskning av försvarsmedlens möjligheter att förhindra utförandet av flyganfall till den slutsatsen, att »det gentemot ett välorganiserat och av beslutsamma besättningar genomfört flyngangrepp över huvud taget icke finnes något försvar». Konsekvenserna härav uttryckas därefter på följande sätt: »Om nu de verkliga försvarsmedlen så föga motsvara förhoppningarna, måste man antaga, att ett kommande krig mellan stormakter löper ut i en omedelbar och obegränsad tävlan i att förstöra medborgarnas liv och egendom, varvid varje stat skall med all makt söka att genom hot om fullständig undergång bryta det fientliga folkets vilja, innan den egna moralen undergrävs på motsvarande sätt. Fördenskull skall man tydligen insätta alla förfogbara flygstridskrafter hellre till anfall än till försvar, enär ett framgångsrikt försvar ju knappast synes möjligt; den enda förhoppningen om seger vilar på överlägsenheten i maktmedel ägnade att genom spräng-, gas- och brandbomber krossa hela det fientliga folket; storstäderna skola avfolkas på grund av fruktan för de fientliga anfallen, enär varje startberett flygplan skall insättas allenast för det uteslutande militära målet att döda allt liv i öppna fientliga städer. Vi veta redan sedan länge, att vår tid oerhört stegrat våra psykiska stridsmedel, utan att en motsvarande ökning av motståndskraften hos den mänskliga naturen åstadkommits. Och nu synes ödets ironi ännu mera skärpa denna utveckling, i det att den giver folken oanade möjligheter att mörda andra folk och beröva dem den hittills förefintliga förmågan att hålla mördarna från livet».

Till liknande slutsats kommer slutligen en författare i Militär-Wochenblatt,² främst på grund av en utredning rörande den sannolika verkan av bombanfallen.³ »Användningen av kemiska stridsmedel», säger denne författare inledningsvis, »icke blott mot de fientliga försvarskrafterna utan i all synnerhet mot massan av civilbefolkningen inom de områden, vilka utgöra sätet för industri och handel, betraktas allmänt såsom den mest utsiktsfulla inledningen av ett framtida krig. Men därvid överdrives nästan ständigt den förefintliga möjligheten att ernå verkan genom användning enbart av giftgaser. Vid en lämplig — även endast passiv — gasskyddsorganisation kan näppeligen förväntas en förintande verkan av ett rent gasbombanfall, t. o. m. om såsom i många inbillning hundratals bombflygplan i verkligheten stode till förfogande. Däremot kunna luftanfall leda till oerhörda katastrofer, om gas-, spräng- och framför allt brandbomber samtidigt nedkastats i stora mängder över storstäder». Författaren söker därefter bevisa riktigheten av detta sitt påstående och kommer så fram till följande slutsats jämte dess krigspolitiska konsekvenser: »Verkan av gasbombanfall riktar sig endast mot de levande. Den förstör ingen materiel. Det är i händelse av förutseende förberedelser åtminstone teoretiskt möjligt att åstadkomma ett passivt skydd. Införandet av civilt gasskydd för varje enskild person är i första rummet en organisations- och penningfråga, som dock fordrar ett oerhört arbete och icke kan åstadkommas på en dag. En av de största svårigheterna skulle framför allt i Tyskland ligga i uppgiften att övervinna civilbefolkningens motstånd och genomdriva ett verkligt gasskydd för hela folket.

Anfallet med bomber av olika slag riktar sig mot människa och materiel. Dess moraliska verkan och dess förmåga att genom förödande eld under vissa förhållanden utöva långvariga efterverkningar äro dess farligaste egen-

¹ »English Review», maj 1915, återgiven av Ritter, s. 191.

² 1928, nr 24: »Luftangriffe und Paniken».

³ Beträffande verkan av gasstridsmedel vid luftkrigföringen jfr särskild bilaga angående gaskriget (sammanställarens anm.).

skaper. Det finnes intet passivt skydd mot ett sådant angrepp, och t. o. m. ett aktivt försvar förmår väl försvaga men icke med säkerhet avvärja detsamma. Ehuru det rena gasbombanfallet bäst utnyttjar flygplanets lastförmåga och i händelse av bristande skyddsanordningar kan hava stora verkningar, så finnes dock möjlighet att åstadkomma ett tillräckligt skydd. Mot anfallet med olika slags bomber finnes det dock intet att tillgripa med fullständig utsikt till framgång. T. o. m. starka egna flygstridskrafter kunna icke förhindra detsamma, om icke därigenom, att det i detta fall skulle utebliva av fruktan för motsvarande repressalier i fiendens land. Det vore den enda om också mycket tvivelaktiga möjligheten att förhindra flyganfall mot civilbefolkningen».

Samtliga hittills anförda författare hava kraftigt betonat flygstridskrafternas möjligheter att avgörande inverka på utgången av ett framtida krig. Vissa hava närmast sig den uppfattningen, att lant- och sjöstridskrafterna redan inom överskådlig tid helt spelat ut sin roll; även de, som icke direkt uttrycka denna åsikt, synas i varje fall vilja göra gällande, att luftkriget ensamt *kan* framtvunga ett avgörande.

De omständigheter, vilka föranlett representanterna för denna meningsriktning att tillmäta flygstridskrafterna en så avgörande betydelse i ett kommande krig, kunna sammanfattas sålunda:

flygstridskrafterna skola i vidsträckt grad komma att insättas mot hela det fientliga landet i avsikt att förstöra de väpnade styrkornas kraftkällor och moraliskt nedbryta motståndarens försvarsvilja;

dessa företag skola icke kunna mötas med någon utsikt till absolut framgång;

verkan av flygangrepp med spräng-, brand- och gasbomber skall såväl materiellt som moraliskt bliva av tillintetgörande natur.

Gentemot denna hittills anförda, radikala meningsriktning stå, såsom redan inledningsvis framhållits, representanter för en mera moderat uppfattning rörande de med luftkrigföringen sammanhängande problemen. De till denna åsikt riktning hörande författarna förneka visserligen icke möjligheten av att luftanfall under vissa omständigheter kunna komma att utföras mot den fientliga hemorten och dess civila befolkning, men de tillmäta å andra sidan vanligen försvarsmedlen större verkningsmöjligheter och till följd därav bombanfallet mindre ödeläggande resultat än flygvapnets mest entusiastiska förespråkare. De framhålla därjämte i likhet med många av de sistnämnda, att ett absolut herravälde i luften icke kan skapas, varför avsevärda riskmoment alltid måste föreligga även för den överlägsne vid utförandet av omfattande företag mot mål inom det fientliga landet. Den slutsats, till vilken dessa sagesmän i regel komma, är således, att man icke får underskatta flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring, att deras förefintlighet måste tagas i betraktande vid uppgörandet av grunderna för övriga stridskrafterns organisation och användning, men att de dock endast komma att utgöra ett nödvändigt komplement till dessa och icke komma att göra stridsmedlen till lands och sjöss mindre behövliga än förut.

Uttalanden om flygstridskrafternas inverkan på krigföringen torde kunna betraktas såsom tungt vägande i diskussionen om här åsyftade problem, ju mera de härröra från sådana, som äga förutsättningar att sakligt bedöma flygvapnets verkningsmöjligheter under olika förhållanden. På grund härav synes den tyske kaptenen Bitters åsikter vara förtjänta av särskild uppmärksamhet. Värdet av hans uttalanden torde icke förringas av den omständigheten, att han i stort sett kan betraktas såsom en ivrig förkämpe för det nya vapnet och dess betydelse för framtidens krigföring.

I vad rör frågan om flygstridskrafternas möjligheter att självständigt avgöra krigets utgång uttalar han sig sålunda på följande sätt:¹ »Man må blott uppställa för sig parallellfrågan: kan man vinna varje krig endast med en lant här eller en flotta, för att genast komma fram till det enda möjliga svaret: vanligen icke; i enstaka fall, under särskilda omständigheter är det däremot möjligt. Samma inskränkning gäller också för luftkriget, och detta redan på grund av det geografiska lägets betydelse, vilket framgår av en jämförelse mellan en liten, tätt befolkad industristat såsom Belgien med en stor, glest bebyggd agrarstat såsom Ryssland. Vid sidan av denna endast för den materiella verkan avgörande synpunkt träda dessutom de moraliska. Folkens psyke och känslighet äro olika. Även det politiska läget spelar i så måtto in, att det inverkar på tillförsikten om seger. Exemplet från det sista världskriget med det av halva världen bekämpade Tyskland och det av halva världen understödda Frankrike talar sitt tydliga språk. Detta otvivelaktiga beroende av talrika, delvis kända, delvis ovägbara faktorer måste under alla förhållanden leda till ett försiktigt omdöme, huru högt man än må uppskatta luftkrigets inflytande på krigets förlopp. Denna måttfulla uppfattning finna vi också hos alla allvarliga fackmän, som äga omfattande förmåga att bedöma militära och politiska frågor.»

»Luftkrigets väsen», säger Ritter² vidare, »kan gentemot lant- och sjökriget kännetecknas på så sätt, att luftflottans räckvidd från dess av markstridsläget bestämda bas nu för tiden är så stor, att den sträcker sig över största delen av en omedelbart intill det egna landet gränsande stat av medelstorlek. Är det fientliga landet genom förefintligheten av havsområden eller andra stater långt avlägset från de egna gränserna, kräves för luftflottans användning, att en lämplig operationsbas nära fiendens gränser först skapas genom de egna sjö- och lantstridskrafternas eller diplomatiens verksamhet. Inom sitt verkningsområde är emellertid luftflottan alltifrån krigets utbrott i stånd att genomföra stridshandlingar, som omedelbart inrikta sig på uppnåendet av krigets mål. Den verkar sålunda utan någon omväg eller tidsförlust på största möjligast tänkbara sätt direkt mot det egentliga krigspolitiska målet. I detta hänseende är luftvapnet vida överlägset lant- och sjöstridskrafterna. Den absoluta verkan bestämmas av det fientliga folkets psykiska motståndskraft, vilken beror på dess kulturella ståndpunkt och med folkhushållningen sammanhängande förhållanden.

Härav framgå målen för luftkriget. Striden om huruvida dessa skola sökas i den fientliga hemorten eller hos de fientliga 'stridskrafterna', har sin rot i en felaktig uppfattning om det moderna krigets väsen. Krigföringens grundlagar äro av evigt bestående värde och fordra blott en tolkning, som motsvarar utvecklingen. Vad Clausewitz lärde, nämligen att 'förintandet av de fientliga stridskrafterna vore bland alla ändamål, vilka i krig kunna fullföljas, att betrakta som det över allt annat eftersträfvansvärda', gäller i dag lika mycket som någonsin. Man måste endast vinna fullständig klarhet om begreppet 'stridskrafter'. De voro och äro alltjämt produkten av de stridande massorna, deras moral och deras av den tekniska utrustningen beroende stridsvärde. Var och en av dessa tre faktorer är en oeftergivlig beståndsdel av det generella begreppet 'stridskrafter'. Krigföringens hittillsvarande medel hava tillåtit förintandet av den fientliga försvarskraften endast genom förintande av de stridande massorna och deras moral. Luftkriget innebär den nya möjligheten att påverka moralen i hemorten, källan för de stridande massornas moral, och likaledes att angripa grundvalarna för deras tekniska

¹ »Der Luftkrieg», s. 183.

² »Der Luftkrieg», s. 228.

stridsvärde — den fientliga krigsindustrien. Vare sig därför luftkriget föres mot de fientliga härmassorna eller mot den fientliga befolkningen i hemorten, dess nervcentra och kraftkällor samt den fientliga krigsindustrien, riktar det sig allttjämt uteslutande och omedelbart mot det, varpå den trotsande viljan hos det fientliga folket stöder sig, och vad Clausewitz i vidare bemärkelse innefattade i ordet 'stridskrafter'. Även hemortens krigsvilja är en integrerande del i desamma. Är endast en viss del av hela folket demoraliserad, så framtvingar ett nedbrytande av dess vilja oavvisligen det helas kapitulation, varom de senaste månaderna av år 1918 utgöra en lärdom».

»För valet av den av de tre vägar» framhåller Ritter vidare, »på vilken luftkrigföringen kan skada den fientliga försvarskraften, gives det ingen annan lag än den, som framgår ur det för tillfället förefintliga krigsläget i stort. Är markstridsläget så stabilt och orörligt, som vanligen kan antagas under nu för tiden rådande taktiska förhållanden, torde tyngdpunkten i luftkriget vara att söka i målen i den fientliga hemorten, vilkas känslighet och sårbarhet tillåta flygvapnet att tillfoga det generella begreppet stridskrafter större skador än vid stridsfronten. Föreligger däremot möjligheten, att de fientliga stridskrafterna genom att uppnå ett nära liggande operationsföremål kunna avskära en livsnerv för de egna stridskrafterna och förlama den egna stridsförmågan, innan detta lyckats gentemot den fientliga hemorten, då hänvisar detta läge luftflottan till omedelbart samarbete med egna lantstridskrafter under så lång tid, att en sådan stabilitet inträtt i läget på marken, som tillåter ett förläggande av tyngdpunkten till den fientliga hemorten. Vid samverkan med operationerna på marken utgöras huvudanfällsmålen av de fientliga förbindelsemedlen, ty det moderna lantkrigets hela problem vilar nu för tiden ytterst därpå att göra stridskrafterna rörliga i vidaste bemärkelse, materiellt och moraliskt».

Beträffande graden av det inflytande, som luftkriget kommer att utöva på det nutida krigets karaktär, uttalar Ritter slutligen följande omdöme:¹ »Även nu för tiden skall den segra, som äger de starkaste nerverna, ty trycket på dessa genom luftkriget förefinnes på bägge sidor, såvida icke den ene av de krigförande är avvärpnad i luften och därmed från början hotad till undergång. I allmänhet kan man förvänta en minskning av krigets varaktighet, ehuru i detta hänseende lärdomarna från världskriget 1914—1918 mana till ett försiktigt omdöme. Men slutligen har det absoluta trycket mot folkens nerver ansenligt ökats genom tillkomsten av luftkriget, medan deras absoluta psykiska motståndskraft icke vuxit. Tidpunkten för avgörandet måste alltså med logisk nödvändighet inträffa tidigare än hittills.

I sina återverkningar på lantkriget uppdrager luftkriget utan tvivel skarpa gränser för en överdriven 'materialisering', även här i lika hög grad för bägge motståndarna. Med nödvändighet måste alltså truppens moraliska värde åter stiga i betydelse.»

En annan, med den historiska utvecklingen på det militära området särskilt förtrogen författare, den tyske översten von der Goltz bedömer föreliggande fråga sålunda:² »År 1914 spelade flygarna ännu ingen roll under den tidsperiod, under vilken härarna verkställde sin mobilisering och uppmarsch. I framtiden skall förhållandet bliva ett helt annat. Man måste räkna med att striden i luften börjar redan med krigsförklaringen, måhända t. o. m. före densamma.

Var och en av motståndarna skall sträva efter att genom massinsats av bombeskadrar mot järnvägsanläggningar, rullande tåg, i- och urlastande trup-

¹ S. 230.

² »Das Volk in Waffen», s. 201.

per, förråd, ammunitionsupplag, krigsindustriella fabriker o. s. v. förorsaka oreda och oordning i motståndarens land och att fördröja samlingen av hans stridskrafter. Försvaret häremot tillkommer de egna flygstridskrafterna. De skola omedelbart till full styrka insättas mot fiendens bombeskadrar, vilka å sin sida skyddas av liknande stridskrafter. Det är sålunda sannolikt, att framtidens krig skall som första akt medföra en förbittrad strid om herraväldet i luften, och att denna skall träda i stället för den strid mellan de stora rytteriskaror, vilken tidigare inledde fälttågen. Våldiga fördelar vänta segraren. Han skall kunna utföra sina rörelser tämligen ostört och endast nattetid här och var bliva nödsakad att utstå bombanfall, medan han å sin sida befinner sig i det läget, att han kan låta sina bombeskadrar, som äro mindre utsatta för anfall i luften, verka även under dager. Samtidigt för-
mår han övervaka fiendens åtgärder på ett helt annat sätt än den, vars flygstridskrafter vid den första stora sammanstötningen varit underlägsna, och som nu behöver en paus för att återhämta sig.» — — —

»Men även en annan användning av de fjärrverkande vapnen vore tänkbar än den mot rent militära mål i avsikt att störa eller förhindra den fientliga uppmarschen. I den internationella militärlitteraturen yttras tanken på lämpligheten av att från början insätta dessa vapen mot det fientliga landets större städer, att införa skräck och förintelse bland civilbefolkningen och att därigenom avsluta kriget, innan det riktigt tagit sin början.» Att därvid stridsgaser skola komma till användning, anser von der Goltz såsom högst sannolikt. Man kan sålunda, enligt hans uppfattning, »icke förneka förefintligheten av en meningsriktning, som icke längre vill avgöra kriget genom strid mot den fientliga statens militärt organiserade krafter utan genom planmässig insats av den nutida teknikens och kemiens fruktansvärda förstörelsemedel mot dess värnlösa civilbefolkning.»¹ Huruvida utvecklingen av dessa stridsmedel och skyddet mot desamma skall mera gynna den anfallande än den försvarande, synes författaren ovisst. »Ett är dock säkert», tillägger han. »Ett tappert folk skall icke låta sig besegras enbart genom anfall i luften, om dessa kunna utföras endast genom kräverande granater eller gasbomber. Aldrig kan flygaren taga det terrängområde, som han anfaller, i besittning. För detta ändamål kräves alltid medverkan av den stridande på marken. Mot denne skall alltid träda en annan stridande, så länge icke försvararen givit sin sak fullständigt förlorad. Folk, som av sin granne hotas med förintelse, skola även i framtiden sätta sig till motvärn. Deras vapendugliga män skola sammangadda sig, bilda arméer och med alla till buds stående medel försvara arvet från sina fäder. I varje fall äga ännu alltjämt de stora lanthärarna bestånd. Det är icke antagligt, att de i händelse av krig makligt skulle stanna hemma för att överlämna striden åt flygvapnet och professorerna i kemi. Så skola då även i framtiden liksom hittills slag utkämpas och segraren diktera lagar för den besegrade».

F. d. chefen för det tyska riksvärnet, generalöverste von Seeckt uttrycker sin åsikt om framtidens luftkrigföring sålunda:²

»Den, som talar om modern krigsteknik, skall därmed först tänka på flygvapnet; det har under världskriget och till största delen efter detsamma framträtt som ett fullödigt systervapen vid sidan av lant- och sjöstridskrafterna utan att likväl förändra krigets lagar. Emellertid föreligger för soldaten och därmed för den i förbund med honom stående teknikern ett helt nytt slagfält med sina egna betingelser. Av möjligheten till flyganfall mot centralerna för den statliga motståndskraften, alltså för den militära styrkans

¹ O. a. a., s. 378—379.

² »Gedanken eines Soldaten», s. 91 ff.

visst icke nya men nu för tiden mer lättåtkomliga källa, har man med orätt dragit slutsatser rörande lantstridskrafternas umbärlighet. Skillnaden är blott den, att, medan man hittills endast kämpat till lands och vatten, man nu för tiden strider om avgörandet även i luften. Man tror mångenstädes, att striden numera med förbigående av soldaten endast skall rikta sig mot tjänstemannen på expeditionen eller i verkstaden. Striden mot hemorten och borgaren skulle dock icke vara någon ny företeelse; om vi bortse från ännu äldre exempel på kulturförintande krig, behöva vi endast tänka på det 30-åriga kriget, på turkarnas infall och på Heidelberg. Det skulle vara lätt-sinnigt att vilja förneka eller överskyla de faror och rysligheter, som äro förenade med flyganfallet mot hemorten, särskilt om det sker i förening med användandet av gas. Det medför på det nya stridsfältet samma faror och samma utsikter; det verksamma försvaret tillfaller flygvapnet, vilket såsom den bästa motverkan försöker att föra anfallet in i det fiendliga landet eller att åtminstone förintä angriparen. Såsom ett nytt krav gentemot denna art av krigsfara uppstår omsorgen om det passiva skyddandet av ett lands livs-centra.»

Von Seeckt söker även giva en bild av det sannolika förloppet av ett framtida krig, varvid han dock först påpekar, »att de ännu förhärskande åsikterna och förberedelserna endast föga hava anpassat sig efter den framtida utvecklingen, och att nästa krig kan taga ett helt annat förlopp än det, som här ur militär synpunkt betecknas såsom ändamålsenligt». I vad rör flygstridskrafternas roll i detta krig anför emellertid von Seeckt följande:¹

»Kriget kommer att börja med luftflottornas ömsesidiga anfall, emedan de äro de stridskrafter, vilka snabbast äro färdiga för användning och för att föras mot fienden. Denna fiende utgöres närmast icke av huvudstäderna och kraftkällorna, utan av motståndarens flygstridskrafter, och först efter dessas övervinnande riktar sig anfallet mot de övriga målen. Vid jämförelsevis likvärdiga styrkeförhållanden skall ett slutgiltigt avgörande icke snabbt kunna ernås, även om den ena sidan kan bliva trängd tillbaka på försvar, vilket tvingar den att avstå från det egna anfallet. Huru stora de materiella och moraliska framgångarna skola bliva för den överlägsne angriparen, beror på den anfallnes passiva och alltså även moraliska motståndskraft. Härvid må framhållas, att alla stora truppsamlingar jämväl äro värdefulla och lätt åtkomliga anfallsmål. Störandet av trupp- och materielmobiliseringen är en av flygvapnets huvuduppgifter.»

Liknande åsikter företrädas även av den franske generalen Niessel i hans arbete »La maîtrise de l'air»².

Innan författaren ingår på flygvapnets inflytande på strategien och taktiken, påminner han om, att krigserfarenheterna från 1914—1918 icke utan vidare kunna överflyttas på de nuvarande förhållandena. I händelse av krig stå blott de flygplan till förfogande, vilka nationen vid tillfället äger, och vilka i antal vida understiga dem, som i slutet av oktober 1918 bildade luftflottorna. Detta antal flygplan kan tidigast efter 2 à 3 månader efter krigsutbrottet undergå en ökning. Erfarenheten lär vidare, enligt general Niessel, att av befintliga flygplan i genomsnitt $\frac{1}{5}$ till $\frac{1}{3}$ icke äro omedelbart flygfärdiga utan behöva genomgå översyn. Den nervanspanning, under vilken besättningarna i allvarets stund flyga, inskränker den teoretiskt möjliga flygtiden och antalet flygningar. Dessa hämmande moment få icke, framhåller generalen, lämnas ur sikte vid bedömandet av flygvapnets möjligheter. Han anser på grund därav, att införandet av flygplanet såsom ett nytt strids-

¹ S. 93.

² Recenserat i Militär-Wochenblatt 1928, n:r 44.

medel icke omstörtat strategiens och taktikens hittillsvarande lagar, men väl öppnat vägen för nya möjligheter. Flygvapnet möjliggör genom sin mycket stora och av mobilisering oberoende beredskap anfall vida utöver de för lant- och sjöstridskrafterna givna gränserna.

General Niessel anser sålunda, att flygstridskrafternas huvuduppgift vid krigets inledning skall bliva att dag och natt övervaka fiendens järnvägs-linjer för att fastställa transporternas riktning och intensitet. Författaren avböjer anfall med bomber och kulprutor trots deras sannolikt stora verkan mot motståndarens förbindelsenät. Då truppernas förflyttningar till fots taga sin början, skola desamma beslöjas av flygstridskrafterna. Enär dessa icke äro direkt lämpade för denna defensiva uppgift, skall man icke kunna undgå att delvis utföra förflyttningarna i skydd av mörkret. Först då anser författaren, att tidpunkten är kommen för att insätta flygarna mot fiendens transporter och livsmedelstillförsel. I synnerhet betonar han, att spaningen är huvuduppgiften, och att den utövar utslagsgivande inflytande på ledningens beslut.

Vad beträffar sjökriget uppskattar general Niessel flygvapnets inverkan mycket högt, vilket framgår av hans påstående, att t. o. m. en underlägsen flotta, som äger tillgång till överlägsna flygstridskrafter, åtminstone kan hålla en överlägsen flotta stängden samt lamslå den fientliga nationens handel.

I vad rör luftstrategien är författaren tämligen fåordig. Han framhåller emellertid svårigheten på grund av lufthavets storlek i tre dimensioner att föra luftflottorna mot varandra samt erfarenheten från världskriget, att den i luften ena dagen slagne motståndaren nästa dag åter uppträdde å vädjebanan. Planmässig bekämpning av baser och flygplatser tilltror han endast ett i fråga om antal, stridsvärde och råmateriel vida överlägset flygvapen, som är i stånd att utföra sådana företag utan att därigenom falla ur räkningen såsom en faktor vid avgörandet på marken.

Den sistnämnda synpunkten är för general Niessel avgörande jämväl för utförandet av bombanfall i stor skala. Han erkänner fullständigt deras verkan mot förbindelserna och den fientliga härens tillförselväsende liksom möjligheten att lamslå krigsindustrien och påverka befolkningens moral. Han tillmäter emellertid icke dessa företag en på krigets utgång avgörande betydelse, så länge icke luftflottor uppstått, vilka till storleken äro de nuvarande vida överlägsna. Niessel gör gällande, att faran av ett gaskrig från luften trots mellanfolkliga överenskommelser icke är upphävd. Han varnar allvarligt för att låta sig insövas genom dylika överenskommelser.

Militär-Wochenblatt¹ framlägger i sin recension av general Niessels bok en avvikande åsikt beträffande flygstridskrafternas strategiska användning. Tidskriften anser sålunda, att operativt självständiga anfallsuppgifter torde tidigare komma i fråga under ett krig, än vad Niessel hållit för lämpligt. »Knappast torde man kunna räkna med», säges det bl. a., att »Frankrike skall fränhända flygvapnet den stora möjligheten att träffa motståndaren bakom hans front. Ett sådant fel skulle knappast kunna uppvägas ens av oförminskad stridskraft hos flygvapnet vid markstridernas början. Betingelse för en sådan operativ användning av flygstridskrafterna vore emellertid organiserandet av en självständig luftflotta direkt underställd högsta krigsledningen.» På annan plats framhåller tidskriften, att åsikten hos flertalet tyska fackmän torde luta åt att flygstridskrafterna böra uppträda såsom en med lant- och sjöstridskrafterna likvärdig försvarsgren.

☛ Chefen för den engelska krigshögskolan, generalen Ironside, har om

¹ 1928, nr 44.

möjligheten att avgöra ett framtida krig allenast medelst flygstridskrafter uttryckt följande åsikt:¹

»Det finnes ledande militärer, vilka påstå, att man endast behöver förfoga över ett tillräckligt starkt flygvapen för att blott genom luftanfall föra kriget till ett hastigt slut.

Gentemot ett dylikt påstående finnes mycket att erinra. Utan tvivel komma i framtidens krig flygstridskrafterna att i stor utsträckning förstöra människoliv och död materiel. Detta talar i och för sig mot långvariga krig. Man får emellertid icke antaga, att de krigförande staterna endast komma att inskränka sig till offensiv i luften utan förbättring av sina försvarsmedel häremot. Goda resultat genom bombanfall komma ständigt att bli va allt svårare att ernå på grund av luftvärnskanoner, konstgjord dimma, defensivt uppträdande flygstridskrafter och en ändamålsenlig fördelning av landets hjälpkällor. Bombeskadrarnas förluster skola tilltaga; en allt häftigare strid i luften kommer att bli va följden. De flesta militärer hysa den åsikten, att det på grund av luftrumets storlek icke kan förekomma ett absolut herravälde i luften liknande det till sjöss. Alldeles som vid en offensiv till lands kommer kraften hos en luftoffensiv att hastigt avtaga. Stridens häftighet kommer på grund av brist på flygplanförare och flygplan att bli va allt mindre, och ett tillfälligt, om icke rent av ett varaktigt uppehåll kommer att inträda i luftoperationerna. Härmed är icke sagt, att ingen av de båda parterna vid denna tid skall vara i ett sådant läge, att han kan genomföra en avgörande luftoffensiv.

Det är otvivelaktigt, att flygstridskrafterna kunna bli va till stort förfång för landets till förfogande stående hjälpkällor. Annorlunda förhåller det sig med ett folks moral. Förhållandet är emellertid svårt att belysa, enär exempel så gott som saknas. Visserligen utbröto paniker i några av våra storstäder på grund av luftanfallen under det sista stora kriget, och man måste medgiva, att dessa angrepp kunna anses obetydliga i jämförelse med dem, som nästa krig i detta hänseende kommer att medföra, men vårt folk var då på intet vis förberett på dylika händelser.

Fruktan för det okända är mycket större än för kända företeelser. Våldisciplinerade trupper hava dock under världskriget utan att svikta funnit sig i den tunga artillerieldens och luftangreppens förskräckliga förhållanden. Jag tror, att något liknande kommer att inträffa, i vad rör civilbefolkningen, när den väl fått klart för sig, att den måste uthärda krigets lidanden lika mycket som soldaterna vid fronten. Om mellan de krigförande förefinnas stora rasmotsättningar, kommer det att krävas kraftigare och mera långvariga bombangrepp för att uppluckra befolkningens moral. Lokala nedbrytningar av moralen verka föga på det hela. Människorna giva i allmänhet föga akt på sina medmänniskors lidanden. — — — Ett planlöst dödande av människor genom bombanfall från luften kan under vissa omständigheter driva en nation till en yttersta kraftansträngning för att hämnas på fienden för hans ogärningar.

Den enda vägen att hastigt undergräva moralen hos ett folk ligger i att minska dess möjligheter till livsmedelsförsörjning. Häremot måste alltså flygangreppen rikta sig. Men detta fordrar tid, ty i ett åkerbruksidkande land skola näringsmedlen vara fördelade på en större yta än de militära hjälpkällorna.»

»Huvudskälet», säger general Ironside slutligen, »vilket talar mot fientligheternas avslutande endast genom flygstridskrafter, är, när det gäller stora

¹ Wissen und Wehr, 1924, n:r 4: »Voraussichtlicher Verlauf zukünftiger Kriege».

fastlandsmakter, att dylika stater skola sätta in alla förfogbara medel för att bevara sin nationella existens. De skola därför särskilt fullkomna lantstridskrafternas mobilisering och uppmarsch. Även försvarsmedlen skola genomgå en ytterligare fullkomning.»

Om den strategiska samverkan mellan lant- och flygstridskrafterna uttalar sig general Ironside i samma arbete på följande sätt:¹

»Slaget till lands måste utföras i det ögonblick, då flygstridskrafterna hava verkat så, att lantstridskrafterna kunna med framgång utnyttja läget.

Om vi betrakta det sista kriget, så började tyskar och fransmän frammarschen under 11. mobiliseringsdagen.

I framtidens krig skall denna tidpunkt inträffa snarare tidigare än senare. Skälen härtill äro att finna för det första i de förbättrade förberedelserna, för det andra i den naturliga strävan att så snart som möjligt uppnå sådana ställningar, som äro mindre utsatta för flyganfall, och för det tredje i att uppmarschen måste äga rum längre tillbaka än hittills. Låtom oss antaga två dagar för flygstridskrafternas mobilisering och sex eller sju dagars härpå följande hård strid i luften. Befolkningen måste upplysas om detta slag av strid, och alla åtgärder måste träffas för att minska verkningarna genom luftanfallen på moral och materiel. Hotande luftangrepp måste bekantgöras genom alarm, förbindelsevägarna hållas fria, uppstående eldsvådor släckas och åtgärder vidtagas i händelse av svårare förluster genom bomber och gas. Man kan till stor del förhindra panik genom att upplysa befolkningen.

I och med att lantstridskrafterna påbörja sin frammarsch, ändrar sig den strategiska bilden. Alla förfogbara krafter måste framdragas för anfall eller försvar. Den anfallande måste ovillkorligen hemlighålla tidpunkten för anträdandet av framryckningen. De självständiga flygstridskrafterna skola vid denna tidpunkt ansättas mot de mål, som mest hindra frammarschen. Sådana äro fiendens bakre förbindelser och truppkoncentrationer. Fientliga luftanfall mot den egna framryckande härens förbindelser måste förhindras genom defensivt stridande flygstridskrafter. Försvararen skall försöka hejda fiendens offensiv. Alla hans förfogbara självständiga flygstridskrafter skola därför insättas mot den framryckande fientliga härens förbindelser.

Starka flygstridskrafter, som samverka med arméerna, skola säkerligen insättas mera mot fiendens förbindelser och längre tillbaka befintliga stridskrafter än mot de i främre linjen varande trupperna. Det är osannolikt, att genom bombkastning eller beskjutning med kulsprutor från luften liknande resultat skola uppnås som genom lantstridskrafternas artilleri- och kulspruteeld under det sista kriget. Vi veta, att t. o. m. härigenom kunde fiendens framträngande i lämpliga stridsformer icke uppehållas. Luftangrepp mot trupper vid fronten skola kosta flygvapnet större förluster än sådana mot de bakre förbindelserna, och resultaten mot de sistnämnda komma att bli mera lovande.

Flygvapnets aktionsradie ökas ju ständigt, men ju större avståndet är från flygplatserna till lufteskadrarnas mål, desto mindre kommer även flygstridskrafternas verkan att vara. Nu för tiden kan man anse en sträcka av 200 engelska mil mellan flygplatser och mål såsom den yttersta gränsen för en effektiv luftkrigföring. Moderna härar med sin stora rörlighet skola därför försöka att tränga tillbaka de fientliga flygplatserna i fiendelandet för att därigenom minska faran av bombanfall för det egna landet.»

¹ S. 246 ff.

Till samma slutsats, ehuru från en annan utgångspunkt, kommer även den engelske kaptenen vid flottan Norman¹ då han säger: »Det strategiska målet för varje land skall vara att driva de fientliga flygstridskrafterna så långt tillbaka, att fiendens hela område kan åtkommas av flygplan.»

Förutvarande chefen för den schweiziska generalstaben,² Oberstdivisionär Sonderegger, har i sin bok »Infanterie-Angriff und strategische Operation» även berört flygstridskrafternas inverkan på ett framtida krig, ehuru huvudsakligen i vad avser möjligheten att utföra rörliga operationer. I detta avseende uttalar han sig på följande sätt:³

»Det är otvivelaktigt, att av två med flygstridskrafter i rikt mått utrustade arméer den, som tillkämpat sig överlägsenheten i luften, skall vara i stånd att göra varje operation omöjlig för motparten. Dess flygare skola tvinga marschkolonnerna att breda ut sig och att dölja sig, de skola hindra varje intagande av förläggning utom i skogar och stora samhällen, de skola med ett ord hämma och fördröja varje operativ rörelse, göra den otillförlitlig och oberäknelig eller t. o. m. fullständigt hindra densamma.

Detta skall desto lättare lyckas dem, som luftförsvaret i alla arméer i ett dylikt läge skall visa sig fullständigt otillräckligt. På grund av de höga kostnaderna för luftvärnsbatterierna, men huvudsakligen emedan man i ett eget starkt flygvapen sett det bästa försvaret mot fientliga flygare, har man överallt i hög grad försummat försvaret från marken.

Till den förlamande inverkan, som de i luften överlägsna flygstridskrafterna utöva på de operativa rörelserna, kommer därjämte deras verkan mot de stridande trupperna. Vål är härvid den materiella verkan mindre än mot trupper under marsch och förläggning, men mot fram- eller tillbakaryckande infanteri och mot batterier i ställning kan den ännu alltjämt göra sig mycket kännbar. Emellertid skall det moraliska trycket lägga sig med fruktansvärd tyngd över en trupp, som dag och natt, under vila, marsch och strid ser sig utsatt för en farlig motståndare, mot vilken den själv är så att säga värlös. Man får väl därför påstå, att överlägsenheten i luften nu för tiden har blivit en betingelse för framgång i fält.»

Sonderegger anser dock, att det gives en utväg att befria krigföringen ur det tillstånd av materialisering, till vilket bl. a. flygstridskrafternas utveckling fört densamma. Denna utväg bör, påstår han, främst sökas i en nydaning av infanteriet i avsikt att gentemot fiendens flygstridskrafter göra detsamma såväl försvarsdugligt som i hög grad oberoende av den för stridens utförande erforderliga tillförseln av ammunition m. m. Därjämte skola emellertid, enligt Sondereggers åsikt, krävas mera verksamma skyddsåtgärder för tillförselorganisationerna än de hittills vanligen förutsedda. »För avvärjandet av luftanfall», säger han sålunda,⁴ »behöva etappområde och hemort egna jakteskadrar, som ständigt stå till deras förfogande. Vid försvaret från marken skall den fast uppställda 2 cm kanonen göra stora tjänster, desto mer som flygarna för att med sina bomber träffa dessa i allmänhet icke särskilt stora mål måste flyga tämligen lågt. Vid föremål, vilka på grund av sitt läge även nattetid lätt kunna åtkommas av flygaren, skola strålkastare vara oundgängliga. Dimbildning måste flitigt tagas i användning.»

Sonderegger anser det visserligen vara svårt att i allmänhet bedöma utgången av denna strid mellan skyddsorganisation och flygare, men tillägger

¹ Wissen und Wehr, 1925, n:r 2.

² Uppgift i Militär-Wochenblatt.

³ S. 12.

⁴ S. 77.

dock följande:¹ »Alltmer får man det intrycket, att ett gott luftvärn torde vara i stånd att till den grad möta och försvaga angriparens verksamhet, att denne går miste om den fullständiga framgången, nämligen förlamandet av tillförseln i en omfattning, som skulle göra armén oduglig för strid. Framgent liksom förr skall det höga målet att genom tryck mot förbindelser och tillförsel sätta motståndaren ur striden förbliva operationen förbehållet. Framstötter genom luften och på snabbgående fordon skola kunna verksamt understödja men icke ersätta densamma, och fordran att göra arméerna operationsdugliga förlorar intet av sin betydelse på grund av möjligheten att genom dessa framstötter verka bakom den fiendliga fronten.»

Den engelske översten Fuller, vilken gjort sig känd såsom en ivrig förespråkare för en vittgående mekanisering av härrarna, har i en artikel benämnd »Luftkrigföringens problem»² framlagt sina åsikter angående flygstridskrafternas verksamhet i ett framtida krig. Efter att hava berört de egenskaper, som karakterisera flygvapnet i jämförelse med lant- och sjöstridskrafterna, verkställer författaren en undersökning av möjligheterna att använda detta vapen för lösandet av olika uppgifter. Hans åsikter angående flygstridskrafternas användbarhet för angrepp mot civilbefolkningen i avsikt att bryta dess moral samt för anfall mot de fiendliga lant- och sjöstridskrafterna tilldraga sig i detta sammanhang det största intresset.

I förstnämnda avseende påpekar Fuller, hurusom hos flygentsusiaster numera uppstått den åsikten, att här och flotta kunna avskaffas, enär flygstridskrafterna ensamma skola visa sig tillräckliga för att till den grad inverka på den fiendliga civilbefolkningen, att den skulle antingen störta regeringen eller tvinga den att sluta fred. Författaren framhåller gentemot denna åsikt, att »man å andra sidan måste betänka, att även mot detta hot kunna skyddsmedel uppfinnas». Ytterligare en synpunkt på problemet framlägges på följande sätt: »Det finnes icke blott två krigförande utan även neutrala. Redan i fredstid skola de invånare i alla länder, vilka riktigt uppskatta den hotande faran, fatta beslut om ett internationellt förbud mot sådana bombanfall. Verkställer likväl en nation sådana företag, skall världsoptionen ställa sig mot densamma. Och man vet, att vinnandet av världsoptionen för de allierade under världskriget moraliskt åstadkom Tysklands betvingande.»

Fuller framhåller vidare, att, om likväl denna art av krigföring är tillåten, måste flyganfallen följa med kraft och utan uppehåll mot den fiendliga huvudstaden och andra städer; den anfallande måste då ovillkorligen tillkämpa sig överlägsenheten i luften. Man måste emellertid härvid beakta de utomordentligt stora underhållskostnaderna, vilka äro högre än motsvarande kostnader till lands och sjöss. Problemet har alltså icke blott en moralisk utan även en ekonomisk sida. Ingen nation skall vara i stånd till sådana utgifter.

Av denna orsak är det enligt Fullers åsikt osannolikt, att någon stat vid krigets början skall företaga ett luftfälttåg i stor skala mot den fiendliga civilbefolkningen. Sådana företag skola ändamålsenligen tillgripas först, då den fiendliga härens och flottans rörelsefrihet har inskränkts, deras hjälpmedel minskats och hungerblockaden bliver verksam. Då skola luftanfallen tjäna till att med framgång terrorisera den fiendliga civilbefolkningen och framtvinga ett slut på kriget.

Fuller anser sålunda, att »intill dess anfall mot civilbefolkningen bliva möjliga, skall man inskränka luftanfallen till de fiendliga flottorna, härrarna

¹ S. 77.

² Recenserad i Militär-Wochenblatt 1928, n:r 26.

och fästningarna». Vad beträffar verksämheten mot de förstnämnda anfallsobjekten finner han, att flygstridskrafterna främst skola finna användning i samverkan med ubåts- och torpedvapnen, medan självständigt utförda bomb- eller torpedanfall sannolikt icke skola medföra större verkan. Fuller anser däremot, att en här av nutida utseende och dess tillförselvägar utgöra de mål, mot vilka flygstridskrafterna främst skola insättas med utsikt att åstadkomma stora resultat. En modern här, säger han, är ett så tungt och komplicerat redskap, att det på sina marschvägar skall erbjuda de bästa målen. Visserligen fortskrider luftförsvarets utveckling, och den dag kan komma, då anfall mot järnvägsknutar och försörjningscentra äro lika farliga för flygarna som ett krigsfartygs angrepp mot kustfästningar äro för fartyget. Likväl kan man icke skydda allt till lands. Icke ens flygstridskrafterna kunna, enligt författarens åsikt, erbjuda ett tillräckligt skydd. Den enda lösningen av skyddsproblemet anses därför bestå i en mekanisering av arméerna. Man återfinner alltså hos Fuller samma tendens som hos Sonderegger, om och den förre företräder en betydligt mer radikal åsikt än den senare. Anfallskraften hos den på marken stridande hären är, anser dock även Fuller, det bästa skyddet mot flygarna. Flygstridskrafter skola icke avskaffa härarna, men de skola tvinga dem till mekanisering.

Fullers uppfattning torde kunna sammanfattas sålunda. Flygstridskrafterna skola i framtiden erhålla en med de övriga men nydanade truppplagen likvärdig betydelse. Vid deras användning måste särskilt beaktas de politiska frågorna, hänsyn till den offentliga meningen samt krigföringens och taktikens natur. Anfall mot härens och flottans bakre förbindelser skola visa sig särskilt känbara. De skola utgöra anfallets förnämsta mål.

Redan av det hittills anförda synes framgå, hurusom de författare, vilka vid bedömandet av frågan om flygstridskrafternas inverkan på krigföringen intaga en mer reserverad ståndpunkt, undantagslöst hysa den åsikten, att denna inverkan icke kommer att vara av så genomgripande art, att stridskrafterna till lands och sjöss skola mista sitt berättigande. I motsats till flygvapnets mest entusiastiska förespråkare hävda dessa författare sålunda den ståndpunkten, att de rent militära målen, nämligen fiendens stridskrafter och framför allt dessas förbindelser och basområden, skola utgöra flygstridskrafternas förnämsta anfallsobjekt, och att angrepp mot civilbefolkningen endast komma att utföras under särskilda förhållanden, och då hänsyn till övriga operationer så tillåter eller fordrar.

De orsaker, vilka berättiga till denna ståndpunkt i frågan, hava på ett utförligt sätt framlagts av en engelsk författare,¹ som i samband därmed gått skarpt tillrätta med de åsikter, som framförts av hans landsman Spaight.

Författaren av det nämnda arbetet »Basic principles of air warfare» uttalar redan inledningsvis som sin åsikt,² att stridskrafter i luften icke skola kunna ersätta sådana till lands och sjöss. Han betraktar alla tre försvarsgrenarna såsom nödvändiga komplement till varandra och tillägger: »Att flygstridskrafter, huru verkningsfulla och skickligt ledda de än må vara, skola vara i stånd att kontrollera förbindelserna till sjöss eller att vinna slag till lands, är en föreställning, vars felaktighet måste påvisas.»

»Påståendet, att flygvapnet skall hava avgörande inflytande på en nations förmåga att i väpnad strid påtvinga en annan nation sin vilja», säger för-

¹ Squadron-Leader: »Basic principles of air warfare».

² S. 2.

fattaren på annan plats,¹ har tilldragit sig mycken uppmärksamhet. — — — Det kan ifrågasättas, huruvida ett varaktigt försök därtill skall lyckas, och om tillräcklig styrka kan uppbringas för ett sådant försök. I betraktande av alla inverkan förhållanden och av nedan antydda skäl tror jag det icke.

Detta nya vapen, med dess stora aktionsradie vid såväl anfall som försvar, är underkastat samma psykologiska lagar, som gälla för alla andra. Nya vapen framkalla nya medel för deras bekämpande. Det sista kriget visade, att detta gällde även flygvapnet, och framtiden skall ännu mera utvisa, att framgång i krig, oavsett arten av de använda medlen, endast kan vinnas genom strid.

Bruket av nya vapen kommer icke nödvändigtvis att förändra krigets innersta väsen. Nästa krig må börja i luften — det skall icke sluta där. Sanningen häruti beror likväl på arten av konflikten. Jag tror det är riktigt att säga, att nationens säkerhet och dess intressen skola kunna hävdas, så länge som de väpnade styrkorna icke äro tillintetgjorda.» — — — »Ekonomiskt tryck och angrepp mot moralen äro säkerligen medel att ernå ett avgörande; de kunna helt visst utöva ett stort inflytande på om kriget skall vinnas eller förloras, men det slutliga resultatet skall bero på huruvida de väpnade styrkorna hava besegrats eller icke. Ekonomiskt tryck och angrepp mot moralen kunna säkerligen bidra till segern över en nation och dess väpnade styrkor, men det säkraste och snabbaste sättet att vinna ett krig är att besegra de senare.»

I det följande framlägger författaren de grunder, vilka föranleda honom till detta påstående, och säger härvid följande:²

»En ny egenskap hos flygvapnet, vilken av somliga anses utlova den mest effektiva verkan, är, att kriget omedelbart kan förflyttas in i fiendens land. Detta förhållande föranleder frågan, huruvida ett tillräckligt tryck för att framtinga ett slut på kriget kan utövas mot befolkningens moral medelst anfall mot sådana mål som järnvägar, fabriker, kraftstationer o. s. v. i avsikt att vrida samhällslivet ur sina gängor. Så länge som fienden äger möjlighet att utöva vedergällning och hans stridskrafter icke äro tillintetgjorda, är det tvivelaktigt, om detta är möjligt, även därest anfallen fullföljas till det yttersta.

Vedergällningen skall i sin tur föranleda försvarsåtgärder på fiendens sida, vilket skall lätta trycket till den grad, att den gamla principen med all sannolikhet åter skall bliva gällande, nämligen att det första steget att vinna ett krig är att åstadkomma överlägsenhet över fiendens väpnade styrkor.»

»Frågan om den moraliska verkan av luftanfall», framhåller författaren vidare, »har till följd av erfarenheterna från det sista kriget trätt i förgrunden hos alla. — — — På samma gång som jag icke önskar underskatta den förmåga, som flygvapnet äger att tillfoga moralisk skada, och den är erkänt stor, så påstår jag med skärpa, att denna fråga har erhållit en alltför framträdande plats och av många ansetts såsom den för flygvapnet mest utmärkande egenskapen. — — — Skola vi handla efter den regeln, att flygstridskrafternas huvuduppgift är att anfalla det fientliga folket, och att detta är det rätta målet för dessa stridskrafter? Det skulle säkerligen vara mycket oklokt att tänka på det sättet.»

»Den grad av framgång, som man kan vänta av dessa anfall», säger författaren härom, »måste i första hand bero på överlägsenheten i luften, på den styrka och regelbundenhet, med vilken anfall kunna utföras, på det

¹ S. 8.

² S. 55.

anfallna landet, på de psykologiska och ekonomiska förhållandena samt det förhandenvarande militära läget.»

I detta sammanhang prövar författaren giltigheten av de åsikter, som bland annat anförts av den tidigare anförde engelsmannen Spaight. Sanningen i dennes påstående, att flyganfall skola vara i stånd att nedbryta fiendens motståndsvilja, är, enligt vad han påpekar, beroende på de ovan nämnda förhållandena. »Om dessa äro gynnsamma för utförandet av sådana anfall», säger han sålunda, »d. v. s., att en sådan överlägsenhet i luften har åstadkommit över fienden, att kraftiga anfall kunna verkställas, och att det militära läget tillåter deras utförande utan skada för huvudoperationerna — då skall ingen tvivla på deras verkan.»

Författaren framhåller emellertid, att Spaight begått det misstaget att betrakta alla krig såsom helt lika varandra. »Det är därför nödvändigt», säger han härom, »att ännu en gång påpeka, att varje krig har sin särskilda karaktär, beroende på omständigheterna, och vad som äger tillämpning på det ena, kan icke vara och är i verkligheten icke heller tillämpligt på det andra.» Spaight framhålles visserligen hava grundat sina påståenden på ett krig mellan en kontinentalmakt och England. »Likväl kan det ifrågasättas, om i detta fall angreppen skulle lyckas att fylla sitt ändamål.» Har nämligen en krigförande beslutat att anfälla den fiendliga nationen i avsikt att tvinga den till underkastelse, så måste denna föresats enligt författarens åsikt fullföljas med största kraft. Övriga mål, alltså även fiendens väpnade styrkor, komma då att lämnas oangripna från luften. De sistnämnda erhålla emellertid därigenom full rörelsefrihet och kunna följaktligen i hög grad försvara utförandet av angreppen från luften.

Författarens slutsats blir följande:¹ »Krigets mål är att tvinga fiendens vilja till underkastelse. Det enda säkra sättet att vinna detta mål ligger i första hand i tillintetgörandet av fiendens väpnade styrkor i luften, till sjöss och till lands. Frågan om huru man bäst skall använda de förfogbara stridskrafterna för att nå det gemensamma målet, kan endast avgöras av förhållandena.»

Det berättigade i Spaights påstående, att flygstridskrafterna äga förmåga att undkomma fiendens försvarsåtgärder, drager författaren i tvivelsmål. »Ett noggrant studium av det sista kriget vederlägger detta påstående», framhåller han² och fortsätter: »Flygstridskrafterna ledo förfärande förluster på grund av försvarskrafterna, och man kan säga, att vid krigets slut hade den ensitsiga jagarmaskinen i förening med andra försvarsåtgärder utvecklats till den grad, att de förluster, som tillfogats flygvapnet, avsevärt uttömt de krigförandes tillgångar.

När så är fallet, kunna vi någonsin hoppas på att äga tillräcklig styrka att utföra en så oavbruten offensiv, som skulle erfordras för att erhålla den förmodade framgången? Jag är övertygad om att det icke skall vara möjligt. Målet för flygstridskrafterna skall bliva detsamma som för lant- och sjöstridskrafterna — att tillintetgöra fiendens styrkor — att vinna överlägsenhet i luften, utan vilket inga operationer kunna uppnå framgångsrika resultat. Striden för att ernå överlägsenhet i luften skall ständigt pågå, och det kan ifrågasättas, om någondera sidan skall äga en så markerad överlägsenhet, att den är i stånd att därigenom uppnå målet att påtvinga fienden nationens vilja.»

Författaren påvisar vidare, hurusom den av Spaight framlagda teorien, »baserats på antagandet, att den enes flygstridskrafter skola kunna ignorera

¹ S. 59.

² S. 60.

den andres». »Det sista kriget», säger författaren, »visade, att detta var felaktigt, och nästa krig skall visa detsamma.»

Gentemot det av Spaight gjorda påståendet, att flygvapnet mer och mer skall i betydelse uttränga de övriga försvarsgrenarna, framhålles det, att han härvid icke tagit hänsyn vare sig till utvecklingen av fiendens flygstridskrafter eller till möjligheten av några grundläggande förändringar beträffande lant- och sjöstridskrafternas sammansättning och uppträdande. Författaren påpekar, att i vad rör lantstridskrafterna redan tecken till en revolutionerande utveckling givit sig tillkänna. Författarens åsikter överensstämma således i detta hänseende med den uppfattning, som företräts bland annat av Fuller och Sonderegger. »Framtidens arméer», säger han, »skola bli ofantligt mer rörliga och i hög grad mekaniserade, och ett sådant tillstånd av orörlighet, som utmålats (av Spaight¹), skall sannolikt icke återkomma.»

Författaren nämner såsom exempel på luftförsvarets effektivitet, att av 118 tyska flygplan, som under tiden september—december 1917 insattes mot London, endast 31 lära hava genomträngt försvarsanordningarna runt staden, d. v. s. omkring 25 % av den insatta styrkan. Ur den officiella engelska redogörelsen för kriget anför författaren bland annat följande rörande luftförsvaret:² »Det sista flyganfallet mot London ägde rum natten den 19—20 maj. Vid detta tillfälle visade de resultat, som uppnåddes av våra flygplan, slutgiltigt för fienden, att jaktplanet för nattflygning i förening med ett välorganiserat strålkastarväsende utgjorde en effektiv motståndare till nattbombplanet. Man kan säkerligen påstå, att om fienden verkställt ett anfall på London mellan den 20 maj och den 11 november 1918, skulle han hava lidit förluster, som icke stått i rimligt förhållande till de uppnådda resultaten.»

»Den allmänna föreställningen», säger författaren slutligen³, »att i nästa krig bägge de krigförande skola utföra flyganfall mot fiendens huvudstad och större orter, har sin grund i en missuppfattning av strategiens grundregler. Om en nation frestas av denna skenbara genväg till seger och åsidosätter det verkliga strategiska målet för att i stället bombardera städer, så måste den lämna fiendens luft-, sjö- och lantstridskrafter jämförelsevis oan gripna, medan han blottställer sina egna flygstridskrafter för förstöring och lämnar sin flotta och sina arméer utan skydd.

Man kan därför säkerligen draga följande slutsatser.

Anfall skola begränsas till platser av vital betydelse för fienden och måste stå i överensstämmelse med den allmänna strategiska krigsplanen. Operationer för understöd av sjö- och lantstridskrafter skola äga den främsta betydelsen. Om läget är sådant, att besegradet av fiendens väpnade styrkor kan befrämjas genom anfall mot befolkningens moral, och om de förfogbara flygstridskrafterna äro tillräckliga för att uppnå det avsedda ändamålet, då, men endast då skall det visa sig, att sådana operationer äro berättigade.

Anfall kunna företagas i avsikt att tvinga en överlägsen fiende att splittra sina krafter, och anfall kunna företagas för att understödja en ekonomisk blockad.»

Såsom sammanfattning av sina åsikter anför författaren själv följande ord av den engelske generalmajoren Bird: »Nationer likna individer, och i händelse av krig önska de slå fienden med minsta skada för sig själva. Detta skall icke åstadkommas, därest bägge parter ömsesidigt skrida till anfall

¹ Sammanställarens anm.

² S. 65.

³ S. 69.

mot den andres städer, fabriker, hamnar och andra föremål eller platser, som äro av betydelse vid tillgodoseendet av samhällslivets behov; och ehuru bägge ländernas befolkning måste genomgå svåra lidanden, kommer det politiska målet troligen icke att uppnås, med mindre den ene kan vinna kampen. Men om båda parter, vilket säkerligen är mera naturligt, söka att vinna trygghet genom att anfälla de krafter, varmed förstörelse kan utföras och fruktan förorsakas, skall segern för den ene såsom vanligen tillförne medföra såväl uppnåendet av det politiska målet som trygghet, d. v. s. att skada å eller tillintetgörande av den civila befolkningen skall undvikas. Besegradet av fiendens väpnade styrkor har vanligen därför hittills utgjort det förnämsta strategiska målet, och det skall, enligt min åsikt, även bliva så i framtiden. I så fall skola direkta angrepp mot civilbefolkningen troligen icke företagas, med mindre den ena parten äger stor överlägsenhet i flygstridskrafter, eller såsom ett desperat försök av den nation, vars väpnade styrkor besegrats, antingen att rycka till sig segern eller att uppskjuta ett oundvikligt nederlag.»

Härtill tillägger den förut citerade författaren följande slutord: »Jag vill icke på något sätt underskatta den moraliska verkan av luftanfall eller förminska flygstridskrafternas förmåga. Bägge äro erkänt stora. Men hur stora de än må vara, få de icke tillåtas att driva vår inbillning till ytterlighet eller förleda oss att tro, att de äro framtidens enda och allsmåktiga vapen. Må vi studera flygvapnet från de verkliga förhållandenas synvinkel och på ett opartiskt och lugnt sätt. De yttre omständigheter, som inverka på kriget, förändras icke med en gång utan först småningom. Icke ens de mest betydelsefulla uppfinningar — till vilka helt visst luftvapnet får räknas — åstadkomma en plötslig förändring av de på kriget inverkan faktorererna. Dess grundregler förbliva desamma, vare sig det föres till lands eller sjöss eller i luften.»

I motsats till de författare, vilka tillmäta flygstridskrafterna en revolutionerande inverkan på framtidens krigföring, framhålla anhängarna av den senast anförda meningsriktningen, såsom redan av det föregående torde framgått, att man vid bedömandet av denna fråga å ena sidan icke får underskatta möjligheterna hos ett välorganiserat aktivt luftförsvar, å andra sidan icke bör överdriva den materiella och moraliska verkan, som kan åstadkommas medelst anfall från luften. Nedanstående uttalanden torde ytterligare kunna tjäna att belysa den ståndpunkt, som av denna meningsriktning intages till ifrågavarande förhållanden.

Den engelske generalmajoren Ashmore, som helt nyligen utgivit en bok om det engelska luftförsvaret,¹ uttalar sig om detsamma på följande sätt:² »En plan för luftförsvaret, vilken sätter som sin uppgift att skydda hela England, är önskvärd; jag tvivlar emellertid på dess lämplighet i betraktande av att våra försvarsmedel nödvändigtvis äro begränsade genom kraven på en sträng sparsamhet. Bombföretag mot England utom London kunna bliva besvärande; de kunna t. o. m. förorsaka stora förluster och skador; de kunna dock aldrig bliva av avgörande betydelse. Enär Londons luftförsvarsområde vidare täcker en stor del av sydöstra England, skall det automatiskt giva något skydd åt de centrala områdena. Om vi försvara London, så nå vi långt på vägen att moraliskt och materiellt försvara England.»

¹ »Air defence», London 1929.

² S. 147.

Ashmore vänder sig därefter mot den hos många rådande uppfattningen, att den bästa försvarsåtgärden vore att medelst bombanfall söka lamslå fienden. Enligt författarens åsikt vilar denna uppfattning på en felvärdering av de defensiva åtgärdernas verkningsmöjligheter. Man får, såsom författaren påpekar, till grund för bedömandet av denna fråga icke lägga erfarenheterna från västfronten. »Här voro», säger han bl. a., »två arméer pressade mot varandra utan något utrymme för verksam användning av försvarsflygare. Det är detta utrymme, som är det väsentliga i luftförsvarsproblemen i stort. Utrymmet skall giva tid för alarmering och för försvarsflygarna att uppnå erforderlig stridshöjd; utrymmet skall giva tid för organiserandet av den för ett framgångsrikt försvar avgörande underrättelsetjänsten».

Såsom stöd för sin uppfattning anför Ashmore den officiella engelska kommunikén om resultatet av luftförsvarsövningarna 1928: »Dagbombplanen verkställde sammanlagt 57 angrepp. De anfölls 39 gånger under inflygningen och 37 gånger på hemvägen. Endast 9 anfall lyckades vid bägge tillfällena undgå försvarsstyrkorna. 150 dagbombplan bedömdes nedskjutna av jagarna.» Och om de nattliga bombanfallen heter det: »Vid operationerna under mörker gagnade väderleken försvaret till den grad, att under tre av fyra nätter en mycket stor procent av bombplanen hindrades på vägen.»

Författaren preciserar till slut sin ståndpunkt på följande sätt:¹ »Inga åtgärder av något slag, vare sig bombanfall mot fiendens städer och flygplatser eller försvarsåtgärder inom vårt land, kunna fullständigt förhindra, att bomber kastas ned över London. Vad försvaret kan och skall åstadkomma, är att tillfoga fienden så stora förluster, att han skall finna bombanfallen alltför kostsamma och på grund därav inställa desamma». — — — »Under kriget förlorade tyskarna allt som allt 4,8 % av de flygplan, som insattes mot England, men bland dessa anfall utfördes många mot kustområdet, varvid artilleriet utgjorde det enda försvaret. År 1918, då angreppen huvudsakligen utfördes mot London, steg förlustprocenten till 14. Försvaret åtminstone bidrog till det förhållandet, att bombanfallen upphörde under krigets sex sista månader, och man måste komma ihåg, att resultatet uppnåddes, innan den slutliga försvarsorganisationen trätt i full verksamhet.

Nu för tiden, då man erhållit tid att ordna ett väl genomtänkt försvarssystem, inse vi tydligt, att försvaret i vårt land kan och skall åstadkomma en mycket högre förlustprocent för angriparen. Erfarenheterna stödja min uppfattning, att detta försvarssystem skall fyrfaldigt öka försvarskraften. I själva verket synes det säkert, att försvaret i vårt land skall bringa ett slut på bombanfallen på mycket kortare tid, än några motåtgärder i form av liknande anfall kunna hoppas åstadkomma.»

Liknande åsikter som de senast anförda hava framlagts av den tyske majoren Grosskreutz². »Insikten om att luftanfall icke kunna fullständigt förhindras», säger denne författare, »är icke ny, utan redan sedan länge uppenbar för var och en, som söker bedöma innebörden av erfarenheterna från kriget. Trots detta fyller försvaret helt sin uppgift, om det så försvagar verkan av luftangreppen, att det med desamma avsedda ändamålet — att fullständigt förlama motståndarens livsnerv — förhindras. Och det gäller endast detta och icke att helt förhindra själva angreppen, vilket även beträffande markstriderna med deras betydligt enklare förhållanden endast är möjligt i enkla undantagsfall.»

»Krigserfarenheterna visa emellertid», framhåller major Grosskreutz, »att verkan av luftanfall kan försvagas i den grad, som är erforderlig, för att

¹ Sid. 151.

² Militär-Wochenblatt 1929, nr 38: »Luftkrieg-Friedenzwang».

kriget skall kunna fortsättas. Under år 1918 utfördes sålunda mot den tyska hemorten 353 luftangrepp med 2 319 flygplan och 7 717 bomber, varav mot det för krigföringen särskilt betydelsefulla industriområdet i väster 292 anfall med 2 282 flygplan och 6 112 bomber. Trots detta har den västtyska industrin icke kunnat sättas ur verksamhet».

Författaren bemöter även det eventuella påståendet, att »man nu för tiden måste räkna med ett betydligt större antal bombflygplan, och att flygväsendet gjort stora framsteg sedan 1918». Med stöd av siffror påvisar han i det förstnämnda avseendet, att de stater, vilka på grund av sitt läge innebära den mest omedelbara och största faran för Tyskland, tillsammans endast äga ungefär lika många bombflygare som Tysklands mäktigaste europeiska motståndare vid krigets slut. Författarens uppfattning stämmer sålunda mycket väl överens med de åsikter, som i detta avseende framlagts av den franske generalen Niessel, och som tidigare anförts. Vad beträffar flygväsendets utveckling, får man, enligt vad Grosskreutz framhåller, »icke bortse från att även luftförsvaret då för tiden var ofullkommat, och att det sedan 1918 gjort stora framsteg». »Det föreligger icke den minsta orsak till antagandet», fortsätter författaren, »att förhållandet mellan luftanfalls- och luftförsvarsmedlens verkningsmöjligheter förskjutits till de senares nackdel. Tvärtom är det t. o. m. mycket sannolikt, att utvecklingen av försvarsvapnen och deras hjälpmedel gjort förhållandevis större framsteg än flygväsendet.»

Grosskreutz påpekar i detta sammanhang, att »det först 1918 lyckades det tyska luftväsendet att finna den tekniskt vetenskapliga grund, som medger en verkningsfull beskjutning av flygplan». De utomlands verkställda förbättringarna av detta förfaringssätt hava enligt författaren lett till en väsentlig ökning av luftvärnsartilleriets verkningsförmåga.

Såsom ett uttryck för samma uppfattning får man fatta den franske ingenjörens de Fleury uttalande i »La Technique aéronautique»¹, att »luftvärns- teknikens utveckling efter världskriget berättigar till påståendet, att man redan nu med 150 skott har god utsikt att vinna samma resultat, som under krigets sista år fordrade 5 000».

I fråga om den sannolika materiella verkan av bombanfallen synes man numera utom i rent pacifistiska kretsar allmänt vara ense om att användning endast av gasbomber icke torde leda till alltför stora resultat. Det torde i detta sammanhang vara tillräckligt att påpeka dels osannolikheten av att någon stridsgas med hittills okänd verkan skall kunna framställas, dels möjligheten att på olika vägar bereda erforderligt skydd åt såväl de stridande som civilbefolkningen. Däremot anses den samtida användningen av gas-, spräng- och brandbomber komma att förorsaka de största förlusterna och skadorna. Denna åsikt företrädes bl. a. av de tyska fackmännen dr Hanslian och brandingenjör Rumpf, den engelske professorn Haldane, fransmannen Bloch m. fl.² Det framhålles emellertid från dem, som närmare studerat de mot sådana anfall lämpligaste passiva skyddsåtgärderna, att det åtminstone torde vara möjligt att i väsentlig grad minska verkningarna av anfallen. Denna uppfattning företrädes bl. a. av den tyske författaren Hans Beyr, som i Wissen und Wehr³ i en studie, benämnd »Passiver Luftschutz», uppdragit riktlinjerna för en dylik skyddsorganisation. Ehuru man i litteraturen sällan påträffar några uppgifter om de åtgärder, som i detta

¹ Den 15 sept. 1926, återgivet i Ny Militär Tidskrift 1928, s. 118.

² Jfr särskild bilaga angående gaskriget.

³ 1928, s. 589 ff.

avseende vidtagits i olika länder, synes man dock att döma av vissa uttalanden av tysken Rumpf¹ kunna anse, att man flerstädes, icke minst i Ryssland, ingalunda betraktar ifrågavarande problem såsom fullständigt olösligt.

Militär-Wochenblatt² slutligen uttrycker sin uppfattning om denna fråga på följande sätt:

»Utan tvivel förefinnes faran för flyganfall i ett framtida krig. Icke ens den mest allvarliga fredsvilja hos Tyskland kan avvärja denna fara. Det gäller därför att överväga, om vi över huvud taget äga möjlighet att förbereda skyddsåtgärder för civilbefolkningen. Det militära försvaret har förbjudits Tyskland genom Versaillesfördraget, det civila luftförsvaret är däremot tillåtet. Invändningen, att civila luftförsvarsåtgärder äro utan verkan eller överflödiga, är icke hållbar. De måste förberedas även i sådana stater, som äga ett fullständigt militärt försvar, enär icke ens det bäst organiserade militära försvar kan fullständigt förhindra framgångsrika anfall mot civilbefolkningen och industriella anläggningar. Häröfver råder enighet hos alla militära sakkunniga. Problemet att förbereda ett luftförsvar genom tekniska och organisatoriska åtgärder av rent civil karaktär må för mången närmast te sig såsom en utopi. Erfarenheten har dock lärt, att människorna ännu alltjämt funnit på utvägar att möta nya faror. Detta skall utan tvivel likaledes vara möjligt för den nutida tekniken.»

En *sammanställning* av ovan anförda i utlandet förhärskande åsikter om flygstridskrafternas inverkan på framtidens krigföring synes i stort kunna giva anledning till följande slutsatser.

Att döma av erfarenheterna från världskriget och av flygväsendets utveckling efter detsamma komma flygstridskrafterna att i hög grad påverka framtidens krigföring. I vissa fall kunna de tänkas utöva en på krigets utgång avgörande betydelse. De inskränkningar härutinnan, vilka föreligga eller kunna förväntas uppstå på grund av en samtidig, delvis redan nu långt framskriden utveckling på försvarsmedlens område, måste dock alltjämt hållas i sikte.

I vilken mån flygstridskrafterna komma att insättas mot det fientliga landets viktigare orter, kraftkällor o. s. v. och därvid söka genom direkt inverkan på den civila befolkningen bidra till eller vinna segern, beror i väsentlig mån på folkpsykologiska, geografiska, politiska och ekonomiska förhållanden samt angriparens styrka i luften. Möjligheten av liknande motåtgärder från den anfallnes sida samt risken för skapandet inom i kriget icke direkt deltagande länder av en fientlig stämning gentemot angriparen kunna tänkas utgöra en anledning till att sådana anfall icke komma till utförande.

Förefinnes möjlighet att i luften möta angriparens flygstridskrafter, och äro i övrigt ändamålsenliga aktiva och passiva luftförsvarsåtgärder vidtagna, torde varken den materiella eller den moraliska verkan av flyngreppen kunna ensamt bryta försvarsviljan hos en livskraftig nation.

¹ »Gasschutz», s. 76 ff.

² 1926, n:r 48: »Luftgefahr und Luftschutz».

Ett sådant resultat är i framtiden liksom tillförne vanligen att förvänta endast genom de förenade ansträngningarna av samtliga förfogbara stridskrafter. De av dessa, vilka äro bundna vid marken eller till vattnet, skola lika litet som förr visa sig överflödiga. Fiendens stridskrafter till lands och sjöss samt de organ, vilka säkerställa deras stridsduglighet, komma förden skull att utgöra även flygstridskrafternas viktigaste anfallsobjekt.

Detta förhållande föranleder i sin tur med nödvändighet nya åsikter om dessa stridskrafterns organisation, beväpning och uppträdande.

Sammanställning av i utlandet förhärskande åsikter om användandet av giftgaser och deras inverkan på framtidens krigföring.

(Utarbetad på de sakkunnigas föranställande.)

Giftgasernas införande som stridsmedel under världskriget har från skilda håll framkallat krav på att genom mellanfolkliga överenskommelser förbjuda användandet av dylika gaser i ett framtida krig. Redan i februari 1918, medan kriget ännu pågick, fattade Internationella Rödakorskommittén beslut om att till samtliga krigförande rikta en uppmaning att icke använda giftiga gaser.¹ Vid Washingtonkonferensen år 1922 mellan representanter för ententemakterna har likaledes »dikterats ett beslut, som i mycket starka ordalag utdömer gasvapnet, och som vill förbjuda detta nya stridsmedel i framtida krig».²

Möjligheten att genom dylika internationella överenskommelser förhindra användandet av giftgaser såsom stridsmedel anses emellertid av så gott som samtliga författare, vilka behandlat denna fråga, såsom fullständigt utsiktslös. Den tyske professorn Meyer faller t. ex. om det nyssnämnda Washingtonbeslutet följande omdöme:³ »Emellertid har detta beslut endast blivit bestående på papperet; på grundval av sakkunnigas utredningar hava dessa Washingtonfördrag endast ratificerats av ett fåtal stater. Stormakterna avse på intet vis att lämna detta nya vapen ur sina händer. Gasstriden skall alltså i de kommande krigen utan tvivel spela en viktig roll och måhända t. o. m. bliva av utslagsgivande betydelse.»

Meyer anför till bestyrkande av sin uppfattning även ett uttalande av marskalk Foch, vilken rörande denna fråga yttrat följande:⁴ »Vi måste i våra framtidsplaner och förberedelser giva plats åt det kemiska kriget, om vi icke vilja uppleva några fruktansvärda överraskningar.»

Den tyske gasspecialisten d:r Hanslian intager samma ståndpunkt som Meyer beträffande sannolikheten av en framtida användning av strids-gaser.⁵ Rörande frågan, huruvida Tysklands åtgärd att först tillgripa detta stridsmedel under världskriget kunde betraktas såsom en kränkning av folkrätten, åberopar Hanslian följande uttalande av den österrikiske juristen Kunz: »Av den under världskriget gällande positiva folkrätten kunna icke rättsvidrigheterna av gaskriget, sådant det kom till användande under kriget, bindande bevisas.» Hanslian påpekar därjämte, att någon officiell protest mot gaskriget aldrig framfördes från någon av de allierade eller neutrala staterna. Först under Washingtonkonferensen 1922, framhåller Hanslian, instämde representanterna för England, Frankrike, Japan och Italien i det amerikanska förslaget om ett slutgiltigt förbud mot kemiska och bakteriologiska stridsmedel under krig. »Den i gasstridsfrågan utslagsgivande artikeln 5», säger Hanslian vidare, »förklarade detta beslut såsom en del av folkrätten

¹ Enligt Meyer: »Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe», s. 284.

² Cit. Meyer, o. a. a., s. 284—285.

³ O. a. a., s. 285.

⁴ Meyer, o. a. a., s. 287.

⁵ Wissen und Wehr 1928: »Die Gaswaffe», s. 277 ff.

och betonade, att signatärmakterna numera kände sig bundna i denna riktning och samtidigt inbjödo övriga civiliserade nationer att biträda överenskommelsen. Artikel 6 påbjöd, att efter fördragets ratificering genom de olika regeringarna en bestyrkt avskrift av denna urkund skulle deponeras i statsarkivet i Washington.» Hanslian tillmåter emellertid denna överenskommelse föga värde, enär dels Frankrike icke ratificerat fördraget, dels några ratifikationsavskrifter enligt överenskommelsen icke överlämnats. Oavsett fördragets giltighet under dessa omständigheter stå vi i dag, påpekar författaren, »inför det faktum, att samtliga Washingtonfördragets signatärmakter nu äro bergfast övertygade om gasvapnets användande i kommande krig, att de icke göra någon hemlighet därav, och att framför allt deras praktiska arbeten på det krigskemiska området stå i främsta rummet bland deras nästan s. a. s. jättelika rustningar».

En annan tysk författare, brandingenjören Rumpf, hyser ävenledes den åsikten, att giftgaser komma att användas i framtiden. Han anför som stöd härför¹ uttalanden av Nationernas förbunds tillfälliga blandade kommitté för rustningsbegränsningar i dess berättelser åren 1924—1927, där det bl. a. heter: »Vi betvivla, att en stat, även om den avstår från kemiska stridsmedel, i händelse av krig icke skulle göra bruk av desamma», och »ingen konferens i världen skall kunna avskaffa det kemiska kriget». Författaren framhåller som sin uppfattning, att »tvivelsmål synas berättigade, om det skall lyckas för politiken att skapa garantier, som omöjliggöra ett användande av de kemiska stridsmedlen». Han påpekar därjämte, att »i hela världen träffas därför också med största iver förberedelser för gaskriget, även om föga därav når offentligheten på grund av den hemlighetsfullhet, varmed de mestadels bedrivs». Med hänsyn till gasvapnets hitillsvarande utveckling i olika länder kommer Rumpf till den slutsatsen, att man »måste följaktligen anse det såsom ett faktum, att krig och i all synnerhet gaskrig även i framtiden när som helst äro möjliga i Europa».

Den engelske brigadgeneralen Hartley uttalar sig om denna fråga på följande sätt:² »Gasen är känd såsom ett effektivt stridsmedel, vilket lätt och billigt kan framställas på industriell väg, och som erbjuder stora möjligheter till överraskning. Skall icke en nation, som kämpar för sin existens, förr eller senare fordra användandet av varje till buds stående medel för att ernå ett avgörande, trots alla tidigare träffade överenskommelser? Och om någon ursäkt vore behöfvig, skulle det icke bliva svårt att finna en sådan under de krigspsykologiska förhållandena, så länge som högexplosiva granater användas, vilka var och en vid brisaden avger en betydande mängd giftig gas — koloxid. Rökslöjor kunna ävenledes utgöra en viktig orsak till oenighet. Samma krafter, som kunna framkalla krig, skola föranleda användandet av gas.»

»Det nuvarande läget», säger samme författare vidare, »synes mig betona de faror, som kunna uppkomma av försök att genom internationella överenskommelser begränsa användandet vid krig av vetenskapliga uppfinningar. Det är omöjligt att förutse, vilken tillämpning någon allmän formel skulle kunna erhålla å framtida uppfinningar, eller vilka skiljaktigheter skulle uppstå vid tolkningen av densamma; enbart dess förefintlighet kan alstra misstro och bliva en bidragande orsak till krig; ingen garanti kan lämnas, för att den skall iakttagas, enär förtröstan till densamma kan återigen sätta den nationella säkerheten i fara.» General Hartley är således av den uppfattningen, att »om vi skola hava krig, skola vi också hava gas».³

¹ »Gasschutz». s. 62—63.

² The Army Quarterly, XIII, s. 240 ff: »Chemical Warfare».

³ S. 241.

På liknande sätt uttrycker sig även den tyske författaren Endres:¹ »Enär det icke är möjligt att vare sig humanisera kriget eller att genom internationella överenskommelser förhindra användandet av stridsmedel, som visat sig verksamma, är frågan om förhindrandet av giftgaskriget liktydig med att helt enkelt fråga sig, huru man skall kunna förhindra kriget.»

Samma åsikt företrädes även av den engelske professorn Haldane, som härom uttalar sig bl. a. på följande sätt:² »Om jag äger rätt att bekämpa min fiende med ett svärd, så har jag även rätt att bekämpa honom med senapsgas; om det ena är olovligt, är så även det andra. Men jag har ingen sympati för den, som säger, att ehuru han är förberedd på möjligheten att strida, så skall han icke använda dessa vidriga nyuppfunna vapen. Helt naturligt föreslår jag icke, att vi skola kränka eller bereda oss på att kränka Washingtonöverenskommelsen i detta hänseende. Jag tror emellertid, att vi borde förkasta densamma vid snarast möjliga lägenhet.»

Även den schweiziske, f. d. generalstabschefen, oberstdivisionär Sonderegger anser, att gaskriget skall komma till användande i framtiden. »Det vore väl ändamålslost», säger han,³ »att här ingående diskutera, om detta nya vapen, trots ömsesidiga försäkringar, skall användas i kommande krig. För varje stridande, varje nutida befälhavare, varje här och varje folk är det osympatiskt. Och likväl skall intet krigförande folk tveka att använda detta vapen, om det tror, att det med detsamma på ett väsentligt säkrare och lättare sätt kan värja sig i sin rättfärdiga strid — och varje folk anser sin strid rättfärdig — mot den främmande undertryckaren, skadegöraren eller kulturfienden.»

Utmärkande för samtliga franska författare, vilka behandlat frågan om gaskriget och dess framtid, är å ena sidan en tydligt framträdande fruktan för den tyska kemiska industrien och dess möjligheter att i hemlighet förbereda ett kommande revanschkrig, å den andra en hänvisning för Frankrikes del till den ståndpunkt, vilken den franska regeringen intagit, då den förbehållit sig rätten att använda stridsgaser, därest en motståndare icke förklarar sig vilja avstå från användandet av detta vapen. Bland författare, som företrätt dessa åsikter, kunna nämnas Henri de Wita⁴ och överstelöjtnanten Paul Bloch.⁵ Den sistnämnde kan dock sägas tillhöra dem, vilka synas övertygade om att gasstridsmedlen även i framtiden skola komma till användning. Sålunda säger han bl. a. följande ord, vilka till fullo klarlägga hans uppfattning:⁶ »Det kemiska vapnets verkningsmöjlighet skall alltjämt föranleda en föga samvetsöm motståndare att använda detsamma.»

Med hänsyn enbart till de skyddsåtgärder, som i alla länder i större eller mindre utsträckning förberedas gentemot användningen av giftiga gaser i ett framtida krig, synes, enligt vad i litteraturen ständigt framhålles, den åsikten allestädes vara förhärskande, att detta stridsmedel i framtiden icke kommer att lämnas oanvänt. Den tyske överstelöjtnanten Moyn säger t. ex. i en sammanfattning av gasvapnets utveckling under de senaste åren:⁷ »Av militära auktoriteter betonas nästan överallt, särskilt i de förutvarande ententeländerna, att det kemiska vapnet är ett krigsmedel, från vilket man icke torde avstå, enär dess militära användbarhet har bevisats. I nästan alla främmande länder tillmätes stor betydelse åt den kemiska industriens uppsving och dess statliga understödande, vilket uppenbarligen icke kan hänföras till endast handelsintressen.»

¹ »La guerre des gaz», s. 244.

² »Callinicus. A defence of chemical warfare», s. 82 ff.

³ »Infanterieangriff und strategische Operation», s. 79.

⁴ »Autour de la guerre chimique.»

⁵ Revue militaire française, 1926, maj—juni: »La guerre chimique.»

⁶ S. 251.

⁷ Loebell 1929, s. 273.

Översten von der Goltz slutligen framhåller likaledes,¹ att »nu för tiden arbeta alla stora stater — — — på att ytterligare fullkomna detta det yngsta stridsmedlet». — — — »Dess användning», säger han vidare, »kan få avgörande betydelse på krigets utgång. Fördenskull torde ingen stat frivilligt avstå från denna uppfinning.»

Ovan anförda uttalanden, till vilka kunde fogas en mångfald med samma innebörd, torde till fullo klarlägga den allmänt rådande uppfattningen, att *giftgaserna komma att tillhöra framtidens stridsmedel*, och att man måste räkna med gaskriget såsom en integrerande del av krigföringen i stort.

Anledningen till de viktiga försöken att förbjuda ett framtida användande i krig av giftiga gaser torde främst vara att finna i de åsikter, som framför allt under tiden närmast efter världskriget gjort sig gällande beträffande det nya vapnets påstådda omänsklighet i jämförelse med dem, vilka tidigare använts. Denna uppfattning har jämväl senare upptagits av de pacifistiska kretsar, vilka i det förenade luft- och gaskriget mot de krigförande staternas civila medborgare se en art av krigföring, vars verkningar skola bli så tillintetgörande, att kriget självt måste betraktas såsom en ömsesidig och fullständig förstörelseakt och därför måste till varje pris undvikas.

Gemensamt för anhängarna av denna meningsriktning synes emellertid främst vara, att de undantagslöst hämtat sina intryck från den tid av kriget, då effektiva skyddsmedel ännu icke upfunnits. De tillmäta vidare icke dessa skyddsmedel erforderlig verkan och undvika i allmänhet att stödja sina påståenden med några från de verkliga förhållandena hämtade sifferuppgifter. Slutligen äro de av den åsikten, att i framtiden, om så i hemlighet icke redan skett, giftgaser skola framställas med en verkan, som mångfaldigt överstiger den, vilken de hittills använda visat sig äga.

Den schweiziska författarinnan, d:r Gertrud Woker, som i sin bok »Der kommende Giftgaskrieg» framlagt utpräglat pacifistiska åsikter, belyser sålunda² »giftgasernas förskräckliga verkningar» med skildringar från tillfällen under kriget, då trupperna ännu icke utrustats med gasmasker. Det enda anförda exemplet på förlustprocent vid gasanfall hänför sig till den ryska fronten i slutet av år 1914.³ På annan plats⁴ framställer d:r Woker tvivelsmål angående riktigheten av de uppgifter på förluster genom stridsgaser, vilka anförts av andra författare. I vad rör skyddsmöjligheterna erkänner d:r Woker visserligen,⁵ att man i Amerika lyckats framställa en utrustning, vilken erbjuder skydd mot den frätande »senapsgasen». Värdet av detta faktum söker hon emellertid förringa genom att framhålla, att »den exempelösa utvecklingen av den amerikanska kemiska krigstekniken redan åter uppvisat medlen och sätten för huru även ett sådant skydd, om det likaledes anskaffas av en fientlig armé, kan göras verkningslöst». Författaren syftar på fosforgranater, mot vilka emellertid gasskyddsanordningarna helt naturligt kunna vara lika litet verksamma som mot splitterverkan från vanliga explosiva granater. Beträffande möjligheterna att framställa nya stridsgaser uttalar sig d:r Woker på följande kategoriska sätt:⁶ »Det är ett faktum, att giftgastekniken sedan kriget genomgått en sådan utveckling, att nu för tiden giftgaser kunna ifrågakomma, vilkas dödande verkan är hundra-faldigt större än den, som de kraftigaste i kriget använda gaserna besitta.»

¹ »Das Volk in Waffen», s. 379.

² S. 14 ff.

³ S. 25. Enligt Hanslian (W. u. W. 1928, s. 277) utfördes det första framgångsrika tyska gasanfallet först den 22 april 1915. (Sammanställarens anm.)

⁴ S. 35.

⁵ S. 21.

⁶ S. 28.

Påståendet stödes bl. a. på ett uttalande av den amerikanske författaren Irwin,¹ enligt vilken »en expert har sagt, att ett dussin flygbomber av den största storlek, som användes år 1918, och fyllda med lewisit² under gynnsamma vindförhållanden skulle hava kunnat tillintetgöra Berlins befolkning».

Enär dr Woker icke heller är böjd för att på något vis underskatta flygstridskrafternas möjligheter att utföra bombanfall — hon räknar t. ex. med att flygplanen härvid icke skola behöva vara bemannade utan ledas helt och hållet från marken — är det naturligt, att hon måste tillmäta luft- och gaskriget en förödande verkan.

»Vad äro flyganfallen under världskriget», säger hon sålunda,³ »i jämförelse med dessa sista resultat, som det militära flygväsendet uppnått, då den av flygplanet omskrivna cirkelytan är liktydig med en svepning, vilken på få ögonblick under sig begraver hela arméer, hela flottor, hela städer, liv och livsglädje, vetenskap och konst, kulturella värden från generationer samt millioner av människor».

I motsats till den nu anförda meningsriktningen, för vilken dr Woker är en typisk representant, hava ett flertal författare med skärpa framhållit, att giftgaserna ingalunda kunna anses såsom mer omänskliga än andra hittills använda stridsmedel. General Hartley uttalar sig härom t. ex. på följande sätt:⁴ »Antagandet, att gasen skulle vara ett mera grymt stridsmedel än andra vapen, har visat sig erkänt falskt. Med undantag för de första få veckorna, då den användes mot oskyddade trupper, var antalet genom gas dödade eller varaktigt skadade mycket mindre än genom andra vapen. Under de sista sexton månaderna av kriget var dödsprocenten bland våra egna gasskadade 2,6, medan densamma av andra orsaker uppgick till minst 25. Många skador orsakades genom senapsgasens inverkan på ögonen, men likväl kunde endast antecknas tio fall av varaktig förlust av synförmågan och fyra fall, vilka resulterade i förlust av ett öga.»

»Man erkänner numera vanligen», fortsätter samme författare, »att många militära mål kunna nås med mindre lidanden genom att använda gas än medelst andra medel. Men är det verkligen av något värde att diskutera, huruvida ett nytt vapen sådant som gasen är mer eller mindre humant än låt oss säga stridsvagnen, vilken enligt vårt fälttjänstreglementes koncisa men uttrycksfulla ord kan användas för att förstöra fiendens vapen och personal genom att förflytta sig över desamma.»

Professorn Haldane intager en liknande ståndpunkt i frågan om gasstridens påstådda inhumanitet. Beträffande den särskilt verksamma senapsgasen påpekar han t.ex.,⁵ att, »ehuru den förorsakade 150 000 förluster endast i den brittiska armén, avledo mindre än 4 000 av dessa (d. v. s. 1 på 40), medan blott omkring 700 blevo varaktigt skadade (d. v. s. 1 på 200)». »Likväl», säger författaren, »har Washingtonkonferensen högtidligt överenskommit, att signatärmakterna icke få använda detta medel mot någon annan, ehuru de naturligtvis ämna bruka sådana humana vapen som bajonetter, granater och brandbomber.»

Anledningen till den uppfattning, som tagit sig uttryck i Washingtonbeslutet, anser författaren ligga i »den fullständiga och skandalösa okunnigheten hos de politiker, och många av de militärer, vilka deltog i konferensen. Deras erfarenheter om gaskrig voro tydligen hämtade från beskriv-

¹ »The next war», s. 38.

² En frätande gas, uppfunnen i U. S. A. (sammanställarens anm.).

³ S. 32.

⁴ The Army Quarterly, XIII, s. 240—241.

⁵ »Callinicus. A defence of chemical warfare», s. 27.

ningar av de stora tyska gasanfallen 1915, vilka förorsakade förluster, uppgående till en död av fyra skadade». »Det är politikernas, militärernas och kanske framför allt journalisternas sak att känna sanningen om sådana ting, innan de fatta beslut eller t. o. m. förmå andra att besluta om dem.»¹

Haldane stöder även sina påståenden på de erfarenheter, han själv gjort under kriget. Sålunda säger han t. ex. följande:² »Förutom att jag blivit sårad, har jag blivit levande begravnen och vid flera tillfällen i fredstid gasförgiftad till medvetlöshet. Den plåga och det obehag, som uppstodo av övriga anledningar, voro ytterligt ringa i jämförelse med dem, vilka förorsakades av ett vanligt granatsår.»

Även professor Meyer bemöter åsikterna om gasvapnets omänsklichkeit i förhållande till övriga vapen. Ur hans klarläggande framställning av denna fråga må följande anföras:³ »Man har hänvisat på att de smärtor och lidanden, som förorsakas av kemiska stridsmedel, äro ovanligt plågsamma, och att de äro onödigt grymma. Var och en, som icke bedömer gasvapnet enbart från skrivbordet, utan i fält själv deltagit i och avslagit gasanfall, måste vid ett objektivt bedömande tillstå, att de lidanden, som förorsakas genom kemiska stridsmedel, på intet vis äro större än dem genom projektiler, granatsplitter, bombskärvor, sabelhugg o. s. v. Komplikationer och efterverkningar av en gasförgiftning äro ovanliga, de äro oblodiga och falla därför för tillfället på ett annat sätt i ögonen än de blodiga sårskadorna från de äldre vapnen, mot vilka vi genom vanan måhända redan blivit något förslöade. I det stora hela äro emellertid gasskador förenade med lidanden och smärtor av högst samma grad som skador av andra vapen, men de överträffa vanligen icke dessa. Tvärtom uppnå de kemiska stridsmedlen målet för alla vapen, nämligen att sätta fienden ur striden, på ett betydligt mildare sätt än de äldre vapnen, med vilka en kroppslig blodig skada eller stympning mestadels är ofrånkomlig. Den obestridliga förtjänsten tillfaller gasvapnet och verkningarna av de kemiska stridsmedlen, att de äro mera oskyldiga än andra vapen, enär deras verkningar icke så ofta sluta med döden som skadorna av de senare. Humanitetens värdefulla princip att blott sätta ur striden och att endast göra motståndaren stridsoduglig, men icke att omedelbart döda honom, är hos de kemiska stridsmedlen mycket mera utpräglad än hos skjutvapnen och t. o. m. de blanka vapnen, vilka ofta medföra skador, som efterlämna varaktiga stympningar.»

Meyer framhåller vidare, att övertygelsen om att gasstridsmedlen äro mer humana än övriga vapen, alltmer börjat stadgas. Han anför till stöd härför uttalanden av olika, med dessa förhållanden väl förtrogna författare. Så yttrade, enligt Meyer,⁴ ledaren för det engelska gasstridsväsendet under det sista kriget redan år 1919: »Gasstriden är det mest humana sättet att göra en människa stridsoduglig.» Och nästan samtidigt, påpekar Meyer, skrev den amerikanske ställföreträdande statssekreteraren Benedict Crowell i en tjänsteberättelse: »Under år 1918 förorsakades 20 à 30 % av alla amerikanska förluster genom gas, varav framgår, att gasstridsmedlen utgöra ett av de mäktigaste stridsmedlen. Rapporterna visa emellertid också, att, därest trupperna äro utrustade med masker och andra gasskyddsmedel, endast 3 à 4 % av gasskadorna medföra döden. Detta lär, att gasvapnet kan hänföras icke blott till ett av de mest verksamma utan även samtidigt till ett av de mest humana vapnen.» Vidare anføres följande uttalande av en av ledarna av den amerikanska gastjänsten, A. Fries: »Även om det första tyska gasanfallet

¹ S. 27.

² S. 22.

³ »Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe», s. 273 ff.

⁴ S. 275.

vid Ypern 1915 haft till följd ungefär 35 % dödsförlust bland de av kloggasen träffade trupperna, så har dock detta förhållande år 1918 nedgått till 2,5 %, ehuru gasanfallen tilltagit ofantligt. Därmed steg även antalet gasskadade, vilket år 1918 var omkring 14 gånger så stort som under föregående år. Av en amerikansk statistik framgår, att 23,4 % av skadorna genom projektiler, men endast 1,87 % av gasförgiftningarna medförde dödlig utgång. Enligt denna statistik har en av gas skadad soldat 12 gånger större sannolikhet att undkomma med livet än en genom projektiler eller sprängstycken sårad man. — — — Gasvapnet är humant och betyder en stor vinst för Förenta Staternas säkerhet.»

Enligt Meyer lämnar den amerikanska listan över sårade intill den 1 september 1919 de noggrannaste uppgifterna för bedömandet av dödsprocenten genom kemiska stridsmedel.¹ Av densamma framgår, att den amerikanska hären allt som allt hade 258 338 förluster, varav 70 752, d. v. s. 27,4 % genom gas. Av dessa förluster voro tillsammans 46 519 av dödlig natur, men endast 1 400 dödsfall genom gas. Av samtliga förluster kommo sålunda 24,86 % på dödsfall genom projektiler och sprängstycken, men endast 2 % genom gas.»

Till jämförelse med dessa förlustsiffror anför Meyer några uppgifter, vilka framlagts av den franske ministerpresidenten Clemenceau. Enligt densamma hade »den franska armén under de första tio augustidagarna 1918 14 578 gasskadade, men däribland endast 424 döda, d. v. s. 2,9 %». Ungefär motsvarande förlustsiffror erhållas ur den tyska statistiken.² I densamma heter det bl. a.: »Enligt våra uppgifter föllo under tiden från den 1 januari till den 30 september 1918, för vilken tid statistik upprättats, på omkring 58 000 gasskadade endast 1 755 döda, d. v. s. 3 %. De, som motstått gasförgiftningen, hava emellertid med sällsynta undantagsfall fullständigt och varaktigt tillfrisknat.»

Meyer kommer på grund av dessa erfarenheter fram till följande slutsats i berörda fråga:³ »Sålunda förklara alla militära och medicinska fackmän på grundval av tillförlitligt materiel med ovanlig samstämmighet, att användningen av kemiska stridsmedel på intet vis är grymmare än utnyttjandet av andra vapen. De kunna tvärtom såsom vapen skattas högre, enär de äro bättre ägnade att göra motståndaren oduglig för strid, och enär de samtidigt verka mindre dödande än andra vapen.»

Även från franskt håll hava anförts siffror, som synas giva belägg för denna åsikt. Överstelöjtnant Bloch säger t. ex. följande, efter att hava lämnat uppgift på antalet av senapsgas skadade vid olika tillfällen:⁴ »Helt naturligt voro icke alla dessa dödligt skadade; antalet dödsfall var t. o. m. mycket lågt: vanligen 1 à 2 %. Men försvagandet av numerären erhöles icke desto mindre. De av senapsgas skadade återfrisknade nämligen särskilt långsamt.»

Bloch belyser detta påstående med en av den franske militärläkaren Dopter uppjord statistik, som bl. a. säges utvisa följande. Bland ett stort antal senapsgasskadade återvände till fronten

0 % inom	30 dagar,	
13 % mellan	30 »	och 45 dagar,
35 % »	45 »	» 60 » samt
17 % efter	60 »	

¹ S. 276.

² »Die deutsche Kriegführung und das Völkerrecht», anförd av Meyer, s. 276.

³ S. 276—277.

⁴ Revue militaire française, 1926 (april—juni) s. 122 »La guerre chimique».

De engelska författarna överste Fuller och kapten Liddell Hart äro bägge likaledes övertygade om gasvapnets såväl effektivitet som mänsklighet. Den senare uttalar sig i sistnämnda avseende t. ex. sålunda:¹ »Den kemiska vetenskapen har försett människorna med ett vapen, som minskar nödvändigheten att döda, och som åstadkommer avgörande resultat med mycket mindre varaktig skada än vid användning av explosiv ammunition.»

Överste Fuller anför till stöd för sin åsikt den amerikanska statistiken från hela kriget.² »Det totala antalet förluster av alla orsaker», säger han sålunda, »var 274 217. Av dessa berodde 74 779, d. v. s. 27,3 %, på gas. Av gasförlusterna resulterade endast 1 400, d. v. s. 1,87 %, i döden. Av de återstående 199 438 förlusterna, förorsakade av gevärskulor, granateld o. s. v., visade sig 46 659, d. v. s. 23,4 % vara dödliga.» Fuller karakteriserar med anledning härav det kemiska vapnet med följande ord:³ »Häri består gasens verkliga styrka såsom vapen — den kan sätta motståndaren ur striden utan att döda honom.»

Som ett ytterligare exempel på den rådande uppfattningen om gaskrigets natur kan anföras vad d:r Hanslian uttalat i detta hänseende. »Forskniningar i de mest skilda länder», säger denne författare,⁴ »vilka utförts oberoende av varandra, och mot vilka icke någon invändning kan resas, hava samstämmigt utvisat, att gasvapnet är mera mänskligt i jämförelse med de hittills använda stridsmetoderna, att dödlighetsprocenten bland gasskadade uppgår till omkring 2 gentemot 25 bland av brisansgranater sårade, att endast 0,1 % fall av synförlust inträffa genom gas i förhållande till genom brisansgranater, att förluster av lemmar (stympningar) och rörelseförmåga överhuvud taget icke iakttagits, och att slutligen de alltjämt åter betonade efterverkningarna av gasskador på människor (förstöring av lungvävnaden, anlag för tuberkulos) efter ojävbara iakttagelser av sjukvårdsväsendet i För-enta staterna, vilket låtit undersöka tusentals gasskadade, klarlagts så tillvida, att de varaktiga skadorna hava inskränkts till enstaka fall.»

Om orsaken till det ovannämnda Washingtonbeslutet säger Hanslian bl. a., att »man utan tvivel stod under intrycket av de första överraskande gasanfallen under världskriget, vilka ju som bekant blevo särskilt förlustbringande för den fullständigt oskyddade motståndaren.»

»Man har emellertid», påpekar Hanslian vidare, »i Washington utan tvivel bortsett ifrån eller icke insett, att det hittills icke funnits något stridsmedel, gentemot vilket man med sådan säkerhet kan skydda sig som mot stridsgasen, och att vidare, därest detta skydd är otillräckligt — ett fullständigt misstag kommer i detta avseende beträffande de stridande aldrig mer i fråga — den gasskadade dock alltid har tolv gånger större utsikt än den sårade att undkomma med livet.»

Man synes sålunda kunna anse, att bland dem, som äga den största sakkunskapen på gaskrigets område, en samstämmig uppfattning gör sig gällande, att *gasstridsmedlen icke kunna betraktas såsom mera omänskliga än andra vapen*, utan att de i jämförelse med dessa äga större möjlighet att sätta motståndaren ur stridbart skick utan att därvid med nödvändighet verka dödsbringande.

Den ovan anförda uppfattningen om gaskriget såsom en i verkligheten jämförelsevis human art av krigföringen grundas, såsom redan av det föregående delvis torde framgått, på det förhållandet, att relativt verksamma

¹ »Paris or the future of War», s. 50—51.

² »The reformation of war», s. 50—51. Siffrorna överensstämma väl med de av Meyer anförda för tiden intill den 1 sept. 1918 (sammanst. anm.).

³ O. a. a., s. 111.

⁴ Wissen und Wehr 1928: »Die Gaswaffe», s. 279.

skyddsmedel kunnat tillandahållas de stridande. Dr Hanslian säger t. ex.:¹ »Jag har vågat beteckna gasen såsom ett humant vapen. Jag är dock berättigad till ett sådant påstående endast så till vida, som det ligger i gasvapnets natur, att varje skada, som det skulle kunna utöva, skall avväjas genom användning i rätt tid av ett tillförlitligt gasskyddsmedel.»

Författaren framlägger därjämte några synpunkter angående möjligheten av och sätten för att åstadkomma ett verksamt skydd mot stridsgaserna och uttalar sig därvid på följande sätt:² »En tillförlitlig gasskyddsutrustning skall i första hand fylla den minimifordran, att den skall bereda skydd gentemot varje känt gasstridsmedel i fältmässigt använd koncentration. Den eftersträvansvärda idealmaterielen vore naturligtvis den, som skyddar mot varje gas, känd eller okänd, i varje koncentration och vid varje användningssätt, och att uppfylla en sådan högt spänd förväntan ligger i och för sig icke utom räckhåll för de tekniska möjligheterna.»

Författaren påminner därefter om att det väsentligaste skyddsmedlet under kriget utgjordes av gasmasken. Enär denna byggde på principen om att genom användning av ett filter med vissa neutraliserande egenskaper oskadliggöra de skadliga verkningarna av dittills använda stridsgaser, sökte motståndaren finna nya gaser, mot vilka dessa gasmaskfilter skulle visa sig verkningslösa. »Denna tävlingskamp mellan gas och mask», säger Hanslian, »har även efter kriget av de gastekniskt rustande staterna bibehållits såsom ledande grundsats för forskningarna.» Som ett uttryck härför anföres följande uttalande av den amerikanske författaren Vedder i hans arbete »The medical aspects of Chemical Warfare»: »I framtiden skall den nation vinna kriget, som äger fördelen av en stridsgas, vilken genomtränger fiendens gasmask.»

»Trots denna och andra varningar, se vi emellertid», fortsätter Hanslian, »att man vid utvecklingen av det personliga gasskyddet efter kriget allestädes fasthållit vid den hittills brukliga vägen att åstadkomma detta skydd genom filtermateriel.» I Amerika och England har man således konstruerat gasmasker med stora filterbehållare. »Man kan påstå», säger Hanslian, »att en sådan gasmask skall med tämligen stor sannolikhet, men icke med fullständig säkerhet, erbjuda skydd mot de gasstridsmedel, vilka kunna förväntas i kommande krig. Sålunda framställer sig frågan, om gasmasken med filterbehållare i längden skall visa sig vara ett tillräckligt säkert skydd, eller om man skall bliva nödsakad att övergå till fullständigt isolerande materiel, d. v. s. en bärbar skyddsapparat med syrgas, vilken gör bäraren helt och hållet oberoende av den yttre luften och på så sätt motsvarar den högsta fordran 'skydd mot varje gas och varje gaskoncentration', eller slutligen, därest så är möjligt, till en kombination av filterbehållare och skyddsapparat.»

Vad beträffar skyddsutrustning mot den frätande senapsgasen, påpekar Hanslian, att denna fråga under kriget icke kunde lösas på ett tillfredsställande sätt. Han framhåller däremot,³ att man sedermera gjort stora framsteg på detta område. »Amerikanerna hava numera lyckats att genom impregnering av uniformer och underkläder för flera hundra timmar skapa ett tillförlitligt skydd mot senapsgasmoln. Enligt amerikansk åsikt är det ännu blott en tidsfråga, när en sådan skyddsimpregnering uppfinnes, som på intet vis längre hindrar truppens rörlighet och stridsduglighet inom ett genom senapsgas förgiftat område.»

¹ Wissen und Wehr 1929: »Die Gaswaffe», s. 287.

² O. a. a., s. 287 ff.

³ O. a. a., s. 289, samt Wissen und Wehr, 1926, s. 140: »Das chemische Kampfmittel im Zukunftskriege».

D:r Hanslians slutsats beträffande den personliga gasskyddsmaterielens möjligheter uttryckes på följande sätt: »Även om alla dessa framsteg, i vad rör det personliga gasskyddet, till synes icke ännu uppvisat något slutgiltigt resultat, så tyda de dock samtliga därpå, att vi efter ett bedömande av alla utvecklingsmöjligheter för det kemiska anfallet och försvaret mot det samma dock slutligen med tämligen stor sannolikhet kunna antaga, att stridsgaserna i framtidens krig, av vilken art de än må vara, och i vilken form de än må användas, skola möta en mot desamma tillräckligt skyddad motståndare. På så sätt skola de sällan utöva skadande eller helt förintande verkan, utan huvudsakligen en hindrande sådan, på grund av att de tvinga till utrustning med gasskyddsmedel.»

Oberstdivisionär Sonderegger betonar,¹ att frågan om gaskriget betydligt förenklats genom den fullkomning, som gasmaskerna numera erhållit. »De sista modellerna», säger han t. ex., »vilka skydda såväl genom neutralisering av gifterna i gasform som genom absorption av de i pulverform varande, lämna den stridande så mycken frihet att andas, att han av gasmasken knappast längre hindras i sin stridsverksamhet.» — — — »Så har med ens den hittills så fruktansvärda verkan av den på ögonen, slemhinnorna, andningsorganen och magen inverkan gasen inskränkts till överraskningen under ett ögonblick, till den korta tidsperioden från det gasen förnimmes (gasalarm) till dess gasmasken påtagits och till den ringa nedsättning av stridsförmågan, vilken följer med tvånget att bära masken.»

Däremot förmenar Sonderegger, att man hittills icke funnit ett tillfredsställande skyddsmedel mot senapsgasen och den med densamma närbesläktade lewisiten. »Man hoppas», säger han härom, »att genom impregnering av kläder och skodon med neutraliserande ämnen finna ett skydd, men för närvarande finnes ingen säker utsikt till framgång på denna väg.» Kan man emellertid lösa även detta problem — vilket ju den med dessa förhållanden sannolikt mer förtrogne specialisten d:r Hanslian anser troligt — kan man enligt Sonderegger betrakta gaskriget såsom ändamålslost. »Gasen skall då såsom stridsmedel icke längre utöva något inflytande på krigets gång», blir sålunda Sondereggers slutsats i detta avseende.

General Hartley framhåller likaledes,² att det är lättare att åstadkomma skydd mot stridsgaser än mot andra vapen. »Den moderna gasmasken», säger han bl. a., »giver ett fullständigt skydd mot ögonen och lungorna, och den kan bäras under långa tidsperioder med jämförelsevis liten nedsättning av stridsförmågan, ehuru den måste avtagas vid förtärandet av mat och dryck.» Beträffande skyddet mot senaps- och liknande gaser säger författaren endast, att »det är ett svårare problem, enär skyddskläder äro mindre verksamma än en gasmask och utgöra ett betydligt hinder för rörelser». »Erfarenheten har visat», framhålles det slutligen, »att de resultat, som erhållas med gas, alltid skola i stor utsträckning vara beroende av motståndarens skyddsåtgärder och gasdisciplin; om dessa äro bristfälliga, skall dess verkan alltid vara oemotståndlig.»

De ovan anförda uttalandena torde vara tillfyllest för att klarlägga den numera i stort sett förhärskande uppfattningen om de personliga gasskyddsmedlens effektivitet. Så gott som fullständig enighet synes förefinnas därom, att moderna gasmasker erbjuda ett fullständigt skydd mot hittills kända, på ögon och andningsorgan inverkan stridsgaser. Huruvida verksamma och samtidigt med hänsyn till stridsverksamheten användbara skyddsmedel för hela kroppen gentemot frätande gaser hittills framställts, torde däremot

¹ O. a. a., s. 80 ff.

² The Army Quarterly, XIII: »Chemical Warfare», s. 245.

kunna ifrågasättas. Man synes emellertid vara alltmera böjd för att anse, att dylika skyddsmedel inom en snar framtid skola kunna åstadkommas.

Mot det från vissa kretsar framförda påståendet, att man i framtiden måste räkna med gaser med ofantligt mycket större verkningsförmåga än de hittills använda, hava ett flertal författare, i regel framstående vetenskapsmän, ställt sig avvisande. Professor Haldane skriver t. ex. om denna fråga följande:¹ »Vi hava sett, att skäl kunna andragas för gaser såsom ett humant vapen, och att dessa skäl grundats på det låga förhållandet mellan av gas dödade och skadade under kriget och särskilt dess sista år. Gentemot detta kan framhållas sannolikheten av att framtida forskning skall upptäcka gaser eller rökämnen, vilka såsom vapen äro lika grymma som eller grymmare än kloggasen och fosgenet, som användes 1915 och 1916. Svaret härpå är mycket enkelt. Vad först gaser eller ångor beträffar, är endast ett begränsat antal kemiska ämnen uppskattbart flyktiga, och av deras gaser äro endast ett fåtal giftiga.» — — — »De, som hava en låg molekylvikt — — —, äro i allmänhet de mest flyktiga, d. v. s. övergå lättast i gasform. Nu är emellertid huvuddelen av de möjliga flyktiga kemiska ämnena med liten molekylvikt och därför relativt enkel kemisk sammansättning redan kända. Senapsgasen t. ex. upptäcktes och dess egenskaper beskrevs redan år 1886. Sannolikt finnas ämnen med högre molekylvikt, vilkas täta gaser äro mera giftiga än t. o. m. senapsgasen. Men träkolet i våra gasmasker äger den fördelen, att det absorberar tunga gasmolekyler helt oberoende av deras kemiska sammansättning. Det är därför tämligen osannolikt, ehuru helt naturligt icke omöjligt, att någon mycket giftig gas någonsin skall upptäckas, som kan passera genom en för senapsgas eller klor ogenomtränglig mask. Det är enligt min åsikt mycket mera sannolikt, att hudretande gaser skola upptäckas, vilka äro t. o. m. mera obehagliga än senapsgasen.»

Beträffande giftiga ämnen i rökform ställer sig Haldane något mera tveksam. Han framhåller visserligen,² att »det icke alls är osannolikt, att i framtiden rökkoncentrationer skola framställas, vilka skola genomtränga våra nuvarande gasmasker», men synes dock betrakta en härav följande förbättring av skyddsmaterielen såsom möjlig. Härpå tyder hans uttalande, att »därest våra skyddsåtgärder i tillräckligt hög grad försummas, kunna följandena helt naturligt bli mycket allvarliga». Haldanes slutsats om den vetenskapliga utvecklingen på stridsgasernas område blir därför följande: »Det synes sannolikt, att framtidens kemiska vapen icke skola bli avsevärt olika dem, som hittills använts.»

Av liknande åsikt är den tyske kaptenen Ritter,³ vilken framhåller, att utlandets på detta område sakkunniga vetenskapsmän ställt sig mycket tvivlande inför möjligheten att framställa nya stridsgaser med betydligt stegrad verkningsmöjligheter. Till grund för denna sin åsikt åberopar han, liksom många med honom, följande uttalande av den italienske professorn Zanetti i ett yttrande till Nationernas förbund:⁴ »Intet berättigar till det antagandet, att man skall kunna upptäcka och framställa gasstridsmedel, vilka äga en stor militär överlägsenhet över de redan kända. Ett motsatt påstående skulle berövas sitt värde därigenom, att stridsgasernas antal i början av kriget uppgick till omkring 30, medan man i dag uppskattar detsamma till mer än 1 000, utan att dock hava funnit ens någon, som är mera verkningsfull än de tre förnämsta gaserna under världskriget. Den logiska följden

¹ »Callinicus. A defence of Chemical Warfare», s. 38 ff.

² O. a. a., s. 41.

³ »Der Luftkrieg», s. 196—197.

⁴ Även återgivet av Woker i »Der kommende Giftgaskrieg», s. 59—60.

därav är, att de nya forskningarna rörande de tusen ämnena icke hava lett till något resultat. Härav följer vidare, att man beträffande stridsgaserna varken kan hoppas på eller frukta en större framgång för kemien än den, som man redan uppnått med de förverkligade framstegen på sprängämnenas område.»

Härtill fogar Ritter själv följande reflexion:¹ »Detta omdöme av militära och kemiska sakkunniga uppdrager tydliga gränser för den verkliga, men säkerligen stora betydelsen av användningen av gaser inom ramen av operationer på marken. De spekulationer, som verkstälts av livfulla fantaster, vilka i framtidens krig låtit hela härar jämmerligen förintas under en svepning av gasmoln, täckande tusen och åter tusen kvadratkilometer, höra hemma i ett sensationsblads följetong men icke bland allvarliga begrundanden.»

General Hartleys ståndpunkt i denna fråga uttryckes sålunda:² »Ur vetenskaplig synpunkt är det nödvändigt att taga i betraktande möjligheten, att nya ämnen kunna upptäckas med nya eller ofantligt ökade giftiga egenskaper, och att de kunna användas på ett så mycket mera effektivt sätt, att de förändra gaskrigets natur och fullständigt rubba jämvikten mellan försvars- och anfallsmedel. Härutinnan har måhända spådomen varit något förhastad. Men om vi betrakta det enorma antal kemiska föreningar, som sammansatts av kemisterna, äga jämförelsevis få de egenskaper, vilka göra dem användbara i krig, och den mest verkningsfulla av dessa inom varje slag skiljer sig icke mycket från de andra vad beträffar de koncentrationer, vid vilka de bliva farliga. Vi hava därför viss anledning att instämma med Paterno³ däri, att det är osannolikt, att nya ämnen skola upptäckas med mycket större militärt värde än dem, vi i dag känna.»

Professor Meyer behandlar frågan om stridsgasernas sannolika utveckling med följande ord:⁴ »Vid den allmänna strävan att vidare utveckla gasstriden och gasskyddet och göra dem lämpliga för användning i krig uppstår frågan, efter vilka riktlinjer en ytterligare utveckling av de kemiska stridsmedlen väl ännu är möjlig. De senaste målen ligga, tack vare resultatet av de tyska vetenskapliga och tekniska undersökningarna på detta område, klart synliga och hava av andra folk, framför allt amerikanerna, likaledes framlagts med tillräcklig tydlighet; dessa mål bestå i att uppfinna en beständig stridsgas för försvarsändamål och en flyktig sådan för att användas vid anfall. Därjämte söker man ännu efter stridsgasämnen, vilka utan att vara giftiga äro starkt retande och genomtränga gasmaskerna. Företrädare för dessa tre slutliga typer av kemiska stridsmedel utgöra de tyska 'gelb-, grün- och blaukreuzämnen'.⁵ Några kemiska ämnen synas hittills icke hava upptäckts, vilka bättre närma sig de önskvärda egenskaperna hos dessa tre typer, än vad de tyska gasstridsmedlen gjorde. De förhoppningar, vilka amerikanerna hava ställt på lewisiten, synas icke hava uppfyllts. Några grundläggande förändringar i denna riktning synas även över huvud taget icke för närvarande vara att förvänta. Väl kunna ännu några kemiska stridsmedel upptäckas, som ännu bättre motsvara egenskaperna hos idealtyperna för stridsgaser än de hittills använda, men det torde på detta område röra sig om förbättringar och icke om väsentliga nyheter.»

¹ O. a. a., s. 197.

² The Army Quarterly, XIII: »Chemical Warfare», s. 247.

³ Vetenskapsman, som uttalat sig på liknande sätt som den förut nämnde Zanetti (sammanst. anm.).

⁴ »Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe», s. 290 ff.

⁵ Benämningen uppstod på grund av de tecken, gula, gröna och blå kors, vilka förefunnos på granaterna och angävo projektilslaget (sammanst. anm.).

Dr Hanslian, som ävenledes behandlat föreliggande spörsmål,¹ gör därvid bland annat nedanstående uttalanden: »Frågan om gasstridsmedlens fortsatta utveckling efter kriget har i alla länders dagspress och icke minst i Tyskland tagit mycket mera plats än i de kompetenta kemiska och militärvetenskapliga facktidskrifterna. Hemlighållna upptäckter av kemiska ämnen, vilka skulle vara hundra gånger giftigare än stridsgaserna under världskriget, utkolporterades på det mest ivriga sätt och hälsades alltefter den fantasirike författarens eller ryktesspridarens egen ståndpunkt antingen såsom Tysklands räddning eller såsom något, vilket borde avskräcka från framtida krig.

Man nyktrade till, då den kemiska auktoriteten hos Nationernas förbund, professor Paterno i Rom, avgav sitt utlåtande. » — — — » På samma sätt verkade underrättelsen, att den mångfaldigt omnämnda amerikanska lewisiten, den 'fasaväckande dödande daggen', redan före den 'amerikanska uppfinningen' framstälts i Tyskland.»

»Detta tillförlitliga vederläggande av förhastade påståenden», fortsätter Hanslian, »berättigar oss dock icke till en slutsats, som skulle innebära, att man i framtidens krig i intet fall kan räkna med nya och mer verkningsfulla gasstridsmedel. Tvärtom är det mycket mera riktigt och en bjudande nödvändighet att tillstå denna möjlighet. Sannolikheten för att man skall finna på en fullständigt ny, ofantligt giftig grupp av stridsgaser är måhända mindre stor, än att mera verksamma representanter för de redan gastekniskt prövade grupperna skola upptäckas. Amerikas och Englands tongivande fackmän hava uttalat den åsikten, att stridsgaserna i det framtida kriget skola likna dem, som användes under det senast utkämpade. Enligt deras uppfattning skall den fortsatta utvecklingen ske såväl inom senapsgasgruppen (den tyska 'gelbkreuzgasen', den franska yperiten), ur vilken möjligen ett ämne med ännu starkare frätande egenskaper skulle kunna uppkomma, som också inom arsingruppen (den tyska 'blaukreuzgasen', 'Reizrauch').»

Hanslian håller också för troligt, att stridsgaser tillhörande båda dessa grupper skola komma att fortfarande användas, »enär de redan i sin ursprungliga form hade den stora fördelen för den anfallande, att de i utomordentligt hög grad komplicerade försvararens gasskydd». Slutligen bör man även, enligt den nyssnämnde författarens åsikt, räkna med en vidsträckt användning av särskilt verkningsfulla tåralstrande gaser. Anledningen härtill skulle vara den, att de, trots sin ofarlighet för den mänskliga organismen, redan i utomordentligt små mängder framkalla sveda i ögonen och tårflöde och på så sätt nödvändiggöra anläggandet av gasmask. »Den sparsamma förbrukningen skulle tillåta», säger sålunda Hanslian, »att de tårretande gaserna funne användning på slagfälten även i det rörliga kriget vid sidan av brisansammunionen och andra gaser.»

Det faktiska underlag, som ligger till grund för dessa antaganden, framhåller Hanslian slutligen, »saknas dock vid de rena spekulationer, vilka förutspå en framtida användning av sövande gaser eller sådana, som skulle verka mot hittills under striden skyddade kroppsdelar, såsom öronen. De kända narkotiska gaserna komma icke ifråga, och upptäckten av nya gaser i endera avseendet skall till följd av lätt vidtagbara försvarsåtgärder bliva utan militärt värde».

Av de enförda författarnas uttalanden synes framgå, att enstämmiga åsikter göra sig gällande bland de tekniskt skolade fackmännen angående möjligheten av uppkomsten av nya, för stridsändamål användbara gaser. Denna möjlighet anses visserligen icke helt utesluten, men ett flertal orsaker fram-

¹ Wissen und Wehr, 1926; »Das chemische Kampfmittel im Zukunftskriege», s. 131 ff.

hållas dock tala mot sannolikheten för nya, epokgörande upptäckter på detta område. Den allmänna uppfattningen bland vetenskapliga kretsar, sådan den framgår av litteraturen, torde därför vara, att *framtidens gasstridsmedel i huvudsak komma att likna dem, som kommo till användning under världskriget.*

Även om de sagesmän, vilka med sakkunskapens mera kritiska ögon granskat gaskrigets problem, härvid tillbakavisat de fantastiska påståenden, som från vissa håll framförts rörande de framtida stridsgasernas omänskliga och allt tillintetgörande verkningar, fränsäga de dem dock å andra sidan ingalunda all betydelse för och inverkan på framtiden krigföring. Tvärtom tillmäta samtliga representanter för denna meningsriktning de kemiska stridsmedlen ett betydande värde, om ock åsikterna i vissa avseenden här som annorstädes äro avsevärt växlande.

De uttalanden, som beröra hithörande förhållanden, gälla vanligtvis stridsgasernas sannolika inverkan å ena sidan uteslutande på operationerna till lands och sjöss, å den andra även på krigföringen i stort och då med särskilt avseende fäst vid gasanfall mot den fientliga hemorten. Sistnämnda fråga betraktas härvid såsom regel i samband med luftkrigföringens problem överhuvud taget; i detta hänseende komma de i följande redogörelse att behandlas endast i den omfattning, som för sammanhanget befinnes erforderlig; i övrigt hänvisas till särskild utredning.¹

Bedömandet av de kemiska stridsmedlens verkningsmöjligheter och deras därav beroende användning röner helt naturligt inverkan jämväl av vederbörande författares ståndpunkt till frågan om gasskyddsmedlens sannolika effektivitet. Såsom av den föregående redogörelsen framgått, råder i detta avseende delvis skiljaktiga uppfattningar även rörande den personliga skyddsutrustningen. Slutligen torde böra framhållas, att medan vissa författare helt fristående granska gasstridsproblemen, söka däremot andra i sin värdesättning av detta relativt nya vapen åstadkomma en jämförelse med övriga hittills använda och sannolikt även i framtiden förekommande stridsmedel. De resultat, som i sistnämnda fall uppnås, berättiga ofta till helt andra slutsatser än dem, till vilka ett mera fristående studium synes föranleda.

Bland de författare, vilka mera ingående behandlat *gaskrigets inflytande på operationerna till lands*, kan Oberstdivisionär Sonderegger sägas intaga en särställning. Anledningen härtill är den, att Sonderegger för närvarande tillmäter allenast senapsgasen något egentligt stridsvärde medan mot övriga stridsgaserna den personliga skyddsutrustningen enligt kans åsikt skall visa sig samtidigt fullt effektiv och föga hindersam.

Sonderegger upptager först *gaskriget från luften till behandling*.² Här vid tillmäter han gasspridningen från flygplan ringa betydelse, därest trupperna blott äro utrustade med luftvärnspjäser, vilka tvinga flygarna att intaga omkring 3 000 m höjd. »Gasbombarderingen från flygplan», säger författaren däremot, »måste anses betydligt mer allvarsam. I motsats till den allmänna uppfattningen måste därvid ett antal mindre bomber betraktas såsom mera farligt än enstaka bomber av stor vikt. Dessa senare åstadkomma å nedslagspunkten en stor gastäthet, som verkar absolut dödande, men vars totala verkan på grund av den ringa kringspidningen av gasen bliver begränsad till ett litet område.» En uppfattning om storleken och betydelsen av en gasbombardering kan emellertid, enligt vad Sonderegger

¹ Bilaga 6.

² »Infanterie-Angriff und strategische Operation», s. 82 ff.

framhåller, endast ernås genom beräkningar, vilka, »även om de på grund av de osäkra utgångsvärdena icke kunna bliva helt tillförlitliga, dock tillåta praktiska slutsatser».¹ Författaren lägger till grund för dessa beräkningar, att bombarderingen med hänsyn till luftvärnsvapnen icke kan utföras från lägre höjd än 3 000 m, att därvid 50 kg stridsgas (senapsgas) krävas för en effektiv nedgasning av ett område på en hektars storlek samt att varje flygplan, utom personal, kulsprutor och ammunition, kan medföra 800 kg bomblast. Denna senare förutsätter författaren uppdelad på 80 st. 10 kg bomber, var och en innehållande 5 kg gasbildande ämnen. Under dessa förutsättningar skulle, enligt Sondereggers beräkningar, för förgasning av en fördelnings försvarsfront på 10 km bredd och 2 km djup krävas mer än 200 av dessa stora flygplan, »för att även komma åt alla infanterireserver och flertalet fältbatterier inemot 400».² »Och t. o. m. med en så avsevärd kraftinsats», tillägger författaren, »vore icke något väsentligt resultat uppnått.» Den på detta sätt gasbekämpade fördelningen skulle väl hava stora förluster och vore väl satt ur striden, men genom dess försvarsområde kan motståndaren icke framrycka. Måhända skall han efter 6 timmar söka att framgå med försiktighet och endast över den högre belägna och föga bevuxna terrängen, men om fienden ännu förfogar över en obetydlig eldkraft, skapad genom delar av de förgasade förbanden, grannförband eller reserver, är en sådan framryckning utesluten, emedan densamma icke kan utnyttja just de skyddande delarna av terrängen.»

Sonderegger håller icke heller för troligt, att försök till förgasning på ovannämnt sätt av en armés tillförselorgan skola medföra avsett resultat, enär å ena sidan målen härvid äro av mindre omfattning, å den andra saneringstjänsten lättare kan utföras och personalen i händelse av fara utan svårighet kan anlägga skyddsutrustning.

Författarens slutsats bliver sålunda,³ »att gaskriget från luften icke på minsta vis är ägnat att spela någon stor roll och att i väsentlig grad öva inflytande på framtidens krigföring».

En i stort sett härmed överensstämmande uppfattning intages av d:r Hanslian, som bl. a. verkställt beräkningar över den vid gasspridning från luften erforderliga gasmängden.⁴ Hanslian utgår härvid från att i genomsnitt 10 gram senapsgas pr m² krävas för åstadkommande av tillräcklig gastäthet. Således skulle tvenne jättesygplan med vardera 4 500 kg gasämne eller ett motsvarande större antal av smärre typer erfordras för att förgasa ett område av en kvadratkilometers storlek. »I praktiken ställer sig emellertid», framhåller författaren, »denna redan i och för sig rätt höga fordran ännu mycket mer ogynnsam. Det tjänar till föga, att vid detta förfarings-sätt siffermässigt söka bestämma minskningen av gasmolnets omfattning, men om man gör klart för sig, att varken regn eller solsken, varken en uppåtgående rörelse i luften eller en starkare vind får förefinnas, och att marken icke får vara för torr eller för fuktig, icke för kal eller för högbevuxen, skall man, helt frånsatt det därför erforderliga antalet flygplan samt gasmängden, inse, att en sammanhängande nedgasning från flygplan av hela slagfält är praktiskt taget ogenomförbar. Helt naturligt förefinnes dock möjligheten att använda denna metod, och det hänvisas uttryckligen av alla allvarligt tänkande fackmän på det förhållandet, att man i framtidens krig måste räkna med hastigt utförda terrängförgasningar från luften, men det skall här-

¹ O. a. a. s. 83.

² O. a. a. s. 84.

³ O. a. a. s. 85.

⁴ Wissen und Wehr 1926: »Das chemische Kampfmittel im Zukunftskriege», s. 136, samt Wissen und Wehr 1928: »Die Gaswaffe», s. 286.

vid alltjämt endast röra sig om begränsade områden.» Som synes tager icke Hanslian, i motsats till Sonderegger, motståndarens luftförsvarsåtgärder med i sitt bedömande.

Detta synes hava sin grund däri, att han huvudsakligen anser det nämnda förfaringssättet tillämpligt i form av nattetid och på förhand utförd förgasning av härför särskilt lämpade terrängpartier, såsom dalsänkor, sädesfält och skogar.

Beträffande gasanfall medelst bomber uttalar Hanslian som sin uppfattning, att desamma »knappast kunna komma ifråga i vad rör det främsta området inom slagfältet», utan »efter allt att döma skola riktas mot truppförläggningar, förbindelser, förråd, stationer och bebyggda platser bakom fronten».¹ Man måste emellertid härvid, enligt vad författaren framhåller, räkna med förutsedda såväl aktiva som passiva försvarsåtgärder, vilka begränsa anfallens verkningar.

Även Ritter hyser liknande åsikter angående luftgaskrigets operativa betydelse. »Vid stridsfronten är stridsgasens användbarhet», säger han bl. a.,² »beroende av starkt inskränkande förhållanden, bland vilka väderleken må nämnas främst.»

— — — — Här »bestämma det strategiska och taktiska läget samt icke minst fiendens åtgärder tidpunkten för anfallet. Om vi besinna, att kraftigt regn eller snöfall samt vind med styrka av över 5 m/sek, vilken knappast är i stånd att sätta grenar i rörelse, göra gasen nästan verkningslös, samt att starkt solsken avsevärt minskar varaktigheten av dess verkan, måste vi sluta oss till, att detta stridssätt måste falla ur räkningen vid halva antalet stridslägen». — — — — »Ytterligare en begränsande orsak återfinnes däri, att en stridande trupp i allmänhet är vida bättre skyddad mot gasverkan än befolkningen bakom fronten, och att på grund av de nutida, glesa stridsformerna stora områden måste gasbeläggas, för att en kännbar inskränkning av fiendens stridsverksamhet skall ernås.» Ritter anför i detta sammanhang de av Hanslian verkställda beräkningarna och kommer till den slutsatsen, att »gasstriden från luften huvudsakligen måste rikta sig mot motståndarens bakre förbindelser».

Den nu anförda formen för giftgasernas användning inom ramen för operationerna tillgreps aldrig under världskriget, och man har därför helt naturligt saknat säkra hållpunkter för ett bedömande av dess framtida värde. Häri synes den främsta anledningen vara att söka till de tillintetgörande verkningar, som av vissa författare tillmätts denna nya gasstridsmetod. De bägge andra huvudsakliga förfaringssätten för bildandet av gasmoln, nämligen gasblåsning från särskilda behållare samt gasbeskjutning medelst projektiler, hava däremot redan under kriget kommit till användning. Utgångsvärdena för diskussionen äro i dessa fall mera exakta, och slutsatserna bliva därför även i stort sett samstämmiga. Man synes sålunda vara ganska enig därom, att några väsentliga förändringar i dessa användningssätt icke kunna förväntas. Däremot anses allmänt, att, när gasblåsningen i sin ursprungliga form är inskränkt till det rena ställningskriget, förbättrade och även under rörliga operationer användbara metoder skola utvecklas enligt samma princip. Såväl Sonderegger som Hanslian förutspå sålunda användningen av lätta, bärbara gasbehållare, med vilka gasbeläggning under olika taktiska lägen skall kunna åstadkommas.

I vad rör gasbeläggning medelst gasprojektiler bryta sig åsikterna huvud-

¹ Wissen und Wehr 1926, s. 135.

² »Luftflotten» (Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen; Sonderheft 1928), s. 526: »Gaskampf und Vernebelung aus Flugzeugen».

sakligen beträffande det värde, man bör tillmäta dessa projektiler i jämförelse med brisansgranaterna, och vilken omfattning sålunda gaskriget mellan de stridande trupperna skall komma att taga. Olika författares ståndpunkt i denna fråga, vilken helt naturligt även intager en framträdande plats i diskussionen om det aerokemiska kriget mot hemortens känsligare delar, är helt beroende på vederbörandes uppfattning om skyddsmedlens såväl effektivitet som deras på stridsförmågan nedsättande inverkan.

Sonderegger intager sålunda även härvidlag en särskild ställning, då han endast tillmäter senapsgasen och därmed närbesläktade stridsmedel någon betydelse. De slutsatser, till vilka han når fram på grundvalen av ett taktiskt och transporttekniskt studium av hithörande frågor, äro i stort sett följande: »Ammunitionsåtgången för gasbeläggning av större terrängområden är oerhörd». ¹ »Då den vid batterierna och de främsta trängdelarna medförda ammunitionen i huvudsak alltid måste vara brisansgranater, betyder all denna förbrukning av gasammunition krav på särskild tillförsel. Det är därför tydligt, att en gasbeläggning av fördelnings- och större fronter, på en eller flera kilometers djup, endast skall vare möjlig i det fullt utvecklade ställningskriget. Under rörliga förhållanden, även då operationerna tidvis bliva långsammare, är den icke tänkbar.» ²

Däremot anser Sonderegger, att en vidsträckt användning av senapsgas även under rörliga operationer är tänkbar och sannolik, nämligen för att i olika taktiska lägen skapa gashinder eller gasspärrear av begränsat djup. En sådan användning av senapsgasen skall, enligt författarens åsikt, ³ för såväl försvararen som den anfallande skärpa betingelserna för striden. »Den skall icke ensidigt gagna vare sig försvaret eller anfallet, utan endast den av de bägge motståndarna, som äger den bättre utrustningen och den skickligaste och dådkraftigaste ledningen.»

Dessa förhållanden skola liksom många andra, anser Sonderegger, framtvunga en nydaning framför allt av infanteriet. »Möjligheten av gaskriget», säger han sålunda, ⁴ »visar ånyo nödvändigheten av en förbättring av infanteriets beväpning och stridsmetoder.» På annan plats återkommer han också till samma slutsats: ⁴ »Det med en fullt utvecklad gaskamp förenade ställningskriget ställer så höga fordringar på folkhushållning, industri, trupper och ledning hos de stridande folken, att det ligger i deras största intresse att undvika detsamma. Detta kan endast ske genom att krigföringen återvinner sin operationsfrihet på den vägen, att arméerna befrias från tyngande materiel, och att infanteriets beväpning förstärkes.»

I motsats till den av Sonderegger framförda uppfattningen företräda de flesta författare den åsikten, att även andra stridsgaser än senaps- och denna liknande gaser skola i framtiden komma till användning och därvid utöva större eller mindre inverkan på krigföringen. Anledningarna härtill äro, enligt den franske författaren Bloch, ⁵ att dessa stridsgaser trots förekomsten av skyddsmedel vid en överraskande användning alltid kunna förorsaka förluster hos motståndaren. Samma resultat skall därjämte kunna ernås, därest hos motståndaren icke gasmaskerna äro tillräckligt väl tillpassade eller i fullt tillförlitligt skick, d. v. s. därest truppernas gasdisciplin är otillfredsställande. Slutligen förorsakar, enligt denna åsikt, tvånget att bära skyddsmedlen be-

¹ O. a. a., s. 90.

² S. 91.

³ S. 100.

⁴ S. 106.

⁵ Revue militaire française, 1926 april—juni; »La guerre chimique», s. 255.

tydande inskränkningar av stridsförmågan och därmed även på krigföringen i stort.

General Hartley uttalar sig om dessa frågor på följande sätt:¹ »Om man bortser från den osäkerhet, som förorsakas av väderleksförhållandena, hade gasen visat sig vara ett så användbart vapen, att vid slutet av kriget 25 % var den normala proportionen av gasammunition i alla arméer.» — — — »Under de sista sexton månaderna av kriget var den orsak till 14 % av de engelska förlusterna och 28 % av de amerikanska, men de taktiska fördelar, som vunnos genom densamma, voro av än större betydelse.»

»Man måste ihågkomma», fortsätter författaren, »att dessa framgångar vunnos under särskilda omständigheter, vilka aldrig torde återkomma. Under det sista kriget var allting stabiliserat; ställningarna voro noggrant lokaliserade och höllos vanligen under långa perioder, varigenom det var möjligt att tillföra stora mängder gasammunition och att effektivt använda densamma.»

»Å andra sidan vunnos under åren 1917 och 1918 dessa framgångar gentemot trupper, som voro fullständigt övade och erfarna i gasförsvaret; huru god deras disciplin var, ådagalades av den oerhörda nedgången i förbandens numerär och storleken av förlusterna i de fall, då försvarsåtgärderna försumrades.»

Beträffande gasens moraliska inverkan på truppen framhåller Hartley, att det är svårt att härutinnan åstadkomma en jämförelse med andra vapen. »Det är dock obestridligt», säger han likväl, »att den svärförstådda faran, den ständiga spänning, som följer av vaksamheten, fruktan för nya gaser med mera plågsamma egenskaper och t. o. m. den ensamhetskänsla, som uppstår vid bärandet av gasmask, måste bidra till att upplösa en trupps moral, i all synnerhet därest den har föga erfarenhet av gas.»

Hartley uppställer så den frågan, vilken roll gasen sannolikt skall spela i framtida krig. »Svaret härpå», framhåller han, »beror på den omfattning, i vilken gasen är ägnad att fullständiga andra vapen, och den kraftsats och säkerhet, med vilka taktiska mål kunna uppnås vid dess användning. Påtagligen måste detta innebära antaganden beträffande krigföringens utveckling och möjliga förändringar hos gasstridsmedel och andra vapen.» Hartley synes härvid vara av den uppfattningen, att man utan att överskatta verkningarna av stridsgaserna dock bör tillmäta dem en avsevärd betydelse särskilt ur moralisk synpunkt. »Använd på rätt plats och i rätt ögonblick samt i tillräcklig mängd erbjuder gasen utmärkta möjligheter, men teoretiskt sett kunna segrar lika väl vinnas med andra vapen under samma antaganden», bliver sålunda hans slutsats i detta avseende.

Hartley har slutligen även tagit ställning till frågan rörande gasstridsmedlens plats vid operationer mellan i hög grad mekaniserade styrkor. »Det är troligen ett riktigt antagande», säger han härom, »att de två faktorer, som mest äro ägnade att påverka lantkrigföringen i framtiden, äro utvecklingen av flygvapnet och de mekaniserade transportmedlen; — — — skyddet skall i bägge hänseendena erhållas genom rörlighet, gles gruppering och dolt uppträdande, vilket alltsammans skall försvåra utnyttjandet av gas.» — — — »Mycket kommer att bero på den grad av rörlighet, som uppnåtts; mot infanteri och artilleri, som äro bundna vid sina ställningar, skall gas alltid vara verksam, om den är till hands i det rätta ögonblicket. Men i betraktande av gasens beroende av väderleksförhållandena, torde det icke få anses rådligt att medföra gasgranater inom fördelningens trängformationer, och med de hastigt växlande lägena i en renkonterstrid kan vid den tidpunkt, då gasammunitionen hunnit framföras, det lägliga tillfället för dess användning

¹ The army Quarterly, XIII: »Chemical warfare», s. 244 ff.

redan gått förbi.» — — — »Problemets kärnpunkt under rörlig krigföring är, om gas kan begagnas i det rätta ögonblicket i tillräcklig utsträckning, och detta är en transportfråga.»

Även i de fall, att operationerna övergå till ställningskrig, anser Hartley, att gasens användbarhet kommer att bero på sättet för transporternas utförande; »om dessa bliva oberoende av vägar och järnvägar, skall användningen av gas bliva mycket mera försvarad». Sålunda bliver enligt Hartleys åsikt frågan om den kemiska krigföringen i framtiden under alla förhållanden alltid beroende av den grad av rörlighet, som de stridande styrkorna förvärvat.

Den nyssnämnde författaren betraktar sålunda detta problem huvudsakligen från den synpunkten, att mekaniseringen är något, som skall utöva inverkan på gaskrigföringen. Hans landsmän överste Fuller och kapten Liddell Hart, som bägge kunna sägas vara entusiastiska förespråkare för ett vidsträckt utnyttjande av gasen såsom stridsmedel, betrakta densamma mera såsom en av de faktorer, vilka skola nödvändiggöra en övergång till smärre mekaniserade styrkor. Utgångspunkten för bägge dessa författare är den, att de nuvarande gasskyddsmedlen till den grad komma att inskränka rörelseförmågan hos de stridande, att man med nödvändighet måste tillgripa fortskaffningsmedel, som samtidigt medgiva stor rörlighet och skydd mot stridsgaserna. Kapten Liddell Hart säger t. ex. följande:¹ »Huru kunna de olika vapnen skydda sig mot gas? Flygstridskrafterna genom att stiga högre än densamma; stridsvagnarna genom att de göras gastäta och säkerställa syrebehovet inuti vagnarna; infanteri, kavalleri och artilleri genom att använda någon slags gasmask. En sådan giver endast skydd mot kända gaser; den kan icke bäras under lång tid utan att göra sin bärare oförmögen till aktiv verksamhet; den kan icke skydda hela kroppen med mindre den utvecklas till en fullständig dykardräkt, i vilken rörelse skulle bliva nästan omöjlig. Om en man icke kan röra sig fritt, kan han icke heller strida. Om en häst icke kan röra sig, till vad nytta är hans ryttare? Om artilleristen icke kan fritt betjäna sin kanon och denna är oflyttbar, är fältartilleri ändamålslost. Fördenskull, om gasen bliver ett standardvapen, återstå stridsvagnen och flygplanet såsom de enda verkningsfulla vapnen för offensiv verksamhet.»

Överste Fuller anför samma skäl för sin åsikt, även han kommer till samma slutsats, nämligen att »infanteri kan såsom sådant endast spela en obetydlig roll i gaskriget».

De senast anförda författarna kunna anses såsom de främsta företrädarna för den meningsriktning, som i stridsgaserna ser framtidens förnämsta stridsmedel. Hållbarheten av deras åsikter torde främst vara beroende på om gasen verkligen, såsom Liddell Hart uttryckt sig, bliver framtidens standardvapen. Att döma av anförda uttalanden av andra sagesmän, t. ex. Hanslian, Ritter och Hartley, torde detta huvudsakligen på grund av väderlekens inflytande på stridsgasernas användbarhet icke komma att bliva fallet. Hanslians slutsats i detta avseende uttryckes t. ex. med följande ord:² »Vi se alltså, att gasvapnets profeterade, fullständigt förhärskande roll icke otvivelaktigt är fastslagen. Den tyska auktoriteten på det gastekniska området, professor Haber, har intagit en mycket försiktig ställning till denna fråga, då han skriver: »Krigserfarenheten talar till förmån för gasammunitionen och till nackdel för en uteslutande användning av brisansammunition. Måhända kommer man det framtida, verkliga sakförhållandet närmast, om man säger:

¹ »Paris or the future of war», s. 85—86.

² Wissen und Wehr 1928, s. 144: »Das chemische Kampfmittel im Zukunftskriege».

I framtidens krig skall det kemiska stridsmedlet icke vara huvudvapnet utan ett huvudvapen.»

Även från detta håll har det framhållits, att gasstriden otvivelaktigt utövar en nedsättande inverkan på truppernas såväl fysiska prestationsförmåga som moraliska motståndskraft. Hanslians åsikt i denna fråga uttryckes sålunda:¹ »Men denna hämmande inverkan är med gasskyddsmedlens nuvarande beskaffenhet i samtliga länder allttjämt ännu mycket för stor, den nedsätter alltför mycket truppernas stridsduglighet och rörlighet och skulle kunna stegras till den grad, att varje militär verksamhet vore omöjlig inom det förgasade området. Därmed komma vi fram till den slutsatsen, — — — att den gastekniska framgången i framtidens krig skall bliva mindre beroende av upptäckten av nya stridsgaser än i mycket högre grad av den fortsatta tekniska utvecklingen av en under alla förhållanden tillförlitlig gasskyddsutrustning, vilken därjämte tillåter sin bärare att äga bestånd såsom stridande.» Hanslian framhåller därjämte de psykiska påfrestningar, för vilka truppen utsättes genom tvånget att ofta och länge bära gasmask. Dessa förhållanden skola enligt hans åsikt leda till, att man i framtiden måste tillmäta gasskyddade områden eller platser särskild betydelse såsom komplement till den personliga skyddsutrustningen, och att de taktiska dispositionerna måste taga hänsyn till skapandet av sådana områden. Den nödvändiga omfattningen av dessa åtgärder skall emellertid, framhålles det slutligen, alltid bliva beroende på truppernas moraliska halt. Därmed berör författaren en omständighet, som av ett flertal sagesmän framhållits såsom en av de mest betydelsefulla erfarenheterna från världskriget, nämligen den, att användningen av kemiska stridsmedel i hög grad ökar fordringarna på truppförbandens kvalitativa egenskaper. Den tyske majoren och arkivrådet Soldan uttrycker t. ex. denna erfarenhet, vars riktighet han själv prövat under kriget, med följande ord:² »Gasen förminskar i alldeles särskild grad den krets av människor, som kunna äga bestånd i den moderna striden.» Och på annan plats³ framhåller samme författare: »Endast de bästa hade nog gasdisciplin för att hålla stånd. Den militärt mindervärdiga massan uppgav vid gasanfall utan vidare sin stridsställning.» Hanslian själv uttrycker samma erfarenhet med orden:⁴ »Gasstriden tvingar till ett urval av de duktiga och ställer de högsta fordringar på soldatens intelligens och moral.»

Professor Meyer slutligen betonar ävenledes denna erfarenhet, vilken han sammanfattar sålunda:⁵ »Endast moraliskt sett mycket väl utbildade trupper behålla även i gasstriden sitt fulla värde.» — — — »Vi måste väl av allt detta⁶ draga den slutsatsen, att endast en mycket väl disciplinerad och icke blott fysiskt utan även psykiskt omsorgsfullt utbildad trupp i längden kan motstå gasstridens mångfaldiga intryck. Gasstriden riktar sig i första rummet mot truppernas moraliska motståndskraft.»

I vad rör gasstridsmedlens inverkan på lantkrigföringen må till sist framhållas, att sannolikheten av dessa stridsmedels användning även i framtiden måste i flera avseenden öva inflytande på truppernas organisation. Här om råder ingenstädes någon meningsskiljaktighet, medan däremot olika åsikter gjort sig gällande beträffande vissa organisationsdetaljer, vilka dock icke

¹ Wissen und Wehr 1928, s. 289: »Die Gaswaffe».

² »Der Mensch und die Schlacht der Zukunft», s. 66.

³ O. a. a., s. 69.

⁴ »Der chemische Krieg», anført av Soldan, s. 66.

⁵ »Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe», s. 253—254.

⁶ Av Meyer anförda exempel (sammanst. anm.).

torde behöva beröras i detta sammanhang. Det synes därför tillräckligt att anföra huvudinnehållet av professor Meyers sammanfattning av åsikterna på detta område.¹ »Knappast något annat område av krigsväsendet», framhåller denne författare, »är vetenskapligt och militär-tekniskt så ingående bearbetat som striden med och försvaret mot kemiska stridsmedel.» — — — »Således uppstår ur denna synpunkt ett ovanligt nära sammanhang mellan krigföring, vetenskap, teknik och industri, och framstegen på sistnämnda tvenne områden hava också kommit krigföringen till godo samt yttra sig icke minst i våra grannstaters härväsende, vilket för närvarande är helt annorlunda gestaltat än före och vid krigets början.

Medan övriga under kriget nytillkomna hjälpmedel, såsom stridsvagnar, flygplan, ubåtar, trådlös telegrafi o. s. v., endast äro förenade till vissa specialtruppslag, hava gasvapnet och gasskyddet trängt in i alla truppslag, men framför allt i infanteriet, och hava även här medfört mångahanda förändringar.» Nödvändigheten att uppsätta särskilda truppförband för vissa uppgifter inom det kemiska kriget har emellertid, påpekar Meyer vidare, även erkänts av alla i kriget deltagande stater. Som exempel anföres, att Tyskland till slut ägde 9 gasbataljoner, Förenta Staterna 56 gaskompanier. Enligt Meyers åsikt »är det icke uteslutet, utan t. o. m. sannolikt, att antalet och mängden av dessa specialtruppförband ytterligare skola ökas, liksom det ligger i krigets natur att tillgripa alltmer invecklade vapen och stridsmetoder».

I fråga om *gasstridsmedlens inverkan på sjökrigföringen* torde allenast en mening göra sig gällande, nämligen den, att dessa stridsmedel härvidlag sannolikt komma att sakna någon nämnvärd betydelse. I detta avseende må främst citeras den sistnämnde författaren Meyer, vilken bl. a. framhållit följande:² »Det är icke möjligt att bilda gasmoln av sådan storlek, att fartyg under längre tid måste kvarbliva i desamma. Nedgasning av ett fartyg kan därför endast komma till utförande i det fall, att en gasgranat träffar målet och detonerar i själva fartyget. Det kan emellertid ifrågasättas, om en gasgranat, även om den innehåller en anseelig sprängladdning, kan slå igenom fartygspansaret. Skulle även detta mål slutligen uppnås, så har därigenom icke mycket uppnåtts, så länge icke fartyget träffats av flera gasgranater. Slutligen är det icke alltför svårt att t. o. m. under strid avlägsna gasmolnet ur ett fartyg under gång.» Meyers slutsats blir därför följande: »Sålunda skall användning till sjöss av gasstridsmedel tillsvidare och väl också för lång tid förbliva ett olösbart eller endast delvis lösbart problem.»

Samma uppfattning företrädes av Ritter, vilken härom uttalar sig sålunda:³ »Då man i huvudsak måste anse det moderna krigsfartyget såsom gassäkert, kan gasstriden endast föras mot anläggningar i land (flottbaser, dockor, varv).»

Den sannolika omfattningen och inverkan av ett kombinerat *luft- och gas-krig mot det fiendliga landet* och dess civila befolkning har av olika författare bedömts väsentligt olika. Även om man bortser från de tidigare inledningsvis anförda åsikterna, vilka i dessa avseenden innebära lätt märkbara överdrifter, kan man dock konstatera förefintligheten av i stort sett tvenne meningsriktningar. Den ena av dessa tillmäter gasanfallen mot hemorten stor verkningsförmåga och t. o. m. avgörande betydelse, den andra däremot

¹ O. a. a., s. 266 ff.

² O. a. a., s. 292.

³ Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen, Sonderheft 1928: »Luftflotten» s. 532: »Gaskampf und Vernebelung aus Flugzeuge».

håller före, att gasen använd från luften lika litet som mot de stridande styrkorna kommer att bliva det mest verkningsfulla stridsmedlet.

Till anhängarna av den förra åsiktsriktningen torde man möjligen få hänföra general Hartley, ehuru han icke närmare ingår på hithörande spörsmål. På tal om de i framtidens krig sannolikt förekommande inledande anfällen mot den fientliga hemorten, »skall», säger dock denne författare,¹ »gas troligtvis komma till användning på grund av såväl sin moraliska verkan som den desorganisation, den kan framkalla, innan lämpliga försvarsåtgärder vidtagits.»

En något mer preciserad ståndpunkt intager fransmannen Bloch.² Efter att ha framlagt de svårigheter, vilka över huvud taget förefinnas för genomförandet av flyganfall, uppställer denne författare frågan, vilken verkan en 500 kg gasbomb, fylld med fosgen, skall kunna tänkas utöva. »Om en sådan bomb», säger han härvid, »fölle ned i ett hus, skulle gaskoncentrationen bliva så stor, att alla invånarna skulle duka under, även om de vore skyddade av gasmasker. Om den fölle ned på en gata, skulle ögonblickligen bildas ett gasmoln, vars teoretiska volym, då gasens täthet minskats till $\frac{1}{1000}$ — och vid denna koncentration skulle den ännu äga ögonblickligt dödande egenskaper — uppgå till omkring 100 000 kubikmeter (omkring 35 m höjd, 30 m bredd och 100 m längd). I omgivningarna av nedslagspunkten skulle t. o. m. med gasmask försedda personer bliva gasförgiftade. I händelse av gynnsam vind skulle gasmolnet utbredas i mellanrummen mellan husen och inom ett område av mer än en kilometer förbli farligt för passerande, dem, som sökt skydd i icke gastäta rum, och utan tvivel även för invånarna i husen längs dess väg.

Å andra sidan skulle ansenligt mycket mindre, men talrikare bomber, fyllda med någon kvarliggande gas såsom yperit, skapa mycket farliga gasmoln och tvinga till att all trafik inställdes, till dess fullständig desinfektion blivit verkställd.»

Bloch framhåller emellertid, att om man också av denna framställning kan föreställa sig verkan av ett eventuellt luftanfall mot en storstad, »är måhända faran mindre fruktansvärd än vad vissa författare plägar beskriva». Han anser dock, att »man måste tänka mycket allvarligt på densamma».

Ritter torde likaledes få räknas till dem, som tillmåter ifrågasvarande anfall en betydande verkan. Ehuru han erkänner, att teoretiskt sett mycket tillfredsställande skyddsåtgärder skulle kunna åstadkommas, betvivlar han dock möjligheten att praktiskt omsätta desamma. På grund härav drager han den slutsatsen,³ »att för närvarande och även i den närmaste framtiden gasskyddet för en storstads befolkning endast kan delvis genomföras, och att anfall med stridsgaser från luften måste medföra svåra följder».

Det torde emellertid böra framhållas, att samme författare på annan plats⁴ med skärpa bemött åsikten om möjligheten att med gasanfall från luften ödelägga en hel storstad. »För att t. ex. lägga Stor-Berlins 300 km² under ett tillräckligt tätt gasmoln», säger han sålunda, »skulle under förutsättning av de mest gynnsamma väderleksförhållanden erfordras en stridsgasmängd av omkring 3 500 ton, motsvarande en bomblast av 5 000 ton. — — — Den tyngsta bomben under världskriget vägde omkring 1 000 kg. Icke mindre än 5 000 sådana bomber måste därför samtidigt nedkastas över Berlin. Det största bombplanet år 1925 äger en bomblastförmåga av 3 000 kg; under längre

¹ The Army Quarterly XIII: »Chemical Warfare», s. 249.

² Revue militaire française, 1926, maj—juni: »La guerre chimique», s. 262—263.

³ Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen, Sonderheft 1928; Luftflotten: »Gaskampf und Vernebelungen aus Flugzeugen», s. 524.

⁴ »Der Luftkrieg», s. 197.

flygningar — — — reduceras denna genom det oerhört ökade bränslebehovet till högst 2 000 kg, alltså motsvarande två av de omnämnda bomberna. Således skulle en eskader om 2 500 flygplan behöva insättas för att nedgasa Berlin d. v. s. för att lägga staden under ett tillräckligt tätt gasmoln, vilket emellertid skulle vara verkningsfullt endast i händelse av de mest gynnsamma väderleksförhållanden, såsom absolut vindstilla, varken regn eller solsken, medeltemperatur o. s. v. Om icke alla dessa antaganden beträffande väderleken inträffade, skulle man behöva använda mångfaldigt större mängd gas än den enligt ovan minst erforderliga. Inför dessa på vetenskaplig grund ernådda resultat behöva vissa uttalanden i pressen ingen ytterligare kommentar.»

Till anhängarna av den hittills anförda meningsriktningen få även räknas engelsmännen Fuller och Liddel Hart. I full överensstämmelse med den åsikt, som dessa båda författare hysa beträffande stridsgasernas inverkan på lantkrigföringen och de väpnade styrkornas beskaffenhet, hålla de även före, att desamma i framtiden skola visa sig vara det mest verkningsfulla och lämpligaste medlet att från luften påverka den fientliga nationens motståndsvilja. Orsaken härtill ligger, enligt dessa författares åsikt, i den egen skapen hos de kemiska stridsmedlen, att de äga förmåga att tillfoga motståndaren stora, om ock övergående förluster i personal, utan att därvid åstadkomma större materiella skador. Sistnämnda förhållande tillmäter särskilt Liddel Hart stor betydelse, i det han påpekar,¹ att »dagens fiende är morgondagens kund och framtidens bundsförvant». »Att utsprida död och förstörelse», säger samme författare vidare, »är att skada sin egen framtida välgång och att äventyra sin egen framtida säkerhet genom att utså fröet till veder-gällningen. Den kemiska vetenskapen har försett människorna med ett vapen, som minskar nödvändigheten att döda och åstadkommer avgörande resultat med mycket mindre varaktig skada än användning av explosiv ammunition. Gas skall visa sig vara civilisationens räddning från det eljest oundvikliga sammanbrottet i ett nytt världskrig.»

Av Liddel Harts uttalanden synes framgå, att han tillmäter luftanfall med sprängbomber en större ödeläggande verkan än sådana med gasammunition. I detta avseende är hans åsikt även överensstämmande med den, som de författare företräda, vilka icke betrakta stridsgaserna såsom framtidens mest verkningsfulla stridsmedel i luftkriget. I motsats till representanterna för den hittills anförda meningsriktningen äro emellertid dessa senare författare av den uppfattningen, att så pass effektiva skyddsåtgärder kunna åstadkommas mot de kemiska stridsmedlen, att dessa på grund härav bliva underlägsna de övriga av flygstridskrafterna användbara anfallsmedlen.

Hanslian yttrar sig sålunda härom på följande sätt:² »Granska vi ännu en gång utsikterna för ett uteslutande aerokemiskt anfall och skyddsmöjligheterna gentemot detsamma inom hemorten, så komma vi dock till den slutsatsen, att befolkningens skydd mot gaserna icke utgör något olösbart tekniskt problem.

Svårigheter förefinnas i tillräcklig grad beträffande såväl organisationen, vilken måste vara mycket grundligt genomtänkt och mycket tidigt förberedd, som den betydande kostnadsfrågan. Även här gäller det uttalande, som gjorts rörande hären, nämligen att de kemiska stridsmedlen i framtidens krig skola möta ett tillräckligt gasskydd. Annu en gång må betonas den väsentliga lättnaden för den civile gentemot soldaten, att han icke är tvingad att kvarbliva inom det förgasade området. Man kan likaledes ansluta sig

¹ »Paris or the future of war», s. 50 ff.

² Wissen und Wehr 1928: »Die Gaswaffe», s. 294.

till den ofta uttalade åsikten om den psykologiska verkan av ett gasöverfall mot en stad endast ur den synpunkten, att man måste befara en sådan verkan, därest befolkningen lämnas fullständigt utan upplysning och utan skyddsmedel.»

Samma uppfattning företrädes av den tyske brandingenjören Rumpf, vilken bl. a. uttalat sig sålunda:¹ »Erfarenheter föreligga icke angående verkan av gasbomber eller utspridning från flygplan av gas i flytande form (senapsgas), enär detta slags bomber icke kommo till användning under det sista kriget. Gasbomber skola troligen tillfoga en oskyddad befolkning ansenliga förluster. — — — Däremot skola de gentemot en om förhållandena upplyst och med gasskyddsmedel utrustad befolkning icke förmå uppnå några betydande resultat.»

Rumpf påminner även om de kemiska stridsmedlens stora beroende av väderleksförhållandena² och tillägger härvid: »Då vidare gasmoln endast i det fall komma till full verkan, då de äro tyngre än luften och alltså utbreda sig tätt intill marken, så kan man hoppas, att de övre våningarna erbjuda något skydd mot desamma.»

Meyer ställer sig likaledes avvisande gentemot de framförda åsikterna om stridsgasernas betydelse i luftkrigföringen mot hemorten. »Ett gasanfall från luften», säger han t. ex.,³ »kan väl komma överraskande, men för närvarande kunna icke ens från många väl ledda flygplan utkastas sådana mängder kemiska stridsmedel inom små områden, att den erforderliga massverkan och maximikoncentrationen skall här kunna uppnås.» Meyer anser fördens skull, att möjligheten att »förinta städernas befolkning genom kemiska stridsmedel för närvarande är långt avlägsen.»

Flertalet av de författare, vilka icke anse stridsgaserna såsom något överlägset medel i luftkrigföringens tjänst, tillmåter i stället, såsom redan omnämnts, sprängbomberna en långt större verkningsförmåga. Hanslian har sålunda framhållit, att det övervägande flertalet av de tongivande fackmännen i alla stater numera hyser den uppfattningen, att »luftsprängbomben såväl enskild som vid massinsats i ett flyganfall torde vara mera verkningsfull än varje gasbomb — alltså helt naturligt under den förutsättningen, att för befolkningen icke fördolts gasanfallets natur och att densamma förfogar över gasförsvarsmedel. Även materielskadan skall bliva mycket mindre genom gasbomber än genom sprängbomber.»⁴

Samma uppfattning företrädes av professor Haldane, då han säger:⁵ »Gasbomber skola säkerligen vara vida mindre verkningsfulla än sprängbomber mot en stad, vars invånare vore försedda med gasmasker, ja t. o. m. om detta icke vore fallet.» Haldane framhåller även den stora betydelsen av att befolkningen upplyses om dessa förhållanden, »ty», säger han härvid, »när allt kommer omkring är vårt mäktigaste vapen i det kemiska kriget icke gasen, utan upplysning och upplysning av alla klasser.»

Rumpf framhåller likaledes som sin åsikt,⁶ att »det icke kan vara tal om någon överlägsen verkan hos gasbomben gentemot sprängbomben, använd från flygplan». »Det är riktigt», säger samme författare därjämte, »att det är lättare att åstadkomma ett skydd för befolkningen mot gas än mot brisambombernas spräng- och splitterverkan.»

Rumpf påpekar i detta sammanhang möjligheten av att brandbomberna

¹ »Gasschutz», s. 70.

² O. a. a. s. 71.

³ »Der Gaskampf und die chemischen Kampfstoffe», s. 293—294.

⁴ Cit. Rumpf: »Gasschutz» s. 71.

⁵ »Callinicus. A defence of chemical warfare», s. 59.

⁶ O. a. a., s. 73.

skola visa sig vara ännu mer verkningsfulla än sprängbomberna. Han påvisar emellertid även, att någon fullständig enighet i detta avseende icke ernåtts mellan fackmännen på området. Det vill däremot synas, som om författaren själv i varje fall tillmäter brandbomben överlägsenhet gentemot gasbomben.

Slutligen må anföras ett utdrag ur en av den tyske överstelöjtnanten Moyn verkställd sammanfattning över vissa med luftgaskriget mot hemorten sammanhängande frågor.¹ Moyn påpekar först den uppmärksamhet, som det kemiska kriget allestädes under de senaste åren tilldragit sig. »Den främsta platsen intager härvid för närvarande», fortsätter författaren, »diskussionen om användningen av stridsgaser från luften, icke blott mot den stridande hären, utan ännu mer mot källorna för motståndskraften i de för industrien, samfärdseln och det politiska livet betydelsefulla områdena. Huru allvarligt man räknar med denna fara, visa de av olika stater föranstaltade luftmanövrerna mot stora städer såsom London, Paris och Leningrad. Vid dessa övningar gäller det försvar icke blott mot gasstridsmedel, utan ävenledes mot brisans- och brandammunition. I anslutning till diskussionen om luftgasanfall mot hemorten intaga frågorna om beredandet av skydd för civilbefolkningen en mycket framträdande plats i alla länders dags- och fackpress. Förslag föreligger överallt av den mest olika art, men som praktiskt löst kan väl problemet ingenstädes ännu betraktas. Huvudrollen spela förslagen om kollektivskydd för befolkningen. — — — I fråga om den personliga skyddsutrustningen träder förslaget att utrusta hela befolkningen på hotade platser med gasmasker mestadels i förgrunden. Därvid framhålles emellertid fränsett de enorma kostnaderna mest svårigheterna att på grund av den olika levnadsåldern avpassa gasmaskerna samt att ernå en tillräcklig gasdisciplin, vilken väl knappast är möjlig att bibringa massan av befolkningen. Likväl synas, därest underrättelserna därom i pressen äro tillförlitliga, i vissa länder ansatser hava gjorts till dylika åtgärder. En verkningsfull propaganda för skydd åt civilbefolkningen bedrivs huvudsakligen i några östeuropeiska stater (Polen, Ryssland) från stora civila föreningsars sida.»

I *sammanfattning* synas de förhärskande åsikterna angående användningen och betydelsen av kemiska stridsmedel i framtidens krigföring kunna uttryckas sålunda.

De kemiska stridsmedlen hava under världskriget ådagalagt sin användbarhet. Till följd därav måste man, trots alla försök att på den mellanfolkliga överenskommelsens väg förhindra användningen av stridsgaser i kommande krig, med största sannolikhet räkna med deras utnyttjande även i framtiden.

Ehuru möjligheten att upptäcka eller framställa nya kemiska stridsmedel icke är helt utesluten, kan man förvänta, att framtidens stridsgaser i stort sett komma att överensstämma med eller likna de hittills använda.

På grund av samstämmiga erfarenheter från kriget synes man berättigad att anse gasen såsom ett i jämförelse med andra stridsmedel humant vapen. Användning av stridsgaser förorsakar mindre förluster i döda än något annat stridsmedel. Gasskador medföra endast i ett färre antal fall menlig inverkan för framtiden.

¹ Loebell 1920, s. 273: »Die Entwicklung der Gaswaffen».

De materiella verkningarna av de kemiska stridsmedlen kunna helt eller till större delen elimineras genom användandet av skyddsmedel. Svårigheten ligger härvid huvudsakligen i att åstadkomma en sådan gasskyddsutrustning, som icke i alltför hög grad inskränker soldatens rörelse- och stridsförmåga. Däremot hava stridsgaserna visat sig vara ett särskilt verksamt medel att påverka motståndarens moraliska motståndskraft.

Möjligheterna att använda stridsgaser äro i hög grad beroende av väderleksförhållandena. På grund härav komma de kemiska stridsmedlen sannolikt även i framtiden endast att användas för att under härför gynnsamma omständigheter ersätta eller fullständiga verkan av övriga vapen.

Trots de begränsningar, som förefinnas i fråga om gasstridsmedlens verkningsmöjligheter, komma de i väsentlig grad att påverka lantkrigföringen, ej minst genom de ökade svårigheter, vilka genom tvånget att bära skyddsutrustning påläggas de stridande, och den moraliska påverkan, för vilken desamma utsättas. Kravet på en hög kvalitet hos trupperna i såväl fysiskt som psykiskt avseende har därigenom skärpts. Kunskap om den kemiska krigföringen samt färdighet i gasskyddsmedlens användning måste bibringas samtliga truppslag, varjämte särskilda truppförband kunna vara erforderliga med hänsyn till en eventuell förutsedd användning av gasen såsom stridsmedel.

Skyddsåtgärder för civilbefolkningen äro lättare att åstadkomma gentemot stridsgaser än mot övriga, från luften användbara stridsmedel. Såväl denna omständighet som det förhållandet, att mycket stora gasmängder skulle krävas för att ernå betydande resultat av angreppen, torde komma att utöva en hämmande inverkan på omfattningen av dylika företag. Endast i den händelse, att upplysningsverksamhet och skyddsåtgärder i hög grad försummas, torde man — förutsatt att angreppen kunna genomföras av starka flygstridskrafter — kunna förvänta, att desamma skola förorsaka så allvarliga förluster, att befolkningens moraliska motståndskraft därigenom skall brytas.

Beräkning av anslaget till frivilliga övningar på Gotland.

Med anslaget till frivilliga övningar böra bestridas kostnader för:

- a) övningar för vidmakthållande av det värnpliktiga underbefällets samt specialutbildades kunskaper och färdigheter,
- b) anordnandet av frivilliga fältmässiga skjutningar särskilt med hänsyn till kustförsvaret,
- c) övningar med frivilliga landstormsorganisationer och understödjandet av dessa.

Behovet av värnpliktigt underbefäl och specialutbildade beräknas enligt föreslagen organisation till omkring 1 800.

Inställer sig $\frac{1}{3}$ av dessa till frivilliga övningar vart 3. år kommer den årliga kontingenten att uppgå till omkring 200 man. Övningstiden kan i medeltal upptagas till 4 dagar, för vissa kurser längre, för vissa kortare.

För traktamenten beräknas i medeltal 3,50 kr. och för övriga kostnader 2 kr. eller sammanlagt 5,50 kr. per man och dag. För 200 man under 4 dagar uppgå sålunda sammanlagda kostnaderna ($200 \times 4 \times 5,50$) till 4 400 kr. Vidare beräknas för ammunition omkring 2 000 kr., traktamenten till instruktörer 1 500 kr., transporter 2 000 kr., förhyrande av båtar, bilar m. m. omkring 1 000 kr., markskador omkring 500 kr. samt oförutsedda utgifter 1 100 kr. eller sammanlagt 12 500 kr.

För anordnande av fältskjutningar enligt b) beräknas omkring 7 500 kr. att användas till ammunition, organisationskostnader, transporter och belöningar.

För anordnande av övningar med frivilliga försvarsorganisationer beräknas omkring 10 000 kr. Med dessa medel avses att även täcka sådana kostnader som utgifter för telefonpåpassning vid luftförsvarsövningar o. d. ävensom vissa organisationskostnader.

Sammanlagda behovet av medel för frivilliga övningar blir alltså 30 000 kr.

Sammandrag
av kostnadsökning per år vid föreslagen organisation av Gotlands trupper.

I. 18.	Avlöning åt fast anställd personal	kr. 406 857:—	
	Underhåll av fast anställt manskap	» 167 478: 53	
	Underhåll och avlöning åt värnpliktiga...	» 71 474:—	
	Diverse kostnader	» 20 000:—	<i>kr. 665 809: 53</i>
<hr/>			
A. 7.	Avlöning åt fast anställd personal..	kr. 101 850: 42	
	Underhåll av fast anställt manskap	» 32 773: 52	
	Underhåll och avlöning åt värnpliktiga...	» 20 586: 24	
	Diverse kostnader	» 1 000:—	<i>» 156 210: 18</i>
<hr/>			
	<i>Militärbefälhavarens stab m. m.</i>	» 18 252:—	
	<i>Reservstat</i>	» 36 900:—	
	<i>Alarmeringsövningar</i>	» 5 000:—	
	<i>Frivilliga övningar</i>	» 30 000:—	
<hr/>			
<i>Summa kr. 912 171: 71</i>			

Anm. 1. För handräckningstjänsten föreligger ett i jämförelse med nu gällande organisation ökat behov av tjänstgöringsdagar för värnpliktiga uttagna till ersättningsreserven. Då emellertid möjligheten att tillgodose detta krav sammanhänger med användningen av den på fastlandet befintliga värnpliktstillgången, anse sig de sakkunniga icke nu böra taga ställning till denna fråga.

Anm. 2. För militärbefälhavarens uppflyttning i lönegrad O. 7 har icke räknats med någon ökad kostnad, då den förutsatts äga rum i enlighet med statsverkspropositionen 1930.

*Bilaga 10.***Lag angående värnpliktstjänstgöring m. m. å Gotland.**

§ 1.

Vad i denna lag stadgas om värnpliktig, äger tillämpning på den, som är kyrkobokförd inom Gotlands inskrivningsområde.

§ 2.

Värnplikten börjar från och med det kalenderår, under vilket den värnpliktige fyller 19 år, samt varar till och med det år, under vilket han fyller 55 år. Tjänstetiden i beväringen är sexton år, tolv år i första och därefter fyra år i andra uppådet. Under den tid, värnpliktig icke tillhör beväringen, tillhör han landstormen.

§ 3.

De värnpliktiga tilldelas hären, därest Konungen ej annorlunda förordnar.

§ 4.

Till linjetjänst uttagen värnpliktig är efter fullgörandet av i värnpliktslagen § 27 angiven tjänstgöring skyldig att före utgången av det kalenderår, under vilket han fyller 50 år tjänstgöra för sin utbildning under 3—5 alarmeringsövningar om sammanlagt 15 dagar.

§ 5.

Vid i värnpliktslagen § 32 angiven mönstring skall, i den utsträckning Konungen förordnar, värnpliktig inställa sig personligen samt medföra till honom utlämnad utrustning.

§ 6.

Vid i § 4 angiven tjänstgöring åtnjuter värnpliktig penningbidrag, som utgår med 2 kronor om dagen.

§ 7.

Vad i övrigt är stadgat i vederbörliga värnpliktsförfattningar, gäller för i denna lag angivna värnpliktiga i tillämpliga delar.

Section 10

THE ANALYTICAL THEORY OF THE ...

The first part of the analysis is devoted to the study of the ...

The second part of the analysis is devoted to the study of the ...

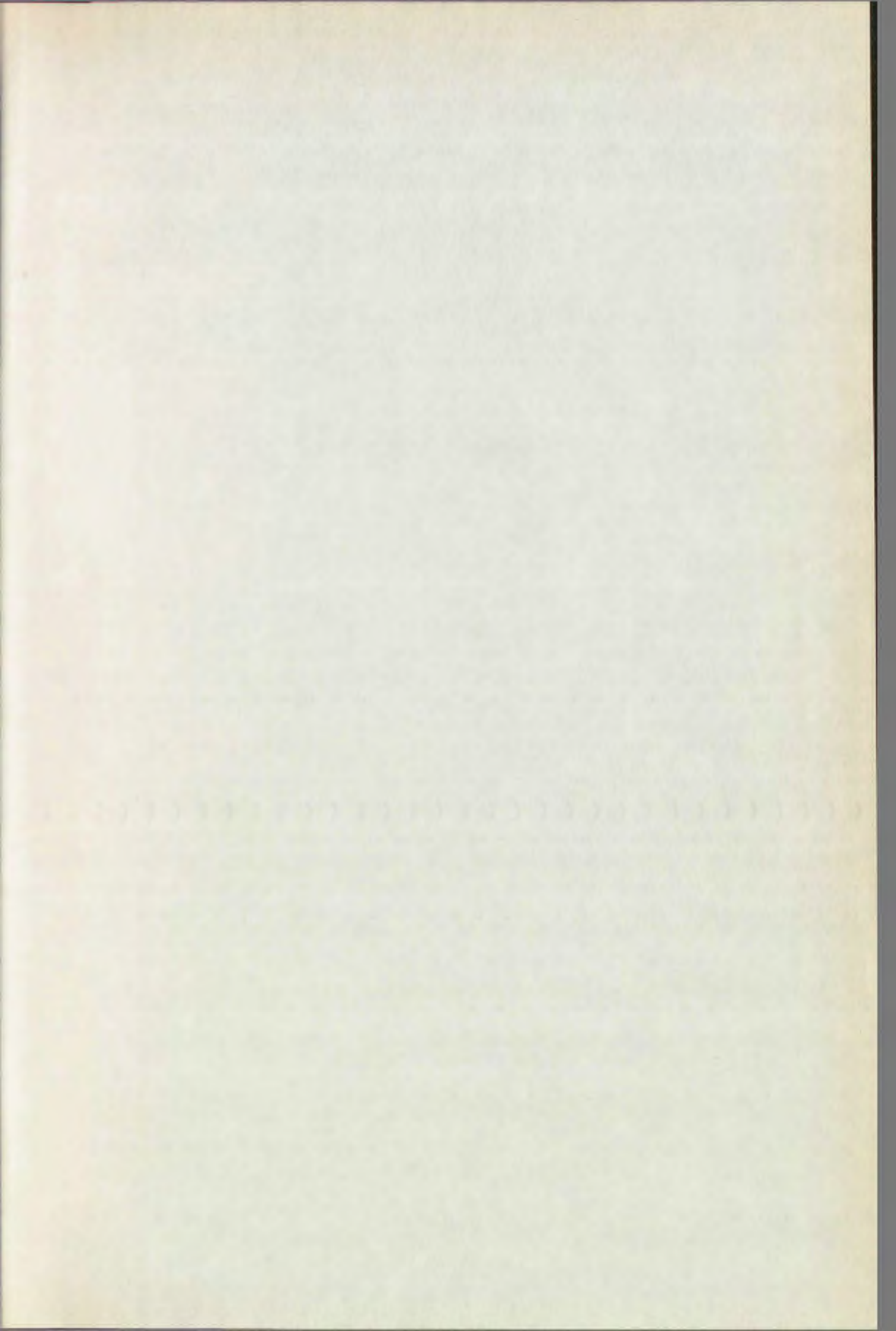
The third part of the analysis is devoted to the study of the ...

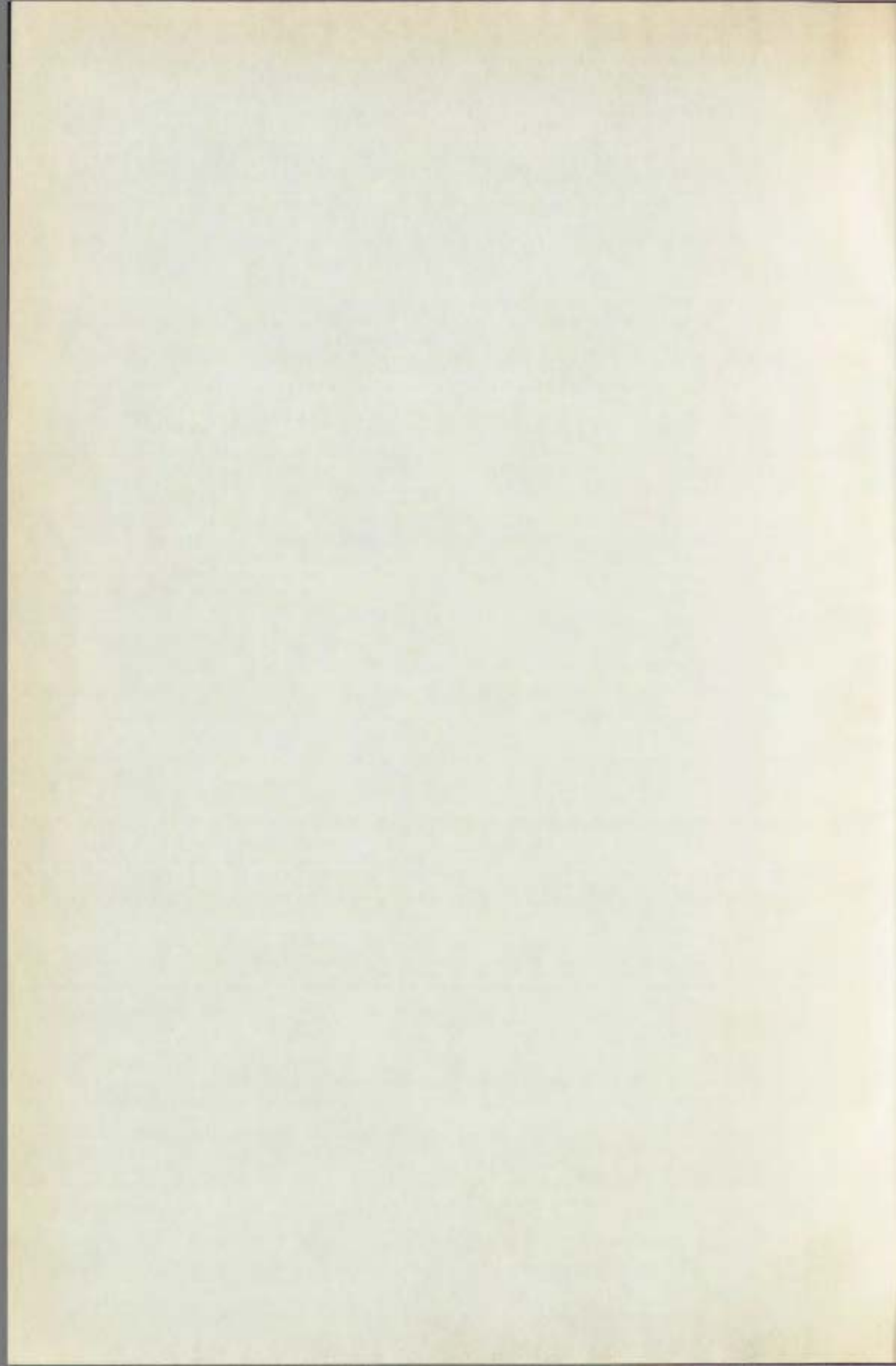
The fourth part of the analysis is devoted to the study of the ...

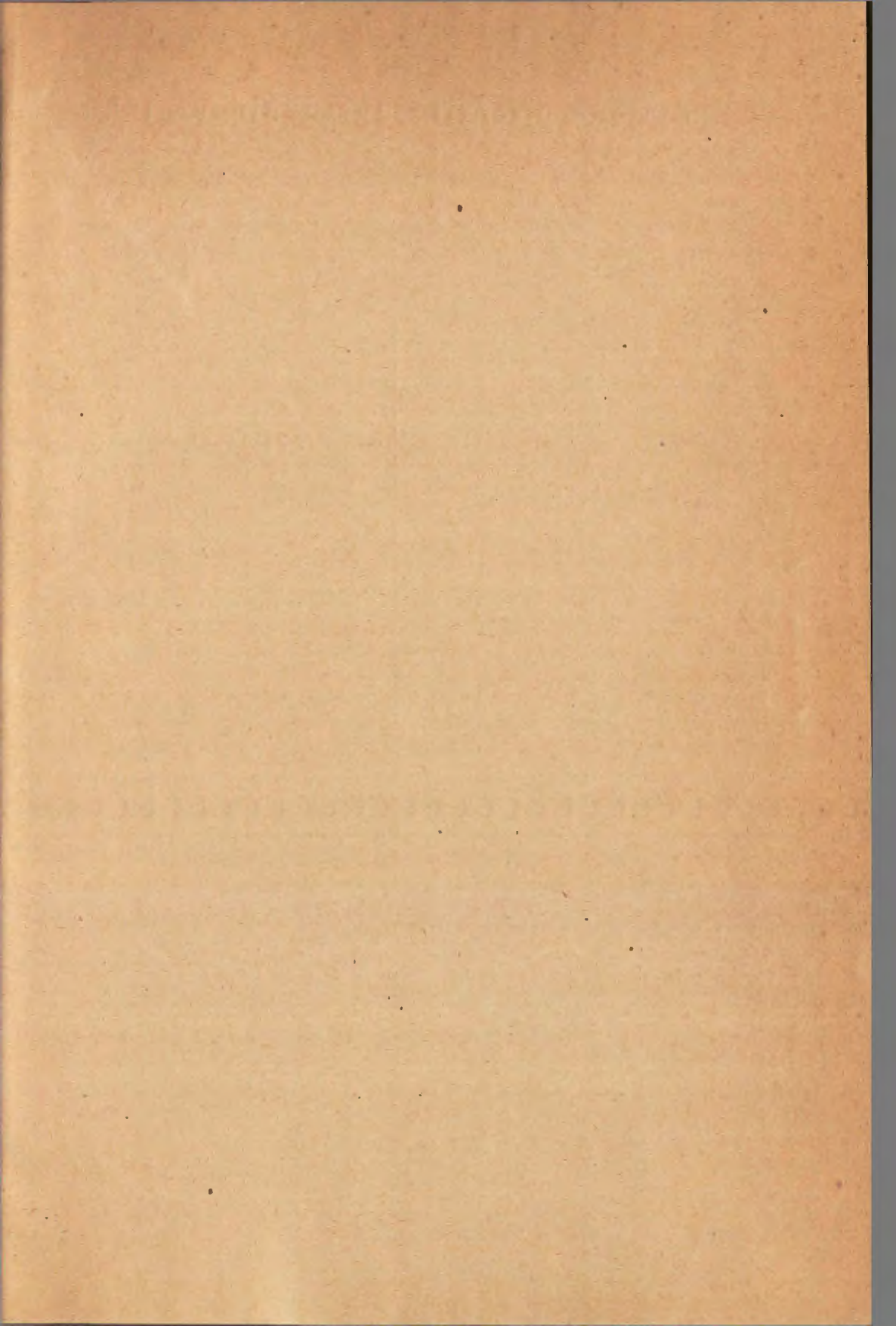
The fifth part of the analysis is devoted to the study of the ...

The sixth part of the analysis is devoted to the study of the ...

The seventh part of the analysis is devoted to the study of the ...

Statens offentliga utredningar 1930

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fängvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Förslag till vissa ändringar i vallagen för skyddande av partibeteckningar. [6]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Socialpolitik.

Domänverkets omfattning, uppgifter och organisation. [8]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med blånärings.

Jordbruksutredningens betänkanden. 1. Betänkande ang. åtgärder för vete- och rågmärknadens stödjande. [1]
2. Betänkande ang. jordbrukets kreditförhållanden. [2]
3. Betänkande ang. vissa åtgärder för mejerihanteringen och smörexportens befrämjande. [4]
Utredning och förslag beträffande åtgärder för ökad användning av svenska lantbruksprodukter vid allmänna inrättningar m. m. [10]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till lotsförordning samt andra författningar och föreskrifter rörande lotsverket. [7]
Utkast till lagbestämmelser om befraktning. [11]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
Skydd för äldre kulturföremål. [8]
Betänkande med förslag ang. ordnandet av den lägre lantbruksundervisningen. [9]

Försvarsväsen.

Utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge samt behov av försvarskrafter. [12]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Gränsen för Sveriges territorialvatten. [6]